6
14 N
9

6.14.N.9

POGGII FLORENTINI ORATORIS ET PHILOSOPHI OPERA, COLLATIONE EMENDATORVM EXEMPLARIVM RECOGNITA, QVORVM ELENCHVM VERSA HAEC PAGINA ENVMERABIT.

SVNT in his pleraq; ſupra modum utilia, cum ijs quibus eloquentia moresq́; curæ ſunt, tum ijs qui in abdito poſitas ſcrutantur rerum cauſas, ſiue dictionis eloquentiam, ſiue liberioris ſpiritus, liberaliores ſales & iocos, ſiue plurimarum rerum ſcientiam reſpicias.

[redacted]

13

Hiſtoria diſceptatiua de auaritia I.
Hiſtoria conuiualis, uter alteri gratias debeat pro conuiuio, an qui uocatur, an qui uocat, I.
Hiſtoria conuiualis, utra artium, medicinę an iuris ciuilis præſtet, II.
Hiſtoria conuiualis, utrum priſcis Romanis latina lingua omnibus communis fuerit, an alia quædam doctorum uirorum, alia plebis & uulgi: III.
De nobilitate liber diſceptatorius I.
De humanæ conditionis miſeria libri II.
Aſinus Luciani per Poggium è græco in latinum uerſus.
Inuectiua in Felicem antipapam I.
Inuectiuas in Franciſcum Philelphum IIII.
Inuectiuas in Laurentium Vallam IIII.
Oratio in funere Cardinalis Florentini I.
Oratio in funere Cardinalis S. Crucis I.
Oratio in funere Nicolai Nicoli I.
Oratio in funere Laurentij de Medicis I.
Oratio ad Nicolaum V pontificem I.
Epiſtolarum liber, in quibus digniora notata hæc ſunt:
De laude ruris ſiue rei ruſticæ,
Balneorum Badenſium prope Thuregum deſcriptio,
[redacted]
De Traiani Cæſaris excellentia,
Philippi Mariæ Ducis Mediolanenſis epiſtola ad Poggium, & reſponſiua eiuſdem ſuper laudibus Florentinorum,
In laſciue ſcribentes poëtas, I.
Diſceptatio pulchra ſuper prǽſtãtia Scipiõis Africani, & C. Iulij Cǽſaris.
De infelicitate principum dialogus I.
[redacted] I.

Contra hypocritas: Facetiarum liber

i . v
23

POGGII FLORENTINI OPERVM INDEX.

ABbas Septimius irridetur à ruſtico 429
Actium bellatum eſt 373
Adoleſcentula quę uirum de paruo priapo accuſauit 433
Adriani pont. dictū de pōtificatu 369
Adrianus quō fuerit erga amicos 408
Æegyptiorum & Syrorū nobilitas 69
Æris ſignatura quando cœperit 6
Æs Seruius Tullius primus ſignauit nota pecudum 6
Æſculap. filius ꝓpter medicinā immortalis factus & à fulmine ictus eſt 38
Aglaus Arcades felix 417
Alemanni 120
Alexāder Magnus homo ueſanus 378
Alexander ebrioſus 354
Alexander ſacerdos Veronenſis 309
Alexandri ſucceſſores 117
Alexandro Traianus ſuperior 349
Alexander Macedo coactus eſt ſe hominem fateri 289
Alexander Magnus doctus 371
Alexandri uita 97
Alexandrinum bellum 386
Ambitionis iniquitas 293 & 15
Amedæum ſchiſmatis autorem 157
Amicitia Pythagoricorum 16
Amicitia non ex nummis 16
Amicitiæ fomentum conuiuia 35
Am[illegible]is ma[illegible]im 106
Anaxagoræ damnatio 303
Anaxagorę dictum 280
Angelus Genezanus 317
Angelus de Firmo 311
Anglici humani 36
Anglorum nobilitas 69
Animi libertas 131
Animi cultura uirtus eſt 320
Antiochum ſuperat Scipio 362 & 365
Apollo Pythius 294
Apoſtolos omnes morti dānatos 303
Aquarum ductus 136
Aquæ malum 108
Aphricanus contra Hannibalem 316
Archia poëta 346
Aretium peſtis cauſa petijt pont. 35
Argenti ſignatura 6
Arioſiſtus dux Germanorum 359
Arioſiſti pugna 364
Ariſt. ſentētia honorē honorātis eſſe 36
Ariſtoteles auarus æſtimatus propter Alexandrum 19
Aſinus Luciani in hominē redit 54 & 138
Atalus rex 413
Atalantæ onus 395
Auaritia luxuriaq́ fundamentū omniū malorū 4
Auaritiæ defenſio 11
Auarus rex monſtrum 20
Auaritia quid 7 & 13 & 6 & 21
Auari & cupidi differentia 18
Auaritia & uirtus nō cohabitare 20
Auaritiam non innaſci 19
Auaritia laborant omnes ætates, ordines nationesq́ 13
Auarus nemo philoſophorum 20
Auaritia hominē fieri idolatram 29
Auaritia ſenum 17
Auaritia neceſſaria & utilis 17 & 22
Auaritia eſt in uitio 16
Auaritia bona & mala peperiſſe 16
Auaritia principum nocens 21
Auaritia ſenum 27
Auaritia malorum ſemen 258

Auaritiæ deſcriptio ab Iugurtha 14
Auarus Robertus Siciliæ rex 14 & 21
Auaritia clericorũ manauit à Iuda 22
Auaritiam fugiendam 30
Auaritia omnia mala oriri Paulus Apoſt. teſtis 27
Auaritiæ deſcriptio Vergilij 8 & 9
Auari in urbes aduocari 15
Auarus omnibus odio 8
Auaros comparat Auguſtinus hæreticis 29
Auarus in agone cõſtitutus 23
Auguſtinus contra auaros eccleſię 22
Auguſti uitæ proceſſus 401
Auguſti felicitas 402
Babylon urbs maxima 118 & 279
Babylonia auarus nuncupatę 22
Balneorum Thuregum deſcriptio 297
Balnea puteolana 297-279
Balneũ prope thuregum reddit fœcundas mulieres, & propter ſterilitatem eo proficiſcuntur 300
Baden oppidum 298
Balneantium mores 299
Baſilienſis concilij deteſtatio 160 & 156
Baſileæ incendium 109
Baſcanianorum multa milia conducti contra Romanos à Perſeo 23
Beſtiarum malum 110
Bias prudens 267
Bithyniæ inundatio 129
Boccatius Neapolim ſe contulit 409
Boëtij exitium 303
Britannia ſubiecta Rom. 364
Brutus ex ſtoicorum ſchola 354
Bullati nobiles 69
Burgrauidus Piſanus nonnulla fecit latina, ex Chryſoſtomo 28
Burgundiæ dux ducitur in beniuolentiam regis Galliæ 267
Caeſar Dictator fit 360
Cæſaris uita 358 & 381
Cæſar cõſpirauit cũ M. Craſſo & Piſone contra Remp. deinde fit prętor, poſt cõſul, atq; Gallos & Germanos deuicit, ultimo bella ciuilia inceperũt 359
Cæſar Tyrannus 375
Cæſar ædilis factus 358
Cęſar ambitioſus, ſed liberalis 15 (277
Cęſarē laudauit Cicero & uituperauit
Cęſaris bellũ Pharnacis in Aſia 360
Cæſar Cleopatræ amore ardens 360
Cæſar, Scipio, Hannibal, pares apud Lucianum ſunt 358
Cæſar latinæ linguæ parricida 365
Cæſar ab Rhodo in Aſiam tranſit 380
Cæſaris iniquitas & mores 360
Cæſar ciuis pernicioſus patriæ 358
Cæſar multa opera ſcripſit 371
Cæſaris uitia & deuicit Numidiæ regem 364
Cæſar donatus eſt corona ciuica à Imperatore Thermo 379
Cæſaris ſedes 298
Caietani pauperi naucleri 420
Caliſthenem Alexander interfecit 371
Cantus uulgus delectat 34
Capitolium 133
Captiuorum redemptio 312
Cardinalis Florentinus Hieronymum Conſtantiæ adijt 305
Cardinalis Florentini Conſtantia & integritas in concilio 255
Cardinales quinquaginta obijſſe dum in curia fuit Poggius 269
Cardinalis S. Crucis Baſileã in concilium miſſus à põtifice, deinde legatus in Galliã, Germaniã, poſtea Cardinalis fit, poſtremo pœnitentiarius
Carthago deleta 122 (167 & 262

Carthago

Carthago reparata 123
Carthaginem nouam cepit Scipio 362
Cathalani 329
Cato habitus uir ſanctus 385
Catonem culpat Guarinus 384
Catonis ſcriptũ nõ ſolũ negocij ſed ocij quoq; oportere extare rationem 22
Celius Saturni filius 280
Ceruí ætas 280
Charitas alitrix reliquarũ uirtutũ 28
Christus nihil ſcripſit 344
Chryſoſtomi uerba in auarũ 19 et 24 et (26
Chryſoſtomi laus 28
Cicero reſtitutus 340
Cicero rei ruſticæ laudator 296
Ciceronẽ Auguſtinus artificẽ reipub. appellat 27
Cicero eiectus Roma neqtia Clodij 316
Cincinnatus 296
Ciuica corona quibus dabatur 385
Ciuitas in quo poſita 257
Ciuitates auaritia et luxuria laborare 4
Clodij nequitia eiectus Cicero 316
Collutij libri uenditi 277
Conniuales hiſtorias tres 32
Cõniualis diſceptatio prima quis debeat alteri gratias referre, p couiuio 33
Cõuiualis ſecũda diſceptatio an medicina, uel iuris ciuilis præſtet 57
Conuiuia fomentum amicitiæ 35
Confeſſor Monachus quid cum adoleſcentula egerit 434
Concordiæ ædes 135
Conſentire quid 385
Conſpiratio quid 326
Cõſtantię ciuis ſoror grauida facta 429
Cornicis ætas 280
Coſmam Medicum conſolatur Poggius in fortuna 315
Coſmam medicum conſolatur 312
Coſmi de medicis patientia 316
Creditoris faceta 457
Cridon 279
Criſpi dictum de homine 279
Cupidi & auari differentia 18
Cynicorum diſputationes 385
Cyprianus contra epiſcopos 22
Cyrus Perſarum rex plantator 296
Dæmoniaca illuſio 449
Dantes Rauennæ obijt 409
Danti facetiæ 346 & 457
Decimæ corporales 462
Democritus cuius gratia ad epulũ accedat uocatus 34
Dei mirabilia 446
Deus hominem conſtituit in agrũ 294
Dianæ Epheſiæ templi incenſio 390
Dicendi artis tria 3
Dictum Pet. Eghi in ſeditione Florentiæ 444
Dictũ medici cuiuſdam ad puellã 444
Dictum Card. Bononienſis 444
Dionyſiũ Siculũ quendam laudaſſe 17
Dion imperatorum aſſecla 388
Diocletianus Imperator in uilla Salone agricola 296
Diocletiani dictum 398
Doctrinæ commendatio 48
Doctis indoctos præferri 451
Doctos perſecuti principes 405 & 409
Doctorum uirorum utilitas 292
Doctorũ inſignia ſtultitiam uocat 50
Donatiſtæ 29
Ducum prudentia plus ualere in bello quàm militum fortitudo 364
Ebriam iuuentutem increpat 440
Eccleſiæ rectori periculum 287
Eccleſiarum bona quo utenda 304
Emperici ad gentium perniciẽ orti 45
Eugenius pont. ſtultis fauet 429

Ennius potator 310
Epicurus quæ approbat 369
Eques qui ancillam moleſtabat 443
FAbrianum Picene oppidum 35
Facetia in Papam 431
Factionis ſignificatio 327 & 326
Fatum 279
Felicitas ubi reperiatur 418 & 403
Felicitas uana 390
Felicitas quid 405
Ferrariæ meretrices delatę 429
Florentini Redolphū pro proditore depicti ſunt 435
Florentini dux'q; Mediolanenſis pacem conſtituunt 338
Florentinorum laus 354
Florentia unde dicta 388
Florentini cœci appellantur 325
Florentia præſtantiſſima 357
Fortitudo quid 369
Fortunæ uis 132 & 279
Fortuna magna ſeruitus 287
Fortunæ uarietates 87 & 89
Fortunæ caſus leuiter ferendæ 313
Frahatis Parthorū rex 30 fratres cum patre interemit 413
Franciſcus Barbarus librum de officiis ſcripſit 306 & 356
Franciſci Petrarchæ laus 14 & 22
Franciſcus Piſtorienſis magiſter Theologiæ 321
Fulminis malum 110
Furius Camillus in exilium pulſus 316
GAlbæ tenacitas 21
Gallorum nobilitas 68
Gamedon hortus uoluptatis 300
Garſiæ antiquitates fuerunt 321
Germanos uinoſos notat 310
Germanorum nobilitas 68
Gloria quid 368 & 367 & 344
Grammatiſtarū ſuperbiens penuria 85
Græcorum deprauata natura 89
Græciæ diluuium 116
Græci ad pontificē proficiſcuntur 267
Græciæ deuaſtatio 118
Guarini cum Poggio diſputatio de pręſtantia Cæſaris Scipioniſq; 332 & 331
Guarino Poggius ſcribit 305 & 308 & 355
Gyges Lydorum rex 417 & 294
HAnnibal à Scipione uincitur 362 & 316
Hebræorum exemplo 303
Heliogabali cōcio 298
Heracliti luctus ſuper miſeria humana (90
Hetruſcorum laus 337
Hetruriæ fines & unde dicti 388
Hieronymi obitus Conſtantiæ 301
Hieronymi eiuſdem eloquentia 301
Hieronymi conſtantia 305
Hieronymi obitus 305
Hieronymus patientior in obitu quàm Socrates aut Mutius 305
Hieronymi eiuſdem de ſacramēto ſententia, eiuſq; defenſio, teſtiumq; abiectio, 303
Hieronymi uerba miræ grauitatis, & diebus CCCXL incarceratus fuit, laus & commendatio eius 302
Hieronymus excellentis ingenij, atq; memoriæ 302
Hippocrat. ætate Democriti uiguit 38
Hiſpanorum nobilitas 69
Hiſpaniam Scipio aggreſſus 362
Homerus de homine 279
Homo deſcribitꝰ à Pindaro, Theocrito, Hom. Virgilio, Horat. Criſpo 279
Homo conſtitutus in hortum paradiſi
Humana feritas 466 (294
Humana corpora quid ſint 279

Humanæ

Humanæ conditionis miſeria 88
Hypocritarum auaritia 13
Hypocritarum caſtitas 467
Iacobi Apoſtoli religio 268
Iactatoris faceta 468
Ianuenſe bellum 336
Ignis malum 109
Infantis miſeria 93
Ingratitudinis exemplum 449
Inuectiua in Antippam 155
Inuectiua I in Franciſcum Philelphum pag. 164
Inuectiua II in Franſc. Philel. 170
Inuectiua III in Franſc. Philel. 174
Inuectiua IIII in Franciſcum Philelphũ pag. 187
Inuectiua I in Laurentium Vallam 188
Inuectiua II in L. Vallam 206
Inuectiua III in L. Val. 234
Inuectiua IIII in Laurentium Vallam pag. 242
Inuidia 106
Inundatio Flandriæ 109
Ioannes Baptiſta 303
Ioſeph uenditus 303
Ira unde 21
Irreuerentiales carpit 424
Iſis medicinæ repertrix 38
Iſidorus pecuniæ amorem iubet fugere pag. 22
Italia cur à bellis quieſcere nõ poteſt 396
Italiæ deſcriptio 123
Italorum mores carpit 301
Italorum laus 67
Iudæis ſtatutum eſt, ut certo ſigno dino ſcerentur à Chriſtianis 264
Iudæus chriſtianus factus 422
Iudas prodidit ſaluatorem ita quod reliquos clericos auaritia inſederit pag. 22
Iuriſtas deprehendit 39 & 43
Iuri ciuili qui operam dant ſe lucrandi cupiditate ad eorum cognitionem conferunt 14
Iuriſconſultos imperitos deridet 44
Iuſtitia quid 81 & 25
Iuſtitiam aliquam iniuſtam 16
Labare quid 385
Lacuna ſtultorum 421
Latina lingua an Romanis communis fuerit 52
Latina lingua unica 53
Latinam linguam oſtendit Aretinus dupliciter extitiſſe 62
Latinæ linguæ parricida Cæſar 365
Laudandi modus 289
Laus nimia 496
Laus uera 335
Laurentij de Medicis parentes, eiusq; ſtudia, & eccleſiarum inſtaurator pag. 281
Leges utiles eſſe 37
Leges cum tempore uariari 49
Legum magiſtri, interpretes, ſerui, qui ſint 257
Lelius Cæſari præſtat 346
Leonardo Aretino Poggius ſcribit de diſſentione Nicolai 347 & 346
Lex Romanorũ de decoctoribus Lacedemoniorum 38
Liberalitate auari tenacis 26
Licurgi lex latrocinandi licentiam dabat 38
Linterni Scipio moritur 363
Literarum cõmendatio 48
Luxuriæ malum 4
Lapides precioſiores paruifaciendi pag. 440
Lucanum Nero interemit 371
Lucilius 420

Lucrum nullum ſine detrimento alicuius 17
Lucretiæ ſtuprum 23
Lupum Tyberinum uulgo Storionem uocant 55
Luſor in carcerem truſus 440
Luſitanorũ oppida diripuit Cæſar 380
Luxuriæ detrimentum 10
Luxuria unde 21
MAcra amnis 388
Machaõ Æſculapij filius ob medicam artem ad bellum Troianum uocatus 58
M. Antonius ebrioſus 354
M. Craſſus auarus 15
Maria noua 154
Martialis laſciuiam incuſat 355
Marſilius Nicolai Nicoli pręceptor 27
Medicinæ dignitas, antiquitas & utilitas 37
Medicine repertores relati inter deos pag. 38
Medicos irridet cum de potionibus eorum diſputant 46
Medicorum illuſores 450
Medicus quidam dementes & inſanos curabat 421
Medicus qui aſinos curabat 443
Mediolaneñ. Dux & Florentini de gloria cõtenderunt 336
Mendicantium miſeria 102
Mercurius medicinæ repertor 38
Meretricum contentio 441
Miles qui uxorem litigioſam habebat pag. 443
Minacij conſilium ad ruſticum 432
Minerua 318
Miſeria fundamentũ noſtræ uitæ 104
Mithridates pręfectus expulſus prouincia per Cæſarem 380
Monachorũ genus unde deſcendit 295
Monachos reprehendit 100
Monachorum auaritia 13
Monoculus qui frumentum empturus erat 432
Monſtrum horrendum 430
Moſes liberator populi 303
Mulierum libido 438
Muliebris uerſutia 424
Muliebris ſimplicitas rara 458
Mulierum ſolertia 438
Mulier quæ ſe uiro ſemimortuam oſtendit 443
Mulierum pertinacitas 437
Mulier inſana 428
Myoparo quid 379
NAturæ cum auaritia diuerſitas pag. 18
Naturæ uires 400
Naturæ blandimenta 90
Neapolitanorum nobilitas 67
Nero doctus 371
Nicolaus pont. orationem in exequijs pont. Eugenij habuit 290
Nicolai Pontificis beneficentia in pogium 32
Nicolaus Fulginus philoſophus 33
Nicolai Nicoli honeſtas uitæ, & bibliothecam publicã ex ſuis libris erexit 270 & 276
Nicol. Nic. præceptor Marſilius 271
Nicolaus Nicola 73 agens annum moritur 277
Nicolaus Incola 392
Nili deſcenſus 298
Nobilitatis deſcriptio & uera 64 & 72 & 79
Nobilitas ex uirtute 83
Notarios imperitos carpit 448
Numidiæ regem deuicit Cæſar 364

Nuper

Nuperrime quam ſignificationem habet 370
Obliuioſi famuli pœna 453
Orator omnium rerum expertus commendandus 290
Orus Ægypti rex Iſidis filius 58
Papa quibus admonendur 289
Papatus officium onusq́ 287
Parcus paterfamiliās 439
Par pari rependitur 462
Patientia Coſmi de Medicis 516
Patriæ & patris defenſio 537
Paulus Æmilius uicit regem Perſeum pag. 24
Pecuniæ neceſſitas 15
Pecuniæ appetitus naturalis 12
Pecuniæ amorem iubet fugere Iſidorus pag. 22
Pentapolis incendium 116
Perſeus uictus à Paulo Æmilio 24
Perſei auaritia 21
Peſtis atrox multis in locis 129
Petrarcha ad Neopolitanum regē proficiſcitur 409
Pharſaliæ pugna 371
Philippus Macedonum rex Perſei pater 23
Philippus archipresbiter Veroñ. 308
Philoſophiæ commendatio 51
Prophetę paſſi ſunt 305
Pigritiæ & ſollicitudinis altercatio 422
Pilæ luſus 300
Pindari dictum de homine 279
Piſaurum unde dictum 388
Plato & poëtæ laſciui 358
Platonem quendam uituperaſſe 17
Platonis captiuitas 305
Platonis politia 299
Poëtæ qui imitandi 355
Poggius ſcribit Guarino 305 & 308
Poggius epiſtolarum opus cur collegerit 322
Pog. ducis Mediolañ. laudat humanitatem 355
Pog. ſcribit Philippo in cauſa Angeli de Genezano 317
Pog. acerbitatē literarum tuetur 318
Poggius Ioanni Pratenſi uicario archiepiſcopi Piſani ſcribit 319
Pog. Bildeſtino archidiacono uxorium ſe ſcribit 323
Pog. Suffretum rogat pro ſignis antiquitatis 321
Pog. Bornio Bononieñ iuriſcōſulto de excellentia Traiani 348
Pog. Floreñ de obitu Hieronymi Conſtantiæ 301
Pog. gratias agit Andreolo Iuſtiniano pro munere inuehitq́ in Franciſcum Piſtorienſem 329
Pog. Cancellario Senenſi 311
Pog. Papæ refert gratiarum actiones pro beneficio 323
Pog. Franciſco Mareſcalco Ferrarienſi ſcribit 307
Poggius Antonio Cremonenſi ſcribit pag. 322
Pog. Ioannem Lamolam incuſat ſe nimium laudaſſe 307
Pog. Ioan. Spelmibergen. de Guarini & ſua diſputatione ſuper Scipionis Cæſarisq́ pręſtantia, ſcribit 332 & 331
Pog. Franciſco Barbato contra Guarinum 365
Pog. & Guarini reconciliatio 355
Pog. excuſat ſeipſum 326
Pog. ædidit epiſtolam de præſtātia Cæſaris & Scipionis 357
Poggius ſilentium excuſat erga Iacobū Foſcarum 328

Pogg. Florentini oratio ad pontificem Nicolaum V. 287
Poggij oratio in funere Laurentij de Medicis 270
Pog. ad Leonardum Aretinum de eius reconciliatione & Nicolai 306
Pontificum ſtatus 392
Pog. Eſtenſi equiti 344
Pog. epiſtola inuexit Vallam 321
Pog. Alemaniæ librorũ inquiſitor 394
Pog. gratulatoria ſcribit ad Æneam Syluium ſuper Cardinalatu 324
Poggij Oratio in funere Nicolai Nicoli 270
Pog. ad archiepiſcopum Cæſar Augustanum ſcribit 310
Pogg. Æneæ Cardinali Senenſi ſcribit pag. 325
Poggius officium à pontifice accepit pag. 324
Pog. Quintilianum in lucem, Nonium Marcellum, Lucretij partem, Siliũ Italicum protulit 272
Pog. Iuliano Cardinali S. Angeli ſcribit de expeditiõe Germanica, deq; eccleſiæ deſolata ruina 309
Pog. facetiarum excuſatio 420
Pog. in Angliam proficiſcitur 311
Pog. Panormitæ 349 & 350 & 353
Pog. Leonardo Aretino de Cæſare & Scipione 330
Pog. Scipioni Ferrarieñ ſcribit uter præſtantior Scipio an Cæſar 357
Pog. laſciuiam poëtarum tuetur 350
Pog. Gregorio Coriario ſcribit Apoſt. ſedis protonotario 325
Poggius excuſat ſe erga Albertum 317
Pog. Coſmæ de Medicis ſcribit 308 & 339
Poggij & Vallæ præſtantia 84
Poggius Cæſarem furti notat 359
Pog. contra quoſdam religioſos 318
Poggius Hebraicis literis operam dedit 279
Pog. ſeſe pontifici cõmendat 292
Pog. Franciſco Mareſcalco excuſat tarditatem ſcribendi 320
Pog. adhortať papã ad bene agendũ & ut amicorũ meminerit 291
Podalirius Æſculapio genitus & ob artem apud Troianos celebris ex arte medica 58
Pons ſupra Tyberim 134
Pontificum felicitas 369
Prælatorum felicitas uana 113
Prædicatores laſciuos reprehendit 433
Principum auaritia nocens 21
Principum mala 416
Principum crudelitas 412
Principum uirtutes nullæ 403
Principibus doctos inuiſos 408
Principum bonorũ rara progenies 410
Principum infelicitas 395 & 392
Principum magnificentia 369
Principibus tria genera hominum grati 407
Principes errare quæ cogunt 290
Principibus bonitas exercenda 254
Prodigia uiſa 430
P. Rutilius in exilium actus 316
Puerorum in loquendo inſtitutio 58
Puteolana balnea 279
Pythagoricorũ adoleſcẽtiũ amicitia 16
Qualitatũ malum 110
Rationis præſidium 92
Regis & tyranni officium 21 & 22
Regna plus ui q̃ legibus aucta 46
Regnandi cupiditas innata 400
Re & uerbo duplices 464
Rei ruſticæ laudator 296

Religioſorum miſeria 101
Religioſi cuiuſdã ſermo ad populũ 432
Reſpublicas eſſe auaritiæ officinas 13
Reſpub. omnis paci intenta 336
Rex auarus monſtrum 20
Rheni caſus ex alto monte 298
Robertus Neapolitanus rex 409
Robertus Roſſus 271
Rolandi geſta 380
Romam quid euertit 15
Romana eloquentia quomodo corruerit 371
Romana reſp. qua uirtute creuit 317
Romana clades enumeratur 123
Romanorum nobilitas 68 & 71
Romani de inhabilium promotione dictum 429
Romani proſcripti 316
Romæ fames horribilis & in alijs locis pag. 129
Romæ incendia 125
Romæ dignitas fortunæ uarietate immutata 132
Romanorum doctiorũ tempora 371
Ruris delitiæ 239
Ruſtica ſimplicitas 423 & 461 & 446
Ruſtica ſimplicitas qui aſinũ quærebat & qui aratrũ ſuper humerũ portauit pag. 346
Ruſtici ab opifice interrogati an uiuũ crucifixũ an mortuũ uellẽt emere 425
Ruſticæ rei laus 293
Rutilij exitium 303
Sacerdotem qui ſolennitatẽ palmarum ignorabat irridet 425
Sacerdotum cupiditas 11
Sacerdotum auaritia manauit à Iuda pag. 22
Sacerdos qui loco ornatus cappones epiſcopo portat 428
Sacerdos qui canem ſepeliuit 431
Saluator noſter 305
Saracenorum uita tolerabilior quàm auarorum 29
Saturni templum 155
Saturnius Ægyptius 398
Scipio præſtat Cæſari 346 & 357 & 368
Scipio patris patriæ liberator 361
Scipionis uita 361
Scipionem Linterni agrum coluiſſe pag. 296
Scipio laudatur à Liuio 358 & 384
Scipio & Cæſar comparantur 363 & 365
Scipionem prædones in reuerentia habuerunt Linterniq; obrut 363
Scipionem poſteriorem Metellus interfecit 343
Scipio Hiſpaniam aggreſſus & Carthaginẽ nouã cepit, ac Siphacem regẽ in amicitiã Rom. traduxit, deinde fit conſul & uicit Siphacem & Antiochum 362 & 365
Scytharum mos 392
Secta quid apud Latinos & Græcos pag. 326
Senecam Nero interemit 371
Senum auaritia 17 & 27
Serpaulus 317
Serranus 295
Seruare & conſeruare idem ſignificant pag. 385
Ser. Sulpitius CLXXX libros in iure ædidit 372
Seruus unde appellatus 385
Siciliæ rex Robertus auarus 14 & 21
Sicinius Dentatus 14 ciuicis coronis donatum 379
Sigiſmundi Imperatoris dictum 429

Siphax

Siphax uenit in amicitiã Rom. per Sciſpionem & poſtea ab ipſo uincit 362
Socratis patientia 183
Socrates damnatus 35 & 303
Solonis dictum 280
Somniorum uarietas 455
Sophidius Arcadiæ ruſticus 294
Spectaculum mirabile 465
Stephanus à ſacerdotum collegio interfectus 303
Stoici conſtantes 305
Stoicorum nobilitas 79
Suſannæ iudicium 303
Syllana uictoria 316
Syllam neſciſſe literas 360
Suffretum rogat Poggius pro ſignis antiquitatis. 321
TAmberlani geſta 344
Tantalus 22
Terræ malum 110
Terræmotus uarij 128
Teucrorum & Sarmatarum nobilitas pag. 69
Theatra & amphitheatra 137
Theocriti hiſtoria de homine 279
Theologiæ commendatio 51
Thermæ urbis 135
Thuſci unde cognominati 388
Traiani excellentia, & Meſopotamiã ſuperauit, ac Parthos, Perſasq́ ſubegit pag 348
Treueris clades 120
Triumphales arcus quot fuerunt 136
Tyranni & regis officium 218 & 22
VAlla in quãdam epiſtolã Poggij inuexit 32
Val. Max. adulator mendax 397
Varro antepo nendus omnibus grammaticis 372
Venerem ex Cypro 298
Venetorum nobilitas 67
Veneti naualẽ uictoriã conſecuti 306
Ventorum uis 465
Venetos perſtringit 442
Venetus qui equum ſuum non cognouerat 444
Venetos ſtultos irridet 463
Vidua accẽſa libidine cũ paupere 425
Vir ab ægrota muliere ueniam poſtulauit 432
Virgilius de homine 279
Viri cur ſequantur mulieres coitu gratia 434
Viri dignitas uirtute excellentis 34
Virtus recta ratio 91
Virtus & auaritia nõ cohabitare 20
Virtutem ſummũ bonum eſſe 314
Virtutes ab omĩ iniuria liberas eſſe 313
Virtutis effectus 130
Vitiorum generalitas 98
Vitiorum duę peſtes 3
Vmbrorum ſitus 388
Voconius poëta 358
Volunx 31
Voluptas malorum eſca 258
Voluptas unde 21
Vrbanum pontificem perſtringit 428
Vrbes inhabitare quanta miſeria 239
Vxor cuiuſdam ruſtici perſuaſit uirum ſe duos habere cunnos 425
Vxorem uir probat 452
Vxoris honeſta ſimplicitas 452
Vxori impudicæ qualis pœna ſtatuenda 434
XEnophon 35
Xerxes rex deflet exercitũ 279
ZElotypos notat 436
Zenonis damnatio 303
Zuchari dictum 424

Indicis finis.

POGGII FLORENTI-NI IN CONVIVALEM DISCEPTI-uam hiſtoriam de Auaritia Præfatio

QVONIAM plures mortales mi Franciſce, non uiuunt, ſed
agunt uitam (hoc enim omnium eſt, illud perpaucorum) for-
tunati illi eſſe uidentur, quibus dono immortalis Dei conti-
git, ut poſſint dicere ſe uixiſſe. Id ego nonnullis noſtræ ætatis
uiris accidiſſe puto, qui rebus à ſe æditis, magnam laudē con-
ſecuti ſunt, & nomen multis ſeculis duraturum. Nam & uaria ſcriptorū ge-
nera è græcis latina reddiderunt nobis, & ipſi ſua quædā conſcripſerunt ſum-
ma cum doctrina atq; eloquentia, quibus latinæ muſæ plurimum decoris ſu-
ſceperunt atq; ornamenti. Quoniam quidem rem haud perdifficilem illis fu-
iſſe arbitror, & græca facundia eruditis, & omni doctrinarum genere præ-
ſtantibus. At uero mihi durior quædam ſcribendi ratio uidetur eſſe propo-
ſita, qui neq; è græca lingua ad uſum noſtrum traducere poſſum, neq; hę ſunt
meæ facultates, ex quibus aliquid adhuc in publicum auſim promere. Verū
cum audaces quandoq; fortuna adiuuet, tentandum quoq; mihi uiſum eſt, an
ego quicquam poſſem afferre in communem utilitatem, quo & ſi non uixiſſe
ut illi, at ſaltem non inaniter uixiſſe dicerer. Itaq; ſumpſi onus (neſcio an gratū
multis) mihi certe iocundum, & ut exiſtimo cæteris non inutile, ut referrem
ſermonem habitum contra auaritiam, ab his quos ſcio haud inferiores illis
qui habentur uiri huius ſeculi doctiſſimi, ſi modo aſſequi potuero, ut ea per-
inde atq; ab illis diſputata ſunt, à me literis mandentur. Atqui hoc eo audien-
tius aggreſſus ſum, quo pauciores ex eis fuere, qui uacarent ad correptionē
uitiorum, quę cum ſint diuerſa quæ uitam noſtram conturbant, id potiſſime
in hanc diſceptationem eſt collatum ex quo ſcelera omnia & maleficia (ut ait
Cicero) gignūtur. Quod ſi cui forte aut planum nimis atq; humile uidebitur
dicendi genus, aut non ſatis explicata ratio muneris ſuſcepti, is intelligat pri-
mum me delectari ea eloquentia, in qua non maior exiſtat intelligendi, quā
legendi labor. Deinde aduertat, non quantū de eiuſmodi re diſſeri, ſed quid
ingeniolum meum ſcribendo conſequi potuerit. Satis enim mihi uiſum eſt
proponere in medium copiolas, quæcunq; hæ ſint meas, ex quibus uel que-
ant ſumere (ſi qui forſan dignas extimatione aliqua arbitrarentur) uel abſol-
uere aliquid perfectius, qui uoluerint emendandi atq; ampliora dicendi cu-
ram ſuſcipere. Tibi autem mi Franciſce uiro & amiciſſimo mihi, & ingenio
excellentiſſimo, cuius labore & induſtria noſtræ linguæ magnum incremen-
tum ſumpſere, hoc opuſculum tanquam ſtudiorum meorum primitias dica-
ui, ſubijciens illud eximię cenſuræ tuæ. Quod ſi probaris, ęde illud, quia fu-

tum tua autoritate, & ab alijs quoq; comprobatum iri confido. Sin uero minus, proijcito in ignem, ueluti rem in cuius iactura parum detrimenti ſit futurum. Cum ſatius ſit cõprimi errata amicorum quàm efferri. Sed ut ſententiam rite ferre poſſis, audias iam quid hi loquantur inter quos eſt ſermo inſtitutus. Sunt enim quibus cum mihi ſumma dum hic aderas, & periocũda fuit uitæ conſuetudo, quos cum audieris colloquentes, etſi non ſcribentes, ac ſaltem diſputantium gratia exiſtimo te non aſpernaturum hoc munuſculum, quod ſuſcipias oro in tutelam tuam, non tanquam horridus iudex & ſeuerus arbiter, ſed tanquam diſertus atq; elegãs patronus, qui cenſeas & agendum tibi illius cauſam, & errata etiam defendenda.

POGGII FLORENTINI HISTORIA CONVIVALIS DISCEPTATIUA DE AUARICIA & LUXURIA, & DE FRATRE BERNARDINO, ALIJSQ; CONCIONATORIBUS.

CVM cœnarent Antonius Luſcus, Cincius Romanus nonnulliq; alij ex Pontificis ſecretarijs, cum Bartholomæo de mõte Pollitiano. Eos enim inuitauerat æſtiuis diebus more Romano ad uineam ſuam, quæ eſt prope Baſilicam Lateranenſem. Euenit ut ſermo poſt cœnam ſedẽtibus illis, tum uarijs de rebus, ut fit ſępius, tum uero de laudibus fratris Bernardini (nam is tunc Romæ prædicabat) oriretur. Quem cum Antonius qui eum frequens audierat, maiorem immodum commẽdaret: Homo eſt, inquit, inter omnes quos quidem audierim, mea ſententia eloquens & ſatis eruditus. Sed quod ego præcipuam dicendi partem puto, una in re maxime excellit, in perſuadendo, ac excitãdum affectibus flectit populum, & quo uult deducit, mouens ad lachrymas, & cum res patitur ad riſum. Tum Cincius: Hunc ego uirum continuo uellem commorari in hac urbe. Multum enim profuit uox ſua huic populo, & ſalutaris fuit, tum ad emendationem morum, tum uel maxime ad ſedandas, quæ multæ & graues erãt, diſcordias ciuitatis. Eſt quippe ut dicis in eo magna uis ad mentes hominum permouendas atq; impellendas. Verum una in re (pace ſua dixerim) errare mihi uidentur & ipſe, & cæteri huiuſmodi prædicatores. Nam cum ſatis multa loquantur non accommodant orationes ſuas ad noſtram utilitatem, ſed ad ſuam loquacitatem. Nec curant quemadmodum medeantur ægris animis, quorum curam profitentur, ſed quomodo ſe plebi inſinuent & eius captent plauſum. Itaq; cum habeant res quaſdam præmeditatas, quas apud omnes omnibus

in locis

in locis tractare conſueuerunt, partim loquuntur de rebus reconditis & obſcuris apud indoctos, quas non capit uulgus: Partim fundũt uerba in quę incidunt apud fœmellas & rudem plebem, quem uideas abire multo quàm acceſſerat ſtultiorem. Nonnulli ita reprehendunt uitia perſępe ut illa docere uideantur, non quantum proſint uerba eorum penſantes, ſed quanti fiant à mulierculis quorum donis & muneribus anhelant, ex quo perpauci uel nulli potius euadunt eorum ſermonibus meliores. Riſi multotiens quorundam ſtulticiam, qui cum egregie laudauerint quempiam quem audierint prędicãtem: ſi roges quid dixerint quamobrem illum laudent, hęſitant atq; obmuteſcunt, aut ſe reſpondere neſcire. Hic Antonius: Nequaquam hoc mireris inquit: Nullum enim ad hanc diem ex ipſis audiui (hunc noſtrum excipio) qui mihi aliqua in re ſatisfaceret, quæ quidem ad eloquentiam pertineret. Nam cum tria exiſtant, in quibus ars dicẽdi omnis & facultas conſiſtit, ut doceantur auditores, ut delectentur, ut moueantur. Ita multi eorum docent ut ignorantię artem & ſtulticiæ doctrinam ſuſcepiſſe uideantur. Ita delectant, ut nil ſit ipſorum uoce & oratione moleſtius. Ita permouent audientium animos, ut nulli accedant tam uigilantes tam'que attenti ad audiendum, quin ad oſcitationem ſoporemq; incitentur. Eſt ita Antoni ut dicis inquit Cincius, ut multis omnia & huic quem excipis multa deſunt. Sed ego non requiro ab eis quæ ſunt eloquentiæ propria cuius ſe ignaros fatentur. Illud ualde admiror, cum docendi, admonendi, emendandi, corrigendi munus præ ſe ferant, tam procul abeſſe à facultate atq; eorum quæ profitentur. Nam cum totum annum exclamauerint atq; oblatrauerint multa pollicentes, neminem uidimus ſuis uocibus effectũ paulò emendatiorem. Cuius rei illa eſt pręcipua cauſa, quod non accõmodant uerba ad ſummouendas eas infirmitates, quibus languent animi noſtri, ſed paſſim diſcurrunt ac uagãtur per uaria morborum genera, prout fert libido loquendi in nullius cura inſiſtentes. Quod ſi bonos imitarentur medicos, aliquem fructum nobis afferret ipſorum labor. Sicut enim illi cum adhibentur ęgris, naturam eius & uim morbi penitus inſpiciunt quo rectius curent. Item iſti à quibus ſuſcipitur animarum ſalus, niſi diligenter ſcrutentur rimenturq; quo quiq; uitio maxime ſint infecti, eisq; opem præſtent, loqui diu ac multum poſſunt, ſanare nulla ratione poſſunt, non plus quàm egerit ignarus morbi medicus. Tum Bartholomæus: Sanè hoc recte ſentis inquit: Nam cum uita noſtra ſit omnibus obnoxia ac referta uarijs quibus mederi oporteret, alia tamen ſcimus alijs & communiora eſſe & perniciosiora, ueluti luxuriam atq; auaritiam, quarum tanta eſt labes ut difficile ſit immaculatum ſe ab eis ſeruare. Hæ ſunt tanquã duæ humani generis peſtes acerrimę, quæ nullum uere intentatum relinquunt, & cum grauioribus indigent remedijs tamen perleuiter curantur. Nulla de his uitijs ſit ab illis niſi curſim mentio. Si quando uero illa reprehenderint, ita ieiune, aride, inſulſe id agũt,

Artis dicendi tria.

Peſtes duæ uitiorum.

nulla cum dignitate, neq; uerborum, neq; ſententiarum, ut ſatius fuerit ſiluiſſe. Non odium ingerunt peccandi, ſed ſtudium. Ita aperte turpia facta, aliquando deſcribunt. Ob eam cauſam multos cognoui, qui cum ſtudioſe, accurate, longumq; tempus interfuiſſent eiuſmodi ſermonibus, nihil neq; uita, neque moribus profecerũt. Neq; id iniuria. Non enim curantur pro modo ſuę ægritudinis. Quid autem prodeſt medicina non accommodata uulneri? Sed audiunt quædam quæ obliuiſcuntur priuſquam diſceſſerint, oleum atq; operam ut aiunt perdentes. At uero ſi hæc duo inſectarentur uitia, quibus magna pars mortalium uexatur, ſi his inſiſterent, ſi deteſtarentur, magis ipſorũ prodeſſet audientibus oratio. Ita enim ſentio auaritiam, luxuriamq; tãquam ſedem eſſe ac fundamentum malorum omnium, ut ueriſſima ſit Priſci Catonis ſapientiſſimi uiri ſententia, ciuitates auaritia atq; luxuria laborare, quę peſtes omnia magna imperia euerterunt. Eorum alterum cum uideatur originem ducere à natura, tamen ratio adhiberi poteſt, & modus quidam ne ſe efferat, utq; inter certas metas contineatur. Alterum cum ſit naturę aduerſum nulla ratione regi poteſt, neq; moderãdum eſt id genus mali, ſed excidendũ. Nam luxuriam, licet multorum malorum cauſam ſapientes dixerint, eſt tamen aliqua ex parte ut poſſet fieri, ueluti quæ admiſcetur procreatione liberorum blandum malum, ſed ſibi ſoli nocens, non alteri, neq; alienum à conſeruatione generis humani. At auaritia eſt ad ſubuerſionem eius execrandum ſcelus omnibus nocens, omnes lædens, omnibus infenſum, cui nihil laudabilis, nihil honeſti poteſt eſſe coniunctum, monſtrum ingens horrendum, ad perniciem gentium procreatum, ad delendum inter ſe hominum ſocietatem. Nihil eſt mihi credite fœdius auaritia, nihil turpius, nihil horribilius, cuius ſi poſſet facies uideri, magis nos terreret quàm furiarum agmen ex infimo tartaro eductum. Nolo exemplis uti, ne quem mea uerba offendant, at ſi liceret oſtenderem, ac re ipſa docerem, nullum malum, nullum flagitium quod illa non ſuadeat non importet ſecum. Nihil non bonitatis quod non auferat ab eo quem occupauit. Denudat illum uirtute omni, ſpoliat amicitia, beniuolentia, charitate. Replet odio, fraude, maliuolentia, impietate, reddens ex homine ſceleſtum portentum ac crudele, ut ſi reliqua omnia in unum uitia congerantur, cum hoc ſolo non putem comparanda, tanta eſt illius immanitas. Hanc Bernardinus tuus Antoni, quẽ adeo laudas, nunquam tetigit, ſemel dixit in uſurarios, magis mouens populum ad riſum, quàm ad ad horrorem tanti criminis. Auaritiam uero quæ fœnus perſuadet, intactam reliquit. At in hanc erat inuehendum, in hanc excitandę ingenij uires, ſi quo modo poſſit eius ardor uel reſtringi uel mitigari. Sed poſtquam ab his rabulis noſtris de hiſce uitijs aut ſiletur, aut dicitur ridicule, non eſſet alienum ab re noſtra, qui & illa euitare & boni eſſe cupimus, quando corporibus ſatisfecimus aliquid inter nos diſſeri, ſiue de utroque, ſiue de altero, quod animo

Blandum malum luxuria.

etiam

etiam prodeſſet, niſi & nox immineret, & redeundum eſſet ad publica negocia, quæ ſunt nobis à Pontifice demandata. Imbo uero inquit Antonius & temporis paulum ſupereſt ad diſputandum, & dum hoc agimus, publica quoq; tractamus negocia, neq; paruo extimanda. Egregie quippe ſcriptum eſt à præceptore morum Seneca, in libro qui eſt de tranquillitate animi: Non ſolum eos prodeſſe reipublicæ qui aſſunt alijs, qui tuentur reos, qui de pace belloq; cenſent, ſed illos quoq; qui uirtute inſtituunt animum, qui in luxuriam pecuniamq; currentes preſſant, ac retrahunt. Quare tentemus & ipſi, ſi quid poſſumus prodeſſe hoc ſermone noſtro, & ſi non cæteris, at ſaltem nobis. Equidem lætor nos incidiſſe in hæc uerba, ut diſceptemus paulisper de horum uitiorum ui atq; natura, qua cognita, illorum crimen culpamq; facilius euitemus. Quanquam fatebor uobis ingenue, alterum ne poſſem, iam anni effecerunt, alterum ne uellem, tum natura cōſecutus ſum, tum uero plurimum literis & doctrina. Mallem tamen dici aduerſus auaritiam, cum uerear ne ſit neceſſe nos fieri auaros, ob tenuitatem lucri, quo uix poſſumus tueri officij noſtri dignitatem. Proſequere igitur Bartholomæe, & quod cœpiſti, ad extremum perducas. Imbo te inquit ille, aut Cincium operirer. Meæ quidem fuerunt partes ut cœnaretis affatim ac laute, ueſtræ nunc eſt humanitatis efficere, ut uideamini bene cœnauiſſe, quod plurimo ſermone atq; altercatione aliquando ſolet fieri. Et antiquum eſt, bene inflatas tibias meliorem ſonum ſolere reddere. Probe inquit Cincius & iocatur & partitur conuiuij magiſter, ut cum ipſe corporum curam ſuſceperit, nos aliquid animo tribuamus. Tuum igitur inquit Antonius ſit hoc munus, quandoquidem probas partitionem tuam. Video te Cincius ait, dicendi laborem ſubterfugere repletum cibo, ſed releuarem te hoc onere ego nōn nimium à cœna leuis, ni fieri uideretur iniuria huic noſtro hoſpiti ornatiſſimo uiro, cuius prudentia requirit, ut non minorem animi recreandi facultatem, quàm corporis paſcendi diligentiam habere uideatur. Tunc enim refertum erit omnino uoluptate conuiuium, ſi animus quoq; aliquid ex eo deguſtarit, cui ſatisfacere certe te conuenit. Geram inquit ille morem uobis, licet hic pro meo iure uos poſſem cogere. Dicam autem quæ in mentem ueniunt, hac tamen lege primum, ut mihi ſuccedas in dicendo Antoni. Deinde ut ne expectetis à me accuratam orationem, aut ſententias graues. Non enim poſt cœnam, aut nimium prudens & grauis ſermo, aut dicendi ordo eſt requirendus. Hæc cum dicerem ſuperuenit Andreas Conſtantinopolitanus, uir inſignis & literis, & religione, qui & ipſe inuitatus ad cœnam occupationibus impeditus, tardius uenerat. Is cum plauſu omnium exciperetur, cœnaui inquit, ſed huc acceſſi deambulandi gratia, atq; una confabulandi. Cum uero tacerent omnes. Quid ille inquit, ſilentium ne inter uos erat, ſumpta præſertim cœna, an ego effeci ut ſileretis? Iſtuc ipſum inquit Antonius. Ingreſſi qui-

dem eramus eum ſermonem, ut Bartholomæus contra auaritiam aliquid polliceretur ſe dicturum. Cum in hunc deueniſſemus, ex eius uerbis, qui nõ-nulla dixerat in auaritiam ac luxuriam, deteſtans utranque, ſed auaritiam ma-gis, quæ cum ſoleat eſſe quaſi cognata ſenectutis, dixi me de ea malle audire ex qua maius periculum immineret. Te uero præſente tacemus pudore cõ-moti, ne fias noſtrarum cenſor ineptiarum. Quanquam ſi quid inſulſius, aut ineptius diceretur, habenda eſſet nobis uenia, Bartholomæo autem tribu-endum, qui uinum patrium ſubminiſtrauit in cœna. Sed ipſe ſui errati pœnã luet. Hoc inquit tunc recte diceretur Antoni, ſi eſſetis quales legi in ſimpo-ſio Platonis, oſcitantes, ebrij, ſomnolenti. Sed uideo uos admodum ſobrios, quare perge Bartholomæe, & me uelis eſſe participem tuæ ſententiæ. Ea eſt inquit ille ratio ut taceamus, cum te uideamus & uirum doctiſſimum & theologum. Sed ego imperatus Andreas inquit ueneram, non enim diſputa-tionum, ſed compotationum hunc memineram ſolere eſſe locum. Tunc in-quit Antonius, admodum paratos nos cenſes, cibo refertos ac uino? Non quærimus philoſophica aut acuta quædam, ſed quæ ſunt huius & loci & tẽ-poris. Cum ille omnino recuſaret. Nos inquit Antonius, tempus hoc quod perbreue eſt ad diſputandum terimus inani concertatione. Quamobrem ſequere quod inſtitueras Bartholomæe. Hic ſe rogare nimium patitur. Fa-ciam quod iubes ille inquit, non tam diſſerendi cauſa, quàm aut te, aut hunc prouocandi, ut inquit Andreas, dummodo ego te audiam. Tum ille: Cum multa ſunt inquit, tum à Chriſtianis doctiſſimis uiris, tum uero à gentibus & Græcis, & à Latinis ſcripta, ſuperuacuum forte uidetur de ea re amplius lo-qui, nos præſertim quorum uerba haud magni penſabuntur. Sed poſtquam conferendi inter nos gratia, & ad utilitatem noſtram aliquid dici placet, mi-hi quidem in primis quærendum uidetur unde nomen auari (nam inde aua-ritia eſt) ducatur. Exiſtimo autem auaros ideo appellatos nonnullos quod a-uidi eſſent æris, qui enim cupidi illius nimis erant, atque in eo quærendo ſum-mam operam, plurimumque ſtudij ponebant, auari nominabantur. Si hoc ue-rum eſt inquit Antonius ſubridens, nulli modo exiſtunt auari. Auri enim ar-gentique noſtri homines cupiditate ducuntur, non æris. Atqui inquit Bartho lomæus, id nomen eiuſmodi hominibus tunc inditum fuit, cum nondum eſſet ullus uſus uel aureæ monetæ, uel argenteæ. Nam æs ſolum in precio

Aeris, argenti & auri ſignatura. eſt habitum apud Romanos uſque ad bellum Punicum primum. Quinque enim annis ante id bellum, argentum primo eſt ſignatum bigarum & quadriga-rum nota: Anno urbis conditæ quingenteſimo octogeſimo quinto. At an-no poſt ſecundo & ſexageſimo nummus aureus percuſſus eſt. Aes autem Seruius Tullius primus ſignauit nota pecudum, unde & pecunia dicta, cum antea rudi ære uterentur. Ita licet uariaretur monetæ materia, idem ta-men auaro nomen manſit, ut auri, argenti, æris, opum cupidi, atque ita cu-

pidi,

pidi, ut omne in id ſtudium ſuum conferant, ſemper quærant, ſemper appe-tant, ſumptu abſtineant, nullum quæſtum abhorreant, uel lucro ſatientur, o-mnia referāt ad ſuā utilitatē, proprioq; cōmodo metiant recte dicant auari. Vnde auaritia erit libido habendi immenſa, uel potius fames quædam diui-tiarum cumulandarum. Eſt enim auari animus occupatus in quærendo, de-ditus ſtudio theſauri, obnoxius cupiditati, pecuniarum ſeruus, quarum cura & ſollicitudine dies ac noctes torquetur. Nunquam ut ſcitis ſatiatur aut ex-pletur cupiditas ſitis, ſemper appetit, ſemper eget. Nam ueteri prouer-bio, tam deeſt auaro quod habet, quàm quod non habet. Cruciabitur ergo continua theſaurizandi ſiti, nulla dies, nulla hora prætermittetur uacua ab hac cogitatione. Æſtuabit ſemper, fluctuabitq; anxius ad ſedandum fame-ſcentem auri appetitum. Igitur inſeruiet priuatæ utilitati, ad eam accommo dabit dicta ſua omnia, facta, cogitatus, ſibi ſoli, & rei ſuæ intentus erit, obli-tus publici commodi, quo fit ut id uitium ſit repugnante atque aduerſante natura, cuius præſcriptum atque lex eſt, ut communem utilitatem noſtræ anteponamus, impellamurque, ut uelimus prodeſſe quàm plurimis. Vnde ſtoicus ille Cato apud Ciceronem diſputat: Non eſſe magis uituperandum proditorem patrię, quàm cōmunis utilitatis deſertorem, propter ſuam uti-litatem. Cum ergo auarus ſibi ſoli deditus, ſibi conſulens, non ſolum deſer-tor, ſed oppugnator ſit communis utilitatis atque hoſtis, ſui commodi cau-ſa, neque proſit multis, ſed noceat omnibus, certum eſt ipſum ueluti prodi-torem deſiſtere ab ipſius lege naturæ, contràque eam eſſe auaritiam remo-tam atque aduerſam ab utilitate publica. Ad quam conſeruandam, tuen-dámque ęditi ſumus. Hoc conſtituto, & illud ſequitur: Auarum nulla ra-tione poſſe eſſe uirum bonum, ut enim quiſque refert ad ſuum commodum quæcunque agit, ita minime eſt uir bonus: ut Tullius noſter tangit in libris Officiorum. At auarus nulli dubium eſt, quin ad ſuum commodum redu-cat omnia quæ agit. Ideo nullus unquam auarus erit uir bonus. Non ſo-lum autem non bonus, ſed & ſumme malus. Ipſum enim nomen auari cum ſit in uitio, deſignat maliciam. Nam fieri nequit, ut quis in auaritia uerſe-tur, abſque detrimento atq; iniuria multorum. In quo præcipue offenditur regina uirtutum iuſticia, cum omnes auari actiones & opera ab iniquitate proficiſcantur. Dum enim cupit augere opes, dum nititur congregare pe-cunias, dum occupare terras poſſeſſionibus, iuſticiam omnem exuit: ut ait beatus Ambroſius. Igitur cum uacet iuſticia, nullum ſcelus omitet ſpe com-modi ablata, fraudabit pauperes, diuitibus inſidiabit, expilabit ſocios, igno-tos uexabit, extorquebit infirmos, rudes decipiet, nulla excogitabitur turpi tudo, nullū malū facinus, nullum dedecus cui non aſſentiatur, quod non per-petret oblata ſpe utilitatis. Ita nec amicitiā colere poterit, nec moueri beni-

Auaritia.

uolentia. Nam quæ beniuolentia in eo erit, cui nihil eſt acceptius pecunia, aut quem amabit qui ſeipſum odit? Veriſſimum uetus prouerbium eſt: Auarus in nullum bonus eſt, in ſe peſſimus. Quam uero amicitiam ſeruabit, qui quod agit & cogitat, penſat ac metitur propria utilitate? Quomodo ſubleuabit alios nummis, quos propter opprimit uitam ſuam? Qua nam ratione ſuſtentabit alterius inopiam, qui ſe iudicat egentiſſimum? Non precibus mouebitur, non lachrymis, non fletu. Per medias lugentium ærumnas tranſibit ad cumulandas opes. Ipſa miſerorum corpora calcabit, ſi quid exprimere ſe poſſe putabit, acerbus, crudelis, impius. Quam ob rem eſt hic dignus communi odio mortalium, ueluti publicus omnium hoſtis, amouendusq́ ab hominum conſortio tanquam ſeminarium malorum. Nam quomodo amari eum decet, qui ut cætera omittam, hæc duo, ſcilicet amorem & beniuolentiam humanæ ſocietatis uincula, ſine quibus nulla, neq; priuata, neq; publica res conſiſtit, aufert à nobis? quod quid eſt aliud quàm delere funditus humanum genus? At ipſe potius delendus eſſet. Ipſe aqua & igni interdicendus, inutilis ciuitati, reipublicæ pernicioſus. Iniquum eſt enim ei locum eſſe in ciuitate, quem ſi omnes imitaremur, nullas omnino ciuitates haberemus. Nam ſublatis beniuolentia, & auaritia digladiabuntur homines inter ſe, rapinisq́ ac cædibus omnia permiſcebuntur. Sed uide quæſo quale hoc ſit malum, & quàm cauendum omni ætati. Conſueuerunt eſſe homines in ſenio prudentiores, ſapientioresq́ quã in reliqua uita. Nam & uſu experientiaq́ rerum multarum quas longa ætate tractamus, prudentiam & legendo diſcendoq́ diutius, ſapientiam conſequimur, ut quo longius uixerimus, eo propius ad ſapientiam ſolemus accedere. Vnde quidam è Græcis ſapientiæ cultoribus quæſtus eſt moriens, tunc ſe exire è uita cum inciperet ſapere. At hæc peruerſa labes auaritia, in ſenes potiſſimum inuadit, eam ætatem expugnans, cui ad obſiſtendum plus roboris, ac uirium eſſe deberet. Eo autem imbecillitas mentes eorum deducit, ut quibus minimo ſatis eſſet. Nam paruum eſt iter conficiendum, eo quærant plura, quo egent paucioribus. Multa monſtra dicuntur à Poëtis fuiſſe in terris, ſed auarus ſenex, cuiuſuis monſtri exuperat deformitatem. Verum ut tanquam faciem & picturam quandam auarorum conſpiciatis, referam illos Vergilij uerſus eximios, quibus harpyias deſcripſit, exprimens in eis naturam, formámque auaritiæ, tenes memoria ut opinor: Virginei uolucrum uultus, fœdiſſima uentris Proluuies, uncæque manus, & pallida ſemper Ora fame. Quis potuit pingi elegantius forma quadam cuiuſpiam animantis, quàm id uitium eſt uerſibus à Vergilio expreſſum? Dixit uolucres uultu uirgineo, non hominem ſignificans eſſe auarum, ſed monſtrum, cuius ſub uultu humano latet truculenta beſtia, ad omne nephas parata. Vultus uirginei teſtantur uireſcentem ſemper cupiditatem. Augetur enim

Auarus omnibus odio.

Auaritiæ deſcriptio Vergilij.

quotidie

quotidie, & tempore ſumit uires, fitq; in diem adoleſcentior, creſcens corpore decreſcente, neq; ætate infirmatur, ſed aſſurgit ualidior. Volucres finxit, propter appetitus mobilitatem uelocitatemq;. Nunquam quieſcit mens auari, nunquam ſedatur, inhiat opibus, ſemper uaria auferendi genere uerſans animo. Proluuies expreſſit apte immenſam eius cupiditatem, ex quo ille uulgatus eſt uerſus: Auarus animus nullo ſatiatur lucro. Nulla enim copia repletur, ſaturatur nulla abundantia, ſtat ore patulo. Non famelicus, ſed rabidus tanquam Cerberus, promptus ad excipiendum uorandumq; quicquid obijciatur. Fœdiſſimam quoq; ait, non ſolum propter obſcœnitatē uitij, ſed propter auari uitam immundam, & ſordidos mores. Sunt impuri, aſperi, inculti, ut ueſte utantur ut plurimum uili & abiecta, & nonnulli adeò expaueſcant timorem ſumptus, ut refugiant etiam tonſorem. Vidimus quoſdam notæ auaritiæ, qui barbam capillosq; nutrirent longius quàm ferat conſuetudo, neq; eam deponerent niſi admoniti & pudore inducti, quos ſæpe ſolemus ridere, cum ſe offerūt nobis promiſſa ac ſuffulta barba, ueluti ruſticani. At manus uncas quam recte addidit, ad monſtrandum auari rapacitatem. Aufert, eripit, extorquet. Nihil tractat ex quo aliquid nō abradat, exhauriens notos ſimul atq; ignotos. Nam quod pallida protulit ora fame, nil potuit dicere uerius. Primum torquetur fame comparandi theſauri congregandiq;, quę tum cura cogitatioq; extenuat, tum nulla datur ſibi intermiſſio ab eiuſmodi ſollicitudine, qua afficitur ſemper, & quo plus creuit pecunia, eo maior ſuboritur cupiditas. Deinde bibendi edendiq; fame maceratur, quàm raro ſedat, niſi cibo incondito & uili. Quomodo enim prętantiores aut precioſiores parabit epulas miſer ille? Fuit enim Florētinus (ut aiunt) nobilis auarus, qui cum eſſet opulentiſſimus, & duo pulli in cœnam aliquando afferrentur, iuſſit auferri alterum, ſeruariq; in poſterum diem, caſtigat prius uerbis diſpenſatorem tanquam prodigum. Nobis autem notus quiſpiam delectari ſe admodum aſſeuerabat cepe & alleis cum domi ederet, foris non. Item alter cum eſſet aduerſa ualitudine, medicus autem peteret quibus ueſceretur cibis, ait, carnibus bouis aut uituli. Reprehenſus quod non pullis gallinaceis uteretur? Reſpondit, non conuenire morbo aut naturæ ſuæ, quia ſcilicet maiori pretio emerentur. Sed poſtmodum cum dono dati eſſent ab amico qui id nouerat, auide comedit. Quare non minus edendi fame pallebit, quàm multa comedendi. Quod autem tres deſcripſit harpyias, id puto ſuperbiam, crudelitatem, inuidiamq; intelligi uoluiſſe. Non enim unico uitio laborant auari, ſed multa in eis accumulantur, omni uirtute expulſa. Habetis auaritiæ ueluti picturam quandam, quæ ſi oculis cerni poſſet, magnum incuteret mentibus hominum terrorem, maiusq; portentum uideretur, quàm ſcribantur harpyiæ. Nam & ipſe Vergilius antequā eos uerſus proferret, uidēs ſe non ꝑquaturū uerbis ſuis rei deformitatem dixit: Triſtius haud aliud mōſtrū, nec

Virgilius.

ſęuior

ſeuior ulla,Peſtis & ira deũ ſtigijs ſeſe extulit undis.Etenim quod maius mõſtrum fingi poteſt, quàm eſſe aliquem publicum prędonem libidine conflagrãtem qui ſemper iucumbat quęſtui,inhiet auro, nullum refugiat lucrum, petat,rapiat,extorqueat,laceret, qui cupiditate inexplebili uitam agat, qui ſine intermiſſione pecuniam cumulet,cumulatam ſummo angore cuſtodiat, ſit miſer ſumptibus, fameſcens, pauidus, qui omnia trahat ad ſuum commodum horridus,incultus, qui omnes opprimat,nullum reuelet: Hunc ego omnia Herculis monſtra immanitate atq; acerbitate exuperare cõfitear. Itaq; ſi hęc quæ à me dicta ſunt diligenter cõſideretis,iudicabitis profecto auaros ueluti monſtra gentium ſemouendos procul à nobis, proijciendosq; alio,ſicut purgamenta ciuitatum ſpurciſſima: unde nos neq; fœtore læderent,neq; contagione nocerent.Hic cum dicendi finem feciſſet Bartholomæus:Quidnam cogitas Antoni, Andreas inquit: Aſſentiris ne huic, & ea probas quæ diſſeruit: an te quid mouet: Vidi enim te dum loqueretur,neſcio qua in præmeditatione defixum.Tum Antonius:Ego quid ſentiã quæris: Scito inquit: Dicta ſunt multa à Bartholomęo,meo iudicio minime cõtemnenda, in quo ſanè laudo ingenium ſuum,qui licet ſit occupatiſſimus in his moleſtijs curię, tamen tãtum ſtudijs impartitur temporis,ut hæc non impolite poſſit dicere: ſed ea ſingula probem'ne,an improbem incertus ſum animi. Verũtamen ut ita ſit quemadmodum diſſeruit,ego tamen ſequens morem academicorum, qui contra ea quę dicerentur ab alijs diſputare conſueuerunt, afferam quædam ſecus atq; ipſe locutus eſt,quę an accipiantur à uobis ueſtrum erit iudicium.Ego ſanè multos audiui,neq; contemnendos homines, qui nulla ratione unquam cum Bartholomæo ſentirent, qui & rem mea ſententia grauiſſimam reddidit leuiuſculã uerbis ſuis:& item rem non admodum magni ponderis,nimium depreſſit mole ſermonis,ut ſi iretur in ſuffragium populi, non dubitarem quin ferme omnes aliter ac nos eſſent iudicaturi, cum in luxuriam multa ſint illius arbitrio,ac legibus conſtituto iudicia, in auaritiam nulla. Sed tamen ut non iudicio populi diſceptemus,ſed ratione,dicam cur luxuria uideatur eſſe mihi fœdiſſimum crimen,auaritia non. Illud quippe maius ac fœdius eſt uitium iudicandum,ex quo magis animus noſter corpusq; labefactatur & corrumpitur.At certum eſt luxuriam magis quàm auaritiam eneruare corpus & animum perturbare. Ergo fit, ut luxuria turpius ſit uitium. At uero luxuria & corporis & animi uirtutes infringi ac diſſolui ſatis cõſtat.

Luxuriæ detrimentum. Perdit enim omne robur intellectus,& corporis uires, adeo ut luxurioſos uideas inſulſos, effœminatos,imbelles.Nocet illa quidã ingenio,exhaurit ualitudinem,mentem ex ſuo ſtatu dimouet, & priuat rationem, ex quo Seneca præclare ut reliqua in proœmio declamationum, nil eſſe dixit tam mortiferũ ingenijs quàm luxuriam.Hęc aduerſatur ſtudiis literarum,quaſſat membrorum firmitatem,ex uiro fœmellam reddit, ex docto ignarum, ſtultum ex ſapiente

piente, memoriæ uero eſt inimiciſſima. Itaq; uidebitis luxuriæ deditos, nullius animi, nullius uigoris, nullius prudentiæ, uecordes, contemptos, abiectos. At auaros contra fortes, prudentes, induſtrios, ſæueros, temperatos, & animi magni, & plurimi conſilij. Luxuria quoq; ſemper nocuit: Auaritia profuit aliquando. Altera nulli conceſſa ætati, alterius uidetur quaſi ſenectutis ægritudo cõmunis, & in ea nonnihil toleranda. Non ſubuertit animum, non exagitat ingenium, non aufert ſtudia literarum, & ſapientiæ diſciplinã. Nam & in omni genere doctrinæ excellẽtiſſimos uiros, & in republica præſtantes, ſcimus auaros fuiſſe. Reges inſuper & egregios principes quorum uirtus maxime claruit, auaros accepimus, ut ſi alterum mihi ſit eligendum malim auarum me quam luxurioſum uideri. Neq; enim puderet aſcribi in eo numero in quo & reges plurimi fuiſſent. Et doctiſſimus philoſophorum Ariſtoteles, multi præterea egregij in ſuis ſtudijs uiri & philoſophiæ dediti, ab Luciano Græco autore fuiſſe enumerantur, quorum tanta eſt autoritas, tanta dignitas, ut eorum nomen cõmemoratioq; abſq; aliquo patrocinio, abſq; argumentis poſſit auarorum cauſam ſatis defendere. Sed ſeponamus autoritatem quamlibet, & quid à te qua ratione dicatur diſcutiamus. Putaſti primum ideo auaros dictos, quod eſſent æris, auri, argenti nimiũ cupidi, quod ſi ita eſt ut omnes cupidiores pecuniæ appellentur auari, cenſebũtur rei hoc nomine ferè omnes. Omnia enim ab omnibus agenda ſuſcipiuntur pecuniæ gratia, ducimurq; omnes lucri cupiditate, neq; eius parui, quod ſi ſuſtuleris, negocia operaq; omnia penitus ceſſabunt. Quis enim quicquam aget remota ſpe utilitatis? Quæ quo maior oſtendetur, eo libentius negocia quælibet aggrediemur, illam ſequuntur omnes, illam appetunt. Nam ſiue rem militarem, ſiue mercaturam, ſiue cultum agrorum, ſiue artes has quas uocant mercẽnarias conſideres, ſiue eas etiam quas appellant liberales, uidetur ſingulis præpoſita eſſe ingens pecuniæ cupido, ob eamq; adiri labores & diſcrimina quæ ſubimus. Quicquid tractamus, operamur, agimus, eo ſpectat ut quã multum commodi ex eo capiamus. Quod quo amplius fuerit, eo maiori afficimur lætitia, atq; commoda noſtra ferè pecunia penſantur. Igitur pecuniæ, hoc eſt, auaritiæ cauſa fiunt omnia. Quid enim (ne de uilioribus exercitijs loquar, quorum late patet finis) leges in uita tractantes aliud ducit, quid aliud trahit niſi pecuniæ cupiditas non parua & uberior lucrandi facultas? Quid item medicos, quid reliquos qui ſe ad liberalium artium ſtudia conferunt? Non ne quæſtus auiditate pelluntur, ut quamprimum facultatem ſuam in medium proferant, uenditioni illam exponentes, & res cognitione dignas, nullam aliam ob cauſam ſe proſecutos teſtantur, niſi ob auaritiam, hoc eſt, auri & argenti cupiditatem? Confer te ad ſanctiores diſciplinas, philoſophiam, theologiam, ſciendi ne cauſa an plurimum lucrandi tanta ponitur in his edocendis opera? Quid loquar de ſacerdotibus noſtris, quorum ſtudia manifeſtius

In auaritiæ defenſionem.

Sacerdotum cupiditas.

niſeſtius apparent. Num aliud ſpectat, quærunt, ambiunt ſub fidei uelamen to, niſi ut paruo labore diuites fiant. Quanta non ſollicitudine, ſed importu nitate & impudentia hæc petunt quæ uocant beneficia (mihi autem ani mæ maleficia uidentur) diuitiarum gratia, quæ quo ſunt opulentiora, eo maiorem in ea cōcurſum atq; impetum fieri uidemus. Niſi forſitan propter ſaluandam animam, non propter uitam in delitijs degendam ea tantopere putas expeti. Illi ipſi qui ſub hypocriſi hæc aſpernari ſe fingunt id agunt, ut non quæſita ab eis, ſed ultro uirtuti ac meritis ſuis delata uideantur. Perlu ſtres licet ſingula exercitia, ſiue quæ animo, ſiue quæ corpore adminiſtran tur, nihil uacuum reperies ingenti cupiditate. Quicquid inter mortales tra ctari uides, quicquid periculorum ſuſcipi, eo ſpectat, ut inde aurū atq; argen tum excudatur. Quod mihi quidem uidetur nulla ratiōe improbandum. Eſt enim peroportuna ad uſum communem, & ciuilem uitam pecunia, quam ne ceſſario Ariſtoteles inuentam tradit ad commercia hominum, resq; mutuo contrahendas. Eius igitur appetitum ſi culpabis, culpes licet & cęteros quos nobis dedit ipſa natura. Nanq; ē toro, licet minus auri argentiq; cupidū eſſe, quàm potus & cibi, reliquarumq; rerum quibus uitam tuemur. Natura qui dem ineſt omnibus animātibus appetitus ſui conſeruandi. Ex quo & ea quæ rimus quæ ad uictum ſpectant, & quæ ad tutelam corporis ac cultum. At iſta comparantur pecunia, niſi planè ſcurræ quidem eſſe uelimus. Quid mi rum ſi ſim cupidus, ſi quæro æs, aurum, argentū, ſine quibus haberi illa non poſſunt: hoc ſi eſt auarum eſſe, non eſt contra naturam auaritia, ut paulò an te dicebatur, ſed ipſa natura indita atq; impreſſa nobis, ueluti cæteri quibus cum naſcimur cupiditates, quæ autem à natura inſunt nobis, minime ſunt ui tuperanda. Hunc autem appetitum pecuniæ ineſſe omnibus natura, fatearis neceſſe eſt. Omnes ſiquidem quacunq; in ætate, quocunq; in ſtatu, honore, dignitate fuerint, auri cupiditate, hoc eſt auaritia tenentur, auroq; gaudent tanquàm re nobis cognita & affini. Quere hoc in pueris, lætantur nummis oblatis. Quare in adoleſcentulis, uiris, ſenibus, diuitibus & egenis, regibus, principibus, omnes eadem mente lætantur pecunia, ſectantur diuitias, neq; aliam ob cauſam, niſi quod ita eos formauit edocuitq; natura, ut ſciant pecu nia comparari quibuſcunq; uita noſtra alitur ac fouetur. Cum igitur admo nente adhortanteq; natura, cupiditatem hanc ſequantur omnes, non eſt aua ritia uituperanda. At fuere inquies quos nulla eiuſmodi cupiditas moueret. Fuere item quidam qui naſcerentur capite ſuillo, neq; tamen propterea non natura orimur humano capite. Non eſt perueſtigandum quid peruerſitas, aut inſulſitas aliquorum horridorum atq; agreſtium aliquando egerit, ſed quid ſibi poſtulet uita communis, quàm ſequi & ſeruare debemus. Illud ad dam præterea quo fiat lucidius quod ſentio: Beatus Auguſtinus uir doctiſſi mus inter latinos, in libro de Libero arbitrio, aliquanto leuius quàm tu ſcri pſit auari

Pecuniæ appetitus naturalis.

pſit auaritiam eſſe, plus uelle quàm quod ſatis eſt, hoc ſi uerum ſit, fatea/mur oportet auaros nos eſſe natura. Nam quod omnes appetunt, id à natura emanare putandum eſt, eáque ſuadente fieri. At uero neminem repe/rias, quin cupiat plus quàm ſit ſatis, nullum quin uelit multum ſibi ſuper/eſſe. Ergo naturalis res eſt auaritia. Percurras ſi placet uniuerſam ciuita/tem, forum, uicos, templa, ſi quis profiteatur ſe nolle ultra quàm exiſtat ſa/tis (paucis enim natura contenta eſt) putato te phœnicem reperiſſe. Ne/que tu mihi opponas uolo, uaſtos quoſdam atque agreſtes ex iſtis hypocri/tis ſcurriſq; circumforaneis, qui ſub religionis ſpecie aucupantur uictum ſine labore & ſudore, paupertatem rerúmque contemptum alijs prædican/tes, qui eſt eius quæſtus uberrimus. Non enim ex iſtis inertibus & laruatis hominibus, qui ſumma cum quiete feruntur, noſtris laboribus ſunt nobis ci/uitates conſtituendæ, ſed ex his qui ſint accommodati ad conſeruationem generis humani, quorum ſi unuſquiſque neglexerit operari quicquid exce/dat uſum ſuum, neceſſe erit ut omittam reliqua, nos omnes agrum colere. Nullus enim ſeret, niſi quantum ſibi & familiæ ſuæ fuerit ſatis futurum. Vide quanta rerum omnium ſequatur confuſio, ſi nihil habere uelimus præterquam quod ſit nobis ſatis. Tolletur uſus gratiſſimarum uirtutum populo, miſericordiæ uidelicet, & charitatis, nullus erit neque beneficus, neque liberalis. Quid enim dabit alteri, cui nihil ad dandum ſupereſt? Quomodo munificus eſſe poterit qui tantum poſſidet, quantum ſibi ſoli ſufficit? Auferetur magnificentia omnis ciuitatum, tolletur cultus atque ornatus, nulla ædificabuntur templa, nulli porticus, artes omnes ceſſa/bunt, perturbatio uitæ noſtræ & rerum publicarum ſequetur, ſi quilibet eo quod ſibi ſatis erit acquieſcet. Sed cum ſciamus fuiſſe atque eſſe hoc ap/petitu fermè omnes omnium ætatum, ordinum, nationum, ut & uelint & exquirant etiam pluſquam ſatis ſit, ad futuros caſus atque impetus fortunę, ad auxilium ſocijs & amicis ferendum, quis dubitabit quin ex ea diffinitio/ne omnes ſint auari appellandi? At ex eis conſtant uillæ, oppida, ciuita/tes, ex quibus ſi cenſes eſſe auaros eijciendos, addas ſanè deferendas eſſe urbes atque euertendas. Id enim dicis. Nam qui inhabitabunt illas, ex/pulſis auaris? Nos quippe eijciemur, quorum nullus eſt quin hac ratione & cupidus ſit & auarus. Vacua ergo deſertáque relinquentur cultoribus mœnia urbium tua hac ſententia. Sed quid ego de ſingulis hominibus di/ſputo? Ciuitates, reſpublica, prouinciæ, regna, quid aliud ſunt ſi recte animaduertas præter publicam auaritiæ officinam? quæ quia communi exercetur decreto, ſumit ex publico conſenſu autoritatem. Quæſo te Cin/

Contra paupe res hypocritas & monachos.

ci, in illa tua ueteri Romanorum republica, atque in his etiam quas poſtea uidimus, tot uectigalium uaria genera ſubditis impoſita, tot onera inſueta deuictis gentibus indicta, tot exquiſiti hauriendæ pecuniæ modi, ad replendam ærarij uaſtitatem, num tibi liberalitatem repreſentant, aut ſummam auaritiam? Cum dixit Iugurtha ille urbem uenalem mature perituram, ſi emptorem inuenerit, num tibi aut unum, aut alterum auarum deſignauit, an etiam ciuitatem uniuerſam? Si urbs illa erat auara in qua prædicant domicilium fuiſſe uirtutis, quid ſentiendum eſt de noſtris, quæ quotidie comminiſcuntur leges nouas, quibus ſubditi euiſcerentur? Verte te ad Principes ac Reges, quid in eis reperies, niſi publica auaritiæ teſtimonia, nec tamen ea parua, ſed ampliſſima. Robertus quidam Siciliæ rex maiorum noſtrorum memoria habitus eſt & dictus admodum auarus, coaceruauit immenſam auri atque argenti quantitatem. Ipſe peritiſſimus fuit. At quid illuſtrius eſt etiam hodie reges illius memoria, fama, nomine, gloria rerum geſtarum? quem non tantum commendaret libris Franciſcus Petrarcha, uir excellenti ingenio & exquiſita ſua doctrina, ſi auaritia in eo uirtutis laudem extinxiſſet. Quoquo deflexeris mentis aciem, adſtabunt tibi documenta haud uilia, & priuatæ & publicæ auaritiæ, ut ſi auaros exiſtimes redarguendos, uniuerſus tibi reprehendendus ſit terrarum orbis, totumque humanum genus ſit immutandum in alios mores, in aliam uiuendi inſtitutionem. His enim adeo inoleuit pecuniæ cupiditas, ut non uitium, ſed uirtus putetur auaritia, & quo quis ditior ſit, honoretur magis. Dixi paulo ante, eos qui iuri ciuili & canonibus operam darent, non ſciendi, ſed lucrandi cupiditate ſe ad eorum cognitionem conferre. Ex eo uidetis quantus fiat ad has diſciplinas concurſus tanquam ad certam aurifodinam. At hi cum quæ appellantur inſignia doctorum (licet plures ſint indocti) ſuſceperunt, hoc eſt, quæſtus & auaritiæ ſigna, ſcitis quam frequententur, quam honorentur ab omnibus, quam colantur, ornantur quoque precioſioribus ueſtibus, anuli aurei geſtandi ius datum eſt, ut plane intelligant homines id genus facultatum, ſolum auri corrodendi cauſa ſuſceptum. Qui ſi audiſſent a uobis auaritiam eſſe deteſtabiliorem cæteris uitijs, credo non continerent manus ſuas, contenderentque, aut nullum eſſe uitium, aut perleue & uſitatum, & quo multa ſint grauiora. Equidem ego uobis haud conceſſerim, quod paulo ante dixit Bartholomeus, omnia in unum congeſta uitia, non eſſe cum hoc uno comparanda. Nam ſi ita eſſet, male de nobis mererentur priſci legum conditores, inſtitutoresque rerum publicarum, qui cum ſingulis criminibus flagitijsque quibus turbarentur ciuitates, hominumque

Iugurtha.

Robertus Siciliæ rex.

Charta turpitas.

minimumque ſocietas uiolaretur, ſuam pœnam conſtituiſſent, auaritiam reli/querunt impunitam, fures namque, raptores, ſicarios, adulteros, homici/das, cæterosq́ ſceleratos uiros puniendos lege ſanxerũt, auari nulli mulctan tur pœna, ſanctione prohibentur. Atque id ea ratione, quod intelligebant ſa pientiſſimi uiri, innata eſſe mentibus hominum ſemina quædam auaritiæ tanquam neceſſaria ad urbium & iuris ciuilis conſeruationem. Tu uero uis exterminari è ciuitatibus auaros, ueluti maximi criminis reos. Dicite uos oro, ſi uitium eſſet auaritia, uitijsq́ urbes eſſent purgandæ, utrum ſatius eſſet auaritiam repelli ex eis, an ambitionem. Alterius ope rempublicam ſæpe adiutam audiuimus, alterius malo oppreſſam. M. Craſſus fuit auarus: Cæ/ſar liberalis, ſed cupidus dominãdi. Quid Romam euertit? Craſſi'ne auaritia immenſa, an Cæſaris ambitio? Videte quantum à ueſtra opinione diſſenti/am. Sint aliqui præ cæteris auari, præterquam hanc communem auaritiam cupidi, uos extimatis è ciuitatibus hos abijci oportere. Ego contra, aduoca/ri in illas tanquam oportuna adminicula ac ſuſtentacula populorum. Abun/dant enim pecunia, qua infirmiores imbecillioresq́ ſuſtentantur, qua multi iuuantur in ſuis egeſtatibus, ut & priuatis uiris & reipublicæ opitulentur. Quàm obcauſam ſicut in bene moratis populis ac ciuitatibus conſtituun/tur horrea publica, ad ſubminiſtrandum frumentum in caritate annonæ, Ita percommodum foret plures in eo collocari auaros, qui eſſent ueluti pri/uatum horreum pecuniarum, quod ſuppeditaret nobis. Priuatim & pecu/nia geritur. Neceſſaria eſt enim pecunia ueluti nerui quidam quibus ſu/ſtinetur respublica, cuius cum copioſi exiſtant auari, tanquam baſis & fun/damentum iudicandi ſunt. Etenim ſi quando egebit ſubſidio ciuitas, ad ino/pes ne mercennarios, ac iſtos neſcio quos diuitiarum contemptores, an ad diuites, hoc eſt auaros (nam hæ raro abſque auaritia cumulari poſſunt) con fugiemus? Vtris præſtat refertam eſſe ciuitatem? opulentis'ne, qui ſe aliosq́ opibus ſuis tutantur, an egenis, qui nec alijs nec ſibi ſubuenire poſſunt? Mihi quidem optandum uidetur compluris eiuſmodi auaros, ad quos tanquam in arcem ac præſidium confugeremus in difficultate rerum. Non ſolum autem diuitijs nobis aſſunt, ſed amplius conſilio, prudentia, patrocinio, au/toritate. Vidimus ipſi quidem permultos, qui cum auari haberentur, ta/men & recte conſulerent reipublicæ, & in ea plurimum autoritate polle/rent, quorum conſilia profuere. Nulla in re nocuit auaritia. Adde quod afferunt perſæpe magnum ornamentum & decorem ſuis ciuitatibus. Quot enim (ut uetera omittam) noſtris diebus fuerunt magnificæ domus, egregiæ uillæ, templa, porticus, hoſpitalia auarorum pecunijs conſtructa, ut niſi hi fuiſſent carerent omnino urbes maximis ac pulcherrimis ornamen

Pecuniæ ne/ceſſitas.

B 2 tis.

Summum ius ſumma iniuſticia.

tis. At dicebas auaros tum deſertos amicis, tum non ſedare famem, tum ſæuos, immites, proprijs intentos commoditatibus. Non negauerim reperiri nonnullos, quorum auaritia ſit in uitio. Sed & iuſticiam aliquam quoque dicimus quæ ſit iniuſta, unde ortum eſt uetus illud prouerbium: Summum ius, ſumma iniuſticia. Sunt quidem quamplures, quos ego etiam reprehendo, non auari illi quidem, ſed ſtipites, ſtupidi, plumbei, miſeri, truculenti, tenaces, ex infima hominum ſorde ac fece, qui mores duros atque aſperos ſortiuntur, non ab auaritia, ſed ex naturæ malignitate. Auaros uero cognoui multos lautos, ſplendidos, ornatos, ſumptuoſos, humanos, perſacetos, quorum domus plena eſſet hoſpitibus & amicis. Sit enim uerum quod eſt ab te poſitum, non iuuari ab eis quenquam pecunia, non'ne alia incidunt quibus ſatis fiat amicis, conſilium, ſollicitudo, diligentia, autoritas, opera, patrocinium? Non conſiſtit in nummis uis & munus amicitiæ, ſed in officio & beniuolentia, quæ cur ab auaro nequeant præſtari, haud ſatis intelligo. Nam in amicitia conſeruanda minimam partem pecunia tenet. Nunquid illa Pythagoricorum adoleſcentium amicitia adeò literis celebratur, quod alter alterum redemerit pecunia? an quod ſe uoluntarie morti obiecerit, ut ſocius & amicus euaderet? Multa inſuper uitia in auari uitam contuliſti. Non eadem eſt ut dixi cauſa auarorum omnium ſicuti cæterorum. Reperies ex eis multos beneficos, humiles, manſuetos, benignos, probos, minime moleſtos. Tu contra recenſebis plures malos, improbos, flagitioſos, immanes, ſuperbos. Idem ſanè tibi dicam de Poëtis, Oratoribus, Philoſophis, Iuriſconſultis, quorum quidam nequiſſimi euaſere. Eos quoque inuenies luxurioſos, fures, rapaces, cupidos, facinoroſos, qui in nullam unquam auaritiæ ſuſpitionem deuenerunt. Itaque ſi qui auari uixerunt miſere, libidinoſe, impure, cum fraude, non eſt auaritiæ tribuendum, ſed nequitiæ, luxuriæ, iniuſticiæ. Cum enim affirmas plura mala auaritiam peperiſſe, ego & plura bona. Quid habemus ſalutarius aqua & igne? & tamen aquarum impetu regiones uaſtatas audiuimus, & multas atque egregias urbes igne conſumptas. Quod autem obieciſti, auaros communis utilitatis oblitos ſtudere priuatæ, hæc non auarorum, ſed omnium ferè eſt conſuetudo. Qui enim ſunt iſti qui publicum quærant bonum, ſepoſito priuato emolumento? Ego ad hunc diem neminem cognoui, qui id quidem poſſet impune. Dicuntur eiuſmodi nonnulla à philoſophis de præponenda utilitate communi, magis ſpecioſe quàm uere. Sed uita mortalium non eſt exigenda nobis ad ſtateram philoſophiæ. Conſuetum eſt & communi uſu conceſſum, atque ab ipſius orbis ortu factitatum, ut magis afficiamur proprijs quàm communibus rebus. Atqui illud idem fatebimur omnes, niſi malimus magnifica loqui quàm conſueta. Sin autem ideo habes

inſenſam

inſenſam auaritiam, quod ea importet ſecum multorum damna, quibus pa-
rantur diuitiæ, mercaturam quoq́; & quicquid eſt aliud in quo lucrum quę
ritur oderis neceſſe eſt. Nullū enim fit lucrum ſine alicuius detrimento, cum
quicquid emolumēti uni additur, detrahatur alteri. Nam quod extremo ſer
mone tuo inuidiam quæritans, in auaritiā affirmaſti, ſenes potiſſime in eam
labi. Id ego laudi dandum puto, neq; iudico ætatis uitio euenire, ſed proui-
dentia. Cum enim ſenes tanquam qui emenſi procelloſum pelagus, iter fe-
cerint tempeſtatibus plenum, uerſent animo diſcrimina ac pericula quę nos *Vnde ſenum*
circunſtant, & egeſtates premunt. Ad hæc autem propellenda nouerunt pe *auaritia.*
cuniam quàm plurimum conferre, ueriti ne in eaſdem reincidant quas ex-
perti ſunt difficultates, quęrēdo ac cōſeruando ſibi ꝓſpiciunt & ſuis, ac uelu
ti uſu edocti, ea prępārāt ad iumēta quę pręcipua & utilia cęteris cognoue-
rūt. Nō igit̃ imbecillitate animi, ſed infirmitate, nō errore, ſed prudentia re-
rū magiſtra cōparāt pecuniā, ut firmiſſimū tutiſſimumq́; præſidiū ad inopiā,
egeſtatem, ægritudines, reliquasq́; mortalium calamitates propulſandas.
Quamobrem non uidentur mihi ſenes errare, ſi quæruut, ſi parcūt, ſed ſum-
ma uti ſapientia. Quod ſi quis etiam ſenilem auaritiam turpem duceret, non
hominis conſilium qui ſe cōmunit ad inſperatos improuiſosq́; caſus, ſed na-
turæ fragilitatem decet culpari, quæ tot nos diſcriminibus ſubiecit, tot ad-
dixit neceſſitatibus, tot difficultatibus circundedit, quarum rerum niſi inani
ter & uerbis magis quàm re uelimus philoſophari, à diuitijs neceſſe eſt ſuf-
fragia poſtulentur. Quo fit ut non tantum naturalem, ſed utilem & neceſſari
am rem quandam conſtet eſſe in homine auaritiam, quæ docet ut his ſe re-
bus muniat, quas cognouit firmiſſimas, ad ſuſtentandum naturæ humanæ
fragilitatem, & incommoda euitanda. Quæ cum dixiſſet, atq; omnes Andre
am intuerētur (cuius uidebatur munus ut Antonio reſpōderet.) Nequaquā
inquit ille ulterius tacendi locus eſt, mouit me dignitas defenſionis importu
niſſimi monſtri, quem inconcuſſum relinquere turpe uobis uideretur. Dein
de ſubridens, cætera ut non ex animi ſententia, ſed gratia aliorum reor An-
tonium diſſeruiſſe. Quod uero ſenum auaritiam defendit, propriam agere
cauſam uiſus eſt, uir quidem doctus & prudens, cum legerit apud Terentiū:
ætate nos fieri attentiores ad rem quàm ſit neceſſe, ueritus ne cum ſenex ſit,
auari ſuſpitionem ſubeat, ſenilis tutelam ſuſcepit auaritiæ. Vt autem accepi
mus quēdam laudaſſe Dionyſium Siculum, peſſimę uitę tyrannū: Platonem
uero ſanctiſſimum uirum uituperaſſe, ad eloquētiæ exercitationem. Ita te ui-
deo hominem liberaliſſimum id uitium defendendum ſuſcepiſſe, quod noue
ris eſſe præ cæteris oppugnandum. Nam non in excuſationem eius hæc te
dixiſſe certe ſcio, ſed in accuſationem, quo ex rationibus tuis maior mihi tri
bueretur facultas refellendi quæ pro ea dici poſſent, ad detegendum defor-

mitatem turpidinemq́ tanti mali. Nam te quidem Antoni, uirum liberalem
procul eſſe nouimus ab omni nō ſolū crimine auaritiæ, ſed ſuſpitione, ſi quis
dixerit cupidum, fortaſſe non mentietur, cum id abſq; uitio poſſit continge-
re. Hoc in loco duo recognoſcas uelim. Primum, an lapſus ſis in ſignificato
Auari et cupidi differentia. uerborum, qui cupiditatem & auaritiam, duo uerba ſenſu diſiuncta ita copu-
lare uiſus ſis ac ſi idem ſignificarent. Deinde (nam alia poſt uidebimus) an ſa-
tis recte poſueris auaritiam eſſe ſecundum naturam. Aliud ſanè exprimit a-
uaritiæ nomen, aliud cupiditatis. Omnis auarus ardet cupiditate, ſed non o-
mnis cupidus auaritia. Si quis me cupidum dixerit, ſi quis item bonos uiros,
non negauerim. Sunt enim quędam naturales cupiditates, ut philoſophi uo-
lunt, quæ abſunt à culpa, ſicuti habendi ea quæ ſuppeditent ad uiuendi ratio-
nem & decorem, ut cum quis uictum & ueſtes neceſſarias cōcupiſcit. Cupit
quis pecuniam, ſed ad uſum uitæ neceſſarium, ad beneficentiam, ad liberali-
tatem, & inopum ſuſtentationem. Nil habet hæc reprehenſionis cupiditas
modica & temperata, quam non aberrabis, ſi dixeris naturalem. Eſt alia cu-
piditas immenſa, inſatiabilis, cupiditas habendi ultra quàm deceat, plus quā
oporteat. Cupiditas uehemens quæ excedit modum, & eſt cum ſiti auferen-
di, cumulandi, cum ſtudio pecuniarum & anxietate animi, in qua eſt auari-
tia, quæ quo maior extiterit, eo eſt deteſtabilior. Hanc ſecundum naturam
dicere hominis eſt (pace tua dixerim) parum naturæ munera atque opera
inſpicientis. Nam niſi ita res ſe haberet ut auaritia ineſſet natura nobis, nimi-
um profecto de illius iniquitate queri poſſemus. Iniquum enim foret atque
indignum, illa parente rerum omnium atque effectrice natura, ſi hominem
quem ſolum poſuit ſuorum operum ſectatorem, quibuſdam uero præfecit,
inferiorem rebus omnibus à ſe ęditis reddidiſſet, & is quem animantem effe-
cit ac ratione præditum, deterior propagatus erit eis, quæ aut inanimata
produxit, aut carentia ratione. Contempleris licet cœlum, maria, terras, &
quæ in eis continentur, nullum reperietur in illis auaritiæ ueſtigium, ſed re-
dundabunt omnia liberalitate & munificentia. Quid enim cœlum? quod no-
bis Solem & Lunam, totaq́ luminaria uaria uarietate diſtincta largitur, è qui-
bus gignendi procreandiq́ cauſæ prodeunt. Quid aër cuius ſpiritu uiui-
mus? Quid aqua? quæ tot piſcium genera, tot commoditates, nullo munere
modo mutata præbet. Quid terra? quæ tot frugum, herbarū, fructuum ſpe-
cies, tot animalia generi humano producit, quæ etiam ſi quid ei credideris
reddit cum uſura. Quid iſta inquam, num nobis ſigna ulla monſtrant auari-
tiæ aut cupiditatis? Omnia enim naturæ opera redundant donis multiplici-
Auaritiæ cum natura diuerſitas. bus, ut illa non ſolum liberalis aut benefica, ſed prodiga eſſe uideatur. Quo-
quo uerſum te uertas licet, nihil naturæ rerum reperies cum auaritia coniun-
ctum, ſunt penitus contraria, longeq́ ſemota. Hæc enim donat, largitur, illa
eripit, aufert. Hæc ultor porrigit plena manu, illa extorquet oblata. Hæc

nos alit, illa ſpoliat alimentis. Hæc complet omnia muneribus, illa exhauriet rapinis, ut rectius quodammodo dici poſſet cætera eſſe præter naturam, quàm hanc unam naturalem. Sed attende quæſo, quàm ratio ipſa tecum pugnet. Non inficias ibis opinor, quin oriamur omnes naturali quodam & infixo animis noſtris appetitu non ſolum libertatis, ſed etiam principatus, ut bene à natura inſtituti, neque alteri ſubeſſe, & ipſi eminere cæteris cupiamus. Neque ſolum in nobis, ſed etiam in beluis hoc apparet, quæ ſi quando uinculis eruperunt, tanquam in libertatem reſtitutæ diſcurrunt ac geſtiunt. Qui ergo uoluntatem ſubdit ſeruituti, utrum tandem naturam ſequitur, an deſiſtit à lege naturæ? Atqui haud dubium eſt, auarum ſe ſubijcere ſpontaneæ ſeruituti concupiſcentiæ, cuius eſt ſeruus, cui obtemperas, quàm ſibi dominum conſtituit. Accipe quid loquatur in hanc ſententiam Ioannes Chryſoſtomus: Etenim inquit, omni tyranno ſæuior eſt pecuniarum concupiſcentia, cui ſit additus auarus, delectationem nullam habet, moleſtias uero plurimas, & omnia quæ uirtuti ſunt inimica, hæc liberos ſuos facit & quidem ſeruis empticijs deteriores, neque hominum ſeruos, ſed deterrimarum paſſionum atque ægritudinum animi, quibus agunt ea quæ deo & hominus diſplicent. O amaram ſeruitutem & diabolicum dominatum. Ex his cognoſcas uolo, quæ ſit ſeruitus auari, & quàm ſceleſta. Quo pacto igitur auaritiam, aut pecuniarum concupiſcentiam aſſeris naturalem, per quam naturæ ipſius præcipua iura ſubruuntur. Quod ſi ea eſſet ſecundum naturam, orirentur auari omnes. Producuntur enim nobiſcum naturales motus, atque ita effigiuntur ut nulla euellantur arte, nulla ratione amoueantur, quemadmodum ridere, horrere ad ſubitum conſpectum rei formidoloſæ, ad repentinum timorem pallere. Auaritiam uero innaſci nobiſcum quis ſanus dixerit? Pauci ſunt illi quidem, nec tales naſcuntur, ſed fiunt errore opinionis. Inſuper quæ ſunt naturalia in hominibus non uituperantur. Nulli enim datur uitio ſi aut cœcus, aut claudus fuerit in lucem æditus. At auaritia maximum crimen ſemper iudicatum eſt quocunque in homine, ſtatu, dignitate. Nox me deficeret ſi recenſere uellem ſingulatim quæ ſunt ſcripta in auaritiam tum à Græcis, tum à Latinis doctiſſimis & ſapientiſſimis uiris, à quibus nullum omnino uerbum prolatum reperies in ipſius uel laudem uel excuſationem, ne ab illis quidem ipſis habitos fuiſſe auaros. Scio Ariſtotelem auarum æſtimatum. Scio etiam aliquos crediſiſſe, adiunxiſſe illum ad uitā beatā bona fortunæ, ne ſi in ſola uirtute animi felicitatem poſuiſſet, ut fecerat magiſter ſuus, adimeretur ſibi facultas petēdi illa ab Alexandro à quo multa ſuſcepit. Tamen nulla in parte operū ſuorū ſcitis ab eo auaritiā laudatā, ſed poſitā in uitio à uirtute admodū remoto. Vt etiam ſi fuerit auarus, nihilominus ui cōpulſus ueritatis eam dixerit malam. At & ipſe & multi philoſophorum fuerunt auari, hoc non ſunt aſſecuti, aut *In Ariſtotelem auarum.*

B 4 munere

munere, aut diſciplina philoſophię, ſed culpa morū et naturę deprauatę. Philoſophia eñ dux eſt & magiſtra uitę bene degēdę, uirtutis indagatrix, expultrix uitiorum, quę nō honeſtat malefacta, ſed uituperat, nō tribuit autoritatē ſceleri, ſed adimit, docetq; quid ſit appetendum, quid'ue fugiendum, ut quo quis doctior ſit atq; eruditior, eo magis in eo ſint uitia reprehēda. Vide quantum pateat uis honeſti, & naturæ uigor. Cum tam late euaget auaritia, tam ſit uſitata tā omnibus inſita, ut dicis, tamē ad hanc diē nullus extitit, aut philoſophus, aut rerū ſcriptor tā imprudēs, qui ſe eius patronū ſit auſus ꝓfiteri.

Nemo philoſophorū auarus.

Quamuis aperte affirmauerim, nemínē philoſophū fuiſſe unquam auarum, qui quidem eſſet dignus philoſophi nomine. Nam aut carebit appellatione philoſophi ſi fuerit auarus, aut ſi amator extiterit ſapientiæ, carebit auaritia. Itaq; acutum, perſpicacem, eruditum, ingenioſum, doctum, eloquentem eum qui ſit auarus eſſe concedam, amatorem uero ſapientiæ, hoc eſt uirum bonum, æquum, iuſtum nequaquam fatebor. Miſceri enim non poſſunt contraria, neq; una in domo cohabitare uirtus & auaritia, in qua ueluti in ſpurciſſimo cœno, & fetida ſentina ſordeſcit uirtutis ſplendor omnis, quanquam paulò poſt oſtendam manifeſto, nullam in auaro poſſe eſſe uirtutem. Nam quod in cauſam tuam attuliſti patrocinium Regum atq; Principum, quos plures dixiſti fuiſſe auaros, rerumq; etiam publicarum, nulla eſt defenſio criminis, ſed exaggeratio delictorum. Sed non hoc ſolo uitio laborant magna faſtigia. Primum ut in omni fortuna & conditione hominum, ita & in iſtis plures nouimus malos repertos quàm bonos. Non enim quia in excelſo collocati ſunt, ideo & uirtuoſiores euadunt. Neq; potentiam ſequitur ſapientia. Deinde ſolent eſſe principes ac domini rerum potentes, ſuperbi, tumidi, iracundi, ſæui, crudeles, luxurioſi, neq; propterea eiuſmodi uitia illorum potentia excuſatur, quinetiam culpentur magis quàm in homine priuato. Eſt tamen ut aliqua ex parte hæc in eis uitia diſſimulari poſſint. Magnum quippe eſt & ſupra multorum uires, in magno rerum arbitrio rationi obtemperare & eius præſcripto regi. Exagitat mentem principatus, inflammat animum, perturbat rationem, ſubijcit uarias cupiditates, ut non multum mirētur homines, cum illi efferantur ira aut luxuria, cum quicquid libet licitum credāt.

Rex auarus monſtrum.

At uero auarum eſſe regem, aut quemuis principem, ſimile eſt monſtro, cū nihil immanius, nihil peruerſius, nihil facinoroſius excogitari poſſit, quā dominantium auaritia, ex qua omnia mala deſcendunt. Referunt priuati homines auaritiæ culpam in timorem egeſtatis, cum dicant uereri ſe ne futurum egeant, ne mendicent. Hic autem timor non poteſt cadere in principes aut reges, quorum nutu, uolūtate, ditione, ſubditorum bona poſita ſunt omnia. Quid his deeſſe poteſt, præter animum ac bonitatem? Quid eos hortatur ad auaritiam, niſi puſillitas cordis, & mentis malignitas? Nam potētia ipſa quidem & magna rerum facultas ad liberalitatē impellit. Cætera ipſorum uitia

fomenta

fomenta quædam atq; incitamenta habent exterius, quibus ſubducãtur magno in ſtatu poſiti. Luxuria ac uoluptas delectatione ſenſuum mouetur. Ira ab ultione uindictæ oritur, crudelitas ab intemperantia puniendi, odium ab iniuria. At auaritia nullum habet incitamentum, niſi à nequitia profectum. Intus naſcitur, intus habet radices, quæ in Rege ac Principe eo eſt peſtilentior, quo nocet pluribus. Caue enim, putes maliciam illorum ſolis eis obeſſe, plurimos lædant neceſſe eſt, primum damno, tum autem intentione. Præclare quidem ut cætera à Cicerone noſtro in libris de legibus eſt poſitum, cupiditatibus Principum, & uitijs totam infici ciuitatem, nec tantum eſſe mali peccare principes, quanquam id ſit per ſeipſum malum, quãtum illud, quod multi imitatores Principum exiſtant. Neq; ſolum obſint quod corrumpuntur, ſed quod corrumpunt, plusq; exemplo quàm peccato nocent. Vnde & Platonis eſt egregia ſententia, quales in republica eſſent Principes tales reliquos eſſe ſolere. Nec cauſa extitit Antoni, cur tam late, tam impune peruulgaretur auaritia, cur tantas ſumpſerit uires, cum rudes et imperiti id bonum exiſtimarunt, ad quod debitam curam ſuorum Principum cernerent, quorum mores imitari pulchrum eſſe ducunt, & Principibus gratum. Atqui *Principũ auaritia nocens.* priuatorum uni hominum auaritia lædit, non admodum multos: Principis uero publicam ſtragem ac peſtem ſecũ trahit. Nullæ ſeruabuntur leges ſub auaro Principe, nulla iura, nulla iudicia, erunt ſcelera impunita, ſi redimẽtur auro, inſontes punientur, elabentur ſontes. Nullum erit tam atrox facinus, quod non obumbretur pecuniæ ſplendore, latrocinia, furta, cædes libera erunt, ſi aliquid afferãt lucri, omnia uenient tanquã ſub uoce preconis. Quid plura: rerum omnium perturbationem ſuadebit eorũ cupiditas, quæ eo magis meretur odium, quo maiori damno populorum exercetur. Quanquam uide an reges & domini ſint iſti appellandi, & non ſerui miſerrimi, omniq; cõtumelia digni, quo enim quis deteriori atq; impuriori domino ſeruit, eo eſt uilior atq; abiectior conditio ſeruientis. At auarum palàm eſt eſſe ſeruum cupiditatis. Ea autem ex omnibus animi perturbatiõibus eſt ſpurciſſima. Ergo qui illi ſeruit, non dominus, ſed contemptiſſimus atque abiectiſſimus habendus eſt ſeruus. Vtinam tales & Reges & Principes, euentum aut Perſei Macedonum regis, aut Galbæ Imperatoris ſortirentur, quorum Galba (nam *Galbæ tenacitas.* de Perſeo poſt dicetur) homo ſordidæ auaritiæ, cum ſemeſum inter cætera porrellum, aut dimidiatam aliquando lactucam in alteram cœnam ſeruari iuberet, ueſcerentúrque admodum leguminibus, ac dietim ex loculo expenſam diſpenſatori proferret, tantum populi contemptum odiúmque contraxit, ut paucis menſibus regnaret, imperio ſimul & uita priuatus. Rex autem Robertus, ſi is erat quem nominaſti, aut rex non fuit, ſed tyrannus, aut ſi dignus extitit regis nomine, non fuit auarus. Eſt enim impoſſibile regem fieri auarum. Rex enim ille dicitur, qui eſt ſpe-

culator

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Regis officium & tyranni. culator ac procurator publici commodi, cui eſt cordi utilitas ſubditorum, qui quæcunq; agit refert ad eorum quibus præeſt cõmoditatem: Hic autem auarus eſſe nulla ratione poteſt. Quod ſi ſecus fecerit, non rex, ſed tyrannus dicendus eſt, cuius eſt proprium uacare priuato emolumento. Hoc enim differ rex à tyranno, quod alter eorum quos regit cõmodis inuigilat, alter ſuis intentus eſt. Illud uero quod à te multis uerbis eſt explicatum, non pleroſq;, ſed omnes (quo uerbo nulli excipiuntur) auri cupiditate adductos auaritia teneri, refellant hi duo, quorum mores cum ſint ab eius uitij labe ſepoſiti, eorum eſt ſuæ famæ non deeſſe. Tum ſubridens Cincius: Atqui inquit, cum omnes Antonius dixit, de ſacerdotibus uoluit intelligi, quibus iamdudum *Unde clericorum auaritia.* hoc eſt commune malum, & moribus conſuetum. Ab ipſo enim ut mihi uidetur exordio religionis noſtræ cœpit hæc peſtis uigere in illis. Iudas primum ex diſcipulis Saluatorem prodidit, acceptis nummis, & ab eo in reliquos ingluuies auri manauit, perſeuerauitq; ad noſtram ætatem, adeoq; in eis inſedit, ut rarum ſit reperire ſacerdotem cupiditatis expertem. Refert beatus Auguſtinus: quæri ſanctiſſimum uirum Cyprianum epiſcopum Carthaginenſem, eſſe temporibus ſuis in eccleſia, non qualeſcunq; auaros, ſed raptores & fœneratores, nec quoſlibet homines, ſed epiſcopos. Quod ſi tunc accedebat cum recens æſtuaret fidei feruor, cum floret martyrũ uirtus, cum redundaret, orbis ſanctitate fidelium, quid in hac fœce temporis, quid in hac morum peruerſitate, in hac hominum corruptela, & quaſi ſeneſcente fide fieri putamus: Recte Franciſcus Petrarcha, uir ſuæ ætatis optimus ac præſtantiſſimus, auarum Babyloniam nuncupauit, uidit quàm inſita eſſet huic generi hominum auaritia, quàm infinita cupiditas, quanta libido quæſtus. Quod mihi quidem maiorem immodum mirandum uidetur, eos quibus nihil unquam deeſſe poteſt (militant enim ſtipendio Chriſti) qui in ſumma rerum copia minimeq; defutura uerſentur, quos bona fortunæ ad nutum circunfluunt, tamen cruciari ſemper ueluti Tãtalum apud inferos perpetua auri ſiti, & quo plura aſſequanť, eo ampliora ab eis cõcupiſci. Legunt, ſed nõ ſeruant uerba Iſidori, qui iubet eos fugere amorem pecuniæ, quaſi cunctorum criminum materiam, ſurdis enim narratur fabula. Verum de his rectius puto ſileri quàm pauca loqui. Omittamus hæc Andreas inquit, neq; enim locus eſt nunc neq; inſtitutũ deplorandi mores noſtros, quos in multos ſcio poſſe fieri meliores, atq; ad Antonij dicta reuertamur, cuius diſputatio multis innixa eſt rationibus, concludens auaritiam & utilem eſſe & neceſſariam, quæ quã uere ſint & graues conſideremus. Dixiſti, quod mihi quidem inter loquendum ridiculum uiſum eſt, auaros prodeſſe ciuitatibus, quod & multis opitulenť ſuis pecunijs, & reipublicæ ſint adiumento, hoc modo probes licet, morbos & peſtilentiam utiles ciuitatibus, quia plures ditentur hæreditatibus defunctorum. Ita & uenefici raptoreſq; & teſtamentarij proderunt, quoniam falſis

falſis teſtamentis, rapinis, ueneno nonnulli locupletentur. Scelera quandoq; & priuatim & publice profuerũt. Stuprum Lucretiæ libertatem peperit po-pulo, ſeditio permaxima dedit tribunos plebi, nec tamen aut ſtupra aut ſedi-tiones non acerrime legibus uindicãtur. Nec quia ſcelus aliquando profuit, ideo ſcelera utilia ſunt cenſenda. Si dixiſſes nos iuuari diuitijs eorum cum mo-riuntur, dictum eſſet non inſulſe. Relinquunt enim utenda cæteris quæ con-gregarunt, cum aſportare ſecum nequeant. In quo cruciatus eſt eorum per-grandis, quod inuiti abſtrahũtur ab auro, & rebus his quas tam charas, tam diligenter cuſtodiebant. Fuit ætate noſtra auarus, qui in ipſo mortis limine ante ſe afferri iuſſit peluim nummis aureis plenam, opem, ſubſidiumq; uitæ ab eis orans, quos tam diu uelut animam ſeruaſſet. Et ſubinde murmurans, en quibus uos relinquam. Igitur non ipſorum, ſed mortis eſt beneficium, ſi eorum bona alicui profuere. Vnde illud uulgatum eſt prouerbium: Auarus niſi cum moritur, nihil recte facit. Qualem hunc ergo haberi decet, & quam charum ciuem, cuius mortem nobis præſtat optare quàm uitam? At fert opem indigentibus, ſubleuat inopes pecunia. Addas ſi libet, cum uſura & eorum damno quibus opitulare uidetur. Nemo ad auarum currit niſi in-uitus, & extrema perculſus egeſtate. Sciunt enim ſe confugere non tanquam in portum, ſed uelut in ſcopulum, in quo ſit aliqua rerum ſuarum faciendi iactura. Nam ſi quando ſubueniunt ciuitati, id faciunt gementes, aut ui coa-cti, aut lucro aliquo allecti. Eripi, extorqueri ab eo neceſſe eſt ſi quid opus fuerit, ſponte nunquam dabit. Etenim tenax puſilli animi, & omni beniuo-lentia uacui. Succurrere autem ciuibus, magni eſt animi, liberalis, beniuo-li, excelſi. Sed per deum immortalem qui poterit auarus alijs præſidio aut auxilio eſſe, qui ſeipſum deſerit? Quid extimandum eſt opem ferri ab eo cuiquam pecunia, qui ne ipſa careat, mauult quandoq; uita carere quàm nummis? Quomodo captiuum redimet, cum nonnulli reperti ſunt, qui ne redimerentur ſibi ipſis manus afferrent? Veriſſimus eſt ille uerſus quem Se-neca in quadam epiſtola refert: In nullum auarus bonus eſt, in ſe peſſimus. Hoc certius nihil eſſe poteſt. Crudelior in ſe eſt quàm in alios. Neque id mirum, alios ab eo deſeri qui ſibi ipſi deſit. Et Perſeus rex Macedonum (ſi tamen hoc nomine dignus fuit) abũdabat plurimo theſauro, & quidem præparato à patre Philippo contra potentiam Romanorum. Is bello quod cum Romanis geſſit, quo & ſuccubuit, cum multa milia Baſcaniorum e-quitum, peditumque conducti precio ad auxilium eius deſcendiſſent, qui-bus non ſolum tueri ſe, ſed Romanos etiam repellere potuiſſet, miſſos eos fecit, ne pecuniam conuentam ſolueret, tanta erat auaritia, ut cum aurum daret, animam efflare uideretur. Alijs etiam militibus cum uaſa aurea pro nummis dediſſet, ſimulans ſe poſtea pecuniam daturum, ſi uaſa reſtitu-iſſent. Receptis uaſis, milites eluſit. Ita ut ſeruaret pecuniam, omni ſe præ-ſidio

De auaro in agone cõſtituto.

Perſei auaritia.

ſidio nudauit. Victus igitur prælio, priuatus auro & regno, uiuus in poteſtatem Pauli Æmilij deuenit, ductúſque captiuus ante triumphantis currum. Quid hoc non Rege, ſed uili pecude abiectius? qui ut aurum teneret, regnum amiſit, quaſi dedita opera, ut quam ditiſſimus caperetur. Credo quod Romani gratias haberent illi, quod tanti ponderis auri atq; argenti tam diligens cuſtos extitiſſet. Ampla igitur ſpes eſt ponēda in auri theſauro, ut inopi & egeno ſubſidium impertiatur, cum non utatur illo, ne in ſuam quidem defenſionem. Sed hoc eſt proprium illius opus. Nouit cumulare diuitias, uti illis neſcit. Nunquam auarus expendit cum tempus expoſcit. Ingemit ac dolet ac ſi exenteretur, cum ab eo ſeparantur nummi. Auaros uero quod dixiſti pluribus abundare amicis, & domum eorum refertam hoſpitibus, credo ea ratione abs te prolatum, ut hoc ridicule poſito. Reliqua à te dicta, dicendaq́; ſimilia huic æſtimarentur. In quo admiratus ſum te uiſum continuiſſe. Nam quid deſertius illorum domibus? quid ſolitarius? Omnes quippe mortales, malis illos omnibus atq; execratiōibus proſequūtur. Illorum uſum tanquam nephaſtū diem fugiunt. Si beniuolentia odio paritur? reperires quam plurimos illis eſſe amicos. Si uero ab amore amicitia proficiſcatur, cum auarus nihil diligit præter aurum, neceſſe eſt ut ipſe quoq; à nemine diligatur, cuius rei periculum utinam fieret ſæpius. At diceres, multi eum ſequuntur. Non hominem ſpectant, ſed aurum. Nam hominem quidem perditū iri cupiunt. Sed ut reliqua miſſa faciam, hoc certe minime negabis, neminem qui non alium amet ipſum ab eo poſſe amari. Mutua enim ſit oportet amicorum affectio. Vt uero cognoſcas nullum diligi ab auaro, auſculta, niſi forte contemnis Chryſoſtomi uerba. Qui pecuniā inquit amat, innumerabilibus proximum afficiet malis, & ſe quoq; unà cum illo. Etenim facile iraſcetur, conuitium faciet, ſtultum uocabit, iurabit, periurabitq́;, nullū ueteris ſeruans mandatum legis. Nunquam diliget proximum qui aurum diligit. Qui amat pecunias, nō ſolum non diliget inimicos, ſed amicis utetur ut inimicis. Et quid amicos dixi? ipſam naturam ignorant qui pecunias amant, nullam norunt cognationem. Non conſuetudinis recordantur. Non reuerentur ætatem. Omnes odio habebit, & ſeipſum in primis, non ſolum perdendo animā ſuam, ſed infinitis malis, afflictionibusq́; ſe immiſcendo. Sed quid ago tecum autoritate? Ratio ipſa ſi loqui poſſet, magna exclamaret uoce, auarum non modo non amicū eſſe alicui, ſed omnibus contumelioſum atq; infenſum. Qui enim totus pendet ex cupiditate, qui ſe quæſtui addixit, nihil non mali ſecum tractabit, nihil non peruerſum ac pernicioſum euenire concupiſcit, ſui commodi ſpe obiecta. Optabit interitū cognatis, affinis, noti atq; ignoti ſi ſperet hæreditatem ad ſe peruenturam. Imprecabitur aduerſam fortunam uicino, cuius imminet animo poſſeſſionibus. Decoctiones, cædes, naufragia, incendia affectabit, ſi aliorum damnum in rem ſuam ſit futurum. Lætabitur ſterilitate

ac fame,ſi frumento abundet.Memini quendã auarum dicere ſolitum, ad id
tempus cuſtodiri oportere,quo puer flagitaret à parentibus flendo panem,
deſignans ſterilitatis tẽpus expectandũ. Qua uoce quid atrocius, quid inhu-
manius poteſt ꝓferri huic non homini,ſed portento immani: Quid aliud o-
ptes,niſi ut pereat deſiderio ſuo: At etiam dixiſti auarũ cõſulere patriæ,hoc
tam eſt impoſſibile,quã eum non eſſe cupidũ.Profecto nunquã dabit rectum
cõſilium mẽs ſubdita auaritiæ,dedita cupiditati.Quæcunq; cogitabit loque
tur,aget,referet ad rationes ſuas.Id optimũ factu cenſebit ex quo plurimum
deriuet in arcã,etiam cum publico detrimẽto.Priuatum cõmodum ſemper
cõmuni anteuertet.Non dolebit minui ciuitatis opes dum augeant̃ ſuæ.Nil
ſanctũ erit apud eum,nil religioſum,nil æquũ, nil iuſtum. Hortabit̃ ad bellũ
etiam iniquum,& cum periculo patrię,ſi quid ex eo ſe opitulaturũ confidat,
pacem ſuadebit pernicioſam ac turpem ex qua domus ſua fiat locupletior.
Habebit uenalẽ uocem,operã,dignitatẽ.Inſidiabit̃ patriæ,hoſtisq; illius fiet
pecuniæ gratia. Quot enim reperti ſunt etiam memoria noſtra, qui corru-
pti auro,empti precio patriã prodere ſunt conati.Ita & conſilio pernicioſos
reddet auaritia,& opera improbos. Hos tu Antoni cẽſebas etiam in urbem
conuocandos utilitatis cauſa.Si quidẽ uelis aſilum inſtituere, ad quos undiq;
nepharij,ſceleratiq; homines cõfugiant,recte arbitraris.Si uero ſtatui ciuita
tum cõſulere exiſtimas,peruerſe.Non enim malis ciuibus,ſed bonis ſunt ur
bes replendæ. Plato quidẽ ſapientiſſimus Græcorũ cenſuit fore reſpublicas
beatas,ſi aut eas ſapientes regerent, aut ſapientiæ ſtudioſi, tu ſi aut auaris re-
pleant̃,aut auaritiæ deditis,quo quid eſt abſurdius: Hoc an eſt oro te ſtabili-
re,an funditus ſubuertere ciuitates: Vnus aut alter auarus , hoc eſt cõmunis
omnium expilator urbẽ conturbat,quæ ſequetur uaſtitas,ſi multos introdu-
xeris,quę ueluti agmine cõcitato,impetum faciant in fortunas noſtras: Et tu
aſſeris utiles eos eſſe,quorũ ſimiles ſi darent̃ multi, delerentur potius ciuita-
tes.Verum excutiamus paulũ hanc auarorũ utilitatem.Etenim ſi qua eſt no-
bis ab illis,ea à uirtutũ aliqua proficiſcitur.Nam à turpitudine aut uitio non
poteſt deſcẽdere,cum ea nullo ſit dedecori cõiuncta. Aſt auarus eſt extra o-
mnẽ uirtutem,ergo ab ea nulla utilitas emanabit, uirtutis aũt immunẽ illum
eſſe haud dubiũ eſt.Primũ iuſticiæ cultus in eo nullus uigebit , firmiſſimũ &
publicarũ & priuatarũ rerum fundamentum. Nam cum duo dicantur à Ci-
cerone iuſticiæ munera,unum ne cui noceatur, alterũ ut cõmuni ſeruiat̃ uti
litati,auari eſt & nocere omnibus,& cõmunem utilitatẽ odiſſe.Cum autem
iuſticiæ officiũ eſt diſtribuere ſuum cuiq; , hoc eſt præmio & pœna afficere.
At auarus non diſtributor eſt,ſed raptor.Aliorũ præmia ſibi uendicabit, in-
uidẽs alterius bono,pœnam nullã infert oblato precio. Ita in dando præmio
erit remiſſus,corruptus in pœnã irrogandã.Cum reos tuebit̃, inſontes mul-
ctabit.Id iuſtũ deducet,quod ſibi futurũ ſit quæſtuoſum.Deinde uacuus erit

gratiſſima uirtutũ,liberalitate ac munificẽtia, ſunt enim ab auaritia longe diuerſa,cum alteræ dando ac promerendo creſcunt,alteræ auferẽdo.Carebit quoq; magnificentia ac magnanimitate. Nam quid excelſo animo dignũ geret homo tenuis,anguſtus, remiſſus, puſillus? aut quid magnificũ operabit̃, qui exhorreſcit id nomen impẽſe? Nunquã utet̃ pecunijs, qui afficit̃ earum amore,ſeruus eſt enim illarũ,non dñs,cuſtos,non diſpenſator, quas cum cuipiat augere,nunquã ad eas admouebit manũ,nunquã efferet.Niſi forſan ille cuius nomen reticebo,natorũ cauſa magni fuiſſe animi uobis uidet̃,qui cum per auaritiã maximas cõtraxiſſet diuitias,filij autẽ adoleſcẽtes domi ſumptuoſius cœnitarent,inter ſymphonias & cãtus. Homo qui raro famẽ ſedaſſet, niſi mẽſa incõpoſita,cũ magno dolore tacitus hæc ſecũ tuliſſet, ſemel tandẽ excitatus perſtrepentiũ conuiuarũ uocibus, ſumma cum anxietate prodijt, tanq̃ è carcere ex camerula ſua,infulatus coruino uultu ac ſubraucido,uix cõſpiciens lucẽ,ac deſuper contẽplans diſcũbentes,magna uoce appellauit diſpenſatorẽ:Et en ſuſpirãs inquit,poſtq̃ filij bona hæc meo ſudore parta,commeſſationibus ac delitijs cõſumere pergunt,ego quoq; mihimet uolo indulgere,& dare me uoluptati, mihi acta eſt ætas. Illi de ſe uiderint,perdent omnia ut libet,dum mihi ipſe proſpiciã. Atq; inde proferẽs ex ſordido loculo æreũ nũmulũ,accipe ait, ꝓfligemus dum res ſuppetit,eme lactucas mihi, ut nos etiam conuiuemur.Magno mihi crede animo, atq; elato his uſus eſt uerbis,ut niſi uulgi extimuiſſet opinionẽ,eiuſmodi expẽſis rei familiari male cõſuluiſſet. At credo aſſequit̃ tẽperantię laudẽ,cum nulla in re modũ ſeruet, cũ eius mens,animus,appetitus prodeant ex intemperantię fonte. Tẽperantia enim medij eſt,auaritia extremorum.Nam fortitudinem in eo eſſe quis dixerit? cum animum uirilem, corpusq; effœminet auaritia. Teſtis & autor grauis ſit Saluſtius:Prudentia inſuper erit uacuus.In quo enim reliquæ uirtutes abſunt,& hæc abierit moderatrix reliquarum.Corruptus quidem cupiditate animus,carebit recto rerum iudicio. Tuus ergo hic bonus homo deſertus atque deſtitutus omni ſplendore atq; ornatu uirtutum,non ad conſeruandam rem publicam erit utilis, ſed ad delendam, non ad ciuitates ſuſtentandas,ſed ad diuertendas.Nam pernicies quædam bonorum omnium eſt auaritia, de quo audi quid Chryſoſtomus (libenter enim eius in ſententijs tanquam in agro fertili uerſor)ſentiat,& qualem arbitretur. Pernicioſum quid inquit eſt auaritia, oculos hebetat atque aures, reddens homines fera beſtia immaniores.Non amicitiam,non ſocietatem, non ipſius animæ ſalutem ullo modo excogitare permittit, ſed ab omnibus his amouens, tanquam ſæuus tyrannus quos cœpit ſeruos ſibi efficit, & quod deterius eſt, diligere cogit huius acerbæ ſeruitutis autorem, ex quo fit incurabilis ægritudo. Hæc decem milia indixit bella, ſanguine quidem uias, luctibus uero ciuitates replens.His dictis, perſpicuum eſt quæ ſit futura eius utilitas, qui ut cætera ſile-

Auari cuiuſdã tenax liberalitas.

tera ſileantur, luctu & ſanguine ſit urbes repleturus. Qui ſi te delectat, aduo
ca illum in tuam rempublicam. Noſtra non moleſte feret, ſe quidem carere
hoc tam improbo architecto ciuitatum. Si mihi quidem liceret, ſicut Plato
è republica, quam iuſtam ſuis libris deſcribit, expulit, quod eorum uerbis &
doctrina infici putaret uitam adoleſcentum ac ciuitatum mores. Ita ego ſi ta
men hi mecum ſentiunt, auaros omnes decreto meo eijciendos ſentio è ciui
tatibus, quorum non uerbis, ſed factis, non doctrina, ſed exemplo ciuium ani
mi corrumpuntur. Aſſentimur ut pro reliquis ſpondeam Bartholomæus in-
quit: Nam hoc nihil poteſt exquiri ſanctius, nihil iuſtius decerni, quod ſi ob-
ſeruaretur, forent res publicę immortales. Vtinam inquit Cincius, unà cum
regibus è noſtra urbe exacti eſſent, & ne in ea deinceps reciperentur, perpe-
tuo edicto prohibiti, uigeret adhuc Imperium illud, quod dum uacauit aua
ritia, creuit ad ſummam amplitudinem. Poſtea uero quàm paſſim etiam ciui
tatem occupauit, atq; illa Iugurthæ uox eſt emiſſa: Imperium collapſum eſt
dominante auaritia. Vnde miror Ciceronē (quem beatus Auguſtinus artifi-
cem gubernandæ reipublicę appellat) legibus quas reipublicę dedit à ſe de-
ſcriptę, non & hanc addidiſſe: Auaros pelli urbibus oportere, quę lex multo
neceſſario, ſalutarior'q; fuiſſet, quam quas aut de ſeruādis ſacris cerimonijs'q;
inſtituit, aut de magiſtratibus creandis. Vtilior certe huius unius promulga
tio extitiſſet, eiecto eo uitio, quod uirtutum omnium cōplectitur corrupte-
lam. Sed uir prudentiſſimus obſecutus forſan temporibus, ſolummodo mul
cta plectēdam auaritiam cenſuit, non addens grauiorem pœnam. Nos uero
excludamus eam omnino ex habitaculo ciuitatum, neq; ueſtigium ullum in
eis tanti morbi relinquamus. Ita feratur à nobis hæc lex ſanctior cæteris o-
mnibus: Auari in urbibus ne ſunto, qui fuerint, publico edicto eijciant̃. Tunc
Andreas: Lætor inquit à uobis probari ſententiam meam, & cōtra Antoni-
um ſentire, cuius ſupereſt ut reijciam dictum, uideri ſibi laudandā in ſenibus
auaritiam, id'q; prudentia accedere. Sed non proſequar lōgius, ueritus loqua
citatis crimen, licet id poſſem multis impugnare argumentis. Vnam Cicero
nis noſtri ſententiā referam, contra Antonij opinionē. Noſtis illam omnes,
ſed Antonium fugit opinor cum ea dixit: Scribit enim ſe neſcire, quid ſibi ue
lit auaritia ſenilis, neq; quicquam fieri imprudentius, quam quo minus uiæ
ſuperſit, eo plus uiatici quærere. Neq; uero eſt ut alijs conſultum uelint ex eo
rum cupiditate, aut proſpiciāt proſperis, quod ab Antonio dicebat̃, ſed hac
excuſatione utunt̃ ad obtegendā uitij ſui culpam, ut aliqua id ratione fieri ui
deatur, nō prauitate. Nam quod dixiſti auaritiam rem neceſſariā, perſpicuū
eſt eſſe id longe ſecus, nihil eſt enim neceſſariū, quod ipſum ſit inutile & per-
nicioſum, at nulla res pernicioſior quā ea ex qua mala omnia ortum trahunt.
Omnia tamen mala oriri ex auaritia comprobat Apoſtolus Paulus, cuius eſt
aurea ſententia; Malorum omnium radicem eſſe cupiditatem, eam ipſam in

telligens ex qua eſt auaritia. Quid hoc uerius unquam ęditum eſt? quid pro latum acrius, quā ex ſtipite auaritiæ pullulare germina omnium malorum? Ita ſi auaritia neceſſaria eſſet, mala quoq; omnia & uitia quæ in ea continen tur eſſent ex neceſſitate. Siquidem nullum reperires uitium cuius non illa ſit parens & procreatrix, peruertit enim animam, tollit rationem, ueri iudiciū aufert, & falſis imbuit opinionibus, ut quæſtum pietatem putet, fœnus ſpeci em beneficij, lucrum prudentię mercedem. Sed hoc præcipuum cupiditatis malum, eſt una quaſi reliquarum alitrix uirtus, charitas, qua deficiente ipſe Apoſtolus teſtatur alijs uirtutibus carere. Nam cum in hanc multiplices lau des congeſſiſſet, dicens illam non inflari, non ęmulari, patiētem, benignam, non quærentē quæ ſua ſunt, & cætera quę non ſunt nobis. Tandē ſubiunxit, qui in hac una deliquerit, fieri omniū reum. Vox cœleſtis ꝑfecto, quæ ſcelus auaritię expreſſit, tum ab hac una, tū à cęteris uirtutibus alienū. Atqui in aua ro nullā charitatē cōſiſtere Chryſoſt. affirmat, dicēs eum neq; tāgi miſericor dia, neq; charitate moueri. Recte ſanè aduerſant in inuicē charitas atq; auari tia. Charitas dando creſcit, auaritia auferendo, hęc ueſtit inopes, illa ſpoliat, hęc pauperē redimit ex carcere, illa in carcerē trudit, hæc famelicū paſcit, il la enecat fame, hæc gaudet benignitate, illa malignitate lætatur, huic pietas cordi eſt, illi crudelitas. Hinc & Chryſoſt. clamat: Horreamus auaritiā, quā Paulus radicē malorū omniū appellat, fugiamus hoc peccatū. Hæc orbē ter rarū inſtabilem fecit, hæc omnia cōfundit, hęc nos abducit à beata ſeruitute Chriſti, cōtraria eſt em̄ pręceptis ſuis. Hic em̄ dicit, da indigētibus, illa, rape quæ indigentiū ſunt, hic, iniuriā faciētibus ignoſce, illa, tēde plagas aduerſus eos qui nullā iniuriā intulerūt, hic, eſto miſericors & mitis, illa, crudelis & im mitis eſto. Abijciamus igit amorē pecuniæ, abijciemus autē, ſi cognoueri mus eos omnes qui auaritiā exercuerunt eſſe mortuos, eorū laboribus alios gaudere. Ipſos tormētis & ſupplicijs affligi, & omni genere malorū. Nō'ne igit eſt extremę demētiæ id agere, ut & uiuētes cōtinuis in laboribus uerſen tur, & mortui intolerabilia ſupplicia & tormēta patiant. Tum Bartholomæ us, egregie inquit iſta dicunt à Chryſoſt. & magna cum grauitate, neq; inele gāter, quæ me adeò delectant, ut cupiā libris ſuis fieri familiarior. Multo qui dē id diceres magis, inqt Andreas, ſi eū patrio ſermone audiſſes, multa huius ſanctiſſimi uiri ſcripta legi, magno cū ornatu uerborū & ſententiarū grauita te. Quę aūt retuli Burgrauido quidā Piſanus uir haud ſanè eloquēs, ducentis ante & L X. fermè annis fecit latina, quę licet nulla cū elegantia ſermonis fue rint trāslata, tāta eſt tamen dignitas rerū & uerborū pondus, ut etiam in ob ſcura eloquentia illius aurei oris ſplendorē ſentiāt. Sed exiſtimo aliquē ex ue ſtris (multi enim iā ſunt græcis literis inſtructi) hæc illius dicta uberiori ſtilo ac politiori ad nos traducturū. Sanè pergratū Barthol. inquit, nobis fuit audi re hęc abs te Græco homine doctiſſimoq;, cuius in ore reſonabunt uberius,

Chryſoſtomi laus.

quàm

quam proferuntur à noſtris. Omnium tamen quæ audiuimus grauitatẽ ſententia Apoſtoli quam retuliſti uidetur excedere. Ita eſt inquit ille: Sed quantum hoc Apoſtoli dictum cætera antecellit, tantum ad ipſum ab altera eius ſententia ſuperatur. Ait enim alio in loco, auaritiam eſſe idolorum ſeruitutem, quo ſolo dicto cõuelluntur omnes Antonij rationes. Nam & auari corpus affligi in hac uita declarauit ob miſerrimam ſeruitutem cui alligatus eſt, & animam torquendam diabolo tradi, quem patronum ſibi in uita delegit. Dixit primum, auarum ſeruire. Sed quia ſeruitus tolerabilior uidetur ob domini dignitatem, peſſimi atq; immundiſſimi dæmonis ſeruum uocauit. Dicant cæteri quantum libet, nullum dictum melius reperitur, nulla neruoſior ſententia. Nam quid ab ullo aut uehemẽtius uerborum magno ambitu, aut grauius rerum pondere potuit proferri, quàm auaritia hominem fieri idolatram, hoc eſt diabolo ſeruientem. Ita eſt profecto. Aurũ enim & quicquid, id eſt, quod recondit auarus diligit, obſeruat, colit, ueneratur ut deum, & ueluti rem diuinam ueretur tangere. Ergo abducitur à cultu Dei, ut idolis ſeruiat. Ob eam cauſam beatus Auguſtinus auaros comparat hæreticis, in lib. qui eſt aduerſus Donatiſtas. Quero enim inquit, quis peccat grauius: an qui neſciens in hæreſim incurrit, an qui ſciens ab auaritia, hoc eſt idolatria non receſſit, tenetur idolatriæ crimine: deinde ſubdit. Sicut ergo hæretici regnũ dei non poſſidebunt, ita & auari regnum dei non intrabunt. O ſententiam diuinam tam ex oraculo Dei emiſſam. Quomodo enim regnum dei ingredietur, aut quomodo fiet ſaluus, qui eſt aduerſus illis maxime mandatis, ex quibus & leges pendent & prophetæ: quæ cum duo ſint, in quibus legis conſiſtit plenitudo omnis, alterum ut deum, alterum ut proximum diligamus. Neq; deus ullo modo diligi poteſt ab auaro cum factus ſit idolorum ſeruus. Neq; proximum ullum recognoſcit, prout eſt ratiõe & teſtimonio comprobatum. Quid ergo ſupereſt, niſi ut ex ſuperioribus manifeſto concludamus, auarum eſſe hominem deteſtãdum, uita perditum, plenum ſceleribus, dedecore, turpitudine, cuius uita nihil eſt infelicius, cum ſemper uarijs angoribus atq; anxietatibus torqueatur, morte nihil miſerius, cum ſit futura ęterna. At ſaltem dum uiuunt aliqua uoluptate animi aut corporis fruerentur, aliqua uitæ iocunditate, aliqua quiete gauderent. Sed affligantur continuis malis, extra omne bonum poſiti. Odiunt eos quicunq; norunt, execrantur, diris omnibus proſequiuntur. Auguſtinus comparat illos hæreticis, ab Apoſtolo pro idolatris habentur, à Chryſoſtomo turpiores immundiſſimis porcis dicuntur. Viuunt, ſi uiuere eſt, in deterrima atq; infima uitę conditione uerſati, ſemper anxij, pendentes animo ac ſuſpenſi, quærunt abſq; intermiſſione, nec utuntur quęſitis. Queruli, gementes, moroſi, difficiles ſibi ipſis diffidentes, ut mihi quidem Saracenorum uita & mores tolerabiliores uideantur quàm auarorum, quibus eſſet ſatius mortem oppetere, quã uiuere tam odibilem,

Auguſtinus cõtra auaros.

tam miſeram uitam in qua nulla detur requies, nulla reſpiratio, nullum gau- dium, nulla iocunditas. Quid loquar de cura qua continue exeduntur auaro rum corda? Quid de cruciatu quo afficiuntur theſauri amittendi metu? tan- quam furiarum flagella, fures ac latrones ante oculos obuerſantur, qui illos reſpirare non permittunt. Veniat in mentem Plautini ſenis in Aulularia di- ctum, hic nos admonebit quàm exulceratum ſit cor auari, quàm afflictum, quã oppreſſum timore. Noctes ducit inſomnes, dies ſollicitos ac laborioſos, ut hi ſoli ſint quibus omnis eſt habenda inuidia, cum careant omni boni. Exi- ſtimo nullum maius malum nos imprecari cuipiam poſſe quem oderimus, quàm ut fiat auarus, quo uerbo ſibi mala omnia imprecamur, hoc eſt & cor- poris & animæ damnationem, qua re nil peius ne à Deo quidem poteſt ho- mini infligi. Quid igitur per immortalem deum eiuſmodi homines tam de- mẽtes, tam præcipites trahit? Num auri & argẽti cupido? At illud nihil pro- deſt, nihil opitulatur non utenti. Num aut opum, aut diuitiarum magnitu- do, & ea quantumuis ampla? Nullus eſt uſus illis, quorum fames nulla ſeda- tur, aut extinguitur copia. Num ut quã multa poſteris relinquant? At ea mo- dicum durabunt, & cum ſint parta male, magis multo dilabentur. Nunquid appetunt quietem? At ea nunquam dabitur pecunia comparanda. Num po- tentia illos ducit, & dominandi appetitus? At indigniſſimũ eſt, ut hominibus præeſſe uelit, qui ſe aſcripſit uiliſſimæ ſeruituti. Ponite ergo hunc errorem mentis, & uel paulum aliquando reuocate labentem rationem, eiusq́ moni- tis obtemperate. Hæc docebit homines eſſe uos, hoc eſt, umbram & pulue- rem, ut ait Flaccus: ſed præditos animo immortali, unum hunc eſſe ditandũ, colendum, ornandum, reliquis in rebus non magnum ſtudium ponendum, ſed utendum pro commeatu huius breuiſſimæ uitæ ac uelociſſimæ. Quid e- nim quæritis miſerrimi mortalium omnium? Quæ mẽs, quæ cogitatio tam procul à uero deuios abducit. Si uultis diuites fieri, citius id faciliusq́ conte- mnendo, quã appetendo conſequimini. Si quietem cupitis, alia ratione quę- renda eſt, mens pura ac ſyncera quietem præſtet oportet, non arca, in quam quo plura congeſſeris, eo te maioribus moleſtijs implicabit. Si ſecuritas uo- bis cordi eſt, non aurum, ſed uirtus hanc præſtabit, poſita extra omnem me- tum. Si nobilitari placet, animus excellens & bono ſuo gaudens nobilem fa- cit. Si amplam hæreditatem filijs aut nepotibus relinquendi cura uos tenet, nulla præclarior, nulla ſolidior illis traditur quã uirtutis & gloriæ. Si potẽtia uos delectat, ille omnibus imperabit qui imperat ſibi. Regnum mens bona poſſidet. Pecuniam ſectando impotentes eritis, ignobiles, timidi, inquieti, pauperes. Quo igitur uos tranſuerſos ducit mala cupido, qua obcæcati, nil rectum, nil honeſtum conſpicitis? Quid deſeritis uirtutem rem firmam, ſtabi lem, noſtriq́ arbitrij, & ea appetitis quorum uſus labilis eſt & incertus, & in arbitrio fortunæ poſitus. Hæc quæ tanto ſtudio ac defatigatione perquiri- tis, quæ

Auaritiæ fuga perſuadetur.

tis,quæ propter tot ſubitis labores,in quibus ætatem conſumitis,diuitiæ,opes,agri,domicilia,& quicquid,id eſt, quod hic magni exiſtimatis, caduca ſunt & fragilia,& quæ poſſidentur ex commodato,neq; permanſura diutius uobiſcum,nihil horum uos comitabitur. Cum migrabitis è uita, deſtituent uos abſbitiſq; nudi,inopes,deſerti, deſcendētes ad inferos dicturi propriam cauſam ſine aduocato,apud tremendum illum iudicem, qui neſcit auro corrumpi,nullum auxilium uobis aderit,nulla defenſio,nullum patrociniū, niſi quod uirtute ſibi quis & recte factis uiuens compararit. Tum Bartholomæus:Adijcias licet inquit his uerbis,& quæ ab Luciano tuo in eandem ſententiam ponuntur,& quæ ab Silio Italico Poeta nobili. Quorum Lucianus:O ſtulti inquit,quid eſtis circa iſta terrena ſolliciti:quieſcite aliquādo,nam moriendum eſt uobis.Eorum autem quæ apud uos ſunt,nihil eſt æternum.Nemo cum moritur auferet ſecum quicquam, ſed nudus atq; inops ad inferos tranſibit. Silius uero cum defunctum in bello diuitem auarum dixiſſet, hos ædidit uerſus.Occumbis generoſe Volunx,nec clauſa repoſcis Pōdera,theſauris patriæ,nec regia quondam Præfulgens ebore.& poſſeſſa mapalia ſoli Profuerint,quid rapta iuuant:quid gentibus auri. Nunquam extincta ſitis: modo quem fortuna fouendo Congeſtis opibus doniſq; referſit opimis: Nudum tartarea portabit nauita cymba.Hic Andreas,& hæc ab iſtis,& multa præterea à pluribus ſcribūtur:Sed hæ non unius aut alterius ſunt uoces, ſed naturæ & ipſius ueritatis,ad quas ſi homines exhiberent animum,proculdubio ſubſiſterēt paulīſper, nec ita proni cœciq; in cupiditatū pelagus deferrentur.Sed mirum eſt,cum tot monita excellentium uirorum, tot ſana conſilia, tot plenas autoritatis grauitatiſq; ſententias habeamus ante oculos poſitas, quibus permoueri mentes mortalium deberent, tamen exiſtere aliquos qui omni ratione poſthabita,cupiditati dedicent ſe ac deuoueant tanquam deo. Reſipiſcant ergo dum tempus datur, & aliquam rationem habeant uitæ futuræ. Auſcultent ſapientiſſimorum uirorum ſententijs, pareant docentium ſe uocibus.Illamq; in primis M.Tullij inſcriptam in animo habeant & pectore infixam ſententia:Nihil eſſe tam anguſti,tamq; parui animi, quàm amare diuitias,nihil honeſtius magnificentiusq; quàm pecuniam contēnere,ſi non habeas,ſi habeas,ad beneficentiam,liberalitatemq; conferre. Quæ cum dixiſſet:Lætor inquit Antonius me pro auaris ſenſiſſe,quo iſta à te audiremus.

Sint modo inquit ille digna auribus ueſtris. Nam ſi probentur uobis,non eſt ut pertimeſcam aliorum iudicium.Sed cum ſatis collocuti ſimus & nox ſuperuenerit, abeundum cenſeo. Ita omnes conſurrexerunt.

POGGII FLORENTINI IN HISTORIAM TRIPARTITAM, ad reuerendiſſimum D. Proſperum Cardinalem de Columna, Prologus.

SVPERIOREM Catonem ſcriptum reliquiſſe legimus præſtantiſſime pater, magnorum uirorum non ſolum negocij, ſed ocij quoq; extare oportere rationem. Egregia profectò ac ſapientiſſimo uiro digna ſententia. Verum ſi hoc in claris uiris laudatur, quorum non tantum geſta, ſed dicta quoq; late omnibus patent, & in minoribus quoq; laudandum uidetur, ſi illorum uirtutem imitati, ocium ſuum conferant ad ingenij exercitationem. In ſingulis enim excellens haberi debet, reuocare mentem à ſenſibus, atq; in mētis animiq; agitatione uerſari. Ego ſanè quo me ex eorum uulgo eximerem, de quorū ocio parum conſtat, nonnulla hactenus conſcripſi, quæ iam inter multos diffuſa longiorem paulò mihi poſt obitum uitam allatura uideantur. Idq; eo feci libentius, quo facilius fugerem eas moleſtias, quibus hæc fragilis atq; imbecilla ætas plena eſt. Hæc etenim ſcribendi exercitatio multum mihi contulit ad temporum iniurias perferendas. Non enim non potui angi animo & dolere aliquādo, cum uiderem me natu maiorem, ita adhuc tenui eſſe cenſu, ut cogerer quęſtui potius operam, quàm ingenio dare. Quamuis optimi ſanctiſſimiq; uiri Nicolai quinti ſummi Pontificis beneficentia id effecit, ut iam querelæ temporū ſint prætereundæ, utq; in gratiam aliquando cum fortuna uidear rediſſe. Hoc uero ex rerum externarum iactura ſum conſecutus, ut uirtutem atq; ingenij laudem præferrem fortunæ bonis, potiusq; tempus, quoad rei familiaris ſollicitudo permiſit in ſcribendo traducerem, quàm traderem ocio ignauo. Verum cum nō ſemper maioribus in rebus ſtudia noſtra uerſari poſſunt, laudanda quoq; aut certe non repudianda ſunt humiliora exercitia, præſertum non omnino ſalis uacua, & remiſſius quoddam orationis genus. In quo quidem nuper nos operam poſuimus, cum eſſemus in patria procul à curia negocijs publicis uacui. Ne enim tempus omnino per inertiam conſumeretur, mandaui literis ſermonem ſuperiori anno inter doctiſſimos uiros habitum, qui tres continet diſputatiunculas haud ſanè graues, ſed quæ ad legendum mediocres homines poſſint allicere. Harum prima eſt: Vter alteri gratias debeat pro conuiuio impenſo, is ne qui uocatus eſt ad conuiuium, an qui uocarit: Secunda: Quæ ſit res ad doctrinam præſtantior, generiq; humano utilior, iuris ne ciuilis, an medicinæ: Tertia: Latina ne lingua priſci Romani uulgo ab ipſa infantia uterentur, an alia quidem eſſet doctorū uirorum, alia plebis oratio, quæ à nobis potius ad exercitandum aliorum ingenia paucis con

Trium cōuiualium hiſtoriarū argumenta.

ſcripta

ſcripta ſunt,quam ad certam ſententiam proferendam. Te autem præſtan-
tiſſime pater,qui es doctiſſimus,quiq; humanitatis atque eloquentiæ ſtudijs
plurimum operis curęq; impendis,hic meus libellus elegit cuius in familiam
aſcribatur.Et quamuis maiora quædam ac politiora eſſent ad te deferenda,
tamen hoc munuſculum tibi ultro oblatum neq; aſpernandum uidetur,cum
præſertim ab amico tibi deditiſſimo proficiſcatur. Leges igitur hunc leuan-
di animi,non diſcendi cauſa,cum ea cõtineat quæ potius oblectare mentem
queant,quam reddere doctiorem.

POGGII FLORENTI-
NI HISTORIAE PRIMAE DISCEPTATIO.

Vter alteri gratias debeat pro conuiuio impenſo,
an qui uocatur,an qui uocat.

QVO primũ anno Nicolaus Pontifex quintus peſtis cauſa Fa-
brianum Piceni oppidum ſeceſſit,cum me ad terram nouam
natalem patriam cum familia contuliſſem,uenit eo poſtmo-
dum rogatus à me, qui Florentiam ob negocia publica adi-
bat,Carolus Aretinus uir omni laude & doctrina præſtan-
tiſſimus.Is enim,pluresq; alij,inter quos erant uiri doctiſſimi Benedictus A-
retinus Iuriſconſultus, ac Nicolaus Fulginus inſignis Philoſophus atq; arte
Medicus, Aretium petierant peſtis uitandæ cauſa. Contigit autem ut eo-
dem die & Nicolaus ex Aretio ad curandum ægrum quendam accerſitus,
& Benedictus ſcilicet in patriam iturus ſimul me conuenirent. Magna me
animi uoluptas cœpit,cum uiderem tres amantiſſimos uiros,mihiq; ſingula-
ri beniuolentia cõiunctos ſorte in idem loci diuertiſſe.Qui omnes cum hor-
tatu meo in hortulo mecum cœnaſſent, poſt uarios in ea ſermones habitos,
remota menſa,cum tẽpus abeũdi uideretur. Age ut moris eſt Carole,Bene
dictus inquit, huic hoſpiti noſtro gratias, qui ita hilare atq; humaniter nos
excepit. Scis enim homines agere conſueuiſſe poſt cibum gratias his qui ad
cibum uocarint.Si cui uero ſunt agendæ,hic eſt profecto (me intuens) cuius
opera non ſolum epulis,ſed etiam uario ſuauiq; ſermone cœna iocunda fuit,
neq; id erit tibi difficile,cum perpaucis uerbis his contentus exiſtat, & tu di-
cendi copia excellas.Geram Benedicte morem Carolus ait,quamuis à mul-
tis aliter ſeruatum ſciam,quod nunquam tamen probaui.Videtur enim con
ſuetudo hæc mihi inter doctos uiros non ridenda ſolum,ſed etiam repudian
da, cum potius conuiuij magiſter gratias conuiuis debeat qui uenerint, quã
illi ei qui ad epulum uocarit. Maior hominũ pars uel omnes fermè conuiuia
pręparant

præparant, aut ad inienda͂ illorum quorum ope indigent gratiam, aut ad alliciendum eos quos ſibi ſperant profuturos. Vel ad honorem ſibi ex co͂uiuarum dignitate adijciendum, aut ad rumorem & famam uulgi co͂parandam, ut liberales ſplendidiq́ꝫ exiſtimentur. Horum quemuis non magis gratias debere arbitror conuiuij autori, quàm tibicines aut cithariſtas, uel cantores ad epulum adhibitos uoluptatis cauſa, qui nedum gratias pro cibis impenſis non agunt, ſed premium inſuper ſuæ artis expoſcunt. Cum quis ergo non alterius, ſed ſui gratia ad conuiuium homines uocet, quæ illi gratia eſt habenda: Ego nobis gratias ab hoc age͂das cenſeo, quorum locus ac præſentia redditur multo qua͂ ante nobilior. An tu parum honoris huic noſtro hoſpiti accedere arbitraris, cum uiroru͂ talium cœtu, domus hæc multo illuſtrior atqꝫ ornatior reddatur quàm cæteris quibus ue auri, argenti, ueſtis ſtragulæ ornamentis. Mihi credite uelim, multum decoris hic exiſtimet nos in domum ſuam intuliſſe, cum nouerit uirtutis ornamenta omnibus eſſe ſplendidiora. Nam cum diuitum domus ſterni ſoleant, ornari tapetibus atqꝫ auleis inſuper argento plenis, idq́ꝫ ad decorem & amplitudinem præcipue ſpectare uideatur, quantu͂ ornamenti afferri homines ſapientia & uirtute præditi ſunt exiſtima͂di, quorum ſplendor & dignitas omnes ueſtes aurumq́ꝫ exuperat. Mea quidem ſententia, tanto dicenda eſt ornatior & pulchrior domus à uiris bonarum artium ſtudijs & uirtute præſtantibus culta, quanto res animata anima carentem excedit, uera res fictæ, & uiuens præſtat mortuæ. Itaqꝫ cum ad conuiuium adhibentur hi quorum conſpectu tum hoſpes, tum locus ornatur, quibus inſit probitas, dignitas, fides, qui non fortunis, ſed uirtute reſple͂deant, iſti iudico gratias, quod rogati co͂uiuium celebrant, deberi. Equidem ſumme laudo Democritum ſtoicum philoſophum, quem Seneca dicere ſolitum ſcribit, nequaquam ſe ad alicuius epulum niſi ei gratiæ haberentur fuiſſe acceſſurum. Nimis magnus profecto ornatus eſt magnoq́ꝫ precio rediVIri dignitas uirtute excellentis. mendus, uir aſpici & laudari dignus, qui quamcunqꝫ ingreditur domum honeſtiorem efficit atqꝫ illuſtriorem. Si pictor aulam uarijs ornat figuris premium aufert, quanto maius precium uel ſaltem gratiam meretur uir excellens uirtute, qui domum ornat omni pictura præſtantior. Quare beneficij loco æſtimare debet, ire ad conuiuium rogatos, dummodo hi ſunt qui cum laude uixerint, neqꝫ fartiendi uentrem, ſed ornandi hoſpitis gratia proficiſcuntur. Tum Nicolaus, per optime inquit Carolus hunc ſermonem exorſus colloquendi nobis materiam præbuit. Rectius quidem mihi uidetur huiuſmodi collocutio͂ibus quicquid diei ſupereſt impertiri, quàm ludo uel ioco aliquo, aut aliorum cantu & uocibus traduci. Plus enim aures meas permulcent docti alicuius & eloquentis uerba, quàm quæuis artis muſicæ inſtrume͂ta. Hæc enim in uulgus & inſulſam plebem ſunt aptiſſima, qui cum ipſi loqui niſi de uiliſſimis rebus ſoleant, ut qui uentri & inſcitiæ ſunt dediti, appetunt cantus & aliorum

& aliorum uoces qui pro ſe loquantur. At Xenophon in ſuo economico recte Socratem facit loquentem, minime opus eſſe Pſalterio canente & cithara, ubi hi ſunt conuiuæ qui diſerte loqui ſciant, & erudito ſermone conuiuium trahere. Nam doctorum uoces ludis omnibus, ſonis, canticis ſunt potiores, neque uero qui ſecum aut cum alijs ſcite loqui poterit, hiſtrionum aut cantorum artem ad oblectamenta aurium aut animi requiret. Verum ad ea quæ modo dixiſti paucis reſpondebo. Mihi Carole ſecus eſt atque tua opinio uidetur. Nam ſi conuiuandi ratio aliquid in ſe continet honeſti, aut ſi uirtutis initio aliquo progreditur, aut commendatione quapiam digna eſt, certe id qualecunque eſt penes conuiuij autorem reſidet. Non loquor de illis quos putas in cibis dandis fœnus aliquod quærere. Omnes enim bonas artes ad malum uſum deducere peruerſitas abutentium poteſt. Sed de illis qui conuiuia qua gratia ſunt inſtituta celebrant, hoc eſt, amicitiæ & beniuolentiæ cauſa, ut cum his uiuamus qui nobis exiſtunt uſu, neceſſitudine, familiaritate coniuncti. Id amoris indicium eſt & charitatis ab eo qui alios conuocat profectum, quo palàm eſt, ubi initium rei & commendationem & laudem meritorum inſpicimus, ibi & gratiæ plurimum ineſſe, eiq; gratias ueluti principio agendas. Vocati uero cum ſe honore affici æſtimariq; inter conuiuias accerſiti uideant, proculdubio illis gratiam debent qui ſe ornandi cauſam præbuere. Quod uel ex hac re citius licet perſpicere, quod ægre ferimus penè omnes, cum intelligimus nos in amicorũ conuiuijs prætermiſſos, exiſtimamus id enim uel contemptu noſtri, uel negligentia contigiſſe, aut quod indigni iudicemur qui epulantium numero adderemur, quod nobis dedecori fore putamus. Sicut ergo turpe ducimus non adhiberi ad epulum aliorum, ita honeſtum uidetur accerſiri. Ob eamq; rem præ nobis ferimus, tanquã illo honore auctos gratias debere conuiuij magiſtro. Ridiculũ quippe foret, ſi præter impenſam quã nobis cibandis præbuit, præter labores & moleſtias quas in apparãdo cõuiuio ſuſcepit, cum tota domus ſit in eo ornando ſæpius occupata, etiam illi in quẽ ſumptũ fecit pro ſuis rebus ut ita dicam aſſumptis, gratias agere teneat. Scitis præterea nos illi teneri, qui in nos aliqđ beneficiũ contulit, cui non ſolũ gratias agere, ſed referre etiã decet, ne ingrati uideamur. Atq beneficij loco habendũ eſt, ab amicis, notis, beniuolis, domeſticis uocari ad cõuiuiũ, in quo ſemper uiri celebres, primarij, electi intereſſe cõſueuerũt, qua ex re nos diligi coliq; atq; honore dignos eſſe arbitramur. Neq; uero omnes ut ſentis Carole, uenerãdi cauſa cõuiuant. Sũt plures qui humanitatis officio, charitate, beniuolẽtia ducti, quo fortunarũ partẽ in uſus liberales diſtribuãt, ſoleãt cõuiuia inire, una eſſe cũ uiris egregijs uolũt, ut doctorũ atq; eloquentiũ cõſuetudine oblectent, uerba ac diſputationes auſcultẽt, idq; eſſe officiũ boni hominis ducãt. Quid qđ eiuſmodi cõuiuia maximũ uident eſſe fomentũ amicitię beniuolentię cõſeruandę, qđ freqũes præ- *Cõuiuia fomentum amicitiæ.*

ſtat uſus

ſtat uſus & cōſuetudo. Vna em̄ eſſe, colloqui, cibū capere, uarijs de rebus diſſerere, iocari, cū ſerio loqui amicitię uinculū pręcipuū arbitratur. Tu igiť cōuiuij autoribus ut impēſas omittā, ex hac humanitate, ex hac beniuolētiæ ſignificatione, ex hac tāta utilitate gratias eſſe agēdas negabis, mihi quod ingrati duriq; ſignum uideretur. Si enim cui iure debeo, mihi dicerem debere? Sed contra hoc iudicas, hoc ſecus ſe habet. Ipſa nos (quæ plurimum poteſt) impellit natura, ut conuiuium paremus ſæpius eiſdem à quibus id cœperimus ad gratiam referendā. Anglici ſunt paulò quā tu hac in re humaniores. Nam etiam poſt decimum diem quotiēs in eum qui ſe pauit inciderint, gratias pro ſuſcepto prandio agunt, ne immemores honoris impenſi uideanť. Id quoq; mecum ſentire arbitror ſententiam Ariſtotelis tibi notam, qua honorem inquit eſſe honorantis. Apud illum igitur penes quem honor remanet, neceſſe eſt & gratiam reſidere. Ergo conuiuij magiſtro gratia mihi uidetur habenda. Tum Carolus. Si ſola inquit gratiarum actio ſatis eſſet ad perſoluendum huius beneficij munus, non grauiter grauarer hac ſatisfactione ſæpius uti, ſi ad amicorum epulas quàm ſæpiſſime uocarer. Verum perſto in ſententia, & hunc hoſpitem noſtrū nobis gratias debere arbitror, cui ſummus honor acceſſit ex hac cœna. Sed ut paucis meam ſententiam abſoluam, tantum intereſſe puto inter conuiuij autorem, & eos qui rogantur, quātum inter illum qui rem cœpit, & eum qui perfecit, hoc eſt quantum inter finem, & ea quæ ad finem ſpectant intereſt. Magiſter cōuiuium inſtruit ac ordinat, conuiuæ perfectum reddunt. Nullum enim eſſet conuiuium, niſi accederent rogati qui rem ab alio cœptam perficiunt. Gratiæ igitur eis habendæ ſunt quorum opera conſummatum eſt, tanquam fini potius quàm illi qui conuiuium inchoant. Veruntamen neſcio ait, an Benedictus (qui aſſerit iure ciuili omnia contineri) aliquid de hac diſputatione in ſuis commentarijs inſertum legit. Non eſt hic opus Benedictus ait, aliqua legum autoritate, ſed diſcreta prudentia alicuius uiri partitione. Ego enim ita decerno. Si quis me dignitate, honore, opibus, nobilitate, forma, gloria, doctrina, uirtute ſuperior atq; præſtantior ad cōuiuium rogitet, gratias ei & me debere profitear, qui me ſua menſa ac excellentia uirorū prout ibi eſſe conſueuerunt ſocietate dignū cenſuit. Idq; omnium conſenſu uideor poſſe dicere. Accedit enim mihi non parum honoris cum accerſor ad conuiuium eius qui ſit multo quàm ego dignior & honoratior. Stultum quippe uidetur, ſi dominum quenquā, ducem, cardinalem, principem ciuitatis, aut quemuis alterum in altiori faſtigio dignitatis collocatum, qui me ad eius menſam uenire dignatus eſt, etiam gratias quod acceſſerim mihi debere arbitrarer. Sin uero inferior fuerit qui digniorem aut ampliorem uirum uocarit, cum non ſummum honorem ex illius acceſſu conſequatur, ſuæq; domui ſatis afferatur decoris ei qui ad ſe ornandū adierit, gratias debere aſſeuerabo. Solēt enim huiuſmodi homines prandia &

Diſceptationis prime ſolutio.

dia & cœnas præbere nobilioribus ad contrahendum fauorem & beniuolentiam comparandam. Quos ſi dixeris fœnoris ſpe eam ſubire impẽſam, aſſentiar tibi cum merces aliqua illorum exiſtat finis. Nos autem ne quid debiti contrahimus, hæreamus Caroli ſententiæ, nobis pro epulo gratias habendas, & habeo inquam agóq; pro hac ueſtra humanitate, idq́; duco beneficij loco, quo tamen nollem uti ſæpius, ne uobis nimium deberem.

VTRA ARTIVM, MEDICINAE, AN *iuris ciuilis præſtent, ſecunda conuiualis diſceptatio.*

AD hæc cum ſubriderent omnes, iamq́; uerborum finis eſſe crederetur. Tum ego cupiens inter duos uariæ profeſſionis uiros, & utriq; altercationibus ſæpius (uti ſolent) diſceptationis materiam inijcere. Addubitaui inquam multotiens (Nicolaum & Benedictum intuens) utra præſtantior eſſet ac nobilior, generiq́; humano utilior & maioris æſtimanda: Ars ne medicinę, an iuris ciuilis facultas: Video enim multa in utranq; partem afferri poſſe quæ ingerant quærentibus dubitationẽ. Scripſi olim paucis uerbis duas oratiunculas ieiunas quidem in laudem utriuſq; doctrinæ, incertus ſanè cui eſſet palma tribuenda, utraq; perutilis eſt nobis, utraq; nobis neceſſaria. Nam morbos depellere & ualitudinem tueri abſq; medicorum ope haud facile eſt. Leges ad degendam ciuilẽ uitam utiliſſime exiſtimantur. Tamen ſi altera carendum eſt, opus præferrem medicinæ, tanquam utilioris mortalium uitæ, cum ſit uelut inſtrumentum bonæ ualetudinis in hoc corporis domicilio conſeruandæ. In legibus quoque uerſatur maximum uitæ præſidium ciuilis, ſine quibus neq; cœtus hominũ inſtitui, neq; ciuitates conſeruari queunt. Quid eſſet enim uita hominum ſine legibus, quibus boni hortarentur ad uirtutem, mali à uitijs compeſcerentur: Sylueſtris ſanè confuſio & brutis animantibus ſimilis. Verum cum ambę nobis res ad ſalutem conferant, de præſtantia illarum quærimus, quæ indagatio uidetur admodum ſubobſcura. Sed hoc uobis quibus ingenia ſunt acutiſſima decidendum relinquo. Cupiens abs te Nicolae primum quid ſit tuæ opinionis ſcire. Tum ille qui & philoſophus eſt peracutus, & argutus in diſputando, obſequar inquit Poggi colloquendi gratia uoluntati tuæ & admodum libens. In huiuſmodi caſtris uerſabor haud ſanè cum periculo, cum nulla ſit difficultas paucis noſtram cauſam tueri. Nulli enim dubium eſſe poteſt, quando noſtra doctrina magno interuallo iura ciuilia antecedat. Nam ſiue in eis inquiras uetuſtatẽ, noſtra eſt multo antiquior, ſiue autores inueſtiges, priores noſtri, maiorisq́; apud omnes gentes autoritatis & gloriæ extiterũt, ſeu poſtules utilitatem, nullam hac noſtro humano generi meliorem, nullam

Medicinæ dignitas, antiquitas & utilitas.

ſalubriorem reperies. Si uero huius dignitatẽ perpendas, noſtri illi priſci doctiſſimi uiri ac prudentiſſimi tanta fama ac commendatione hominum extiterunt, ut ob eorum artem publicamq́; utilitatem, propterq́; ingentia & ſingularia ubiq; diffuſa erga genus humanum merita, inter deos à gẽtibus ſint relati. Iſis nanq; primũ, tum Mercurius medicinæ artis repertores perhibentur, qui ob eam rem relati ſunt inter deos. Mercurius etiam inter planetas annumeratus. Æſculapius eius filius honores immortaliũ medendi exercitio adeptus eſt, tanta àpud priſcos gloria ac nominis fama, ut coràm Ioue à d ;s ſit inferis accuſatus, quod eorum imperiũ diminueret, propterea quod defunctorũ animas ad ſuperos medendi arte traduceret, ex quo ab Ioue fulmine ictus eſt. Podalirius deinde ac Machaon Æſculapio geniti, ob artis medicinæ ſollertiam, cum alijs heroibus è Creta ad bellum Troianum uocati ſunt. Orus inſuper Iſidis filius Ægypti rex, medicinæ artem matre edoctus, plurimum arti contulit adiumenti ad hominum ſalutem. Hos ſecutus Hippocrates Cous, qui Democriti ætate uiguit, omnium fermè in eo exercitio palmam tulit. Veſtri uero (Benedictum intuens) nequaquam ad hos dignitatis gradus, ad hanc autoritatem & gloriam aſcenderunt. Multoq́; poſt fuere quàm medicina, quæ cum ipſis hominibus cœpit, adinuẽta atq; exculta uiguit, omnibus utilis, ab omnibus comprobata. Neq; enim eſt in noſtra ſcientia quod quis merito reprehẽdat, aut non ſingulis illam prodeſſe fateamur, cum uideamus illius artis peritos ad bella adhiberi, apud reges in precio haberi, tanquam rem mortalibus neceſſariã. At ueſtræ leges (ut pauca de multis referam) in pluribus uidentur (de priſcis loquor) ab omni ratione alienæ. Quis nanq; iure laudarit latrocinandi licẽtiam, quo populus exercitatior armis fieret: Licurgi lege Lacedęmonijs permiſſam? Apud Ægyptios lege furari fas erat, ita tamen ut ſua nomina fures ad prætores deferrẽt. Quid de ea lege dices, qua Romani decoctorum corpus in fruſta diuidi creditoribus iubebantur. Multa erant in priſcorum legibus improbanda, quæ plurimorum ſcelerum contra fas æquumq́; cauſam præbuere. Noſtra uero ars ducem habet rationem, hoc eſt ipſam naturam, in qua ſua iecit fundamẽta. Leges pro uoluntate maiorum cõditæ. Maior profecto pars hominũ illis caret, ſuo more uiuunt. Regna ac populi aut obtemperantes imperantium arbitrio aut ſua conſuetudine, aut uſu à maioribus tradita contenti. Noſtra facultas eadem ubiq; eſt, nec uariatur tempore. Iura uero incertam habent ſedem, adeò inuicem diuerſa, ut inimicitias intra ſe agere uideantur. Quælibet ciuitas ſibi ius condidit. Adeoq́; iam ius ciuile noſtrum abdicarunt, ut pauciſſimos comprehendat. In quendam neſcio quem anguſtum angulum ac locum paruulũ circunſcriptæ. Nam quota mortaliũ pars iſtis ueſtris legibus tenetur? Quære Aſiam uniuerſam, Aphricam, & maiorẽ Europæ partem: Nunquid præter pauculas prouincias ueſtrarum legum mentio ulla aut ſermo habetur? Itali

Medicinæ repertores.

tantum neq; hi omnes huic ueſtro iuri ciuili obtēperant. Nam Hiſpani, Gal-
li, Anglici, Theutones, Germani, cæteræq; quæ ad ſeptentrionem ſpectant
nationes, ſibi leges quibus pareant cōſtituerunt, ueſtri iuris umbeculā quan-
dam nōnulli norunt, mirum apud cęteros eius ſilentium eſt. Nihil apud illos
ueſtræ litigiorum formulæ proficiunt. Carēt ueſtro patrocinio, æquitate ac
prudentia. Non legum ueſtrarum anfractibus lites ſuas decidunt, nullis con
trouerſijs longioribus implicantur, uel ob hoc fortunati, quod abſq; impen-
dio & aduocatorum ſtrepitu uiuunt, ueſtra moleſtia uacui. Itaq; paucis in lo-
cis noti, aut utiles eſtis. At omnibus in terris, prouincijs, nationibus, uniuer-
ſo terrarum orbe medicina utilis atq; in precio eſt, ubiq; medicorum opera
accerſitur. Pontifices, imperatores, reges, principes, tyrāni, populi, diuites,
pauperes, medicos aduocant, quorum ſtudio & cura rogātur. Illos appetūt,
honorant, coluntnon tantum infirmi, ſed etiam ſani ad corporis & uitæ tu-
telam. His publicę datur pecunia. His alimenta ſubminiſtrantur. Nam quis *In iuriſtas.*
illorum doctorum, aut iudicis ut aiunt uſu & conſuetudine legum cauſa dele
ctatur? Num quis domū frequentat? Sūma eſt ueſtrę facultatis obliuio. Pauci
ex eis ut inter alios excellant honoris gratia doctores fiunt. Ita perſæpe indo
cti, ut nil ſit eorū doctrina ac uocibus inſulſius, qui ſi quod uerbū inter ſtultos
(qui undiq; redundāt) protulerint, ne rideant, id eſſe ex lege aiunt, ut eorum
uerba pro reſponſo Apollinis habeant. Sed illorū reijcitur opera, prudentia
enim & uſus rerum magiſter, apud eos iudicat ex ęquo & bono abſq; ueſtris
cōmentarijs, quę potius obſcuritatē legentibus quā lumen præſtat. Quibus
ex rebus planè intelligis, à medicinæ ſcientia multo facultatē legum anteiri.
Quod tamen alia ratione concludā. Quāto naturali philoſophiæ moralis ce
dit, tanto leges medicinæ cōcedant neceſſe eſt. Opus noſtrū naturali conti-
netur philoſophia. Siquidē nullus recte dicetur medicus, cui non omnis co-
gnita & perſpecta philoſophia fuerit, et omniū liberaliū artiū diſciplina, quę
res perdifficilis eſt, & ſingulare ingeniū requirit. Legū ueſtrarū, ad quas di-
ſcendas ſolæ leges requirunt, aliæ aliarū auxilio innixę, ſedem eſſe dicitis eā
quæ de moribus eſt philoſophia, quæ doctrina in prōptu habetur, & tempo
ribus ut uult Ariſtoteles mutatur. Non eñ ijdem ſunt mores ſemper, & quę
utilia aliquando putātur, tēpore fiunt perſæpe cōtraria. Ita & leges uident.
Variæ eñ ſunt, uel potius diuerſæ, cum ciuitates ferè ſingulæ ſuum ius (qđ
appellant ciuile) ſibi conſtituant. Non erat idem ius olim Lacedæmonijs, A-
thenienſibus, Thebanis, quibuslibet in urbibus ſuis diuerſis. Nec eodē tem-
pore fuerunt legum conditores. Romani ueteres etiam poſt XII. tabulas ſuo
iure utebantur. Ethruſcis, Picētibus, Vmbris, Samnitibus, Cāpanis, ſua cuiq;
genti iura erant. Iureconſulti in urbe ſolum docti habebantur, extra urbem
indocti. At medicinę ars firmiore in ſede reſidet, ut quę ab ipſa philoſophia,
hoc eſt ab ipſa natura quæ ſemper eſt eadem mouetur, neq; moribus aut cu-

iuſquam arbitrio tollitur uel mutatur, neq; regitur in tentamine hominum, aut populorum pręſcripto, & plebis aſſenſu, quorum eſt eas leges & iura indicere quæ ſibi cenſeant profutura, ut quantum res firma, immobilis, ſolida ſit robuſtior leui atq; inſtabili, & quæ nutu hominũ regatur, tanto noſtra doctrina ueſtris iuribus excellentior uideatur. Adde quod ſtatim reperta medendi arte & medici extiterunt, ueſtrorum doctorum multis poſt ſeculis ut rei inutilis uſus inuentus eſt, ad ſerendas nutriendasq́; lites introductus. Quę cum ridens dixiſſet, explorandi inquit Benedicte, tuæ ſententiæ gratia ſum locutus, te nunc reſpondentem expecto, quem ſcio iamdudum quid ad hæc ſis dicturus præmeditatum. Tum ille: Non ea dixiſti ait, ad quæ confutanda maiori ſit ingenio opus. Ipſa ratio facile inania eſſe illa conuincet, maieſtatémque legum aduerſus hanc tuam medicinæ iactantiam defendet. Verum mihi uideris Nicolae id quod olim Ciceroni in oratione ut opinor pro Plautio eſt obiectum, te artem facere ex cloaca. Ita enim iſtam tuam clientulam magnifacis, ut nil ſupra tuo iudicio ęſtimari queat. Poſuiſti eam tanquam in throno quodã, cui leges uelut ancillæ longo cedant interuallo. Nimis quidem ſuperbe ueſtras extollere uires, noſtras deprimere conaris. Sed efferam quibus hæc uerborũ pompa paulum comedat. Mihiq́; uidẽtur iura, legesq́; ueſtram diſciplinam ſuperare tum tempore, tum autoritate, tum dignitate, quantum lenta ſolent inter uirgulta cupreſſi. Quoniam uero pugnas uetuſtate atque inuentorum autoritate, oſtendam nos utraque, iure uobis minime concedere, ſed aut pares eſſe, aut ſuperiores. Phoroneus Inachi filius ſexcentis fermè ante bellum Troianum annis Argis imperans primus inter Græ-
Legum primi conditores. cos, à quibus bene uiuendi diſciplina omnis profecta eſt, leges & iudicia conſtituit. Iſis deinde in Ægypto prima leges tulit. Vnde à Græcis eſt legifera appellata, tum Minos paulò ante Troiam captam leges dedit Cretẽſibus, ex quo apud inferos illum Poëtæ iura reddere finxerunt. Licurgus poſtmodum iura impoſuit Lacedæmõibus. Draco deinceps legum dator fuit apud Athenienſes Anco Martio Romanis imperante. Hos Athenienſis Solon eſt ſecutus, qui antiquis Draconis legibus quæ ad ſegniciẽ pertinebãt antiquatis, ipſe noua iura cõſtituit. Itaque utraque res eodem fermè tẽpore ortũ cœpit. Mercurius em̃ Iſidis fuit ætate: Phoroneus ſuperior. Quapropter leges ſunt præferendæ tum tempore, tum utilitate, quæ tanta cẽſetur, ut abſq; illarũ tutela ius ſuũ cuiq; tribuentiũ cõſeruari ſocietates hominum (quas iure ſocietates ciuitates nominarẽt) diutius minime potuiſſent. Quid eſt em̃ ciuitas niſi multitudo hominũ iure utentiũ in unũ locũ congregata? Nã qđ legibus cautũ eſt, iure id fieri dicimus. Itaq; quãto prius urbes quã medicinę ars reperta cõditę fuerũt, tãto leges ueſtrę pręſtãt arti cõditorũ uetuſtate, quarũ cõſilio atq; ope fultę reſpublicæ in immẽſum creuere. Iuſticia enim rerũ publicarũ eſt fundamentum, cuius miniſtrę dicunt leges. At uero abſq; medicorum

opera

opera multis uixit ſeculis humanum genus,& neſcio an ſalutarius ac ſalubriús quàm poſtea adhibita medicorum cura. Neceſſitas inſuper priores homines coëgit ut leges cōſtituerentur, quo tutior eſſet eorum uita, qui minus uiribus ualerent. Cum enim uis rationi inimica ſoluta legibus uageretur, tantumq; quiſq; poſſideret quantum ſibi uēdicare corporis robore potuiſſet, ex quo rapinæ, ſpolia, cædes emergebant, neceſſe fuit ad legum præſidia confugere, quæ ab iniuria homines arcerent, & quilibet quod ſuum eſt tutaretur. At medicinæ reperiendę nulla fuit neceſſitas, ſed curioſitas quædam ſuperuacua, uictus parcitate, labore, exercitio, abſtinentia ſanitas quærebatur. Vides apud Xenophontem, Perſarum uictum non indigere medicis, cum in eiuſmodi uitam rariſſime ſubeant morbi aut aduerſa ualitudo, quæ ſi quando obuenerat, inedia curabant. Quamuis enim à Cyro in exercitu medici adhibebantur, tamen utilius eſſe ait curare ne in ægritudinem incidant, quod abſtinendo exercendoq; corpora conſequebantur, quàm poſt malam ualitudinem ad medicos confugere. Nam quod à natura profectam medendi artem aſſeruiſti, & leges quoq; ab ipſa natura, hoc eſt ab ipſo ſupremo Deo initium ducunt. Lex enim recta ratio eſt, ut Ciceroni placet, à mente diuina manās, quæ recta ſuadeat, prohibeatq; contraria. Fons ergo & origo iuris ab ipſa oritur natura, qua duce honeſta petimus, turpitudinem abhorremus. Ab ea præſcribuntur nobis quæ leges mandant. Furta enim, rapinas, adulteria, cædes etiā ab ipſis quibus nulla eſt ſcripta lex ut mala euitantur, ipſa natura ſuadente quæ iuſta ſunt, reſpuente quæ contraria. Quarum tum dignitas, tum utilitas, tum neceſſitas tāta eſt apud omnes habita, ut Plato nobiliſſimus philoſophus decem libris, Cicero noſter tribus leges à ſe conſtitutis ciuitatibus dederint, ut hæc facultas non leuis aut contemnenda res (ſicut putas) ſed grauis, conſtans, digna, ſummis philoſophorum ingenijs uideatur. Quod uero Mercurium & Æſculapium ueſtrę artis autores inter deos relatos affirmas, tu me ad fabulas & poëtarum figmenta reuocas. Quid mihi priſci illius temporis ſtulticiam narras, quæ tanta fuit, ut non ſolum homines, ſed mōſtra nephanda pro dijs colerētur? Quare iſta tua deorum mentio uana eſt, nulliusq; ponderis æſtimanda. Vt autem non abnuam, medicinæ artem, quæ tamen ab ipſa experientia doctrinam traxit, à naturali philoſophia ſuas trahere radices, leges à morali. Et naturalis quoq; noſtrum eſt fundamētum, ab ipſa natura leges ortum ducunt. In eo enim quod recta ratio quæ eſt ipſe deus imperat, leges ſua fecerunt fundamenta, adeò firma, ut nulla ui quaſſari poſſint. In his cum ſalus hominum ſita uideatur, tum omnibus in rebus ueſtræ arti præſtant tum tempore, autoritate, utilitate nobis lōgo interuallo cedatis neceſſe eſt. Tum Nicolaus in nos conuerſus: Hic noſter inquit ſuam, ut mos eſt illorum qui iniquam tutelam ſuſcipiunt uerbis cauſam defendit, & leges iuraq; eorum ciuilia tanquam in arce Mineruæ ſibi uiſus eſt collocaſſe. Inſcius pro

fecto quanti ea à philoſophis & doctis uiris æſtimentur, quantumq́ autoritatis apud eos habeant reſponſa quædam ut appellant prudentium, ſcita plebis, & ignobilis decreta uulgi, ſenatus conſulta, edicta prætorum pro tempore condita, uix ſuis conditoribus ſatis nota. In quibus ſolis ueſtra doctrina uerſatur. Nam leges illas quas dicis ab ipſa natura proficiſci, non attingitis, neque illis illud ueſtrum ſtudium adhibetur. Quippe quæ nullum uobis quæſtum afferant, neque ueſtris reſponſis inimicari, aut in ueſtram ſententiam inflecti queant. Eas uos leges familiares habetis, non quæ natura, ſed iudicio hominum factæ ſunt, quæ loco & tempore commutantur, non quæ à uero nequeant deflecti. In his opera ueſtra conſumitur quæ dubia ſint, quæ ad uarias ſententias trahi poſſunt, in quibus exponendis ueſtri illi præclari conſultores ſua ingenia fruſtra conſumpſere. Cum enim iura ueſtra ciuilia uaria ſint, ut quæ à diuerſis uiris, diuerſis certe temporibus ſint condita, ingenti manuum labore ueſtri commentatores conati ſunt ita illam interpretari, ut neque diſſentire, & idem ſenſiſſe uiderentur, perinde ac ſi ea non hominum uaria ſentientium uerba, ſed Phœbi quæ falli non poſſunt oracula extitiſſent. Hæc ab neſcio quibus græculis poſtmodum in plures libros ſciſſa, confracta atque diſperſa ſunt: Imperatorumque autoritate firmata, ex eo tempore imperantis iuſſu leges iſtæ robur cœpit, cum ſua ui tanquam graues multis, res minimeq́ue utiles omnibus luderentur. At uos inſolentia quadam faſtuque nimium ſuperbe elati, ac ignorantia paucorum ueſtra admirantium uerba confiſi, tanquam ex Apollinis ſacrario fœnicem uos in manibus ferre exiſtimatis, quibus ſi Ciceroni oratio qua L. Murenam defendit, nota foret, remitteretis paulum profecto de hac ueſtra legum nimis elata extimatione. Equidem ſola illius autoritas huic ſatisfacit diſceptationi. Verba eius referam uobis ut opinor nota, aliis non idem. Ait enim aduerſus Seruium Sulpitium more ueſtro ſuam facultatem extollentem. Quoniam mihi uideris inquit, iſtam ſcientiam iuris tanquam filiam oſculari tuam, non patior te in tanto errore uerſari diutius, ut iſtud quid neſcio quod tantopere didiciſti, præclarum aliquid eſſe arbitrere. Primum dignitas in tam tenui ſcientia non poteſt eſſe. Res enim ſunt paruæ, prope in ſingulis literis atque interpunctionibus uerborum occupatæ. Gratiæ quoque in ea nihil eſſe etiam ratione probat. Pauloq́ue poſt ait: Sapiens extimari nemo poteſt in ea prudentia quæ neque extra Romam uſquã, neque Romæ rebus prolatis quicquam ualet. Peritus ideo nemo haberi poteſt, quod in eo quod ſciunt omnes, nullo modo poſſunt inter ſe diſceptare. Difficilis autem res ideo non putatur, quod & perpaucis, & minime obſcuris literis continetur. Ad hæc nullius inſuper faciliorem cognitionem uideri dicit. Hic te ſolis uerbis intelligis cauſa decidiſſe, cum non dignitatem, non gratiam, non ſapientiam, non prudentiam, non in percipiendo difficultatem in ea ſcientia eſſe confirmet. Et

met. Et certe cum eius uim naturámque conſidero, perleuis quædam facultas, & quæ ſcientia nequeant dici. Nulla in ueſtris reſponſis eſt ſubtilitas. Nulla ueri indagatio. Nulla ſolidior doctrina. Nulla perſpicuitas, ad quæ perdiſcenda non ingenij acumen aliquod requiritur, ſed ſcriptarum rerum memoria, & inextricabilis commentariorum lectio, quæ ſibijnuicem ita aliquando repugnat in ſuis ſententijs, ut non reſponſa prudentum, ſed ſomniantium uoces eſſe uideantur. Veruntamen ut leges & antiquas eſſe confitear, & ad degendam uitam utiles & neceſſarias (non enim omnes improbo) ius certe ciuile ueſtrum quod diſcitis, in quo gloriamini, in cuius lectione ætatem conſumitis, ut rem haud magnifaciendam noſtræ arti poſtpono. Nam & nouum eſt, utpote à Romanis repertum, & ab Imperatoribus approbatum, & nullam continet niſi eorum quibus illud ius eſt datum utilitatem, hoc illos ſolum complectitur qui Romano Imperio ſubſunt, ſi tamen id uelint ſeruare. Sed quàm late nunc Romanum imperium patet. Scis uniuerſum ferè orbem ab eo deſciuiſſe, ſuáſque ſibi quamque nationem adſciuiſſe leges, quælibet inſuper earum quæ imperio ſubſunt ciuitas, ſua ſibi iura inſtituit, quæ ueſtris ciuilibus anteferuntur, qui nulli ultra quàm uelit coguntur parere. In tam uaria igitur re, tam diuerſa, tam communi, tam uulgata, prout ueſtro iuri accidit, qui honor, quæ dignitas, quæ extimatio ineſſe poteſt? Nam quàm utilitatem afferat ignoro, neceſſarium eſſe non intelligo, cum pauci ſint illius periti, pauci qui obtemperent, exceptis duntaxat Italis, apud quos iſtud ueſtrum ciuile ius, tot controuerſias, iurgia & lites excitat, ut ſatius fuiſſet eo carere. Sed fac illud ut uis utile ac neceſſariū, nunquid tantum honoris aut dignitatis, quanta eſt ueſtra opinio meretur? Nūquid ueſtri iuriſconſulti & doctores egregij ut appellatis, ornandi, extollendi, aut in precio habendi ſunt? Nil utilius, nil neceſſarius nobis ad tuendam uitam corporiſq; tutelam, quàm domus, quàm cibus, quā ueſtis, ac reliqua in quibus conſiſtit hominum uirtus. Nemo tamen unquam architectonicam, aut coquinariam, aut textricum artes, cæteraq; nobis neceſſaria opificia laude aut extimatione digna iudicauit, quin potius eiuſmodi opifices nulla dignitate, nulla autoritate prediti, pro mercennarijs habentur, homines ruſticani & uiles, eodem pacto & doctores ueſtri, quamuis artem profiteantur utilem, ut uultis ac neceſſariam, procul tamen ab omni dignitatis faſtigio inter ignobiles rerum miniſtros uidentur reijciendi. Non enim quamuis inuoluta ac perplexitates tractent inq; eis ætatem conſumant, dignitatem conſequuntur. Finis quippe ut plurimum artifices nobilitat, ac perdiſcenda iura lucri cupiditas uos impellit, ut illa in forum & controuerſias producatis. Quo fit ut ſæpius ueſtra opera ius ad iniuriam conuertatur, ita ut nihil ferè à mercennarijs uideant differre ueſtri illi legum ut uultis miniſtri, ſiquidem mercedem ſecuti, illam ſuorum ſtudiorum finem, ſuorum laborum præmia conſtituerunt.

In iuriſtas.

At uero nonnulli ita ſuperbe de ſua doctrina exiſtimāt, ita elate, ambitioſeq; incedunt, ita primos appetūt honores, ut nil ſit eorum inſolētia faſtidioſius, ut perſæpe deteſtari cogar ſtulticiam uulgi, quorū opinione tantam ſibi uendicarint autoritatem. Multi inquies hanc ſcientiam ſequuntur ut rem excellentem & præcipua laude dignam. At ſtultorū eſt infinita natio, ut Plato ſcribit: Amplectuntur hæc ueſtra iura omnes fermè tanquam uberes auro effodiendo campos. Præbent enim primum ambigendi materiam, tum litigādi diſceptandiq; copiam, ad quæ fit multorum concurſus. Vos uero ita mentes hominum dubitationibus uarijs circumuoluitis, ita umbram effunditis ueritati, ut nil certi reliquum ſit in quo uis cuiuſquā poſſit hærere. Hinc Cinus, hinc Bartholus, hinc Dinus, hinc Baldus alijq; plures tanquam Phœbi interpretes à uobis in aciem educuntur, qui & ipſi ita quandoq; inuicem diſſentiunt, ut diuerſarum opinionum congeriem moliti eſſe, non ueritatē quæſiſſe uideant. In quos aptiſſime cadūt Ciceronis uerba quę in eadem oratione poſuit. Cum multa præclara legibus eſſent conſtituta, ea iuriſconſultorum ingenijs pleraq; corrupta eſſe ac deprauata. Quod certe ueſtris accidit conſultoribus. Non enim iuris inquirendi, aut inueſtigandi ueri, ſed litigandi, altricandi ueritatis, & iuris conculcandi formulas tradiderunt. In multos annos cauſas trahitis cum clientum ſtulticia, et uana ſpe iudicis, tum ueri ignorātia, quæ multorum mentes peſſundat. Sed ut iſtos prætercam in quibus aliquid ſalis dicitur fuiſſe, quid loquar de illis ueſtris Doctoribus, in quibus nil præter ſuſceptæ artis inſcitiam ſtulticiamq; redundat, qui aliquando neſciunt latine loqui, qui ubi ſit legum diuerſorium ignorant, qui ad omne facinus parati, manu ſunt quàm ingenio promptiores. Nouimus Florentinum quendā ex ueſtris faleratis Doctoribus, qui ſe conſulentibus reſpondere ſolitus erat, eam rem non legibus ſibi, ſed gladio terminandam uideri. Quid huic bipedali beluæ facias, qui ex iure ad uim & iniuriā homines excitabat? Sed hunc excuſabat inſcitia ſummæ ſtulticiæ coniuncta. Sunt alij qui ſibi ſapidiores uidentur, ex his quoſdam minime ignoramus, uendibiles certo precio cauſas prodere aduerſarijs, quorum ſententiæ ad prædā ſpectant. Paciſcuntur quidem lites, & qua uolunt æſtimant, ut fiant ſathanæ miniſtri. Aliquis quē noui pactus eſt certam proferendæ ſententiæ mercedem, non curans proditoris nomen munerum gratia ſubire. Genus hominum peſtiferum atq; abhorrendum, ut ſatius fuerit nobis hunc ueſtrum Doctorū gradum non adinuentum, quam cum tanta pernice repertum eſſe, ueſtriq; doctores non in urbes alliciendi, ſed ex hominum conſortio exterminandi uideantur. Quid loquar de his qui ſua fidentes doctrina, in eadem cauſa conſulunt diuerſa, & quod iuſtum antea multis rationibus probatur poſtmodum diuerſa ratione reprobant ut iniuſtum, ſemper legum quas uarie interpretātur autoritate innixi. Adde cum duo inuicem litigant, ac neceſſarium ſit alterum iuris, alterū iniuſticiæ

In imperitos iuriſconſult.

ſticiæ ſuccumbat,in quo & gloriantur, & palmam laudis ſe ferre arbitrãtes, cum pro ſuo cliente uel inique ſit iudicatum.Exq; eo magis poſcunt preciũ, ne gratis uideantur animam perdidiſſe.Res nephanda & impudenti latrocinio ſimilis.Sed nolo aduerſus legum ueſtrarum miniſtros uel corruptos uenditores potius, eſſe nimium moleſtus. Ipſas leges, ipſa iura ciuilia, in quibus ætatem poſuiſti cõſideremus.Equidem non intelligo,cur ullo modo ſit cum noſtra ſcientia conferenda. Nulli enim dubium eſſe poteſt, quin ea doctrina atq; ars ſit præſtabilior, quæ circa eſſe hominis uerſatur, quàm illa quæ ad bene eſſe diſponit. At noſtra illa quæ ſpectant ad conſeruandum hominem tractat, ueſtra ut bene ſit quærit, hoc eſt, ut iure uiuat abſque alterius detrimento,& in his occupata eſt, non quę ſalutem corporis reſpiciant, ſed quæ ad æquitatem uideantur pertinere, ut quanto ſubſtantia excellentior ſit his quæ accidentia uocentur, tanto noſtra facultas ueſtram excellere exiſtimetur.Quæ cum dixiſſet, tum Benedictus,hic ſuis calumnijs inquit, & legum dignitati atq; amplitudini detrahit,& earum miniſtros,id eſt,Doctores inſectatur,ſuperbe nimis profecto & perlonga,uerboſaq; rerum ambage.Sed tamen de lege poſterius.Contemnere uero ac nihilipendere legum miniſtros, certe non eſt medici, cum ſit abunde unde par pari referre queat. Non eſt ſanè legum aut iuris ciuilis culpa, ſi qui fuerint ingenio hebeti ac tardo, aut ſi quis ſecus quàm ratio perſcribat illis abutatur. Non omnis terra frugifera eſt,& inter frumenta lolium uidemus oriri. Sed quid Nicolae de tuis artificibus ſentiemus? Quid eſt notius multorum ſtulticia, qui plures interficiunt quàm ſanant, & miſerorum periculo & damno ſuæ artis experimenta conficiunt? Nunquid illorum abſurditas atque abuſio ueſtram artem diſciplinamque condemnat? Noſtra ut uis errata præ ueſtris leuia ſunt, noſtri inſulſi. Illi quos narras clientum pecunijs & bonorum damno errant, ueſtri diſcrimine uitæ. Nos lucrum ferimus,uos ad perniciem corporis additis, & bonorum calamitates, & animam defuncto, & ſuperſtitibus nummos auferentes.Nos in paruis offendimus,uos in maximis.Siquidẽ reges,principes, domini ueſtra incuria pereunt.In noſtris legatum quodpiam, aut hæreditas in damno uenit,in ueſtris regnorum euerſio.Cum hi artem profiteantur ſæpius,qui ad ſubigẽdas glebas quã medendi exercitio ſunt aptiores.Ridiculũ eſt uidere homines inſulſos,ruſticanos,ſine literis,ſine doctrina,ſine ſenſu,ſola imprudentia cõfiſos,medẽdi artem profiteri,quorũ uerbis ſtulticia hominũ fidem præbẽs,illos ægris adhibet,non ad leuãdos morbos,ſed augẽdos, ut utilius foret uitę noſtrę eiuſmodi homines nõ fuiſſe natos,cum ad gentiũ perniciẽ orti eſſe uiderent. Noſtra uero doctrina nullos admittit ad eius miniſteriũ,aut ad aliorũ patrociniũ,niſi prius fuerint in legũ ſcientia cõprobati, uos omnẽ hominẽ,fecem omnẽ opificũ & mercennariorũ turbã finitis in ueſtris caſtris uerſari, ut haud ab re fuerint quondã publico decreto medici ex *In empericos.*

Vrbe

Vrbe pulſi. Recte tamen accidit, ut in eo exercitio quod eſt ignobile, etiam ignaui & uiles ſuam operam lucri gratia ponerent. Quid eſt enim in illo gloria & admiratione celebre? Inſpicitis ægrotũ, urinas, ſtercus, ſputa, obliquis aliquando oculis, fronte rugoſa tanquam morbus ille grauis magna egeat cura. Pulſus deinde tangitur, in quo naturæ uires inſpicitis. Tum adhibito conſilio, multas poſt contentiones ad pharmaca, ut appellant deſcenditis, in quibus eſtis perſæpe adeò diſſentientes, ita ab ægrotantis ſalute deuij, ut illa ueſtra doctrina quàm ſtabilem, firmam, eandemq́ ſemper eſſe prædicas, leuis, uaria, lubrica uideatur. Si ueſtra potio caſu potius quàm arte profuit, curam ueſtram in cœlum tollitis, ſi quid nocuit, culpa omnis in ægrum tranſfertur. Dicam ridendam rem, quæ Angelo Epiſcopo quondam noſtro Aretino ei qui fuit de uico ſolis contigit, graui morbo uexabatur, adhibiti medici conſulebāt, ut eorum uteretur potionibus, cum aliàs uitæ periculum eſſet aditurus. Is natura illas abhorrens, cum negaret ſe eas ſumpturum, tandem precibus amicorum motus, ait pariturum ſe medicorum conſilio. Illi ſuas ut moris eſt potiones diebus aliquot ad epiſcopũ miſerunt, quas omnes in peluim dimiſſas, ſubtus lectum ſuum collocauit. Idem & de medicina quam uocant. Mane medici ægrum uiſitarunt. Cunq́ eum fermè liberum à febri comperiſſent, idq́ ſuis tribuerent medelis, obiurgarentq́ qui potionibus antea uti noluiſſet, quo bonam ualitudinẽ reſtituiſſent. Ille uim ac uirtutem earum mirabilem eſſe dixit, quę ſubtus lectum ſitæ ſibi ſanitatem reſtituiſſent. Quid enim egiſſent inquit ſi eas potaſſem? immortalem me profecto reddidiſſent. Tum omnem illam medicorum impenſam efferri iuſſit, atq́ in ſeceſſum abijci. Plura ſunt præter hæc ueſtrorum artificum exempla ridicula, ne dicam ſtultorum portent ea, prout eius qui aſſumpta medendi arte, aſinum perditum traditis pillulis reparari fecit, & alterius qui ægrotum quendã aſellum comediſſe accuſauit, prout non infacete ab hoc noſtro in ſuis confabulationibus inſeruntur. Multa ridicula proferri poſſunt opificum ueſtrorum prodigia, quæ ſatietatis gratia omitto. Sed ad legum redeo defenſionem. Dixiſti eas circa bene eſſe hominis occupatas, ideoq́ inferiori gradu uideri ſitas quàm medicinæ facultatem, ut tibi concedam, nos curare ut hominũ genus bene, iuſte, tẽperate, honeſte, uiuat, & uos quoq́ cura eadem, ſed alia ratione opem impenditis, non enim ut homo ſit, ſtudia ueſtra ſunt, ſed ut ſalubriter uiuat & in ualitudine proſpera. Vos ut corpus bene ſe habeat, nos ut animus efficiatur melior quærimus, quapropter quãtum anima excellit corpus, tantum noſtra exuperat artem ueſtram. Nam ad inſtituendũ bonis moribus animũ, leges datę ſunt, & ut à uitijs abſtineant. Veſtra facultas circumuoluitur in corporum cura, noſtra ut animus uirtuti obtemperet, ne appetat aliena, ne cui uim afferat intenta eſt, ueſtra ut firma ac ualida ſit corporis habitudo. Quare nullo pacto ambigendum uidetur, quin maiori autoritate di-

In medicos imperitos facetiæ.

gnitateq́

gnitateq́; atq; utilitate iura noſtra cenſenda ſint quàm ueſtra facultas, cum alterius opus animi tutelam, alterius corporis reſpiciat. Quanquam etiam circa hominis eſſe noſtrum officium conſiſtit, qui cum ex animo conſtet & corpore, qui alterum curat, & alterius curam (quod abſq; anima homo eſſe deſinit) uidetur ſuſcipere. Quid enim eſſet homo, ſi abſq; iure & ratione uiueret? Brutis animalibus profecto ſimilis, ut non hominem, ſed beluam curare qui ſolum curat corpus exiſtimetur. Verum utramuis partem hominis leges curent, fatearis neceſſe eſt eas eſſe neceſſarias, quę homines ab agreſti incultaq; uita ac fera, ad mitem ciuilemq́; traduxerunt, ac ciuitatum condendarũ cauſam præbuere. Nam utilitas in eis tanta ineſt, ut his ſolis urbes effici conſtat, & hominum uita regi. Quibus ex rebus elici decet, eam in illis dignitatem, maieſtatemq́; contineri, qua nulla maior aliqua eſſe queat. An uero ſummi philoſophi in illis deſcribẽdis ſuum ſtudium imperiti eſſent, niſi ſummam in ipſis grauitatem, præcipuam dignitatem, immenſam utilitatem, mortalium operam dignam philoſopho cenſuiſſent? Hæc abſunt omnia ab arte ueſtra, cum neq; neceſſaria, neq; utilis, neq; aliqua autoritate fulta iudicet. Niſi forſan olim propter eximiam utilitatem ex urbe Roma legimus medicos edicto publico expulſos fuiſſe. Hic Nicolaus: Licet uerear inquit, ne longior ſit noſtra diſputatio quàm iſtorum aures patiantur, tamen paucis huic noſtro iuriſconſulto reſpondendum eſt, ne ſibi uidear aſſentiri. Primum ne iudicer proteruus, non omne legum genus impugno, ſed ueſtrum ius ciuile in quo operam perditis aſſero noſtra doctrina inferius, neq; ei ullo modo conferendum. Tum uero ne uidear tibi ceſſiſſe, contra ac dixeram tua uerborum iactantia coactus, affirmare auſim, nullam in legibus neq; utilitatẽ, neq; dignitatem, neq; neceſſitatem, neq; autoritatem ineſſe poſſe, quæ quamuis Ciceronis uerbis à me ſuperius probata ſint, tamen ad hæc iterum comprobanda alia aggrediemur uia. Et primum quę ſit utilitas, aut neceſſitas inſpiciamus. Scimus quæ neceſſaria aut utilia eſſe uideantur appeti, quærirq́; ab omnibus impellente natura, ut cibum, ut ueſtem, ut habitacula, cæteraq́; quæ ob noſtri tutelam nullo impulſore, nullo hortatore ipſi noſtra ſponte natura duce appetimus ac procuramus. Quod legibus minime contingit. Conſtat enim eas inuitis ac repugnantibus hominibus introductas, ut qui ſe in ſeruitutem quandam redigi exiſtimarent. Adeò uero illas populis inuiſas conſtat fuiſſe, ut primi earum latores ſemper ab aliquo numine illas ſe quo eas obiecto deorum metu ſuaderent populis finxerint accepiſſe. Primus apud Ægyptios Minos rex, populis uti ſcriptis legibus perſuaſit, aſſerens ab ſe illas Mercurij præcepto datas, tanquam magni boni cauſam futuras. Eodem modo Minoem in Creta, apud Lacedæmones Licurgum legimus feciſſe, quorum alter Iouem, alter Apollinem ſuarum legum autores tradidere. Quod & in pluribus contigit nationibus. Nam Zoroaſtres Aricineis ſimulato numine leges

impoſuit

impoſuit. Setis Zamolxis Veſtam deam præferens leges dedit. Non ne Moſes noſter leges ſuas ut uerũ erat à Deo ſe accepiſſe oſtendit, quas repugnanti plebi imponeret? Quis ignorat Numam pompilium legum ab ſe Romanis datarum Nymphæ Ægeriæ autoritatẽ, ac numine quo eas populo ſuaderet interpoſuiſſe? At iſtis figmentis minime fuiſſet opus, ſi eas ſibi aut utiles, aut neceſſarias, aut ſuis rebus accõmodatas homines iudicauiſſent. Poſtmodum conſuetudine & uſu, uulgiq; & plebis (quos tantum reſpiciunt) conſenſu, robur & autoritatem cœpere. Sola plebecula & inferiores urbis tenentur legibus ueſtris, quorum eſt de agrorum limitibus tuendis, arcenda aqua pluuia, & tectorum ſtillicidijs, & his ſimilibus cõtrouerſijs ueſtram operam implorare. Eiuſmodi homines ueſtris iuribus ſunt aſtricti. Potentiores & ciuitatum principes illarum uires tranſgrediuntur. Non immerito Anacharſis leges comparauerat aranearum telis, quæ imbecilliora quæq; detinent, franguntur à ualentioribus. Equidem nunquam legi, nuſquam uidi, nuſquã audiui ullam rem publicam, ullos reges, ullos maiores principes ueſtris paruiſſe legibus, neq; eis datas eſſe. Quippe qui uideamus reſpublicas per uim ad ſummum imperium perueniſſe, & regna non legibus, ſed uiribus & manu quę ſunt inimica legibus comparata. Aſſyriorum, Perſarum, Medorum, Macedonum imperia & regna nunquam legibus conſtituta ſunt. An non potius armis & ut multarum gentium, urbiumq; euerſiõe & calamitate parta? Quid dicam de Romana republica? Nunquid non totius orbis ſpolijs ac uaſtitate, cædeq; hominum creuit, quę omnia legibus prohibentur? Quid Sabinarum raptus, ut ab Vrbis primordio ordiamur? An legibus factum dices? Quid uicinorum expugnationem? Albæ excidium, quid deniq; orbis ſeruitutem? An id quoq; ueſtræ ſuaſerunt leges? Atqui nihil eſt illis contrarius, quã uis & iniuria. Mitto bella uarijs gẽtibus illata dominãdi cauſa, urbium incendia, nobiliſſimarum prouinciarum uaſtitatem, ſpolia, rapinas, cædes, maioremq; orbis partem iniqua ſeruitute oppreſſam. An æquitas, iuſticia, iura, lẽges ueſtræ hoc fieri ſuaſerunt? Idem de Athenienſibus ſentire licet, quorum imperium longe lateq; diffuſum eſt. Alexander Macedo cum Perſas eſt armis aggreſſus, credo hortatrices habuit leges ueſtras, quibus ſi homines paruiſſent, nihil unquam armis egregium geſtum eſſet, ex quo ornamento ſeculorum omnium quod ex eorum imperijs ortum eſt caremus, ut ſatius fuerit non obtemperaſſe legibus ullis, quàm eis paruiſſe. Non Athenienſes, niſi eorum ampliata republica, ſtudijs literarum domicilium præbuiſſent. Non philoſophia, non eloquentia, non cæteræ bonæ artes in lucem inuentæ atq; excultæ prodiſſent. Summa ſemper imperia literis & doctrinæ aditum præbuere. Non Romanorum geſta, non cæterorum præclariſſima legerentur, ſed ſilerent literæ, muta eſſet eloquentia, conticeſcerent bonæ artes, omnis liberalis doctrina obdormiuiſſet, præclara opera, ingentia ędificia ceſſaſſent omnia

Regna plus ui quã legibus aucta.

Doctrinæ & literarum commendatio.

omnia, ſi obſequendo ueſtris legibus ſuo quiſque contentus, ætatem in ocio abſumpſiſſet. Omnia enim præclara & memoratu digna ab iniuria atq; iniuſticia, contemptis ſunt legibus profecta. Vt uero deſcendamus ad noſtra, quid hac ætate, non'ne Lombardiæ duces, Veneti, Florentini, multiq; præterea aliena appetẽdo rapiendoq; creuere? quibus nulla lex imperat, neq; eius reguntur præcepto. Credo cum Florentinus populus aut Veneti alicui bellum inferunt, aduocant iuriſperitos, & eorum conſilio indicunt bella: an potius utilitate & augmento ſuæ reipublicæ ducuntur? Abige ergo hinc leges & iura tua, quæ ſunt imperijs propagandis, quærendis regnis, & rerum publicarum amplitudini impedimento, ſolis priuatis & his popularibus ac puſillis hominibus cõferunt, qui illarum tutela aduerſus potentiores indigẽt, & iurgijs ac litigijs tempus terunt. Homines graues, prudentes, modeſti nõ egent legibus. Ipſimet ſibi legem bene uiuendi indixere, natura & ſtudio ad uirtutem & bonos mores inſtituti. Potentes illas reſpuunt & conculcant, imbecillis, mercẽnarijs, opificibus, quæſtuarijs, ignauis, & qui cenſu tenui ſunt hominibus accommodatæ, qui & ipſi magis ui & metu pœnæ, quàm legibus reguntur. Quare iſtam legum utilitatem ac neceſſitatem tibi remittunt hi qui cæteris imperant, aut eſt animus imperandi, quibus uis utilior quàm ius fuit, earum præſidia uobis qui cum illis quæſtum facitis & plebis ignauię relinquunt. Quod autem dignitatem in eis autoritatemq; contineri cenſes, tanta ineſſe poteſt quanta eſt unius uel parui oppidi uirtus. Sua quæq; ciuitas iura ciuilia diſponit, ſuum quodq; oppidum priuatum ius ſibi condit. Florentini priuatis inſtitutis magis quàm publicis, hoc eſt Romanis legibus utuntur. Multa enim condentium ætate conferebant, quæ nunc tempore & conditione urbium ſunt immutata. Itaq; in ſingulis urbibus leges in ſuam rem accommodatas condere neceſſitas impulit, quæ iuri Romano anteferũtur. Veſtra enim litigia, libelli datio, exceptio, reſponſio, citationes, teſtium productiones, appellatio, & ſexcenta alia iuris ut aiunt à uobis reperta impedimenta, ut moleſtiam & impenſarum onus ac faſtidia omittam, odio ſunt ciuitati, adeò ut omnes fermè ciuium controuerſię, à ſuis cuiuſq; exercitij iudicibus, reiecta ueſtra uerboſitate decidantur. Fac rem publicam Florentinã amplio ri imperio eſſe, & has priuatas leges Romanorum more cogi in uolumina, abrogatisq; cæteris, ſuis ſolis ſtatuat ſe ſuosq; ſubditos teneri, profecto Florentinæ leges maiori quàm ueſtræ & autoritate erunt & dignitate. Quanti enim exiſtimabuntur, aut quis eorum opera impendet, quibus à nullis pareatur? Certe nullius erunt precij aut emolumenti: Tu uero qui in illis es doctiſſimus, eris apud eos indoctus, nullusq; tua opera egebit. Sed aut iura te alia diſcere oportebit, aut ad alia migrare loca, in quibus tuam hanc doctrinam queas uendere. Quapropter noli rogo nobis amplius eſſe moleſtus in hac ueſtra inani legum & iuris iactatione, & id quoq; neceſſe eſt aliquando fateamini, uos

Leges cum tempore uariari.

mini uos eſſe nobis impares, cum ueſtra doctrina uoluntati hominum ſubſit, ars uero noſtra non aliquorum uarietur arbitrio, ſed ipſa rerum ueritate nitatur. Quæ enim ueſtra doctrina eſt quam diſcitis, quæ unico Imperatoris edicto tolli & mutari poſſit, & uos ex iureconſultis uoluntate unius inconſultos queat efficere: Nã qđ ad tuendas cauſas & iudicia tractãda, non niſi antea cõ
In indoctos & doctores. probatos recipi dixiſti. Satis mihi ridiculum uidetur, ſi quos doctos æſtimari à nobis uelis, quod ab collegio aliquo pro doctis, aut gratia, aut præmio, aut maiorum interceſſione traditis, quibus neſcio ſtulticiæ inſignibus comprobati, uidemus enim perſæpe multos rudes, inſulſos, literarũ inſcios, proteruos pro Doctoribus probari, qui eſſent etiam pro hominibus improbandi. Audiuimus olim fuiſſe Guinitium quendam Cortonẽſem, qui cum hebeti ingenio in diſcendis legibus plures annos fruſtra impendiſſet. Doctor ueſtro more factus aliquandiu in cauſis aſſedit, ob ſtulticiam deinde à iudicijs repulſus, artem notarij exercuit, in ea quoq; reprobatur. Tandem miſſus, ut uulgo appellant euaſit. Ita pro doctore apparitor eſt factus, inſignijs ſuæ fatuitatis abiectis. Qua in re multum preiudicij hominibus affertis, docti enim pariter & indocti conceſſa deferunt Doctoratus ſigna, in quibus plurimi falluntur. Secuti enim doctrinæ inſigne, tanquam qui ſigno cauponulæ propoſito ad tabernam uinariam proficiſcuntur, cum doctores eiuſmodi adeunt non iudicem, ſed indicem ſtulticiæ, nacti ignorantiam pro doctrina, pro conſilio temeritatem, pro iuris indagatione incertam ſentẽtiam ferentes. At ex medicorum turba multos dices in atria & forum prodire, ſimiles pharmacopolis, quorum temeritas pluribus noceat. Sed hi nulla niſi dementiæ ſigna portant, quibus homines alliciant ad curam morbi, ſed inter ruſticos & uulgus ignobile ſuas uires expandunt, ut paruo damno eorum conſtet ignauia, ueſtrorum ſtulticia uerſatur in urbibus, ubi multos maiori cum detrimento ſubuertendi facultas datur. Quæ cum dixiſſet, ac Benedictus ſe ad reſpõdendum pararet. Satis inquit Carolus uerborum dediſtis nobis, poſſes Benedicte ad hæc reſpondere ſatis copioſe, nulla enim eſt de aliqua re diſceptatio tam exilis, quin in longiſſimam diſputationem protrahi poſſet, ſed iam finis eſt ſtatuendus. Vnum tamen addam: Quæro abs te Nicolae, cum iura ciuilia & leges præ ueſtra arte uideantur leuia, quid cenſeas de illis quæ canonica appellantur, an ueſtram doctrinam ſuperare iudices, & quamobrem ea præterieris intacta: Haud enim minoris ſe putant qui illa tractãt iura, quàm qui ciuilia, ſed pompoſius loquuntur perſæpe, ueluti qui diuina quædam, & cœleſtium arcana ſe referare arbitrentur. Omiſi inquit conſulto has ſanctiones ut aiunt Canonicas, quoniam non ſatis uidebantur dignæ quæ cum artis noſtræ doctrina ullo modo conferantur, inſtitutiones quædam ac diuerſorum ſtatuta pontificum, in quibus perdiſcẽdis nullo ingenij acumine opus eſt, nulla mentis difficultate, compoſita ut uidentur potius ad excitandas clericorũ
contro-

controuerſias quàm ad doctrinam. Hæc à pontificum arbitrio deſcendunt. Sæpiusq; accidit, ut quæ ab altero ſunt ædita, alterius abrogentur edicto. Res enim uoluntariæ ſunt temporibus & cauſis accommodatæ. Nulla in eis doctrina grauior eſt, nulla ſubtilis indagatio, nulla precio digna ſcientia, noua inuentio, & quæ paulò amplius trecentis annis ſit introducta. Ad hanc tamen facultatem haud difficulter quærendam magna hominum copia conuolat, lucri aut beneficiorum ſpe adducti, omni et uirtuti & bonarum artium cura poſtpoſita. Quiſquis enim in ea doctus, quàm bonis inſtitutus haberi moribus mauult. Itaq; ad hanc ueluti ad agrum frugibus fertilem auium modo proficiſcuntur. Philoſophiam uero ac Theologiam diuinas artes, quæ ſemper fidei propugnaculum fuere, quæ principatum inter omnes doctrinarum facultates tenent, quæ homines ad cœleſtium contemplationem inducūt, quoniã ſpinoſiora ſtudia uidētur, & abſq; lucro, reliquere, non doctrinã, non ſcientiam, ſed quæſtum finem ſuum eſſe profeſſi. Igitur eam doctrinam nunquam magni exiſtimandum putaui. Nam quæ in ea grauia putantur, à iure ciuili ſumpſere, quæ deinde addita ſunt, leuia uidētur, ex diuerſis opinionibus ſententijsq; collecta, nulla cum eloquētia, nullo cum ornatu, nulla grauitate, ut ab infantiſſimis uiris ædita uideantur. Miror autem, cum earum editionum tum uerba, tum ſententiæ tam ſint in prōptu, tam apertæ ut etiam pueris facile innoteſcant, tamen plures acri ingenio uiros tam multam in eis commentandis operam perdidiſſe. Sed lites ex beneficiorum controuerſijs, profectę extimatione dignas illarum dubitationes fecere. Tum ego, partius Nicolae de his legibus loquaris uelim, quibus monarchia eccleſiaſtica continetur. Haud enim paruum eſt Pontificis inter Chriſtianos imperium, maxima autoritas, ſuprema dignitas, ac poteſtas ueneranda. Æquiſſimum fuit igitur & fermè neceſſarium, hoc tam nobile & diffuſum imperium ſuas ſibi leges condere, quibus noſtra religio, & ſacerdotum reſpublica teneretur. In his etſi non ineſt ea eloquentia quàm requiris, at tanta eſt ut ſatisfaciat legentibus, qui ſententia magis quàm uerborum ornatum aucupātur. Nam ſi nil tibi placet niſi ſplendide & ornate dictum, tuos & philoſophorum omnium libros contemnes. Dignitas uero & autoritas illarum habetur tanta, quanta continetur in maximi omnium principis decretis. Eo quoq; maior in his quã in reliquis legibus dignitas habenda eſt, quo eſt diuina res ſuperior humanis, quanto Chriſti uicarij dignitas præſtat imperatoriæ. Neque uero commentantium labores culpes, ſi multas opiniones afferunt, multas dubitationes. Scis tui philoſophi eſſe ſententiam, dubitationem rerum ueri inueniendi cauſam præbuiſſe. Sed iam leges miſſas faciamus, & aut ſurgendum eſt, aut alterius ſermo rei eſt à nobis inſtituendus.

Philoſophia ac Theologiæ cōmendatio.

VTRVM PRISCIS ROMANIS LATIna lingua omnibus communis fuerit, an alia quædam doctorum uirorum, alia plebis & uulgi, tertiæ conuiualis Hiſtoriæ diſceptatio.

IVM Benedictus qui ad legum ſcientiam etiam ſtudia humanitatis adiunxerat, ſedeamus adhuc uos oro inquit: Eſt enim ut te Carole requiram, quod iamdudum ſcire deſidero. Neq; id à ueſtra doctrina alienum. Diutina me dubitatio tenuit: Vtrum priſcis Romanis Latina lingua (quàm Grammaticam uocamus) fuit omnium communis. An alia quædam eſſet doctorum uirorum, alia plebis & uulgi oratio. Id eſt ut apertius loquar: Vtrum docti pariter & indocti, ab ipſáq; infantia Latino ueluti materno domeſticóq; ſermone loquerentur. An eſſet alius quiſpiam doctorum hominum prout nobis contigit, ac uſu uulgari diuerſus. Sentio enim hac de re uiros doctiſſimos diſſentire. Leonardus Aretinus epiſtola quam ſcripſit ad Flauium Forliuienſem probare nititur, nõ fuiſſe eam linguam omnibus cõmunem, ſed aliam popularem, aliam eruditorum uirorum extitiſſe locutionem. Qua in ſententia fuit etiam uir clariſſimus Antonius Luſcus, qui aiebat ſe adduci non poſſe, ut crederet cerdones, ſutores, cocos, reliquamq; uulgi fecem latino ſermone uſam. Cui Poggius reſpondere ſolitus erat, non fuiſſe difficilius latina uerba à pueris, quàm alia uſu percipi, cum ab ipſa infantia Barbarorum filij cum materno lacte uernaculam linguam diſcant, quamuis rudem, aſperam, barbaram, abſonam prolatu, quæ nobis uiris eſſet admodum ſcitu difficilis. Cur enim quod nunc doctrina percipitur, non tunc quotidiano uſu percipi potuit? cum nouerimus in curia Romana permultos, qui licet rudes literarum, tamen aſſidua conſuetudine tum loquendi, tum cæteros audiendi, & intelligerent alios, & ipſi haud abſurde Latine loquerentur. Te autem ut Frãciſcum Barbarum doctiſſimum uirum, multosq; præterea audiui ab ea ſententia alienos, extimareq; Latine omnes pariter fuiſſe locutos. Qua de re quid iudices Carole, ne ſit moleſtum proferre. Tum ille ad Poggium inquit: Reijcio hoc totum diſputationis genus, à quo audiui multa, ſeu multorum dicta & ſententias contra Leonardi opinionem inueſtigaſſe. Ego enim ut uerum fatear, hac in re minime curioſus fui, quamuis Poggio aſſentiar, & mihi uereor ſua opinio uideatur. Hic ego, fateor inquã Carole, me cum antea cum Leonardo Antonioq; ſæpius diſceptaſſem, tamẽ poſt illam Leonardi epiſtolã plura ex uarijs collegiſſe ſcriptoribus, quibus facile probatur illos non recta ſenſiſſe. Leonardũ quippe memini dixiſſe, mihi etiam ſe conſcripſiſſe epiſtolã, quo me alliceret reſpondendũ. Et certe is mihi animus ſemper fuit, ut aliquid cõtra ſuam ſententiã ſcriberẽ,

ſed uariæ occupationes fuere hactenus impedimento. Nunc quoniam & ocium eſt nobis, & hoc Benedictus poſtulat: Carolus uero me in hanc prouinciam reijcit, parebo uoluntati ueſtræ, afferens ea primum quibus arbitror cauſam meam omnibus probaturum. Deinde ad Leonardi epiſtolam reſpondebo. Quamuis id ars dicendi requirat, ut prius aduerſarij confutentur dicta, quàm noſtras rationes afferamus, quo ordine prętermiſſo, dicam antea quæ huic quæſtioni ſatisfacere uideantur. Sed opus eſt ut paulò ſuperius exordiar, quo poſſim ad id quod cupimus deſcendere. Quæro à uobis, quàm linguam appelletis Latinam, eam quàm Grammaticam uocamus: à quibus ortum habuiſſe putetis. Nempe opinor illam qua Latini populi utebãtur & ab eis ortam, illaq; eos fuiſſe uſos qui dicebantur Latini, à quibus & nomen ſortita eſt, quam & Romanis cùm Latini eſſent, & in Latio ſiti, in uſu fuiſſe communi neceſſe eſt. Nam ſicut linguam dicimus Gallicam, Hiſpanam, Germanam, Italam, qua Galli, Hiſpani, Germani, Itali loquuntur: item de Græca & reliquis, eodem modo & Latinam linguam eam fuiſſe oportet, quæ in cõmuni erat uſu apud Latinos. Hanc unicã fuiſſe ipſa ratione conſtat. Si enim alius ab hoc ſermo extitiſſet, aliud quoq; nomen ſortitus eſſet, ſic in nobis eſt, qui Grammaticam, id eſt, Latinam linguam diſtinguimus à uulgari: Sicuti uero in lingua noſtra materna nequaquan dicimus comprehẽdi Grammaticam, ita ſola una erat loquela illorum qui appellabãtur Latini, nulla alia Latinę adiuncta. Lingua inſuper Latina ex uerbis conſtat, quibus eum ſermonem conficiebãt Latini. Ergo & uerba Latina in conſuetudine erant communi. Non enim uerbis utebantur incognitis, ſed quæ cum nutricum lacte perciperentur. Si enim alia loquela uſi forent, & illa ſuum aliquod nomen nacta fuiſſet. Sed ſolam linguam Latinam legimus illorum uernaculũ ſermonem extitiſſe. Itaq; à Latinis lingua eſt dicta Latina, qua hi tum ſoli, non alij utebant. Quanquam non parum admiror illorum doctrinam, qui alio quàm Latino ſermone priſcos Romanos uulgo locutos uolunt. Tum hodie quoq; magna ex parte, Romanis præſertim mulieribus, incorruptior loquendi conſuetudo permanſit, qua Latina uerba proferãtur, ut mirum ſit in tanta urbis uaſtitate, tanta diuerſarum quæ urbem occuparunt gentium colluuione, tanta inundatione Barbarorum qui urbe permanſerunt, adhuc linguæ Latinæ portionem uulgo in urbe reſediſſe. Lõgũ eſſet referre Latina uerba, quæ nunc in eorum uulgari ſermone ſunt penè infinita. Illud dicam, multa me Romę didiciſſe inter loquendum Latina uocabula quæ antea ignorabam. Lupum tyberinum qui piſcis eſſet, ne Nicolaus noſter qui diligens uerborum ſcrutator fuit tenebat. At ego à uenditore piſcium percepi, eum eſſe piſcem quem uulgo Storionem uocant, quorum melior habetur & hodie quoq; qui inter duos pontes capitur. Nam illum qui eſt minor, lupatum, hoc eſt paruũ lupum dicunt. Id quod fœminæ ut melius filent, in extremo fuſi inſerunt, inſcius eram quo-

Lingua Latina unica.

Indicia Latinis uulgaris.

modo appellaretur latine, at à muliere quadam audiui uorticulum nominari. Frixorium uulgo & ſartaginem dicunt. Multa inſuper quæ ſatietatis cauſa prætereo, quæ ueluti reliquias ueteris linguæ retinuere. Quid dicemus de Hiſpanis tam longe ab Vrbe remotis, quorum uerbis maxima pars loquelæ latinæ permanſit à Colonis Romanis, qui eo abierunt, perceptæ. Multa ad uerbum latine proferunt, quæ ego in Curia ab his quibus cum conſueui prolata ſumma cum diligẽtia notaui. Habeo capillos canos, ſenem dicentem audiui, aio comedendo auiculas, in malas horas cremare. Pluraq́ꝫ præterea quæ è memoria abierunt. Et admirandum ſit profecto, cum Hiſpania à tot barbaris nationibus tam longo tempore fuerit poſſeſſa, unicum etiam uerbum latinum in uſu retinuiſſe. At tot apud eos proferuntur, ut uideantur omnes latine adhibito ſtudio loqui. Hoc aut à Colonis Romanis qui ad Hiſpaniam miſſi ſunt hauſerunt, aut frequentia Romanorum qui illuc negociandi aut imperandi gratia acceſſerunt. Ita lingua Latina tunc adeò diffuſa eſt, ut hodie quoque illius ueſtigia ſuperſint. Apud ſuperiores Sarmatas Colonia eſt ab Traiano ut aiunt derelicta, quæ nunc etiam inter tantam barbariem multa retinet latina uocabula ab Italis qui eo profecti ſunt notata. Oculum dicunt, digitum, manum, panem, multáque alia, quibus apparet ab Latinis qui Coloni ibidem relicti fuerant manaſſe, eámque Coloniam fuiſſe Latino ſermone uſam. Sed hæc quæ dicta ſunt preſſius autoritate atque exemplis ſunt comprobanda. Docebo latine locutos fuiſſe homines in Senatu, in foro, in iudicijs, in concionibus ad populum, atque ad milites. Populum denique ipſum lingua Latina priuato ſermone uſum. Sed in primis non uidentur pretereunda quæ à Quintiliano traduntur in ſui operis primordio, cum loquitur de pueris ad artem oratoriam educandis. Vult enim tum nutrices, tum cæteros quibus cum pueri uerſantur elegi, qui recte loquantur Latine, ut ea lingua pure & eleganter ſimul cum lacte nutricis percipiatur, ut domi habeant, à quibus bene loquendi normam & initia eloquentiæ à teneris annis imbibant. Quod conſilium ſuperuacaneum eſſet, ſi lingua Latina tunc in ſcholis à præceptoribus tradita extitiſſet, & non domeſtica loquela communi ab ipſa infantia ſuſcepta. Quid enim ea cura ad futuram eloquentiam profuiſſet, ſi alius Latinus, alius nutricum ſermo fuiſſet: niſi forte in alio quodam dicendi genere uelit eum qui latine neſciat eſſe eloquentem. At de illis non eſt Quintiliani inſtitutio, ſed de his qui Latini eloquij ſcientiam ſunt aſſecuturi. Ne igitur eloquentes futuri dediſcere (prout ſæpius accidit) uerba male à rudi ætate percepta poſtmodum cogeremur, pueros ab infantia recta, aptáque uia ad eloquentiam introducit per ſynceram linguæ Latinæ inſtitutionem. Scribit inſuper domeſticorum uſum ad eloquentiam conferre plurimum. Vnde tradunt Corneliam Gracchorum matrem, multum filijs ad dicendi facultatem contuliſſe. Sed eloquẽtiam non intelligit niſi Latinam.

Ergo

Ergo Latinus ſermo & nutricibus, & reliquis domeſticis erat cōmunis. Idem in primo ſui operis libro cum de Grammatica diſputat. Quid inquit de alijs dicam, cum ſenatus ſenatus ſenatui, an ſenatus ſenati ſenato facit, incertum fit. Quare mihi non inuenuſte dici uidetur, aliud eſſe Latine, aliud Grammaticę loqui ſolitos. Quibus conſtat uerbis, omnes Latinę, ſed non omnes Grāmatice loqui ſolitos, cum Latinam linguam omnibus tribuat, Grāmaticam, hoc eſt loquendi doctrinam literarum peritis. Latine igitur omnes, ſed emendatius docti loquebantur, à quibus ſenatum quartæ declinationis dici affirmat, ab indoctis ſecundæ. Docti enim ratione iudicabant quod alij uſu aſſequebantur, nulla ſuorum uerborum ratione habita. In ſexto autem: Nobis ad aliorum iudicia componenda eſt oratio, & ſæpius apud omnino imperitos, atq; aliarum certe literarum ignaros loquendum eſt. Ergo imperiti ac literarum ignari Latine intelligebāt, ad quorū arbitriū erat oratio cōponenda. In duodecimo uero cum ſcribit de genere dicendi ait: Nā aliam quandam uidetur habere naturam ſermo uulgaris, aliam uim eloquentis oratio, cui ſi res modo iudicare ſatis eſſet, nihil ultra uerborum proprietatem elaboraret. His uerbis conſtat eundem fuiſſe ſermonem uulgaris hominis & eloquentis, quo ad uerborum proprietatē, elocutione differre atq; ornatu. Nūc alij teſtes nobis non ordine aliquo, ſed prout quiſq; ſe offert ſunt producēdi, quibus probetur Latine omnem populum, & cuiuſq; generis homines in Vrbe, & alijs multis in locis fuiſſe locutos. In primis erit beatus Auguſtinus uir ſanctus & maximę autoritatis, is in ſermone Pſalmi quinquageſimi, quē ad populum habuit, cum quædam orationes eius antea ad populum habitę, impolite, parumq; ſplendide ſcriptę uiderentur, ſe excuſat ideo accidiſſe, quod ſe orāte ad populū, à notarijs exceptę atq; antea æditę emanaſſent in uulgus, quā ab ſe corrigi emendariq; potuiſſent. At hi ſermones Latini ſunt, & apud plebem in qua uiri & mulieres aderant habiti, qui niſi Latinę intellexiſſent, ſuperfluus eius fuiſſet labor, ut apud eos qui uerba ſua non intelligerent, ſtultorum more effunderet. Item accidit ut in ſenatu, in oratione M. Catonis contra cōiuratos habita, à notarijs excepta prout dicta fuerat in uulgus prodijt. Quæ oratio ut multa præterea argumentum nobis præbent Latine in ſenatu loqui homines ſolitos. Huius rei iudicium eſt & ſenatus decretū, quo ſtatutum eſt, ut omnes exteræ nationes in ſenatu ſua mandata exponerent Latine. Et uerba M. Tullij in oratione contra Rullum ſecūda de lege agraria: Ait enim dictum à Rullo in ſenatu, plebem Romanā nimium in republica poſſe, ideoq; exhauriendum eſſe. Deinde enim hoc uerbo uſus eſt inquit. Verum ſi in cōmuni loquēdi uſu, in orationibus ac concionibus, in iudicijs, & ad populū habitis, Latinis uerbis uſos fuiſſe conſtat, & in ſenatu quoq; ubi erant excelſiores uiri, neceſſe erit uerba Latina in uſu cōmuni eſſe habita. Et quoniā Ciceronis autoritatem attulimus, Latine Rullum in ſenatu locutū, & alia quoq;

eius teſtimonia in noſtram ſententiam ſunt adducenda. In oratione pro Cornelio Balbo, in quo erat accuſatoris interpretatio indigna reſponſiõe, qui ita dicebat comiter eſſe comiter, quaſi priſcum aliquod aut inſolitum uerbum interpretaretur. Comites benigni, faciles, ſuaues eſſe dicũtur, qui erranti comiter monſtrant uiam, benigne, non grauate: comiter certe non conuenit. Hanc locutionem Latine prolatã oportuit, cum de ui uerbi argueretur. Hoc idem in iudicijs uidelicet Latine fuiſſe Oratores locutos, probat Aſconius Pedianus in orationis explanatione quam Cicero habuit pro Milone, ait enim Cicero cum inciperet dicere: Exceptus eſt acclamatiõe Clodianorum, qui ſe continere ne metu quidem circunſtantium militum potuerunt. Itaque non ea qua ſolitus erat conſtantia dixit: Manet autem illa quoque eius excepta oratio. Scripſit uero hanc quàm legimus ita perfecte, ut iure prima haberi poſſit. Sed ad Tulliũ redeamus: Is in primo de oratore. Attendite inquit, quę de ipſius orationis ornamentis dicerentur. In qua præcipitur primum, ut pure & latine loquantur. Deinde ut planè & dilucidè. In ſecundo uero hæc noſtra oratio eſt auribus multitudinis accommodanda. Qua ex ſententia elicit multitudinem latine ſciſſe. Non enim ab Oratoribus ueluti apud inſcios uerba ad multitudinem effundebantur, neque alia eloquentia utebantur niſi Latina. In eodem libro: Quid poteſt eſſe tam fictum, quàm ſcœna, quàm fabulæ, tamen in hoc genere ſæpe ipſe uidi, cum ex perſona mihi ardere oculi hominis hiſtrionis uiderentur, ſpondalia illa dicentis ſegregare abs te auſus, aut ſi ne ullo ſalamina ingredi, & reliqua quæ cortice in cœna Latinis uerſibus ab hiſtrione prolata ſunt, & ad eos qui intelligerent Latine. Et cum de facetijs in eodem libro tractat: Cum quidem dixiſſet, eamus deambulatum. Alter, quid opus fuit: de mimo uero reſpondit. Quid opus fuit te? Quo planè conſtat id uerbum fuiſſe dictum latine. In tertio autem: Omnis igitur dicẽdi modus melior eſt, quàm ut latine, ut plane, ut ornate, apte, congruenterque dicamus. Deinde neque conemur docere eum dicere qui loqui neſciat, neque ſperare qui latine non poſſit, hunc ornate eſſe dicturum. Et paulò poſt: Sunt enim illi ueteres qui ornare nondum poterant ea quæ dicebant. Omnes prope præclare locuti, quorum ſermone aſſuefacti qui erant, ne cupientes quidem poterunt loqui niſi latine. Deinde: Atqui ut latine loquamur non ſolum uidendum eſt, ut & uerba efferamus ea quæ nemo iure reprehendat, & ea ſic & caſibus & temporibus & genere & numero conſeruemus, ut neque perturbatum, ac diſcrepans, aut præpoſterum ſit. Pauloque deinceps: Equidem cum audio ſocrum meam Leliam, (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem conſeruant, quod multorum ſermonis expertes ea tenent ſemper quæ primo didicerunt) ſed eam ſic audio, ut Plautum mihi aut Neuium uidear audire. At Plautus & Neuius cum ſcripſerint latine, & mulierem quoque Leliam latine loqui ſolitam neceſſe eſt, ſiquidem eius uerba Plautum & Neuium redolebant.

redolebāt. Deinde, prætereamus ait præcepta latine loquendi quæ pueriliſ doctrina tradit, & ſubtilior cognitio ac ratio literarum alit, aut conſuetudo ſermonis quotidiani. Item poſtea: Neq; uero in altero diutius cōmoremur, ut diſputemus quibus uerbis aſſequi poſſumus, ut ea quę dicamus intelligantur latine, ſcilicet uerbis uſitatis. Præterea etiam hoc quod uulgo de Oratoribus, ab imperitis dici ſolet bonis. His uerbis aut aliquis non bonis utitur, non arte aliqua perpenditur, ſed quodam quaſi naturali ſenſu iudicatur. Si ergo Oratorum uerba ab imperitis etiam perpendebantur, neceſſe fuit & latine Oratores locutos, & uerba eorum non ſolū uulgo ab omnibus intellecta, ſed ab imperitis etiam bona an ſecus eſſent iudicata, quod niſi latina lingua nota fuiſſet omnibus, nequaquā cōtingere poſſet. Deinde neq; illud fugerim dicere, ut Lelius: Qua tempeſtate in Italiam uenit, nec prolem, aut ſobolem, aut afferri, aut nuncupari, aut ut ſoles Catule, non rebar aut opinabar. Hic palàm ut omnis noſtra dubitatio auferatur, etiam uerba latina quibus indicēdo uteretur exprimit. Multa præter hæc ab eo ſunt in meam ſententiam ſcripta, quæ ſatietatis cauſa prætereo. Nam quæ traduntur de uerborum & ſententiarum coloribus, de translatis, de communicatis uerbis, de pedibus & numeris qui in orationē cadunt, oſtendunt ad latinam eloquentiam pertinere. Attamen inſeram quædam ab illo de numeris tradita, quo res fiat illuſtrior quàm indagamus. Ait enim: Id autem ne quis admiretur, quonam modo hoc uulgus imperitorum in audiendo notet, tum in omni genere, tum in hoc ipſo magna eſt quædam uis incredibilis naturæ. Omnes enim naturali quodam ſenſu, ſine ulla arte aut ratione quæ ſunt in artibus, ac rationibus recta ac praua iudicant. Itaque non ſolum uerbis arte poſitis mouentur, uerum etiam numeris ac uocibus, quotus enim quiſque eſt qui teneat artem numerorum atque modorum, at in his ſi paulùm modo offenſum eſt, aut contractione breuis fieret, aut productione longius, tota theatra reclamant, uerum ut eſt in uerſu ſi eſt peccatum uidet, ſic ſi quid in noſtra oratione claudicat, ſentit. Huiuſmodi Ciceronis uerba non ſolum uulgus imperitum ſciſſe latine demonſtrant, ſed adeò ſciſſe, ut & noſcerent Oratorum uitia, & probarent quæ probanda uiderentur, ut Adriani, & alia tum Bruci, tum Oratorum teſtimonio, ne qua dubitatio ſupereſſe queat. Ait enim: Sed illa quæ propria laus Oratoris eſt in uerbis? Nam ipſum latine loqui, eſt illud quidem ut paulò ante dixi in magna laude ponendum, ſed non tam ſua ſponte, quam quod eſt à pleriſq; neglectum. Non enim tam præclarum eſt ſcire latine, quàm turpe neſcire, neq; id mihi tam Oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium uidetur. De populo autem ſcribit, hoc tantum intereſt, quod uulgus interdum non probandum Oratorem probat, ſed probat ſine comparatione. Quomodo ergo uulgus probat Oratorem dicentem, niſi intelligat? quomodo intelliget, niſi ſciat latine, & id ita ſciat ut probandi atque improbandi li-

bandi licentiam habeat? Addit inſuper: Erat tamen quibus uideretur illius ætatis tertius Curio, quia ſplendidioribus fortaſſe uerbis utebatur, & quia latine non peſſime loquebatur, uſu credo aliquo domeſtico, nam literarum admodum nihil ſciebat. Sed magni intereſt quos quiſq; audiat quotidie domi, quibus cum loquatur à puero, quemadmodum patres, pædagogiq;, matres etiam loquantur. Legimus epiſtolas Corneliæ matris Gracchorum, apparet filios non tantũ in gremio educatos, quàm in ſermone matris. Pauloq; inferius; Similiter igitur ſuſpicor (ut conferamus parua magnis) Curionis, & ſi pupillus relictus eſt patris fuiſſe inſtituto puro ſermone aſſuefactã domum, & eo magis hoc iudicio, quod neminem ex his qui in aliquo numero fuerint cognoui in omni genere artium honeſtarũ tam indoctum, tam rudem. Nullum ille Poëtam nouerat, nullum legerat Oratorem. De T. uero Flamminio ait: Exiſtimabatur bene loqui latine, ſed literas neſciebat. Ecce neſciens literas, rudes, indoctos qui nihil legerant, ita latine ex uſu domeſtico locutos, ut in numero Oratorum eſſent. Quibus rebus planè patet, ſermonem maternum fuiſſe latinum, qui nõ à magiſtris, ſed uſu domeſtico perciperetur. Alio item in loco hic quoque Siſennam dixit reſpondentem quendam ſpicilica crimina eſſe. Tum alter; Circumuenior inquit iudices: Siſenna quid dicat neſcio, ſpica quid ſit ſcio, cilica neſcio. Hoc uerbum latine prolatum ab Oratore, oportuit eſſe apud intelligens uulgus. Dicet quiſpiam fortaſſe, ſi latine loquebantur omnes, quæ tanta laus erat eorum qui pure, ſplendide, & latinis ſolum uerbis loquerentur? Cur opus arte aut diſciplina ad elimandam orationem? Dicam quod in mentem uenit. Etiam in uulgari noſtro ſermone ſunt qui uerba ſelecta proferant, politiuſque ſunt quàm reliqui, qui arte quadam ſuam componunt orationem, ut multum periti, doctiq; hominis ſermo præſtat indocto, quod & in latina lingua potuit accidere, ut licet communia eſſent omnibus uerba tamen eloquentia ac uerborũ elegãtia non item. Sed quã nũc afferã mihi potius uidetur probanda. Scimus multos ac uarios in urbem Romauã populos, & ab initio cõditæ urbis, & longo etiam poſt tẽpore qui ſua lingua & uerbis uernaculis utebantur fuiſſe trãslatos: Sabinos, Hernicos, Veiẽtes, Sãnites, Vmbros, Etruſcos, Oſcos, qbus uaria ab latino ſermone loquẽdi forma inerat. Ennius gloriari ſolitus eſt ſe tria habere corde, hoc eſt tribus loq linguis: Græca, Latina, Oſca, Hetruſcis & literę & uerba fuere diuerſa ab latinis. Mitto Gallos, Germanos, Aphros, Hiſpanos ac diuerſarũ nationũ gẽtes in ſeruitutẽ redactas, quorũ lingua inter ſe diſſidẽs erat, qui omnes in urbe recepti, neceſſe fuit ut ſuis uerbis latinã linguã inqnarent ex frequẽti uſu. Ita ut plura à Tuſcis, reliquiſq; natiõibus uerba in uſum reciperent, præter latina, ut ſermo latinus ex tam uarijs uerbis cõmixtus, confuſior eſſe uideret. Neronẽ Sabini fortem dicebant, inde Neronibus inditũ eſt nomen. Ludionem latini uocabant antea quem poſtea uerbo ab Hetruſcis accepto

A puero doceri.

hiſtrionem

hiſtrionem dixere: Rheda & lancea ab Hiſpanis in Vrbem defluxit, prætorium à Gallis, hoc pacto & infinita penè uocabula, diutino loquendi uſu ab externis recepta immixtaq; Romanis, Latini ſermonis ſinceritatē puritatemq; corripuere. Qui ergo Latinis ſolum uerbis, quæ aut domeſtico puroq; uſu, aut doctrina perceptis utebantur, hi pure, ſimpliciter, dilucide, incorrupte loquentes, palmam eloquentię ferebant. Ea cauſa poſuit in oratore ſuo Cicero, ſermo purus erit & Latinus, id eſt, non inquinatus aliorum uerborū commixtione. Quoniam uero eius libri mentionem fecimus, adijciemus ex eo aliqua, quo luce clarius fiat, uulgi loquelam fuiſſe Latinam. Quin ego ipſe inquit, cum ſcirem ita maiores locutos eſſe, ut nuſquam niſi in uocali aſpiratione uterētur, loquebar ſic, ut pulchros Cethegos, triumphos, Carthaginem dicerem aliquando. Idq; ſero uitio aurium cum extorta mihi ueritas eſſet, uſum loquēdi populo conceſſi, ſcientiam mihi reſeruaui, & deinde conciones ſæpe exclamare uidi, cum inepte uerba cecidiſſent. Pauloq; poſt theatra tota exclamant, ſi fuit una ſyllaba, aut breuior, aut longior. Nec uero multitudo pedes nouit, aut ullos numeros tenet, nec illud in quo offendit, aut cur, aut in quo offendit intelligit. Præterea me ſtante ait C. Carbo. F. tribunus plebis in concione dixit his uerbis: O M. Druſe, patrem appello, tu dicere ſolebas ſacram eſſe publicam rem, quicunq; eam uiolaſſet ab omnibus ei pœnas eſſe perſolutas, ſapiens patris dictum temeritas filij comprobauit. Hoc dicto eo tantus clamor concionis excitatus eſt, ut admirabile eſſet his ſententijs non doctos homines, ut Leonardus ſcribit: ſed conciones & tota theatra, quę uulgo imperitis referta erant, acclamaſſe atq; applaudiſſe. Conſtat de theatro quoq;, non docti ad exclamandum moti ſunt, ſed plebs indocta, atq; ignara literarum, pueri fœminæq; immixtæ illos clamores extulerunt, quos Latine ſciſſe neceſſe eſt, cum ſyllabam longam & breuem, inſcij tamen rationis cognoſcerent. In eius libri fine: Age inquit, ſume de Gracchi uerbis, apud cenſores illud abeſſe non poteſt, quin eiuſdē hominis ſit probos improbare qui improbos probet. Quibus uerbis apertiſſime patet Gracchi orationem fuiſſe Latinam, & apud eos qui Latine nouerant dictum. In libro de finibus 2. Quam omnes urbani, ruſtici omnes inquam qui Latine loquuntur uoluptatem uocant. Hac ſententia non ſolum urbanos, ſed ruſticos quoq; uoluptatē Latine dixiſſe oſtendit. Hic Ciceronis tam multa ſcripta ſatis eſſe deberēt ad probandum ſententiam meam, unico ſermone, hoc eſt Latina lingua uniuerſum populum fuiſſe locutum. Sed afferentur alij copioſiſſimi ac grauiſſimi teſtes: M. Varro in ſexto de lingua Latina libro, apertiſſime probat omnes pari modo lingua Latina uſos. Ollum & ollam inquit, non illum & illam apud antiquos in uſu fuiſſe. Quod alterum in comitijs cum recitatur à prætore dicitur, olla centuria, non illa. Alterum patet in funeribus, quo dicitur: Ollus læto datus eſt, non ille. Quid ergo dubitandum eſt populū Latine ſciſſe, cum

præcones

prȩcones etiam loquerentur Latine? Accipite aliud eius dictum, quo palàm eſt nedum ciues, ſed ſeruos quoq; latinis uerbis locutos. Nam ait, etiam noui tij ſerui empti in magna familia, cito omnium conſeruorum nomina recto caſu accepto, reliquos obliquos declinant, qui ſi nonnunquã offendunt, non eſt mirũ. Alibi uero ſi analogia eſt inquit, cur populus dicit, dij cõſentes, dij penates, cũ ſit ut hic: Reus ferreus deus: ſic Rei ferei dei: Et alibi: Quoniã eſt ſoleo, oportet dici ſolui, ut Cato & Ennius ſcribit, nõ ut dicit uulgus, ſolitus ſum. Deinde negãt ullũ caſum duobus modis debuiſſe dici. Quod tamẽ fit contra. Nã ſine reprehenſione uulgo alij dicunt in ſingulari: Hoc oui & aui. Alij hoc oue et aue. In multitudinis, puppis, reſtis, puppos, reſtes: Ecce hic cõ ſtat uulgus latine loqui conſuetum. In cuius etiam arbitrio uis uerborum ac loquendi licentia exiſtebat, ut ipſemet Varro paulò poſt teſtatur populũ in ſua poteſtate eſſe, ſingulos in illius. Saluſtius in bello Iugurthino, ibi Iugurtha cum pluribus erat. Deinde Numida cognito Bochi aduẽtu, clàm ſecum paucis ad pedites conuertitur, ibi latine (nam apud Numantiam loqui didicerat) exclamat, noſtros fruſtra pugnare, paulò ante, Mariũ ſua manu interfectum. Hæc uerba non apud literatos & doctos uiros, ſed apud milites ſunt habita, qui niſi ſciſſent latine, fruſtra ad non intelligentes latina uerba ſparſa fuiſſent. Iugurtham uero non à magiſtris aut pædagogis in caſtris latine didiciſſe cenſendum eſt, ſed aſſiduo loquendi uſu à militibus percepiſſe. Titus Liuius in primo ab Vrbe condita libro, cum in bello Fidenati Metius Suffetius dux Albanus auxilio Tullo hoſtilio ex fœdere aduenisſet, atq; incerta pugna relicto Tulli exercitu, cum ſuis ad montes ab latere diuertiſſet, exclamauit ita ut hoſtes audire poſſent: Metium ſuo iuſſu id feciſſe quo hoſtes à tergo circumueniret. Deinde ſubdit: Terror ad hoſtes tranſijt, & audiuerant clara uoce dictum, & magna pars Fidenatum, & qui Coloni addicti Romani erant latine ſciebãt. Quibus uerbis patet Tullum Hoſtilium uerbis latinis fuiſſe ad milites locutum. In ſexto belli Punici libro, fraudem ſemper tumultu ait adiectam, immiſſis aliquibus ab Hannibale gnaris latinȩ linguæ, qui iuberẽt con ſulum uerbis cum caſtra amiſſa forent pro ſe quenquã militum in proximos montes fugere, nequaquam opus fuiſſet ut latina lingua uterentur in prȩlio, niſi milites omnes linguã eandem nouiſſent. In ſeptimo quoq; præterea Hannibal quarta uigilia fermè ad Vrbem acceſſit, primi agminis erant perfugæ Romanorum, & arma Romana habebant, hi ubi ad portam eſt uentum, latine omnes loquentes excitant uigiles, apeririq; portam iubent. Quis negabit latine locutum populum eſſe Romanum, cum dicat Liuius, latine omnes & perfugos milites locutos? In nono inſuper libro: Nec Romani ciuis præter habitum, ueſtitum & ſonum, latinæ linguæ, quia deformatus erat uultu, Pleminius uoce etiam noſcebatur illum eſſe Romanum, ut nulli dubium ſit Romanos omnes latine locutos. Quamuis hæc tam grauiſſimorum uirorum

teſtimonia

teſtimonia ſatis,ſuperq; ſatis uideant ad cōprobandam ſententiā noſtram,tā men alios quoq; citabimus teſtes qui pro nobis ſentiunt & loquunt. A.Gel lius noctium atticarū uerba ipſa in ſuo opere ponit ex oratiōe Metelli Numi dici,Scipionis Aphricani,Catonis,Gracchorū,quas diuerſis in locis habu erunt latine. M. Catonis uerba refert ex oratione quæ eſt ab eo habita Nu mantiæ ad equites,& ea latina. Orationes inſuper C.Gracchi ad populū hā bitæ uerba referunt,quem ait ut populū oraret ut ſe defenderēt & liberos ſu os,unicum uirilis ſexus quem habebat filium produxit,populoq; flens com mendauit.Hoc ideo retulit,ut oſtenderet unicum filium etiam liberos poſſe dici.Idē cum de uerbo nequitia,diſputat,uerba profert P. Aphricani ad po pulū habita.Ea ſunt omnia mala,probra,flagitia quę homines faciunt.In du abus rebus ſunt malitia atq; nequitia. Hæc latine ad populū dicta conſtat, a pud quem ignarū latinæ linguæ latine loqui ſtultiſſimū extitiſſet. Idē tradit Laberiū in his quæ in ſcœna recitabat ad populū multa finxiſſe uerba, ueluti mendicimoniū, mœchimoniū, adulterionē, pluraq; præterea. Narrat inſu per quendā ad populū annales Ennij legere ſolitum,ad quem audiendū cum acceſſiſſet,ait enim quendā Ennij uerſum perperā pronunciaſſe.Is eſt:Deniq; ui magna quadrupes equus,atq; elephanti.Annales enim certe ſcripti erant latine,qui cum populo recitarent, neceſſe fuit & latine populū ſcire. Sunt & hæc A.Gellij uerba: Aſſentior ferè omnes dicebant. Siſenna unus in ſenatu aſſentio dicebat,& eum poſtea multi ſecuti, neq; tamen conſuetudinē uince re potuerunt.Ex quibus uerbis nulli dubium eſſe poteſt,quin in ſenatu loque rent latine.Deriſum etiam ait qui apud pręfectū urbis alium inſectatus dixe rit:Hic eques Romanus apludam edit & flaces bibit,& alium dicentem:Hic bouinator eſt,tanquā non latina uerba,ſed monſtra quædā protuliſſent.Iuue nalis quoq; legiſtis uerſum : Curritur ad uocem iucundā , & carmen amicæ Thebaidos.Si uulgus ad carmen Statij propter uerſuū ſuauitatē currebat,il la profecto iucūditas in uerbis latinis inerat, non in uerbis in alium ſermonē tranſlatis.Quæ enim ſuauitas ineſſet in Vergilij carminibus in noſtrā linguā traductis:ſumma proculdubio abſurditas ſequeret. Ita & de Terentij, Plau ti,cæterorumq; fabulis probatur eas latine recitatas.Nunc alium citabimus teſtē,deinde ad Leonardi epiſtolā deſcendamus. Ælius Lampridius in Ale xandri Seueri uita. Cum à multis inquit doctiſſimis eruditus fuiſſet,non mul tum in latinis profecit,ut ex eiuſdē orationibus apparet quas in ſenatu habu it,uel concionibus quas apud milites,uel apud populū.Nec enim ualde ama uit latinā facundiam.In uita quoq; Adriani ſcribit:Cum recitata agreſtius in ſenatu imperatoris oratio riſum mouiſſet,latinis literis ad ſummā uſq; periti am ac facundiā operām dediſſe in religionis uerbo.Cum milites inquit,cum eo quidā cœnarent,extitit uicarius tribuni qui diceret,religioni nomē unde credimus dictū:Alius,credimus quod à regno. Tum is qui aderat ſcholaſti

cus,cœpit quaſi grammaticaliter declinaret dicere:Rex regis regio:Regi re
ges milites. Tum ergo poteſt rex eſſe,erga nos poteſt regere ſi deeſſent. Hęc
nos ſatis admonent,& in ſenatu,& ad milites,& ad populũ fuiſſe homines la
tine loqui cõſuetos,& apud eos qui ſcirent latine. Quod uero amplius eſt,e
ius uerba refert quæ habuerit in ſenatu:acclamat omnes inſuper in ſenatu fa
ctas. Ex oratione autẽ ad milites latine ipſa uerba inſerit,quæ qui ſcire uolue
rit hiſtoriã eam legat. Ælius Spartianus in uita Seueri, qui Apher fuit, ſcri
bit ſororẽ quę ad eum uenerat quæ uix loqueret latine,multũ Imperator de
illa erubeſcere, domũ ab eo remiſſam. Quod argumentũ eſt, eam ſermonis
illius fuiſſe inſciam,qui in uſu erat cõmuni. Flauius autẽ Vopiſcus in Valeria
ni uita hoc ſcribit: Poſt hæc Valeriani dicta Aurelianus ſurrexit, atq; ad ma
nus acceſſit,agens gratias militaribus uerbis,quę propria & ipſa ponẽda de
creui. Aurelianus dixit:Et ego domine Valeriane Auguſte Imperator, ideo
cuncta feci,ideo uulnera patienter excepi, ideo & equos & cõiuratos meos
laxaui,ut mihi gratias ageret reſpublica. Hic non concio eſt,non oratio, ſed
uerba priuatim habita latine. Verba præterea Apollonij Thianei latine ad
Aurelianũ,quæ ut uir pannonius intelligeret, habita,hiſtorię inſerit,quę &
alia multa in hanc ſententiã ſcripta ſatietatis cauſa omiſi. Quanquã cui hęc à
me relata ſunt non ſufficiãt, neſcio quid ſatis eſſe aliud queat. Ita multis teſti
bus probatũ eſt,priſcos Romanos omnes latine fuiſſe locutos,& latinum ſer
monẽ maternũ fuiſſe. Quibus licet Lęonardi epiſtolæ ſatis reſponſum ſit,ta
men paucis ad quaſdã eius ſentẽtias reſcribã, quæ pace ſua dixerim, nimiũ à
uero aberrare uident. Sed non tam ad oſtendendã ſuam opinionẽ,quã ad me
am cognoſcendã. Vt ab eo accepi,arbitror ab eo epiſtolã illam fuiſſe cõſcri
ptam. Nam leuibus admodũ argumẽtis oſtendere nititur,alium uulgarẽ,ali
um literatũ(ut ſuis utar uerbis)ſermonẽ extitiſſe. Primũ,quemadmodũ euan
gelia miſſarumq; ſolẽnia uulgo intelligi, dixi,ita latinam linguã priſcis fuiſſe
notaui. Sed hæc ſimilitudo inanis eſt,nulliusq; momenti. Quid eſt enim ſimi
le,euangelia miſſarumq; ſolennia nota ſunt ferè omnibus,& tamẽ non omni
bus:quoniã & annis ſingulis eadem repetunt,inculcanturq; ſæpius audienti
um animis,ut continuo audiendi uſu innoteſcant,& eo ſunt genere uerborũ
ſcripta ut facillime intelligant,cum haud procul diſtent à ſermone materno.
Prædicatores quoq; ea populo declarant,ut etiam rudes indoctiq; percipiãt
uerborũ ſenſa. At uero orationes,conciones,iudicia, poëmata non eadẽ an
nuatim recitabant,ſed inuicem erant diuerſiſſima, prout rerum cauſarumq;
uarietas poſtulabat. Fatet in ſenatu ac in iudicijs fuiſſe locutos latine, ſed a
pud literatos habitas dicit huiuſmodi oratiões & cauſas. Miror ualde unde
didicerit ſenatores & iudices literatos fuiſſe,cum etiã inter Oratores nõnul
los Cicero neſciſſe omnino literas ſcribat. Atqui legimus non literatos uiros
in ſenatũ legi ſolitos,ſed ędiles,quæſtores,prætores,tribunos. Iudices uero

In Leonardum Aretinũ cõtraria ſcribentẽ.

qui ſcie

qui ſcit fuiſſe literatos? Non enim apud eos ſolum, ſed ad populũ multo magis loquebantur Oratores. Iudices uero ex ſenatu, cum ex equeſtri ordine legebantur, neq; literati, ſed ut ſors tulerat, quos populi uoluntas ſæpius ſuis acclamationibus ad abſoluendum, aut clamandũ impellebat. Cicero in quadam oratione. Atqui magna uoce dicam inquit, ut populus omnis qui adeſt intelligat. Sed quid dicet de concionibus & orationibus ad populũ habitis, quas ſuperius oſtenſum eſt fuiſſe latinas? Cicero Quintilianusq; aſſerunt, orationes uerbaq; Oratorum eſſe multitudinis auribus accõmodanda. Stulta fuiſſet hæc ſententia, ſi auribus eorum ab Oratoribus obſequendũ fuiſſet, qui latine non intellexiſſent. Nam quod limatius aſſerit orationes ſcriptas quã dictas fuiſſe. Ego idem ſentio, & Cicero ſe feciſſe teſtať, ſed tamen latine dictas aſſerat neceſſe eſt. Quare impoſſibile ſcribit uideri ſibi mulieres & opifices nomina per caſus inflectere? Neſcio cur non illi ab infantia inflectere nomina, & latinã locutionẽ uſu percipere nequiuerint ſicut nos uulgarẽ. Quamuis magis aſſentio Varronis autoritati quàm Leonardi opinioni. Etenim recenſui M. Varronis uerba, quibus ait ſeruos etiam nouitios accepto recto caſu, reliquos declinare ſolitos, ut quod ciuibus Romanis populoq; urbano fuiſſe credit impoſſibile, id à ſeruis barbaris fuit uſitatũ. De plauſu uero populi ad ea uerba facto, filij temeritas cõprobauit, ſtultũ eſt credere ut ipſe ſentit à uiris literatis eam factam acclamationẽ. Dicit Ciceronẽ illi cõcioni interfuiſſe, & ſe aſtãte ſcribit Cicero eam orationem habitam, non autem aut ſe, aut doctos uiros, more uulgi & opificũ tanquã leues homines acclamaſſe, uulgi enim & plebis ille plauſus fuit, non eorum quibus hi numeri in oratione erant gratiſſimi. Terentij & reliquorum poëmata acta affirmat, non recitata, hoc eſt non relata, ſed repreſentata geſtu. At Donatus in commento ſuper Eunucho, hanc opinionem reprobat, ſcribens hæc ædita, eſt & prouinciata & cantata ſæpe mutatis modis. Non actam ut opinatur Leonardus, ſed recitatam dixit: Modi autem & cantus qui à tibicine adhibeantur, non ad geſtũ, ſed ad uerſuum modulationem erant accommodati. Quamuis & ipſe Cicero eam refellit opinionem cum ſcribit, uerſu una ſyllaba aut longiore, aut breuiore recitato exibilať, exploditur. Quod non in agendo, ſed recitando uerſus contigiſſe neceſſariũ fuit. Multis inſuper uerbis ſuam ſententiã nititur tueri, quæ facillime dilui poſſent. Sed nos ſuperius adeò multis autoribus exemplisq; hanc cauſam tutati ſumus, ut nullum quantumuis proteruum qui ea legerit, non exiſtimem tantorũ uirorum autoritati ſententiæq; ceſſurum. Quæ cum à me dicta eſſent: Ego inquit Carolus, in hoc tecum ſemper ſenſi, & qui ſecus opinantur, non recte meo iudicio exiſtimant. Sed iam ſatis collocuti ſumus, aliquid dandum eſt temporis deambulationi, ſi tamen prius iſtos (adhibito potu) in concordiam redegeris. Hæc ridens cum dixiſſet, ſurreximus, portamq; oppidi egreſſi ad fluuium diuertimus aëris, animiq; gratia.

POGGII FLORENTINI AD INSIGNEM OMNIQVE LAVDE PRÆSTANTISSIMUM VIRUM GERARDUM CUMANUM, DE NOBILITATE LIBER.

NON dubito præſtātiſſime Pater, nonnullos eſſe futuros qui hunc meum laborem non quidem aperte reprehendāt, quis enim tam iniquus eſt iudex, qui honeſtum ocium culparet: ſed imparē dicant uiribus meis, qui nequiuerim onus ſuſcepti muneris ſuſtinere. Quibus ego forſan aſſentiar, & opus à me inchoatum maiori dignum ingenio & eloquentia profitebor. Sed & illud etiam addam, exercitij gratia potius quàm dicendi ſtudio deſcēdiſſe me in hoc ueluti certamen nobilitatis, in quo poſtmodū reliqui maiori cum laude & dicēdi copia uerſarent. Equidē miror aliquando, cū tam late pateat nobilitatis nomen, cumq́ de ea tam uariæ ſint non ſolum inter rudes literarum, ſed etiam inter doctiſſimos uiros ſententiæ, nihil à latinis niſi paucis uerbis, neq; Græcis quoq; præter Ariſtotelem & Metrodorum, quorum uterq; unico libro nobilitatem complexus eſt, hac de re explicatum. Itaq; poſteaquam noſtra deeſſe, & carere nos alienis proſpexi, haud abſurdum uiſum eſt mihi, aliquod ueluti principium eius rei diſputandæ afferre in medium, quam poſtmodum doctiores à nobis excitati, politiorem exquiſitioremq́ ſua ſapientia queant reddere. In omni enim facultate primi rerū ſcriptores ut plurimum tardiores rudioresq́ ſunt habiti. Neq; quicquam à principio ita ſimul inuentum traditumq́ extitit, ut non multa poſteriores tum addiderint, tum etiam in melius immutarint. Quod & ipſa Philoſophia, quæ parens eſt ſapientiæ, & in his artibus quas appellant liberales ſcimus contigiſſe, cum omnes additamento ad ſummū culmen peruenerint, ſatis fuit prioribus illis incitamenta quædam & ueluti calcar indidiſſe reliquis perfectiora inquirendi. Eodem pacto hunc meum libellum exiſtimo alicuius ingenium erectur ū, qui ea quæ à nobis aut prætermiſſa, aut errata cognouerit, reddat ſua diligētia meliora. Quod ut conentur qui id per doctrinam & eloquentiam poſſunt uehementer hortor, ob utilitatem communem. Hoc enim maxime modo latinæ linguæ ſplendorem ac decus augebit differentium induſtria, mihiq́ in primis gratias agent, quod meis ineptijs illos ad ſcribēdi ſtudium & laudem prouocarim. A lectoribus autem ueniam peto, ſi non eam quàm uel rei dignitas, aut opinio eorum inquirit ſcientiam & elegantiam præſtiti, malui enim ruditer atq; indocte, quàm nihil ſcribere, præſertim ocioſus, & ea de re in cuius exiſtimatione pauci uidentur recta ſentire. Ad te uero uirum hac noſtra ætate omnium uirtutum & literarum genere maioribus comparandū, libellum hunc

Pauci de nobilitate ſcripſerunt.

Humilitatē ſtili excuſat.

hunc deſtinaui ueluti teſtem amoris erga te mei, ut in tua autoritate & nomi-
ne conquieſcat. Adijcietur ei non parum fauoris ac dignitatis ex tua excel-
lenti uirtute, cum omnes exiſtimaturi ſint, quicquid ad te deferatur, emenda-
tum ac perfectum eſſe debere. Suſcipe igitur hunc libellū, in quo de uera no-
bilitate diſputatur. De qua cum aliâs ſępius multos diſputantes audiui, tum
uel maxime dudum diſertiſſimos, mihiq́; ſumma familiaritate coniunctos.
Nam cum olim ex Vrbe in patriam ſeceſſiſſem aëris mutandi gratia, uene- Occaſio de no-
rūt eodem rogatu meo doctiſſimi mihiq́; amiciſſimi uiri Nicolaus Nicolus, bilitate ſcriben-
ac Laurentius de Medicis, quos ad id pellexeram præcipue nonnullorū quę di.
ex Vrbe aduexerā ſignorum oſtentatione. Hi cum eſſent in hortulo, quem
peregrinis quibuſdam marmoribus celebrem reddere cupiebam paruulæ
ſupellectilis indicio, ridens cum ocellos circumtuliſſet Laurentius: Hic ho-
ſpes noſter inquit, cum legerit eſſe moris antiqui apud priſcos illos excellen-
tes uiros, ut domos, uillas, hortos, porticus, gymnaſia uarijs ſignis tabuliſq́;,
maiorum quodq́; ſtatuis exornarent ad gloriam & nobilitandum genus, uo-
luit cum progenitorum imagines deeſſent, hunc locum, & ſe inſuper his pu-
ſillis & confractis marmorum reliquijs nobilem reddere, ut rei nouitate, ali-
qua eius ad poſteros illis gloria manaret. Si hoc appetit Nicolaus inquit, ali-
unde eruenda materia nobilitatis erit, non ex ſignis & marmorum fragmen-
tis dirutis, & uiro ſapienti non admodum appetendis, ſed ex animo, hoc eſt,
ex ſapientia & uirtute excutiēda nobis eſt, quæ ſola erigit homines ad laudē
nobilitatis. Licet Laurētius inquit, ea plurimum ad largiendam nobilitatem
putem conferre, diuina enim quædam res uirtus habetur & omnibus appe-
tenda, tamen tabulis, ſignorū uarietate, atq; elegantia, opibus, rerum copia,
magiſtratibus inſuper, atq; imperijs parari nobilitatem uidemus, etiam in eis
qui non clarent alio ornamento uirtutum, eaq́; ab egregijs ingenijs & appe-
tita & culta legimus. Nam conſtat priſcos etiam doctiſſimos uiros in ſignis
& tabulis comparandis plurimum opere ſtudijq́; poſuiſſe. Cicero ipſe, Var-
ro, Ariſtoteles, cæteriq́; tum Græci tum Latini inſignes omnium doctrina-
rum genere uiri, qui uirtutum ſpecie ad ſtudia ſe cōtulerunt, eiuſmodi rebus
ſuas quoq; bibliothecas & hortos excolebant, ad loca ipſa in quibus conſti-
tuta erant nobilitanda, idq́; laudis & induſtriæ eſſe uolebant. Multum enim
ad nobibilitandum excitandumq́; animum conferre exiſtimauerunt, imagi-
nes eorum qui gloriæ & ſapientiæ ſtudijs floruiſſent ante oculos poſitos. At
qui Nicolaus inquit, ſi qui ſigna & tabulas domi habent nobilitatem conſe-
quuntur, multo magis ſculptores, pictoreſq́; nobilitatis inſignibus cæteros
anteirēt. Fœneratores quoq; ſi eſſent ditiſſimi, ac in magiſtratu imperijſq́; cō-
ſtituti, quantumuis improbi nefarijq́; nobiles euaderent, quo nihil indigni-
us dici poteſt, quàm flagitijs, aut rapinis, uel aliquo turpi quæſtu aditum ſibi
quempiam patefacere ad nobilitatem. Tum Laurentius: Et ſtatuarios inquit

ac pictores quos ars ſua celebres atq; inſignes reddit, opulētos inſuper ex re undecunq; contracta, maximis quoq; facinoribus notos, ſi uerbum inſpexeris, recte nobiles dicemus. Itaq; & plurimum ſtudijs literarū præſtantem & famoſum latronem nobilem dici licet, alterum ob inſigne flagitium, alterum ob doctrinam & ſapientiam ſingularem. Q. Cicero ſcribens ad fratrē de petitione Cōſulatus, cum de Antonio & Catilina competitoribus loqueretur. Nequaquam ſunt inquit, tam genere inſignes, quàm uitijs nobiles. Nobilē enim antiqui, appellabant eū, qui ob aliquam præcipuam rem notus, uulgatus, & aliquo facto arteq; inſignis erat, & ſermone hominum celebris. Cicero noſter inquit, illis in cōſpectu præſtāti ſapientia & nobilitate Pythagoras. Alio in loco de eodem: Philoſophus nobilis, à quo non ſolum Græcia & Italia, ſed omnis barbaries cōmota eſt. Pro archia itē: de philoſophis in eoipſo in quo prædicationem nobilitatemq; deſpiciūt prædicari de ſe, ac nominari uolūt. Liuius quoq;: Hæc pugna inquit Allienſi cladi nobilitate prope par. Et alibi: Cum antea ferocibus dictis rem nobilitaſſent. Quibus uerbis rem nobilem appellari conſtat, ſermone & fama hominū uulgatam. Verum non de ea nobilitate quærimus quæ in uitio poſita turpitudinē affert, ſed ea quæ nō reſpuit uirtutis ſocietatem; quā ſi neges ex his quas modo retuli rebus cōparari, peruulgatæ de ea opinioni & cōmuni omniū ſenſui repugnas. Omnes enim illum dici & eſſe nobilē affirmāt, qui antiqua familia, opulentis maioribus cum honore ac dignitate in ſua repub. uerſatis originē trahant. Quā ob rem ſi noſtris moribus, et inueteratę hominū extimationi aſſentiendū putas, ſi id uerum exiſtimas quod uulgus tenet, qui in eiuſmodi rebus plurimū autoritatis poſſidet, mecum de nobilitate ſentias oportet. Doctiſſimorū ne hominū inquit Nicolaus, an uulgi & plebis iudicio diſputatū cenſes: Nam ſi opinionibus & moribus hominū ducaris, intelliges nullā ſedem eſſe nobilitatis in qua poſſit conſiſtere. Cum eñ uarij ſint interq; ſe admodū repugnantes, non intelligo quæ certa ex his nobilitatis norma eligi poſſit. Nomen quidē apud omnes cōuenit, res admodū diſcrepat, ut nihil minus perſæpe credā nobilis nomen mereri quā eum qui id nomen uſurpet. Si qua eſt enim nobilitas, atq; ea à certa re & ratione, prout concedendum eſt, proficiſcitur, unam apud omnes atq; eandem eſſe decet. Sed cum nihil minus uulgi opinio reſpiciat quā uirtutem aut rationē in appellatione nobilis, ac propterea uarietur admodū pro cuiuſq; generis uſu & opinione, quę admodum ſibi inuicem repugnant, non à certa ac determinata re, ſed à quadā conſuetudine hominū inconſulta uidetur duci, atq; ob eam rem an hæc decantata ſermone omniū nobilitas aliquid pręter inane nomen exiſtat, aliquando dubitare cogor. Nam ſi quid ea eſt, aut à uitio, aut à uirtute proficiſcitur. Ex uitio nobilitatē oriri ſtultum eſt credere. Virtus ſi nobilitatē parit, cum ea ſit una atq; eadem ſemper, nec uſu hominū uarietur, ita ſit & nobilitas neceſſe eſt. Sed hæc ita apud nos non tan

tum, ſed

tum,ſed diuerſa eſt & inuicem contraria,ut nullā certam radicem habere ui-
deatur ex qua poſſit oriri. Propter hanc diuerſitatē Laurentius inquit, quid
ſentias nō ſatis intelligo,ob eamq́ cauſam à te id lucidius explanari uelim,&
ſimul ſcire quid maxime probes. Minime inquit Nicolaus,huius loci & tem
poris hæc eſt diſceptatio,& huic forſan,me intuens,non iucūda. Nequaquā
Nicolae aio,quin pergratū mihi erit ſi hāc dubitationē nobis exolueris,quæ
ſcitu iucunda eſt & cognitione digniſſima. Ego quidē non ſum adeò demens
atq; inſulſus,ut ex his collectícijs marmoribus aliquā nobilitatem aucupare
uelim. Alia ad illam uia aſcendi puto. Hæc autē uoluptatis & ornamēti cau-
ſa à me quæſita & cōparata ſunt. Sed hic noſter Laurentius iocatur mecum li
bens,exiſtimatq́,ſi horum contēptum mihi perſuaſerit, ſe maiorē partē ab-
laturum. Poſtea uero quā in hunc ſermonē incidimus,narra quæſo quæ mo
do Laurentius poſtulabat. Non enim miror,ſi parū de illa apud populos con
uenit,cum inter Philoſophos quoq; hac de rē ſit adeò magna diſſenſio,ut du-
bitarē cui potiſſimū ſententię ſit inhærendū. Tum Nicolaus: Quā multiplex
& uaria ſit inquit,illius obſeruatio haud opinor ignotū eſt uobis, cum quod
alijs nobile uideatur,alij ſpecimen ignobilitatis uelint. Vt enim ab Italis inci *Italorū laus.*
piam,à quibus humanitas,uirtus ac omnis uiuendi ratio,& diſciplina ad reli
quas nationes defluxit,quid tam inter ſe differt quàm Neapolitanorū,Vene *Neapolitanorū*
torū,Romanorumq́ nobilitatis opinio? Neapolitani qui præ cæteris nobili *nobilitas.*
tatem præ ſe ferunt, eam in deſidia atq; ignauia collocare uidentur, nulli eñ
præterquam inerti ocio intenti, ſedendo atq; oſcitādo ex ſuis poſſeſſionibus
uitam degunt. Nefas eſt nobili, rei ruſticæ,aut ſuis rationibus cognoſcendis
operam dare. Sedentes in atrijs,aut equitando tempus terunt. Etiam ſi im-
probi abſurdiq́ fuerint,dummodo priſcis domibus orti,ſe nobiles profiten-
tur. Mercaturam ut rem turpiſſimam uiliſſimamq́ exhorrent, adeò faſtu no
bilitatis tumentes , ut quantumuis egenus atq; inops , citius fame interiret
quàm filiam uel opulentiſſimo mercatori matrimonio collocaret,mauultq́
furtis & latrocinio,quàm honeſto quæſtui uacare. Scio uirum quendā eque-
ſtris ordinis,genere atq; opibus præclarum,quod aliquando ut patremfami
lias decet,uina ex uarijs prædijs collecta ſimul uendere eſſe ſolitus, pro mer-
catore uelut infamem habitum,filiam etiam grandi dote uix nuptui dare po
tuiſſe,adeò mercaturæ nomen apud ignaros atque inertes turpe atq; obſcœ-
num putatur. Huic abſurditati cōtraria eſt Venetorū cōſuetudo,inter quos *Venetorum no*
nobilitas ueluti factio quędam ab reliquo populo diſtincta,mercaturā omnis *bilitas.*
exercet,ea quoq; quæ equeſtris ordinis inſignio potiť. Omnes eñ q reipub.
muneribus funguntur,quiq́ ut aiunt ex ordine ſenatorio, naſcuntur atq; ap-
pellātur nobiles. Adeoq; hac uulgari aura inflantur nōnulli, ut etiam ſi quis
parēte abſurdo,ſtulto,inſulſo,inopi,ipſe quoq; haud diſſimilis patri fuerit,ta
men ſi in popularē uirū inciderit quāuis doctū & ſapientē,eū pręſe contēnet.

 tumore

tumore nobilitatis. At ego mallem Apuleij me aſinū, quàm aut talis eſſem,
aut ortus ex eo cui minus quàm aſello ſenſus aut prudentiæ ineſt. Atqui hæ
omnes præcipue mercaturæ dant operam, neq; eam à nobilium exercitio
exiſtimant alienam. Quod autem nuſquam gentium reperitur, ipſi perſæpe
nobilem reddūt ex ignobili. Nam qui ob aliquod in eorum rem publicā inſi
gne facinus admiſſum, etiam ſi ſcelere aliquo profuerit aſciſcitur ad munia ci
uitatis, nobilium numero aſcribitur. Sed nihil ſtultius quàm aliquem ignobi
lem propter nauatam rei publicę operam ciuitati donatum nobilem dici, aut
quod uirtute & recte factis acquiri ſapientes uolunt, id credere aliquādo ma
Romanorū nobilitas. lis artibus parari poſſe. Romani qui appellātur nobiles, mercaturam ut rem
uilem atque abiectam contemnunt, cultui agrorum & rei ruſticiæ uacare,
gregis atq; armentorum curam gerere, re pecuaria opes quærere quæſtum
honeſtum & uiro nobili dignum putant, idq; eis qui poſſunt agere, etiam ſi
recēti ſint familia, hoc lucri genere patefit aditus ad nobilitatē. Eſt apud hos
honeſta licet ruſticana nobilitas, longe diſtans à Neapolitana. Nos rectius
de nobilitate ſentire uidemur. Habētur enim nobiles orti antiqua ſtirpe, quo
rum maiores functi officijs ciuitatis in rei publ. adminiſtratione uerſati ſint.
Horum pars ſe ad mercaturam confert, pars titulo nobilium gaudens, nulli
exercitio dedita, uenatu & aucupio oblectatur. Ianuenſibus idem quod Ve
netis uſu uenit, negociationi deduntur, omnes præſertim, maritimę, nobiles
atq; ignobiles, qui nulla alia re niſi origine diſtinguuntur. Sunt ex his quidam
in caſtellis montanis diſperſi Caci more itineribus infeſti, qui nobiles haben
tur Lombardi. Et item tractus omnis Venetorum qui dicuntur nobiles ui
uunt ex prædiorum fructu & paterna hæreditate, nullo præterquam uenan
di aucupandiq; ſtudio ducti. His ſola origo & negociorum uacatio nobilita
tem largitur. Quid loquar de reliquis nationibus? quorum uſus paulùm diſ
Germanorum nobilitas. fert à moribus noſtris. Germani atq; Alemāni, quibus cenſus patrimonij ad
uictum ſuppetit, & his qui procul urbibus, aut qui caſtellis & oppidulis domi
nantur, quorum magna pars latrocinio deditur, nobiles cenſent. Quibus hu
manius ingenium natura dedit, hærent principibus, quorū in aula aſueſcunt
Gallorum nobilitas. cultiori uitę, rudes tamen & moribus aſperi. Galliæ omnis una eſt nobilium
norma. Nam rura & prædia ſua incolentes, urbes fugiunt in quibus habita
re nobilem turpiſſimum ducitur, qui in illis degunt ruſtici habentur atque
ignobiles. Mercatores aſpernantur ut uile atq; abiectum hominum genus.
Prædijs ſuis contentum ac prodigum eſſe, neq; futura quicquam penſi habe
re ſignum nobilitatis uolunt. Ea quotidie augetur uel pecunia, uel famulatu.
Nam mercatorum aut quorumuis opificum filij qui diuitijs præſtāt, aut em
pto prædio rus ſe conferunt urbe relicta, atq; eius fructu contenti, ſeminobi
les euadunt, ſuisq; poſteris nobilitatem præbent, aut famulantes principibus
aliquo prædio collato, pro nobilibus honorant. Itaq; plus illis rura & nemus

conferunt

conferunt quàm urbes atq; ocij aut negocij ratio ad conſequendam nobilita
tem. Eos certe qui apud nos ſemiruſtici cenſentur uillarum incolæ, illi nobili
tatis laude commendant. Hos Britanni ſequuntur Angli hodie uocitati, qui *Anglorum nobilitas.*
nobiles in ciuitatibus morari ignominiæ loco putant, rura, ſyluis ac paſcuis
ſecluſa inhabitant, nobiliorem ex cenſu iudicãt, rem ruſticam curant, uẽden-
tes lanam & armentorum fœtus, neq; turpe exiſtimant admiſceri quæſtui ru
ſticano. Vidi ego hominem relicta mercandi cura, cum prædia precioſiora
emiſſet, atq; in ea cum familia urbe poſthabita ſe contuliſſet, autorem nobili-
tatis filijs extitiſſe, & ipſum haud reiectum à nobilium cœtu. Multos quoq; i-
gnobilis generis, aliquod præſtãs in bello facinus, acceptis à principe donis
nobilitauit. Hiſpania duplici nobilitate utitur. Nam & qui in ſuis ciuitatibus *Hiſpanorum nobilitas.*
antiquo genere orti cæteris præſunt diuitijs præditi, & qui in campis cõmo
rantes nutriuntur ex prædiorum cenſu, cum ornatiore quodam uiuẽdi ritu,
quæ cæteris præſtent, nobiliũ nomẽ tenent. Hos inter omnes equeſter ordo
primũ nobilitatis locum habet. Apud Græcos quicunq; ad imperatoris aulã
uocati ſeruitio eius inſiſtunt, quantũuis abiecti generis ob principis cõſuetu-
dinem ac famulatũ, nobilitatis titulo potiuntur, appellanturq; deinceps nobi
les. Apud noſtros uero principes is mos in oleuit, ut Põtifex, Imperator, Re- *Nobiles bullati.*
ges, Principes, priuilegio & literis faciunt nobiles, nulla habita uirtutis ratio
ne. Ita illi, quod riſu dignum eſt, uſu & obſequio, iſti ſcriptura & cera nobili-
tatem adipiſcuntur. Barbaris quoq; gentibus diuerſi ſunt nobilitatis mores.
Ægyptijs ac Siris nulla habetur, niſi eorum qui militiæ deduntur, qui ſoli ex *Aegyptiorum & Syrorum nobilitas.*
cellunt ac dominant, reliquis ſeruorum loco habitis. At hos omnes conſtat
eſſe empticios ſeruos, qui poſtmodum præfecturas equitũ prouinciarumq;
ſortiti, uſq; adeò fortunæ beneficio efferuntur, ut ex eis potentior regnũ oc-
cupet, uiribus armorũ fretus. Teucros inſuper & ſuperiores Sarmatas arma *Teucrorum & Sarmatarũ nobilitas.*
nobilitant. Nam qui ordines ducunt, ditati prædijs nobiles ducuntur, & ipſi
quoq; ex ſeruitio maiori ex parte ad militiam aſciti, pueri enim empti precio
militiam condiſcunt, in qua excellere parit nobilitatem. Tanta ergo ut de
reliquis ſileam uarietas, tantaq; morum inter homines diſſenſio, nunquid
non cogit nos fateri quia tam diſparibus modis obſeruatur, nullam eſſe cer-
tam tanquam nobilitatis formulam quàm poſſis amplecti, quoniam ſi quid
ea eſt, originem aliquam habere, fundamentumq; ſtabile ac firmum, è quo
prodeat oportet. Tum Laurentius: Licet ea inquit pro gentium uarietate
multiplex uideatur, omnes tamen quos modo recẽſuiſti, & eſſe, & recte dici
nobiles arbitror poſſe. Nam ſicut non omnes leges omnibus ciuitatibus ſunt
accommodatæ, ſed uariantur pro rerum publicarum commodis & utilitate,
cumq; alijs proſunt, alijs obeſſe uideant, & tamen legũ uim autoritatemq; cõ-
ſeruãt, neq; propterea non habent leges, quia non omnibus eædem cõferun
tur. Sic ego Italos, Gallos, Germanos, Britannos, Barbaros exiſtimo, qui à

ſuis dicuntur

ſuis dicuntur nobiles eſſe. Neq; ego nobiliores appellabo ciues quàm ruſtica nos, neq; mercatores qui in ſua R. pub. adminiſtranda cum laude uerſantur, quàm illos deſidioſos qui ſe conſpici in atrijs ſedentes atq; ocioſos pulchrum ducunt. Conſuetudinem enim quæ quaſi morum magiſtra uim maximam in hominum moribus tenet, tanquam ducem ſequi debemus, quæ licet parum inter ſe diſſentire pro uarietate diuerſarum gentium dicatur, tamen id nobilitatis indicium omnes putant, aut patrimonio ampliori, aut honeſtiori uitæ ratione, aut uacatione quæſtus, aut armorum laudibus, aut uictu ſplendidiore, aut dignitate cæteros anteire. Longe inquit Nicolaus opinione laberis Laurenti. Nam & ea conſuetudo probanda & accipienda eſt, quæ non procul abſit à recta ratione, altera enim abuſus nomine appellabitur. Et leges ad eorum quibus dantur utilitatem & commoda referuntur, quæ cum non ſint ubiq; gentium atq; omnibus eædem, pro uarietate commodorum & leges quoq; uariari oportet. Sed tamen omnes eandem originem habent, cum ab æquitatis & iuſticiæ fonte deſcendant, ut quod cuiq; honeſtum eſt, & utile, ſuadere & præcipere uideantur. At iſtæ quas modo explicaui nobilium ſpecies ita inter ſe uariantur, contrariȩ ac diuerſæ, ut nullam certam ſtirpem, nullum certum genus prȩferant quod ratione aliqua nitatur, ſed à ſola opinione inſtitutoq; quodam uoluntario, cuius nulla uera cauſa reddi poſſit uidentur prodire. Quapropter fatebor ingenue, neminem eorum iure appellari nobilem poſſe. Qui enim fieri poteſt, ut uir ocio marcens, nullo honeſto negocio intentus, nulla præditus uirtute, nulla ſapientia, nulla doctrina, maioribus tantum ac ſtirpis origine fiſus poſſit ullo eſſe pacto nobilis? Ego uero iſtos uiliſſimi iumenti loco habeo. Neq; etiam fatebor unquam ciuem, aut alium quemuis improbum, abiectum, contemptum, flagitioſum, aut nulla re clarum, ſed tantum maiorum uirtute & dignitate fidentem nobilis nomen mereri. At uero ex mercatura non uideo quæ nobilitas acquiratur, aut quomodo cum illius uenetur exercitio quod uile atq; abiectum ſapientes arbitrati ſunt. Cicero eam non admodum uituperandam ſcribit, ſi fuerit opulenta, illam in ſordido quæſtus genere ponẽs. Sed quod aliquo modo uituperari poteſt, nunquam admiſcebitur cum nobilitate, à cuius officio lõgiſſime is quæſtus abeſt. Opifices item artificesq; omnes expertes illius erunt, cũ in illo exercitio uerſentur cui nulla eſt uirtus adiũcta, turpe quidẽ omne genus eiuſmodi hominũ extimatur. Sed nec ex diuitijs quoq; ulla nobilitas eliciet, ſiue eas nobis ipſi cõparauimus, ſiue accepimus relictas, qbus eñ acquirant artibus cõſtat. Sanè raro cum uirtute, cuius aliud munus eſt quã parãdis diuitijs uacare, relictæ uero nihil nobis laudis afferunt aliena opera parte. Aurẽam beatus Hieronymus ſententiam profert, diuitem aut iniquum eſſe, aut iniqui hæredem. Neq; hoc in te Laurenti exiſtimes dictum, cuius patri uiro optimo atq; humaniſſimo, tum prudẽtia atq; induſtria, tum fortuna in comparandis

parandis

parandis opibus fauit. Nobilitare ergo nos minime poſſunt. At ne magiſtratus quidem, dignitates, honores, imperia. Nam ſi his pernicioſi, ſceleſti, nefarij, perditi, dementes, inſani fugantur, procul erunt ab omni laude nobilitatis, quæ nulli uitio aut ſceleri poteſt eſſe communis. Neque uero antiquam familiam, & quamuis longam parentum enumerationem, ſi ijdem audaces, facinoroſi, & ſceleribus iniquitati fuerint, conferre ad filiorum nobilitatem iudicamus, ſed eo dicentur à nobilitate remotiores, quo fuerit diuturnior parentum ſcelus & turpitudo. Ab honeſtis autem atq; antiquis maioribus manantes ignauos, ſomnolentos ac reprobos, parentumq; uirtutibus carentes omni nobilitate uacuos eſſe dicam. Si enim ea antiquitate paratur, omnes æque nobiles euaderent, cum cuiuſuis origo æquo gradu à ſuperioribus numeretur, nullusq; exiſtat cuius progenitores non ante milleſimum annum poſſent recenſeri. Sunt qui acceptam, ut aiunt, à maioribus nobilitatem aucupio uenatuq; conſeruari putent, ſeq; nullo negocio & rerum uacatione nobiles dicant, maiorum tantum nobilitatem & generis inſignia commemorantes. Sed hæc ocioſorum atq; inertium ſtudia aues aut feras ſectandi, non magis nobilitatem redolent, quàm bene oleant ferarum quibus oblectantur cubilię. Pręſtaret certe opus ruſticum facere more priſcorũ quorundam atq; optimorum uirorum, quàm uelut inſanos ac fanaticos diſcurrere per nemora & ſaltus ferarum ritu. Non ſunt hæc uituperanda nobilibus, ſi laxandi animi cauſa, non diſſoluendi fiant. Sed in eis ut plures uidemus curam omnem uitamq; conſumere, quæ non nobilitatis indicia exiſtimanť, ſed ſigna oppreſſa clementiæ. Iam uero equeſtris dignitatem noſtri militiam uocant, quæ multis ueluti officina quædam ac theatrum nobilitatis uideť, quid ad eam decoris aut ornamenti conferat ignoro. Auream geſtant fibulam togati nonnulli imbellesq;, tanquã equeſtris ordinis notam, ipſi ſine equo quandoq; atq; omnis militiæ muneris expertes. Horum opera cum ſint longe ab ornatu ueſtium diuerſa, ficticia quædam res & ab inani pompa proficiſcens, nihilo magis nobilitare deferentem poteſt quàm timidum in bello fortem facere. Quanquam uidemus aliquos ex eis mercatura quæſtum facere, tantũ à nobilitatis ſplendore remoti, quantũ obſcuritati exercitus propinqui. Nonnulli tamen iactantes auorum proauorumq; equeſtrem numerum, ſuam nobilitatem eiuſmodi cõmemoratione extollunt, inſcij quàm parui ea ſit nobilitas extimanda. Nunquam enim is ordo apud priſcos locũ nobilitatis aut nomen tenuit, ut admodũ mirer nos tantum ab eorum opinione differre. Equeſter nanq; ordo apud Romanos non cenſebať inter nobiles, quippe qui maiori ex parte à publicanis emendis exigendisq; uectigalibus uili officio exercebantur. Nobiles dicebantur patriciorum familiæ, & quę ex triumphalibus, *Nobiles Romanorum.* conſularibus, ſenatorijsq; uiris longa ſtirpe originem trahebãt. Equeſter ordo habebatur popularium loco. Multi tamen ex eo ob res uel pace uel bello

egregie

egregie geſtas, erant ſuis poſteris principiũ generis nobilitandi. C. Marium & M. Tullium non nobilitauit genus, at hi ſuis filijs ſi paternam uirtutem imitari uoluiſſent inſignem nobilitatem reliquere. Nos econtra ex hoc ordine nobilitatem trahimus, iactantq; maxime uidemus eos qui lõga ſerie maiores ſuos equeſtri dignitate functos ferant. Aſſentirer forſan aliquando eos nobilitatis gradum adeptos, ſi qui bellis immixti quod ſuſceptum nomẽ requirit præclarum facinus ędidiſſent, ocioſis uero ac procul ab omni equeſtri munere conſtitutis, nihil aureum calcar magis quàm æreum, aut aureus baltheus magis quàm argẽteus nobilitatis importat. Ea ſiquidem magis diuitum quã nobilium uidẽtur inſignia. Nam Gallicam, Britannicamq; nobilitatem uillis ruſticis ac nemoribus inſertam, & item Alemannicam montanam & latrocinio intentã à uera nobilitate reijcio. Non enim ſolitudine, aut ocio ignauo, uel opum magnitudine, ſed uirtutis ſtudio comparãdam ſapientes cenſent, quam magis in urbibus & hominum cœtu exercere poſſumus, quàm inter feras in ſolitudine & agreſtium commercio. Illud uero abſurdiſſimum eſt habendum, dona, aut cõceſſiones, principum, nobilitatem largiri, aut nobiles eſſe qui in imperatoria aula uerſantur. Poſſunt principes eiuſmodi homines diuites reddere, aut extollere aliquo principatu, nobilem uero nihilo magis quàm prudentem, honeſtum, ſapientem poſſunt efficere. Siquidem non extrinſecus nobilitas prouenit, ſed à propria deſcendit uirtute quæ inter principum munera non admiſcetur. Hæc igitur tanta tamq; peruagata rerum uarietas mihi perſuadet, nihil hãc ueſtram nobilitatem eſſe præter pompam quandam ac inanem faſtum ab ſtulticia hominum & uanitate cõfictum. Verum ut miſſas paulùm faciamus uulgares opiniones, me quidem ratio ipſa recte conſiderantem hortari atq; admonere uidetur, nullam eſſe hanc decantatam nobilitatem, quamobrem quid mihi perſuadeam accipe: Ea quæ ſunt, aut bona, aut mala, aut eorum media, quæ indifferentia Græci appellant, dicuntur. In malis nobilitatem nullus unquam poſuit. Abſurdũ enim eſſet rem adeò laudatam atq; appetitam malam cenſeri. Sin eam bonum quid dixeris, id uel in animi bonis, uel externis, aut corporis ſitum erit. Nam in fortunæ bonis minime conſiſtit, quæ qui adipiſcuntur non nobiles, ſed diuites appellantur. Sed ne corporis quidem bona, quæ ſunt ualitudo, & forma egregia illam largiuntur. Nam ſi qua in ullo horum bonorum ineſſet, deficientibus opibus, forma & ualitudine, nobilitas quoq; ceſſaret. Ita ex ignobili nobilis, rurſus ex nobili ignobilis redderetur. In bonis ergo animi quæ uirtutes dicũtur, eas autem intellectualibus & moralibus diſtinguunt, an ulla ſit inquirenda. Sed prudentia prudentem, ſapientia ſapientẽ, iuſtum iuſticia, temperantia temperantem, item ex reliquis uirtuoſum, non nobilem fieri certum eſt. Nulla quippe eſt una uirtus quę ex ſe nobilitatẽ producat, neq; omnes quoq; illam generabunt, ſed felicitatem. Ita nec uirtus ea, nec uitium. Nec uidetur

Nobilitas uera in quo ſit diſputatur.

eſſe in his

eſſe in his quæ media dicuntur, cum nunc bona, nonnunquam mala ferantur pro uarietate utentium, ſi nobilitas ita eſſet, ea & bona & mala haberetur. Ex quo ſequeretur ut boni maliq́; pariter nobilitate potirentur, quod cum ſit abſurdiſſimũ, uidetur ex his nihil nobilitatis cõparari poſſe. Hoc et alia ratio ne uidetur eſſe probabile. Nam ſi quid ea eſt, id aut in expetendis, aut fugiendis rebus conſiſtit. In his ſitam dicere ridiculum ſanè uidetur, cum nullus ſanè mentis appetat fugienda. In expetendis uero multo minus, ea nanq; appetere debemus, quæ ratio præſcribit & ſapientia, hæc ſunt honeſta, & quæcunq; nos beatos ac felices præſtant. Sed nobilitas cum neque uirtutes aliquas, neque bonum quid afferat nobis quo meliores, ditiores, aut beatiores efficiamur, cur appetenda ſit non intelligo. Ergo ea nihil eſſe uidetur. Eodem modo neque in laudibilium, neque uituperabilium numero adſcribetur. Nõ enim uituperatur quod laudatur, atque expetitur etiam à bonis. Ergo in illis nulla ineſt nobilitas, ac multo minus in reliquis. Laudabile enim omne à uirtute progreditur. Siquidem bene, hoc eſt uirtuoſe agere laudabile eſt, & id ſecundum aliquam uirtutem. Sed nulla eſt uirtus quæ uocetur nobilitas, aut ex qua illa oriatur, neque etiam ex nobilitate laus aliqua, cuiuſpiam honeſti operis deſcendit. Ergo in laudibilium conſortio non erit. Præterea ſi qua eſt nobilitas, ea aut in homine, aut in ipſa re collocabitur. Si in homine, aut natura, aut acquiſitione comparatur. Si natura uenit nobilitas, tunc omnes ſimiliter naſcentur nobiles, quod nullus uel mediocriter doctus concedat. Si acquiritur, id agendo, uel operando continget. At ex actionibus operationibusq́; boni, mali, prudentes, docti, induſtrij, & ſimilia redduntur non nobiles, neque eſt aliquod opus proprium ex quo ueluti ex officina aliqua nobilitas excludatur. In rebus uero ſi eſſet poſita, hæ abſque ſtudio noſtro in quemcunque inciderent, nobilem ueluti diuitię diuitem redderent: his abſentibus ignobiles fieremus, quo pacto ſæpius cum ipſis rebus à nobis migraret nobilitas, & iterum tanquam in antiquum hoſpitium ſua ſponte rediret. Ex quibus apparet, nihil eſſe hanc præter iactantiam quandam quæ nos deliros efficiat. Etenim abſque illa affectione cogitans non uideo cur hæc inanis fabella adeò exoleuerit, aut quid boni uel utilitatis habeat hæc quæ dicitur nobilitas, cur tanti ab hominibus pendi mereatur. Non enim nos ſapientes efficit, non doctos, non prudentes, non iuſtos, non fortunatos, nihil confert ad corporis ualitudinem, nihil ad formam, nihil ad uitæ honeſtatem, umbra neſcio quæ ſubobſcura mentes noſtras uerſat ſomnijs ſimilis, quæ cum dormientes falſis imaginibus ſatis exagitarint, inania redduntur excitatis. Stomachor autem perſæpe cum in aliquos prædicatores ſuæ nobilitatis in curro uiros ineptos, rudes, ocioſos, quos non pluris facio quàm quempiam ex his cantoribus qui in triuijs Heroum geſta decantãt, ipſi nullius rei uſui prçterquam recenſendis aliorum laudibus accommodati. Sed iam ſatis confabu

lati ſumus, & tempus admonet ut hunc noſtrum hoſpitem loquēdi moleſtia liberemus. Nequaquam Laurentius inquit, tanquam apes abibis aculeo relicto, ſed feres æquo animo paulùm reſpondētem, niſi uelis eſſe nimium moroſus, quod idem huic, me intuens, intelligo uideri. Equidem non miror Nicolae, qui tuus mos eſt aduerſari te omnium opinionibus, tu nullam uis eſſe nobilitatem, neque eam quæ eſt in uſu gentium, neque quàm deſcribunt ſapientes. Nihil adhuc de ſapientibus Nicolaus inquit ſum locutus, tantum dixi aduerſus opinionem uulgarem & iactantiam horum nobilium mentibus infixam, qui nulla prę terquam inani pompa, & populari leuitate ſuffulti, nos quotidie nobilitatis commemoratione obtundūt, inſcij quibus ex rebus aut quibus artibus paretur. Si inquit Laurentius, uocibus doctiſſimorum uirorum aſſentiris, aut niſi eis repugnes, cauſa decidas oportet. Nam contra te inſurgit Ariſtoteles nobilitatem diffiniens, & aliquid eſſe oſtendens, cuius acumen ingenij omnibus Philoſophis antecellit. Sapientia uero tāta eſt omnibus in rebus, ut ei contrarie ſtultum eſſe uideatur. Fateor Nicolaus inquit iſtum principem appellari Philoſophorum, ſed tamen nulla me cuiuſuis impediet autoritas, quin quod mihi ſimile uero uideatur & loquar, & ſentiam.

Vt iubet inquit Laurentius, morem tuum omnibus, aduerſandi ſicut cœpiſti per me obſerues licebit, non impediam quo minus tibi obſequaris, ne ueteri tuo inſtituto repugnes. Sed ut ad Ariſtotelem redeamus, is in quinto Politicorū ſcribit nobilitatem eſſe uirtutes, & antiquas diuitias. Et alio in loco nobiles uideri dixit quibus exiſterent uirtutes & diuitiæ progenitorum. Vides igitur quàm ſapienter, quàm grauiter tibi Ariſtoteles nobilitatem deſignarit, non tanquam umbram, ut putas inanem, ſed ueluti rem certam & definitam, ut iam nulla dubitatio reſidere debeat & eſſe nobilitatem, & eos dici nobiles qui à Philoſopho deſcribuntur. Atqui Nicolaus inquit, hæc me uerba nihil dimouent à ſententia. Ego Ariſtotelem arbitror non ex animi iudicio, ſed ex communi opinione locutum. Nam in Ethicis ubi ex ueritate quod ſentit exprimit, illum appellat generoſum cui à natura exiſtit ut diſcernat quæ uera ſunt, & appetat uerum bonum, eamq́ rem pulcherrimam dicit, quoniam nec accipiatur ab alio, nec diſcatur, hacq́ natura aliquem natum eſſe, ueram & perfectam nobilitatem appellat. Denique eum generoſum uideatur uelle ſentire, qui ad uirtutem à natura inſtitutus hanc uſu & exercitatione perficit. Qui enim à tanto Philoſopho probari opinio poſſet quàm retuliſti? Dicit afferre nobilitatem uirtutes cum diuitijs coniunctas. Ergo uirtus abſque bonorum fortuitorum copia nobilitate carebit? Quod nullus mediocriter doctus concedat: Ariſtotelis nomine & autoritate remota. Valerij Publicolę, Fabricij Coruncanij, Naſicę & Aſiatici Scipionum ex tali familia, ex tam claris parentibus, quorum alter propter paupertatem publico funere elatus eſt, alterius filiæ ex ærario nupſerunt, multorumq́ præterea excel-

lentium

lentium uirorum, qui cum ſummis imperijs pauperes uixerunt, non ſolum Vrbem, ſed terrarum quoq; orbem rebus ab ſe geſtis illuſtrarunt, filij nepoteſq; paternam uirtutem & paupertatem imitati, ut ipſos omittamus parentes ſecundum Ariſtotelis deſcriptionem, nobilitatis lumine priuabūtur. Ariſtidem inter principes Athenienſes ęqualem Themiſtocli, qui ſolus propter eximiam uirtutē iuſtus eſt cognominatus, cum ita pauper exceſſiſſet è uita, ut uix unde efferretur reliquiſſet, nemo neq; fuiſſe nobilem diceret, neq; ſuis nobilitatem reliquiſſe, quamuis & in ciuitate princeps & uirtute præclarus fuerit. Quo quid inſulſius dici poteſt, quā Ariſtidem, Scipionem, reliquoſq; ſummos in ſua R. Pub. Imperatores quia præſtare uirtute quàm diuitijs maluerūt, uel nobilitate caruiſſe, uel prǽcluſiſſe ſuis poſteris nobilitatis iter. Sed ſit nobilis ſecundum Ariſtotelem, qui ex parentibus uirtuoſis oriatur ac diuitibus, ipſe quoq; paternam uirtutem & opes conſecutus, attende quę ex Ariſtotelis diffinitione abſurditas ſubſequatur. Cum diuitiæ ſunt bona fortuita, quæ dari & afferri queunt, erit in fortunæ arbitrio ſita nobilitas, quoniā abeuntibus copijs, abibit & illa ſimul cum diuitijs, & rurſus illis redeuntibus reintegrabitur. Quod ſi ſaluis fortunis fieri poteſt ut uitia pro uirtutibus ſuccedent, amittetur quoq; nobilitatis pars, ita nobilitas deſcendens ac reuertens puerorum more uagabunda quædam res fiet, nullius in arbitrio ſita. At ſi ex fœnore, rapinis, ſpolijs, ciuium proſcriptione & ſcęlere fortunæ proueniāt, nunquid nobilitare poſſidentem queunt? Nihilo magis quā honeſtum ac bonum reddere. Quare faceſſant ad dandam nobilitatem diuitiæ, & earum poſſeſſorem diuitem & opulentum, non nobilem dicamus. Sed diuitijs inquies, uirtutem addidit Ariſtoteles, ac hæ illum nobilitāt in quo exiſtunt. Filios autem nullo modo, ſiquidem ſapientis ſententia eſt, quæ ante nos fuerunt, nihil ad nos ſpectare, ſicut neq; poſt nos futura, neq; enim magis ad nos parentum uirtus, quā noſtra ad parentes redundat. Ego autem non credo Ariſtotelem uoluiſſe nobilitatem in nos transferre progenitorum. Nam ſi nobilitas uirtute & diuitijs comparatur ut illi placet, diuitiæ quidem filijs relinqui poſſunt, uirtutes uero minime. Virtus enim in actione conſiſtit, actio autem cum ſit operantis, ſequitur ut nobilitas in eo ſit qui exercuit officia uirtutum. Sicut enim equum fortem, pulchrum, atq; acrem dicimus non cui eiuſmodi genitor fuit, ſed quem membrorum cōuenientia ſpectandū fecit, cui uires adſint ad ferendū ſeſſorē, quem bucinæ cantus excitat. Ita non eum qui parētes prę claros enumeret, ſed qui ſuis uirtutibus reſplēdet nobilē appellabo. Itidē domum pulchrā iudico non quā formoſus faber ædificauerit, ſed quæ ſplēdida & ſuis parietibus fuerat compoſita. Rem quidem militarē, equitandi diſciplinam, arteſq; eas quæ doctrina tradunt poſſumus filios edocere, uirtus nulla parentū eruditione, ſed diuino quodā numine fauoreq; percipitur, ac ſerie occulta fatorū. Licet em̄ uidere pernicioſos ac nepharios uiros procreaſſe filios

omni laude & uirtute præſtantes. Similiter illos qui fama illuſtri & ſumma gloria claruerũt, genuiſſe eos qui ſuis flagitijs paternã laudem labefactarũt. His neq; parentũ inſtitutio profuit ad uirtutem, neq; illis quo minus clari euaderent, paterna ſcelera obſtitere. Itaq; cum neq; in uitiorũ, neq; in uirtutũ hæreditatẽ filij ſuccedant parentibus, ſed ſicut uirtutis, ita & nobilitas ſibi quiſq; exiſtit autor & opifex. Si enim nobilitas ſucceſſione traderetur, ſeruus nequiſſimus, aſcitus in aliquam amplam gentẽ, hęresq; inſtitutus bonorum nobilis euaderet, quod nemo ſanè mentis affirmauerit. Generatio inſuper medium eſt quo filij in lucem educuntur, ea ſi turpis aut obſcœna fuerit, utputa adulterio, inceſtu, ſtupro quæſita, nequaquã turpi medio nobilitas deſcendet ad filios. In eo enim quod fit inique, nulla poteſt admiſceri uirtus, neq; quicquam quod ſit laudabile. Per iniquitatẽ igitur nulla erit generis laus. Tua hæc ergo Ariſtotelica nobilitas tum nulla uidet́ exiſtere, tum poſteris non poſſe relinqui. Quãuis ſi ſuam quoq; diffinitionẽ accipiamus, tamẽ aut nulli, aut pauci erunt, et hi ex interuallis nobiles. Cum eñ perraro accidat, ut cũ uirtute diuitiæ cõtrahant ſocietatẽ, cumq; uirtus rara ſit ac difficilis, & qui uirtuoſi fuerunt, poſtmodũ aliquo turpi iudicio, aut infamia, aut flagitio notari poſſunt, uidetur uirtus in ignominiã uerſa, antea partam amittere nobilitatẽ. Themiſtoclis qui Græcorũ omnium pace & bello facile habitus eſt princeps, priorem ætatem adeò flagitijs uitijsq; inquinatam ferunt, ut à patre qui generoſus erat exhæreditaretur. Hoc tẽpore deſciſcens à patris uirtute Themiſtocles nobilitatẽ amiſit. Ad meliorẽ deinde uitã reuerſus, ob res præclariſſimé geſtas & conſecutas opes, nobilitate potitus eſt. Sed non integra, cui paternę opes defuerũt. Hunc rurſus nobilitas deſeruit, cum amiſſis opibus dãnatus proditionis, exul à patria partã gloriã & laudẽ, conſpiratione in patriã inquinauit. Quid dicemus de Hannibale duce omniũ præſtantiſſimo: qui ortus ex tali familia tam inſigni parẽte, adeò claruit rebus geſtis, an cum eis uirtutes, ut Titus ait Liuius, ingentia uitia ęquarent, priuabitur laude nobilitatis: Si enim paria erant uitia & uirtutes, neq; nobilis neq; ignobilis fuit. Idem de Pauſania licet ſentire, quem in omni uita uarium tum uitijs, tum uirtutibus deditum tradunt. Vellem diſcere ab Ariſtotele Laurenti, hoc enim diſcernendi gratia loquor, quàm originem eſſe nobilitatis uelit. Si uirtutes ſolas proferet, audacter repugnabo. Nam cum hæ ſint fortunæ munera quæ pro illius uoluntate tenenť, & donari, & auferri nobilitas poſſet. Sed ſit opulentus cum uirtute aliquis dum uixit. Hic partem nobilitatis, diuitias uidelicet, uirtutes enim reſidebit penes parentem, poterit ad filios transferre, qui ſi neq; paternam uirtutem ſequentur, & opes diſſipabunt, ignobiles inuenit, ſin uero in fortunã & uirtutes ſuccedẽt, nobiles erunt. Sed cum res hominũ ſæpius uarientur, nec in eodem ſtat diutius perſeuerẽt, continget ut nepotes fortunæ donis ſpoliati, lõge diſtent à uita ſuperioris, ad hos nulla deſcẽdet nobilitas. Ite-

rum pro-

rum pronepotes ſi proauorum auorumq́ꝫ uirtutes & diuitias repreſentent, nobilitate gaudebunt. Igitur longa progenie excitabuntur ex eadem familia nunc nobiles, nunc ignobiles, nulla certa ſerie, nullo ordine præſtituto, nihilq́ꝫ ad eam generis nomine opitulante. Ita faceſſant à nobilitate bona fortuita, res inſtabilis & arbitrij alieni. Nos aliquid eam eſſe arbitremur, quod ſi cum exiſtat in noſtro iudicio & poteſtate, neqꝫ nobis inuitis concedi, aut eripi queat. Ariſtotelem uero cum de republica ſcriberet, exiſtimo uel communem opinionem ſecutum, uel plus quàm Philoſophum deceat diuitijs tribuiſſe. Tum Laurentius: Ego inquit Nicolae, cum multis uerbis uſus fueris, nihil te docto uiro dignum dixiſſe puto, ſententiamq́ꝫ Ariſtotelis, ſi uim uerbi græci conſideres, contendo eſſe ueriſſimã. Nam quàm latini nobilitatem, Greci eugeniam appellant. Hanc uerbo noſtro recte generoſitatẽ dicemus. Qui enim priſco & ob uirtutem ac res geſtas præclaro genere naſcebantur, propter familiæ ac generis claritatem generoſi ferebantur, hoc eſt inſigni genere nati. Hanc latini Nicolaus inquit meliori uocabulo ut uidetur, quàm græci appellauerunt. Nos à rebus geſtis recte factis, & ob aliquam laudem inſignem atqꝫ famam quæ propria ſit hominis alicuius nobiles uocamus, illi à bono genere eſſe uolunt, non enim ab alijs, ſed à nobiſmetipſis nobilitatẽ trahere uidemur, ut ille puteтur nobilis quem illuſtre & peruagatũ aliquod inſigne & laude dignum facinus nobilitauit. Vt libet de ui nominis lentias Laurentius ait: Ego Ariſtoteli hærens ad nobilitatem comparandam non ſolum uirtutem ſpectare arbitror, ſed diuitias, genus, patriam, corporis & fortunæ adiumẽta. Nam diuitijs liberalitas gratior omnibus uirtus in uſum deduci ualet. Bello quoqꝫ et pace, in quibus pecuniarũ ſumptus maxime ſunt neceſſarij, gloria acquiritur, à qua deſcendit nobilitas, magnificentia quoqꝫ, ex quo nomen noſtrum & fama admodum augetur, nulla erit abſqꝫ fortunæ bonis. Patria inſuper plurimum præſtat præſidij ad nobilitatem. Senſit hoc Themiſtocles, cum Seriphio iurganti, patriæ illum non ſua laude clarere, reſpondit neqꝫ ſe Seriphium ignobilem euadere potuiſſe, neqꝫ illum Athenienſem clarum, aut nobilem unquam fuiſſe futurum. Neqꝫ enim ex aliquo opidulo profectus eadem rerum utetur facultate ad gloriam conſequendam qua Florentinus ciuis, neqꝫ etiam Florentinus ex ſola ciuitate nobilitatem aſſequatur. Genus præterea multum opitulatur ad nobilitatem. Non enim ſolum uirtute, ſed multo plus quandoqꝫ maiorum gloriæ & imaginibus legimus demandata imperia, prouincias & triumphos decretos, quæ ad nobilitandos homines ampliſſimam materiam ſuppeditarunt. Recte enim ſenſit Ariſtoteles, qui uirtutes ſuffultas diuitijs uoluit nobilitatem præbere. Diuitiæ quidẽ cum neqꝫ bonæ neqꝫ malæ, ſed pro modo utentium habeantur, ſi ad uirum bonum peruenerint, illuſtrem illum & uelut in aciem educere uidentur, in qua eluceſcere uirtutes queant. Vtetur fortunę bonis tanquam inſtrumento

ad uitæ curſum, & uirtutum uſum neceſſario conſert illa in amicorum ſubſi-dium, in munificentiam, in patriæ defenſionem, quæ uirtutes mancę & debiles abſq; opibus erunt, nullum eorum officium exercentes. Quid enim mihi ad uitæ communis ſuſtentaculum præſidij affert Stoicorũ liberalitas? In ipſo animi affectu, non opere locantur. Præclare igitur Ariſtoteles intelligens ad earum uirtutum rationem in quibus ciuilis uita uerſatur, neceſſarias eſſe fortunas, quibus uirtute prǽditus prudẽter utitur, haud immerito exiſtimauit ad nobilitandum hominem diuitias debere cum uirtute eſſe coniunctas. Paupertas enim quamuis à multis laudetur, tamen uidemus cum Philoſophos, tum uiros omni laude digniſſimos paupertatis laude quã diuitijs carere maluiſſe. Hæc inquit Nicolaus, non illius culpa, ſed uitio hominum contingit, qui cum doctrina Ariſtotelis deprauati diuitias laudãt, tum naturæ imbecillitate corrupti deprauatiq́; , paupertatem tanquam abiectiſſimam in extremis malis ponunt, & cum plus æquo diuitias appetant, nullam ſine eis ad uirtutẽ & bene uiuendi uiã credũt. Sed nos hoc loco non quid corrupta opinio loquatur quærimus, ſed quid pronunciet ueritas, quæ mea quidem ſententia longe eſt ab Ariſtotelis deſcriptione. Nam diuitiæ, ſi recte aduerteris, ſuperbum, impotentem, laſciuum, contumelioſum, promptiorem ad uoluptates & uitia ſolent hominem reddere. Quod & ipſemet ſentiens, ſcripſit ſolere propter diuitias fieri homines deteriores, quare cum diuitiæ raro ſocietatem habeant cum uirtute, rarius gignent nobilitatem. Hoc & ipſe in Politicis fatetur, dicens nobilitatẽ & uirtutem in paucis eſſe, addens diuitias. Quæ ſi quid nobilitarent, arca & ſacculus nobiliores eſſent poſſeſſore. Illud inſuper aſſeuerabo, nullas dignitates, nullos honores, nullas res geſtas, nullos magiſtratus, nulla imperia, nullos triumphos ueram nobilitatem ſecum importare, niſi fuerit admixta & tanquam rerum moderatrix adiuncta uirtus. Famã quidem & ueluti gloriæ umbram ſecum in uulgus ferunt, ſed nobilitatis laus petit̃ à uirtute. Iſta uero tria, genus, patria, maiores & cætera quæ modo retuliſti, abſq; uirtute ſunt tanquam cauponularum inſignia, quæ denotant ubi uendantur uina, nihil tamen ad eius ſuauitatem conferentia. Virtus enim ex ſeipſa ſubſiſtens, etiam abſque iſtis adminiculis nobis patet ad nobilitatem. Ex infimo quoque gradu eruendum M. Catonem priſcum non patria, non genus, non diuitiæ: Tuſculi enim natus eſt obſcuro genere, tenui cenſu, ſed eximiæ plurimæq́; uirtutes nobilitarunt. C. item Marius Arpinas ruſticanus ignotus, paruo ſtipendio militans, à uirtute ſola & rebus geſtis nobilitatem cœpit. Sertonium quoq; uirum Nurſium plures uirtutes inſignem ac nobilem effecerunt. Vides igitur & his & pluribus alijs, à ſolis uirtutibus, non à diuitijs uel externis alijs adiumentis nobilitatem conceſſam. Tum Laurentius, hic noſter inquit more ſuo omnibus contradicendi ac detrahendi artem profeſſus, ſingulorum ſententias damnat, ipſe nihil affert quo quid

ſentiat

ſentiat noſcatur. Ad id tua culpa accidit Nicolaus ait, qui potius quid non ſentirem quàm quid ſentirem dicendi materiam præbuiſti. Nam ſi quæ probem quæris, facilis eſt explicatio. Non enim Diogenes ſum ille Cynicus, qui nobilitatem irridens, dicebat illam eſſe malitiæ uelamentum, ſed qui minime conueniam cum uulgi opinione, neque id illam eſſe iudicem quod hi, qui in omni uita delyrare uidentur. Ego quæ mihi ſimilior uero uidetur. Stoicorum ſententiam laudo, qui tum omnibus in rebus quæ ad rectam uiuendi rationem pertinerent, tum uel maxime in hac una re ex ipſius Philoſophiæ fonte nobilitatem hauſerunt. Hi non ad uulgarem auram, ſed ad ueritatis præſcriptum ac normam rationis locuti, non fortunam rem fallacem ac dubiam, ſed uirtutem ſequuntur, ueluti certam recte uiuendi ducem ac magiſtrum. Illam cæteris præeſſe rebus ac modum ferre, reliqua ei ſubeſſe & ab ea regi uoluerunt. Hi bonorum finem in honeſto poſuerunt, cuius ſtabilis ac manens noſtriq́ eſt iuris poſſeſſio, quæ uero ſubijciuntur fortunæ, labuntur more fluminis nulla in parte firma, omnibus infida. Hi ut alia multa ita & hoc uerißime uidentur dixiſſe, nobilitatem ex ſola naſci uirtute. Atqui huius ſapientiæ autorem ac principem uidentur habuiſſe Platonem, cuius ſapientia ſingularis & penè diuina omnibus in rebus fuiſſe putatur. Hic cum quadrifariam partiatur nobilitatem, ut in eius uita refert Laërtius Diogenes, atque unam earum aſſerat quibus clari boni iuſtiq́ parentes fuere. Alteram parentes qui potentes aut principes extiterunt. Tertiam cum noſtri maiores fama & rebus bello geſtis uel publicis certaminibus parta corona claruerunt. Quartam eamq́ præſtantiſſimam omnium ſcribit eorum, quibus non aliena, ſed ſua uirtus & animi magnitudo nobilitatem donarit, quos ſolos uult eſſe dignos ut nobiles appellentur. Platonis hęc diuiſio illam ueram germanamq́ & ſuo robore nixam nobilitatem iudicat quàm uirtus producat. Eſt enim nobilitas quaſi ſplendor quidam ex uirtute progrediens, qui ſuos poſſeſſores illuſtrat ex quacunque conditione emergentes. Nam uirtus maiorum principatus, gloria certaminum & geſtarũ rerum illorum bona ſunt, illos ornant & inſignes reddũt qui ea ſibi ſuo labore, ſua induſtria peperere. Nos uero laudem & nobilitatem meremur noſtris meritis, non alienis, & his actionibus quæ ex noſtra prodeunt uolũtate. Quid enim ad nos attinet quæ multis ſeculis ante nos noſtro neque conſilio, neque opere acta ſunt: Illa ſuis autoribus lumen & gloriam præbueruut, nobis ad imitandum patefecerunt uiam, quàm ſi ſequamur tanquam parentum opibus ſuffulti, minoris tamen nos exiſtimari neceſſe eſt quàm eos qui nullis maiorum ſubnixi ueſtigijs ſibijpſi ad iter uirtutis & gloriæ autores extiterunt. Quanto enim maioris habetur ædificare domum quã habitare, aut ornare ædificatã, tanto præſtabilius eſt atq́ excellentius ab ſe partam nobilitatẽ poſſidere, quã ſeruare ab alijs acceptam, cum alter ſuis uiribus & lumine reſplendeat, alter

Stoicorum nobilitas.

Nobilitas quadrifaria.

Nobilitas uera.

præ ſe ferat alienũ. Quare ſoli uirtuti palma nobilitatis tribuenda eſt. Atria uero maiorum imaginibus referta, porticus ſignis ac tabulis ornati, magnificæ uillæ, templa conſtructa, uaria domus ornamenta plus admirationis aſpicientibus quàm nobilitatis ſecum ferunt. Hunc Antiſthenes ſecutus, ſcripſit eoſdem ſibi uideri nobiles & uirtutis ſtudioſos, in ſola uirtute nobilitatẽ conſtituens. Stoici hanc Platonis ſententiam complectuntur, & ſolos ſapientes nobiles eſſe uolunt. Hoc & Cicero noſter refert, & Seneca ex Stoicorum ſecta Philoſophus excellẽs tum multis in locis, tum maxime in quadam ad Lucilium epiſtola, ea quarta eſt & quadrageſima ut opinor, nobilitatis fontem atq; originem animi uirtutibus aſſignat. Ait enim cum de nobilitate diſſereret: Bona mens omnibus patet, omnes ad hoc ſumus nobiles. Patricius Socrates non fuit. Platonem non accepit Philoſophia nobilem, ſed fecit. Quis eſt generoſus? Ad uirtutem bene à natura compoſitus, hoc unum eſt intuendum. Nam ſi ad uetera nos reuocas, nemo non inde eſt ante quod nihil eſt. Omnes ſi ad primam originem reuocentur à Dijs ſunt. A primo mundi ortu uſq; in hoc tempus produxit nos ex ſplendidis ſordidiſq; alternata ſeries. Plato ait neminem Regem non ex ſeruis oriundum, neminem non ſeruum ex Regibus. Non facit nobilem atrium famoſis imaginibus plenum, nemo in noſtram gloriam uixit. Animus facit nobilem, cui ex quacunq; conditione ſupra fortunam licet exurgere. Hæc Senecæ ſunt uerba, quibus mihi uidet. uir ſapientiſſimus tanquam ex Apollinis oraculo nihil uerius excogitare aut dicere potuiſſe, quam illam ueram nobilitatem quàm uirtus præbeat & ſapientia, eoſq; ſolos eſſe nobiles quibus uirtutum officia laudem ſubminiſtrarũt & dignitatem. Iuuenalis uero cum in Satyra quadam communem ac uulgarem nobilitatis opinionem multis, argumẽtis reprobaſſet, rectam rationem ſecutus, neq; ex his pendere, quæ tu paulò ante recenſebas, oſtendens hanc eandem ſententiam affirmat, ſcribens ſolam atq; unicam uirtutem nobilitatem eſſe. Equidem Cleantem Philoſophum qui aliquãdo rigandis hortis aquam traxit, & Demetrium quem Seneca in ſtramẽtis cubantem cum uidet, non præceptorem, ſed teſtem uirtutis ac ueritatis dicit, nobiliores Pericle & Themiſtocle crediderim, quos magis patriæ claritas & imperium, quã ſua uirtus nobilitauit. Nam rerum geſtarum gloriæ multi exiſtunt participes, ſocij, milites, fortuna, ſine quibus ulla clareret eorum uirtus. At philoſophiæ quæ ſola nos ad ſapientiam uirtutumq; omnium quibus uita noſtra ſeruatur & colitur, cognitionẽ perducit, is ſolus eſt particeps qui illis inſudauit. Nam prudenter ſapienterq; uiuens non aliunde, ſed à ſeipſo bona uitę refert, acceptaeius ſunt propriæ laudes non ab alio mutuatæ. Quæ uirtutum exercitio functus eſt, is ſolus nullo externo adiumento ſibi gloriam parit, ex qua præclaram elicit nobilitatem. Tum Laurentius, & ſi ad eam inquit, arbitror ſpectare uirtutem magnumq; habere pondus, tamen non in ipſa ſita omnia uidentur,

dentur,ſed neceſſe eſſe, ut ei qui hoc nomine dignus uideatur adſint externa quoq;, quæ paulò ante repellebas, atria imaginibus referta, porticus, theatra, ludi etiam populo facti, uenationes, & reliqua eiuſmodi, per quæ nomen noſtrum cum laude uulgetur. Hæc enim claros & homines celebres præſtant, & nobiles efficiunt. Nam ſicut gloria uirtutis & rectè factorum eſt comes, ita ex his progreditur ſplendor quidam, hoc eſt nomen & fama non uulgaris, quæ nobilitas appellatur. Hanc maiorum quoq; noſtrorum præclara facinora & uirtutes uidentur præbere poſteris, & paternæ gloriæ decus nobis tribuere, tanquã lumen quo clariores notioresq; efficiamur. Quis enim negat nos progenitorum uirtutibus reddi illuſtriores ac nobiliores. Nam ſi quæ agimus celebrari uolumus memoria poſteritatis, neceſſe eſt ut ea commemoratio commendatioq; tanquam parentum imagines refulgeat in filios, ad quos hæreditatem quoq; gloriæ transfundere uoluerunt. Eſt profectò multorum opinio, nobilitatem quemadmodum bona fortuita hæreditariam nobis à parẽtibus relinqui, quæ abijcere ac retinere in filiorum ſit licẽtia & poteſtate. Nam qui maiorum uirtutes & patrimonium ſeruauerit, nobilitate reſpondebit ſuperioribus, qui deterioribus ſtudijs deditus, uitijs & flagitijs uitam macularit, profligabit nobilitatem partam, non ſecus ac patrimonium ſi prodigus fuerit & ſumptibus profuſus. Nullo autem pacto negandum eſt paternam nobilitatẽ migrare in filios, & eſſe & dici nobiles quorum nondum uirtus eſt cognita. Hoc & ſentit Cicero in oratione quàm pro Roſcio ſcripſit, inquiens. Voſq; adoleſcentes qui nobiles eſtis, ad maiorũ ueſtrorum imitationem excitabo. Vult ſapientiſſimus Cicero etiam illos nobiles eſſe, qui nondũ per ætatem paternarũ uirtutũ imitatores eſſe potuerunt. At qui, loquar enim quod ſentio, citius appellabo nobilem qui excellẽtis parentes poteſt referre ipſe uel paululum uirtute ornatus, quã qui obſcuris maioribus extiterit omni uirtutum genere excellẽs. Priori patefactus eſt aditus ad lucem, commendatione maiorum quę illos notiſſimos uulgo fecit, ut par uula quædam uirtutis lux in eo plurimum refulgeat, propter ſuperiorẽ ſplendorem. Huic autem cui nullus præceſſit aditus ad hominũ famam, magno lumine opus erit ad illuſtrãdam in qua natus eſt obſcuritatem, maiore enim quadam difficultate per ignotum iter cogitur proficiſci. Alter partam gloriam paruo labore ſuſtentat, alter cum obſcuritate certans, plurimo tempore, multo labore, opera diligenti eget ad amplitudinem & laudem, ex qua uenit nobilitas conſequenda. Iſtam uero Nicolae tuam ſtoicam uirtutem nudam, egentem, & penè moleſtam, quæ non ingreditur ciuitates, ſed deſerta uidetur & ſolitaria, licet multi laudauerint, tamen qui appetant pauci reperiuntur. Et quamuis à ſola uirtute duci nobilitatẽ uelint, fateantur tamen oportet, niſi ciuilẽ uitam refugiant, multis illi opus eſſe præſidijs, ualitudine, opibus, patria, reliquisq; rebus, in qbus fortuna dominat̃, quibus ſi priuata erit

uita mortaliũ, algebit profecto & uirtus ueſtra ueluti ſola atq; egens, neq; in hominum cœtum & communem uſum prodibit, ut ex ea nata uideatur nobilitas quædam ſubruſtica omni carens nolitate. Nam quæ nobilitas inerit uel Philoſopho, qui ſuis ſtudijs contentus latebit in bibliothecula ſibijpſi penè ignotus, uel ei qui ſobrie, pie, caſte, ſapienter uiuens, abditus in uillula, nullis hominum ſermonibus celebris, nullo nomine illuſtris. Huic uirtutem cōceſſerim, ſed nullam adeſſe nobilitatem, ſtudioſum uirtutis, non nobilē appellabo. Iſtam nobilitatem Stoicorum pauci quærunt, pauciores adipiſcunt. Ego autem illam appeto, illam probo, quam conſuetudo mortalium iam dudum confirmauit, neq; tum Græcos, tum Latinos arbitror ita inſcios rerum fuiſſe, ut hoc nomē in tam multis uſurparint, quod aliud quoddam quàm uirtutē Stoicorum reddere nobiles crediderunt. Non inficiabor Nicolaus inquit, ciuem egregiũ in ſua ciuitate honoribus & dignitate prædítum, ſi idem fuerit ſeruator honeſti, nobilem eſſe, illum quoq; adiungam, qui procul à Rei publicæ negocijs uirtuti deditus ſibi uacat & bonæ menti. Neq; minus fortem appellabo, qui cum uitijs, quàm qui cum hoſtibus bellum gerat. Neq; imprudentiorem eum qui uitæ ſuæ curſum ad honeſtatem dirigit, quiq; quæ appetenda, quæue fugienda ſint didicerit, quàm qui rei publicæ curæ intentus de bello ac pace pro ipſius utilitate conſulat. Philoſophos quoque & doctos uiros, qui ſuis ſtudijs & uigilijs uitam hominum uarias per artes excoluerunt, quiq; uel ſcriptis uel exemplo nobis ad inſtituendos mores & uitia propulſanda profuerunt quantumuis abditi non tantum nobiles, ſed nobiliſſimos fuiſſe dixerim. Illud quoq;, ne me pertinacem putes, utq; tibi paulùm morem geram, conceſſero, aliquid ſplendoris & dignitatis in nos ex patria & maiorum gloria redundare, ut eius quadam ex portiuncula participes poſteri dicantur, ſed tamen id cum mentem ad rationem flecto quale ſit non ſatis perſpicio. Mihi quidem ea uidentur eſſe blandimenta quædam inertium ac ſomnolentorum, qui quod ipſi aſſequi nequeunt, tanquam ab alijs acceperint ignauię titulum præ ſe ferunt, puluerem enim ſolemq; fugientes delitescunt ſub umbraculis aliorum, ac commemorantes priſcorum uirtutes, ipſi in ſuis penitus obmuteſcunt. At uero patria omnibus æque lucet. Illi autem excellentiſſimi uiri, non magis filijs quã cæteris ſui imitandi ueſtigia reliquere. Lumen quidem quod eſt in publico, licet pateat omnibus, magis tamen ei qui prope eſt lucet, quã qui remotior. Ita qui illorum laudi magis hærebit, nobilior eua det quã qui à longe reſpiciet. Etenim ſicut Platonis & Ariſtotelis non filijs magis quã alijs doctrina ac ſapientia profuit, ita ſuperioris Scipionis uirtus nō plus filios quã me nobilitabit, ſi illius fuerim imitator. Quare plus Ariſtotelicę nobilitatis iudico participaſſe Theophraſtũ, qui illi in ſchola & doctrina ſucceſſit, quã Nicomachũ filiũ, qui lōge illo doctrina inferior fuit. Virtus eñ omnibus eſt in prōptu, eius efficit̃ ꝓpria qui illã amplectit̃. Secordes, ignaui,

ignaui, improbi, peruerſi, qui ſe in ſuorũ maiorũ locũ putãt ſucceſſiſſe, eo ſor
didiores quã cæteri habẽdi ſunt, quo lõgius diſtant ab imitatione parentũ.
Equidẽ libertũ Ciceronis tyronem nobiliorẽ cẽſebo, qui patroni uirtutibus
inhæſit, quã filium deſiſtentem ab honeſtate paterna. Nam quod uirtutẽ ex-
ternorũ comitatu nudam, egentem, incomptã & tanquam ſolitariã credis,
uehemẽter erras. Nõ eget alterius ope, aut fortunæ adminiculis uirtus, quæ
ex omni parte perfecta, ſuamet dignitate, cultu, decore tanquã regina in ſum
mo collocata reſplendet, ſuoq́; fulgore totum orbem illuſtrat. Quid enim illi
opus eſt rebus externis quæ ſuis facultatibus, opibus, quæ cæteris præſtant,
contenta eſt, neq; aliquo indiget opitulamẽto quod extra eam poſitũ exiſtat.
Egere enim defectus eſſe uidet́, ac uirtus cum in ea ſatis ſit præſidij ad bene
beateq́; uiuendũ, neq; aliquo egeat, res enim quædã perfecta eſt & ſuis parti-
bus abſoluta, nihil ad ſui perfectionẽ extra eam requirit, neq; quicquã addi
poteſt quo uirtuoſior efficiat́. Sapienter igitur Stoici, qui uirtuti nulla re ex- *Nobilitas ex uirtute.*
tra ſe poſita opus eſſe iudicauerunt, ex qua ea ſola uoluerunt prodire nobili-
tatẽ, & qui ſecus tenent, non tam ueritatẽ quã uulgi opinionem uidentur ſe-
qui. Quæ quidẽ ſententia præterquã quod eſt ueriſſima ſummã utilitatem ui
tæ noſtræ uidet́ afferre. Nã ſi perſuaſum erit hominibus honeſtate & bonis
artibus nobilẽ fieri, eamq́; ueram eſſe nobilitatẽ quàm ſibi quiſq; recte agẽdo
quęſierit, nõ quæ ſit alterius induſtria & labore parta, excitabimur mihi cre
de, magis ad uirtutẽ, neq; deſidia confecti, nihil agentes dignum laude in alio
rum gloria acquieſcemus, ſed ipſi erigemur ad nobilitatis inſignia perueſti-
ganda. Licet uidere illos quibus diuitiæ abſq; labore ſuo obtigerunt inertio-
res ac negligentiores in earum cuſtodiã, quã ſi ſuo ſudore acquiſitæ proue-
niſſent. Eodem pacto quo ſibi hæreditario iure nobilitatẽ relictam arbitran-
tur, tardiores ad quærendã laudem lenteſcunt quodammodo ac torpeſcũt,
nec cõmouentur ad ſtudia honeſti, ſatis ſibi eſſe ducentes, recenſere ſuperio-
rum probitatẽ. Quibus uero perſuaſum fuerit, nullã niſi in propria uirtute &
gloria nobilitatẽ poſſideri, inflãmabuntur ardore quodã ad ea efficienda ex
quibus eluceat in eis ſuperiorũ uirtus. Et ſiue ſequentur exempla parentũ,
ſiue alijs exemplo ſe eſſe uolent, adipiſcent́ ueram nobilitatẽ, quã certe iudi-
co clariorẽ eius qui ſuapte natura & opere, cultuq́; uirtutis fuerit nobilitatus,
quã qui in iam parta ſuccedit. Colẽda eſt igitur Laurẽti præ cęteris rebus uir *Concluſio.*
tus, quæ nos non tantũ nobiles efficit, ſed etiam beatos, redditq́; fama & me-
moria hominũ immortales. Ab hac nobilitas, ab hac gloria, ab hac uitæ cur
ſus petẽdus eſt, ab hac omnis recte uiuẽdi ratio expetẽda. Sed iam ſatis collo
cuti ſumus. Vtrius autẽ uerior ſit ſentẽtia, hi uiderint quibus eſt acrius inge-
nium ad diſputandũ. Liberũ eſt omnibus ſentire quod uelint. Nunc aũt quo
niam uis æſtus paulũm declinauit, deambulandũ extra oppidũ cenſeo, uiſen-
dumq́; fluuium quem iſte nobis ſæpius ob fertilitatem piſcium laudauit.

Reuerens

[redacted]

[redacted]

ARGVMENTVM HENRICI BEBELII IVſtingenſis in ſtiliſſimum Poggij Florentini librum de Miſeria humana

Qui cupis ad duros mentem componere caſus,
Rebus & aduerſis nomen habere uiri,
Et cupis æquali triſtiſſima fronte uagantis
Munera fortunæ ſuſtinuiſſe potens,
Hunc lege quæſo librum, quem condidit ore diſertus,
Et Latiæ linguæ Poggius ipſe decus.
Hic tibi declarat, nihil eſſe ſub orbe beatum,
Et miſera cunctos conditione frui.
Caſibus aduerſis ut te patientia firmet,
Dum ſis cum multis ſorte trahente miſer,
Rebus & ut te te ceſſes efferre ſecundis,
Immemor ipſe tui, ſortis & ambiguæ.
Quandoquidem ſerui tolluntur ad ardua regna,
Qui quoq; rex fuerat poſtmodo ſeruus erit.
Tum nil perpetuum, conſtans, durabile mundo
Permanet, & præſens uix tenet hora fidem.
Spes hominum fallax, conatus & irritus uſq;.
Melliſluo ut doces hic Poggius eloquio.

POGGII FLORENTINI, DE MISERIA humanæ conditionis, PRAEFATIO.

INTER uarios ſcriptores, qui res diuerſas ſuis ſtudijs complexi ſunt, nulli mihi propius ad hominũ utilitatẽ acceſſiſſe uidentur, quã hi qui ad coërcendas nimias animi cupiditates, tum etiã ad refrenandã ambitionẽ, ſuperuacaneumq́; rerum fortuitarũ appetitũ perniciosa mortalibus mala ſuam operã contulerũt. Nam qui huius uitę miſerã conditionẽ legẽtibus exponũt, docentq́; noſtras miſerias omnes à fortunæ bonis proficiſci, ideoq́; modũ ſtatuendũ eſſe cupiditatibus, hi ſunt profecto qui plurimũ de humano genere mereantur: Neceſſe eſt enim admodum reprimi cohiberiq́; has ſuperfluas in quibus mergimur cupiditates, cũ intellexerint fortunæ munera, quæ tanto concurſu expetunť, originẽ & fundamentũ noſtris miſerijs præbere, inq́; illis cõſiſtere ſedẽ infelicitatis humanæ. Et certe omnes anxietates, omnes uitæ moleſtię, omnes animorũ morbi contrahunť à fortunæ donis, quę cum decora ſpecioſaq́; uideanť, alliciũt homines ad ſe expetendas, ignaros ſanè quantis curis poſſidẽtes torqueãt, quãtisq́; afficiant calamitatibus. Ad ea conſequenda, cum mens hominũ cœca ignaraq́; futuri omni ſtudio anhelet, retrahent proculdubio pedẽ à quo cœperãt curſu, ſi admoniti fuerint, nullã fidem, nullã certam ſpem in his rebus eſſe habendã, quæ ſurſum deorſum uerſantis omnia fortunæ imperio reguntur. Hic

tur. Hic diuitias magno cumulat ſtudio, inſcius ſe foueã in quã decidat parare. Alius opes ſibi cõparat & amplitudinẽ, quas inuidia ſequit', inq; eis cõſeruandis interdiu labore, noctu uigilijs uexatur. Hic ſummũ locum in ciuitate, ac magiſtratus eximios quęrit, ut in ſe cõparet tum odij, tum exilij locũ. Quidam ſuarum ciuitatũ tyrãnidi incubuerũt, ignari ut uidet' raros eiuſmodi homines uiolentã mortẽ effugiſſe. Vxor & liberi ab alijs expetũtur. At hi quantas & quã graues ſecum ferant curas, angoresq; mentis, norunt qui eiuſmodi moleſtias ſunt experti. Multi ualitudine formaq; corporis lætãtur, rebus ad breue tẽpus duraturis, & quas tenuiſſima res poſſit conficere ac delere. Amplißimę dignitates, principatus, regna, imperia nihil aliud ſcimus eſſe quàm blãdimenta fortunæ. Quæ quã multos deſtituerint, luſerint, euerterint, & legimus & ipſi uidimus, haud parua humanæ miſeriæ documẽta. Qua ꝑpter qui harũ rerum nimias cupiditates ex mentibus hominũ delere conãtur, ſuadentq; parũ cõmercij cum fortunæ donis habendũ eſſe, prę ceteris cõſulere iudicandi ſunt, tum quieti corporis, tum animi tranquillitati, quę duo ſi ſana mens foret, eſſent cæteris anteferẽda. Vt igitur & nos aliquid utilitatis ad uitam hominũ noſtris lucubratiunculis conemur afferre, duobus libris expreſſimus, prout ingenij facultas tulit, quantã ſit miſeria conditionis qua nati ſumus, & quantũ homines ſuis cogitationibus deſtituant, ut perſpecta naturę imbecillitate, ſibi caſum ſtatuere cognoſcat, qui fortunæ temeritati nimium crediderint, ſuisq; cogitationibus aliquẽ prębeant tranquilliorẽ portum, ex quo ueluti è ſpeculo quodã tuti ꝓſpiciant eorũ tẽpeſtates, qui ſe ꝓcelloſo fortunæ uento cõmiſere. Non autẽ ignoro me eam ſumpſiſſe ſcribẽdi materiã, quæ excellens ingeniũ, exquiſitã doctrinam, ſummã eloquentiam requirat. Sed nil amplius à nobis poſtulandũ eſt quã quod poſſumus præſtare. Hũc autem laborẽ, utcunq; homines de eo ſint iudicaturi, ad publicã certe omnium ſumpſimus utilitatẽ. Tibi uero illuſtris princeps hoc opuſculũ inſcripſi, quẽ ſcio tuorum progenitorũ præclariſſimorũ Principũ ueſtigia imitantẽ delectari doctorũ hominũ ingenijs, & libẽter legere quæ à me ſcribunt'. Quãuis autẽ certus ſim æquitatẽ, moderationẽ animi tui, omnẽ ab ſe infelicitatis ſuſpitionẽ propulſaturã eſſe, tamen non parũ tibi profuturã arbitror huius operis lectionẽ, tum ad præcauendas fortunæ inſidias, quæ non effugiunt huius uitæ miſeriã, tum ad tutiora conſilia capeſcenda. Nam cum uelut in ſpeculo proſpexeris, quã multos fortuna tãquam in ſpectaculum uulgi luſerit, eamq; in bello plurimum poſſe maiori quadã prouidentia te illius arbitrio permittes, eiusq; munera hæſitanti capies manu. Summam quippe gloriam rebus, pace, belloq; geſtis pro tua præſtanti uirtute es conſecutus, quam tibi non ſolum conſeruandã cenſeo, ſed etiam augendã. Suadeoq; ut potius confidas uirtutũ præſidio, quæ in duce belli requirunt', quæq; in te ſunt eximiæ, quã fortunæ indulgentia, quã raro experiri tutiſſimũ eſſe uiri ſapientes uolunt.

Fortunæ uanitates.

Intentio autoris.

Dedicatio operis.

POGGII FLORENTINI ORATORIS CLARISSIMI, AD ILLVſtriſſimum principem Sigiſmundũ Pandulphum Malateſtam, de Miſeria conditionis humanæ, Liber I.

SEPTVAGESIMVM & ſecundum ætatis annum agens, cumè Romana curia, in qua annis fermè quinquaginta fuerã uerſatus, Florentiam reuertiſſem, publico ad ſecretorum noſtræ reipublicæ officium conſilio accitus, uiſebam ſæpe meo priſtino inſtituto præclariſſimum atq; integerrimum uirum Coſmum de Medicis, tum ciuem ornatiſſimũ, tum admodum deditum ſtudijs humanitatis, qui pluris menſes podagræ morbo domi ſe cõtinebat. Varij noſtri ſermones erant, tum de rebus ad cõmunia ſtudia ſpectantibus, tum de his in quibus ciuitas ut plurimum ſuam ſententiam requirebat. Contigit autem aliquando, ut plures ibi adeſſent de ratione belli quod uigebat colloquentes, inferreturq́; à nonnullis iam tritus ſermo Conſtantinopolitanæ urbis & miſerrimæ captiuitatis, conquerentibus tam aſperam atq; immanem Barbarorum crudelitam in cæde & ſanguine fidelium debacchatã. Quidam uerbis augebant calamitatem ſuſceptam futuraq́; Chriſtiani populi pericula extimeſcebant, niſi alijs & conſilijs & uiribus tali incendio ſubueniretur. Singuli deniq; in eam ſententiam deſcendebant, ut nullam prioribus ſeculis diriorem, neq; pernicioſiorem urbis alicuius captiuitatẽ aſſeuerarent. Id enim uulnus Chriſti fidelibus illatum affirmabant, quod dubitandum eſſet, ne peſtem pernicioſiſſimam conſequeremur, urbem illam tanquam ianuam quandam præbituram Teucris aditum ad occupãdas reliquas Europæ nationes, præſertim in mutua Chriſtianorum diſſenſione. Nullum eſſe Chriſtianũ regnum pacatum, nullam fermè gentem, nullam prouinciam abſq; bello. Eos qui ſuis opibus eſſent reprimere & contundere uires infidelium ſoliti, domeſticis diſcordijs implicitos eſſe: Italiam, quæ ſola ſuis armis terra mariq́; profligaret potentiam Barbarorum, uarijs bellis quaſſari. Ita uero dolebãt communem Græciæ ruinam, ut de propria extimeſcerẽt, cum omnes hebeſcere uiderentur ad ferenda præſidia, quibus hoſtilis impetus cohiberetur. Cum poſtea poſt uarios ſermones abiſſent omnes, præter Matthęum Palmerium uirum doctiſſimum atq; omni uirtute præſtãtem, percontari cœpit Coſmus, quid de hac luctuoſa ſentiremus captiuitate, quàm omnes tam multis uerbis ita deplorarent atq; augerent, ut cõſtans eſſet opinio, nihil magis peſtiferum Chriſtianis accidere potuiſſe, & ſimul de uarietate temporum quærebatur & fortunæ ſæuitia, exiſtimãs nihil crudelius, nihil acerbius multis ſeculis auditum.

ditum. Tum Matthæus, ego inquit humanitatis tantum cauſa tantæ urbis
ruinæ commiſerationem arbitror eſſe habendam. Si uero Græcorum natu-
ram, mores, uitam, perfidiam, deſidiam, auaritiam expendas, digni mihi o-
mni ſupplicio uidentur. Primum quæ ſit eorum natura, quæ uita ſatis à Cice
rone noſtro exprimitur in ea oratione quæ eſt pro L. Flacco, qua fide, qua re
ligione, quo animo erga Chriſtianos ſemper fuerint declarat plurimum ex-
ercituum Chriſtianorum interitus, qui cum ad terram ſanctam recuperan-
dam proficiſcerētur, uarijs eorum inſidijs ſunt extincti. Bis iam fidei profeſſi
onem catholicæ in concilijs factam abnegarunt. Tanta uero in illis tum igna
uia, tum auaritia ualuit, ut cum plurimo auro argentoq́ꝫ abundarēt, ne num
mum quidem impēdere uoluerint in eorum urbis tutelam, credo ut opulen-
tiorem prædam Teucris reliquerent, cum certiſſima fama ſit, ingentem, &
ultra quàm communis fuerit opinio in illa urbe theſaurum fuiſſe repertum.
Sèmper pontificum præſidia in rebus dubijs implorabant, & quod ipſimet
ſibi ſubſidium præſtare facilime potuiſſent, ab alijs requirebant, ut non caſu,
ſed diuino iudicio ea calamitas accidiſſe uideatur. Fateor tamen, quamuis eo
rum culpa tanta urbs perierit, eſſe eam crudelitatē etiam in Barbaris deplo-
randam. Hunc tamen lamentabilem tantæ urbis caſum magnifaciendū pu-
to, ac minime contemnendum. Verum non tam ſunt hæc admiranda, quàm
putantur uulgo, ſi quis fortunæ in rebus humanis ſolitam licentiam atqꝫ im-
perium animaduertat, eiusq́ꝫ in dandis auferendisq́ꝫ opibus, principatibus,
imperijs, regnis inſtabilitatem. Non enim nunc primum in euertendis ciui-
tatibus, gentibus, prouincijs uires ſuas oſtentat. Antiquus eſt illi ludus alta
quaſſare, hunc extollere, hunc deprimere, regem ex ſeruo, ſeruum ex rege fa
cere. Adeò autem conſtat frequentes fuiſſe etiam magnarum urbium deſo-
lationes, ut minime uideatur mirādum illam tonare circa ſublimiora, & ſum
ma faſtigia demoliri. Scio non eam ſolum urbem captam ab hoſtibus, ac di-
reptam, ſed plures ampliſſimas ciuitates ſuperiorum temporum monumen
tis, quæ poſt referentur, non tantum ſimili, ſed etiam maiore clade, & ſangui
ne hoſtili furore deletas. Harum miſeriam magno dolore ac fletu proſequi
deberemus, niſi maior infelicitatis moles, maior rerum metus occurreret,
cui communi quadam naturæ lege ſubditi uidemur. Non igitur nobis unius
tantum urbis, ſed uniuerſi orbis eſſet calamitas at infelicitas deflenda, quę a-
deo uulgatur in omnes, adeo genus humanum cōplexa eſt, ut nulla tanta eſſe
poſſet dicendi copia, quæ pro communi miſeriarum qualitate parem rebus
eloquentiam præſtaret. Videtis publicam, naturaq́ꝫ ſenſibus noſtris infixam
miſeræ uitæ legem ex parentis primi culpa contractam. Hinc noſtra omnis
infelicitas pendet: Hinc errores, uitia, ſcelera hominū ortum ducunt, ex qui-
bus uitæ huius miſeria propagatur. Hinc peccandi atqꝫ à uirtute declinandi
facultas, occaſio, materia præbita eſt. Quibus rebus ſatis palā conſtaret mor

Græcorum deprauata natura.

Fortunæ licentia.

Fontes mali.

talium mentes in miſerias incurrere deflendas, ſi uacaret noſtras ſingillatim recenſere ac deplorare calamitates. Quid eſt enim uita noſtra niſi peregrinatio quædam laboris, erroris & ſtulticiæ plena. Hæc Heraclitus ille Philoſophus mente uerſans, continuo fletu ſtulticiam hominum miſeriamq; proſequebatur. Dolebat ſapiens ille tam ſtultam eſſe hominum uitam, lugebatq; humanum genus ad inſaniam prolapſum, continuis mœroribus uerſari, recta conſilia ſpernere, negligere uirtutem, uitia ſummo ſtudio ſequi, odiſſe bonos, fauere malis, ea ſemper temere atq; importune petere, quæ animum noſtrum ſummis angoribus, uarijsq; moleſtijs ac perturbationibus agitarent. Itaque uitam hanc omnem deflendam arbitratur tanquam fontem uberrimum, ex quo multiplices noſtræ infelicitatis uitæq; moleſtæ riuuli emanarent. Quanto melius inquit Coſmus egiſſe Democritus dicitur, qui non fletum, ſed riſum erroribus hominum accommodabat. Quid enim ſtultius, aut uiro ſapiente indignius, quàm flere id quod corrigere nequeas, aut ex eo dolorem minime profuturum ſumere, quod nullo pacto queas immutare. Ego potius miſerijs noſtris modum cenſeo ſtatuendum quàm uerbis augendas eſſe, aut certe inueſtigandum, quemadmodum leuiores nobis efficeremus. Satis natura ipſa difficilis eſt, fragiliſq; etiam conſilio adhibito ad obſiſtendum incommodis noſtris, abſque quod illis grauitatem maiorem & durum pondus noſtra cogitatione & malorum memoria adijciamus. Fateor plurimas eſſe uitæ noſtræ moleſtias, & magnam eſſe humani generis imbecillitatem. Fateor pluribus fortunæ uentis nos eſſe expoſitos, & naturã noſtam fragilem eſſe. Sed data ſunt etiam nobis commoda permulta, & firma præſidia, quibus tuti eſſe poſſimus aduerſus fortunæ minas, & hanc quàm narras miſeriam uitæ conditionem. Multa largita eſt nobis blandimenta natura, multaſq; iucunditates ac uoluptates etiam honeſtas conceſſit, quibus eiuſmodi miſeriarum pondere leuaremur. Vxorem præterea dedit, liberos, nepotes, pronepotes, in quibus tanquã in ſpeculo noſtræ imaginis exemplar intueremur. Dedit inſuper longam progeniem, diuitias, opes, amplitudinem, honores, magiſtratus, imperia, ſummum in ciuitate locum, quæ nos aliquo uelut impendio demulcerent, & animum noſtrum à moleſtijs auocantes, perducerent ad tranquilliores cogitationes. Id uero quod plurimi faciendum eſt, conceſſit nobis conditor omnium Deus, rationem rebus cæteris excellentiorem, ad quàm tanquam munitam arcem confugeremus, cuius præſidio fulti, conſilioq; parentes rebus modum ſtatueremus, nec progredi longius quàm eius præſcripta patiantur ſineremus noſtras cupiditates. Illius ſanè præceptis ad beatam perducimur uitam, uẽdicamurq; ab omni miſeriarum tumultu. Id tibi certe ratio præſtabit, ſi ei obtemperaueris, ut firmo conſtantiq; ſis animo aduerſus utranq; fortunam, ut omnes caſus æquo animo feras, ut immobilis ac tui iuris nullos reformides miſeriarum tumultus, ad nullos

Heraclitiluctus ſuper miſeria humana.

Naturæ blandimenta.

metus

metus expaueſcas, libertateq́; utaris animi, qua tectus ſis ab omni fortunæ bello,& ad præſentia mala conſtans,& intrepidus ad futura.Sed quoniã communi ſtulticia à paucis uirtus colitur,locus datus eſt tum fortunæ,tum uitijs ampliſſimus,ad nos diuerſis ęgritudinibus ac libidinibus perturbãdos.Cum enim rationem,hoc eſt uirtutẽ quæ eſt recta ratio,neglexerimus, nosq́; multiplicibus cupiditatibus rationi aduerſis inſeruerimus,tanquam à uero itinere oberrantes,nullum quietis portum reperimus,uagi,inſtabiles,anxij,ſolliciti, ut quos libido huc illuc tranſuerſo agat, nullo certo fine cupiditatum. Quo fit ut ipſimet noſtris malis aditum cauſamq́; prębeamus.Subimus enim fortunæ omnia pro nutu ſuoq́; more uertentis arbitrium, cuius temeritate regitur præcipue uulgi atque imperitorum uita. Quare haud mirum debet uideri, ſi multis miſerijs implicita uidetur humana conditio. Culpa id certe accidit noſtra, non naturæ, qui dotes illius nobis ad bene uiuendum datas, malisq́; deprauatas moribus, uertimus in perniciem noſtram, ſerui fortunæ facti, cum liberi eſſe poſſemus. Tum ego: Dabit mihi ueniam Matthæus inquam, ſi paucis ad ea quæ à te dicta ſunt, reſpondebo. Opinor Coſme, ideo tibi ita uideri, quod cæteros forſan tui ſimiles & animi uirtute, & uitæ integritate,fide,conſtantia iudicas,ſed non omnes idem ingenium,eandem mentem, eaſdem opes, copias, facultates, eaſdem naturæ dotes afferunt ad uitæ moleſtias propellendas. Vnicum podagræ incommodum in te conſpicimus, reliqua Deus opulenter in te congeſſit, quæ ſunt homini præcipue exoptanda, ut hanc unam corporis ægritudinem plurima & animi & fortunæ dona compenſare queant.Sed quid ſentiemus de reliquis, quorum hunc ſumma inopia, hunc malum peſſimum ſtulticia, alium prolis orbitas, alium cœcitas, quoſdam debilitas corporis, nonnullos tum carcer, tum patriæ calamitas, quoſdam effera immanisq́; natura adeò premit, ut ſe ultro miſeros profiteantur,qui omnes longe à te diſſentiunt,uterenturque Terentij uerbis: Tu ſi hic ſis aliter ſentias. Itaque minime miror,leuem tibi uideri miſeriam noſtram, aut non adeò diffuſam, ut exiſtimes omnes mortales illi ſubditos eſſe, uerum ſentiret aliter ille, cui quæ tibi adſunt, deeſſent omnia, diceretq́;,uentrem plenum ueteri prouerbio,facile de ieiunijs diſſerere,teſtaretur ſuo exemplo inops nihil eſſe miſerius paupertate, patria pulſus, nihil exilio infelicius,ignobilis,nihil difficilius cõtemptu, luminibus carens,nihil durius cæcitate,æger corpore, nil morbo miſerius aſſeueraret. Stulti nunq̃ de ſua ſtulticia conqueruntur.Nullus enim adeò demẽs repertus eſt, qui aut de ſtulticia quęreret,aut doleret ſibi ſapientiã deeſſe.Plures inſurgerẽt cõtra tuam ſententiã uarijs caſibus acti,qui nihil affirmarẽt hac uita miſerius,nihil durius,nihil difficilius eſſe probatiſſimis teſtibus cõtenderent.Ad paucos deſcẽdere,in paucioribus immorari ſecundã fortunam.Aduerſæ aũt latũ,amplũ,& peruagatũ campũ eſſe,cum proſpere ſit breuis atq; anguſtus. Vitam

Virtus recta ratio.

hanc omnem tum breuem eſſe, tum fortunæ, libidini, iniquitatiq; addictam, iniqua magis quàm æqua lance acta hominum ponderantis. Hanc maxime bonis ac fortibus infeſtam uiris, quos pro arbitrio oppugnet, uirtuti præcipue inimica, illius temeritati nos ſubditos eſſe, uiribusq; eius magis obnoxium quàm rationi. Aſſeueraret præterea rationem, quam ſupra fortunã conſiſtere arguis ſopitam quodammodo cedere ictibus fortunæ, & illius contumaciam formidare. Hinc morum præceptor ſcribit Seneca, nos in fortunæ regnũ durum atq; inuictum perueniſſe, illius arbitrio digna atq; indigna paſſuros, abuti eam impudenter, contumelioſe, crudeliter, corporibus noſtris, alios ignibus urere, alios per incerta maria nudos iactare, ex quo omnem uitam noſtra, tum ſupplicium eſſe affirmant, tum flebilẽ totam, tum uarijs plenam caſibus atq; infeſtam. Cham quod datam nobis rationẽ aſſeris, qua fortunæ uires debilitarentur, fateor id uerum eſſe quo ad animũ ſpectat, ſi quis illa libere uti poſſet, ſed plurima obſtacula & tanquam duri obices oppoſiti ſunt ad conſequendam uirtutem. Conceſſit nobis rerum parens natura, unicum tantum rationis prꝑſidium, quo firmiores contra fortunæ impetum ſtaremus, ſed debilitauit illud plurimis hoſtibus ac præualidis. Non enim ueteranos ſolum milites, ſed uarias machinas ac tormẽta comparauit, quꝑ illam cõtinuo bello expugnarẽt. Videtis quale quantumq; ſit, non agmen, ſed exercitus in nos undiq; irruentium uitiorum, quibus inualeſcunt animorum morbi contra rationem ad prælium deſcendentes, quanta contra uirtutem inſurgat acies improbitatis, quantum ſapientia à ſtulticia oppugnetur magno inſanorum fulta comitatu. Horum omnium rationis ac uirtutis hoſtium, ſi uires conſiderabis, difficilimam profecto iudicabis eſſe unicam rationem, tot oppugnãtium certamine depreſſam, uim ſuam poſſe in tam dura atq; aduerſa acie exercere. Bellantur enim atq; acriter rationẽ perſequuntur auaritia, prodigalitas, luxuria, metus, temeritas, libido, æmulatio, ſuperbia, ambitio, & ſexcentæ perturbationes animi aduerſæ, ualidæ atq; infeſtiſſimæ rationi, quarum uim pauci ſunt adhuc reperti, qui ratione ſuperarent. Maximam uero mortalium partem ſeducunt & rapiunt in arbitrium ſuum. Quotũ enim quenq; etiam in ciuitatibus bene inſtitutis reperies uirum bonum, honeſtũ, continentem, qui ſe uendicet à uitiorum cõtagione, ne dicam miſerrima ſeruitute. Omnes declinauerunt inquit Propheta, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt uſq; ad unum. Si nemo bonum facit, ſi declinauerunt omnes, certe ad malum declinarunt. Malos autẽ & improbos, cum miſeros eſſe conſtet, ſequitur ut omnes uitæ miſeria cõficiantur. Quid eſt enim in hac uita miſerius, quid infelicius, quàm carere uirtute, quàm uitijs deditũ eſſe, quàm non obtemperare rationi: qua qui uacuus ſit homo uel belua potius, ut ſtultus ſit atq; inſipiens neceſſe eſt. Nullũ autem inſipientia maius malum, nulla maior calamitas. Ergo concedatur oportet, quoniam mali ſint omnes, &

Rationis præſidium.

Rationem debellantur.

mnes,& miſeros quoq; eſſe. Nam uxorem, filios, nepotes, reliquaq; quæ enumeraſti, hanc uitæ miſeriam uoluiſti propellere, uide ne ea potius miſeriarum irritamenta eſſe uideantur, & quæ iucunditatem uitæq; ſubſidia putas afferre, ſecum amplam materiem infelicitatis importent. Sunt enim omnia illa bona à fortuna mutuo conceſſa nobis, quæ cum placuerit, repetendi ſummum ius habet. Quo autem magis nos fortuna ſuis muneribus exornat, eo plus eſt illius poteſtas mutabilitasq; extimeſcenda. O fortuna terentianus ille adoleſcens ait, quàm nunquam perpetuo es bona. Tragœdus quoq; Res humanas ordine nullo fortuna regit, ſpargitq; manu munera cæca peiora fouens. Quàm paucis autem diutius fortuna indulſerit, quàm fuerit inconſtans, multorum quos deluſit exempla admonent. Id ſanè conſtat, plus doloris amiſſa illius beneficia præbere, quàm poſſeſſa uoluptatis. Vxor uero & liberi, nepotes, coniuncti ſummæ ſunt iucunditati, ſi & uixerint diutius, & fuerint boni. Suſpenſus eſt & dubius animo tamen quilibet, & continuo pauore incertus, metuens aut uxoris mortem, aut filij peccatum, aut morbum filię, ut Terentius ait: Vides præterea multorum orbitatem, quos fortuna ad opes extulit ac dignitates. Vides alterum propter bonorum liberorum interitum dolere, alterum ob malorum uitam. Vides multis ſatius fuiſſe futurum, nec habuiſſe prolem ullam, nec uxorem unquam duxiſſe. Scis plurimos ob diuitias periſſe, plures honorum cupiditate ſuis urbibus exactos. His bonis omnibus, ſi bona habenda ſunt, quæ antea recenſuiſti, & ſua mala permixta nouimus, & annexas calamitates. Opulentiam, paupertas, qui maximus habetur cruciatus, ſequitur & inopia opes, ac diuitias egeſtas & ſolitudo, ualitudinem excipiunt morbi, dignitati atque honori proximus eſt contemptus, proli liberorum orbitas ſuccedit. Imperium aliquando ſeruitio mutatur. Mitto quod ea quibus felicitatem cõparari putas, inſtrumẽta uitiorum, cupiditatum incitamenta, uoluptatum illecebræ, acerrimi libidinum ſtimuli eſſe conſueuerunt. Etenim in peccandi licentia difficillimũ eſt honeſtũ ſeruare. Diuites inq̃t Tragœdus, regnoq; fulti pluſquã fas eſt petũt, qđ non poteſt, uult poſſe qui nimium poteſt. Quibus ex rebus mihi perſuadeo adeò cõmunem hanc miſeriarũ eſſe labem, ut neminẽ ab ea excipiendũ putem. Tũ cum uiderer dicendi finem eſſe facturus. Adde his Mattheus, ſi libet inquit, ut noſtro Marte, ut aiunt aliquid conficiamus, natura ipſa cõprobare uidetur ſententiam tuam, quę primum infantis in lucem ęditi opus ſtatuit eſſe fletum, lachrymas, lamentationes tanquam natura prævidente ſe palàm expoſitã eſſe in uaſtum atq; immenſum miſeriarum pelagus, quibus in primo iam ortu ſe queritur eſſe depreſſam, & hoc uitę primordio, lamentatur, iacta eſſe reliqui futuri tẽporis fundamẽta. Videtur qui natus, cum nihil aut boni, aut mali norit, natura impellente, futuras pręſagire calamitates, naturaliq; inſtinctu pręſentire uitæ mortalis incommoda, morbos, paupertatem, exilia, chariſſimorum nobis

Infantis miſeria.

rum nobis

rum nobis obitum, animi corporisq́ uitia, & reliqua detrimenta fragilitatis humanæ. Incertum quoq; uitæ noſtrę curſum, fieri fortunæ arbitrio incertiorem, ut nulla alicuius certi temporis ratio ſit futura. Vereor ne ſi antequam naſceremur, expoſita nobis eſſet huius noſtræ uitę cõditio, ingredi recuſaremus tam paruo nauigio, tam uaſtum mare, tam tempeſtuoſum, eosq́ ſcopulos euitaremus, à quibus proſpiceremus certiſſimum nobis naufragiũ imminere. Conſiderate oro, quàm optandi, quàm iucunda hanc uitam introeuntibus expoſita eſſe Vergilius deſcribat, & eos ſi potes miſeros eſſe nega. Veſtibulum ante ipſum, inquit, primisq́ in faucibus orci Luctus, & ultrices poſuere cubilia curæ, Pallentesq́ habitant morbi, triſtisq́ ſenectus, Et metus, ac maleſuada fames, & turpis egeſtas, Terribiles uiſu formę, lętumq́, laborq́. Tum cõſanguineus lœti ſopor, & mala mentis Gaudia, mortiferumq́ aduerſo in limine bellum, Ferreiq́ Eumenidũ thalami, & diſcordia demens. An uero cenſes, cum hic optimus comitatus ad uitam ingreſſis ſit tributus, nos uiribus noſtris tantam miſeriarum aciem effugere poſſe? Magna mole, magnis hoſtium copijs, magna moleſtiarum cohorte premimur Coſme, ut nequeã inſpicere quis aditus, aut quæ facultas det nobis ad effugiendas quæ ab ipſo ortu naſcuntur nobiſcum difficultates. Quæ cum ab eo dicta eſſent: Conſideremus ait Coſmus, quæ à nobis dicta ſunt paulò diligentius, & ueſtram ſententiam uberriori ſermone diſcutiamus, quæ an probanda ſit, uiderint hi qui in maiori quadam doctrinæ facultate uerſantur, loquar tamen, quæ ex tempore in mentem ueniunt, cæteri ſuam opinionem ſeruabunt. Ego quamuis fatear fortunam, hoc eſt Dei indulgentiam in me ſatis propenſam fuiſſe, animiq́ dotes à te explicatas ſciam in me eſſe medioeres, tamẽ multos fuiſſe memoriæ proditum eſt in hac una urbe, & noſtra & maiorum noſtrorum ætate, qui extremum uſq; uitæ finem ſumma cum felicitate cõſenuerunt, ut omnium iudicio uiderentur, ab hac, ut ais, communi miſeria ſegregandi. Patrem inquit tuum Matthæus, optimum uirum atq; inſignem pietate, ſemouendum cognouimus ab hac turba, præter eum neminem, cui non multa defuerint ad felicitatem. At parens tuus perhumanus fuit, ac liberalis, ſumma præditus beneficentia, à quo nil abfuiſſe uidetur ex his quibus humana felicitas comparatur. Etenim & animi & corporis & fortunæ bonis accumulatiſſime præſtitit ſuæ ætatis uiris. Mittamus Coſmus ait de nobis loqui, ne noſmetipſos, quod inuidioſum fortaſſe eſſet, commendare uideamur. Id uere poſſum dicere, plures ex hac urbe ſimili cum felicitate ab hac diſceſſiſſe uita, quos ad effugiendam uulgi uaria ſentientis opinionem prætermitto, rectius in priſcis & antiquis uiris recenſendis collocabitur oratio noſtra, qui tum doctrina, tum rerum geſtarum gloria claruerũt. Nam ut Barbaros prætercam, qui ſe tyrannorum quàm regum ſimiliores eſſe maluerunt, ſtultum uidetur uiros Grecíæ ſapientiſſimos Licurgũ, Solonem, Ariſtidem,

Liſandrum

Liſandrum,Socratem quoq; ac Platonem,cęteroſq; egregios philoſophos, qui relictis fortunæ donis ſe philoſophandi ſtudio dediderunt: Alexandrum inſuper,Milciadem,Ageſilaum,Themiſtoclem, Epaminundam,reliquoſq; ſummos Græciæ Imperatores, qui feliciſſimi putantur, exiſtimare miſeros fuiſſe.E noſtris uero Brutum,Fabritium, Publicolam Coruncanium, Camillum,Catones,Lelios,Scipiones,Rutilium,Cicerônem, innumerabileſq; alios ab omni miſeriarum labe intactos præſtitit egregia illorum uirtus. Iuſti enim ſapienteſq; ſunt habiti,& cum uirtute quæ procul omnem à ſe miſeriam repellit uixiſſe.Non igitur omnibus hominibus hæc tua imperat miſera conditio uitę, ſed ſtultos tantum atq; ignauum & imperitum comprehendit uulgus,quod nulla ratione,nulla prudentia,nulla uirtute fultum more pecudum ſolo mouetur ſenſu impetuq; uoluntario quodam atq; repentino.Hi fortunæ manus porrigentes,eiq; parentes,huius ſeculi miſerijs ſe obiectant. Ariſtotelis ſententiam noſti,dominari fortunam in populis,ibiq; eam plurimũ poſſe,ubi minimum inſit ſapientiæ.Ab ea quidem omnis noſtra manat infelicitatis occaſio.Nam qui ſe illius nutui gubernandos tradunt,qui ſe illi permittunt,qui illius muneribus inhiant,inq; ea ſpem rerũ ſuarum ponunt, non infelices eſſe non poſſunt, qui uero ſuorum operum ducem ac moderatricẽ rationem & uirtutem habent, eiuſq; præceptis obtemperant, ſunt ab omni fortunæ temeritate & miſeria tuti.Quatiunt ad fortunæ uentũ nonnunquã, ſed agitati robuſtius inſiſtunt cõtra eam,uirtutis præſidio muniti,euaduntq; in omni aduerſo certamine ſuperiores.Hic ego non de unius inquam,aut alterius Coſme,ſed de cõmuni conditionis humanæ miſeria ſum locutus.Scio quoſdam excipi poſſe ab hac miſeriarum ſorte,quos Dei pietas reliquis inſigniores uirtute fecit, ſed ſunt nigris cignis & coruis albis, ut dicit,rariores. Omnia præclara rara efficit natura,perpauci parent iudicio rationis,pauciores uirtutis præſcripto reguntur. Vix unicum quem merito probes ſingulis ætatibus reperies.Quidam ſunt inquies,at pauci,quos ęquus amauit Iupiter,aut ardẽs euexit ad æthera uirtus.At uero quæ portio eſt hæc inter uniuerſos? Nõ ego de unica tanq̃ phœnice uerba facio, aut Stoicorũ ſapiente,q nuſquã repertus eſt,ſed de gẽte hominũ,quod clare uidemus, tum regi à fortuna, tum ultro aduocare cauſas miſeriarũ, quibus illi præbeat locum ad ſe lacerandũ.Imbecilles ſumus natura omnes,neq; ulla ſapientia obſiſtimus fortunæ temeritati, quæ cum in ſuam nos ditionẽ arbitriumq; redegit, infinitis penè miſerijs ſurſum deorſum pro arbitrio uerſat.In omni re profecto fortunã dominari Saluſtius ſcribit, & eam pro libidine magis quã ratione omnia regere atq; miſcere.Sed Cicero quoq; in ſuis epiſtolis,plus in rebus humanis fortunã poſſe ait, quã rationẽ, & omne conſiliũ in fortuna poſitũ eſſe uideri. Theophraſti quoq; ſententiã legiſtis: Vitam noſtrã à fortuna regi,non à ſapientia. Quæ ſi uera ſunt, miſeros nos eſſe neceſſe eſt, qui tam fallacis domini, tam pro-

tam proditoris, tam iniqui, ſeruitio pręmamur. Nam quod Licurgum, Solonem, Socratem, Fabritium, Catones, ac reliquos, quos enumeraſti extra miſeriam fuiſſe credis: Id tibi ſi aliqua ex parte conceſſerim, animum ſcilicet uirtute prӕditum, nulli miſerię ſubeſſe, & tanquam ſui iuris, fortunam omnium aſpernari, tamen externa bona quӕ ſuӕ ditionis exiſtunt, multis incōmodis, doloribus, morbis, calamitatibus, quӕ ſummam miſeriam contrahunt, labefactare poteſt. Nam quē in dādis muneribus ſuis, lӕticia ac uoluptate perfudit, eundem in auferendis dolore miſeriaq; torquebit. Non enim nobis ſapiens ſtoicus queritur, qui in tauro Phalaridis futurus ſit beatus, ſed de cōmuni hominū natura, deq; publica totius humani generis miſeria diſputamus, quam negare non potes, maiori ex parte etiam complecti illos quos nominaſti. Aut enim prӕſtantiſſimi uiri ſuis pulſi ciuitatibus, eiecti patria uarie necati miſeria huius uitӕ non caruerunt, aut miſerӕ ciuitates cenſendӕ ſunt, quӕ erga ciues de ſe bene meritos ingratiſſimas ſe prӕbuerunt. Lacedӕmonij, quorum de uirtute multa dicuntur. Licurgum uirum ſanctiſſimum, prudentiſſimum ciuem, ſenem optimum, à quo leges acceperunt eas, quibus ſeptingentis fermè paruerunt annis expulerūt ea urbe quam inſtitutis optimis conſeruauit. Quo ſolo facto Lacedӕmonius populus arguitur fuiſſe miſerrimus. Pari in cauſa uidentur Athenienſes miſerrimi iudicandi, qui Solonem unum è ſeptē Sapientibus, qui urbem optimis legibus munierat, exilio multarunt: Credo ut ei gratiam pro tanto legum prӕmio exilij calamitate referrent. Socratem uirum ſapientiſſimum Apollinis oraculo iudicatum, iniquiſſimo iudicio oppreſſere. Ariſtidē, qui ſolus in tanta ciuitate iuſti cognomen eſt aſſecutus, quia nimium iuſtus uidebatur, in exilium eiecerunt, ut magis ob id iniquum facinus Athenienſis populus quàm Ariſtides exulaſſe uidebatur. Nunquid nam tam peruerſo iudicio ciuitas tam ingrata non eſt cenſenda miſerrima, quӕ optimos ciues, ſapientiſſimos uiros, ſummos imperatores uinculis, carcere, exilio, morte uiolenta uitam finire coēgit: Milciades Athenienſis dux ſapientiſſimus, poſt illam Marathoniam pugnam, in qua centum milia hoſtium cum decem milibus ſuperauit, populi iuſſu in uinculis eſt defunctus. Cymon eius filius propter belli gloriam inuidia pulſus, extra patriam obijt diem ſuum. Phocionē clementia, liberalitate, uirtute prӕſtantem, inique ab Athenienſibus peremptum, extra patriӕ fines ſepeliri ciuitas illa coēgit, exempla permulta prӕbens, quo maxime prӕmio de ſe merentes ciues ſoleret afficere. Similē uitӕ exitum Demetrius Phalereus ſortitus eſt, uitio ingratiſſimę ciuitatis. Quid loquar de Themiſtocle, cuius nauali prӕlio uirtus, claſſem Xerxis regis potentiſſimi profligauit, ex quo ſalus patriӕ parta eſt, non'ne eorundem quos ſaluarat ſententia in exilio eſt defunctus: Idem exitus Alcibiadis ſummi ducis fuit, quem ingrata patria compulit in exilio mori. Horum pręclariſſimorū uirorum caſus, ut uideor teſtatur,

aut miſeros illos fuiſſe, qui tam crudelia fata ſortiti ſunt, aut miſeras ciuitates, quæ ſuos liberatores ac defenſores tam ingrata beneficiorum memoria carcerarunt, expulerunt, occiderunt. Nam quod Alexandrum inter eos nominaſti, qui ab hac conditione miſeriæ poſſet excipi, ille mihi miſerrimus omnium qui unquam fuerunt eſſe uidetur, ſiquidem crudelis, ebrioſus, ſuperbus, ſupra conditionem humanam elatus, ira feruens, orbis prædo deterrimus, amicorũ peſtis nefaria fuit. Quæ igitur cum tot uitijs felicitati ſocietas eſſe poteſt? Profecto nulla, niſi uitia uirtutibus æquare uelimus. Omitto Carthaginenſes, qui ſuos imperatores bellica uirtute præclaros aut expulerunt urbe aut in crucem ſuſtulerũt, quos credere uacaſſe miſeria minime prudentis hominis eſſe uidetur. Sed ne Romani quidem, quorum uirtutem tantopere ſcriptores extollunt, extra miſeriam hanc fuiſſe concedam, tantum erga ſuos autores, defenſores, propugnatores, ingrati, tam inter ſe turbulenti, tam ſuis peſtiferi ciuibus, tam iniqui uirtutis extimatores. Marcum Coriolanum, Camillum, tot Scipiones patriæ liberatores, aut iniquæ plebis ſententia ex urbe pulſos legimus, aut in carcerem duci iuſſos, aut uiolẽta peremptos morte. P. Rutilius uir optimus ac ſanctiſſimus, iniquiſſimo plebiſcito exulauit, qui poſtmodum reuocante Silla, redire in patriam noluit, dicens ſe non poſſe æquo animo in eam urbem reuerti, in qua plus arma quàm leges ualerent. Poſteriorem Catonem ſtoicæ uirtutis uirum, tum repulſæ ignominia Romanus populus, tum multis contumelijs notauit. Inuenti certe ſunt, qui Catonis faciem ſputis, caput fimo macularent, tanta popul Romani cura uirtutis fuit, quem multis ego de cauſis dicam fuiſſe miſerrimum. Nam quæ felicitas in ea uiguit urbe, quæ tum erga bene de ſe meritos ciues tam crudelis extitit, tum ſemper inteſtinis diſſenſionibus externisq; bellis ac cladibus quaſſata, ſuorum aliorumq; continua cæde, rapinis, ſpolijs, incendijs craſſata eſt? Ea tum ſemper miſeram uitæ rationem experta eſt, tum uero maxime, cum ciuilibus bellis dictatorum, conſulum, triumuirorum ſæuitia immanitateq; laceratur, cum ciuibus exhauſta clariſſimis, tot excellentium uirorum proſcriptione cædeq; defeſſa, tandem prædita libertate ad uniuſque imperium redacta, non imperatorum, ſed prodigorum deteſtandam crudelitatem paſſa corruit. Quid illi ciuitati miſerius accidere potuit, quàm M. Ciceronis cum dextra manu caput (unius ebrij edicto) conto affixum conſpicere, his roſtris, in quibus uir optimus patriæq; amantiſſimus Rom. Pop. ſalutem defendit ſæpius contra impetus ciuium prædictorum. Quid infelicius illi fuit urbi, quàm Octauij Cinnæ, Carbonis, Marij Sillæ, quàm trium portentorum non crudelitatem, ſed inſanam rabiem ciuium ſanguine redundantem, fuiſſe multo tempore in ſuam perniciem perpeſſam. Dicant cæteri atq; opinentur ut uolunt Cæſarem Auguſtum, in quem plura quàm in alium quempiam dona fortuna congeſſit, nunquam concedam fuiſſe felicem. Ego

Alexandri uita.

hominum,ciuium,patriæ reipublicæ Ciceronis proditorem, qui arma pro
ſalute publica accepta in nefariam illius ſeruitutem cõuertit, qui libertatem
patriæ abſtulit, qui Ciceronem uirum ſanctiſſimum de ſe optime meritum
parentem patriæ,regnandi gratia Antonio trucidandum conceſſit, qui ſæui
tia plus quàm tyrannica uſus, ac occidendis trucidandisq; ciuibus defeſſus,
ſatietate modum proſcriptionibus fecit,miſerrimum fuiſſe contendam. Miſ
ſos facio reliquos triumuiros qui quàm felices extiterint & uitæ turpitudo,
& infelix miſeræq; uitæ exitus declarat. Hoc ſanè aſſeram & illam urbẽ nun-
quam effugiſſe eam quàm dico communis miſeriæ calamitatem,& unicum
tantum tot ſeculis in ea Q. ſcilicet Metellum habitum eſſe felicem. Verum
ſi tanti uirtutem facimus,ut ea ſola nos eximere ab omni miſeriarum ſeruitu
te poſſit,& uirtute quoq; uacuos,hoc eſt malos & uitioſos miſeros eſſe neceſ
ſe eſt. Non enim parua uidetur miſeria, carere uirtute, flagitio & turpidini
deditum eſſe. Miſera eſt igitur omnis peccantium uita, nullusq; morbus eſt
animorum ęgritudine pernicioſior. At uero omnes fermè malum hoc quod
eſt pernicioſiſſimum uexat. Miſeros ergo improbos eſſe omnes neceſſe eſt.
Et quidem quàm late pateat nequitia noſtri, quanq; ſint in promptu uitia, &
quàm undiq; in nos incurſent, quibus quãta difficultate obſiſtamus, teſtis eſt
uita noſtra tum ſceleribus,tum flagitijs plena. Nemo uitijs ſine naſcit̃ inquit
Horatius, optimus ille eſt qui minimis urget̃. Itaq; fatendũ uidet̃, cũ omnes
in uitio ſint, eos & miſeros eſſe. At uero uitã noſtrã uniuerſam diſtrahi uitijs
Vitiorum generalitas. agitariq; palã cõſpicit̃. Ardet alius auaritia, alius luxuriȩ addictus eſt, hic ſer
uit ambitioni, alteri ſuperbia dominat̃. Hũc torquet cupiditas dominãdi, ali
us odio atq; inuidia laborat: Quoſdã alienis imminere opibus, nõnullos quæ
ſtui & cumulãdis diuitijs inſeruire uidemus. Sũt quos paupertas ad mala im
pellat facinora. Sũt qui uarijs uoluptatũ illecebris capti à recta uia detorque-
ant̃. Sunt inſtar quidã Tantali, qui in affluẽti rerũ copia neq; famẽ, neq; ſitim
ꝑpulſent. Videre licet quoſdã ad illa adipiſcenda ſuperfluis incũbere labori-
bus, quæ parta poſtmodum maiori moleſtia afficiant poſſeſſores, ut ſatius fu
erit futurum, ſua illos ſpe fruſtratos fuiſſe, quàm quod cupierint adeptos. O-
mni ſtudio quærunt illa potiſſime, quæ cum difficultate potita difficilius te-
neantur. Quid eſt enim ſtabile, tam firmum, tam ſolidum in his quorum no-
bis uſum fortuna conceſſit, quod non eius uis ac libido diſſipet atque euer-
tat? Omnia hæc illius arbitrio reguntur, nulliq; ſe tantum largituram pol
licetur, quin tantundem ſe minetur cum libuerit ablaturam. Quare tam
lætandum eſt his, quæ mutuo dedit utenda nobis, quàm ſemper metuen-
dum, ne cum uoluerit cogaris amittere. Labuntur humana ſemper ac flu-
unt, nunquam in eodem ſtatu permanſura. Ea conditione natura conſtituit
ſingula, ut in occaſum atque interitum uergant. Illorum qui uulgo felices
putantur, ſi cogitationes & curas inſpexeris interiores, inuenies profecto
inanem

nis proditorem, qui arma pro
ntem cõuertit, qui libertatem
ſimum de ſe optime meritum
ucidandum conceſſit, qui ſeui
ucidandisq́; ciuibus defeſſus,
rimum fuiſſe contendam. Miſ
s exciterint & uitæ turpitudo,
nè aſſeram & illam urbẽ nun
ernæ calamitatem, & unicum
abitum eſſe felicem. Verum
e ab omni miſeriarum ſeruitu
& uitioſos miſeros eſſe neceſ
uirtute, flagitio & turpidini
um uita, nullusq́; morbus eſt
mnes fermè malum hoc quod
robos eſſe omnes neceſſe eſt.
mq́; ſint in promptu uitia, &
ſcultate obſiſtamus, teſtis eſt
Nemo uitijs ſine naſcit̃ inquit
q; fatendũ uidet̃, cũ omnes
trã uniuerſam diſtrahi uitijs
luxuriæ addictus eſt, hic ſe
quet cupiditas dominãdi, ali
nere opibus, nõnullos quæ
nos paupertas ad mala im
capto à recta uia detorque
opia neq; famẽ, neq; ſitim
uperfluis incũbere labori
ant poſſeſſores, ut ſatius fu
uod cupierint adeptos. O
cultate potita difficilius te
olidum in his quorum no
bido diſſipet atque euer
ſe tantum largituram pol
ablaturam. Quare tam
, quàm ſemper metuen
r humana ſemper ac flu
ditione natura conſtituit
llorum qui uulgo felices
iores, inuenies profectò
inanem

inanem
tis ac
enim
curas
rum
anim
ris h
port
derc
poſ.
qu
qui
ior
ta ſ
pr
uiq
ex
qu
ti d
tur
pid
qua
turb
met
lanet
eſt ill
bere.
mam
eijs, o
tio ab
uirtut
titude
princ
rumq́;
ſequen
us eſſe p
tulatur.
eri cauſa
quorum e
atque igna

ſeriam
ni uir-
oſcri-
rum-
ic ui-
us in
qui
unt,
nti-
im
am
tos
um
un-
no-
pe-
ter
or-
cto
rtu
lum
em-
non
par-
nen,
ad la-
meo
relin-
citate
em ni-
etudi-
et à te
, obſe-
nus in
a in re
ecũ eſſe
n tamen
riptã mi-
o ſuſtinẽt,
gius, de uno
aut altero

aut alt
dem d
men c
falſa e
Qual
aliqu
bilit
natu
ma e
ſenſil
ſcribi
at, ſec
um ſi
noſtr
cere c
dicen
citate
batur
accid
leribus
iudica
git D.
mana
ribus,
eſt iſta
dine ut
logi ten
lunt, ita
multitu
rant ab o
ant miſe
tientia m
tatem, pr
ſos quoq;
mum prof
ti fidei noſ
in tam uar
ab indoctis
quos proba
occurret, ig

ogle

udine,
alores
Chri-
libus,
ioné.
imis
ſeſſi-
gin-
men
rorũ
n ob-
Hoc
i hoc
rcen-
te ſan
gis ſa
tat, a-
o mi-
munt,
conſti-
atur,
erum
mper
ſerun-
des li-
lam ſa
e inanis
ntuide-
uientes
ſime de-
i celebra
Ego au-
pant eſſe
llendo &
nultiuaga
n linguæ,
oggi ſen-
conditio-
is exordio
uarios, ad
ncommoda

incommoda, languores, pericula, morbos, ægritudines, in qua ueluti tempeſtuoſi importuoſiq́; maris ſint nobis diuerſa rerum naufragia ſubeunda. Nulla præſentis temporis quies, nulla facultas ocij, nullus à curis uacuus dies datur, nulla laborum intercapedo, ut planè ſecundum Terentij ſententiam affirmare liceat nos eſſe ad miſeriam natos. Tuipſe noſti Coſme, quem cæteri beatum putant hoc ætatis longo curriculo, quæ te cogitationes, curæ, moleſtiæ, perturbationes animi conculcent, quæ tibi detur ad quietem uacatio, quanto tempore tibi uiuas. Neſciunt alij quàm ſit ſollicita magnæ tutela felicitatis, quàm dubia, quàm anxia illius conſeruandæ formido. Ignorat populus quantum in Re Pub. poſſit inuidia, quantum ſit uirtutis odium apud multos, quanta æmulatio improborum. Externa plebs conſpicit, quæ magna ex parte ſunt ſpecioſa, clientelas, ueſtes, apparatus, domeſticos, lautam ſuppellectilē, argenteam menſam, longum ſeruientium agmen, ad quæ omnes ore patulo inhiant, tanquam in his ſit felicitas cōſtituta, ſed non uidentur neq; conſpiciuntur interiores calamitates, occulti morbi, & uulnera ſecretiora, quæ animum miſerum reddunt atq; infelicem. Romanus ille ciuis cum repudiaſſet uxorem, multis id factum, quod fœminam pulchram, honeſtam, probam, ut uidebatur ab eo dimiſſam culpantibus accuſarent, oſtenſo quem in pedibus geſtabat calceo, petiuit nunquid his aptus eis & pulcher uideret? Annuentibus illis, at ſolus inquit, noui qua me pedis parte premat. Sic eſt profecto, non ſunt omnibus eorum qui beati putantur nota cum animi, tum moleſtiores curæ, tum mentis perturbatæ motus, qui corda illorū tanquam uultures Titij iecur exedunt in continuum cruciatum. Tum Coſmus: Scio inquit Matthæe pluribus difficultatibus eſſe implicitam uitam noſtram, ut quæ ſemper defatigetur certamine uitiorum. Scio difficillimum eſſe ratione ſuperare fortunā, animiq́; grauitate & ſapientia repellere angores ac moleſtias imminentis. Sed noui etiam uiros ſapientes nunquā miſeros eſſe, quippe cum uirtus nulla ſocietate coëat cum miſeria, ſed eā procul abijciat ac repellat. Multas affers huius uitæ moleſtias atq; impedimēta & cum uitijs concertationes, à quibus cōtinuo oppugnamur. Vexant, ut ais, homines pluribus tum animi, tum corporis ægritudinibus, quibus maiori ex parte noſtra imbecillitas cedit. Verum non natura, ſed uitio noſtro & morū peruerſitate omnis huiuſmodi miſeria eſt contracta, ut non mirum ſit, quorundam male inſtitutam naturam ſic miſeriæ cauſam extitiſſe. Quare paucorum culpa non uidetur mihi ad commune genus hominum referenda. Hæc cum dicta eſſent, tum Matthæus. Probatur mihi ſanè inquit Poggij ſententia, & tua oratio Coſme uidetur ſatis facile refelli poſſe, dictum enim eſt prius, non propterea tolli communes ærumnas, quoniam pauci ab hoc genere ſelegi poſſent, apud quos nulla infelicitas, aut miſeria reſedit. Donum ingens certe id dei fuit, ſi qui hanc imbecillitatem humanam animi uirtute uicerūt.

Miſeria funda mentū uitæ no ſtræ. Sed ut eloquar quod ſentio, ſedem ac fundamentum uitæ mortaliū exiſtimo miſeriam eſſe, eamq́ longius euagari, ac radices ſuas altius fixiſſe, quàm multi forſan opinentur, de qua ſi libet addam pauca ſuperioribus, quæ in hanc ſententiam quadrare poſſe uideantur. Placet inquit Coſmus, & huius diei reliquum his ſermonibus tranſigi malo, quàm uerbis multorum qui mihi ſunt ſanè ſæpius propter earum importunitatē moleſti. Incipiamus à leuioribus Matthæus inquit, ut poſtmodum ea quę maiora uidentur aggrediamur. Primum uero ut tenuiora paucis agantur, conſideremus ætatis noſtræ, in qua huius miſeriæ maxima reperientur argumēta, imbecillitatem ac uarietatē.

Infantia. *Pueritia.* Infantia, pueritia, pubertas, adoleſcētia, non'ne cum ſtulticia, laſciuia, impudentia, incontinentia redundent, ſunt miſeria plenæ? Quid harum ætatum uita differt à beluis? Nullo conſilio, nulla diſcretione, nulla prudētia utuntur, ducuntur illi à ſenibus uarijs ſubiecti paſſionibus, tantum à ratione deuij ut haud procul diſtent ab inſania. Harum ætatum ineptias, ludos, laſciuias, iracundiam, mores, iocos, uarios appetitus, libidinem ipſemet paulùm ætate firmati admirantes damnant. Pudet eorum reminiſci quæ ſuperioribus annis ætas imbecilla permiſit, eiuſmodi ætates naturæ ipſius uitio mancas ac debiles, cum nullius rei uſui ſint, in ſumma miſeria uerſari exiſtimamus. Re

Adoleſcētia. cenſe ut quæ diximus notiora fiant, mores & uitam adoleſcentum, quorum ętas rationis ignara, ut plurimum uitijs demerſa iacet. Scis eos uoluptatum malarumq́ cupiditatum ſectatores recta conſilia & monitores aſpernari, ſcis eos ad omne facinus & turpitudinem promptos, prodigos, ſumptuoſos, ſuperbos, laſciuos, contumelioſos. Plurima ſunt illius efferueſcentis ætatis ui

Virilitas. tia, quæ in omne malum facinus erumpant. Virorum ætas diuerſis ſtudijs diſtracta, impellit animum ad pecuniam cumulandam, ad ambitionem, clientelas, honores, magiſtratus, imperia, gloriæ cupiditatem quas, propter res mente ſunt ſemper uaria, inſtabili, inquieta, anxia, nouas res appetētes, tum inuidia, tum æmulatione uexantur, ut eorum uita nihil differre uideatur ab illius inquiete, qui apud inferos continua rotæ uolutatione torquetur. Quæ

Senium. ſenium ſit felicitas iam ipſe noſti, qui eius damna experiris. Multa inquit Horatius ſenem circumueniunt incommoda, plurimęq́ illam circunſtant imbecillitates, queruli enim ſunt, difficiles, moroſi, timidi, ut qui credant omnia ſibi elementa defutura. Excuſat Marcus Tullius ſenectutem, neq́ eius incommoda attribuit ætati, ſed hominum culpæ, propter ante exactam uitam, tamen paucos in tos ſeculis tolerabiles affert ſenes, quos ſi reliqua ceſſarent omnia, morbi tamen & corporis debilitas, quibus illa ætas afficitur, redderet miſerrimos. Recte Terentius noſter ſcripſit, ipſam ſenectutē morbum eſſe.

Decrepita ætas. Decrepitos præterea, quorum miſeria nota eſt, ut reliquos poſtponā huius ætatis difficultates, uita certe illorum infinitis penè confecta moleſtijs, tam ſuis odio eſt quàm alienis, ut ſolū doloris & laboris particeps eſſe uideatur.

Contemptui

Contemptui eſt præterea omnibus, propter multos illius ætatis defectus. Vis ſcire omnes uitæ gradus nobis tanquam miſeris improbari? Puer infantum ineptias contemnit, adoleſcens aſpernatur puerorum ludos. A uiris adoleſcentum ſtudia culpantur, quibus aucupandi, uenandiq́ exercitium & effuſi ſumptus ac patrimoniorum calamitas habentur uirtutis loco. Senes uirorum annos ut ſollicitos, inquietos, rebuſque ſuperuacaneis deditos, ut uiuendi inſcios redarguunt. Decrepitus obiurgat ſenem, ipſe eodem modo preſſus, ueluti præter modum curioſum & ſollicitum futuri. Singuli anni ſuperiores uirum decrepitum, ut ſtolidum ac repuereſcentem, nulliq́ rei utilem derident. Ita nulla uitæ pars, ſi communem ſpectes naturæ conditionem, cum quælibet merito reprehendi poſſit, miſeria caret. Siquidem noſmetipſi omnes illius partes uelut rerum ignaras atq; infelices accuſamus, tam contrarijs inter ſe ſtudijs certantes. Ipſe Cicero in Tuſculanis ſuis diſputationibus ait, cum uirtutem laudaſſet: Huic inquit incipio ſententiæ diffidere, & humani generis imbecillitatem fragilitatémque extimeſcere. Vereor enim ne cum natura corpora nobis infirma dediſſet, hiſq; & morbos inſanabiles & dolores intolerabiles adiunxiſſet, animos quoque dederit, & corporum doloribus congruentes, & ſeparatim ſuis angoribus & moleſtijs implicatos. Hæc Ciceronis uerba nihil aliud prædicant niſi miſeria uitæ communem, cui omnes quaſi lege naturæ ſubiecti ſumus. Sed quid in particulis uitæ huius enumerandis inuoluor? Omnis uita flebilis atque miſera eſt, uarijsq́ calamitatibus confecta. Pauper plurimo ſudore, ſummo ſtudio, magna cura, opes ac fortunas quærens efficitur diues, aſcenſum ſibi magna ſollicitudine ad felicitatem parans. Diues qui & opulentus cum euaſerit, in paupertatem deſcēdit, rem uſu miſeram ac pondere acerbam. Videmus potentes à rerum ſtatu deijci, extolli infimos. Hic exul à patria bonis omiſſis orbem uagus atque egens (quo nihil eſt miſerius) pererrat. Alius in patria reſidens, aut fortunis, aut uita priuatur. Sunt qui ex deſperatione quadam uitę melioris, aut laqueo, aut ueneno, aut gladio ſibi mortem conſciſcant. Alium latro ſpoliat, aut occidit, plurimi bello, peſte, naufragio, flamma abſumuntur. Hic uxorem concupitam, liberos, fratres, coniunctos, amicos amittit, hic oculorum lumine, hic ualitudine priuatur, quidam membro debilitantur corporis, quibuſdam carcer attulit finem uitæ. Multi ad ſenectutem extremam uſque perducti, ætatem tam longinquam quandoque deteſtantur, appetentes mortem. Quid morbos infinitos ferè recenſeam, quibus humanum genus ſubijcitur? quā uarij, quàm graues, quā crebri, quā infeſti nos inuadant teipſum teſtē cito, cui podagra fuit diutius moleſta. Plures oculorū lippitudine, multi ſtomachi, laterumq́ dolore afficiuntur, paucos uſque ad ſenium bona ualitudo comitatur. Sexcenta ſunt corporum noſtrorum damna, quibus ad miſeriam perducamur. His adijce animorū uitia, quæ plura

ſunt, &

ſunt,& multo quàm corporum pernicioſiora. Vides hominũ diſſidijs, querelis, controuerſijs mentes noſtras ad mutua odia compelli. Vides quanta ſit uindictæ libido,& ad quę facinora mortales quondam excitarit. Lege antiquas tragœdias: Atreum, Thieſtem, Medeam, fraternas cædes,& bella ciuilia. Lege Ouidij ſententiam, non hoſpes ab hoſpite tutus: Non ſocer à genero, fratrum concordia rara eſt. Scimus filios parentum iuſſu, parentes filiorum crudelitate, fratres inſidijs fratrum regnandi gratia necatos. Legimus uiros ab uxoribus interfectos, fœminas uirorum præcepto interemptas, Maternę crudelitatis in filios,& item filiorum ſceleris in matres, teſtes ſunt multorum facinora nota uobis. Quapropter totius orbis una eſſet tragœdia conficienda, ad exprimendam communem hanc humani generis calamitatem.

Amoris mali. Quid loquar de amore, re admodum mortalibus neceſſaria: Non'ne multos aut omnino perdidit, aut uarijs damnis atq; angoribus afflixit? Reperti ſunt olim quibus amoris impatientia attulerit cauſam mortis. Leandri cæterorumq; fabulas omittamus. Quidam noſtro ſeculo, cum deſiderium amatę nequiret diutius ferre, ante fores eius laqueo ſe ſuſpendit. Multa cogit amor perpeti, cuius ſubditi arbitrio ſumma in miſeria uerſantur.

Inuidia. Inuidia uero & æmulatio, quàm multos & fortuna & uita euerterint ſatis conſtat, ingens malum & late in regum & principum & tyrannorum præſertim domicilijs diffuſum, quos apud quid poſſit liuor, quid ue detractio, quid ęmulatio, quid calumnia inuidiæ ancillæ peſtiferæ, illorum docent caſus, quos dominantium libido proſtrauit. Miſſos facio Barbaros, à quibus innumera crudelitatis exempla reperiuntur. Apud noſtros quoq; infinitas penè ſtrages hominum excellentium inuidia ædidit. Seianum legiſtis, orbis alterum ferè principem, Tiberij Claudij abſentis unico edicto laceratum. Hadrianum imperatorem ad cætera principem humanum ac ſapientem, adeò fidem præbuiſſe detractoribus tradunt, ut multos quos ad ſummum prouexerat, ad leuem calumniatorum auram de ſtatu rerum incognita cauſa deijceret. Valentis ac Valentiniani immanitas fuit, ut ad paruas ſuſpitiones ab inuidis excitatas, ſtragem quandam uirorum excellentium inuexerit. Quapropter non imperiũ eorum, ſed crudelis ac nefaria carnificina potuit extimari. Non receſeo quæ alter Tiberius, quæ Nero, quæ C. Caligula, quæ Vitellius, Domitianus, Antonius, reliquiq; crudelitate inſignes, non imperatores, ſed lacuſtæ & hominum portenta aduerſus innocentiam, inuidiæ & delatorum culpa patrarint. Longam enim orationẽ requirerent. Hoc certe notiſſimũ, multos ob aliquã tyrannorũ ac principũ ab inuidis iniectam ſuſpitionem eculeo diſtentos, uarioq; tormẽtorũ genere cruciatos, doloris impatiẽtia mortẽ uitę prætuliſſe. Nihil eſt homini periculoſius, quã principis maliuolẽtia. Non enĩ deſinit quę cœpit, ſed mala facinora peioribus accumulat, ut rectè uideatur egiſſe. Nam quem odiſſe cœpit, perire expetit, neq; ullus ueniæ aut innocẽtiæ dat locus,

ut miſerrima ſit eorum uitæ conditio, quos maiorum libidini obnoxios fortuna fecit. Præſtantibus certe uirtute uiris, maxime timendi ſunt reges, quibus (ut inquit Saluſtius) boni quàm mali ſunt ſuſpectiores. Videtis igitur quanta mala ſecum portet inuidia, quam ſit pernicioſa, quam fallax, quã multos tradiderit neci. Efficiã profecto Tullius inquit, ut intelligas homini nihil tam timendum eſſe, quàm inuidiam. Occulte enim fallit, ſurrepit in animos hominum beniuolẽtiæ ſignificatione, ſeducit audientes in aliorum perniciem, cum maior hominum pars aures patulas calumniatoribus præbeat. Quid loquar de luxuria, quot homines peſſundedit? Ea cum multiplex ſit, multorũ cauſam præbuit malorum, quæ enumerare difficile eſt, ſed in uſu ſunt quotidiano ante oculos expoſita. Huic qui indulgent, cum procul abſint à ratione, uidentur eſſe miſerrimi. Pernicioſius malum cenſetur auaritia, quæ quãmultos occupet mortales, ipſi quotidie perſpicimus. (auaritia) Hoc uere uideor poſſe dicere, nullum eſſe uitium execrabilius auaritia, nullum deterius, nullum generi hominum pernicioſius, de quo quoniã eſt alio in loco à me diſputatum diligentius, non erò longior in eius nequitia recenſenda. Qui tamen eo morbo tenentur, miſeram & Deo odibilem uitę conditionem ducunt. Transfert enim homines tanquã Circes pocula in portenta pernicioſiſſima, cum nihil tam ſit contra communem, ad quam tuendam nati ſumus, utilitatem, nihil tam contra naturam, quam auaritia. Quid referam rem nefandam, qua mentes hominum maxime perturbantur iram? quæ nulli rationi parens, quo furor eius ducit proficiſcitur. Si quis eius perniciem immanitatemq́;, & ueluti ſubitam procellam ac pernicioſam uelit inſpicere, legat Senecæ libros quos de ira cõſcripſit, intelliget certe quantam perniciem generi mortalium id uitium, cui qui ſubditus eſt, nil à dementi diſtat, importarit. Ob eam cauſam non ſolum ſingulos homines, ſed urbes quoq; & gentem uniuerſam iræ atrocitate reperias deletas. Hanc inſanam mentis perturbationem, quis non recte dixerit, & execrandam & miſeram eſſe? Non enim tantum quos occupauit reddit miſeros, ſed eos inſuper quos aduerſus permiſit ſua frena licentiæ. Multi deſcribuntur à Cicerone noſtro animorum morbi ac perturbationes, quæ hanc noſtram fragilem conditionem ſumma miſeria circumuallatam premunt. Nemo eſt quin libidine, aut lætitia, aut metu, aut ægritudine, aut alio morbo animi aduerſo rationi detineatur. At uero qui huiuſmodi aliqua perturbatione afficitur, ut eas recipiat neceſſe eſt quæ ſunt illi contiguæ atque annexæ. Quod ſi ita eſt, quis poteſt hac naturæ conditione natus, ut alicui ſubijciatur perturbationi eſſe non miſer? Videte quid Tullius in tertio Tuſculanarum diſputet libro. Ait enim: Niſi ægritudinem exuimus, ſic ut abijciamus, miſeria carere non poſſumus. Præterea ſi perturbationes animi, quas appellat morbos, in omnes, præterquam in ſapientes ut ait cadunt, & in quos deſcendunt inſanos reddunt, nullus autẽ eiuſmodi ſapiens

adhuc

adhuc eſt repertus,relinquitur,omnes qui non ſint ſapientes inſanos ac miſeros eſſe.Hi enim ſani dicũtur,quorum mens nullo metu quaſi morbo ſit perturbata,ſed hos nullos reperies,ergo miſeri ſunt omnes neceſſe eſt.Illa quoque eiuſdem egregia eſt ſententia, niſi ſanatus animus ſit, quod ſine philoſophia fieri non poſſit,nullum fore miſeriarum finem.Sed noſtra palàm eſt imbecillitas,nullos à philoſophia ut ſanẽtur quærere,igitur miſeri omnes ſunt extimandi. Verum ita noſtra hæc miſeria eminere uidetur & ab omnibus conſpici, ut nulla philoſophia ad hoc probandum opus exiſtat, quotidiana uita abſq; ulla ratione nos admonet,mille uiuendi diſcrimina,quibus ſubijcimur præ ſe ferre,qualis,quàm infirma,quàm miſera ſit imbecillitas conditionis humanæ. Palàm eſt quoq; præter illa quæ retulimus, quot gula & uenter,quot aëris intemperies,quot morbi ad interitum rapiant, quot à beſtijs, tum feris, tum cicuribus pericula nobis immineant, quot tendicula mortis nobis caſus uarij moliantur.Noſtra omnia breuia ſunt,incerta,& caduca,nihil tam fallax eſt,quàm humana uita, nihil tam imbecille, nihil tam laborioſum,quam Seneca neminem accepturum putat,niſi conditionis illius inſcius daretur. Vt & iuxta Euripidis illam ſententiam: Optimum uideatur eſſe homini primum non naſci, proximũ cito mori, eius uerſus à Tullio deſcribuntur.Nam nos decebat cœtus celebrantis domum lugere, ubi eſſet aliquis in lucem æditus,humanæ uitę uaria reputantes mala.At qui labores morte finiſſent graues hunc omnes amicos laude & lętitia exequi.Ecce huius poëtę ſententia teſtis eſt, lugendam eſſe uitam, mortem uero exoptandam. Et quidem recte ut opinor ſenſit.Tot enim rerum caſibus,tot fortunæ telis, tot uarietatibus temporum addicti ſumus,ut duriſſima nobis uideatur data conditio infirmitatis. Non enim ſolum præſentibus affligimur malis, ſed multo magis futurorum expectatione.Incerti quoq; temporis uitę,ratio quàm plurimum exedit mentem noſtrã dubiam & incertam,quando,quomodo, qua lege ſit ex hac uita migrandum.Lata quidem atq; inprouiſa data eſt & multiplex ad interitum uia,unus tantum in lucem aditus.Recenſe oro diuerſa maris terræq; pericula,uentorum, imbrium,tempeſtatum, ignis,fulminum diſcrimina,aquarum inundationes,quibus uita noſtra ad incertum finem rapitur,nunc uno periculo, nunc altero ad exitum deducta. Singulis diebus noua,diuerſaq; funera conſpicimus. Singulis fermè annis noua deflendaq; dãna ſentimus, ut hæc ſola rerum eiuſmodi cogitatio ſatis ſuperq; ſatis uideatur ad nos continua miſeria torquendos. Tum,ego poſſum teſtis inquã eſſe multarum calamitatum,quas ipſe partim cõſpexi, partim audiui,tum igne,tum incremento imbriũ illatas,ut etiam aqua & reliqua elementa ſint nobis extimeſcenda. Vidi ego cum ex Britannia redirem Maranum oppidum ingens & opulentum in finibus Italiæ circa alpes poſitum, ſubita ui fluminis, quod inopinato excreuerat inundatione maxima ex parte cum incolis adeò deletum,ut

Aquæ malum.

tũ,ut nulla ædificiorũ ueſtigia ſupereſſent. Noſtra inſuper ætate, ut propinqua, licet parua, ſed ad repreſentandum quàm dico miſeriam accõmodata, referamus, plures domus eius uillæ quàm Burgum campi nominant, fluuij prope decurrẽtis impetu noctu obrutę cum familijs ſolotenus diſſipatę ſunt. Memini cum puerulus eſſem, plura defunctorum corpora demerſa limo in ualle Arni ſuperiori fuiſſe reperta. Infantẽ quoq; in cunis delatum, qui fame interierat repertum, res deflenda profecto, & quæ regionis noſtræ accolas ad luctum & mœſticiam cõmoueret. Miſerum ſanè uidebatur tot uirorum, mulierum, adoleſcẽtum cadauera partim à feris, partim ab auibus laniata in fluminis littore iacere ſemiſepulta, ita exeſa ut non facile internoſcerentur. Cum eſſem in Britannia, miſerabilem antea caſum fuiſſe cognoui. In parte mari propinqua eius prouinciæ quæ Flandria appellat̃, fluit bis in die ac refluit mare etiam in paruis fluuijs ſexaginta fermè infra terram miliaribus, adeò exuberante aqua ut maioribus nauigijs nauigabiles fiant. Maris incrementum, ne extra fluminis alueum euagetur, aggeribus incolæ continent. Altius enim quàm cætera multo excreſcit mare. Vt niſi aggeres obſtarent, maritimæ regiones habitari non poſſent, paludibus occupatæ. Accidit uero ut paucis antea quàm in Britanniam proficiſcerer annis, uento maritimum fluxum impellente, aquarum ui disiecto aggere, omnis ad multa milia paſſuum uicina regio ſuffocaretur, multaq; hominum milia (cum nullum daretur refugiũ) cum omni pecore interirent. Qua ex cauſa diutius ea patria deſerta cultoribus permãſit. Quid calamitoſius, quid miſerius accidere potuit, quã in tam repentinam, in tam improuiſam, & in tam flebilem mortem incidiſſe tot hominũ milia, cum neq; parens filijs, neq; filij parentibus auxilio eſſe poſſent. Conſtat igitur cum ſit nobis aqua ad uictũ neceſſaria, tamen multis perniciem peſtemq; importaſſe. Nihil nobis igne ſalutarius natura conceſſit. At is quandoq; in noſtram calamitatem uerſus, multarum cauſam præbuit miſeriarum. Paucis antea annis urbs Baſilea nobilis iuxta Rhenum poſita (ut antiquiora poſtponã) maiori nobilioriq; ex parte incendio conflagrauit. Vidi ego illac iter faciens adhuc urbis illius fumantia ædificia & domos in cinerẽ uerſas. Oppidum inferioris Alemanniæ, cuius nomen non occurrit, ad id aliquando iter faciens conſpexi egregium ac ſplendidum in medio lacus ædificatum, ad quod per longiſſimos aditur ligneos pontes, una æſtate ignis abſumpſit. Quo incendio multi uarij generis perierunt. Nocturno quoq; igne in urbe Gebenna tempore Martini quinti ſummi pontificis plurimæ egregieq; domus exuſte ſunt. Ipſi id conſpeximus rem uiſu miſeram, & fletu dignam. Huius ignis calamitas adeò multos euertit bonis, ut poſtmodum uita inopi ac miſera uitam degere ſint coacti. Animantia ſingula ſpirando aëre ac reſpirando uiuunt, quo ſublato, & uita omnis ſublata eſt. Is tanquam uitæ mortalium miniſter adeò eſt utilis, adeò neceſſarius, ut facilius cæteris ele-

Inundatio Flandriæ.

Ignis malum.

Baſileæ incendium.

mentis quàm aëre careamus. At is perſæpe nobis fit pernicioſiſſimus, cum aut famem, aut peſtem, aut morbos, aut uarias tempeſtates, quibus inopia

Terræ malum. afficimur illius intẽperies importet. Terra quæ noſtra dicitur mater, omnia nobis ad uictum, cultumq́ꝫ corporis neceſſaria ſubminiſtrat. At ex eadem terræmotus, uenena, ferrum prodeunt, quo plures quàm ulla peſte reliqua occubuerũt. Gignit etiam multa in noſtram perniciem prompta, ut plus detrimenti quandoqꝫ quàm commodi afferre uideatur. Quàm miſera igitur humanæ conditio uitæ eſt habenda, cum elementa ipſa nobiſcum bellum gerant. I nunc, & ſecuro ſi potes animo futuras, ut præſentes taceam miſerias non expaueſcas, cum ea quæ ad ſalutem noſtram fabricata ſunt cernas in diſcrimen perniciemq́ꝫ conuerti. Improuiſa nos inuadũt mala, ſic grauia quandoqꝫ ut ſumma nos miſeria lacerent etiam renitentes. Quid inopinatius du-

Fulminis malũ. dum contingere potuit homini prædiuiti ac decrepito, quã mors filij repentina, qui aucupio intentus ictu fulminis expirauit. Vniuerſa ciuitas tam infelicem nobilis adoleſcentis caſum, et miſeri ſenis luctum ſqualoremq́ꝫ deplorauit. In prætura patrij ſoli, quæ parua eſt, undecim homines hac æſtate fulminis ardor abſumpſit. Ad quindecim præterea homines propinquis in locis ſimili fulgoris incendio aduſti. Quid eſt igitur dubitandum, quin hæc noſtra tam fragilis, tam tenui robore pendens uita, tot tempeſtatibus, tot diris caſibus ſubdita ſit miſera extimanda. Adde his ſi libet fraudes hominum, furta, latrocinia, beluarum impetus, uenena, ſerpentum morſus, quibus multi periere. Audiui ætate noſtra quendam paruulum religioſum matutinis officijs

Beſtiarũ malũ. intentum, araneæ necatum morſu. In Apulia paruula animalia araneis ſimillima, quas Tarantolas uulgo dicunt, diſperſa per agros, ſi quem momorderint in inſaniam uertunt. Singula ferarum genera ad exitum noſtrum parata uidentur, urſos, leones, apros, lupos, ſerpentum genus in noſtrum interitum cõſpiraſſe credas. Quid nobis tam familiare quàm canes: At eorum rabidos morſus nonnullos necaſſe uidi. Boues, quod tam utile, tam manſuetum uidetur animal, cornibus intulerunt mortem. Ab equis inſuper quod eſt genus utiliſſimum, nobis interitus imminet. Non eſt tam manſuetum, tam pacatũ

Qualitatum malum. animal, ut non ab eo aliqua peſtis redundet. Calor, frigus, ſiccitas, humiditas multis exitium uitæ intulerunt. Conſtantiæ nuper ubi generale concilium erat hominem intemperie frigoris mortuum equo inſidentem in publicum hoſpitium delatum conſpeximus, ita ſtantem ut uiuus uideretur. Obriguerant mẽbra ſingula, adeò ut corpus equo in hoſpitiũ deueheretur. Quoſdam pręterea audiuimus in eius regionibus ſimili morte periſſe. Quã multa igitũ & penè infinita nobis uitæ diſcrimina immineãt cõſpicitis, quę neqꝫ ullo conſilio uitare, neqꝫ pręcauere prudentia, neqꝫ uſu declinare datur. Cœlũ, terra, aqua, aër, ignis, homines, paupertas, beluæ, animorũ uariæ perturbationes nobis uitæ miſeriam moliuntur. Harum rerum moleſtijs quaſſati quidã, etiam

etiam in patria mei ortus, quos noui, adeò illarum impatientes fuerunt, ut uitæ tædio laqueo finierint dies ſuos, ſatius ducentes, ſemel mori, quàm tot perpeti uitæ difficultates. Legiſtis Atticum Ciceronis familiarẽ morbi grauitate pertæſum, die quinto poſtquam cibo ſpõte ſua abſtinuit finiſſe uitam. Multi præterea dicuntur huius uitæ incõmoda morte uoluntaria effugiſſe, de quorum calamitate quis dubitet, cum intelligat mortem illos uiuendi moleſtiæ prætuliſſe. Quanti uero hæc uita quam tanti facimus ſit extimãda, aduertat qui uoluerit Ciceronis exempla, quæ poſuit in primo Tuſculanorum quæſtionum libro: Refert enim ut noſtis Cleobin & Bitonem Argię ſacerdotis filios, cum matrem curru, cui ipſi more iumenti ſubierant, ad ſacrificium duxiſſent, atq; illa precata deum eſſet, ut id filijs pro pietate præmium redderet, quod maximum homini dari poſſet à deo, cum matre poſtmodum epulatos, cum ſomno ſe dediſſent, mane mortuos eſſe repertos. Simili precatione Triphonium & Agamedem, qui templum Apollini ędificarant uſos ſcribit. Nam cum à deo pro mercede petiſſent id quod eſſet homini optimum, idq; Apollo ſe prębiturum reſpondiſſet, poſt eius diei tertium mortuos inuentos eſſe. Quàm præclara eſt igitur, quàm optanda huius uitæ ratio, mors præmij laboris, pietatis loco, tanquam uita potior ſit condonata. Nulli dubium igitur eſſe poteſt miſeram eſſe hanc uitæ conditionem, cui mors tanquam munus præcipuum præferatur. Nemo eſt mortalis (ut refert Cicero) quem non attingat dolor, morbusq;. Quæ ſi uera eſt ſententia, quæ inter morbos ac dolorem uita extimanda eſt: Profecto miſera atq; infelix. At dices, plures illam æquo animo conſtantiq; perpeſſos, ſed quàm pauci eiuſmodi patientia præditi fuerint omitto. Scio dolorum ac morborũ uexatiões maximas eſſe, quæ noſtras mentes à ratione dimoueant, ſcio illas incitamenta ac fomenta eſſe miſeriarum, quibus ſi inopiam, ſi orbitatem, ſi exilium, ſi reliqua uitę miſeria uidetur, omnis (ut Seneca inquit) uita ſupplicium eſt, ſed ubi ſuppliciũ, ibi & miſeriam humanæ conditionis exiſtere concedendum. Quibus rebus perſpicuum eſſe cenſeo, ueriſſimam uideri debere ſententiam meam. Tum Coſmus: Quamuis uobiſcum aliqua ex parte conuenire poſſim inquit, non tamen hanc uitæ miſeriam tantum rerum naturæ & humanæ infirmitati, quantum culpæ noſtræ adſcribendam puto. Vbi enim noſtræ imbecillitatis nos obliuio cœpit, ubi fortunæ uarietatis, ubi caſus, ubi tẽporis incerti non uenit in mentem, in longum duratura æuum, mente atq; animo complectuntur à nobis. Conſilia noſtra traducimus in futurum tempus, & longiſſimam rerum ſeriem cogitatione ordimur: Cum interim, aut aduerſa ualitudo, aut mors improuiſa, aut fortunæ noſtra conſilia diſſipantis impetus inanes noſtras obrumpit cogitationes, tum curas incaſſum ſuſceptas culpamus, tum mala noſtra ſentimus, tum animaduertimus nimium nos fauore fortunę confiſos, tum cognoſcimus noſmetipſos prouocaſſe miſeriam noſtrã. Hic ego,

multa ſuperſunt inquam, quæ copioſius dici poſſe uidentur ad meam hanc ſententiam comprobandam, ſed cum ſit hora diei tardiuſcula, ne forſan ſermonis prolixitate, tua uel ualitudo lædatur, in craſtinum ſi placet, uidetur reliqua diſputatio differenda, cum & plus ocij futurum ſit, & tibi magis accommodatum. Placet inquit Coſmus, diem craſtinum poſtmeridianum cõſtitui reliquæ diſputationi noſtræ, nam loquendo iam defeſſi ſumus, cras erimus paratiores. His dictis receſſimus eo conſilio, ut poſtridie reuerteremur.

POGGII FLORENTINI ORATORIS CLARISSIMI, DE MIſeria humanæ conditionis, Liber II.

SVPERIORI libro in quo de miſeria conditionis humanę pro modo ingenij à nobis eſt diſputatum, princeps optime Sigiſmunde, & hunc ſecundum adijciemus, ut & exemplis grauioribus, & rerum præteritarum memoria lucidior fiat noſtra ſententia. Qua in re à legentibus peto, ut cum nihil uideatur utilius, quàm hanc fragilem, communemq́ue uitæ noſtræ legem omnibus notam eſſe, quo magis cupiditas hominum ab inani rerum fortuitarum appetitu deterreatur, hoc meum differendi munus, non ad oſtentationẽ aliquam, ſed ad mentis exercitationem à me ſuſceptum eſſe arbitrentur. Satius enim exiſtimaui hoc parum temporis quod uacuum à negocijs datur, conſumere in rebus laude dignis, quàm inerti ocio ignauoq́ue conterere. Simul etiam excitabuntur aliqui forſan ad hanc ſcribendi rationem uberius ac doctius pertractandam, quod quidem multum conferre arbitror doctorum hominum ſtudijs & diſciplinæ. Nullius quippe uel philoſophiæ, uel alterius optime artis tanta progreſſio facta eſſet, niſi priores ſcriptores ſuis inuentis & reprehendendi & melius ſciendi materiam præbuiſſent. Hac ego ductus fiducia, reuertar ad noſtram diſputationem, in qua ſi quid profecero, iucundum erit, non omnino me oleum ac operam perdidiſſe. Sin uero minus, contentus ero citius in hoc ſcribendi negocio fruſtra me fuiſſe uerſatum, quàm per deſidiam tacuiſſe. Te uero Sigiſmunde oro obteſtorq́ue, ut cum ad rei militaris ſcientiam addideris more priſcorum principum, & multarũ rerum ſtudia & doctrinam, hanc noſtram diſputationem (ſi qui forſan in eam maliuoli inuidiq́ue impetum facere conarentur) tuendam ſuſcipias autoritate tua, quo facilius audentiusq́ue explicare poſſimus ea quæ ſuperioribus uidentur adijcienda. Cum igitur poſtridie Matthæus egoq́ue ſumpto cibo, ut erat inſtitutũ ad Coſmũ rediremus, poſt priora ſalutationis uerba, Adſumus inquit Mat,

thæus, u

thæus, ut diligentius heſterna quæſtio abſoluatur. Viſum eſt enim mihi neſcio quid ſuperfuiſſe diſputationi noſtræ, cuius finiendæ facultatem, tum breuitas temporis abſtulit, tum ratio ualitudinis tuæ: Percommode aduenistis Coſmus inquit: Nam & mihi ocium eſt ad loquendum, & quædam quæ heſterna die prætermiſſa ſunt meæ opinioni uidentur abijcienda. Quænā ſunt hæc inquam, quæ nouiter excogitaſti: Oblitus ſum inquit heri nonnullos addere his quos putabam eſſe felices, Pontifices, Cardinales, eccleſiarum Antiſtetes, uirosq́ omnes qui Chriſti militiam ſequuntur, hos dico opulētos, ac bene ſuffarcinatos, qui non ſolum beatos ſe, ſed beatiſſimos opinantur. Deriderent hi ſanè hanc tuam ſententiam, cum cenſeantur ab omni miſeriarū ſuſpitione uacui, nemoq́ ambigat eos omni uiuendi moleſtia carere. Quid enim abeſt ipſis ex his quæ ſunt hominibus deſideranda: Nam præter opes, diuitias, dignitates, ſummam qua fruuntur autoritatē, præſunt cæteris mortalibus, quod dulciſſimum habetur, ac dominantur. Eas uero fortunas poſſident, quas nullus caſus, nulla maior uis queat eripere. Nam quæ deo donata ſunt, cum ipſi dei ſint cohæredes ac miniſtri, rata manent in populis, neq; decretis aliorum labefactātur. Ita nullo amittendi metu cruciantur, nullo egendi timore, ut ſi cætera deſint, hoc ſolum præſtare felices eiuſmodi homines poſſit. Habent preterea ſuum protectorem ſaluatorem noſtrum, cuius ſcuto tecti nihil pertimeſcunt, iudicant alios, à nemine iudicantur. Summa in quiete abſq; ullo labore uitam iucundam ducunt. Id uerum eſſe declarat frequēs concurſus uarij generis hominum ad hos ueluti fertiles agros ex quibus facillimi ſuauiſſimiq́ fructus percipiantur. Propter fortunæ nanq; bona tanta ambitione uides ſummas appeti dignitates, ut arma etiam & crudelia bella inter competitores excitari ſæpius magna regionum & gentium clade conſpiciamus. Quo fit ut opulentiores facti, nullius rei inopes (quàm maximam felicitatem putant) in negocijs ocio dediti, in ocio abſq; negocijs tranſigant ætatem. Horum de felicitate nemo dubitat, cum nulla moleſtia, nullo dolore perplexi, abſq; ſudore, abſq; ullo diſcrimine conſeneſcant. Hæc tibi Poggi, qui cum eiuſmodi genere hominum diutius conſueuiſti, quiq́ eorum uitam & mores penitus perſpexiſti, eſſe debent multo, quàm mihi exploratiora. Mea tamen ſententia eſt, illos omni uitæ miſeria uacare. Scio te magis inquā Coſme, hæc ex communi fama & uulgi rumore dixiſſe, quā quod uera crederes. Qui enim tibi probari poteſt ullam felicitatem in illis eſſe, qui ipſi ſibi uidentur infelices: Aut quomodo uitæ moleſtiam poſſunt effugere, quorum ceruicibus onus grauius ac moleſtius Siſiphi ſaxo imminere uidemus: Neminem adhuc (& annos quinquaginta cum eis uixi) teſtor me reperiſſe, qui ſibi ulla ex parte felix uideretur, qui non illam uitam ut moleſtam, inquietam, anxiam, multis oppreſſam curis deploraret. Nam ut de noſtris pontificibus loquar, quos ſimiles arbitror fuiſſe ſuperioribus, multi ex eis mecum priuato

Prelatorum felicitas uana.

ſermone ſunt admodum conqueſti, oneris Pontificij ſeruitutem, deteſtatiq; quodammodo eam dignitatem quæ omnium miſerrima uideretur. Quoniam neque ulla corporis, aut animi libera quiete, & abſq; maximis ac grauiſſimis curis teneri, neq; tuto abſq; periculo, neq; commode abſq; multorum detractantium inuidia dimitti queat. Ita non felicem, ſed afflictã omni tormento uitam fortunamq; eorum, qui ad tantum gradũ aſſumũtur duram & aſperam appellare poſſimus, ſi pontificis officio, non tyrannorum imperio uti uelint, quorum tamen ſi mores ſequuntur, non miſeros ſolum putamus, ſed etiam deteſtandos. Extitere plures inquies, quibus nulla miſerior quàm Chriſticolarum utilitatis, aut fidei tutandæ cura fuerit, ut & miſeros tales põtifices opinari homines merito poſſint & miſerum Chriſtianum populũ tali paſtori uel lupo potius creditũ. Magna pars horũ in ſubleuãdis ditandiſq; ſuę ſtirpis hominibus occupata fuit, quorũ cogitationes quàm euaſerint inanes, multorum quos nouimus extant exempla. Rarum apud eos ſtudium uiguit doctrinæ uel religionis, rarius uirtus eſt in precio habita, ut niſi dei prouidentia ea fieri arbitrarer, aliquando quererer minimam illi ineſſe aut mortalium, aut ſuæ fidei curam. Quapropter ſiue boni fuerint, propter agendorum difficultatem & pondus, multiplicesq; anxietates, in quibus abſq; ulla intermiſſione uerſantur, miſeri ſunt iudicandi, ſiue mali, eo ſunt miſeriores, quo longius ab eorum officio diſceſſere. Videntur quoq; ſæpius hac miſeria premi, ut non dei ſeruorum (ut ſcribũt) ſed dei hoſtium aliquando ſerui eſſe uideantur, quę magna infelicitas eſt habenda. Perfacile nudarentur quorundam qui noſtro ſeculo fuerunt pontificum cicatrices, quo facilius eorum miſeria in promptu eſſet, niſi tantæ dignitati parendum uideretur. Nõnulli certe nedum laudandi ſunt, ſed ne tolerandi quidem, niſi à Dei patientia, cuius iudicia ſunt occulta. Nam de Cardinalibus non audeo ſententiam dicere. In omni enim ſtatu & cõditione ſcimus optimis permixta eſſe peſſima. Vnum nouimus illo ordine indigniſſimum: Angelotum Romanum Cardinalem ab Eugenio factum. Nam fuit auarus, rapax, ſubdolus, maleficus, inuidus, lingua procaci, & in aliorum contumeliam prompta. Continentis tamen uitæ fuit, ad cętera moribus improbiſſimis. Cuius uitæ congruens exitus fuit. Ab adoleſcẽtiore cubiculario ſomno meridiano dormiens gladio transfoſſus eſt. Optandũ quippe eſſet, ut qui tantam dignitatem aſſequuntur minus ſtudij ponerent, tum in cumulandis pecunijs, tum in iuſticia & iuribus uiolandis. Nam his rebus dediti miſeria carere non poſſunt. Idem de Epiſcopis cæteriſq; quos opes eccleſiarum inſgnes reddunt, cẽſendum uidetur, quorum ſtudia multum differunt ab eorum profeſſione. Scribit beatus Auguſtinus queri Ciprianũ Carthaginenſem ſanctiſſimũ uirum reperiri tẽporibus ſuis epiſcopos, auaros, luxurioſos, uitijs deditos. Et quidem eo tẽpore id queritur quo perſecutionem Chriſtiani ab infidelibus ſuſtinebant. Quod ſi tunc cum multi martyrio coronabantur

Hieron. Angelottus Cardinalis.

nabantur, cum ſanctis uiris illuſtrabatur noſtra fides, cum paupertatē omnes ferè cōplecterentur, improbos epiſcopos fuiſſe nonnullos patet, quid in hac temporū fece, in tanta huius ætatis peruerſitate, in tam deprauatis moribus fieri putemus? Longus ſanè liber eſſet conficiendus, ſi multorum quos nouimus uitam, mores, uitia recēſeremus. Sed ad maiora quædam noſtra tendit oratio. Hęc relata ſunt, ut planè intelligas eos ipſos quos beatos ac felices putamus, omnis eſſe uerę felicitatis expertes, nulloq; pacto ab hac labe communis miſeriæ eximendos uideri. Quænam maiora ſuperſunt, inquit Coſmus? Non'ne tibi magna ac ſatis ampla uidentur quæ de ſummis pontificibus reliquisq; ampliſſimis dignitatis uiris diſſeruntur. Non inquā ſi de his meo more libere loqui poſſem. Eſſet enim campus late patens, in quo noſtra longius oratio uagaretur, ſed me pudor impedit, & officiū boni uiri. Inhoneſtū quippe uideretur, aliqua ignominia illorū me ordine uiros afficere, à quibus ipſe admodum ornatus ſum & multis beneficijs affectus. Stultiſſimum præterea eſſet rationē uitæ alterius aliquē repoſcere, qui reddere nequeat ſuæ. Itaq; ad alia digrediamur potius, quę mihi ſtatuerā referenda. Vt placet Coſmus ait: Mihi quidē gratiſſimū erit audire quid huic noſtræ collocutioni cenſeas adijciendum. Fragilitatis inquā noſtræ conditionē uarijs calamitatibus urbium, prouinciarū, regnorū, quæ permultæ poſſunt afferri, duxi latius explorandū, quo facilius in prōptu ſit omnibus hęc deplorāda miſeria uitę noſtrę. Sed uereor'ne cum hæc putē uobis notiora eſſe quā mihi, ſatietate aliqua, aut auriū faſtidio, quæ ſum dicturus audianť à uobis. Minime Matthęus inquit, nā hæc tua cōmemoratione multa quæ forſan exciderant memoria reuocabūtur. Tum ego, ut de primæ ætatis inquā infelicitate ſileam, quæ adeò omni morum turpitudine uitæq; flagitio inquinata fuit, ut omnes mortales Deus aquarum inundationē delēdos curarit, ab his ipſis initijs ordiar, quæ memoriæ hominum literæ tradiderūt, ut ex his quæ recitabuntur, ueriſſime poſſit aſſeri orbē terrarū ſemper multis cladibus ac uarijs calamitatibus fuiſſe terra mariq; confectū. Primus Aſſyriorū rex Ninus bella finitimis intulit, multas ſibi nationes ſubijciens, non abſq; pernicie illorum quos ſuperauit. Secuta eſt Semiramis uxor, quæ gloriæ cupiditate flagrans, cum ter decies centenis milibus peditum, quingentis milibus equitum, centum milibus currum, ut Diodorus tradit, in Indiam penetrauit, indeq; flumine duorum milium nauium ponte iuncto, quo tutius ingredi ac regredi poſſet, cōmiſſoq; cum Indis prælio, ſaucia hoſte ſuperante fugiens, cum maior eorum pars qui à cæde ſuperfuerant pontē trāſiſſent, & ipſa ſuperato flumine reſcindi pontem iuſſit, quo accidit, ut & qui in ponte erant, ui fluminis interirēt, & qui rates aſcenderāt, magna ex parte ab aquis raperenť, reliqs cum omnibus impedimētis prędę hoſtibus relictis. Quāta hæc calamitas multarū gentiū fuerit facile qs iudicabit, ſi multitudinē eorū q aut interiere, aut capti ſunt animaduertat, maiorū

certe partem exercitus amiſſam conſtat. Plures præterea expeditiones fecit ad uicinas gentes expugnandas, non abſq; magna earum calamitate. Secutũ eſt poſtmodum regionis eius quæ Pentapolis dicta eſt, in Arabiæ finibus incendium, quo quinq; opulentiſſimę urbes diuino iudicio ob eorum nefaria ſcelera exuſtæ ſunt, atq; in ſterilem puluerem redactæ, quos Cornelius Tacitus refert fulmine concrematas. Diluuium quoq; Ogygis tempore multas Achaiæ prouinciæ urbes & loca uaſtauit. Paulo poſt ſecuta eſt in Ægypto fames, cui Moſes prouidentia ſubuenit, multis tamen ea prouincia calamitatibus oppreſſa. Acceſſit deinde ad priorem Græciæ calamitatem diluuium ingens, aquis à ponto ſuperfluentibus, quod maiorem Theſſaliæ partem abſumpſit. Quo tempore Deucalion homines dicit̃ reparaſſe, propterea quod multos ad montana fugientes loca protexerit. Æthiopiam inſuper eo fermè tempore diram peſtem legimus afflixiſſe. Liber quoque Indiam petens, non abſq; multorum inſigni calamitate oppreſſam, in ſuam ditionẽ redegit. Per idem tempus hiſtoriæ ſacræ ferunt plagas illas in ultionem Iudæorum Ægyptum oppreſſiſſe. Sceleſta deinde cædes quinquaginta filiorum inter Danaum & Ægiſtum ſecuta eſt. Danai quoq; expulſio & ad Argos fuga, ubi à Celeno receptus, proditione illum regno expulit. Quis ignorat Buſiridis Ægyptij equos cæde hoſpitum paſcentis crudelitatem? Non ſunt ignota Tantali Pelopisq́; flagitia, & Ganimedis raptus, ex quo maximũ exarſit bellum. Terei Philomenæ Prognesq́; fabula, & filius à matre poſitus cibus patri, quem non ad lachrymas cõmouerent? Legite antiquas tragœdias, Troadem, Medeam, Ædipodem, Atreum, Hippolytũ, reliquasq́; permultas, quæ temporum illorum calamitatem continent, & ſecula oſtentant miſerarum plena. Nulla eſt in orbe terrarum gens, nulla natio, nulla prouincia, quã non uariæ peſtis, diuerſi rerum caſus afflixerint, bella, peſtilentiæ, terræmotus, fames, urbium excidia, mutationes regnorum, nunquam permiſerunt humanum genus pace ab infinitis penè calamitatibus frui. Ante Alexandrum Macedonem Scythas, Parthos, Aſſyrios, Perſas, Armenios, uniuerſam deniq; Aſiam dominandi ambitio, diſcordiæ, arma, inteſtinæ contentiones, imperia ad alios translata multis ſeculis oppreſſere. Nulla fides, nulla pietas, nullũ fœdus, nulla humanitas in earum gentiũ regibus & tyrannis fuit, ſemper mutua cæde craſſati ſunt. Patres in filios, filij in parentes, fratres aduerſus fratres, uxores in uiros ad internitionem uſq; ſęuierunt. Nam ut omittam Cyri Perſarũ regis à Thamire interfecti obitum, ut Cambiſis, Xerxis Græciæ terroris, multorum præterea regum cædes. Quid crudelius, quid inhumanius, quid miſerius excogitari poſſit, quàm Darium, & quinquaginta ſimul fratres Artaxerxis filios in patris necem conſpiraſſe? Ex quo meriti ſupplicij pœnã ſubiere. Quid autẽ immanius Ochi, qui Artaxerxi ſucceſſit crudelitate? qui fratres reliquos omnes (LXX hi numero erãt) regnãdi gratia iuſſit occidi? Darium ab

Pentapolis incendium.

Diluuium Græciæ.

rium ab Alexandro ſuperatum ſuorum proditio ſuſtulit. Nolo inſidias, proditiones, uaria tormenta regum ac tyrannorum refricare ueſtris mentibus, quibus ea ſunt notiſſima. Hoc uere affirmarim, totã Aſiam uarijs uſq; ad Alexandri tempora calamitatibus attritam fuiſſe. Quæ autem maior calamitas Aſiæ unquam fuit, quàm quæ Xerxis regno contigit? Qui cum decies centenis hominum milibus in Græciam transmiſiſſet, ſolus penè aufugit, omni ferme exercitu ferro, fame, peſte deleto. Quid de Alexandri geſtis dicam? Vniuerſum eius Imperiũ orbis totius ſpolijs, rapinis, incendijs, cædibus prouinciarum, & urbium uaſtitate eſt comparatum. Poſt ipſius uero obitum qua felicitate ſubactę à ſe gentes uixerint inſpiciamus. Legiſtis quot & quales inter duces tot regna fuerint partita. Mirum eſt noſſe quanta inter omnes diſcordia, quanta clades ſubſecuta eſt, quanto odio decertarint, quanta gentiũ ſtrage ſit dimicatum. Videntur ſanè dedita opera in ſuam & gentium illarum mutuam perniciem conſenſiſſe, tam dubia ſanè, tam inſida, tum fallax in ſucceſſionibus fortuna fuit, ut nil ſpurius, nil calamitoſius excogitares. Adeo enim regnandi rabies uiguit, ut etiam ſorores omiſſa naturę ui inuicem ad interitum certarent. Secuti ſunt poſt Romani, quorum imperio bello ſubacta Aſia parere compulſa eſt. Nam partim extinctis, partim armis ſuperatis, partim in amicitiam receptis regibus, multorum ſanguine, rapinis, urbium, nationum, regionumq; excidia Aſia in Romanorũ ſeruitutem peruenit, qui quomodo, quo iure, qua iuſticia, qua continentia populos gubernarint Cicero noſter haud dubius eſt teſtis. Queſtus enim ſæpiſſime de auaritia atq; iniurijs magiſtratuum, plures ait ſociorum urbes Romanorum militum hybernis, quàm hoſtium armis eſſe deletas. Aſiam certe & omnes ſibi ſubditos ſeruitute iniquiſſima oppreſſerunt, qua re nil calamitoſius eſſe poteſt. Quid referam Põti regem Mithridatem, qui quadraginta fermè annis cum Romanis bellum geſſit, tandem uictum ſuperatumq; laqueo uitam finiſſe? Quid Antiochum potentiſſimum Aſiæ regem acie ſuperatum, acceptis uictorijs arbitrio pacis conditionibus maiori ex parte regni poſſeſſione ceſſiſſe? Quid recenſeam Tamburlanum (ita cognominabatur) ex Scythia cum innumera ferarum gentium Barbarie profectum, tranſito Eufrate Aſiam omnem depopulatum? Damaſcum Syriæ urbem nobiliſſimam ab ſe captam ſpoliaſſe. Cæſaream, Sebaſtiamq; deleſſe. Smirnam ui cepiſſe, inde in Scythiam reuerſum, ex præda abducta urbem nobilem ædificaſſe. Ab eodem rex Teucrorum, qui magnæ parti Aſiæ imperitabat, acie ſuperatus captusq; eſt, multa ſuorum cæde, quẽ ille cauea more beluæ incluſum, in ſpectaculum fortunæ per uniuerſam fermè Aſiam circumduxit. Præterea innumeras Græcorum urbes egregias, quæ uniuerſum littus Aſiæ occuparãt funditus euerſas. Armeniorum, Medorũ, Ponti, Perſarum, Aſſyriorũ, Lidorũ, cæteraq; Aſię regna extincta, penitus in paucorũ ditionem peruenere. Ita non ſolum ciuitatũ, ſed

Alexandri ſucceſſores.

Romani.

regnorum

regnorum quoq; ſtrages maxima facta eſt, quod præcipuum argumentum eſſe dinoſcitur noſtræ infelicitatis. Omnia profecto humana quantũuis ampla, ac magnifica ſuum fatum ſortiuntur, ut nil perpetuum in noſtris operibus reperiri poſſit. Quis unquam opinatus eſſet ex illorum temporum uiris, Babylonem urbem tam præclaram tanto labore, tanta impenſa, tot hominũ milibus ædificatam, ullo unquam tempore perituram? Multa referuntur de murorum ambitu, qui quinq; & quadraginta ferè miliaria complectabatur. Multa de murorum amplitudine, latiori multo quàm qua duo ſimul currus ducerentur. Altitudinem quinquaginta cubitorum fuiſſe ferunt. Turres ducentas & quinquaginta, quæ latitudine atq; altitudine mœnium magnificentiam æquarent. Cum per urbis medium Eufrates flueret, urbẽ ponte quinq; ſtadiorum longitudinis miro opere iunxit. Arces præterea duas ab utraq; pontis parte conſtructas, quarum altera ſeptem, altera trium miliũ paſſuum ambitus erat adiecit. Hanc urbem uno anno ædificatam tradunt, trecentis milibus hominum ad id opus electis, ac ſingulis ſtadijs uno confectis die. Additus eſt & hortus penſilis, opus inter ſeptem miracula orbis enumeratum. Tantæ molis, tantæ rerum diuerſarum magnitudinis pauca ueſtigia ſuperſunt, tam præclare urbis nomine in ea regione obliterato. Innumeris ferè egregijs urbibus Aſia inſignis erat, quarum hodie nulla extat memoria, nomen aliquibus in locis urbium remanſit. Non recenſebo bella innumera per Romanos principes in diuerſis Aſiæ nationibus mota. Pauci enim fuerunt, qui non aut aduerſus Aſſyrios, aut Perſas, Scythas, aut Parthos armis uaria fortuna pugnarint, multi uictores, plures uicti reperiuntur. Traianus certe Armenios, Perſas, Scythas, Parthosq; ſuperauit, ademptisq; regibus omnia regna in prouincias redegit. Antea M. Craſſus Parthis intulit bellũ, uerum fraude captus & occiſus eſt. M. Antonius iterum eos cum ualido exercitu laceſſiuit, ſed ſumma cum ignominia abire rerum inopia compulſus eſt. Ventidius Baſſus poſtmodum Parthiam ingreſſus, illos commiſſa acie ſuperauit, uaſtauit agros, egitq; ut pacem poſtea ab Auguſto poſtularent. Quæ omnia eo ſpectant, ut palam ſit, ſemper Aſiam magna in miſeria uerſatam. Præteribo urbis notiſſimę Hieroſolymarum deſolationem ac uaſtitatem, quoniam notiſſima res eſt, templi quoq; magnificentiſſimi omnium quæ unquam fuerunt ruinam, quoniam Iudæorum culpa tanta calamitas contracta eſt. Verte te nunc ad oppoſitam Græciam, & antiquos eius annales reuolue, nullam gentem profecto reperies omnium calamitatum ęrumnarumq; uberiorem. Tragœdiæ certe omnes quas Græci ſcriptas reliquerunt, ſuorum temporũ miſerias continent. Nunquam præterea aut ab externis, aut domeſticis bellis ceſſarunt. Hoc uere uideor dicturus, eam gentem reliquarũ omnium miſeriam exceſſiſſe. Conſidera illius quondam urbes potentiſſimas Lacedæmonem, Athenas Græciæ lumina, Thebas, Argos, Micenas, reliquasq; pręclaras mari

Babylon urbs maxima.

Græciæ deuaſtatio.

tas maritimas urbes, aut deletas funditus, aut in parua oppidula redactas. In ſpice terreſtres ciuitates permultas nobiles olim, nunc in puluerem uerſas. Conſidera populiſſimas quondã prouincias, Theſſaloniam, Achaiam, Boëtiam, Euboiam, Arcadiam, Ioniam, Peloponneſum, terras nunc à paucis incolis cultas, deſertas urbibus, quarum hodie aut nulla, aut parua apparent ueſtigia humanæ miſeriæ teſtes, cum conſtet ſplendidiſſimas in illis ciuitates extitiſſe. Conſidera inſulas plurimas populoſiſſimas quondam, nunc deſertas atq; deſtitutas. Sed quid ego urbibus deplorandis immoror? Macedonũ atq; Epirotarum regna, quorum multa infelicitatis extant exempla ceciderunt. Legimus Alexandrum Phereum, cum ex Epiro in Brutios tranſiſſet, Romanos bello appetiturus apud Acheronta flumen, trãsfoſſum lancea occubuiſſe. Pyrrhum quoq; Epirotarum regem cum bellum tranſuectus mare Romanis intuliſſet, uictum abſceſſiſſe Italia. Deinde in oppugnatione Argos tegula percuſſum interijſſe. Perſem Macedoniæ regem noſtis bello à Romanis ſuperatum, captumq; Pauli Æmilij triumphum uinctum cathenis aureis decoraſſe. Quod ſi tanta plurimorum regum infelicitas fuit, quid de cæteris extimandum, quorum quiſq; ſuo premitur caſu? Quid de uulgo iudicãdum, in quo fortunam uim ſuam exercere ſapientes cenſent? Omnes græcis finitimæ nationes regibus ſuis carent. Sarmatæ, Thraces, Hircani regno priuati in tyrannorum ditionem ceſſere. Scythæ qui in Europa ſunt, quos Tartaros uocant, diuiſis imperijs continuis inuicem armis bellantur, uagi, inſtabiles, Imperatores ſæpius mutantes. Meſij, Vngari, Poloni, Rutheni, cæteræq; finitimæ ad Septentrionem gentes ſemper inquietas ab armis fuiſſe legimus, & aut alijs intuliſſe bellum, aut inter ſe diſſediſſe. Germania omnis ſemper uarijs tempeſtatibus iactata eſt, & uel proximos armis laceſſiuit, uel ſuo decertauit Marte. Magna pars eius à Romanis haud paruis calamitatibus ſubacta, ab Vngaris poſtmodum ſæpius populata eſt. Daciæ, Sueciæ, Noruegiæ, Gothorum regna & antea ſemper, & nunc quoq; aliquando à pluribus regibus ſunt poſſeſſa. Neq; regnorum hæ mutationes abſq; humano ſanguine & regionum deſolatione contigere. Germanis eſt contermina Rheno interfluente Gallia, haud quaquã & ipſa paruas aut breues perplexa calamitates. Nam ut priora relinquantur ſecula, de quibus magis fabuloſa quã uera tradi poſſunt, ea tamen ſimili poſterioribus temporibus fortuna exagitatam credimus. C. Cæſar octo annos, multo ſanguine, uaria clade, lamentabili plurimarum urbium ruina, prouinciarum uaſtitate uariarum gentium cęde afflictam, tandem Romano Imperio parere coëgit. Libidini poſtea ſæuitięq; diuerſorum Imperatorum paruit. Poſt Cõſtantini Imperium labentibus Romanis culpa principantium uiribus, cum ſæpius Galli ob auaritiam crudelitatemq; Ducum, qui illis præerant defeciſſent, uariamq; fortunam experti magnis cladibus eſſent debilitati, occaſionem exteris nationibus ad ſe inuadendam C. Cæſar.

dendam

dendam occupandamq́ præbuerunt. Primum Franci gens barbara (è Sicambria ut ferunt egreſſi) cum Theodoſij Archadijq́ Imperio in Germaniæ oppidis iuxta Rhenum conſediſſent, poſtea ratibus traiecto flumine, cum Quintio & Heraclio Romanorum ducibus apud Treuerim congreſſi, ſuperiores certamine deleto exercitu Duces interficiunt. Vrbem captam diripiunt atq́ incendunt anno domini ducenteſimo octuageſimo ſexto. Huius urbis ruinę Coloniam Agrippinam adijciunt. Deinceps interiorem Galliam profecti, Pariſius, Senones, Carno, tum reliquasq́ urbes atq́ oram omnem (quę ab eis Francia eſt appellata) occupauerunt. Vandalosq́ bis Galliam populãtes magna cæde attriuerunt. Poſt hos Alemanni à Germanis oriundi, eum omnem tractum armis ſibi uendicauere, iuxta quem flumen fluit, haud multum inde remoti. Cuius ab oſtio ad Alpes uſq́ ſuum nomen protenderunt, ab eisq́ eſt Alemannia appellata. Cum his Clodeueus Francorum rex congreſſus, cum inferior eſſet uiribus, uoto ſuſcepto ſe Chriſtianum fore ſi uiciſſet, Alemannos ſuperauit, uotumq́ cum tota ſua gente opera Remigij epiſcopi uiri ſanctiſſimi perſoluit. Aquitania inſuper ab Theodoſio Gothis conceſſa eſt. Superuenere Burgundiones gens bello aſpera à Septẽtrionali plaga progreſſi, eamq́ portionem Galliæ poſſedere, quam hodie quoq́ Burgũdiam dicunt. Hi rege ſibi conſtituto, magnã Galliæ partem laceſſentes bello, ſæpius cum finitimis acie dimicarunt. Tandem ab Imperatoribus Othone primo & Cõrado ſuperati, poſt centum triginta quibus regnarunt annos, in eorum ditionem ceſſere. Northmanni poſtremo à Boreali regione, quàm Northum appellant egreſſi, uarijs in locis Gallias populati ſunt. Hi primum Doreſtano iuxta Moſe oſtia emporio nobili deleto, per Ligerim fluuium Galliam aggreſſi, plures urbes, in quis Nannetes, Andegauis, Turonis, pluresq́ aliæ feruntur, ui capiunt, ſpoliantq́ Lotharij Imperatoris tempore, anno domini octingenteſimo triceſimo ſeptimo, inde domum regreſſi, paulo poſt maiori manu redeuntes, perq́ oſtium Sequanæ rurſus Galliam uaſtantes, eam ſibi partem armis uendicauere, quæ nunc ab eis ducto nomine Normannia uocitatur. Rothomagumq́ regni caput ſibi conſtituũt. Vbi cum regnaſſent diutius uicinis regionibus infeſti: Francorum tandem uirtute ſubacti ſunt, atque eorum regno additi. Vltimi Britones inſula Britannia ob inteſtina bella pulſi, eam Galliæ maritimam oram petiuere, in qua Veneti erant, poſſeſſamq́ à priori patria Britanniam dictitarunt. Hæc tanta uariæ gentis in Galliam inundatio quantam eius cladem ac uaſtitatem ſecum importaſſe putandũ eſt? Maximam profecto, atq́ eam quæ exemplo ingentis miſeriæ noſtræ conditionis teſtis eſſe poſſit. Sed neq́ poſt Francorum ſtabilitum Imperium à Barbarorum concurſionibus & bellis tuta Gallia fuit. Nam poſt Imperiũ in Germanos translatum, Vngari bis Germaniam ac Galliam populati, non abſq́ multorum hominum nece ac calamitatibus abierunt. Reges quoq́ ipſi Francorum

Treueris clades.

Alemanni.

corum

corum multis finitimorum bellis exagitati ſunt. Secuta ſunt iam annos ultra trecentos inter Galliæ ac Angliæ reges bella continua, ex quibus quantũ ſit ſanguinis multis prælijs effuſum ætas tum ſuperior, tum noſtra proſpexit. Adde his bella pluſquã ciuilia, quæ nouiter exorta inter Galliç principes, factione peſtifera pluribus annis uiguiſſe, pauloante perſpeximus. Nullum certe abfuit ab eis calamitatis, aut crudelitatis genus. Quę res aperte oſtẽdunt, in ea maxime natione conditionis humanæ miſeriam fuiſſe euagatam. Quid de Britanniæ inſula dicemus? Non'ne & ipſam uarijs tempeſtatũ iacturis longo tempore concuſſam legimus, & extrema penè excidia perpeſſam. Mitto ea tempora quibus Romanis paruit, non abſq; magna clade libertate amiſſa, cunq; ſæpius ab Imperatoribus deſciuiſſet, multo cum ſanguine defectio caſtigata eſt. Excuſſo autem penitus Romanorum iugo, uarijsq; inter eos exortibus regibus cum mutua cæde ac urbium uaſtitate ſęuirent: Angli tandem noua ab Germania gens profecti, in inſulam tranſgreſſi, cum unius factionis tutelam ſuſcepiſſent, uictis poſtmodum pariter & uictoribus imperarunt. Ex quo amiſſo priori nomine in Anglorum nomen ditionemq; inſula bis conceſſit. Neq; tamen poſt inteſtinis diſſenſionibus caruit. Nam & paul. ſupra trecenteſimum annum moto inter eos bello, dux Normanniæ Guilelmus ab altera factione uocatus, regno potitus eſt, & noſtra ætate, mutatione, cædeq; regum & principum plurimum ſanguinis ſparſum fuiſſe nouimus. Nunc ad Hiſpanias, quæ haud parua Europæ portio eſt digrediamur. Omitto antiquas miſerias, quas à tyrãnis priſcis temporibus paſſa eſt. Diomedem ab Hercule mactatum tradunt fabulæ, equos humanis carnibus nutrientem. Tranſeo Titanas & omnes ſuperiorum temporum tyrannos. Poſteaquam Carthaginenſes Romaniq; regnare atq; imperare cœperant, amborum facta prẹda multis ſeculis continua bellorum ſtrage debilitata, tandem armis ſubacta Romanis diutius paruit, à quibus ſolita auaritia atq; libidine tractatos extimandum eſt. Labente Romano imperio, Vandali gens Alarico duce Hiſpanias depopulati ſunt. Gothi poſtmodum Roma capta ac ſpoliata cum in Aphricam tranſiſſent, in Hiſpaniam exinde traijcientes, annos in ea circiter ducentos ſexaginta regnarunt. In ditionem poſtea peruenit Mauritanorum, qui eum uſq; ad Caroli magni tempus tenuere, uaria uſi in omne genus crudelitate. His Carolus bello ſuperatis, prouinciam Barbarorum ſeruitute liberauit. Ab Aphris poſtmodum maior eius pars oppreſſa eſt. Hodie quoque Mauri partem maritimam tenent, Regnum Granatę nouo nomine appellatam. Ea quoque ora omnis, quæ Arogonia & Valentia dicitur, paulominus ducentis annis à Barbaris recuperata eſt. Et item Beleares inſulæ, quæ illorum ditionis erant factæ. Signum eas regiones à Barbaris fuiſſe poſſeſſas, id eſt, præcipuum, quod maritima omnis ora à Mauris incolitur, qui in ſua perfidia perſeuerantes tributa regibus Chriſtianis per-

ſoluunt. Harum tot tantarûmque mutationum uarietates haud dubiam coniecturam præbent: Hiſpanos omnis nunquã uitæ miſeria uacaſſe. Trãſeamus ad oppoſitam Aphricam ſi libet, & qua felicitate diuerſis dominis paruerit perſcrutemur. Eius magna pars Libya Æthiopiæ finitima continetur. Aphri deinde Numidæ, Getuli, Mauritani, Meſuli, quæ prouinciæ diuerſis quondam regibus paruerunt, ab his omnibus plus quàm Barbarica tyrannide oppreſſi fuere populi, alienorum enim appetitu continuis in bellis ob regum aliena appetentium libidinem uerſati ſunt. Primum Gorgonum gentem tradunt in Aphrica regnantem, à Perſeo Iouis filio uictam. Ab his deſcenderunt Amazones Libycæ armis aſſuetæ, quæ non ſolum Aphricæ infeſtæ fuerunt, ſed in Aſiam tranſeuntes, magnam illius partem ſunt depopulatæ. In Aphrica uero plures ſibi ſubigere nationes. Atlantides ab eis cum pluribus imperarent urbibus uſq; ad pubertatem interfectis deſtruxere, crudelius quàm par erat ad terrendos finitimos uictoria uſæ. Cum his conſtituta pace, regina earum Mirrhina exercitu triginta milium peditum, duorum milium equitum fulta, ad gentes propinquas arma uertit, quibus acie ſuperatis, uſque ad Herculis aduentum, à quo regnum eorum deletum eſt, in Libya regnarunt. Titanas antea Dionyſius omnes uicerat. Reliquæ Aphricæ prouinciæ uſque ad Carthaginenſium tempora regibus, qui & ipſi bella inuicem excitabant paruere. Secutum eſt deinceps Imperium Carthaginenſe, quod non abſque multorum calamitate comparatum eſt. At hi terminis Aphricæ non contenti, Hiſpaniam multis miſerijs affecerunt, arma in Siciliam ac Sardiniam uerterunt, & ubique incerto Marte mutuaq; pernicie bellatum. Secuta ſunt deinceps primum, ſecundum, ac tertium cum Romanis bella grauiſſima, in quibus quantum fuerit ſanguinis humani effuſum mirabile uidetur dictu. Ea certe bella non ſolum Carthaginis, ſed totius Aphricæ ruinam ſecum traxere. Quadraginta fermè annis Carthago cum Romanis terra marique certauit, tandem ſubacta, capta, incenſa, euerſa eſt, quo nil crudelius excogitari potuit, quàm urbem tam magnificam tam potentem, tantis rebus geſtis præclaram, ſpoliatam, deletam, euerſam, nullum maximarum miſeriarum genus effugiſſe. Viginti duo milia paſſuum urbem ambitu complexam tradunt, duo milia arcis muros. Decem & ſeptem diebus uniuerſæ urbis ædificia ignis abſumpſit, maximum documentum humanæ calamitatis. Tot tàmque aſpera bella, quibus magna cum ſuorum ſtrage ſuccubuerunt, tot tantorumq; tum principum, tum exercituum amiſſio ac trucidatio, tam ſæuus urbis adeò magnificæ interitus, tot ædificiorum conflagratio, tot milium hominum flebilis ſeruitus, non ne inſtabiles fortunæ opes, fragilem atq; imbecillem humanę ſortis conditionem, miſeram uitæ noſtræ rationẽ oſtendũt, admonentq; nihil tutum in hoc uiuendi curriculo à calamitatibus eſſe poſſe? Adijce his regis Syphacis captiuitatẽ, uictus

Carthago deleta.

uictus enim prælio in Scipionis poteſtatem cum deueniſſet: Romam cum reliquis captiuis miſſus, Tibure defunctus eſt. Poſt obitum Maſiniſſæ regis Numidiæ, Iugurtha dolo & fraude regnauit, ac ipſe bello uictus, cum uiuus in ditionem Marij ductus, uinctus ante triumphantis currum proceſſit, pauloq́; poſt è ſaxo tarpeio deiectus obijt. Reſtituta poſtmodum Tiberij Gracchi decreto Carthago eſt, & Colonia eo miſſa. Non tamen eam urbem prouinciamq́; pace diutius licuit frui. *Carthago reparata.* Antea Pompeij, poſtea Cæſaris bellis ciuilibus lacerata eſt. Secuti ſunt Vandali Gothiq́;, à quibus lõgo tẽpore poſſeſſa Carthago, demum à Belliſario liberatam legimus. Varijs deinde quaſſata moleſtijs, iterum Barbarorum qui Saraceni dicũtur, crudelitate deleta ac proſtrata adeò fuit, ut pauca eius ueſtigia ſuperſint. Non eſt omittenda Cypri opulentiſſimi quondam regni uaſtitas deflenda, quam paulo ante trigeſimũ annum ſcimus contigiſſe. Claſſis regis Ægyptij, quem Soldanum uocant, eam inſulam inuaſit, occurrẽtem ex improuiſo regem capiunt. Nicoſiam urbem regni caput, omnemq́; inſulam præter pauca munita oppida ſpoliant, prædã regemq́; in Ægyptum aſportant. Rex pactus dare tributum quotannis, in inſulam deſertam, ipſe omnium rerum inops reuerſus eſt. Graues admodum deflendiq́; uidentur, quos cæterarum gentium atq; urbium retuli caſus fortunæ ſæuitia inſignes: Verum in urbis Romæ Italiæq́; ruinis aſperius craſſata, illius aſperitas uidetur, quas ego tanquã in extrema acie reſeruaui, ut non ſit mirandum, eas prouincias quæ Vrbi patuerunt collapſas ac proſtratas fuiſſe, cum reginam orbis Romam, & gentium imperatricem Italiam tam fœde laceratam ac uexatam concernant. Italiam ante Vrbem conditã fuiſſe ſemper tum ab extremo, tum à domeſtico inquietam legimus. *Italiæ deſcriptio.* Plures eius maritimas oras & mediterraneas Græcę natiões occuparũt. A ſupero mari Mantua, Patauium, Ancona ab externis conditæ, qui & ipſi Troiana ſtirpe oriundi erant. Ab infero Luna, Piſæ, Populonia, Cume, Neapolis, Tarentum, & omnis tractus maritimus, qui ad Græciã uergit Græcorũ urbes eſſe dicuntur. Saturnus antea ad Italiam fugiens, primus ea loca tenuit, ubi nunc mons eſt Capitolinus. Poſt hunc Euander palatium ædificauit, ibiq́; cõſtituit regni opes. Poſtmodum Æneas in Latium nauibus delatus, non abſq; bello, quod Turnus multo ſanguine excitauit, Lauinium ſibi ſedem, cõcedente Latino rege, delegit. Latium, Arcades & Pelaſgi inhabitarũt, quibus Vmbri ſuis ſedibus exacti ſunt. Agilla quoque urbs à Pelaſgis, & Cora à Dardano Troiano conditæ. Hetruſci uſq; ad Alpes Imperium protenderunt, omnibus his locis ſubactis, quæ poſtea Ciſalpina Gallia uocitata eſt. Tenuerunt quoq; omnem eam regionẽ, quæ ad ſuperum mare protenditur, ædificata in littore maris urbe quã Adriam dixere, à qua & mare nomen traxit. Tranſcenderũt poſtea ſuperatis Alpibus in Italiam ſæpius Galli, Senones, Inſubres, Boi, qui pulſis Hetruſcis, omnes regiones in quibus nunc Lõbardia eſt, uſq; Ariminũ arma *Romana clades enumerantur.*

 penetrarunt

penetrarunt. Secuta eſt Roma urbs à Romulo condita, quæ flagellum non ſolũ Italiæ, ſed totius orbis uerißime dici poteſt. Nã dum imperiũ amplificare cupit, & uicinos quosq; ſubigere, infinitarum urbium ruina, & multarũ prouinciarum uaſtitate, plurimarum gentium pernicie in tantam molem Imperij deuenit, ut ſuo põdere ruere ſit coacta. Sed dum Romani ſibi uicinos ſubdere conantur, ab externo hoſte appetiti, magnis cladibus extremum declinauerunt fortunam. Antea Galli, tum Pyrrhus multum Itali ſanguinis duobus prælijs effuderunt. Tum maxime Hannibal quatuordecim annis Italiæ, atq; Vrbis uiribus attritis, pluribusq; urbibus captis ac deletis, uaſtitas Italiæ appellari poteſt. Superuenere deinde Cymbri, & ipſi magna Romanorum militum cæde in Italiã profecti, quibus niſi uirtus Marij obſtetiſſet, actum de Imperio Romano fuiſſet. Sociale deinde & ſeruile bella ſunt excitata, nec niſi magnis ſedata cladibus & plurium urbium ruina. Verum plures Vrbis quã Italiæ tempeſtates fuiſſe uidentur. Nunquã enim à priuatis diſſenſionibus, nunquam ab inteſtinis certaminibus, nunquã à domeſticis contentionibus, nunquã aut externis, aut ciuilibus quieuit bellis. Dum regibus paruit, adeo illis uirtus ciuium inſenſa erat, ut Brutus animi magnitudinem ſtulticiæ ſimulatione tegere cogeretur. Libertate parta, noſtis plebis ſeceſſionem, noſtis eius & patrum diutina certamina, noſtis ſeditiones tribunorũ, ac inter eos & patres uſq; ad cædem diſſenſiones, noſtis & optimorum, & bene de republica meritorum ciuium exilia, ut ſemper uexatã tum à bellis, tum domeſticis contentionibus Vrbem fuiſſe conſtet. Quid enarrem in Italia, Hiſpania, Gallia, Germania, Aſia, Aphrica, Europa, Græcia duces Romanorum ſuperatos, exercitus fugatos ac cæſos, trucidatos Imperatores, ſanguinem per orbem ſparſum, uaria periculorum diſcrimina, quibus ſemper urbs fuit expoſita. Quid recenſeam infinitas penè urbes iniquo Marte abſumptas, prouincias cultoribus deſolatas, deletas nationes? Quid uero loquar de bellis ciuilibus tam ſæuis, ac nefandis, quibus Romana urbs eſt lacerata? Mirum dictu uidetur quantã cladem, quantam peſtem, quantũ incendium in Vrbe, Italia, toto deniq; fermè orbe terrarũ excitarint. Sæpius inter ciues armis eſt certatũ cũ magna ciuium internitione. Quã luctuoſum, quã deflendum, quã deteſtabile ſpectaculum erat, conſpicere in foro, in roſtris, in curia affixa proſcriptorum capita, & haſtam illam ſub qua damnatorum ciuium bona ueniebant? Nullũ tamen crudelius, nullũ execrabilius tertio bello, quo libertas penitus amiſſa eſt, quo tempore quatuor milia ciuium unico edicto proſcripti uario ſupplicio perierunt. Quantã cędem tum ciuium, tum externorũ fuiſſe putandũ eſt, in Pharſalia, in Aphrica, Hiſpania, in ipſa urbe, cũ Marij Syllę, Carbõis, Cinnæ crudelitas ciuium ſanguinẽ ſitiret. Mitior Cæſaris uictoria fuit, perniciosior triumuirorũ, qui rẽpub. oppreſſere. Miſerrima ꝓfecto illorũ tẽporũ cenſenda cõditio eſt, qbus nil iuſtũ, nil æquũ, nil ſanctũ, nil fidũ, nil tutũ, nil cuiq̃

exploratum

exploratum erat (redundabat enim undiq; crudelitas) quo certum uitæ ſibi
terminum conſtituere poſſet. Veriſſime teſtarer ſi opus eſſet, raro maiorem
uaſtitatem Vrbem atq; Italiam eſſe perpeſſam, quã eam quàm Hannibal im/
portauit. Teſtes ſunt exercitus ad Trebiã, ad lacum Traſimẽnum, ad Cãnas,
ad Brutios, multisq; alijs in locis occiſi. Teſtis eſt Capua urbs nobiliſſima p r
uim recepta, quæ ciuibus partim trucidatis, partim diuenditis, crudelem in
modum dilaniata eſt. Teſtes ſunt reliquæ Italiæ urbes permultæ, quas eo bel
lo hoſtilis furor euertit. Nullo unquam antea tempore, nulla ætate adeo Ita/
lia lacerata eſt. Secutus eſt poſt tot clades Auguſti Cæſaris principatus, cu/
ius imperio paulum à bellis Italia quieuit, ſed prouidẽtia atq; ope id accidiſſe
conſtat. Subiere deinceps in Imperium pleriq;, non homines, ſed portẽta ne/
quiſſima ad perniciem hominum procreata, Tiberij, Caligulæ. Nerones,
Vitellij, Domitiani, pluresq; prȩterea, qui tanquam tyranni nequiſſimi nihil
niſi crudele, uaſtum, inhumanum, deteſtãdum, nihil niſi de delenda urbe atq;
Imperio cogitarẽt, adeoq; uires Imperij labefactarent flagitijs, tum uirorum
excellentium cæde debilitarent, ut nulla ſequentium principum (ſi qui boni
dabantur) uirtute inſtaurari eorum immanitas poſſet. Ita non Imperatores,
ſed immanes feritate beſtiæ ad interitum Vrbis, ad Italiæ uaſtitatem, ad pro
uinciarum omnium perniciem, ad clariſſimorum hominum necem tantum/
modo nati intentiq; uidebantur, quos à ſanguine ac pernicie hominum ma/
gis ſatietas retraxit quàm uoluntas. Adijciamus licet cæteris Vrbis calami/
tatibus ignis damna, quo ciuitas ferè omnis deleta eſt. Incendium prius Ne/ Incẽd. à Romæ.
rone imperante, omnia fermè antiqua illa abſumpſit ædificia, omnem priſti/
num monumentorum decorem, omnia templa ſubuertit. Ex XIIII regi/
onibus ſeptem ſolotenus deletæ, trium paucorum tectorũ ueſtigia ſuperfue
re, quatuor integris relictis quas & ipſas Veſpaſiani tempore ſimiles incẽdij
labes euertit. Secuta eſt extrema Vrbis & Imperij peſtis Cõſtantinus, qui Ro
ma tanquam nouerca relicta, abiectaq; illius omni cura, nouam Romam in
Thracia, ubi Byzantium erat fundauit, qua ex re ruinȩ Vrbis, excidij Italiæ,
Imperij debilitandi occaſio data eſt. Duo pro unico Imperatores creabant,
cum nequaquam tanta in uno eſſet uirtus, ut ſolus maieſtatem Imperij tuere
tur. Hinc omnia mala emanarunt, pro uno monſtro duo ſunt excitata, qui ui
ros illuſtres, ſapientes pace & bello utiles tanquam peſſimi carnifices interfi
ci præcipiebant. Quo factum eſt, ut cõfractis Imperij opibus, deficientibus
ſapientũ conſilijs facultas daretur Barbaris nationibus ad Italiam tranſeun/
di, utq; multæ prouinciæ ad excutiendum iugum imperantium crudelitate
ad defectionem impellerentur. Miſerrima profecto fuit & Vrbis & Italiȩ for
tuna, quæ tam malis principibus, non Italis, ſed ſemibarbaris, tam ſæuis ty/
rannis parere cogerentur. Deflendæ uidentur multiplices quas retuli ſupe/
riorum temporum calamitates, ſed crudeliores multo atq; acerbiores quæ

ſunt poſtmodum ſecutæ. Nam cētum fermè annis Vrbs Romana quinquies à Barbaris nationibus capta ac direpta eſt, magna cum totius Italiæ ruina. A Gothis, qui per Pannoniam Honorij tempore in Italiam deſcenderunt, primū Alarico, deinde paucis poſt annis Aſtulpho, qui ei ſucceſſerat Ducibus captam, ſpoliatam, direptamq́ fuiſſe conſtat. Hunni poſtea Genſerico duce ex Aphrica (quo ex Hiſpania traiecerāt) nauibus in Italiam adducti, Romam occupant ſpoliantq́, annos fermè quadraginta poſt Vrbem ab Alarico antea captam. Hic per Campaniam, quam cum multa urbium ruina depopulatus eſt, in Aphricam cum præda reuerſus, Eudoxam antè Valentiniani uxorem ſecum duxit. Odoacer deinde Thurcilingorum Herculorumq́ rex Italiam petens, ſuperato apud Ticinum Oreſte patricio, Auguſtuloq́ ab Imperio deiecto, Roma potitur. Sed à Theoderico rege Gothorum XI poſteaquam Italiam Vrbemq́ ingreſſus erat anno apud Rauēnam interfectus, cauſam præbuit Gothorum ducibus, qui ſibi Rauennæ ſedem regni conſtituerant, Italiam uaſtādi. Totila poſtmodum rex horum omnium crudeliſſimus, ſuorum reliquijs in unum coactis, poſt multarū urbium cladem, in queis noſtram hanc ciuitatem fuiſſe tradunt, Vrbem ab ſe obſeſſam ac fame ad deditionem compulſam truculentius quàm cæteri diripiens, muros euertit, domos incēdit, captiuos abduxit, tanta uſus crudelitate, ut Roma XL dies abſq́ habitatore ullo permanſerit, feris tantum & beſtijs habitaculum facta. Inde paulo poſt ad Vrbē reuerſus mitiori animo imperauit urbi, adeò multis calamitatum tempeſtatibus debilitatę, ut nihil præter nomen priſtinæ imaginis teneret. Deinceps tum Gothorum regibus aliquādiu paruit, tum uarijs Imperatoribus ac tyrannis, quorum libidini expoſita, non ſolum imperium amiſit, ſed uix ſe alienis uiribus ſuſtentat. His Vrbis Italiæq́ uaſtitatibus Longobardorum inundatio acceſſit, gentis Barbaræ ac ferocis, quæ magnæ Italiæ portioni dominata eſt. Omnem quippe Ciſalpinæ Galliæ regionē, quæ nunc Lombardia eſt ab eis cognominata, omnemq́ ſuperi maris fermè tractum ab Rauenna Beneuentum uſq́ tenuere. Ducētos paulo amplius annos in Italia regnarunt, & Romanis & ſummis pontificibus multorū cum pernicie infeſti. Quo accidit, ut ad cōprimendas eorum iniurias, tum Pipinus, tū Carolus (qui poſtea eſt Imperator factus) in Italiam acciti, deuicto Deſiderio eam à Longobardorū ſeruitute liberarēt. Maurorū quoq́ multitudo ingens & antea & paulopoſt Italiam iam debilitatā inuaſit, Beneuentum ac Niceriā, pluresq́ uicinas urbes ab eis ui captas diutius tenuere. Euerſa Portuenſi ciuitate Romanum agrum ſæpiſſime incurſantes, Baſilicā ſancti Petri omnibus ſpoliarunt ornamētis. Quare permotus tertius Leo pontifex, Vaticanū muro cinxit, quo tutior eſſet locus à Barbarorum incurſu. Neq́ tamen deuictis Longobardis, aut Mauris expulſis quies Italiæ data eſt, aut Vrbi pace frui licuit. Nam poſt imperium Carolo demandatū, pars Græcis Imperatoribus,

pars ſucceſſoribus Caroli parebat, qua ex re diſſenſiones ac bella tum in Vr-be, tum alijs in locis exoriebanť. Plures in Italia tyranni, reges, imperatores deinceps fuerunt, à quibus ſemper uexata atq; exinanita eſt. Ea parte Italiæ, quàm hodie regnum Neapolitanum appellant, bello inteſtino feſſa, altera factio uiribus inferior auxilium à Roberto ac Richardo Normannorum ducibus, qui eo cum pluribus ſuæ gentis militibus ante milleſimum & treceteſimum annum tranſuexerant petiuit. Cum diutius inter eos bella uigerēt, qui Normannis ſucceſſerunt Duces per aliorum calamitates ſuas opes adeo armis auxerunt, ut poſtea Rogerius per Anacletum pontificem duobus de regno certantibus rex ſit factus. Id regnum poſtea bello ſæpiſſime appetitum, & ad noſtram uſq; ætatem diuerſæ gentis reges in eo haud paruo certamine regnarunt. Finitimæ regno prouinciæ, quæ in ditionem Romanæ eccleſiæ conceſſerunt, qua fruantur quiete, ipſi ut de ſuperiorum temporum conditione ſileatur cōſpeximus. Hetruſci frequentibus inter ſe bellis hactenus pugnarunt. Nulla ciuitas Hetruſca eſt, quam non domeſticæ exagitauerunt factiones, quoad hæc noſtra urbs magna illius parte potita eſt. Sed uſque ad hoc tēpus appellare poſſumus prouinciam inquietam, nunquam enim poſt trecenteſimum annum contigit, ut non aliqua eius ciuitas, uel domeſtico, uel externo bello laboraret. Ianua Ligurum urbs hodie mari plurimum potens, paulo ſupra quingenteſimum annum claſſe Maurorum capta, populata, atque euerſa eſt. Lombardiæ (quæ ita dicitur) urbes, tum imperatorum, tum tyrannorum, quibus ſubditæ fuerunt longo tempore ſæuitia ſunt afflictæ, ut de ſuperioribus eorum malis taceam. Fridericus primus urbem Mediolanum triennio obſeſſam fame ad deditionem compulit, in qua incenſis tectis, dirutis ædificijs, ciuibus captis eius ſæuitia debacchata eſt. Tantæ uaſtitati Papiæ, Placentiæq; addidit ruinas. Nonnullæ præterea ab Imperatoribus obſeſſę captæq; ciuitates diuerſis malis cōflictatæ ſunt, pauca eius gentis loca uel Imperatorum, uel tyrannorum, qui ſua quiſq; oppida per uim coerperat uitare potuit crudelitatem. Azolinus Romanus uir omnium crudeliſſimus, cum paulū ſupra centeſimum annum Patauij tyrannidem occupaſſet, ad undecim milia ciues in unum locum ſpecie concilij coactos cōbuſſit igni. Tandē urbem dudū bello fatigatā, unà cum eius principe Frāciſco comes uir tutū cepit, pauloq; poſt eodē nomine filius cū recuperaſſet, non multos poſt annos Veneti lōga obſidione feſſam receperunt. Dedit eam Franciſcus Dux (qui Venetias cū duobus filijs deductus in carcere poſtmodū ſtrāgulati ſunt) non paruū ueſtigiū qualis ſit fortunæ fides. Nulla ferè Ciſalpinæ Galliæ ciuitas, aut Barbarorū, aut Italorū obſidionē direptionemq; effugit. Patauiū, Verona, Brixia, Mediolanū, Ticinū, Cremona, Parma, Placentia, Mutina, reliquę quoq; eius ꝓuinciæ ſuum fatū expertæ urbes, frequētes ſubiere calamitates. Nōs ipſi hoc noſtro ſeculo quotiens Italiam bellis flagrātem uidimus?

Quot ciuitates tum hoſtili rabie, tũ domeſticis factionibus abſumptas? Poſ‑ ſem referre bella quæ inter nos, & uicęcomitum familiam iam annos nona‑ ginta, in quibus omnis fermè Italia comprehenſa eſt, uiguerunt, niſi longa fu tura eſſet hiſtoria. Quid loquar de Sicilia, quæ portio Italiæ habetur? nego ullam urbis partẽ crudeliores tyrannos expertã. Aperto pręterea eſt undiq; mari & omnium cupiditatibus expoſita, ut omnes in eam pyratæ impetum faciant. A Græcis, à Carthaginenſibus, à Romanis poſſeſſa, diruta, ac lacera ta eſt, & infinitis penè calamitatibus confecta, ut miſerrima illius conditio o‑ mni tempore fuiſſe uideatur. Poſſem inſuper cæterarum nationum recenſe‑ re & domi & foris arma multorũ ſanguine excitata. Quid crudelius bello ci‑ uili, quod inter Gallicos dudum magna cum pernicie & hominum & urbiũ eſt exortum? Poſſem his adijcere regni Bohemorum partiumq; propinqua‑ rum deflendam multorum ſtrage hominum calamitatem, ſed uereor ne hęc ipſa quæ retuli audiendi uobis attulerint ſatietatẽ. Hoc unum dixiſſe ſat erit, nullam unquam ætatem, nullam orbis partẽ, nullam gentem à miſeria fuiſſe intactam, ſed continuis ſubiectam calamitatibus extitiſſe. Hic Matthæus, prætermiſſa ſunt à te inquit Poggi grauiora ac pernicioſiora, ut mihi quidẽ uidetur, damna malaq;, quibus terrarum orbis eſt conflictatus, in quibus ma xima clades continetur. Quęnã ſunt iſta grauiora inquam à me omiſſa? Tum Matthæus: Peſtilẽtiæ inquit, fames, terræmotus, quibus plurimę maximęq; ciuitates euerſæ ſunt, & ingens ſtrages hominum conſecuta. Nam ut ea pau cis à me recenſeantur, quid crudelius, quid miſerius dici aut excogitari po‑ teſt terræmotibus, quibus diuerſis temporibus uarijs in locis urbes fuiſſe le‑ gimus proſtratas? Aliquibus annis quieuit à bellis Aſia à tempore Mithrida tis: At interim adeo quaſſata eſt terręmotibus regnum eius, ut plures urbes & centum uiginti hominum milia periſſe dicãtur. Auguſti tempore Trallis in Aſia, in Cypro plures urbes motu terrę conciderunt. Imperante Tiberio tredecim Aſiæ ciuitates (in quis Apollonia, Epheſus, Magneſia, Sardis, Cæ‑ ſarea, Philadelphia, Oſtene, Gechiero, Tmolus, Tenus, Cyme, Mirona, Di‑ ahircama) ſimili motu ſunt abſumptæ. Bithynia quoq; in Saluatoris paſſiõe concuſſa. Sub Neronis imperio Laodiciam, Hierapolim, Colaſſem motus ſi milis proſtrauit. Tres inſuper Veſpaſiani principatus urbes euerſas conſpe‑ xit. Eadem clade ſub Traiano quatuor urbes periere: Elea, Mirea, Cyme, Py tane, & Antiochia ſubuerſa. Hadriani quoq; ætas terræmotus damna ſenſit in Cæſareæ ac Nicopolis ruina. M. præterea Antonini imperium ſuis cladi bus fuit inſigne. Nam & Smirna urbs concidit, & in Tyrò ac Sidone ex ædifi ciorum collapſu multa hominum milia tum debilitata, tum extincta ſunt. Quod idem contigit imperante Cõſtantino Conſtantini filio in multis Aſiæ urbibus, in quibus horribili motu terræ plura hominum milia interierunt. Hanc cladem Nicomedia funditus euerſa ſecuta eſt, uicinis quoque urbibus magna

Terræmotus uarij.

magna ex parte collapſis. Valentiniano ac Valente regnantibus terræmotu per uniuerſum orbem facto, mare littus egreſſum, Siciliæ multarumq́ue inſularum urbes cum innumerabili populo oppreſſit: Niceaq́ue denuo penitus euerſa. Arcadij Honorijq́ue ætate plurimas Europæ regiones motus terræ quaſſauit, ac maiorem murorum ac turrium urbis partem, plurimaq́ue ędificia tum publica, tum priuata euertit. Et quoniam Europæ mentionem fecimus, ipſa ſua damna paſſa eſt. Nam in Peloponneſſo Iſocratis & Platonis tempore Elicem & Buram urbes Euboiæ maritimas cum habitatoribus terræ hiatus abſorbuit, & ubi antea urbes erant, nunc mare nauigijs peruium factum. Et Amyclæ à ſerpentibus deletæ. Opunciorum inſuper, ac Noricorum, tresq́ue præterea Galatarum urbes ſub Traiano motu terræ dirutæ. Simili peſte Dirrachium eſt collapſum, & plures Campaniæ urbes euerſę. Vbi Pontinę ſunt paludes plures fuiſſe urbes tradunt. Rauenna his adijcienda eſt, quam maiori ex parte prolapſam ferunt. Dictum eſt à te antea diluuia magnam partem maritimæ Græciæ uaſtaſſe, ſed & Bithyniæ quoq́ue oppida complura ob continuam pluuiam aquarum inundatione diſſoluta ac collapſa ſunt. *Inundatio Bithyniæ.* Adijci tot tantisq́ue calamitatibus poſſunt peſtes & fames, quibus multi mortales periere. Vrbem certe Romam cum à Totila obſideretur, adeo oppreſſit, ut multi natorum corpora mandere cogerentur. *Fames horribilis.* Quod idem in obſidione Hieroſolymę contigiſſe Euſebius autor eſt, tanta enim fames in ciuitate uiguit, ut mulier infantem filium igni aſſum mandens ſit reperta. Multa certe milia hominū in ea periſſe fame legimus. Peſtis etiam Heraclij ut opinor tempore adeo percrebuit, ut multis diebus ultra decem milia hominum interirent, adeoq́ue uis morbi grauis fuerit, ut plures uelato capite ſe in Tyberim proijcerent. *Peſtis atrox.* Sed quid antiquiora narro? Nuper cum rex Angliæ Rothomagum Galliæ urbem obſideret, tredecim milia hominum paucis diebus fames abſumpſit. Idemq́ue pluribus ciuitatibus propter obſidionem legimus accidiſſe. Nullo modo ſingularum urbium percurram calamitates. Refert Plinius tres & quiquaginta populos antiquo in Latio deletos, quorum nulla extat memoria. Similes & his maiores multo clades reliquas orbis partes perpeſſas iudicandum eſt, quæ quoniam literarum luce caruerūt in obſcuro latent, quæ recenſui ſcriptorum monumenta clariora reddiderunt. Vbique enim terrarum cœleſtia uires ſuas oſtendunt. Nullæq́ue ob eam cauſam regiones terræmotus, peſtilentias, famem, bella, ſeditiones ſubterfugere ualuerūt, quo patet totius orbis calamitoſam uitam fuiſſe, & hac communi miſeria omnem eſſe comprehenſam humani generis ſocietatem. Quę cum dixiſſet: Tum ego, intelligis inquam Coſme quantis incommodis quantis periculis, quātis fortunæ incurſibus, quàm aſperæ acerbæq́ue cōditioni expoſita ſit mortaliū uita, in qua nihil ſanè tutū, nil ſecurū, nil firmū, nil certum à miſeria nobis datur, quapropter deſipere mihi uidentur, qui longā ætatem,

longum

longum uitæ curriculum, opes, diuitias, dignitates tantopere expetunt, & uotis omnibus expoſcũt, ipſi ſibi foueam in quã incidant præparantes. Tum Coſmus: Non reijcio inquit, quæ à uobis ſatis diligenter diſputata ſunt, à me uero antea de uiuentium felicitate dicta eo ſpectarunt, ut elicerem opinionẽ ueſtram potius, quàm ut meam ſententiam ferrem. Video enim ut antiquiora poſtponã, de quibus ſatis copioſe deſeruiſtis, tum Italiæ, tum huic noſtræ reipublicę quod memoria teneam, raro ullam quietem aut à bellis noſtra ętate, aut à uarijs calamitatibus datam, ſed ſemper eam aut laceſſitam appetitamq́; externis armis, aut alios laceſſiſſe, ſeditionibus quoq; domeſticis & ciuili diſcordia ſæpius laboraſſe, adeò ut multis ſeculis non licuerit longiore quiete frui. Sed quænam remedia nos poſſent ab his uitæ moleſtijs tutos reddere? Omnibus enim tum animi, tum corporis infirmitatibus, ſi bonos medicos nacti ſumus, cura ſalutaris adhiberi poteſt. Non eſt igitur deſperandum quin auxilia noſtris morbis reperiantur, quibus ab incurſu fortunæ protegamur. Ea inquam eſſe, quæ à uirtute petãtur neceſſe eſt, cætera externa uidentur, nulloq́; preſidio aduerſus temporum iniquitatem fulta. Vera inquit Coſmus ſentire uideris, & omne ſubſidium à uirtute in rebus humanis aſſentior eſſe petendum. Verum conſideranti mihi has communes uitæ acerbitates, uiſum eſt hęc aduerſa ob eam rem euenire mortalibus, ut aliquando nos eſſe homines meminerimus, hoc eſt imbecillis, fragilisq́; naturæ, & incerti uitæ curſus, quæ ex tenuiſſima re perſæpe conficiatur, utq́; à fortunæ bonorum, quæ caduca ſunt cupiditate auerſi, animum & cogitationes noſtras conuertamus ad meliora rerum ſtudia, quorum ope conſilia rationis ſecuta, in uerã nos libertatem uendicemus. Ea erit, ſi uitiorum reiecta contagione, mentem ad ſuimet cõtemplationem cogitationemq́; reuocauerimus, ſi contemptis ſenſuum deliniamẽtis, ac ſpretis uoluptatum illecebris, parebimus imperio rationis, ſi uirtutem tanquam ducem noſtrorum operum ſecuti, eius præceptis ueluti bene uiuendi magiſtræ obſequemur. Hæc nos ab omni uitæ moleſtia, ab omni perturbatione animi auocabit, hæc ab omni tutos reddet infelicitate. Hæc arma ſubminiſtrabit, quibus muniti contemnemus fortunæ tela. Hæc admonebit opes ſuperfluas contemnendas eſſe, fortuitis bonis utendum non tanquam noſtris, ſed ut commodatis, ad quæ reſtituenda cum libuerit dantis arbitrio parati ſumus. Hæc docebit eadem animi æquitate & poſſidenda illa & relinquenda eſſe. Multa ſunt ut noſtis excellẽtium uirorum documenta, quibus inſtruimur ad uitam bene & cum ratione degendã. Hac præceptrice, ſi noſtros uitæ actus inſtituerimus, omnem fortunæ impetum contemnemus. Id autem præceptum in promtu eſt habendum, ut nihil agere conemur ex quo ulla pœnitendi ratio oriatur. Fortunæ munera ſi adſint, non efferamur, ſi deſint, leuiter feramus. Illud multum arbitror nobis profuturum, ſi cogitauerimus aduerſam quandoq; nobis dari fortunam, ut cum ea forti

Virtutis effectus.

ea forti animo congreſſi, ſuperiores ſuo certamine euadamus. Non enim in ſecundis probatur uirtus, ſed in aduerſis. Vento proſpero nulla gubernationis ſcientia inſpicitur, ſed in tempeſtate turbida, & reflantibus uentis. Non eſt tam ualida fortunæ uis, ut à forti & cõſtanti uiro non ſuperetur. Multi cũ illa colluctati uictores euaſerunt. Animus à fortunæ imperio liber eſt, ſi opes aufert, ſi uires, ſi ualitudinem, ſi uxorem, ſi liberos. Æqua mente careamus muneribus ſuis, exiſtimemusq; id ſumma Dei prouidẽtia fieri, qui rebus noſtris recte conſulat, cum ipſe ſolus nouerit quid nobis ſit profuturum, nos malis noſtris cauſam & fomentum præbemus. Vota noſtra ſæpius contra nos uergunt, multa petimus in perniciem noſtram, quæ impetrata ſumma nos torquent ægritudine animiq; miſeria. Exoptamus fortunas, opes, magiſtratus, imperia, reliquaq; quibus fortuna dominat. At ea pluribus hominibus tum inopiæ, tum exilij, tum carceris, tum mortis, tum ſummæ infelicitatis cauſam præbuerunt. Fugiendæ igitur nobis ſunt fortunæ inſidiæ, & ea à nobis quærenda atq; expetenda præcipue quæ noſtri iuris ſint, quæ neq; uiuos deſerant, neq; mortuis auferant. Hæc nobis uirtus ac ratio præſtabunt, quarum qui ſequetur inſtituta, earumq; conſilio parebit, ſecurior uiuet, neq; fortunam timens, neq; ulli ſubditus aut uitæ miſeriæ, aut infelicitati. Quæ cum dicta eſſent, multiq; interim domi conueniſſent qui Coſmi opera conſilioq; egerent, tẽpus eſt inquit Matthæus, ut his cedamus, cum ſatis iam inter nos collocuti ſumus. Vt libet Coſmus inquit, quanquam hi noſtri ſermones plurimum mihi uoluptatis attulerint, reliquorum uoces aliquando moleſtia non carent.

Animi libertas.

POGGII FLORENTINI DE FORTVNÆ VARIETATE VRbis Romæ, & de ruina eiuſdem, deſcriptio.

NVPER cum põtifex Martinus paulò antequam diem ſuum obiret, ab Vrbe in agrum Tuſculanũ ſeceſſit ualitudinis cauſa, nos autem eſſemus negocijs curisq; publicis uacui, uiſebamus ſæpe deſerta Vrbis. Antonius Luſcus uir clariſſimus egoq;, admirantes animo ueterum collapſorum ædificiorum magnitudinem, & uaſtæ urbis antiquæ ruinas, cum ob tanti Imperij ingentem ſtragem, tum ſtupẽdam profecto ac deplorandam fortunæ uarietatem. Cum autem conſcendiſſemus aliquãdo Capitolinum collem: Antonius ob equitando paululum feſſus cum quietem appeteret, deſcendentes ex equis, cõſedimus in ipſis Tarpeæ arcis ruinis, pone ingens portæ cuiuſdam marmoreum limen, plurimasq; paſſim confractas columnas, unde magna ex parte

proſpectus Vrbis patet. Hic Antonius cum aliquantum huc & illuc oculos circumtuliſſet, ſuſpirans, ſtupentiq́ſimilis, O quantum inquit Poggi hæc capitolia ab illis diſtāt quæ noſter Maro cecinit: Aurea nunc, olim ſylueſtribus horrida dumis. Vt quod is uerſus merito poſſet conuerti. Aurea quondam, nunc ſqualida, ſpinetis uepribusq́ referta. Venit in mētem Marij illius Æneas, per quem olim Vrbis imperium ſtetit, quem pulſum patria, profugū atq́ egentem, cum in Aphricam appuliſſet, ſupra Carthaginis ruinas inſediſſe ferunt, admirantem ſuam & Carthaginis uicem, ſimulq́ fortunā utriuſq́ conferentem; addubitantemq́ utrius fortunæ maius ſpectaculum extitiſſet. Ego uero immenſam huius Vrbis ſtragem, nulli alteri poſſum conferre. Ita cæterorum omnium uel quos natura tulit eorum, uel quas hominum manus conflauit hæc una exuperat calamitatem. Euoluas licet hiſtorias omnes, omnia ſcripturarum monumenta pertractes, omnes geſtarum rerum annales ſcruteris, nulla unquam exempla mutationis ſuæ maiora fortuna protulit, quàm urbem Romanam pulcherrimam olim ac magnificētiſſimam omnium, quæ aut fuere, aut futuræ ſint. Et ab Liuio doctiſſimo Græco autore, cum ad amicum ſuum ſcriberet, Romam uidere cupientē, non urbem, ſed quandā quaſi cœli partem appellatam. Quo magis dictu admirabile eſt & acerbum aſpectu, adeo ſpeciem formamq́ ipſius immutaſſe fortunę crudelitatem, ut nunc omni decore nudata, proſtrata iaceat inſtar Gigātei cadaueris corrupti atq́ undiq́ exeſi. Deflendum quippe eſt hanc urbem, tot quondam illuſtrium uirorum atq́ imperatorum fœtam, tot ducum tot principum excellentiſſimorum altricem, tot tantarumq́ uirtutum parentem, tot bonarum artium procreatricem, ex qua rei militaris diſciplina, morum ſanctimonia, & uitæ legū ſanctiones, uirtutum omnium exempla, & bene uiuendi ratio defluxerunt, quondam rerum dominam, nunc fortunæ omnia uertentis in iniquitatem, non ſolum imperio, maieſtateq́ ſua ſpoliatam, ſed addictam uiliſſimę ſeruitutideformem, abiectam, ſola ruina pręteritam dignitatem ac magnitudinem oſtentantem. Miſſas faciamus ablatum imperium, diſtracta regna, prouincias amiſſas, in quibus dandis atq́ auferendis prope iure ſuo fortuna principatum exercet, illud maiorem immodum lugendum uidetur, libidinem eius intra urbis mœnia craſſatam, adeò in illa diruenda atq́ euertenda funditus ſæuiſſe, ut ſi quis reuiuiſcat ex priſcis illis antiquę urbis ciuibus, alios homines intueri, aliam ſe longe urbē incolere aſſeueret. Ita eius ſpecie & ipſo ſolo ſubuerſis, ut nihil ferè recognoſcant, quod priorem urbem repręſentat. Et quidem commutantur regna, transferuntur imperia, deſciſcunt nationes, populi. Varia eſt enim mens hominum ſemper noua appetentium, ad fortunæ nutum commouentur, ut haud inſuetum uideatur, hæc illius arbitrio parere. At uero ædificia hæc urbis, tum publica, tum priuata, quæ cum ipſa mortalitate certatura, partim penitus extincta, partim collapſa atq́ euerſa, relictis admodum

Romæ dignitas fortunæ uarietate immutata.

Fortunæ uis.

admodum paucis quæ priſcam magnitudinem ſeruent, ſupra fortunæ uires eſſe credebantur. Stupenda quippe uis eſt ac uarietas fortunæ, quæ etiam ipſas ædificiorum moles, quas extra fatum illarum conditores exiſtimabant, funditus demolita, nihil ferè ex cunctis rebus reliqui fecit. Quid enim maius uidit unquam, quàm tot ædificia urbis, templa, porticus, thermas, theatra, aquæductus, portus manufactos, palatia fato ſuo abſumpta, & ex tanta rerum magnificarum copia, nihil aut parum fermè ſupereſſe. Tum ego: Merito inquam admiraris Antoni fortunæ iniuriam in hac urbium parenteam, & fœde uexando excitatàm, quã ipſe quotidie inſpiciendi cauſa perluſtrans non minui ſolum, ſed etiam queri cogor, nihil ferè integrum, paucas admodum reliquias ex priſca illa urbe, & eas ſemeſas ac corruptas apparere. Nam ex publicis aut priuatis operibus liberę quondam ciuitatis interrupta quædam, & ea parua ueſtigia uiſuntur.

Extant in Capitolio fornices duplici ordine, nouis inſerti ædificijs, publici nunc ſalis receptaculum, in quibus ſculptum eſt literis uetuſtiſſimis, atque admodum humore ſalis exeſis. Q. Luctatium. Q. F. & Q. Cattullum coſſ. ſubſtructionem & tabularium de ſuo faciundum curauiſſe, opus ipſa uetuſtate uenerandum. *Capitolium.*

Sepulchrum quoq; Capitoliũ iuxta C. Publicio, quo ipſe poſteriq; eius inferentur uirtutis honorisq; cauſa, ſenatuſconſulto iuſſuq; populi datum.

Item Pons ſupra Tyberim quo itur in inſulam uetuſtiſſimi operis, quem L. Faricum. C. Sicitratorem uiarum faciendum curaſſe epigramma teſtatur. Et M. Lepidum. M. F. coſſ. approbaſſe. *Pons ſupra Tyberim.*

Arcus inſuper ſupra uiam inter Auentinum montem, ex lapide Tiburtino, quem ex literis inciſis conſtat P. Lentulum Scipionem, & T. Quintium, Criſpinum, & S. C. faciendum curaſſe atq; approbauiſſe.

Sunt & monumenta quædam ſcripta quæ hodie Cimbron appellant. Templum ex manubijs cimbricis à C. Mario factum: In quo adhuc eius trophea conſpiciuntur.

Adijciunt & pyramidem prope portam Hoſtienſem mœnibus Vrbis inſertam, nobile ſepulchrum C. Ceſtij ſeptimi uiri epulonum, quod opus ex teſton ponti, clamelæ diebus CCC XXX perfectum literæ in eo inciſæ ferunt. Quo magis miror integro adhuc epigrammate doctiſſimum uirum F. Petrarcham in quadã epiſtola ſua ſcribere id eſſe ſepulchrum Remi. Credo ſecutum uulgi opinionem, non magnifeciſſe epigramma perquirere fruticetis contectum. In quo legendo qui poſtmodum ſecuti ſunt, minore cum doctrina maiorem diligentiam præbuerunt. In quo laudo inquit Antonius curam & diligentiam tuam Poggi, qui iſta tum publicorum, tum priuatorũ operum epigramata intra Vrbem & foris quoq; multis in locis conquiſita, atq; in paruum uolumen coacta, literarũ ſtudioſis legenda tradiſti. Vtcunq;

id cęteri accipiunt inquam, ad utilitatem certe cōmunem diligenter omnia, nonnulla uero inter uirgulta & rubos latentia, ex tenebris erutas, ut alijs pa/terent ad uerbum integra expreſſi, ut ſi (quod perſæpe uidimus) ea Romani euerterint, ſaltem titulorum extet memoria. Hæc ſola igitur ex tam multis nondum ſeruitute expreſſæ ciuitatis ornamētis fortunæ incuria ad noſtram ætatem uſq; perdurant. Quid loquar de ſequentium temporum, in quæ ſimi lis clades peruaſit, ædificiorum magnificētia: plurima & præſtantiſſima me morantur, per uarios Imperatores, priuatosq; tunc ciuitatis Principes ſum/ptu conſtructa, tum ad publicum, tum ad priuatum uſum. Gloriari ſolitus e/rat diuus Auguſtus, urbem ſe marmoream reddere, quàm latericiam ac/cepiſſet. Cuius ſuaſu cum gener Agrippa, Aſinius Pollio, Plautius, Corneli/us Balbus, reliquiq; amici eam uarijs operibus exornaſſent, præter Panthe/um cum porticu, cuius tectū trabes & tigna, alijs ærea pro lignis habet: M. Agrippę opus inſigne, & fornicem ex Tiburtino lapide nunc cōſpicuum in/ter palatium & Tyberim, in quo diui Auguſti nomen eſt inſculptum, cæte/ra demolientis fortunæ ſęuitiam ſubierunt. Erat ciuitas referta templis, delu bris, ædibus deorum dearumq;, quos ciues ſuperſtitioni dediti colebant. Ex his paucorum ueſtigia ſuperſunt.

Templi pacis conſpicui, quondam à diuo Veſpaſiano cōſtructi, tres tan/tum arcus ſuper ingentem reliquorum qui ſex erant ruinam eminent fermè integri, ex pluribus uero mirę magnitudinis unam tantum ſtare uides mar/moream columnam, reliquis tum diſiectis, tum inter templi ruinas ſepultis.

Erat penes Capitolium uerſus Romuli templum, cuius pars muri uetu/ſtiſſima quadrato lapide, nunc quoq; mirandam ſpeciem ſui præbet, hodie Coſmæ & Damiani martyribus conſecratum.

Huic proximum fuit diui Antonij diuæq; Fauſtinæ templum, nunc bea to Laurentio dedicatum. Cuius porticus plurimæ marmoreæ columnę rui/nam effugerunt.

Caſtoris inſuper & Pollucis ædes contiguæ loco ædito in uia ſacra, alte
Maria noua. ra orientem, altera occidentem uerſus, hodie Mariam nouam appellant. Inclytus quondam cogendi ſenatus locus, maiori ex parte collapſæ paruis ueſtigijs. In quos me ſæpiſſime confero, reuocans ſtupore quodam op/preſſum animum ad ea tempora, cum ibi oratoriæ ſententiæ dicebantur, & aut L. Craſſum mihi, aut Hortenſium, aut Ciceronem orantem pro/ponens.

Erat deæ ueſtę templum iuxta Tyberis ripam, ad initium montis Auen/tini, rotundum ac patens, undiq; nullo muro frequentibus tantum columnis ſuffultum. Id poſteri martyri Stephano dedicarunt.

Ædis Mineruæ portio conſpicit', ubi nūc domus eſt Prædicatorū, unde & loco Mineruæ eſt inditum nomen. Iuxta eam porticus ingens ruderibus

oppreſſa,quam nunc ad ſaxa in uſum calcis perquirenda effoſſa humo, multis proſtratis ad terram columnis conſpexi.

Prope porticum Mineruæ ſtatua eſt recubantis,cuius caput integra effigie,tantæq; magnitudinis,ut ſigna omnia Vrbis excedat. Quidam ad plantandas arbores faciēs ſcrobeas detexit. Ad hoc uiſendum cum plures indies magis concurrerēt,ſtrepitum adeuntium faſtidium quoq; pertęſus horti patronus congeſta humo texit.

Capitolia contigua, forum uerſus ſupereſt porticus ædis Concordiæ, quam cum primum ad Vrbem acceſſi, uidi fermè integram opere marmoreo admodum ſpecioſo.Romani poſtmodū ad calcem ædem totam, & porticus partem diſiectis columnis ſunt demoliti. In porticu adhuc literæ ſunt S. P. Q. R. incendium conſumptum reſtituiſſe.Ex aduerſo ędes erat telluris, cuius nulla extant ueſtigia.Saliatorem in telluſiie hodie uocant, pro tellure telumen corrupto uocabulo dicentes. *Aedes Concordiæ.*

Placet quibuſdam, neq; abeſt à ueri coniectura fuiſſe Saturni templum iuxta forum.Priſci ærarium uocabant.Nunc Adriano Pontifici ſacratum. *Saturni templum.*

Stat ad hanc diem nobis porticus ædes Mercurij,eam religio noſtra ad Angelum Michaëlem tranſtulit,ubi nunc eſt piſcatorium forum.

Templum Apollinis in uaticano iuxta Baſilicam beati Petri trāslatum, in Dei cultum ſeruauit religio noſtra.

Cernitur in radicibus Tarpeæ ad Auentinū uerſus, ædes uetuſtiſſima, unica teſtudine,ex lapide Tiburtino,quam noſtri ſanctum Michaëlem in ſtatera appellant, quod nonnullos mouet ut id exiſtiment Iouis templū fuiſſe, motos uerbi ſimilitudine.Quod procul à uero abeſt.Nam in radicibus Palatini montis id templum notum atq; ædificatum Liuius refert.

Iunonis Lucinæ ædis nihil præter nominis memoriam conſeruatum eſt,ubi eccleſiam ædificarunt noſtri Laurentio martyri, quam Lucinam cognominarunt.

Thermas publicas ſeptem fuiſſe accepimus lauacra plebis, quæ ita à priore facie commutatæ ſunt, omni decore exutæ, olim communi uſui deputatę,Diocletiani,& item Seueri Antonini,ſeruato ad hanc diem conditorum nomine.Permaxima ueſtigia & cæteris incorruptior maiorem immodum aſpicientes mouent, non ſine admiratione quadam, quid ſibi uoluerit ad tam uilem uſum tanta ædificiorum moles, tot tantarumq; columnarum, tam uarij generis marmorum apparatus. *Thermæ Vrbis.*

Cōſtantinæ in colle Quirinali ſitæ, reliquias ſuas haud pares ſuperioribus oſtendunt. Conſtantini id eſſe opus teſtimonio epigrāma eſt,in quo patronum Perpennam Vrbis præfectum illas reparaſſe legimus.

Alexandri Seueri Thermas ſcimus fuiſſe prope M. Agrippæ Panthe-

um, quarum plura extant & præclara ueſtigia.

Domitianas (quarum perpauca ruderi conſpiciuntur) fuiſſe in his locis ubi nunc Syluestris eccleſia, ſcriptum in uita Pontificum aduerti. Reliquarum obſcura obliuio nihil certi reliquit, ne ad coniecturam quidem, quibus in locis adeò ætas longinqua nomen obliterat, quamuis tanta impenſa, tanto robore ædificatis. Legiſſe memini in martyrum libris, cum Diocletiano fabricarentur, qui fuit fidei noſtræ hoſtis acerrimus, centum & quadraginta Chriſtianorum milia ad id opus pluribus annis in modum ſeruitij addicta.

Arcus triumphales. Arcus triumphales quot fuerunt numero nequaquam memoriæ proditum eſt, ſed pro multitudine Imperatorum cæterorum, ad quorum gloriam conſtituebantur, plurimos fuiſſe crediderim. Extant ſaluis titulis ſeptem Seueri, Titi, Veſpaſiani, Conſtantiniq; ferè integri, pars Neruæ Traiani quidem præcipui operis reſidet iuxta comitium, in qua ſculptæ literæ Traiani arcum fuiſſe dicuntur. Duo inſuper uia flamminea, titulo in altero penitus deleto, in altero corrupto, quorum eum qui eſt prope Laurentium in Lucina, ubi plura ſigna marmorea inſunt uulgò ob uictoriam trium ciuitatum, prout antiquum epigramma ſeniores ſe legiſſe referebant: Triopolim hodie quoque arcum appellant. Alterius nomen (perpaucę enim literæ ſuper extant, & antiquæ celaturæ tabulæ quædam è marmore, quas ſæpe miror inſaniam demolientium effugiſſe) antiquitas penitus oboleuit. Eſt alter præterea Galieno principi dicatus, ut ſupraſcriptio indicat, uia Numentana. Legi quoq; titulum eius arcus, qui deuictis Iudæis, & Hieroſolymis deletis, in Veſpaſiano Marco Maximo, ubi nunc horti ſunt, gentilitas dicauit.

Ductus aquarum. Ductus aquarum nouem fuiſſe refert Iulius Frontinus, quem libellum ipſe paulò ante repperi abſconſum, abditumque in monaſterio Caſſinenſi, Appiam, Amenem ueterem, Martiam, Iuliam, Virginem, Alſietinam, Claudiam, Amenem nouam, adeò ſumptuoſa opera & ſtructura mirabili, ut idem Iulius qui ab diuo Neruo curatorem aquarum ſe factum oſtendit Ægypti pyramidibus cenſeat æquandas. Auio nouus à miliario LXII. Claudia ultra miliarium XLIIII. Martia à miliario XXXVI & etiam opere arcuato partim exciſis, partim effoſſis. Qui intercedebant montibus in Vrbem deducebantur. Sola ex his uirgo in Vrbem fluit, quæ à miliario VIII concipitur. Cæteræ intermiſſę collapſæq; ſunt, nonnullis ſolo æquatis, amiſſaq; non ſolum forma ſed etiam dignoſcendi coniectura.

Videntur reliquiæ omnium magnificentiſſimi aquæductus, qui à diuo Claudio in Vrbem ad Celium montem uſque perductus eſt, unde & cœli montem nominabant. Et ab L. Septimio Seuero, & M. Aurelio Antonio Pio cum uetuſtate collapſus & corruptus plurifariam eſſet, à Sala, ut refert, ſculptum in marmorea tabula epigramma referente,

Theatris

Theatris & amphitheatris Vrbs referta erat ad ludos populo ędendos, ingens, pulcherrimumq́; omnium fuiſſe dicunt, quod media ferè Vrbe ex lapide Tiburtino opus Veſpaſiani, Colliſeum uulgò appellatum, atq; ob ſtulticiam Romanorum maiori ex parte ad calcem deletum. Alterius portio eſt inter Tarpeum collem, Tyberimq́; ubi ad præſens macellum patet, quod olim C. Iulium Cæſarem deſtinaſſe ſcribũt. Ex aduerſo uia intermedia, plures ſunt columnæ marmoreæ. Pars porticus templi ut aiunt Iouis, cuius portio rotunda, nouis ædificijs, interius uero hortulis occupatur. Tertium ex latere Carto iuxta eccleſiam quàm Hieruſalem appellant, his nouis inſitum mœnijs, partem efficit ambitus murorum Vrbis. *Theatra & amphitheatra.*

Eſt & locus ingens plebis receptaculum, hodie agonem appellant, ad uenationem ac ſpectacula æditus. In quo & quîq; Romani hodie quotannos ludos licet infulſerit quoſdam exercent.

Sepulchra tum Imperatorum, tum ciuium, miro opere permulta hiſtoriæ tradunt. Mauſedium à diuo Auguſto, in quo conditus fuit inter flammeam & Tyberis ripam conſtructum, duobusq́; ornatum obeliſcis. Diui Adriani ac diuæ Sabinæ molem in primis conſpicuam, iuxta pontem, quem ſuo quoq; nomini dicauit. Alterum diſiectum uineis occupatur, licet locus in morem collis æditus, conditorum (Auguſta enim appellatur) nomen ſeruat. Alterum quod caſtrum ſancti Angeli uulgò dicunt, magna ex parte Romanorum iniuria, licet adhuc titulus ſupra portam extet integer, diſturbauit, quod certe funditus euertiſſent (id enim publice decreuerãt) ſi eorum nauibus peruia abſumptis grandibus ſaxis reliqua moles extitiſſet. *Sepulchra uaria.*

Traiani & item Antonij Pij de cœlo tacta cocleæ columnæ marmore ſpecioſæ ſepulchra, in quibus conditorum geſta ſculpta ſunt, multos magnitudine ſua ad ſpectaculum trahunt. Prior ex parte titulum ſeruat. Alterius mille reſident literæ.

Iuxta uiam Appiam ad ſecundum lapidem integrum uidi ſepulchrum Q. Ceciliæ Metellę opus egregium, & id tot ſeculis intactum, ad calcem poſtea maiori ex parte exterminatum.

Illud quoq; uia Hoſtienſi à ſecundo miliario iuxta Tyberim adhuc integrum manet M. Antonij Antij Lupi, cum inſcriptione egregia rerum ab ſe geſtarũ, quod tribus tantum pręgrandibus ſaxis, altero ſuper alterũ conſtat.

Deſcriptionis ruinarum urbis Romæ finis.

POGGII FLORENTINI, IN COMOEDIAM LVCII DE ASINO, ad Coſmam de Medicis, præfatio.

CVM quondam qui de aſino aureo inſcribitur Apuleij librum legiſſem, exiſtimabã, aut ſibi ipſi quod ſcripſerat accidiſſe, aut extitiſſe id inuentũ & commentum ſuum, qua in opinione me confirmarũt beati Auguſtini uerba, qui in XVIII de Ciuitate dei cum de tranſmutationibus hominum in uarias formas loqueretur inquit: Sic Apuleius in libris quos aſini aurei titulo inſcripſit ſibi ipſi accidiſſe, ut accepto ueneno humano permanẽte animo aſinus fieret, aut indicauit, aut finxit. Itaq; in ea ſententia permanebã, hanc totam uel ueram, uel fictam rem Apuleij eſſe tribuendam. At uero nuper cum in quodam uolumine operum Lucij (qui uarij acerrimiq; ingenij fuit uir) reperiſſem, inter cætera libellum, cuius titulus erat Lucij aſinus, noſcendi quid is liber contineret cupidus: Legi quod Apuleius ſibi eueniſſe affirmat & illi contigiſſe, ut haud dubium ſit ab Lucio aut alio ex Græcis eam fabellam adinuentam. Ego ſanè exercitij gratia laborem mihi deſumpſi ut eum facerem latinũ, non ut id quod ueteri prouerbio prohiberetur, acta agerem in hoc opuſculo traducendo, ſed ut oſtenderem hãc ueterem & ab Apuleio ueluti innouatam comœdiam nequaquã eſſe pro uero accipiendam, ſed exiſtimabam potius ab Lucio introductã ſtudio artes eludendi magicas, prout ſuus mos eſt non tantum homines, ſed & deos irridendi. Cum autem ſcirem eos quos aliquando podagræ dolor afficit ſolere in doloris remiſſionem delectari iocis, te autem facetum fecerit natura & ad iocos promptum, miſi ad te hanc fabellam aſininę iocunditatis & laſciuiæ plenam, in qua re non ſum auſus ſentẽtias immutare, aut aliquid demere, ne uidear uelle uideri prudentior Apuleio qui eandem in ſuum opus conuertit. Leges igitur hoc opuſculum laxandi animi gratia cum eris ocioſus domi, & uacuus ab reipublicæ curis. Vale.

LVCII PHILOSOPHI SYRI COMOEdia quæ Aſinus intitulatur, per Poggium Florentinum è Græco in Latinum traductus.

CVM Theſſaliam ubi quædam mihi paternæ rationes erant cum eius gẽtis uiro proficiſcerer, in Theſſalos quoſdam forte incidi, qui in ipſam Theſſaliæ urbem redibant, uehebar equo neceſſaria quædam uſui ferens, unico comitatus ſeruo qui ſequebatur pedes. Inter eundum cum uarijs de rebus loquentes

quentes iam urbi appropinquaremus, ab Theſſalis petij, num eius urbis ciuem noſcerent nomine Hiparcum, habere enim me ad eum literas ut apud ipſum uelut hoſpitem diuerterem. Illi & hominem ſibi notum eſſe dixerunt, locupletem, auarum, qui ſolum domi uxorem & unicam ancillam haberet, & quo in loco urbis habitaret, deſcribentes hortum quempiam in quo eſſet eius habitaculum, data deinde ſalute acceptaq; abierunt. Ego domum Hiparci adiens, oſtium leuiter pulſo. Acceſſit uxor, quam rogo an ſit Hiparcus domi. Illa & cum quis eſſem, & quid mihi uellem quæſiſſet, de Deciano ſophiſta Patrenſi habere me literas reſpondi. Mulier manere paululū hortata, occluſo oſtio abijt, pauloq; poſt rediens me iubet introire. Ingreſſus ſalutato homine epiſtolam trado. Erat ille in cœnæ principio in lectulo ſedens admodum paruo, unà muliere diſcumbente, menſa cibis uacua. Lectis literis amiciſſimus inquit mihi, Græcorúmque excellentiſſimus Decianus fecit optime, qui ſuos ad me amicos fidens miſerit. Vides Luci habitaculum hoc paruum eſſe, ſed quod ſatis ſit habitanti, uerum reddes tua præſentia domum ſi æquo animo tuleris ampliorem. Vocata deinde ancilla Paleſtra, des inquit huic hoſpiti noſtro tunicam, & ſi quid ſecum detulit conde, dehinc mitte ipſum ad balneum quod longa uia à nobis abeſt. Cœpit Paleſtra, oſtenſaq; domo pulcherrima, in hoc inquit lecto nocte dormies, huic puero tuo lectum ſubſternam, & addam puluinar. Cum hæc dixiſſet, ego in balneum profecturus, hordeum in cibum equi ancillæ dedi. Lotus cum rediiſſem, Hiparcus me benigne excipiens penes ſe iuſſit ſedere. Cœna ſplendida fuit, uinum ſuaue & uetus. Poſt cœnam & potus & ſermo dignus hoſpite, ita potando ueſpere abſumpto dormitum profecti ſumus. Poſtridie rogat me Hiparcus quo pergerem, & quot diebus eſſem apud ſe futurus. Lariſſam peto inquam, ſed ferè quinque diebus morabor, id nequaquam dixi ex animi ſententia, optabam ſiquidem ibi aliquamdiu eſſe, quo ad aliqua à me maga reperta eſſet, cuius ueneficijs aliquod monſtrum conſpicerem, aut hominem uolantem, aut lapidem factum. Huic curæ deditus, cœpi urbem perambulare, quamuis quo in modo inquirendum eſſet neſcirem. Interim mulierem uideo accedentem ex uia iuuenem, opulentam, ueſtis enim erat floribus intexta, ſerui plures, aurum ſumptuoſius. Appropinquans me mulier compellat. Ego inquit Abria ſum, amica ſi qua unquam fuit matris, quæ cum eius filios non ſecus ac meos diligam, uolo fili apud me diuertas. Magnas inquam gratias tibi ago mater. Cupio tecum eſſe, ſed pudore impedior ne uidear hoſpitem amicum cōtemnere ſi eius domum relinquā, animo autem benigno tecum ero. Nunquid Hiparcus auarus ille tuus eſt hoſpes inquit. Non his uerbis utaris mater inquam, ſplendidus quippe ac ſumptuoſus in me fuit, adeò, ut ex nimia impenſa lauticiaq; culpari ſoleat. Illa ſubridens,

Marginal notes: *Hipar.* (beside "Lectis literis"); *Pal.* (beside "Cœpit Paleſtra"); *Hipar.* (beside "Poſtridie"); *Luc.* (beside "Lariſſam peto"); *Abria.* (beside "Ego inquit Abria"); *Abria.* (beside "Nunquid Hiparcus"); *Luc.* (beside "Non his uerbis"); *Abria.* (beside "Illa ſubridens")

manuq́; apprehenſa ſeorſum ducens, caueas ait uclim omni cura Hiparci u
xorem, maga etenim eſt præcipua, admodum ueneficiorum potens, atq; ap-
petens uiros, ſi quos in adoleſcentes oculos coniecit, niſi quis uoluntati eius
pareat, omni conatu illos ulciſcitur, hos perimens, hos in beluas tranſmutãs.
Tu uero ſi adoleſcẽs es ac formoſus, ut facile placeas mulieri, præterea exter
nus aduena, qui ut plurimum contemnuntur. Ad hæc animaduertens me id
quod iamdudum quærito habere domi, fœminam relinquo, abiens mecum
ipſe cœpi de uia loqui. Age inquam, qui tantopere hanc mirandam artem te
profiteris appetere, excita teipſum paulò, atq; eam diſciplinam condiſce qua
quid libuerit potieris, & quandoquidem amici hoſpitis uxorem non licet,
aggredere ancillam Paleſtram, tibi illam omni rationi concilia, nam ſi illam
expugnaris, abſq; labore quod cupis cognoſces. Seruis quidem & honeſta &
turpia omnia dominorum nota eſſe conſueuerunt. Hæc mecum loquens in-
gredior domum, ubi neq; Hiparcum, neq; uxorem offendo. Paleſtra penes
Luc. focum ſedebat cœnam nobis parans. Hic ego: O pulchra Paleſtra inquam,
quàm uenuſte & ad numerum nates ſimul & ollam circumfers atq; euoluis,
lumbis meis paullùm humoris ſuperabundat, ex quo beatus erit ſi quis paulũ
Pal. deguſtarit. Illa laſciuior admodum & uultu grata, abi hinc inquit ſi ſapis ado
leſcens, niſi tibi mauis uitam eripi, & loca fuge ignis & fuliginis plena, nam
ſi me tetigeris, uulnus tibi inferetur igneum, quo apud me deficies, ab hoc
neq; medicus alter, neq; Deus poterit te curare, ſed ego te urens, mirumim-
modum dolore afficiar, cuius curam haud facile ſuſtinebis, neque lapidibus
pulſatus dulcem uitabis dolorem. Quid autem rides? quid ita reſpicis homi-
nem coquum? doctum non ſolum hos uiles parare cibos, ſed homines quoq;
quod his maius eſt uulgare, pellem adimere, partiri in fruſta, uiſcera quoque
Luc. ipſorum cordaq́; rimari. Hoc inquam enarraſti recte, nam me quamuis pro-
cul à te remotum, non ſolum cõcalefeciſti, ſed exuſti fermè totum, perq́; me-
os oculos ignem tuum inuiſibilem in mea uiſcera abſq; aliqua iniuria exuren-
da conieciſti. Itaq; te oro, ut mihi ſalutem afferas his aſperis & ſuauibus quas
dixiſti medelis, meq́; iam mortuum excoria ut lubet. Illa his uerbis arridens,
cum iam mihi facta eſſet propitior, pollicita eſt poſtquam patroni eſſent dor-
mitum ſe mecum eſſe concubiturã. Interea cum rediſſet Hiparcus lęti imus
cœnatum, potus fuit frequens nobis inuicem conepulãtibus. Ego ſomnum
fingens, cum ſurrexiſſem abij dormitum. Vbi omnia mihi intus præparata
erant, extra lectus ſeruo ſtratus, menſa iuxta lectum ſita, & in ea calix, & uinũ
unà cum frigida calidaq́; aqua, quæ ſingula diſpoſuerat Paleſtra, quæ & le-
ctum plurimis roſis ſparſerat, & ſerta ſupermiſerat ex eis confecta. Ego ſym-
poſium promptum uidens, compotricem cenſui expectandam. Illa ut patro-
nam in lecto collocauit, eueſtigio ad me uenit, erat autem hilaris. Inuicem
nobis & potum & oſcula propinantibus, ſumpto potu qui nos efficeret in no-
ctu para-

ctu paratiores. Tum illa: Hoc præ cæteris adoleſcens memineris oportet te *Pal.*
in Paleſtram incidiſſe, nunc oſtendas licet an ſis factus inter adoleſcentes agi-
lis, & ad huiuſmodi certamina exercitatus. Tum haud inquam defugiã hanc *Luc.*
prouocationem Paleſtra, exercitio incumbere ſum paratus. Tum illa: Volo *Pal.*
obtemperes mihi ait: Ego doctoris & præſidis more certaminum quibus te
exerceri uolo præſcribam nomina, tuum erit iuſſis prompte parere. Manda *Luc.*
inquam quid lubet, ſed aduerte ut noſtra certamina in tempore concinne &
cum humore fiant. Illa ſatis nuda exuta ueſte, imperat, exue te adoleſcens, *Pal.*
ſumptoq; unguento, aggredere certamen, & femori coniuncto femore pro-
ſterne me reſupinã, deniq; ſuperincumbens meis in altum cruribus erectis, fe-
mori inhære, & quáq; uerſus percute uulnera, telum ferens quoad fueris de-
feſſus, & lumbi bellum egregiũ porrexerint, tum educto telo rurſus illud in
inguen iunge, ac ualidius percute, atq; inſta quouſq; aduerſariũ ad parietem
impellas, ſed cum laſſus eris, paululũ tibi indulge, neq; feſtines, poſtmodum
communi Marte pugnes. His dictis cum omnia quæ mãdata erant perfeciſ-
ſem diligenter, finisq; iam noſtri certaminis adeſſet. Tum ego paulò ſubri- *Luc.*
dens Paleſtram alloquor. Magiſtra inquam, uídes iam quã facile promptéq;
paruerim tibi, ſed animaduertas uellem cui ſatis recte has mihi impoſueris
colluctationes, commutas enim luctandi genus àliud ex alio iubens. Illa me *Pal.*
in faciem percutiens, quem nugatorem diſcipulum habeo inquit, uideſis ne
uapules ni dictis pareas. Dehinc ſurgens, ſéq; ad nouum certamen parans,
nunc inquit oſtendes ſi uiribus ualidis luctator egregius exiſtas, ſisq; in eo
luctandi genere exercitatus, quod genicularium appellant. Tum ſubnixa
genibus in lecto parua, age tu luctator, mediam corporis partem ualenter
aggreſſus percute, uulnusq́; adige profundius, nudam uides, utere, prompti
us mitte introrſus telum, deinde introrſum flectẽs iterum impellens abſcon-
de & comprime, nequicquam huic certamini adijcias interualli. Caue autẽ
ne acrius quàm inſerueris telum extrahas, ſed incuruans aduerſariũ inſeque
re quo proſtrato rurſus certamini incumbe, quoad laſſus uictusq́; deficias &
ſudore ſis madefactus. Ego in riſum effuſus, uellem ô magiſtra inquã quoq; *Luc.*
aliqua tibi præcepta tradi in quibus mihi obtemperes uelim. Sed iam te eri-
ge, ponéq; ſedens data dextera mihi reconcilieris, nam tempus eſt iam dor-
miendi. His uoluptatibus atque exercitijs nox traducta obliuionem penitus
attulit itineris in Lariſſam. Cum & in mẽtem ueniſſet occaſio quæ cupiebam
diſcendi. O dulciſſima Paleſtra inquam, oſtende oro te dominam tuam ſuis
præſtigijs uſam in aliquam ſe formam uertentem. Iam dudum enim aliquod
huiuſmodi mirandum ſpectaculum uidere exopto, ſed à te præcipne ſi quid
noſti quàm credo minime huius artis ignaram, hoc à nullo alio te præter,
quæ anima mea es, percipere cupio. Me quidem qui hactenus uelut adaman
tius (ut aiunt) in nullam unquam mulierem oculos amoris cauſa conieci, ſer-
uum tuum

Pal. uum tuum effeciſti bello amatorio deuictum. Tum Paleſtra, iocaris inquit, quis enim cantibus ſuperare amorem poteſt eius artis magiſtrum? Ego per hoc caput ac beniuolentiam erga te meam iuro, me (neq; enim literas noui) inſciam horum penitus eſſe, heram ſi facultas dabitur, dabo operam ut uide-
Luc. re queas dominam in aliam formam tranſmutatam. His dictis cum dormiſſemus, paucis diebus poſt nunciat mihi Paleſtra patronam inueniſſe conuerſuram, ut ad ſuum amatorem adiret. Nunc tempus inquam adeſt quo diutino
Pal. deſiderio noſtro poſſis facere ſatis. Bono animo ſis ait: Et cum iam nox aduētaret, me apprehēſum manu ad oſtium domus ducit in qua illi dormiebant, meq; iubet per rimulam oſtij introſpicientem quæ fierent animaduertere. Video patronam depoſita ueſte nudam prodire, accenſa lucerna, duo tenentem grana, quorum altero thuris ardenti lucernæ impoſito, multa in lumine locuta eſt. Deinde grandiuſculam referans arcam plures continentem pixides, unam effert, quid in ea contineretur incertum, ſed quātum oculi colore poterant, oleo plena uidebatur. Ex hoc aſſumens ab ſummo uſq; ad imas partes totum corpus perunxit, ſtatimq; alæ naſcuntur illi, & corneum roſtrum adunari, omniſq; in auem cōuerſa eſt nocturnæ cornici perſimilem. Vt uero ſe uolantem aſpexi aſperi cantus prout hæ aues ſolent, perq; oſtium euolans abijt, ego qui mihi uidebar inſomnium uidiſſe, palpebras oculorum tetigi, nequaquam oculis uidens aut qui ea aſpexerim, aut quod eſſem excitatus à ſomno. Tandem ut uix ſenſi me haud quaquam dormire, Paleſtram rogaui, ut ego quoq; eo unguento unctus in auem commutarer, cupiebam enim merito diſcere, an ex hoc homine auis poſſem fieri. Illa oſtium domus aperiens
Fit aſinus. pixidem profert, ex qua feſtinans exutus, perungor totus. Auis quippe ex homine nequaquam fio, ſed cauda eueſtigio à poſteriori naſcitur parte, digiti omnes neſcio quorſum abierint, ungues in quatuor ungulas uerſæ, manus ac pedes iumenti crura effecta, auriculæ longæ, magna facies, quæ omnia circumſpiciens cognoui me aſinum euaſiſſe. Vox hominis ad quærendum de Paleſtra defecerat, ſed labia demittens, ipſamq; qua poteram forma accuſabam, quod me pro aue in aſinum uertiſſet. Illa manibus demulcens caput.
Pal. Miſeram me inquit, quantum mali feci, feſtinantem ſimilitudo pixidum me decepit, non capientem eam qua homines in auem commutantur. Sed confide mi anime, facilis erit huius erroris cura, nam ſi roſas comedes, ſtatim exues iumenti formam, & in amatorem meum redibis, hac una nocte æquo feres animo aſini formam, diluculo curaberis, afferam ſanè roſas, quas ut ederis fies homo. Hæc cum dixiſſet tractās me, & aures, & reliquum corpus demulcebat. Ego corpore aſinus, ſenſu tamen menteq; hominis fungebar, ipſe ille Lucius præter uocem. Mecum igitur multis erratum Paleſtræ conqueſtus, labiaq; mordens abij, ubi ſciebam equum meum et alium uerum aſinum Hiparci eſſe. Qui ut me ingreſſum conſpexere, ueriti ne fœnum ipſorum comederem,

mederem,demiſſis auribus parati erant ad me repellendum calcibus. Quod ego perpendens,longe à præſepi receſſi,ſtans ac mecum ridens,ſed riſus rugitus erat. Cœpi uero interim mecum cogitare, quid ſi lupus nūc aliquis ad nos introiret,aut alia fera inſultet mihi qui nihi mali commiſi: Hac deterius cura timebam aliquam malam futuram eſſe fortunam. Nox intempeſta cum eſſet, ac ſilentium & dulcis ſomni ſtrepitus quidam exterius tanquam effoſſis parietibus eſt factus, iamq; adeò dirutus erat, ut ingreſſui hominis pateret. Tum unus & item alter,pluresq; intrant armati homines,Hiparcum,Palestram ac ſeruum meum colligant, domum ſpoliant, pecuniam, ueſtem, omnemq; ſuppellectilem auferunt,adeò,quod nihil relinquāt domi. Tunc me equumq; atq; alterum educentes aſinum ſtrauerunt, impoſitisq; rebus quas exportauerant ad graue onus, ligno nos abigentes ad montes uia deſueta effugerunt. Ignarus eram quantum preſſi pondere mei ſocij paterentur laboris. Ego deſuetis ſollers iter facere,ſaxis preacutis admodum offendebar, ideoq; ſæpius ceſpitans deficiebam ſub pondere,ſed eueſtigio uir ſequēs me ſæpius feriebat baculo. Cum Cæſaris inuocans præſidium quod uoce per rugitum tollebam,ha,ſolum abſurdū proferens uoce maxima, Cæſaris nomen minime ſequebatur. Ad hæc uapulabam magis,ueluti qui rugitu proderem nocturnos fures. Nil ergo proficiens rugiendo, ſtatui uerba ſilentio redimere. Iam dies aderat, & nos multos tranſieramus montes,religati ora, ne paſcentes iter moraremur. Meridie ad diuerſorium quoddam peruenimus hominum,quibus cum noſtris latronibus ueterem eſſe conſuetudinem tum ex mutua ſalutatione,tum ex oculis poterat percipi. Iubent illi ſarcinas deponere,& prandium parant,nobis hordeum præbuere. Quod cum cæteri comediſſent,ego ualde eſuriens,nam is cibus mihi eſui difficilis erat, cogitans qua re famem ſedarem,hortulum retro diuerſorium eſſe aſpicio multis oleribus plenum,in quo & roſę eſſe uidebantur,ideo uidens omnes prandio intentos, accedo ad hortum, tum ut paſcerem olera, tum ut ederem roſas, quibus in cibum ſumptis ſperabam me in hominē reuerſurum. Hortum ingreſſus raphanos atq; apium,quibus etiam crudis utuntur homines, ad ſaturitatem comedi. Quæ uiſæ fuerant non erant roſæ,ſed lauri ſylueſtris flores. Laurum uocant homines malum & equo & aſino cibum, cum feratur ex eo edentes eueſtigio mori. Hoc aſpiciens equi cuſtos, rapto ingreſſus ligno, poſtquam olera ita à me depaſta uidit, tanquam irati deinde erga fures deprehenſos ſolent, neq; lateribus pepercit, aures inſuper ac totum caput fuſte contriuit. Ego iam uerberum impatiens,cum ambobus calcibus reſupinum ſuper olera ſtrauiſſem aufugi ad montes. Ille ut animaduertit,canes aduerſus me incitauit. Hi cum plures eſſent, atq; aduerſus expugnandos ualidi, ueritus ne me dilaniarent ſi comprehendiſſent,decreui ſatius eſſe domum reuerti. Itaq; eodem curſu ad ſtabulum eueſtigio ſum regreſſus. Illi continuerunt

Prædonum irruptio.

canes

canes currentes, me uero haud prius percutere deſtitit cuſtos, quā ex dolore
cacarem olera comeſta. Et iam abeundi tempus aduenerat, cum illi grauiori
bus rebus quas furto ſurripuerant, dorſo impoſitis abierunt. Ego & uerberi-
bus & onere admodum defatigatus, ungulis inſuper de uia contritis, decre-
ui me in uia proſternere, neq; exurgere etiam ſi me uerberando necaſſent, eo
pacto illos ſperaui neceſſitate compulſos ſarcinam qua preſſus eram inter e-
quum et aſinum partituros, meq́; ut inutilem relicturos lupis. Sed neſcio quis
inuidia motus conſilia in contrarium uertit. Nam alter aſinus fortaſſis idem
cogitans de uia cecidit, quem illi miſerum baculis percutientes, ubi exurge-
re nequibat, neq; prodeſſent uerbera, alij auribus, cauda alij apprehēſum ſur-
Aſinus perit. gere impellebant. Cum uano labore incaſſum tempus tererent, aſinus enim
in uia ſtratus ueluti lapis iacebat, illi ad fugā intenti ne fruſtra tardarent, dem
pta ab aſino onera mihi & equo impoſuerunt, aſellum uero miſerum captiui
tatis & oneris ferendi ſocium, abſciſſis enſe cruribus adhuc ſemianimem è lo
co præcipiti deijciunt, mors illi attulit laborum finem. Ego uidens quorſum
mea euaſiſſent conſilia, ſtatim æquo animo ferre ſarcinā & prompte iter con
ficere, ſperans roſis aliquādo repertis me priſtinam formam recuperaturū,
præſertim cum ex latronum percepiſſem uerbis, parum itineris ſupereſſe
ad locum in quo depoſitis ſarcinis manerent, meq́; etiam curſu ſi opus fuerit
ad proficiſcēdum paro. Ante ueſperam domum uenimus, anus uetula intus
ſedebat ad ignem, illi depoſitis ſarcinis rogant uetulam, cur ſedebat, ac non
potius prādium pararet. Illi omnia eſſe prompta ait, panes plurimos, uinum
uetus, & ſylueſtres carnes. Collaudata uetula, ueſtibusq́; depoſitis ad ignem
ſe oleo unxerunt, uas erat aquæ plenum calidę qua ſe lauerunt. Superuenere
paulò poſt adoleſcentes aurum, argentum, ueſtes ac muliebrem, uirilemq́;
ornatum portantes, communem omnibus prædam, quibus rebus intus de-
latis, & eodem ipſi pacto ſe lauerunt. Erat illis prandium fertile, ſermo homi-
cidarum uarius, anus mihi ex equo hordeum prębuit. Ille cibum auide uora
uit, timens ut par erat, ne eſſem in edendo ſocius. Vbi mulier abeſt, ego panē
qui intus erat comedi. Poſtridie relicto cum uetula adoleſcente quodam ad
opus ſuum abierunt. Ego ſentiens cuſtodes mihi impoſitos diligentes, uetu-
lam quidem contemnebam, cum facile ex eius conſpectu fugerem, ſed ado-
leſcentem præcinctum enſe in me ſæpius reſpicientem atq; adſeruantem o-
ſtium formidabam. Poſtridie circiter noctem mediam reuerſi fures neq; au-
rum neq; argentum tulere, ſed uirginem formoſam ſanè flētem, capillis ſpar-
Raptus uirgi- nis. ſis, abſciſſa ueſte. Hanc in ſtraminibus poſitam bono animo eſſe iubent, man-
dantes uetulæ ut cōtinuo domi eſſet, uirginemq́; obſeruaret diligenter. Quę
neq; cibum, neq; potum capere uoluit, ſolum gemens & lacerans capillos,
adeò, ut ego quoq; illius commotus fletu ſibi iuxta propinquus lachryma-
ter. Interim extra domum fures in porticu cœnant. Facto die explorator qui

dam aduenieꝫ nunciat quẽdam aduenã ea die multis cum opibus tranſiturũ. Hi ut erant armati cõſurgentes, me & equũ ſtratos abeuntes ducũt. Ego infelix ignorans me ad pugnã & bellum duci, cum tarde irem ligno percutiebar. Poſtquã ad locum peruentũ eſt qua aduena ille profecturus erat, in uehicula & ſarcinas incidentes, hominẽ cum familia occidunt, rebus precioſioribus mihi & equo impoſitis, cum reliqua in ſyluis abſcondiſſent, reuerſi ſunt. Ego cum baculo ſæpius ictus eſſem, ungula offendo in lapidẽ acutum, ex offenſione fit ſummo dolore uulnus, quo factũ eſt, ut reliquũ itineris conficerẽ claudus. Tunc illi, quid opus eſt inuicẽ aiunt, hunc aſinũ nutrire ſæpius ceſpitantẽ? ex aliquo demus eum præcipitẽ loco inutilẽ beſtiam tanquã futurã ut ſolent exercitus expiationem. Cum hæc aduerſum me machinarentur, ego omnia intelligens, quod itineris ſuperfuit oblitus uulneris peregi. Timor enĩ mortis omnẽ abſtulit uulneris dolorem. Vt uero ad diuerſoriũ peruentum eſt, onera cum depoſuiſſent à nobis, diſcũbentes cœnant. Noctu deinde cum recedere uellent quo reliqua in ſyluis cõdita apportarent, quid unus inquit, hunc miſerum deducamus aſinum inutilẽ propter ungulæ uulnus: hæc quæ ſuperſunt partim nobiſmetipſis, partim equo imponemus deferẽda. His dictis abierunt unà equum ducentes, nox cum luceret lunę beneficio. Ego mecum locutus, quid amplius inquam expectas miſer, eſca uulturũ eorum pullis futurus? Nunquid non intellexiſti quæ iſti de te ſunt inuicem collocuti? uis ne ex alta crepidine deijci? nox reſplendet, fures abiere, pete per ſugam ab iſtis homicidis ſalutem. Hæc mecum cogitans cum uiderem me ſolutum (laqueus enim ſuſpenſus pendebat) ad fugiendum maxime ſum cõmotus. Itaq; *Intẽtata fuga.* domum exiens cœpi curſu fugere, quod anus ubi conſpexit, me per caudam retinebat. Ego rem dignam præcipitio & aliquauis morte putans, ſi à uetula retinerer, mulierem trahebã. Illa magna uoce implorat uirginis opem. Quæ cum prodijſſet, conſpectare facinus eſt auſa nobile, & memoratu dignum. Nam ſuper me aſcendens fugæ comes facta eſt. Ego tum fugiendo cupidus, tum puellæ gratia extento curſu abibam, anicula poſt nos relicta. Virgo orabat pro ſalute deos. Ad me uero inquit, ſi me ad paternã domum perduxeris primum ab omni opere te liberũ faciam, tum hordei erit tibi cibus ſingulis diebus. At ego tum interfectores meos fugiens, tum pollicitatiõibus puellæ motus, neglecto uulnere currebã. Vt uero ad triuium quoddã peruenimus, hoſtes noſtros redeuntes incidimus, qui à longe propter lunam infelices captiuum cognouere. Currentes cum me cõprehendiſſent in uirginẽ uerſi. O ſpecioſa uirgo, quid miſella inquiunt perignota pergis loca? nũquid non dæmones extimeſcis? Redi igitͤ, nã te tuis reſtituemus. Quæ cum ridẽtes dixiſſent, me retrouertũt, & pedis & uulneris memoria cum renouatũ eſſet claudicare uidẽtes. Ille nunc tandẽ captus claudus eſt factus aiunt, cęterũ fugiens non ſentiebat uulnus, ſed ſanus uidebare equo & auibus uelocior curſu. Hęc

inter uerba adeò me lignis percutiebant, ut iam ulceribus poſteriora infecta ſint. Domū ingreſſi, anum laqueo è petra ſuſpenſam inueniunt, uetula enim ut æquum erat per uirginis fugam laqueo uitam finierat. Quod illi admirantes, ſciſſo fune anum præcipitem egere. Deinde ligata uirgine ſunt ad cœnā profecti, qua multo potu traducta cum de uirgine colloquerentur, quid ait quiſpiam ex his, de hac fugitiua agendū: Quid cenſes alter, niſi ut eodē illam loco quo uetulam noſtrā præcipitem agamus: nam & utilitatē nobis auferre conata eſt, & nos artemq́ noſtram prodere, ſatis enim ſi ad ſuos ueniſſet in periculo uerſaretur uita noſtra, nam omnes à pluribus ex improuiſo circūdati fuiſſemus capti, quare ulciſcamur hanc uitæ noſtræ inſidiatricem, ſed non ita ut è ſaxo proiecta morte pereat repētina, mortis genus quo lōgo dolore afficiatur reperiundū eſt à nobis. Cum de illius morte diſceptarent, adijciam ait huic, quod & uos probabitis, aſini meritum, quoniā ſemper tardum, nunc uero ficte claudicantē oportet perdere. Etenim fugæ uirginis factus eſt ſocius & miniſter. Hunc interficiamus, primum eius ſcindamus uentrē, atq; inteſtinis abiectis intus uirginē inducamus, ita ut ſolum ſuperſtet caput, ne eueſtigio ſuffocaretur, reliquum corpus infra uentrem lateat, quo conſuto ambos uulturibus eijciamus nouo more præparatū cibum. Aduertite quæſo ad hoc tormēti genus. Primū uiua mortuo aſino hærebit. Deinde ſole uertēte urenteq́ in eius uētre decoquetur. Inſuper fame ad mortē torquebit, neq; potius ſeipſam perimere poterit. Cætera quibus excruciabit tum ex putrefacti cadaueris fœtore, tum ex uermibus ſcaturientibus prætermitto. Vultures deniq; depaſti cadauer, & uiuentē quoq; unà laniabunt. Ad hoc monſtro ſimile omnes acclamātes rem cōprobauere. Ego meipſum deplorabā tanquā iam mortuū, neq; tantū meo interitu dolebā, quantū quod receptaculū eſſem futurus infelicis puellæ quæ nihil admiſerat mali. Iā diluculū aderat, cū ſubito manus aduenat militū ad hos ſceleſtos latrones capiendos, quos omnes uinctos ad eius ore præſidiū ducunt. Inter hos milites qui puellā deſponſauerat, latronum inueſtigator aderat, hic uirginem dorſo meo impoſitam ad ſuos reducit. Domeſtici nos & à longe cōſpectos ut agnouere, me illis aduentum noſtrum uoce ſingnificante, profecti obuiam domum ducunt. Virgo multū de me locuta, & captiuitatis, & fugæ ſocio, & unà ad mortem deſtinato, cura mei demandata cæteris me diutinum hordei præbere iuſſit, & fœnum quantum ſufficeret Camelo. Ego conſpectis canibus, qui aulam introeuntes multa ut in diuitis hominis nuptijs uorabant. Paleſtram ſum execratus, quæ me non in canem, ſed aſinum ſua arte tranſmutaſſet. Haud multos poſt nuptias dies, uolens mihi uirgo promiſſam gratiam referre, patrē ut me liberum dimitteret hortata eſt. Illi ſub diuū cum equis & armentis liberū in uoluptate uiuere, & equas ſubagitare cum uellem permiſit. Quæ cum mihi optimo genere redibitio uiſa eſſet, ſi mei arbitrij res fuiſſet, aduocato itaq; equorum paſtore me

Anus laqueo ſuſpenſa.

Crudele mortis genus.

Capiuntur latrones.

ſtore me ſibi permiſit lætum, tanquã non amplius ſarcinarũ moleſtiam ſubi-
turũ. Equabus paſtor immiſcuit ducens ſimul ad paſcendũ. Sed ſecus atq; opi
nabar accidit, nam qui armento præerat incluſum me reliquit uxori, Illa ad
piſtrinũ alligatum & triticum & hordei molẽ coëgit molere. Mediocris hic
erat labor, grato præſertim aſino, molere quantũ domino ſat eſſet, ſed muli-
er intenta quæſtui, & in aliorũ quoq; qui plurimi in agris erant opera, ad fari
nę mercedem miſerũ fatigabat colum, inſuper hordeum mihi debitũ cibum
confricans, ac molere cogens, placẽtas ex eo in ſuum uſum faciebat, dabatur
mihi furfur pro hordeo. Si quando paſtor inter armenta ire ad pabulũ equo
rum ſineret, qui me uelut adulterium ſuſpicabantur, calcibus & morſibus in-
feſtabar, adeò ut nullo pacto zelotypiam ualerem fugere. Macilentus igitur
paruo tẽpore factus ſum ac deformis, neq; domi à piſtrino labore quietus,
neq; in agris paſcens, cum non eſſem ab equorum perſecutione tutus. Deſti-
nabar & quandoq; ad montes lignorũ ſarcinas laturus. Quod malum mihi
erat cæteris omnibus deterius, nam primũ aſcendendus mons erat ſaxoſus,
aſpera ac dura mihi, ut qui abſq; ſoleis eſſem, uia, ducebar à puero aſinario,
qui me aliquãdo nouo proderet more, percutiebat enim & currentẽ, neq; ſo
lũ ligno ſimplici, ſed eo cui frequentes atq; acuti ſtimuli eſſent infixi. His ſem
per poſteriora dorſi perurgebat, adeò ut nates ulceribus inquinatæ, ſemper
ab illo eodẽ loco uapularent. Onus prętereà imponebat & elephãto graue.
Deſcenſus montis licet eſſet, attamen cõtinuis premebat uerberibus, ſi quã-
do ſarcina in alterã declinabat partem, nequaquã aũt demebat ligna, aut im-
ponebat leuius ut æquaret altera, ſed graues addebat lapides parti leuiori.
Ita redibã miſer, tum ligna, tum ſaxa inutilia ferẽs. Flumẽ erat in itinere abſq;
naui, ille calceis parcens, à poſteriori parte poſt ligna ſuper me quoad fluui-
um trãſiuiſſem inſidebat. Si uero (ut ſæpe cõtigit) labore atq; onere nimio laſ-
ſus cecidiſſem, tunc mihi calamitas aderat non ferẽda, non enim me ſubleua-
bat manibus, aut camo erigebat, aut reddebat ſarcinã leuiorẽ, ſed ab capite
atq; auribus incipiens me ligno cõtinue percutiebat quoad plagarũ multitu
do me cogeret ad ſurgendũ. Aliud quoq; malum intolerabile ſum perpeſſus.
Spinarũ quippe acutarũ faſcem quem ferebã à poſteriori parte ſuſpẽſum cau
dæ alligauit, ut pendens crura mouentẽ (ut ambulanti neceſſe erat) acerrime
pungerent, neq; uero huic malo obuiare potis eram, hærentibus ſemper ſpi-
nis, ac per inceſſum incedens deuitare ſpinarũ ictus ligno ualde uapulabã, ſi
aculeum deuitarẽ citius ambulans, grauius poſteriora torquebantẽ à ſpinis.
Erat aſinario illi omnino me perdendi animus. Itaq; cum illum aliquãdo per-
cuſſiſſem, nunquã eſt id oblitus. Iuſſus ſtuppã de una regione in aliam tranſ-
ferre, illam ſuper dorſum meum arte alligauit, interitumq; mihi ex eo machi
natur, cum paululũ proceſſiſſem, raptum ex igne torrem exuſtum infra ſtup
pam abſcondit, qua ſubito incenſa, ego ignem ſentiens me comburendum,

in conſpectū forte de uia ſtagnum me conieci, meq́ in aqua una cum ſtuppa conuolui ſæpius, quoad ignis extingueretur, itaq; abſq; diſcrimine reliquum confeci uiæ. Cum non daretur illi facultas ſtuppam amplius incendēdi limo atq; aqua plenam, at ſceleſtus ille aſinarius domum reuerſus omnē in me culpam coniecit, aſſerens mea me ſponte in ignem proſiluiſſe. Alter deinde impurus puer, ingens aduerſum me excogitat malum, nam cum me ad mōtem deduxiſſet, grandi lignorum onere impoſito, rediens uicino agricolæ ligna uendidit, meq́ uacuum lignis domum reducens apud dominum ueluti inutilem accuſat, inquiens: Quid hunc aſinum amplius nutrimus fruſtra, difficilē, tardum, grauem: Inſpice quæ ſit eius cura, ſi mulierem aut uirginem formoſam cōſpicit, e ueſtigio calcibus proſiliens curſu ad eam fertur, tanquā homines ad mulieres dilectas ſolent, morſu tanquā oſculo appetens nititur concūbere, ex quo lites tibi & odia omnibus cōquerentibus pauētibusq́ inſurgūt. Enimuero nunc ligna ferens, conſpectam in agrum abeuntem fœminam, ligna abiecta diſperſit, mulierē tanquā coiturus inſequitur, donec alijs aliunde accurrentibus mulier ab huius formoſi amatoris impetu liberata eſt. Hęc patronus credens, poſteaquā inquit neq; pariter ire uult, neq; ſarcinam ferre, ſed mulieres appetens, amores hominū inuitat, occidite eum, & inteſtinis uulturibus datis, carnes operarijs ſeruate. Si quis quomodo ſit mortuus quæret, fingite à lupo interemptū. Atq; abſurdus ille puer gauiſus, me ſubito parat iugulare. Sed forte accidit, ut uicinus quidā agricola me ab interitu uēdicaret, quem dum cōſulens aduerſum me grauiora, nequaquā hunc aſinū occidas inquit, priſtino aptū atq; oneri ferendo, neq; etiam magnū ſi in amores mulierum labitur. Caſtra ipſum, ſubmota enim ueneris cupiditate mitis erit & pinguis, cui non ſit difficile etiam grauiſſimū onus ferre. Si quomodo caſtretur ignoras, quatriduo aut triduo uirum adducam huius artis peritiſſimum. Approbatur ab ſingulis qui aderant conſilium hoc. Ego audiens fundebam lachrymas, tanquam uir eſſem aſino deſiturus, neque enim uiuere amplius cupiebam ſi fierem eunuchus, potius ergo aut ex monte aliquo me præcipitem dare, ut morte miſſa effugerem uitam miſeriorem. At nocte intempeſta peruenit in agros de uilla nuncius, puellam à latronibus nuper raptam & eius ſponſum, meridie iuxta littus deambulantes ab inundante maris aqua raptos atque abſorptos fuiſſe, hunc finem & rerum & uitæ ſortitos. Serui nouis dominis, uacua domo omnes nequaquam de cætero ſeruitutem pati, raptis quæ in agris erant aufugiunt, qui equis præerant aſſumptis quæ poterant mihi & equis imponunt. Ægre ferebam non ferre me onus aſino dignū, lætabar tamen euaſiſſe me id periculum excaſtrationis. Vniuerſa nocte confecimus iter longum, tertia die in urbem Macedoniæ peruenimus Berriam, magnam quippe ac populoſam, in qua habitare ſtatuerat qui me ducebat, ac ſimul iumenta uendere precio, medio ſtans in foro nos proſcribebat.

Aſinus amatorius.

Emptores

Emptores diligenter inſpiciebant omnia aperientes os, atq; ex dentibus ætatem cuiusq; coniectantes. Emerunt alij iumenta reliqua, me ultimum relictũ preco iuſſit reduci domum, inquiens, hunc ſolum uides non reperiſſe empto rem. At ſors multa reuoluens ſæpius & cõmutans, mihi dominum minime gratum parauit. Cinædus erat ſenex unus ex eis qui deam Syram per uillam & agros circumferentes ſtipem deæ offerre impellunt, huic mago uendor precio drachmis triginta, quem ligatus ſequor. Vbi domum (Phileni hoc emptori noſtro nomen erat) peruenimus, magna ad oſtium uoce; O Chorasia inquit ſeruum nobis emi pulchrum ac grandem, genere Cappadocem. Erant ea coralia Cinædorum turba Phileni coadiutorum, qui omnes ad illius uocem applaudentes, exiſtimabant uerum ſeruum emptum eſſe, ut uero aſinum uidere, Philenum increpant, quod non ſeruum, ſed ſpõſum ſibi adduxerit ſuis nuptijs dignum, ex quo certe pullos eiuſmodi quamprimum pararet. Ad hæc cum riſiſſent omnes, exercitio ſuo intenti, paratis domi ſacris, mihi deam ſuperimpoſuerant. Ciuitatem egreſſi cum patriam perambularent, in quandam uillam peruenimus, in qua ego deam ferens conſtiti. Quidam qui rei præerat, qui cum ueluti deo plenus nonnulla protuliſſet uerba. Reliqui mitra proiecta caput ſubtus guttur ligantes, enſibus lacertos feriũt, linguam inſuper foris dentes exectam quiſq; incidit, ut breui tẽpore omnia ſanguine manarent. Hic ego ualde extimeſcebã, ne aſini quoq; ſanguine deæ opus eſſet. Eo pacto cum ſibi ſanguinẽ eduxiſſent, drachmas & obolos à circunſtantibus colligunt, alij caricas præbent & uinum, caſeum, fiſcellas, alij modios tritici atq; hordeum in aſini cibum. Ex his autem habebant uictum & ſacra deæ faciebant. Perambulantibus illis aliquando uillam, quodam iuuene grandiore ab ſe conſpecto, expiatum domum in qua forte diuerterẽt deducunt, illi muliebria ut illis nepharijs cinædis mos erat perpeſſi ſunt. Ego dolens me in aſinum eſſe uerſum, cum tantum ſcelus non poſſem ferre. O ſceleſti, cum uellem exclamare pro uoce hominis magnum rugitum dedi. Quidam ex ea uilla amiſſum aſinum quærentes, audito rugitu derepente nullo præmonito domum ingrediuntur, cum æſtimarent me ſuum aſinum eſſe, repertis qui infanda patrabant cinædis, multo cum riſu locum egreſſi, ſceleſtã ſacerdotum nequitiam per totam uillam diuulgant. Illi ob eorum ſcelera deprenſa, pudore territi, proxima nocte abeunt. Cum in locum ſolitarium per ueniſſent, increpabant me admodum, quod eorum miniſteria patefeciſſem. Tolerabile hoc erat damnum uerbis mala audire, quod ſequitur non ferendum. Deam quippe humi deponentes, ſublata ſella nudum arbori robuſtæ alligant, deinde fuſte ex neruis facto me ad necem uerberant, iubentes me in futurum eſſe taciturum, & ſimul poſt uerbera me ſtatuunt iugulare, qui uillicorum in ſe iram incitarim, neq; per me licuerit facere conſuetum quęſtum, ſed operę iacentis humi deæ id prohibent, ne deeſſet qui eam ferret, cædem

Venditur aſinus.

Vapulat aſinus.

effugi. Poſtmultas tamen plagas repoſita ſupra me dea iter ſunt proſecuti.
Veſperi in hominis opulenti prædium peruenimus, qui libere nos domi ex-
cipiens ſacra deæ peregit. Hic ego ingens periculum adij. Amicus quidam
noſtri hoſpitis partem ſylueſtris aſini dono miſit, quàm canes qui intus occul
ti erant coqui negligentia comederunt, hic præter modum ne domini iuſſu
uapularet, cum de morte cogitaret, conſilio mulieris pepercit uitæ. Si mihi
credis inquit, & te ſaluabis & reſarcies hoc damnum, habent hi Cinædi aſi-
num, quem ſi deduxeris in deſertum locum facile illum potes occidere, ſum
ptamq́; ex eo partem parare in cibum domino, reliquum corporis præceps
abijce. Exiſtimabūt Cinędi aufugiſſe aſinum, neq; amplius apprehēdi poſſe.
Hic uero aſinus pinguis eſt & perſimilis ſylueſtri. Approbato mulieris conſi
lio, coquus intelligens eo ſe pacto iram patroni declinaturum, mihi propin-
quat ut conſultum patraret. At ego quid de me futurum eſſet præuidens, o-
ptimum factum duxi illud periculum ſubterfugere. Igitur effracto quo duce
bar loro, proſiliens feror intus curſu ubi Cinædi cum hoſpite cœnabāt, ſubi-
to eo aduentu & lumina & menſam ſubuerti, exiſtimans hoc ſcitum inuentū
ſaluti mihi futurum, domiq́; eueſtigio me ocioſum aliquo tuto in loco deten-
turum, uerum hæc res in extremū eſt mihi uerſa diſcrimen. Iam furioſum me
opinati, enſibus, iaculis, longis baculis uelut occiſuri me appetiuerunt. Quo
periculo proſpecto, in interiora domus ubi Cinædi dormituri erant curro.
Illi oſtium loci exterius occludunt. Diluculo nebulones illi dea mihi ſuppoſi-
ta recedētes, ad aliam ciuitatē copijs & opibus patentem perducunt, in qua
nouum interuenit prodigium. Nam cum dea priuatę domus abnueret diuer
ſorium, in templo ſe poni iuſſit eius loci qui à ciuibus maxime coleretur. Illi
libenti animo deam externā prope ſuum deum in tēplo collocant, nobis tra-
dūt pauperculæ hoſpitiū domus. Hic plures Cinędi dies cōmorati, cū abire
uellent, deamq́; à ciuibus peterēt, tēplum ingreſſi deam aſportant, uerum fa-
cinoroſi homines phialam auream è templo ablatam furto infra deam recō-
dunt. Qua re palàm facta ciues nos inſecuti, ut appropinquarunt ex equis de-
ſilientes Cinædos capiunt, impios illos ac ſacrilegos appellantes, cum phia-
lam ereptam repeterent. Scrutati ſingula eam reperiunt in ſinu deæ abſcon-
ſam, quamobrem hos muliebres uiros colligatos in urbemq́; traductos in
carcerem conijciunt, deam alio in templo ponentes, aurum ſuo deo reſtitu-
Venditur denuo. unt. Poſtera die & res eorum & me inſuper uendūt. Ego à piſtore incola pro-
pinquioris uillæ emptus ſum, impoſitisq́; decē tritici quæ emerat medimnis
in uillam difficili ac aſpera uia perductus. Erat domi mula conſerua, molæq́;
plurimæ ab illis agitatæ, omnia intus farinæ plena, me uero ueluti ſeruum
nouum ſolent, ac de uia propter grande onus feſſum eo die quieſcere ſinunt.
Poſtridie me iugo molæ alligatum, ligatis oculis molere iubent. Planè no-
ram id ſæpius expertus quo pacto eſſet molendum, ſed ſimulans me eius ope
ris rudem

tris rudem, fruſtra quietem ſperaui. Nam plures qui aderant arreptis baculis de improuiſo me id minime expectantem (nec enim poteram aſpicere) adeò percuſſerunt, ut e ueſtigio more turbinis circumducerem molam. Expertus ſanè didici, ſeruum ad ea quæ fienda ſunt promptum eſſe debere, nec expectare domini manum. Eo labore admodum macer euaſi & corpore debilis, quapropter hortulano me uendidit qui hortum cœperat colendum. Is oleera in forum mea opera ferebat ſæpius, agro deinde effodiendo plantandoq; ac rigando intentus, ego interim ocioſus, ſed uita propter frigus (erat enim hyems) ſatis moleſta, cum patronus nedum mihi, ſed nec ſibi lectum poſſet parare. Me tum moles luti, tum dura terra atque acuta multum offendebat, cibus idem lactucæ amaræ ac perduræ erat ambobus. Contigit aliquando nobis ad hortum adeuntibus, ut obuiaremus generoſo uiro ueſte induto militari, qui primum uerbis Italis hortulanum allocutus, petijt ab eo quo aſinum ducat. Ille uocem militis ut opinor non intelligens, nihil reſpondit. Miles id ueluti ſe contemptum ferens moleſtius, hortulanum fuſte cum percuſſiſſet, ille militem amplexus ad terram in uia proſtrauit iacentem, tum manibus, tum pedibus, tum ſaxo ferit. Miles cum ſe tutaretur, minaretúrque ſi exurgeret, ſe illum enſe interfecturum, hortulanus quid inde futurum eſſet præmonitus, extractum de uagina enſem additis uerberibus longe proijcit. Miles uitæ periculo motus ſe ob uerbera mortuum ſimulat, quod ueritus hortulanus, iacentémque relinquens, enſe ſupra ſe poſito in ciuitatem pergit, datóque alteri ad colendum horto ob timorem penes amicum unà me ducens ubi lateret diuertit. Deinde amici conſilio ſe in area incluſit, me pedibus per gradum abſtractum recludunt in ſuperiori ædium parte. Miles ubi de uia ſurgens, uſque ambulans ob ſuſceptas plagas in urbem cum rediſſet, narrat commilitonibus qui obuiam forte facti ſunt iniuriam hortulani. Hi cum noſcent quo eſſemus in loco, ſumpto magiſtratu uenientes domum lictorem intus deſtituunt, iubentes eos qui intus eſſent educi. Cum lateret hortulanus, exclamant milites illum & aſinum intus eſſe. Qui domi erant nullos eſſe alios præter ſe, nec uirum nec aſinum aſſirmant. Cum tumultus & clamor plurimus in paruo loco eſſet excitatus, ego quidnam id eſſet cupidus ſciendi, caput è feneſtra extuli, quo illi uiſo, ſtatim exclamant in mendacio comprehenſos. Scrutantes ſingula hortulanum inuenerunt in arcula iacentem, extractum iudicibus tradunt errati pœnam daturum, me inferius demiſſum dant militibus. Ridebant in me uerſi omnes, qui meo indicio prodiſſem dominum, ex quo id uerbum primum prodijt in uulgus. Ex aſino conſpecto quid deinceps patrono acciderit ignoro. Miles me emit uiginti nummis, qui miniſter erat uiri prædiuitis Theſſalonicæ Macedoniæ ciuitatis, eius miniſterium erat epulas parare diuiti. Cum iſto habitabat piſtor placentas conficiens melle, communia

Venditur quarto.

Venditur quinto.

erant his ſuæ artis utenſilia atq; inſtrumenta, hi mihi diuerſorium dederunt in eo loco ubi reliquiæ cœnæ domini ab ipſis importabantur perplures, ab altero carnes ac piſces, ab altero placentę. Inter has me incluſum relinquentes abeunt lotum. Ego omiſſo hordeo humano cibo uentrem referſi. Cum rediſſent tum ex ciborum multitudine non aduertunt cibos à me comeſtos, tum quia parce ne quid perciperent comedi. Vbi illos id non perſpexiſſe ſenſi, eorum fretus ignorantia melioribus fruſtis corpus repleui. Tandem ut damnum cognouere, alter alterum illas ſurripuiſſe ſuſpicatus pudorem inuicē reticebant. Diligentius igitur aſſeruātes reliquas portiones deinceps & fruſta adunant. Ego uitā uoluptuoſam in delicijs agens factus ſum corpore pinguior, adeò ut pellis ex pilis nitidis admodum luceret. Illi me pinguiorē pulchrioremq; factum uidentes, hordeum uero nequaquam diminui, in ſuſpitionem mei ducti, ſimulant ſe foris ire lauandi gratia. Clauſo oſtio quid agam per rimulas aſpiciunt. Ego ignorans dolum ad prandium proficiſcor. Illi primo ridere incipiunt in cibo aſino deſueto, cum ſeruis deinde ad id ſpectandū uocatis, rident ſimul omnes uehementius, adeò ut patronus peteret quidnā accidiſſet ut adeò efferrentur riſu. Vt cauſam percepit ſignificantes à ſympoſio, atq; intro inſpiciens poſteaquam me uidit ſylueſtris apri fruſtum edentē, ſtatim ridens ſe intus corripuit. Ego ægerrime tuli me in furto & gula fuiſſe deprehenſum. Ille orto riſu me iubet in conuiuium deduci, deinde menſam parari adeò multis cibis, ut nullus alter aſinus eos potuiſſet edere, cocleę crudæ erant, piſces partim garo & oleo, partim ſinapi conditi. Fortunam ego arridentem mihi ſentiens, cogitansq; his iocis ſalutem mihi afferri poſſe, mēſæ aſtans prandium ſumpſi, qua ex re uniuerſum conuiuium ſe in riſum effudit. Cum dixiſſet quiſpiam, bibet hic aſinus uinum ſi quis miniſtret, idq; patronus iuſſiſſet afferri, oblatum potaui. Hoc ille poſtmodum admiratus duplex eius quo uenditus erat precium annumerari emptori iuſſit, meq; dari adoleſcenti curam liberto ſuo, tum nutriendum, tum inſtruendum quę illum oblectare poſſent. Facile illi fuit me docere parentem ſibi, facientemq; ſingula quæ monſtraret. Primum flecti me in genua ſuper lectum uelut hominē docuit, tum ſibi alludere, ac ſtātem pedibus erectis anteribus ſalire, ad eiuſq; uocem annuere atq; abnuere, omnia deniq; quæ poteram imitabar. Vulgatum iam per urbem erat aſinum uinum bibere, ludere, ſaltare, & quod mirabilius uideretur, uocibus hominis obtemperare. Cum uellem bibere oculorum nutu admonebam miniſtrum, mirabantur hæc omnes ut rem inſuetam uiſam, hominem in aſino eſſe. Lætabar illorum ſtulticia, diſcens ambulare, ferre patronum, currere abſq; ulla ſeſſoris moleſtia. Eram ſumptuoſus ornatu, porphirijs, ſtabris, freno, auro, atq; argento diſtincto, pendebant inſuper tintinnabula ſuo modo ſonum præbentia. Menades patronus in Theſſalonicam abijt ob hanc cauſam ut ferebat, quod erat pollicitus patriæ ſe gladiatorios ludos

Inſtruitur aſinus.

rios ludos

rios ludos daturum. Qui cum ad pugnam parati eſſent, nos mane profecti ſumus. Ferebam dominum uia dura & uehiculis difficili. Vbi Theſſalonicam uenimus, omnes ad me uidendum & ſpectaculum conuenerant, iam enim fama diffuſa longius diuulgauerat, me in modum hominis ſaltantem uarios ludos addere. Patronus poſt potum ſuis conciuibus (hi nobiles erant in cœna) me iocos illos incredibiles iubet ędere. Libertus qui mihi præerat, faciens ex me quæſtum tenebat incluſum, eos qui in eos ludos uolebant aſpicere aperta ianua, datiſq; nummis intromittens. Illi alterutrim meum cibũ afferebãt, & ea præſertim quæ uentri aſini minime conueniebant. Me & domini & aliorum ciuium epulæ & magnum & pinguem reddiderunt. Mulier quædam & externa mei uidendi cupida, accedit ut me aſpiciat prandentẽ, ut aſpexit, eueſtigio in cupidinem mei exarſit, tum aſini ſpe adducta, tum impulſa ludorum uenuſtate. Hæc cum liberto ut unam noctem ſe mecũ eſſe ſinat magno precio paciſcitur. Qui parum curans mei iacturã, precio accepto, cum adueſperaſceret poſt domini cœnã iuſſu abeunte me, ad locum ubi dormiebã perducit. Ibi mulierẽ inuenimus lectũ ingreſſam, puluinaria mollia portata erãt, ueſtes quoq; ſtragulæ & ſtratũ dicens humi poſitũ, mulieris ſerui alio in loco abeunt iuxta domũ dormitũ. Illa lumen intulit permagnũ igni ſimile, exutaq; ueſte nuda prope lumen ſtetit, deinde ex alabaſtro proferens unguentũ ſe primum cum inungit, nateſq; unguento replet. Poſtmodũ exoſculat, ea loquẽs quę amor in hominẽ dilectũ proferre cogit. Deinde me fune in ſtratũ trahit. Ego nequaquã tertio egens hortatore, quo ducor accedẽs, cum uino ueteri eſſem referſus, quoq; odore unguenti incitatus, pulchritudine inſuper puellę cõmotus, inclino me, dubius quonam pacto concumberẽ cum muliere, nam ex quo aſinus expers coitus fui, neq; cum aſinis conſueuerã, neq; aſinã cognouerã. Itaq; haud paruus timor inceſſit, ne ſcinderẽ dilacerarẽq; in coitu mulierẽ, ac poſtea tanquã homicida meritã ſubirem pœnam. Sed hæc in caſum à me cogitabãtur, nam mulier multis amatorijs me oſculis prouocãs, ubi me ad opus paratũ ſenſit, ut homini ſuperincũbens me cõplectitur, ac paululum eleuans totũ inguen accepit. Ego cũ retrocederẽ adhuc reformidãs, illa meos amplexa clunes, ad ſeſe trahit cedentẽ paulò, quorſum inquiens refugis? atq; acrius cõplexui inhærẽs. Vt uero ſenſi ſuppellectilẽ mihi adeſſe ad explẽdam fœminę libidinẽ ac uoluptatẽ, timore depoſito haud quanquã amplius inſequẽti cedens, eius obtẽperaui libens cupiditati, exiſtimauiq; non eſſe me Paſiphes adultero deteriorẽ. Hoc pacto uniuerſa nox ueneri data eſt, in uoluptate coitus frequenter conſumpta. Cum dies aduenifſet, abiens cuſtodem meum conuenit, precioq; noctẽ aliam redemit. Ille ditior opere meo factus, cum rem domino ſignificaſſet, cum fœmina reliquit incluſum. Quæ priori exercitio intenta uoluptati operã ſummo cum deſiderio impendit. Libertus interim ueſperi me inſcio ad interiorẽ in quo dormiebamus locum perducto patrono

Concubitus aſini.

patrono,me per rimulam oſtendit cum iuuencula coëuntem.Eo aſpectu ob-
lectatus rem perhibet efferri,cupiens me in theatrum duci ludorum tēpore,
quo id à me ſpectaculum in aliqua quæ ex his ad beſtias damnatæ eſſent fœ-
mina in conſpectu omnium ęderetur.Ad me igitur introductę mihi hærere
& demulcere manibus iubent, ut cum ludorum inſtaret dies in theatrum de-
duceremur omnibus ſpectaculo futuri . Lectus erat magnus & indica factus
teſtudine,atq; ornatus auro, in hoc me collocant,& pone mulierem, deinde
ſupra machinam lectum poſitum in medium theatri ferunt magna cum ac-
clamatione populi,plauſuq́; manus aduerſus me extendentes . Menſa nobis
erat pluribus præparata rebus, quæ in cœna delicatis hominibus apponun-
tur.Aſtabāt nobis formoſi pueri pincernæ,uinum nobis poculo aureo mini
ſtrantes.Ibi cuſtos aſtans meus iubet me prandere,uerecundabar in theatro
ſitus, & ſimul extimeſcebam ne quis urſus aut leo ad me dilaniandum proſi-
liret. Hic ego inter alios flores recentium roſarum folia conſpicatus, ſtatim
è lecto proſilio.Arbitrabantur reliqui me ueluti ſaltaturū ad ludum præben
dum ſurrexiſſe.At ego inter homines ad flores uſq; delatus roſas electas pa-
Aſinus in homi- ſcor . Tunc ſingulis admirantibus iumenti ſpeciem depono , omniq́; prioris
nem redit. aſini ſublata forma , in Lucium illum priſcum ante eos nudus redij . Hoc in-
ſperato ueluti mirando monſtro ſtupefactus populus , magno coorto mur-
mure in diuerſas ſententias diſtrahebantur . Alij , ut magum inq́; uarias for-
mas mutari ſolitum me ſtatim igni comburendum . Alij paulò expectandū,
meq́; prius audiendum cenſebāt, ac poſtea ſententiam ferendam. At ego ad
præfectum urbis qui aderat in theatro currens,dixi me à ſerua,Theſſalię ho
ſpitis uxoris quæ maga erat unguento perfuſum, in aſinum fuiſſe cōuerſum.
Rogo me in cuſtodiam detineat quoad certior fiat me loqui uera.Dic inquit
præſes tuorum parentum & cognatorum ſi quos habes & ciuitatis nomen.
Patrem eſſe mihi Laërtium reſpondi,fratrem huiuſmodi eodem quo ego uo
cari nomine. Me hiſtoriarum aliarumq́; rerum ſcriptorem, fratrem poëtam
atq; augurem eſſe, patriam urbem Achaiæ Pateram. Quam ubi præſes au-
diuit:Hoſpitis inquit filius eſt hominis mihi amiciſſimi,qui me domi ſolitus
eſt excipere & donis proſequi.Scio nil te mentiri tali parente natum, deq́; ſel
la deſcendens,me amplexus exoſculatur ac ducit domum.Interim meus ad-
uenit frater,argentum afferens aliaq́; multa.Cum præſes aſtātibus omnibus
me miſſum feciſſet,ad mare deſcendimus præparata iam naui, commeatuq́;
impoſito optimum factum ſum ratus , priuſquam abirem fœminam conue-
nire quæ me aſinum adeò dilexerat,multo enim magis uirum aſino pulchri-
orem fore ſibi charum exiſtimaui . Illa admodum læta me uidit rei miraculo
delectata,ac cœnare cubareq́; ſecum hortata eſt. Exiſtimabam illam quæ aſi
num dilexiſſet multo maiorem in homine uoluptatem ſumpturam .Cum cœ
naſſemus unguēto ungor,coronaq́; ex amātiſſimis roſis, ut quæ mihi formā
hominis

hominis reſtituiſſent, impoſita capiti, cum tempus dormiendi iam nocte intempeſta adeſſet ueſtes exuo, aſtans nudus ueluti rem gratam fœminæ facturus, cum pro aſino uirum haberet. At illa ut me nudũ aſpexit & ſingula hominem eſſe, in me expuens. Abi hinc in rem malam ait, abſcede ocyus alibi dormiturus. Cum peterem quo nam ob erratum meum id diceret? Quoniã non te ait, ſed aſinum dilexi, quo cum, non tecum concubui. Equidem arbitrabar aſini te ſolam ſpeciem depoſuiſſe, inſigne illud quod dilexerã ſeruaſſe. Tu uero amiſiſti id quod ſolum in aſino pulchrum uidebatur atq; utile, in ſimiam quandam cõuerſus. Statimq́; uocatis domeſticis, mandat extra domũ foras me nudum eijci. Ego ante domum nudus, coronatus, unctus in nudo ſolo iacui. Diluculo mare uerſus reſpiciens nudus fratri narraui non abſq; riſu infortuniũ meum. Vento deinde flante nauem aſcendentes paucis diebus in patriam uenimus, ubi dijs meæ ſalutis autoribus ſacra perſolui, ac in templo dona ſuſpendi, non quidem ex canis podice, ut uulgò aiunt, ſed ex longa aſini peregrinatione, ac uix tandem in patriam redierim ſalutẽ conſecutus.

POGGII FLORENTINI ORATORIS CLARISSIMI INuectiuarum liber, & prima in Felicem Antipapam.

NON poſſum non dolore maximo commoueri, turbariq́; animo, & dolorem conceptum etiam literis exprimere, cum uideam alterum Cerberum, quẽ iam ſopitum arbitrabamur, de nouo excitatum ab inferis, ad perturbãdam religionem, & eccleſiam fidelium penitus euertẽdam. Quis enim fidelis Chriſti non commoueatur & doleat uehementer, cum uideat lupum rapaciſſimum ſanguine olim fidelium depaſtum, nunc induere ueſtem agni, ut pacem eccleſiæ quam ſemper lacerauit, perdidit, afflixit, omni opere ſtudioq́; euertit, ſub uerborum inuolucro, ſub fictæ humilitatis ſpecie per alterius dedecus & contumeliam funditus delere uelle uideatur? Quis non ingemiſcat & mereat, uitulum aureum in opprobrium fidei, uilipẽdium Chriſti, cõtemptum religionis, præſentis ſeculi ignominiam, à ſynagoga pernicioſiſſimorum ſuiq́; ſimilium hominum erectum, conari ſuis Oratoribus & literis peruertere à uera fide ſub pacis titulo, fidelium principum mentes recta ſentientes? Quis deum ultorem non inuocet tantæ hypocriſis, tantæ nequitię, tanti dedecoris? Quis non deteſtetur peruerſorem fidei, hoſtem religionis, autorem ſchiſmatis, antiſtitem malignitatis? Hæc eſt illa olim morum ſimulata ſanctitas

Deteſtatio acerbiſsima.

ſanctitas,ſeculi abdicatio,ficta religio,ſolitarium domicilium,in quo ſe deo deditum fingebat,ut illum poſtea turpiter abnegaret.In quo religioſum ſe teſtabatur ſub humili ueſtimento,ut poſtea tanquam leo rugiens quærens quem deuoret,omnē funditus perderet religionem,ut ſchiſma excitaret,ut ſcinderet incōſutilem tunicam Saluatoris,ut tanquā alter Mahumetes nouam atque infandam hæreſim fabricaret. Miror Dei patientiam tamdiu hoc exitiabile portentum orbis,hoc infandum monſtrum, hoc neſarium oſtētum inultum ſinere inter homines uerſari. Sed cum dei iudicia ſint occulta, qui hypocritā ꝓpter peccata populi regere permittit,illud magis admiror,eſſe adeò quoſdam non homines,ſed beluas immanes ſub humana forma,ſtupidi cordis & inſulſi ingenij, ut credant ab illa ſentina ſcelerum Baſilienſium damnatæ ſynagogæ, aliquid boni, aliquid honeſti, aliquid religioſi prodire potuiſſe. Et quiſquam adeò ſtultus inſanit, ut putet illam perditiſſimorum hominum cōuenticulam aliquem niſi monſtroſum ædidiſſe partum, & nedum pontificis, ſed uiliſſimi quidem ſacerdotuli creandi poteſtatem, niſi à diabolo & eius ſequacibus permiſſam. An eſt aliquis adeò mentis inops, ut hunc ſathanæ alumnum æſtimet rudem, indoctum, ſubdolum, rapacem, & ſola auaritia inſignem, hanc dignitate nedum capere, ſed cogitare animo potuiſſe? Qui cum debuiſſet ſuperiorum turpitudinem infra proprios parietes contegere & tenere, ſtulticiam ſuam detegit omnibus, ut aliquid ſatis uerbis & literis poſtquam re nil poteſt, ſe facturum oſtentet. Non intelligit ſe tanquam uilem meretricem uerecūda ſua reſerare, omnibus ſeſe autorem ſchiſmatis profiteri. O labes ſeculi. O dedecus orbis. O macula humani generis ſempiterna. Quid ſceleratius, quid peruerſius, quid pernicioſius Chriſtiano, quàm abnegare ſuſceptam fidem, quàm architectum ſciſſuræ eccleſiæ ſe præbere, quā ſcandalorum ſatorem, quàm homines uerbis allicere ad perniciem animarum, quàm ſuadere ut ex fidelibus deteriores infidelibus homines fiāt? Quid amplius cuperet Arrius, aut quiuis peruerſus hæreticus, ſi inter uiuos uerſaretur? Quid ipſe ſathanas, ſi corpus mortale ſuſciperet, aliud ſatageret, quā qui in ſchiſmate continetur interitum animarum? Sed magis demiror inſaniam illius execrandi idoli adeò ſtupore oppreſſam, adeò ſtulticia et cupiditatibus excœcatam, ut mentem audeat tentare Chriſtianorum principum atque optimorum. Et præſertim regis Franciæ, cuius animus ſemper firmus atque inconcuſſus ſtetit pro ſeruanda unitate, ſemper hæſit uero uicario Chriſti, ſemper Eugenium, & nunc Nicolaum uirum ſanctiſſimum pontifices ſumma coluit ueneratione. Verum quid non audeat mens oppreſſa facinore, imbuta erroribus, ſtulticia demerſa? Quid uero nō tenet animus in ſchiſmate enutritus, dolis & fraudibus aſſuetus? Legi nuper oblatum mihi exemplar cuiuſdā non epiſtolæ, ſed ſomnij hominis delyrantis, qui quod dicat aut ſcribat ignoret. Et certe arbitror illū cuius nomine ſcripta eſt, quid ea epiſtola contineat

In Baſilienſe conciliabulū.

inſcium

inſcium, non intelligere quæ ſunt ſcripta. Quid enim ſciat qui nunquam literas dicit, nullam unquam neq; prophanam doctrinam percepit, nullum dei preceptum legerit. Sed tamen tãta iactantia referta eſt, tanta uerborum magniloquentia, tanto ambitu ſententiarum, ut qui ab Amedæo dicta neſciat, ab aliquo ex priſcis illis doctiſſimis uiris Romanis pontificibus profectam putat. Gregorium aut Leonem loquentem exiſtimares, non eum qui literas neſciat, qui ſacra ac prophana eodem loco habeat, qui religionem in quæſtum uerterit, qui ſchiſma ad quærendũ aurum in dei eccleſia excitauerit, qui ueritatis, hoc eſt ipſius dei hoſtis acerrimus tanquã naufragus & nudus, omni ſpe auxilioq; deſtitutus, mendicando ac mentiendo omniũ ſpem atq; auxiliũ imploret. Sed nil tibi proderit ſimulata uerborũ fucatio, nil illa peruerſa uia quem te dicis habere unionis appetitũ. Notus es omnibus, nota mens, nota facinora. Itaq; alias fallacias quæras oportet cum in his parum proceſſit calliditas tua. Multis ſchiſma deteſtaẽ. O peruerſum ſanctitatis genus, cur potius ſchiſma quã teipſum huius ſciſſuræ principẽ deteſtaris? Cur nõ abhorres ſcelus tuum qui illud ſchiſma conflaſti? Cur non odes pertinaciã ac peruicatiam tuam, qui fabricantibus ſciſſurã eccleſiæ, fomentũ ac robur addidiſti? Nã quis fecem illam barbarã in ſuum dominũ incitauit? Amedęus. Quis illorum inſaniam contra Eugenium excitauit? Nempe Amedæus. Quis pecuniã illorum cupiditati porrexit? Hic idem Amedæus. Quis eſt in idolum aduerſus Chriſtum erectus? Amedæus. Et tu ſchiſma tibi odio eſſe dicis, unitatem appetere profiteris, qui unitatis hoſtis acerrimus, illis gladiatoribus arma porrexiſti, quibus ſcinderent inconſutilem tunicam Ieſu Chriſti. A te malorum omnium ſatore tanquam à præcipuo fonte cauſa exorta eſt omniũ eccleſiæ calamitatum. Tu ſuaſor, impulſor, adiutor, autor, architectus huius tam pręclari operis extitiſti. Tu in diuiſione eccleſiæ falſam hęreditatẽ ſubripuiſti, ut tibi partẽ poneres cum iniquis. At quã humiliter draco loquitur uorax, quã ſubmiſſe, quã molliter, ut pacem eccleſiæ uideaẽ appetere. Cur non illã præbes populo Chriſtiano quã ab ea ſolus per ſummũ ſcelus eripuiſti? Cur non cedis alienæ dignitati? Cur non renuncias faſtigio à te per ſummũ dedecus occupato? Ornaſti te ueſtibus alienis, tanquã olim coruus cæterarũ auium plumis. Depone illas potius quã inuito eripiantur. Abijce fucatã dignitatẽ, abijce ſuperuacuas pompas, proijce alienũ nomen, recognoſce te Amedæũ eſſe, hoc eſt ſatorẽ ſchiſmatis, diuiſionis artificẽ, omnis tẽpeſtatis qua quaſſatur eccleſia autorẽ. Sed quod ridiculum eſt, & mihi riſum mouit, plurimum extollit concilium, ut appellat Baſilienſe, & ſuam prophanationẽ à Deo dicit proueniſſe. Magno profecto fuit deo cura, excitare alterũ ſathanam qui fidem ſuam peruerteret, qui tartari ianuas patefaceret, quo ipſe ſuiq; cultores eſſent deſcenſuri. Magna Amedæi merita apud cœleſtes erãt, ut omnes eniterẽ ſchiſma fieri, ut ipſe in throno ſathanæ cõſtitueret. Nam quod in

In Amedæum ſchiſmatis autorem.

illa ſceleratiſſimorũ factione hominũ tuas uires, tuam autoritatẽ, tuã fidem
In Conciliatores. colloces, recte facis iniquis cum iniquis animo & ſententia conuenire. Quis
enim ignorat qualis fuerit illa tumultuaria inquinatiſſimorũ hominum ma-
nus? Quis non nouit quales uiri, quã nefarij, quàm reprobi, quã ſceleſti in illa
ſentina nequitiæ fuerunt uerſati? apoſtatæ, fornicarij, inceſti, raptores, tranſ-
fugæ, turpi cõuicti crimine, blaſphemi, deo & ſuis ſuperioribus rebelles. Fex
deniq; precio & mercede à te corruptore conducta, illa colluuies fuit quę Ba
ſileam profecta eſt te duce, ad explẽdas uarias libidines & impunitatem ſuo-
rum ſcelerum conſequendam. Aderant ſuis decretis coqui, lanij, ſartores, pi
ſcatores, ſtabularij, medici, & omnis illarum gẽtium barbaries ſpurciſſima,
quæ ſpiritumſanctũ ueluti dormientẽ & ſomnolẽtum ſuis uocibus & clamo
ribus excitarent, illum ex tabernis & coquinis excitatũ inuocabant, ad rem
profecto piam, ut ſchiſma introducerẽt in populo Chriſtiano. Egregiũ ſanè
opus, & Amedæo illius ſatore præcipue laudandum, non concilium, ſed do
micilum ſeditioſorum, diuerſorium iniquitatis, habitaculum facinoroſorũ,
perfidiæ domus, conuentus ac concurſus hominum perditorum, ut ſi quis
illam multiplicium ſcelerum colluuionem diffinire uelit, meretricum & leo-
num, ſordidorumq; hominum cõuentum rectiſſime appellet. O bone deus,
apud tam ſordidos homines, tam infimos, tam malos, tam nefarios, tam ſce-
leratos ego ullum bonum hominem, nedum ſpiritum ſanctum potuiſſe eſſe
crediderim, apud hanc uilem plebeculam orbis, putridam fecem: ulla ponẽ-
di aut creandi Pontificis autoritas fuiſſe putanda eſt, à tam perditis homini-
bus ullus bonus fructus prodire potuiſſet, extimandũ uidetur? At arbor ma-
la nequaquam bonos fructus poteſt facere. Sed malam fuiſſe qui ex ea deſcen
dit omnibus fructus demonſtrat, hoc eſt diuiſio eccleſiæ fidelium ædita in ca
put tuum. Abi in malum cruciatum cum iſtac hypocriſi peruerſa ac fraudu-
lenta, cum iſtac uerborum fallacia. Tu ne dei eccleſias, nulla ut ais ductus am
bitione, per tuos ſatellites gratis, nulla ſpe propoſita ſcindere procuraſti? Tu
tantam in omni genere tuo labem, tantum fidei noſtræ uulnus, tantum ob-
probrium Chriſtianæ religioni, nullum ob præmium infligere uoluiſti? At
minime cupidum dignitatis Pontificalis ſcribis te fuiſſe. Quid ergo te impu-
lit, ut homines illos perditos auro, ſpe, pręmio, precibus, per quoſdam quos
nouimus corrumperes, ut tibi fauerent induceres, ut te eligerẽt cogeres, niſi
mens cœca cupiditate dominandi, & auri auaritia æſtuans ac feruens ambi-
tione? Tu ne tot pecunias ut nil tibi prodeſſent incaſſum effudiſti? Tu ne gra-
tis, nulla alia ſpe motus, animam ſathanæ deſpondiſti? At credo illorum au-
torum patrum grauitas, morum ſanctimonia, autoritas te mouit, illorum
uirtus te decepit, & ad credendum eorum decretis te inuitauit. Homo ſim-
plex eras, rudis, atq; illorũ peruerſitatis ignarus, impulſus, deceptus, eluſus
fuiſti. Profitearis ſaltẽ ſtulticiã tuam, ut maliciam fugias. Satius eſt enim ſtul-
tum quàm

tum quàm malum uideri. Sed neq; deceptus es, neq; errore prolapſus, diutius excogitatũ, premeditatum, prouiſum hoc tuum conſilium fuit. Tu omnium rerum machinator atq; inſtructor, tu ſchiſmatis ſuaſor atq; impulſor extitiſti. Et nunc tibi diſplicere eccleſiæ calamitatem ſimulas ſcriptis tuis, & pacem querere quàm tuis fraudibus abſtuliſti, & eo uulnere afflixiſti eccleſiam, quo plurimorum mortalium animæ periere. O bone deus, ubi nam gentium ſumus: inter quos uiuimus: quibus in moribus uerſamur: quã omnia ſunt corruptione hominum peruerſa: Latro ac fur queritur iuſticiam non ſeruari, leno pudicitiam probat, ſicarius odit crudelitatem, auarus gaudet liberalitate. Summa & huius hominis peſtiferi pietas, matris ſeruandę. Poſteaquã fuerit publicus matricida, præ ſe fert uoluntatem eius quam ſubſtulit de eccleſia unitatis, magnam pacis cupiditatem, cum intulerit fidei nefarium bellum. Nempe credamus eius uerbis, nam factis conueniunt. Multa enim ſigna illius cupiditatis oſtendit. Miſſa faciamus omnia, partem enim retuli quæ ante tempora Eugenij homo plenus religione patrauit. Quid poſt eius obitum, ut oſtenderet ſe cupidum unionis: Exultauit primum gaudio, tãquam hypocrita ſolus regnaturus. Inde plures cupedenarios pro Cardinalibus effecit, tanquam lætícia geſtiens, in deriſionem omnium gentium, & illius opprobrium dignitatis, cum ab homine indigniſſimo nulla queat dignitas proficiſci. Auxiſti numerum egenorum, læticiam minuiſti. Quid ſibi uult hæc ampliatio, uel potius dignitatum inquinatio: Num hoc ſpectat ad unionem quærendam: Num amplitudo beneficiorum, quæ tuæ ſubduntur temeritati: Num ſpes autoritatis augendæ: Num cupiditas augmentandæ obedientiæ, te tam liberalem alienæ rei reddiderunt: Triumphum te agere æſtimaſti ex hac tam præclara ridiculorum hominum expectatione. Vt reges & imperatores ſolent in bellorum uictorijs, aut urbium expugnatione in ſignum læticiæ aliquos excellentes uiros equeſtri dignitate ornare, ita tua ſtulticia deſpondẽs ſibi uictoriam ex interitu Eugenij, plures alienis ueſtibus perſonatos, rubicundo pileo tanquam mimos ridiculos exornaſti, in euerſionem eccleſiæ, tuæ ignominiæ memoria ſempiterna. Non fuere hæc ſatis ampla tuæ uoluntatis indicia, aliud non inferius opus addere uoluiſti. Miſiſti e ueſtigio qui aduolarent ad orbis principes, ut te uelut alteram deo dedicatam ſtatuam Moloch adorarent, ut ueram abnegarent fidem, hæreſim ſequerentur. Denique non ad unitatem perueſtigandam, ſed ad ferenda ſcandala uerboſos ac loquaces homines deſtinaſti. Sed quantus omnium gentium non riſus, ſed deriſio tuæ uanitatis & ſtulticiæ habita eſt. Reiecti omnes, abdicati, repulſi à ſermone, à congreſſu hominum ſemoti, & omnes tuas promiſſiones, quas plurimas & uarias obtulerunt, tuam tuorúmque contagionem ut ſerpentis uenefici abhorrebant oblata, quibus ad corrumpendos ſinceros animos utebaris, ut rem nefariam ſpernebant & reſpuebãt.

Temporum & morum peruerſitatis accuſatio.

Nonnulli quos noui uiri modeſtiſſimi, pecuniam ultro promiſſam, caſtra & dominia contempſere. Omnes à te artes, omnes machinæ adhibitæ ſunt, ad animos recta ſentientes expugnandos. O mirum ſanctitatis genus, & cũctis ſeculis inauditum. Quod boni & ſancti uiri uirtutibus efficere ſolẽt, tu huius ſeculi dedecus pecuñia tentas. Antichriſtus dicit' cum ueniet auro atq; argento homines corrupturos. Hic alter Antichriſtus exortus eſt ante tẽpus, qui mentes hominũ pecunijs, promiſſiſq; à uera fide peruertit, qui prędicet contra Chriſtum, qui fidem in gehennam ignis impellat. Sed plus ualuit eorum quos corrumpere conatus es uirtus, quã tua nequitia. Perſtiterunt ſinguli in fide recta, & tuis exploratoribus uel corruptoribus potius repulſis, tuam pecuniam deriſerunt. Et tu ſcribere audes & literis tradere tam impudens mendacium, te quærere & optare eccleſiæ unionem, te uelle ſequi conciliorum autoritatem. Non pudet tantæ uanitatis, tot mendaciorum ut aiunt inuentarij. Scio te cupere ut illud tantum Baſilienſe non concilium, ſed diſcidium, haberet aliquam in qua fundamẽtum tui erroris eſt apud homines autoritatẽ. Sed quæ autoritas eſſe potuit in ſceleratorum, perditorum, phariſęorum ſynagogula: quæ dignitas in tam abiectis hominibus, quos ego qui ſum puſillus, nollẽ domi meę eſſent coci, ac ſartoris loco. Deſine iactare amplius inane ac nullius momenti tui cõciliabuli contẽnendi nomen. Deſine proferre ea ad te tuendũ arma quibus periclitaris. Deſine aliquando deſipere, & redi ad ſanam mentẽ. Quid eñ te mouet amplius, ut in tua cõtumacia reprobãda perſiſtas. Vides omnes orbis reges à te diſſentire, & ſentire nobiſcum. Vides omnes principes Chriſtianos nobis credere, nobis fauere, deteſtantes ſciſſurã tua opera in Dei eccleſiã introductã. Vides Germaniã totam aliquãdiu tuis ſuaſionibus seductã, iam te abiecto defeciſſe, & nos Nicolaũ uerum pontificẽ recognoſcere. Vides Galliã, Angliã, Hiſpanias omnes, Bohemiã, Poloniã, Vngariam noſtrum Nicolaum uerum Ieſu Chriſti uicariũ profiteri. Omnes deteſtantes ſacrificãt uero deo, ſolus tu derelictus, contẽptus, abiectus, pſtratus, omni ſpe auxilioq; deſtitutus iaces infamis, abditus, in domino tuo recluſus. Non miror te pacem ducere uelle, cum amplius bello uti nequeas. Non miror ſi deponere honeſte cupis quod turpiter uſitatũ amplius retinere non uales. Nulli iam tibi nedũ animã ſuam, ſed ne nũmos quidẽ credũt. Quid igitur tibi reliqui eſt, præter ſpem meram? Quid eſt amplius in quo confidas? Quid moleſtus es regibus & principibus reliquis? Quid eorum aures ſæpius obtũdis? Quid ipſorum animum malis artibus tentas? Quid omnes filios uocas, cum te nullus in patrem recognoſcat? Expergiſcere aliquando à diuturno ſomno, & te Chriſtianum aliquando fuiſſe cogita. Redi ad ſaluatorem quem abnegaſti. Petrus Apoſtolorũ princeps Chriſtũ ſaluatorẽ noſtrũ magiſtrũ ſuum negauit, & ueniã poſtea errati meruit cõfeſſione peccati. Imiteris fletũ illius, & te erraſſe aduerſus Dominũ aliquãdo fatere. Nam ſi perſeueraueris

Antichriſto Felix cõparatur.

Baſilienſis Cõcily deteſtatio.

uerauerís

ueraueris amplius in hoc errore, conſequeris præter damnationem cœleſtium, infamiam omnium ſempiternam. Quàm enim tui memoriam ad poſteros demandabis? Quod nomen relinques? Narrabũt futura ſecula ad notam Felicis ſtatus tui generis perpetuam, fuiſſe olim quendam peruerſo nomine Amedæum, & uita. qui non amator, ſed hoſtis dei fuerit, uirum ſeculi ignarum literarum, indoctum, imperitum, in quo nulla ſingularis uirtus illuxerit, cuius nullum laudabile opus extiterit, qui ſemper ad expilandos nummos intentus fuerit, Chriſtianos exinaniuerit, eccleſiarum bona abſtulerit, ad coaceruandum theſaurum hominem auarum, aſtutum, callidum, ſubdolum, ſingulari cupiditate, cuius omnis uita quæſtui intenta, nullam turpem lucri conditionem omiſerit, cum diutius homines lacerauerit, tandem ad diſſipandam eccleſiam deueniſſe. Hunc dicent ſemper fuiſſe habitu militari laicum, procul ab omni religione conſtitutum procreaſſe filios. Deinde defuncta uxore, indicto concilio Baſileã ueniſſe (aliquando enim conciliũ fuit in ſpecie à quibuſdam inductum) pontificatus eccleſiæ per diſſenſionem adipiſcendi. Sumpto hypocritarum habitu, ueſte uili ſecedentem à turba, aliquamdiu inter hypocritas falſos ad religionis oſtentationem uerſatum. Hunc eundem poſtea inter pontificem Conciliumq́ diſſenſione orta, partes tutandi Concilij cœpiſſe, ea ſpe cuius effectum uidimus conſecutum. Eundem deinceps nefariam illam ſceleſtiſſimorum hominum conuenticulam ſuis aluiſſe ſumptibus, ſuis opibus ſuſtentaſſe, incendiſſe illorum animos, faces ac ligna ad excitandum incendiũ ſubminiſtraſſe, ſuaſorem, impulſorem, autorem ſchiſmatis extitiſſe, ut ueluti alter Diocletianus perſequeretur fidem Chriſti. Nunc deſtitutum omni fauore, fraude, & dolo cognito derelictum, quærere literis & nuncijs corrumpere cæteros, & adducere in errorem ſuum. Hęc ergo qui audient futuri homines, non'ne id monſtri immanis loco ducent? Non'ne hunc deteſtabũtur? Non'ne aſſerent aut natum non oportuiſſe, aut quamprimum natus fuit, ad externas orbis inſulas deportandum? Multa quondam in terris monſtra fuiſſe perhibentur humano generi pernicioſa. Gereonem & Buſiridem crudeles fuiſſe tradunt. At hi omnes in corporibus hominum craſſabantur. Huius noſtri, ad quod perdomãdum alterius Herculis uires eſſent nobis implorandæ, rabies ueſana etiam in animas debacchat. Quo ergo grauior eſt animæ quàm corporis iactura, eo nefarium huius noſtri ſcelus eſt deteſtabilius iudicandum. Illi enim in rem caducam ac mortalem ſæuiebant, hic in rem inmortalitati donatam exercet ſuam crudelitatem. Imperatores nonnulli aliquando Chriſtianos perſequebantur, corpora tantum tormentis uarijs ſubijcientes, ex quibus animarum gloria donabatur. At iſte corpori blanditur, ut perdat animas, & mortales reddat. O perdite laniſta. O carnifex defunctorum, num te actorum pœnitet, quæ tu ſemper mente effera in contemptum fidei, in perniciem fidelium collocaſti? Non horruiſti nomẽ ſchiſmatis, quod eſt in

tuo fanatico capite fabricatum? Non'ne expauiſti uſurpare Põtificis nomen, cuius noſti te indignum ac immeritum ſemper extitiſſe? Nõ perhorruiſti habitum, ueſtes, cultum, religionis ornatũ, quæ tu omnia ex ſalutaribus ad perniciem contuliſti? At enim cum ſingula ridenda ſint uel potius deploranda, hoc præcipuam ſtulticiam redolet & magno riſu dignum. Hic omnium qui unquam fuerunt, ſunt, aut futuri exiſtunt infeliciſſimus, qui fidem, religionẽ, unionem, pacem, cõcordiam ſubſtulit, nominat ſe felicem. Si nefaria ſcelera, ſi deo & eccleſiæ bellum indicere, ſi impium, ſi malum, ſi ſchiſmatis autorem eſſe, felicitatem poteſt afferre, non ſolum felicem, ſed feliciſſimum eſſe cõtendam. Sin uero ut olim Lucius Sylla infelici uictoria, cum Vrbem incendijs, rapinis, cædibus, ciuium proſcriptionibus repleſſet, in urbis tanta calamitate ſe felicem nominauit. Tu item in ſchiſmate populi Chriſtiani euerſione ſanctæ matris eccleſiæ, in animarum naufragio, te felicem tot malorum cauſa audes appellare. Quid abeſt, quin ſis omnium mortalium execratione, omnium uiuentium odio dignus? Quæ enim felicitatis poteſt eſſe, ſceleri & impietati coniuncta? Si legiſſes apud excellentes doctrina uiros, quæ res pariat felicitatem, cum ſis ab illis admodum remotus, nunquam illius nominis dignitatem tua impudentia maculaſſet. Conſidera aliquando quid illud nomen requirat, & tu qualis exiſtas tuis operibus perpende. Excute animum, reſera cogitationes, & an in illis aliqua lateat umbra felicitatis ſcrutare. Pigebit mihi crede hoc nomen tibi incidiſſe nimium à uero alienum, niſi in ſubuerſione eccleſiæ à te ædita, felicitatem tuam repoſitam arbitraris. Et ueluti qui caſtra & militiam ſequuntur cum quempiam ſpoliarunt, rapinas & ſpolia lucri nomine appellantes, ita & tu ſcelus, perfidiam, dedecus, inſaniam felicitatem appellas. Sed oro, ut quod eſt difficillimum, teipſum ſaltem meis uerbis admonitus recognoſcas. Reuoca paululum mentem ad tuæ felicitatis, tam præclara principia, & qualia illius exordia fuerint meditare. Aduerte quæſo animum ad illam tuum in ſathanæ thronum deflendam aſſumptionem, & cunctis gentibus deteſtandam. Inſpiciamus à quibus hominibus tua præſumptio facta eſt, quàm bonis, quàm ſanctis, quàm religioſis. Qui ergo tui ſolij artifices extiterunt, ut ex eo Felicis nomine fueris expiſcatus? Homines certe ſummæ autoritatis, ſummæ prudentiæ, ſummæ uirtutis, apoſtatæ, perfidi homines, fraudulenti, corde improbi, animo facinoroſi, deteſtandi, ſacrilegi, infames, ex turpidine omnium gentium à te collecti, qui ne infimam quidem ullam dignitatem nedum ſummam, aut oculis aſpicere, aut mente concipere potuiſſent, perditi ſathanæ alumni, uiri ſceleſti, omnium ignominia noti, nati ad paſtum, ad fartiendum uentrem creati. Sed referamus hanc ueluti prætoriam cohortem præclariſſimorum militum, ad crucifigendum uerum Chriſtum in Pilati atrio congregatam. Italici ut aiunt quatuor. At ex qua Italia? explica illam paululum. Ex Gallia Ciſalpina ex his gentibus

Inuehit in nomen.

In cõciliatores

gentibus quibus Italia nouerca eſt, omnes tibi ſerui aſcripticij, tibi ſubditi, quibus imperare poſſes, de induſtria à te in perfida acie collocati, homines qui corpus & animam pro te perdere eſſent parati. O Italiam mendicam, ne dicam inopem excellentibus uiris. Siquidem & omni ornamento Italiæ non reperiuntur niſi Ciſalpini homines, ruſtici, ignobiles, contempti, abiecti præ cæteris, qui ad electionem ut uolunt Pontificis deputentur. Sed ſummo conſilio atque adeò egregia conſcientia à te factum fuit, uoluiſti enim reliquam Italiam eſſe tanti ſceleris participem, tanta nota turpitudinis infamem. Gallicos item quatuor dicunt fuiſſe, non ex uera Gallia, quæ floret excellentiſſimis, probatiſſimis, atque honeſtiſſimis uiris, ſed & ex illa interclusa ſyluis ac montibus, patria ſordida ac ruſticana, quàm Sabaudiam uocant, certe ſubditam imperio tuo, quos tuæ libidini ſubditos atque addictos tuæ ſeruitui uoras, qui quod cuperes non negarent. Totidem Germani ad officinam illius idoli conuenerunt. Atqui homines dij boni, ſomnolenti, ſtupidi, ſtertentes, nunquam ſobrij, hominibus odibiles & deo, qui uiui an mortui eſſent, uino atque epulis obruti non diſcerneres. Sunt in ea natione plurimi uiri egregij, prudentes, docti, ſobrij, omni uirtute cumulati. At ex his nullus aſſumptus eſt, ſed quidam animo & corpore peruerſi, in quibus nulla uirtus eſſet, nulla conſcientiã, nulla doctrina. Totidem attulit Hiſpania portenta quædam naturæ, non homines. Referta eſt enim ea prouincia hominibus doctiſſimis, ornatiſſimis, nulli eorum eſt hoc munus neſarium demandatum. Ex infima eorum fece quidam delecti ſunt, qui illi optimę nationi inurerent infamiam ſempiternam. His omnibus luminibus orbis tam præclara data eſt poteſtas uituli aurei fabricandi. Ad horum preces, uel potius ad horum coquinæ fumum, ciborúmque ac potus nitorem ſpirituſſanctus illectus acceſſit. Hi auro, ſpe, præmio, promiſſis corrupti, partim Iudæis, partim infidelibus deteriores, quidam ex Mahumeti lege profecti, quibus fidei iactura ſummum lucrum erat futurum, hunc egregium paſtorem ouium lupum excitauerunt. O rem dignam memoria poſterorum. O felicitatem cunctis ſeculis prædicandam. Tu ne felix talium uirorum opibus eſſe potes? Tu talium portentorum horrendum actum felicitatem appellas? Abijce quæſo deinceps hoc tibi funeſtum nomen, quod maius eſt quàm tua ignauia & conditio requirat. Noli amplius teipſum fallere. Noli ulterius decipere populum Chriſtianum. Fatere aliquando te eſſe quod es. Redi ad priſcos mores, priorem uitam aſſume, ſuſcipe boni hominis cogitationes, redi in gratiam cum deo, amplectere hominum beniuolentiam, abijce onus conſcientiæ, quod te dies noctéſque torquet ac uexat neceſſe eſt. Nullum eſt enim tormentum grauius maleficorum cõſcientia. Redi ad meliorem uitam & incipe tandem ſapere in extrema ætate. Depone aliena ornamẽta, & quod turpiter occupaſti, cum aliqua dignitate depone. Veſtes non tuas relinque, tibi tua aſſume.

Exhortatio ad eundem inuidioſa.

Abijce inanem pompam, emendicatam dignitatem ſperne. Abijce curam illius non Concilij, ſed latrocinij Baſilienſis. Reſpice cogitationes barbaricæ fecis, illius nefariæ colluuionis ſpurciſſimam factionem, in qua nulla ineſt fides, nulla autoritas, nulla religio, lenocinium, non concilium appellandum. Reijce decreta ebriorum, ac ſomniatorum ſomnia extimãda. Quid enim autoritatis habere poſſunt per tumultum ſtultæ plebeculæ, precio & pactione corruptæ, ad euertendam fidem ſceleratæ conſtitutiones? Nefaria hominum turpiſſimorum factio dicenda eſt, qua à Chriſti uicario deſciuere. Ita nequaquam in ea uires tuas colloces. Nequaquam in ea ullum robur, ullum præſidium ſperes. Res enim leuis eſt atq; inanis, quam totus orbis odio habet, omnes homines deteſtantur. Amoue à tuis actis illorum arma quæ nefaria fuere ad matricidium comparata. Amoue illorum ſtatuta, quę autore ſpiritu nequitiæ ſunt conſcripta. Mala ſemper eorum fuit mens, peior animus, peſſima opera, omnia ad eccleſiæ calamitatem ſpectantia. Cõſule iam famæ tuæ, conſule honori, conſule ætati. Et quid de te homines loquantur & exiſtiment paululum conſidera. Viuis in totius orbis deſpectu, omnes execrantur ſchiſma, te ſatorem, inſtigatorem, impulſorem, autorem illius affirmant. Remoue hanc à tuo genere labem. Hanc maculam à te aliquando amoue. Non relinquas hanc maledicendi poſteris occaſionem, ut te cauſam ſchiſmatis huius ſinguli iudicẽt, & nomen tuum ueluti blaſphemi hominis horreant. Qui ſi iudicium hominis contemnis, ſi deſpicis infamiam, ſi hominum opinionẽ ſpernis, ſaltem mouearis timore Dei, qui nullũ facinus ſinit eſſe impunitum. Moueat te damnatio animæ, niſi reſipiſcas, alia leuiora ſunt, & ad tẽpus duratura. Animæ iactura eſt immortalis, quæ (niſi te corrigas) cum reliquis hęreſiarchis æterno igni erit perpetuo crucianda.

POGGII FLORENTINI IN PHILELPHVM INVECTIVA

prima pro Nicolao pulchra & elegans.

IMpuriſſimam atq; obſcœniſſimã fœculẽti oris tui non ſatyram, ſed uomicam, in uirum puriſſimum & continentiſſimum Nicolaum noſtrum nuper à te uerſibus naturam tuam repręſentantibus æditam, legi non ſine ſummo mentis dolore, oblatam mihi à quodam qui ægre ferebat uitam caſtiſſimi uiri, à monſtro omnium teterrimo impugnari. Dolui quidem primum uerborum obſcœnitatem, ut quibus uerſaris à te conflictam ex arcula putrida labefactæ conſcientię tuæ, in eum qui ſemper eſt habitus uir tui diſſimilis uita & moribus integerrimus. Dolui

quoq;

quoq; tanta mentis uertigine te oppreſſum, ut auderes tuæ uitæ deprauatæ labem alteri obijcere, & ea refricare auribus legentium, quæ ne inquinatiſſimus quidem nebulo ſine ſummo dedecore poſſet exprimere, quæ tu nouus morum cenſor, in maledicendi conſuetudinem introducis. Illud etiam ægre tuli, eum quem doctum hominem putaram (nam de peruerſitate animi nunquam dubitaui) adeò efferri ſtudio eloquēdi, ſuæ facultatis immemorem, ut neq; de quo ſcribat, neq; quæ ſcribat ob mentis imbecillitatem cogitarit. Non'ne erubuiſti ac pudicitiæ hoſtis nefarius? Non'ne inquam licet ſis pallidus uel paululum rubore perfuſus es, cum ea literis mandabas, quæ ne cogitare quidem ſine pudore homines poſſunt? At ea à te prolata plena dedecoris & obſcœnitatis ſunt tuæ turpiſſime uitæ, tuę exulceratę, à uitijs mentis teſtimonia certiſſima. Tu niſi eſſes ſpurciſſimus omnium quos noſtra ętas tulit, nunquam profectò te in ſcœno uiliſſimorum uerborum tanquã immunda ſus libens uolutaſſes, uuluam, tentiginem, priapum, & his ſimilia uerſibus tuis admiſcens, in dedecus ut exiſtimas alterius, at id omne recidet in illam faciem tuam impudicam. Lenonum & meretricum, quibus nullus ineſt pudor, qui apertam impudicitiæ artem exercent, eſt iſta loquendi ſcurrilis procacitas ac petulantia, ut ea tractent, ea loquantur quorum iam artificium profitentur, qui tamen honeſtatis imperterriti, & latibula ſibi quærunt, & in uulgus uerentur proferre & ea quæ ſunt actu ſecretiora. Hos cum uideam te imitari, & ea mandare literis, quæ etiam proſtituti & meretricarij uerentur uerbis proferre, uellem ut eos in ſcribēdo de rebus communibus aduocaſſes. Docuiſſent te non quidem pudice ac caſte loqui, nam id fruſtra niterentur, ſed ſaltem hanc tam apertam ac effrenatam ſcribendi temeritatem paulò repreſſiſſent, admonuiſſentq́; etiam ſibi uerba obſcœna in cœtu hominum diſplicere. Sed ut ſordidior quàm lenones, inquinatior quã meretrices, impudentiſſimus omnium uidereris, hanc nouam abominandamq́; maledicendi licentiam, tibi nouus ſatyrus atq; olidus aſſumpſiſti. Verum nequaquã mirum uideri debet, cum cuius mater Arimini dudum in purgandis uentribus & inteſtinis ſorde diluendis quæſtum fecerit, maternæ artis fœtorem redolere, hæſit naribus filij ſagacis materni exercitij attrectata putredo, & continui ſtercoris fœtens halitus. Ita faucibus famelicis inhiantis filij impreſſus eſt, ut nihil queant, niſi olidum ac putridum exhalare. Vellem nunc mater uiueret, quæ ſi pudica fuit, doleret uicem filij impudici. Quid tu tibi inſane uoluiſti hac tua meretricana oſcitatione, quam tu excogitaſti mente peruerſa, manu nefaria conſcripſiſti? exiſtimaſti opinor huius ætatis peſtis nefaria, tibi laudi fore, ſi uirum optimum cuius integerrimi mores ſummis laudibus per totam Italiam efferuntur, probro ac ſpurciſſimo ſtilo inſectareris. At uero nullũ maius tuorum flagitiorum teſtimonium in lucē ædere potuiſti, quã ut turpiloquio conareris lædere, qui eſſet omnium quos noſtra ætas tulit

In carminis ſpurcitiam.

Ex matre caco pil.

modeſtia

modeſtia & continentia ornatiſſimus. Et ſanè commune uitium improborũ ut bonos odio habeant, ut eos carpant malignis uerbis, quos ſe uiderint uirtute & fama ſuperiores. Virtus & gloria Nicolai pupugit mentem inuidia exulceratam, nominis ſui ſplẽdor perſtrinxit lippientes oculos tuos. Et quoniam ille iamdudum indigne ferebat maculari ciuitatem tuæ immundiſſimæ uitæ contagione, id egit, ut ex ea eijcereris, urbs labe tui nominis purgaretur.

Proſcriptum notat. Nunc tandem euomuiſti conceptum uirus, & in eum inuectus es, quem neminem defenſurum putaſti. Sed tota aberras uia, hæret altius Nicolai uirtus, quam ut tuo flabello putrido labefactari queat. Neq; ei quoq; deerit qui eius cauſam ſuſcipiat. Nam raro defuit defenſor uirtuti, ſi ipſa ſe tueri patiatur. Itaq; erunt inquam unus & item alter, qui & ſordes tuas in autorẽ ipſum refricent, & illum à ſcœnoſa ac fœtida ſentina tui pectoris tueantur. Tu ne facie illa interciſa & iniuſta ad perpetuam infamiã cicatrice, adeò uerſibus illis ruſticanis ac fœculẽtis terreri homines putaſti, ut hoc tuæ ſterquilinium ſatyræ (id enim uideri cupis) magnopere extimeſceremus? Referetur tibi par gratia ut opinor, & forſan paulò uberior, ne nos omnino ingratos putes. Scio ſatius atq; honeſtius futurum fuiſſe, contemnere illam tuam græculam leuitatem. Sed ne meritis laudibus te fraudatum putes, reddendus eſt aliquis fructus inſulſæ dicacitati, ut iam planè intelligas in eo dicendi genere quo te principem exiſtimas ne calonis quidem uiliſſimi locum obtinere. Neq; tamẽ niſi paucis reſpõdebitur, & ad res ſolum quas malefica manus exarauit, ſpectantibus alia maiora & grauiora, tum publica, tum domeſtica facinora alio in loco recenſebuntur. Exprimetur uita omnis, interiores turpitudines detegentur. Ita locis & temporibus deſignabantur, ita confirmabuntur teſtibus, ut nulla dubitatio legentium mentibus poſſit hærere. Sed ut iam tecum non milite, ſed lixa ſordido ac mercẽnario cõgrediamur. Quid eſt uir bone quod

Ad primũ obiectum. primum obijcis Nicolao? Amorẽ mulierculæ? O facinus indignum, aliquando (ſi id uerum fuit) mulierculam attrectaſſe, tibi uero indigniſſimum qui ab eo genere mentem animumq; penitus auertiſti. Adeò ne hoc inſuetum eſt, adeò à paucis factitatum, ut pro maximo crimine obijcias? At confingis uerba quædam deprompta ex artificio ſcelerum tuorum, in quibus uoluiſti fingendo ac mentiendo facetum poëtam te nobis oſtendere. Verum callide & conſulto rem alteri opponis, quæ nequeat in te reflecti. Puerorum enim atq; adoleſcentum amores nefandiſſimos ſectaris, non mulierum. Neq; tu unquam mulierẽ cognoſti, niſi eam quam male primo ſumptam, poſtmodum peius receptam peſſime tractaſti. Sed qui uenit in mentẽ homo fanatice, mulieris culpam referre, cum mulieris ſtuprum tibi inuſſerit maculam ſceleris ſempiternam? An oblitus eam quam habes uxorem quibus artibus, qua perfidia fueris potitus? Ne nos ſolos ignaros putes rei omnibus notiſſimæ, recognoſce flagitia manifeſta, in quibus nulla erit tergiuerſandi aut diſſimulandi facultas.

facultas. Pulſus olim Patauio turpiter, ubi Gaſparinũ audiebas, propter adoleſcentis quo deperibas inſanum amorem, Conſtantinopolim tanquã in aſylum, egenus atq; inops confugiſti. Callide id quidem & aſtute, ut ad ea loca adires ad quæ citius autor quam fama ſcelerum perueniret. Ibi in Ioannis Chryſoloræ doctiſſimi atq; inſignis equitis familiaritatem diſcendi cupiditatem præ te ferens inſinuaſti. Qui tua uerboſitate motus, ſimul mendacitate commotus (nihil enim eo præter linguam inanem & cutem aridam deportaras) te domi ſuæ recepit, ignarus futuri, hoſpitem enim pudicum, non Paridem adulterum ſe recepturum putabat. At tu cum regiones, non mores immutaſſes, ne quis locus eſſet uacuus ſceleribus tuis, eius uirginem filiam ſtuprasti, tuis pollicitationibus & blanditijs deceptam. Cum te ille miſer qui ſerpentem domi nutrierat, mœchũ filiæ deprehẽdiſſet, de te interficiendo conſilium cœpit, cum tu aufugiſſes ſupplicij metu. Sed quid ageret uir licet prudens? Inops conſilij erat, ſcelus detectum, uirgo compreſſa, dos amiſſa uirginitatis. Intercedunt Italici mercatores, cõſulunt ut eam deſpondeat, hoc maxime pacto obumbrari putãtes turpitudinem ſuſceptam. Itaq; Chryſoloras mœrore confectus, cõpulſus precibus, malo coactus, filiã tibi nuptui dedit à te corruptã, quæ ſi extitiſſet integra, ne pilum quidẽ tibi abraſum ab illius natibus oſtendiſſet. An tu illam unquã duxiſſes uxorẽ ſi uirginitatẽ per te ſeruari potuiſſet? Tibi pater illã dediſſet profuge, ignobili, impuro? Primarijs ſuæ ciuitatis uiris ſeruabatᶜ uirgo, nõ tibi inſulſæ pecudi & aſello bipedali, quem ille domi alebat tanquã canem aliquẽ ſolent ſenio & ætate confectũ. Ille nobilis, tu ruſticanus, ille diues, tu mendicus, ille ciuis, tu peregrinus, ille doctus, tu rerũ omniũ præterquã libidinis ignarus. Deniq; ille domũ ſuam colebat, tu alienas ædes profugus ambulabas, uel aberrabas. Quid ſcribis ſceleſtiſſimũ portentũ? Obijcis Nicolao quæ neq; uera ſunt, & minime uiſa, te religioſiſſimo teſte probari poſſunt. At tu frõti tuæ impreſſam perfidię & ſtupri cicatricẽ circũfers per Italiæ ciuitates. O ſcelus, ô nominis Italici labes & infamia. Tu aduerſus Nicolaũ de mulieribus ſcribere auſus, tu muliebrẽ amorem alteri opponis, qui nihil aliud è Græcia niſi amoris turpiſſimi notam in Italiam reportaſti. Tu fidei datæ maculator, tu uiolator hoſpitij. Tu pudicitiæ expugnator, tu raptor uirginis extitiſti, tu clariſſimi equitis nomẽ in ignominiam conuertiſti, & pro hoſpite fideli hoſtis perfidus fuiſti. Hic eſt triumphus tuus ille nobilis uoluptate, ſcelere & libidine partus, quem tuo generi præparaſti, in quo Veneris ſpolia egregia ante triumphantis currum deferebantur, milites mœchum, non caluum, ſed barbatum adducimus canebant. Tu alter Pluto, non lallus, ſed gallus, tanquam rapta Proſerpina ſedebas in curru ridenti ac blandienti ſimilis, manuq; tenens eam quam tanquam deuictis hoſtibus premiũ reportabas. Credo aliquando oſculũ dabas, ut ſignificares te pacẽ atq; ocium in patriã deferre, ne extimeſcerent Itali te alterũ Paridem nouam

Cinædũ notat.

Stupratorem notat.

nouam Helenam ad eos aduexiſſe. Omitto & librorū & rerum plurimarum furta ex domo ſoceri, quæ in aliud tempus afferuntur. Tantum uolui falſum mulieribus obiectum crimen retundere uero crimine ac manifeſto. Confingis etiam ineptiſſime uerba quædam amatoria, quę in teipſum rectiſſime cadunt. Cum enim illi miſerę ſtuprū intuliſti, credo (& id eſt ueriſſimile) te uerbis ſanctis atq; honeſtis cum illa concertaſſe, nihil de amoris illecebris, nihil de libidine collocutum, monuiſſe ut auerteret oculos atq; manus ab ſcelere nefario, nihil pollicitationibus, nihil blanditijs pellexiſſe. Scio cohortatum te eſſe illam auſteritate quadam cenſoria ad continentiam, ad honeſtatem, à tuo complexu ſæueris uerbis deterruiſſe, perſuaſiſſe, ne tibi aſſentiret, atq; animum corpusq; à tuis blanditijs amoueret. Sed quid tu homo ad mentiendū natus, alitus, edoctus non fingas, qui etiam Nicolaum inſimulas turpi flagitio puerorū? Tu tu non Philelphus, ſed Pedarpus. Tu inquam diſcipulorum tuorum maritus, eandem artem calles quam ab ineunte ætate exercuiſti. Tu inquam adoleſcentes non ad ſcholam doctrinę, ſed ad libidinum diuerſoriū, ſtudiorum oſtentatione attrahere conſueuiſti, quos non ſolum tuæ libidini effrenatæ ſubdis, ſed etiam alijs proſtituere ſolitus es, ad ampliorem mercedem ſalarij conſequendam. Hanc cauſam ferunt, cur te contuleris in publicum legendi ludum, ut uoluptatis cauſa eligas ex adoleſcentum grege quos poſſis adijcere tuæ impuritati. Felix ille quidem dies Florentinæ illuxit urbi, cum te ueluti morbidam pecudem expulit è mœnibus ſuis. O beatos Senenſes, qui te cuſtodem (ut aiunt) ouium lupum ſuis filijs præfecerunt. Sed haud erit hoc diuturnum, detegētur tui mores abſconditi. Et quamuis ſis callidus ad ſimulandum ac diſſimulandum, tamen cum illi ſint prudentiſſimi atq; honeſtatis amantiſſimi, plus mouebuntur obſcœnis operibus, quàm uerbis fallacibus credant. Sed uide quantū poſſit confidentia ſpurciſſimi ganeonis: Obijcit Philelphus adoleſcentulorum mœchus: Philelphus inquam, exoletorum officina continuo uerſatus. Obijcit Nicolao crimen cuius fuerat acerrimus oppugnator. Exhorruit enim ſemper huius uiri prudentia hoc nefandū crimen. Sed nimis multa de re minime obbſcura. Illud uero qua frōte, quo ore, qua manu ſcribere auſus es ſpurciſſimum cœnum? Quid autem tua inuerecunda facies non audeat? Sed quomodo auſus es comminiſci uitreum priapū relictum mulieri, quo leniret abſentis amici deſiderium? Male quidem libenter, & animo uerecundo recenſeo impudiciſſima uerba, quæ tu non ex ſchola doctorum, ſed ex grege leonum ac ganeorum ſpurcitia protuliſti. Verum neceſſe eſt, ad teipſum priapeum ſacerdotem redire cogantur eiuſmodi cultus & cerimoniæ, & in eam domum referantur, in qua ſacra illi deo ſæpiſſime perſoluuntur. Scribis, ut iterum recognoſcas immundiciem uerborū tuorum, ſcribis inquam pudicitię patronus, & ſacer uirginum ueſtalium cuſtos, relictū priapum uitreum mulierculæ, quo pro uero uteretur. Riſum tenere non

Marginal notes: Parti notat. — Ad aliud obiectum.

non potui, etiam in dolore, cum legi hanc inauditam ſententiam à Peneo patrono tam facile adinuentam. Hoc quidem tibi, & tuo me Hercule beneficio obijci non poteſt. Nam hic una in re eautior quàm cæteri uxoris tuæ bonæ quidem fœminæ, ſi per te licuiſſet, egeſtati rectius conſuluiſti. Non enim uitreum (ut de alio fabularis) ſed carneum priapum, & quidem legitimum atque à te dimenſum præparaſti, cum puſionem quem amabas hac in urbe, inter te & uxorem in eodem lecto ſæpius collocaſti. Nam cum mulier uiduitatem uiuentis mariti non poſſet ferre, adoleſcenti uero tua barbula diſpliceret, uxoris uoluptati, & adoleſcentis libidini ſatisfacere uoluiſti, ut & illius miſeræ dolorem lenires, & adoleſcentẽ meretricio amore pellectum detineres. Qua quidem in re laudo primum pietatem tuam, deinde prudentiam, qui & mulieris lachrymas, & tam effrenatam libidinem alternis uicibus, non illo conficto & duro, ſed teneriori penè quodam compreſſiſti, quem cum homo elegans oſculareris, ut idem retulit, te celebrare florales ludos aſſeuerabas. O dedecus præſentis ſeculi. Recognoſce domeſtica flagitia, ſcrutare penitus domum tuam, perluſtra interiores turpitudines, quarũ tu es idem autor atque architectus. Num mentior? Num fingo aliquid? Num addo? Viuit adoleſcẽs qui profitetur. Adſunt teſtes qui audierunt, quorum nomina etiam ſi id nolint proferentur ad tuam ignominiam ſempiternam. Vxoris mœchus, adoleſcentiæ corruptor, impudicitiæ profeſſor hiſcere audet, cum tot nefarijs ſceleribus teneatur reus manifeſtus. Vincet, mihi crede, temeritatem tuam conſilium, audaciam modeſtia, ſtulticiam prudentia, & conficta mendacia ueritas ipſa confringet. Elucebit probitas ipſa Nicolai, tua uitia detegentur. Speraſti monſtrum infandum hos tuos inſulſiſſimos uerſus, in quibus etiam male latine loqueris, allaturos tibi laureolam, qua fanaticum caput redimeres. At ſtercorea corona ornabuntur, fœtentes crines priapei uatis & ſacris ſuis initiati, ut cum homines te uiderint, inſuſurrent omnes: Hic ne ille eſt priapeus Apollo, qui non Heliconum, ſed merdiconum laticẽ deguſtauit, cuius ex ore iam fœda oratio prodierit, tam ſpurcidus ſermo emanarit? Dignus hic quippe capiti ſuo ornatus, ex quo cum nihil prodeat niſi obſcœnum, mercede ſibi data muneretur. Sed iam ſatis ad tua maledicta reſpondi paucis, expectans ut reſcribas. Tum quidem ingrediar latum campum, deſcendam in certamen, pugnabo cominus, & pedem pede conferam. Habeo iam commentarium geſtorum tuorum ab ipſa penè infantia æditum, unde ſumetur abunde ad dicendum ampla materia. Atque ego hoc agam libentius, quo habetur honeſtius amicum quam ſeipſum tueri. Quod ſi mecum cõgredi uolueris, hoc quidẽ beneficium erit, in quo reddam tibi gratiam, niſi me animus fallat, ſatis accumulatam.

Obſcœna inuectiua.

P Poggij

POGGII FLORENTINI INVECTIVA SECVNDA IN eundem Philelphum.

STatueram mihi unica tantum oratione finem refellendi Franciſci Philelphi hominis nequiſſimi crimina quædam, quibus eſt aduerſus Nicolaum inuectus. Extimabam enim quẽadmodum ueriſimile uidebatur, nequaquã illum adeò amentem fore, quãuis ſit impudẽtiſſimus, ut amplius in alterũ falſo impingeret, quæ in ſeipſum ueriſſime facillimeq; poſſent reflecti. Sed quẽadmodum meretrices poſtquã ſemel pudorem cum pudicitia depoſuerunt, non erubeſcunt paſſam uulgare ac proſtituere corpus ſuum. Sic Philelphus ad mentiendũ atq; ad lacerãdum paratus, poſtquam uxorem proſtituit, ipſe quoq; petulantiæ ac maledicentiæ artem profeſſus, nihil ſibi neq; humanitatis, neq; honeſtatis, neq; pudoris ullius reliqui fecit, ſeipſum tanquã uiliſſimum ſeruum proſtituens ad obloquendum. Itaque cum altera abiecti animalis ſatyrula fuerit ad me delata, parum cedens amẽtia priori, ſimili ſtulticia ædita carmine leuiori, non inuitus poſtquam ſemel ſuſcepi Nicolai cauſam defendendam, præſertim contra Philelphum rabulam circumforaneum ac turpiſſimum nebulonem, qui uſq; adeò licentia dicacitatis eſt eleuatus, ut obloqui, obtrectare, crimina confingere,

Scelerum obcæcatio.

mentiri eſſe boni uiri officium putet. Nimirum, id eſt, ueriſſimum quod uiri ſapientiſſimi tradunt, obcœcare ſcelera mentes impiorum, & tanta uerſare inſania animum flagitijs inquinatum, ut nihil recte ſentiant, nihil percipiant honeſti, nullam probitatem cognoſcant, uitia pro uirtutibus ducãt, ferantq; effrenato quodam impetu, ac libidine cœca ducantur præcipites, uelut ferũ quoddam animal, atque omni carens ratione. Non fuit ſatis Philelpho monſtro ſemel erraſſe, ſemel ſua ſcelera in alterius nomine deſcripſiſſe, inſtat adhuc ſcurra leuiſſimus, & alios uerſus extulit fanaticæ mentis teſtes. Verum

Ad obiectum primum.

quid non affert maledicus conuitiator? Nicolaum eſſe reprehenſorem, maledicum, mordacem, ob eamq; cauſam multorum odium in ſe concitaſſe. Permagna hæc quidem crimina haberi debent, præſertim ab eo obiecta qui eiuſmodi uitia penitus exhorreſcat. Nullum Philelphi maledicum uerbum, nulla turpis dicacitas, nulla ſcurrilis locutio, nulla obſcœna detrectatio, nulla mordax conuitiatio, os pietatis plenum atq; honeſtatis inquinare poteſt. O execrabile gentium omnium portentum. O monſtrum exitiabile & ad terras ultimas deportandum. Tu ne adeò morum tuorum tuiq; ingenij inſcius, tu adeò tuæ naturæ oblitus es, & tuæ conſuetudinis ignarus, ut tui oris peruerſitatem obijcias Nicolao? Tu ne alteri tribuis obloquendi crimẽ, in quo abſque ulla intermiſſione uerſaris, cuius exercitio teneris, quod tibi

doctorum

doctorum uirorum omnium maliuolentiam comparauit. Te ne adeò ſtupor mentis oppreſſit, ut te, ut linguam tuam ne recognoſcas, loquacem, maledicam, impuram? Sed ne exiſtimer more tuo delicta cõfingere, conſidera quæſo an uera loquar, teq; ipſum expende, & ſi te demorſum & obrutum eo crimine comperies quod alteri obieciſti, deſine tãdem culpare Nicolaum eius artificij, in quo conuinceris eſſe præcipuus architectus. Nicolaus (ut ab eo incipiam) quem maxime odiſti, te olim, malo quidem omine Florentiam ad legendum dicendi facultatem, ſua opera atq; interceſſione traduxit, ignarus nequitiæ tuæ. Is ſolus ut tibi publicę legendi exercitium tribueretur, etiam repugnãtes & tui nitoris neſcio quem fumum iam olfacientes, ſuo ſtudio & ſedulitate induxit. Is mercedis tibi conſtituendæ laborem atq; officium ſumpſit. Is ſua pecunia tuæ mendicitati ſubuenit, cum tu leuiſſimus græculus inopia rerum omnium, pręterquam impudentia exæſtuans, pudore ſimul atq; oſtentatione obruereris. Alterum te exurire, alterum confictas diuitias mentiri cogebat. Vicit tamen fames oſtentationem, & te ſupplicem compulit petere à Nicolao ſubſidium uitæ. Num enim illi quos Bononiæ cuidam fratri ex ordine Minorum per fraudem ſubripueras (quod alio loco recenſebitur diligentius) iam deſierant uentrem famelicum ſuſtentare? Nicolaus qui te nondum noſſet, cui tua malignitas eſſet incognita, domum tibi ſua pecunia conduxit, rebus ad uictum neceſſarijs repleuit, eſurientem ac macilentam familiam & penè fame enecatam, ſua copia ſuſtentauit. Is tibi affuit, ſemper fauit, indulſit omnia indulgentiſſimi hoſpitis obſequia, diligentis amici officia præſtitit, non græca barba quam ſitu ſqualidam uidebat, non frontis elatione quæ leuitatem cerebri redolebat, ſed ſtudiorum & doctrinæ quam in te eſſe putabat oſtentatione deceptus. Quid hunc uirum adeò tibi obſequentem & deditum, à te poſtmodum abalienauit, & odio habere tuos faſtus compulit? Nempe turpitudo loquendi, uerba ſeditioſa, mores improbi, & bonis omnibus infenſi, cum tu beneficiorum immemor, ſola ingratitudine liberalis in eum linguam acueres ad detrahendum. Quod quidem merito accidit, ut eum in primis carperes loquendo, qui primus tibi ut Florentiam uenires operam atque auxilium præbuiſſet. Sequebaris ueluti puer aliquis pædagogum ſolet uirum doctiſſimum & uitæ integritate præſtantem Ambroſium heremitam, ut te linguam latinã doceret, ut tuas neſcio quas tranſlatiunculas, in quibus male latine ſæpiſſime loquendo aberrabas corrigeret, limaret, ſæpius domum frequentabas ad errorum tuorum emendationem, quos plurimos docendo ac ſcribendo patefaciebas. Te ille monebat atque erudiebat amice, pro ſua in omnes beniuolentia atque humanitate, neque quamuis omnes quandoque non importunus tantum, ſed moleſtus reijciebat inſulſitatem tuam. Quid uiri ſanctiſſimi atque humaniſſimi animum à te reddidit abhorrentem? Linguę procacitas, ſermo in peiorem ſemper partem

Ingratitudinis eum arguit.

Furti notat.

per partem procliuus,& turpis uita, cum tu eum deterrimis moribus,mente improba, quibuſdam libris fraudaſſes, prorumpens in uerborum contumeliam,& cæteros omnes,& ipſum Ambroſium nihil præ te neque græcis literis,neque latinis ſapere publice decantares, quas ipſe uoces Hellonis impudentiſſimi aſelli cuiuſdam crepitus exiſtimabat. Erat tibi Carolus Aretinus uir præſtans doctrina atq; ingenio excellens, ſumma familiaritate coniunctus,quo cum tu uiuebas unice,ut doctorum uirorum conſortium, beniuolentiam populi tibi conciliares.Quid efficit,ut is poſtmodum à te diſſentiens, ſummo odio te affugeret atque alieniſſimus in te eſſet? Profecto ſermo doloſus,lingua maledica, dicacitas ſcurrulis qua omnes pariter laceſſebas. Cõfugiſti tandem tanquam in aſylum(cum reliqui te ſumme odiſſent)in doctiſſimi atque eloquentiſſimi omnium uiri Leonardi Aretini familiaritatem, cui te tanquam ſeruulum addixiſti, domum accedens frequenter, atque officioſiſſimi hominis ſtudia præ te ferens. Quid illius animum à tua conſuetudine auertit,atque in te plurimum incitauit? Lingua mordax, mens ſubdola, fraudulenta uerba, ſermo ſemper ad cæterorum contumeliam promptus, cum tu eum falſis ac conquiſitis mendacijs in aliorum maliuolentiam concitares,hoc ille contra te inquit,hoc alter aduerſus te ſentit,hic ſcripſit aduerſus extimationem tuam.Quod tempore palàm proſpexit uir grauiſſimus ac prudentiſſimus,qui iam mores tuos noſſet, procul autem à tua uentoſa leuitate abeſſet, nihil crederet, nihil uideret, audiret omnia quo tenderent inanes & reprobæ tuæ cogitationes. Et ita improbiſſimi lenonis uerba deſpexit ac contempſit, ut tu poſtmodum non pudore, ſed timore perterritus à ſuo congreſſu abſtineres. Sed quid ego ſingulos qui te oderunt commemoro, quaſi aliquis exiſtat ex his qui ſapere uidentur, cui non ſit Philelphi portenti ſceleratiſſimi nomen inuiſum? Hoc rectiſſime poſſum profiteri, neminem eſſe Florentinum,qui quidem doctus & eloquens habeatur, quin Philelphi mores oderit,quin perditum iri cupiat,præter quoſdam moris ſimilitudine ſibi deuinctos, quos neceſſe eſt ſuorum ſcelerum eſſe participes. Sũt alij aut ſuæ quondã uxoris libidini addicti, qui ueluti canes ac macellarij latrant in latibulis nec prodeunt in lucem. Verum omiſſis noſtris quorum unus atq; idem eſt in te animus, perquiramus externos, & qua ſint in te beniuolentia perſcrutemur.Leonardus Iuſtinianus uir cõſilio,grauitate, & dicendi copia ſingularis,quem tu olim creditis pecunijs fraudaſti, atq; ob eam rem Florentiæ in carcerem es coniectus,nihil aliud Philelphum exiſtimat niſi detractorem quendam fallacem,& ſpurciſſimum ganeonem. Frãciſcus Barbarus uir noſtræ ætatis doctiſſimus,ſumma prudentia,ſumma humanitate præditus, horret ad nomẽ Philelphi tanquã ſceleſti furũculi & perditiſſimi nebulonis, quẽ tu quia dudũ tibi mendico pecunias credere noluit,abſentẽ lacerare cœpiſti. Vir doctiſſimus atq; humaniſſimus Guarinus Veronẽſis,cuius ſtudia &

præſtans

præſtans doctrina plurimum Italis profuerũt,credo eſt tibi amiciſſimus,quẽ tu quoniam non ſolum ſcientia & dicendi laude,ſed uitę quoq; integritate te ſentiebas ab eo ſuperari,illum coli à plurimis,te contemni,iurgio & detracti one inſectari cœpiſti. Quod indigne ferens egregius adoleſcẽs Nicolaus Luſcus, Antonij filius,diſcipulus eius, ut paulũm reprimeret petulantiam oris tui,in te ſatyram conſcripſit, ludens in barbulam & cicatrices tuas. Quam ſi non legiſti,age gratias parenti optimo , qui illam prohibuit efferri. Omnis deniq; tractus ille Venetiarum, ne diutius circa ſingulos uerſer, in quo ſunt permulti uiri egregij deditiſtudijs literarum, deteſtatur tuam impunitatẽ, execratur uitam perditam,& ſceleſtos mores exhorret, ſcelera,fraudes,furta,quæ tanquam ueterum fabulæ in triuijs decantantur. Opinor tamen Pa tauinis eſſe acceptiſſimum,quem illi quõdam cum in turpi filiorum ſuorum flagitio deprẽdiſſent(Guaſparinum enim tum audiebas)ex urbe ſua fuſtibus eiecerunt ad infamiam tui nominis ſempiternam.Quid dicam de Florẽtinis? qui cum tua flagitia diutius quàm eorum uirtus requirebat tuliſſent, tãdem legendi exercitio priuarunt,expulerunt urbe,exilio affecerunt,ad reprimen dam ſtulticiam oris maledici ac mendacis . Quid enim tibi aſello aduentiuo negocij erat in hac urbe,ut ciuibus obtrectandi,ſeditiones domeſticas ſeren di tibi effrenatam licentiam aſſumeres, ad oſtendendam proteruiam mentis tuæ?Non loquimur conficta quędam,uel dicẽdo excogitata,ſed manifeſta referimus, ac tuæ fronti , tuo pectori impreſſa ueſtigia corruptionum,mentis inſidæ,linguæ fallacis , uocis fraudulentæ. Illi quidem ipſi qui tibi Florentiæ fauebant , qui tibi animos tanquam latinitori cuidam compræſtabant, nequaquam tua impudentia lætabãtur, ſed ducebantur partim commercio illorum tuorum commaculatorum quos corruperas, partim uxoris tuæ libidine,partim gula,partim quorundam aliorum odio & maliuolẽtia adducti. Cæteri oderant,execrabantur,malis omnibus proſequebantur,diem illum quo te uiderant,ultimum tibi uitæ eſſe optabant. Nemo te luce, nemo conſpectu,nemo oculis,nemo congreſſu dignum putabat , ut ſatius eſſet ſæpius in die mortem appetere , quàm agere ſpiritum tam maliuolum dijs atq; hominibus infenſum. Age nunc,Nicolaum quis odit aut non diligit potius prę ter Philelphum ſpurciſſimum atq; abiectum cadauer? Omnes docti, omnes quibus ineſt aliquod ſpecimen uirtutis obſeruãt, reuerentur, colunt tanquã parentem omnium bonorum arbitrantur, domum celebrant & frequẽtant. Te uero quis non deſpicit ac contemnit? quis diligit? qui ſectantur, qui domũ ueniant? niſi pedicæ quidam & exoleti , qui à te acceptã iniuriam in uxorem reijciunt,ac barbulæ tuæ fœtorem ſuauitate uxoris conſolantur. O hirce fœculente. O fœtide corniger. O infelix portentum. Tu tu inquam maledicus, tu oblocutor,tu deceptor fallax,corruptor ſubdolus,ſeditiõe plenus & fraude. Tu ſemper fabricandis mẽdacijs,tu ſerendis odijs & diſcordijs intentus,

Execratio turpis in Philelphum.

dij te malis omnibus & exemplis perdant, bonorũ uirorum hoſtem nequiſſimum parricidam, qui maledicis labijs, nequiſſimis faucibus, mẽdoſa lingua, inquinato ore, ſtilo impuro uiros probos ac doctos conaris euertere. Exerce hanc tuam uerborum contumeliam. Scribe has tuas ſatyrulas dicaces aduerſus eos qui de re uxoria tecum certant, aduerſus corriuales tuos, qui tibi cornuti grauati nomen inurunt. Illos laceſce, illos obiurga, in eos euome, ſi quid putridum in ſtomacho concepiſti, qui te ex pecude abiecta barbatum hircum reddiderunt, qui tuis temporibus corneam lauream impreſſerunt. Habes ad ſatyram tuam nunc à me tertiam, in qua diligenter infantia tua & ſtupra materna referuntur, orationem quæ eſt in manibus expecta. Vale Florentiæ VI Calendas Ianuarij.

POGGII FLORENTINI INVECTIVA TERTIA IN PHILELPHVM.

IN Anaticam uerborum dementiam, ac ueſanas hallucinationes tuas ex ſpurciſſima ſentina tuorum ſcelerũ deprõptas, ut hominis & uita et moribus inquinatiſſimi ſenex concẽpſi. Quid eſt enĩ quod quenquã uel inſulſum etiam mouere debẽt iurgia oris impuriſſimi aut ſpurciſſimi helluonis, ſcripta ſomnijs ebriorum ſimilia? Itaq; ſemper te tuaq; maledicta ſpreui, & pro nihilo habui. Vt ad ea redeã, mihiq; ſummæ laudi ducam, à Frãciſco Philelpho ſcurruli homine rabulaq; turpiſſimo omniũ qui uiuant, illa obijci alteri ac deſcribi, quorũ homines norunt ipſum optimum artificem extitiſſe. Nota illa uerba ſunt quæ ſuum autorem redolent, tuæ uitæ, tuæ mentis, tuorum ſcelerum, tuæ turpitudinis, quæ cum occultare omni ſtudio debuiſſes, in publicum ut tua nequitia notior fieret extuliſti. Non me illa lædunt, non famam, non laudem minuunt, non honorem, non dignitatem polluunt, ſed augent & illuſtrant. Non corrumpitur ærugine aurum, neque ueneficorum uocibus uirtus inquinatur. Quo plura in me dixeris, eo magis detegis tuam inſaniam ac ſcelera, & famam augebis meam. Turpe enim æque eſt laudari à turpibus, & eſſe turpem. Hoc enim eſt antiquum artificium, quo mali & tui ſimiles delectantur, ut carpant bonos, quorum in ſummam uergunt laudem nefariorum hominum detrectiones. Itaque licebit ut appelles adulterum, raptorem, ſacrilegum, furem, ſicarium, ebrium, & quicquid aliud nomen linguæ procaci & impuræ menti fingere licebit, dum id tamen memineris, earum rerum talem te operarium eſſe, ut expertus illa facillime deſcribere, & quæ tua eſt ars in alium referre queas.

quæs. De me tamen dicam, meis me uitijs conſecutum, ut apud ſeptimum *Purgatio ſui ipſius.*
iam Pontificem in honore & dignitate (ut de utilitate iam taceam) cum gra-
tia & benignitate uixerim, te uirtutibus tuis cumulatum ornatumq; tanquã
Scytham uagum, extorrem, profugum, inopem, transfugam, mẽdicum ſem
per alienæ opis egentem, nullam certam ſedem, nullam domum diutius tene
re potuiſſe, ſed ueluti nouam harpyiam adeò loca omnia quæ acceſſeris con
tagione fœdaſſe, ut omnis ad quos diuerteris te euomuerunt tanquam cada-
uer fœtidum in externas ſedes. Et tandem ueluti è diutino naufragio eiectũ,
confectumq; mendicitate, cum nulla certa nec propria tibi eſſet domus, nul-
læ copiæ, nullę facultates, omnium uero rerum prẹter ſcelerum inopia prę-
mereris, & tanquam corua, quicquid poſſides tecum ferens, citerior Gallia
exceperit, in qua niſi tibi Principis illius liberalitas aſtitiſſet, aut fame periſ-
ſes, aut barbarorum ipſe barbarus barbatus ſuffragia imploraſſes. Ego qui-
dem licet turpe ducam aliquod te dignũ ad te ſcribere garrulatorem, detra-
ctorem nefarium & ſcurram perniciosum, tamen ne conſcientia uel timore
me tacere putes, uolui in caſtris tuis paulũ militare, ubi optima ex hoſte ſpo-
lia & Ioui feretrio dedicanda reperiuntur, quã quid illud permoleſte admo-
dum feram, & talẽ uitam egiſſe te, tam ſpurcis moribus uixiſſe, ut pudor me
us me cogat ea tacere, quæ tu nunquã inhoneſta duxiſti, ut ego pudentior in
dicendo, quã tu in perpetrãdo uidear extitiſſe. Et certe miror te adeò ueſana
cœcitate mentis oppreſſum, adeò dementem, adeò oblitum tuæ cõditionis,
qui pedem in tuo ubi ponas non habes, qui linguæ fallaciam pro quæſtu du-
cas, ut ſemper bonorũ detractione uerſaris, cum ea ſit tua uita, ea natura, hi
mores, ea diſciplina, ut uel mutum ad ea deſcribenda reddat eloquentẽ. Sed
non iurgando, non detrahendo bonis, non linguæ procacitatem in uiros o-
ptimos acuendo, non patrando ſcelera laus acquiritur, ſed recte factis, probi
tate uitæ, modeſtia & uirtute, cuius cũ ſis prorſus ignarus non miror demen
tem præcipitemq; efferri ad omne genus maledicti, & lenonũ more honorẽ
abijcere, pudorem modeſtiamq; proſternere, & famam proſtituere meretri
cis loco. Tu ſi ulla in te eſſet uirtus, ſi ullus pudor, ſi ulla continentia, ulla pro-
bitas, ulla modeſtia, ſi non omnia ad uitia profligata, ad omne probrum prõ
pta, ad dedecus expoſita: tam obſcœnus eſſes, tam diſſolutus, tam fœdus,
tam impudens, tam mente atque animo captus, tanta uerborum turpi col-
luuione, tam maledica & procaci lingua, tanti oris ſpurcitia uteris, ut uulga
tæ meretricis, publiciq; ſcorti ac meritorij artem profeſſus eſſe uidearis. Mi-
ror prudentiam principis qui te ſuſtentat, non hæc audiſſe, non hæc aduer-
tiſſe, peſtem ſe quandam ciuitatis ac morum corruptelam nutrire, cui ex eã
impenſa non parum infamię redundat, te uero ita inſanum, ut non exiſtimes
hæc aliquando ad illius aures peruentura. Sed dant ibi ſpiritus, atq; animum *Acerba & tur-*
extollunt opes, diuitiæ, & genus ab Ioue ſummo, hoc eſt profecto quo fiſus *pis in eundem inuectio.*

tantũ es impotens animo ac contumelioſus, deorum tantum cognatio te ela
tum facit & religioſus pater. Ortus enim ex presbytero ruſticano oppidò
Tollentiñ. & matre adeò religioſa, ut ſe corpusq; deuouerit ſacerdoti; deo-
rum genere ſuperbis. Romulus quondam ex Rhea uirgine ueſtali, Martisq;
ſacerdote natus, cum à dijs genus traheret, urbem cõdidit Romanam caput
orbis futuram. Tu non ex Martis, ſex ex Veneris miniſtra & matre, non ue-
ſtali, ſed florali, ad tui nominis, parentumq; memoriam, non urbem in Latio,
ſed in oris ſpurcitia ſterquilinium cõdidiſti. In quo ſepultus tabeſcis cum ſce-
leribus tuis. Non ſoleo carpere mulieres præſertim liberales. Itaq; nil profe-
ro in matrem tuam, quin potius laudo prudentiam & pietatem, quæ egeno
ſacerdotulo ex ea re ſubuenit, cuius nihil per uſum deperibat. Quid enim illa
faceret cõfecta inopia, mendicitate coacta, cui nil ad quæſtum præter femur
ſupereſſet Cyecho uiro patri (id enim ei nomen fuit) uel cœco potius: qui u-
xoris tamdiu uitia ignorans, ex diurno labore ac ſudore in diem uiueret, o-
mnia præter egeſtatem deeſſent, qui nedum uxori, ſed ne ſibi quidem uitam
præbere poſſet. Itaq; miſeria confecta mater, ſacerdoti hærens, non hiſpido
ut uir, neq; æruginoſo illius opibus uitam ducebat. Qua conſuetudine deorũ
numine ac benignitate, ut aliquod fatale prodigium naſceretur, Philelphus
Irriſio inuidioſa in eundem. noſter ortus, non abſq; ſignis cœleſtibus, cum ingentem uirum, ſummũ ora-
torem, barbatum philoſophum, ſtigmaticum furem prædicerent fata. Cre-
do te hæc non negaturum, neq; laturum moleſte, ſed pro ſummo beneficio
ducturum, mihiq; habiturum gratias, qui genus tuum quod ſordidum, uile,
abiectum putaras, utpote ex patre Cyecho uiro ſtolido ac ſtupido, qui ma-
nibus propter opus ruſticanum ad fricandos equos tergendosq; equos pro
ſtrigili uti potuiſſet, in lucem extuli, & ab Ioue progeniem tuam traducens,
magno te honore ac beneficio affeci. Neq; eſt quod generis pudeat ullo mo-
do, habes eiuſdem ſanguinis Herculem ab Ioue factum, habes Tintaridas,
habes Palladem ſororem, quàm ſæpe colloqueris. Sed neſcio quã ob cauſam
tibi paulùm ſubirata, & tecum ut uidetur admodum ſurda ac muta. In deo-
rum conſilium ſunt aſcitij. Nos tibi quas ſedes poſt obitum conſtituemus:
Quam parem in cœlo eſſe præclarum duceres, ſed uia ardua nimis eſt Philel
pho præſertim grauiſſimo, cui aſcenſus ad cœlos nimium difficilis uidetur.
Niſi forſan alter Dædalus pennas tibi ad uolandum atq; alas fabricares. Sed
caſum Icari & uires Phœbi fortaſſis expaueſcis. Conſulo ut amicus, & qui
facultates tuas & ſupellectilem animi noui, ut ad inferos ad Plutonem patrui
pergas. Facilis uia eſt, decliuis, apta Philelpho, & in quam abſq; labore ſis de-
ſcẽlurus. O peſtis. O furia. O ſcelus ad extremas inſulas deportandũ. Tu ne
ſi ſanè mẽtis eſſes, auderes hominẽ proſpicere, auderes in publicũ prodire,
inter uiros loqui, ſacerdotis filius, ex matre proſtituta genitus, paternæ im-
memor ſortis, maternæ oblitus: Tu nõ lucem abhorres, non furias ſcelerum
ultores

ultores expaueſcis, cum ſis conſcius te eſſe Philelphum, hoc eſt hominem omnium qui ſunt, fuerint, futuri'ue ſint ſceleſtiſſimum atque inquinatiſſimum, cuius uita ab ipſo ortu uſque ad ſenectam extiterit magiſtra turpitudinis, omnibus uitijs referta. Sed nequaquam mirum eſt ſpurium ſpurciſſimum eſſe, ualuit plus malum ingenium, mala natura. Nam quamuis ab dijs progeniem ducens, magisq́ꝫ uirtutibus quàm cum uitijs commercium habere debuiſſes, præſertim qui Iouis nectare eſſes enutritus, tamen ueteratoris officia per omnem ętatem, quam boni uiri ſequi maluiſti, & potius maternam ignominiam ſequi, quàm paternum genus. At inquies puto, unde tu parẽtes meos, cum non ſis Tollentiñ. noſti? Quo teſte uteris, quo ſigno, qua coniectura? ut ſi quis mihi hunc generis honorem detrahere cupiat, certe illum teſtimonio cõuincam. Non enim parua res eſt ueteribus heroibus progenie parem fieri. Honeſta me Hercule, interrogatio hæc eſt, non græcula leuitate, quia nonnulli Philelphum inſimulant, ſed uiro graui ac barbato digna. At ego nihil diſſimilabo, & tibi morem geram, ut aliquãdo qua ſis progenie, quàm egregia, quàm excelſa, quàm eminenti (ſi ea excidiſſet memoria) à me condiſcas. Non Gallicus, non Hiſpanus quiſpiam, ſed Italici duo hæc enarrarunt, ambo Picentes, alter contribulus tuus, alter Camerinenſis, utriq́ꝫ probati uiri, antiqua fide & religione, qui ſibi in cauſa præſertim honeſta mentiri turpe putarent. Hi mihi inter aliquos honeſtos uiros enarrarunt, cum in uirtutibus tuis omnes obſtupeſcerent, ut admirari deſineremus, licet quidam malefici ſecus loquantur, te illos exhauſiſſe à progenie pręclara, nobili, & à cœleſtium fonte manante. Quæ enim nobilior eſſe poteſt, quam eius cuius parens matutino tempore, ueſtes ut plurimum ſericeas gerebat? Iſtimet addiderunt etiam aliqua circa tuam luculentam educationem, quæ ſi forte à memoria abierunt, meo ut licet beneficio recorderis. Educauit te ſacerdos pro ſuo (nam Cyecho parua ad id cura ob inopiam erat) uſque ad annum decimum ſcitulum ſpecioſumq́ꝫ puerum. Dehinc facis te ad literas, in quibus tantum emineres, ut omnes ſuperiores ſtulticia excelleres, nomenq́ꝫ ingens ad inferos inauditurus eſſes uocantibus. Te erudiendum Iacobo cuidam in urbe Salia ludimagiſtro dedit. Is cum te pluribus annis familiarius quàm magiſtrum decet enutriſſet, exiſtimabãt qui rem ignorabant te illius filium eſſe. Nam de matris uiro homine inculto & abiecto, omnes (ut erat) nequaquam te genitum exiſtimabant. At poſtea neſcio quo turpiori cõmercio inter uos reperto, inter uos opinio illa refrixit, & ad ueram deorum redijt cognationem. Tu cathamitus citius uitia quàm doctrinam arripuiſti. Ita cum poſtmodum grandior factus, urbẽ Fanũ te contuliſſes, memor ſcelerũ, oblitus doctrinę, quod diutius paſſus fueras (loquor eñ honeſtius quã tua flagitia poſtulẽt) in alios expertus, ſcis ne in foro pugnis te ac calcibus cæſum cõfugiſſe in cauponulam, atque ibi ſubtus lectum eo die more ſoricis delituiſſe? Scribe hoc

Exprobratio ſtirpis & educationis.

hortor

hortor in tuis hiſtorijs prolixius,à me enim tantum commentarioli loco proferuntur breuius,ut à te narrētur uberius ad gloriam tuam & laudem nominis ſempiternam. Digna enim ſunt Philelphi uita, ut cœpta optime ita ſanctiſſime exacta. Cum Fani amplius turpius eſſe non poſſes, clàm nauicula Venetias aufugiſti. Paduamq́ paulò poſt ad exhauriendam Heliconis fontem, cuius eras admodum ſitibundus, profectus es. Ibi tantum aquæ illius ingurgitaſti, ut poſtea omnes fermè literas capitis dolore euomueris. Verum maris tranatio, aëris mutatio, peragratio nouæ urbis, potus aquæ nimium ut uiſum eſt frigidæ, ita ut dentes obſtupeſcerent parum profuere. Vitia tecum cum non ſolum tuliſſes, ſed auxiſſes, quo maior erat ciuitas, eo uberiorem peccandi licentiam ac materiam aſſumpſiſti. Aliquandiu loquacitas & ſimulatio ſcelera occultauit. Sed bonus artifex cum quotidie nouis uetera illuſtrares, ſcis ne portentum infelix, non pugnis ut antea ſed fuſtibus publicè uapulatum: exq́ urbe pulſum à parēte eius cui uim nefandam intuleras, Venetias reuertiſſe: Et cum infamia ac digitis hominum deſignareris, ſtatim in Græciam ad ueſtiganda muſarum domicilia quæ diutius latuerant nauigaſti. Non quidem tuo ſumptu, cum nihil niſi famelicos dentes natura dediſſet, turpitudo quæſtum abſtuliſſet, ſed nauis patroni, cui pro literis quas te eum docturus pollicitus fueras, uitæ mercedem accepiſti. Sed quid in naui feceris, quid furti manibus rapaciſſimis cōmiſeris (is enim quæſtus tuus erat uberrimus) non ignoras, certe in ſentinam fœtidam quoad furtum redderes, & id uile quid erat coniectum, tandem turpiter reſtituere quodmodo quæ ſubripueras compulerunt. Quæ mihi alterius quem ſatis noſti uerbis innotuerūt. Veniſti in Conſtantinopolim, tuæ impudicitiæ, ſtupri, perditionis, ſcelerum, triumphum. Nam cum Ioanne Chryſoloras te ueluti nebulonem quendā ſqualidum ac pannis orbum conſpexiſſet, tum pietate, tum cuiuſdam Ianuenſis ſuaſu permotus, hoſpitio te excepit, famem, frigus depulit, pro quibus beneficijs homo gratiſſimus ſummum beneficium reddidiſti. Omiſſo enim muſarum conſortio quas caſtas eſſe ſciebas, ſtuprataq́ uirgine unica filia, quā poſtea deſponſaſti, morte debita pœnam ſcelerum ſubiſſes, niſi ope alterius uiri egregij periculum euaſiſſes. O ſceleratiſſimum omnium portentum. O dedecus urbis ſempiternum, tu ne iura hoſpitij, tu deos penates illos, tu datam fidem, tu ſocietatis fœdera, tu hoſpitalem dexteram fallere, tu uirginem uiolare, labem tantam in domum illam caſtam inferre, tantum dedecus infligere auſus es: Tu poſtea hominem intueri, tu hoſpitem conſpicere, tu in publica adire loca potuiſti: Sed quid non audeat, qui ſemper ita uixit ut honorē in poſtremis rebus haberet, ignominiam in ſupremis, dedecus pro honore duceret, ueram laudem ut labem peſtemq́ contemneret: Sed aliàs à me paucis pro rei indignitate dicta. Cum ſocero ingratus eſſes, nihil enim tecum præter uentrem nudum, eſurientem detuleras, cum uorago quædā impuri

Ioannes Chryſol.

helluonis

helluonis illum torqueret, cum domo eiectus eſſes, quid ageres impure ac
petulãs aſelle? Detuleras tecum ut arbitror homo diuinus, imbrem illum au-
reum in gremio Danaës infuſum, paternam Iouis hæreditatem ſuppetebant
diuitiæ ut uitam ſplendidam duceres, aderant paterni ſerui procuratoresq́;
qui tibi uictum ſubminiſtrarent. Confectus fame, macie debilitatus, barba
ex ſqualore promiſſa, tanquam alter Diogenes in publicum prodis, multos
uerbis, plures ſpe decipiens, grammaticam te nonnullos Italos docturum
inſimulaſti, in quibus abraſa pecunia, nauem cum uxore egregia clanculum
conſcendiſti, nates pro pecunia oſtentas creditoribus tuis. Aduexiſti ut Iupi-
ter parens ad Italos Europam prædam inſignem, perpetuam notam Philel-
pheæ impuritatis. Barbam inſuper oblongam, ut aliquid ex græcis præter
infamiam attuliſſe uidereris. Pediculos quoq; multos, qui loco miniſtrorum
comites itineris extiterunt. Nam leuitatem, impudentiam, fallacem animū,
mendacem linguam, improbam mentem, ſi forſan inuidia ductus te detuliſſe
negarem, tuipſe me falſo ſcribere ac ſentire tuis operibus comprobaſti. Ap-
puliſti tandem Venetias, cui dux cum omni turba procerum ac ſenatoribus
præſto in foribus fuit, cum fama eſſet te à græcis gente quondam præclara
triumphantem redire. Et cum urbem Conſtantinopolim à te adultero bello
ſubactam, in triumphum non poſſes ducere, illius imaginem nobilem adole-
ſcentulam adduxiſti. Imitatus credo Octauianum Auguſtum, qui Cleopa-
tram cum uiuam non poſſet, mortuam in triumpho imaginem pro ſe tulit.
Qua in re Auguſto potitus, illius conſpectu triumphi inſignia decoraſti. Ita-
que feſtum diem in aduentu tanti ducis, tam caſti, tam ſancti, tam egregij
tota ciuitas egit. Aſcribe hunc Philelphe in faſtis tuis uel nephaſtis, & è me-
moria abolendum potius diem. O Virgili, cur te non dij ad hoc tempus *Pulchra irri-*
produxerunt, ut tam longos errores, tam lōgam peregrinationem, tam for- *ſio.*
moſam & Helenæ præferendam prædam raptam, abiectamq́; deſcriberes?
Æneæ quidem ficta eſſe dicuntur permulta, hic uero omnia & rem dignam
tuo carmine reperiſſes. Vera hic Dido, uerus ab Ioue ſanguis, uera pro-
genies deorum, & pietas parentis. Æneas patrem humeris, hic ſcortum de-
portauit. Ille deos penates ab ignibus eripuit, hic in domum hoſpitalem
perfidiæ ac libidinis faces proiecit. Ille parenti ludos celebrauit, hic flore
dedicauit natalicios dies. Sed redeamus Venetias. Quid ibi à te gentium o-
mnium ſceleratiſſimo actum? Quid ibi inquam præter furta, fallacias, do-
los, & leuitatem græculam reperiri poteſt? Fraudaſti uirum inſignem (quem
honoris cauſa nomino) Leonardum Iuſtinianum, precio neſcio quo libro- *Furtum obij-*
rum, pro quibus cum pecuniam accepiſſes, & nummos rapuiſti, & non de- *cit & alia.*
diſti libros. A uiro præſtantiſſimo & omni laude digniſſimo Franciſco Bar-
baro mutuos quos nūquam redderes nummos accepiſti. Guarinum iterum
Veronenſem uirum doctiſſimum, & quoſdā alios ut tibi nūmos crederēt, li-

brorum

brorum pollicitatione, quos furto ex græcis (unde enim illos uir mendicus emiſſet?) ſubripueras induxiſti, cum diutius tuas pollicitationes ore mendaci, animo ad fallendum parato, lingua ſubdola contexiſſes. Furtim tandem cum in ius te uocaſſet Leonardus (nam cæteri tui miſericordiores erant) abiſti, ueniſti nauicula Bononiam. Et ne qua urbs, ne quis locus, ne qua regio tuorum flagitiorum ueſtigijs uacaret, fratrem quendam nomine Iacobum ex ordine Minorum, itineris comitem, quinq; argenteis taceis (ut aiunt) quas ſecum ferebat, ſuſpitione quadam uectigalium à te iniecta, tibi deferendas cuſtodiendasq; dare perſuaſiſti. Sed cuſtos fuit ouium lupus. Cum Bononiam uentum eſſet, cum ille argentea uaſa peteret, dixiſti ſtatim homo fraudulentus ac furax, ad mentiendum promptiſſimus, te illa cum cæteris rebus tuis Florentiam, quo frater iturus erat præmiſiſſe. Ille qui te non norat, non fraudes cognorat, non dolos perceperat, non egeſtatem ſenſerat, uerbis tuis credidit. Moratus es pauculos dies Bononiæ, qua cauſa præclare ſcelerum artifex, e ueſtigio ex græco barbato latinus factus es imberbis. Nam turpi amore adoleſcentis captus, cum illi piloſitas, uel fœtoſitas potius uultus diſpliceret, rogatu ſuo barbam abraſiſti. Cauſatus id te antea non egiſſe, ne uxori diſpliceres. Ex quo factum eſt poſtea, ut frater ille iniuria & fraude tua commotus, neſcio quos in te ædiderit ridiculos uerſus. Magna atq; exquiſita ac digna Philelphio generi laus. Nolo in hoc commorari diutius, ne tua facta dicendo imiter. Veniſti tandem Florentiã, ubi palmariæ tuæ uirtutes plurimũ eluxerunt. Primum opera Veneti oratoris, qui Leonardo ſatisfacere cupiebat, prætoris iuſſu in carcerem es cõiectus. Non enim mentiendi, aut negandi, aut tergiuerſandi, qui mos ſemper tuus fuit, ulla facultas fuit. Pluribus diebus cum tabe maceratus eſſes, tandem pecunia à nonnullis per uſuram ſumpta, debitum ſoluiſti. Fratrem uero nequiter eluſiſti, cum te ille apud prætorem ſępius poſtulaſſet. Sed quid ageret uir tuorum morum ignarus perfidię inſcius? Nullos ſumpſit teſtes, nullum chirographũ, erat mentiendi, negandiq; occaſio & locus. Deniq; cum diutius uerbis litigaſſet, qui præter iuſiurandum nil poſſet interponere, fatigatus atq; inanis receſſit, deorum uindictam implorans, ac te publicę latronem furemq; appellans. Hæc tuæ primũ ſigna probitatis Florẽtię innotuerunt, nomen laudemq; Philelphi egregiam fecerunt paulo notiorem. Hoc uero inſignius, & grati hominis officioſiſſimiq; atq; omni uirtute ornatiſſimi Nicolai Nicoli, quo probiorem nullum Florentia urbs iudicio omniũ conſpexit, opera atq; auxilio legendi poëtas, artemq; oratoriam dediſcendi exercitium ſumpſiſti. Ille te pecunia, ille te præſidio, ille te patrocinio ſubleuauit, doctrinam tuam & uitæ conſuetudinem. Non
Cicero. multum norat Philelphi animum ſubdolum, mores immanes, naturam peruicacem non cognorat. Eſt enim Ciceronis uerissima ſententia, quam quiſq; uir optimus ſit, ita alios minime improbos ſuſpicari. At tu peſtis nefaria, qui

totus

totus ex nequitia & fraude conſtares, ſtatim inimicitias illi indicens, uerſus quoſdam tuorum ſcelerum teſtes, in eum ſępius eructaſti, ignarus, ut ſolis radij non inquinantur luto, ita uirtutis ſplēdorem tui oris turpitudine ac fœtore minime corrumpi ac contaminari poſſe. Contempſit uir prudens nequitiam tuam, laudi ſibi ducens illas calumnias Philelphias. Contraxiſti ſimulatā cum uiro clariſſimo Leonardo Aretino ſocietatem, & cum tua improbitas illi eſſet ignota, te domum ſæpius euocabat. At ueterator nefarie, cum ſemel eius bibliothecam legendi cauſa ſimul cum eo intraſſes: Leonardus uero ab amico euocatus, te ſolū in bibliotheca parui aliquid tēporis reliquiſſet, quoſdam uxoris anulos cum pixide in qua abditi erant, nefarie furcifer abſtuliſti. Quod ille paucos poſt dies cum aduertiſſet, quod uerum erat ſuſpicatus (nullus enim alter locum illum intrarat) te conuenit, rem expoſuit, anulos popoſcit, ne illud palàm fieret in tuum dedecus admonuit. At tu ſceleſta belua, ea qua fratrem ſpreueras impudentia, negaſti abs te factum, licet uultus qui teſtis animi ſolet eſſe fateretur furtum. Et tu Leonardum Aretinum compellere, tu nomen eius uſurpare audes teſtem latrocinij tui, uindicem furti, ad cuius mentionem niſi facie eſſes meretricia, horrere te atq; expaueſcere oporteret. Sed hæc clāculum & abſq; teſtimonio acta. Quod ſequitur ita palàm ut nequeas inficias ire. Ille excellentiſſimus Imolenſis Hieronymus, cum diutius illum tua impudica lingua multa in eum fingens uexaſſes, faciem illam tuam inuerecundam cicatrice nobili poſtmodum inſigniuit, ad quam tegendam barbulæ beneficio uſus es. Quamuis cætera omnia neges ſerue uitiorum ſtigmatice, aude hoc negare ſi potes. Circumfers tecum inſignem contumeliam nominis Philelphi, niſi forſan apud ignotos dicas te in bello id accepiſſe, & pro reipublicæ defenſione. Multa turpiter feciſti, plura libidinoſe, plurima nequiter, omnia impudenter. In uiros probos nonnulla euomuiſti, partium cauſa homo ruſticus ac peregrinus te dedicaras, ſed earum præmia te digna aſſecutus. Primo magiſtratus ſupremi iuſſu in carcerem truſus, tum urbe pulſus ac proſcriptus fuiſti. Hæc tua in Florentina urbe per te admiſſa ac ſuſcepta dedecora, quæ niſi fanatica ferreris mente, comprimere inſanam petulantiā debuiſſent. Sed fermè ſum rem palmariam, & haud paruifaciendam oblitus. Cum eſſes Florentiæ, uenit eo mater tua illa egregia, commota uulgi fama ad ſpectaculum triumphi quod egeras de ſubactis græcis. Vidit ſingularem pompam, conſpexit lanceam illam domi repoſitam, & ad aſſandum lucanicas conſeruatam, quæ ita autoris ſui gloria lætabatur, ut ſemper noua uireret fronde, ne laus tanto labore, tantis uigilijs dijs auſpicibus, & Venere genitrice parta amitteret uirginitatem ſuam. Quo quidem in triumpho, niſi homines inuidi tuis geſtis detrahere uelint, omnium ſuperiorum Imperatorum qui de Græcis hactenus triumpharunt, uirtutem & gloriam ſuperaſti. Quod enim illi magno exercitu plurimis prælijs, multorum

Furtum aliud obijcit.

Signatum uulnere dicit.

Alia in eum obiectio.

militum ſanguine, infinitis penè laboribus ſunt aſſecuti, tu homo callidior, & qui artes imperatorias (nocturnas præſertim) optime noſſes, aſtu, calliditate, dolo es adeptus, ut iam Aureliano Imperatori qui Zenobiam in triumphum produxit, ſis longa uirtutum gloria anteferendus. Nam ille quod magna impenſa, maxima claſſe, pluribus legionibus perfecit, tu pacato, neque dando, ſed auferendo præclaram ex Conſtantinopoli prædam, hoc eſt urbis imaginem, in qua Philelphij ſplendoris radij relucebant, ad Italos attuliſti, docens longo licet poſt interuallo, oriri quotidie magna ingenia pace, bello præclara, ſi in certamen gloriæ deducerentur. Feſtinans igitur mater ad tantum filij nomen, tandem exoptatiſſimum natum uidit. Quam Philelphus grauitate ſua illa cenſoria ac uerenda maieſtate barbæ, quàm ſolito longius demiſerat, oculo grauiori ut aſpexit: Aphricanum ſuperiorem, aut Camillum diceres, manu ad terram deflexam prehendit atque alleuauit. Contrita enim ſtupidaq́; matercula, tanti uiri, tam barbati autoritate, tam ſtipati cohorte illa egregia præfectorum ac legatorum, qui triumphum comitati erant dignitate ueneranda. Et cum domus imperatoria referta eſſet uarijs gentibus ac nationibus, matri ingens pallatium in propinqua uicinia ad quod diuerteret parauit. O ſtigmatice prædo. O ſeculi infamia. O nequiſſime rabula, noſti'ne quemadmodum matrem tractaris cum Florentiam uenit? Neſcis à te domum per ſummam contumeliam precibus uxoris, ne ſui dedecora & filij ſcelera conſpiceret expulſam, in domum Franciſci de Bardis uicini tui aufugiſſe? Vbi mẽſibus duobus tua ſumma cum infamia, uitam inopem cum ſuſtentaſſet, demum ope neſcio cuius domum te inſalutato reuerſa eſt. Ingens fuit Philelphi materna pietas, cuius ſibi ſenectus adeò fuit ueneranda, ut non in obſcura atque ignobili domo in qua uitam inopem agebat, ſed in egregij ciuis eſſe uoluerit, ut potius nobilis parẽtis, quàm ignobilis filij memoria ſeruaretur. Et tu furuncule impudens, latrare non deſinis, & tuis maledictis doctorum ac ſapientiſſimorum uirorum auribus perſtrepere. Sed quid conſilij aut ſanę mentis à uiro ſceleſtiſſimo impio in matrem, in patrem nefario poteſt prodire? Sit hoc leuamen tuorum malorum, ut latres tanquam rabidus & fame contortus canis. Manda memoriæ oro, has Florentinas per te partas laudes. Ne ſinas aboleſcere memoriam geſtorum tuorum, quæ ita præclara ſunt, ut cum Themiſtoclis actis ſint comparanda.

Acerba exclamatio

Quomodo Senas uenerit.

Sed ut ad alia ueniamus, pulſus Florentia, ueniſti Senas uir grauis & ſæuerus, & cum ad corrigendos urbis illius adoleſcentes tanquam nouus Pythagoras, ludum literarum pueris aperuiſſes, ſtatim ciuitatis mores uerendus philoſophus correxiſti, ſeniores prudentiam, iuuenes modeſtiam, adoleſcentes continentiam docens. Te autore omnis laſciuia ablata eſt, nec niſi ſanctum, niſi ſæuerum in te conſpiciebatur, doctrina uero admirabilis, quæ adeò grauis erat, ut eam diſcipuli ferre non poſſent, ex quo doctior quàm

ueneras abiſti, cum nihil ibi tuæ diſciplinæ literariæ reliquiſſes, non quidem tua culpa ut maliuoli obijciunt, ſed eorum quorum ingenia erant ad percipiendum tardiora. Tandem cum chariſſimus eſſes omnibus, neſcio cuius proterui aut procacis ut opinor opera, qui in foro prope fontem tibi manus iniecit, faciemq́ illam uenerandam, quia paulùm immũda erat, multis alapis abſterſit. Te admodum mouit, nihil tamen ultus es petulãtem, illum Socratem imitatus, qui aliquãdo ab impudẽte in faciem percuſſus, fronti aſcripſit, hoc opus talis fecit. Attamen poſtea & animus nobilis, patiens iniuriarum, contumeliam tantam, tam publicam, tam inſignem in populi conſpectu acceptã ferre nequiuit. Abiſti igitur uir deſideratus, neq; te reluctantem diutius tenere tui diſcipuli deſiderantes, tuam ueluti Platonis nouelli doctrinã potuere. *Socratis patientia.*

Mœſta omnis ciuitas tuo diſceſſu fuit, ſinguli iniuriã querebantur, ad ultionẽ parati, mœſta erat patria, ciues ueſtẽ mutarunt, adoleſcentes comã (nam barbam non poterant) nutrierunt, omnia luctu & mœſticia ſui conſeruatoris & doctoris deſiderio mœrebãt. Certe agri & campi diſceſſu tam præclari poëtæ gemere uidebantur, ſperantes ab Ioue illum & pluuiã & ſiccitatẽ impetrare cum opus eſſet poſſe. Ipſe Iupiter deniq; diſceſſum tuum ægre uidetur tuliſſe, cum à ſummo procelloſus imber effuſus eſt. Neq; id mirum, generis em̃ ſui cura dijs erat. Quod eo maximũ beniuolentię ſignũ extitit, quod quidam barbulam tuam imitati ſunt, ut aliquis Philelpho ſaltem barba ſimilis reſtitiſſe in ea urbe uideretur. Egredientem uero porta, ſinguli ordines comitati ſunt magiſtrum pudicitiæ, cenſorem morum, patriæ ſalutem. Vt autem paulùm leniret deſiderium tui, ſtatuam tibi laureatam in foro in ueſtibulo (nam is locus inſignior eſt) lupanaris decreuerunt, cũ inſcriptione honorifica: Philelpho morum adoleſcentum corruptori. O nequiſſime rabula. O ſcelus nefandum. O peſſime decoctor, num tu omnino uerecundiã pudoremq́ omnẽ proſtituiſti? Num facie tantum homo, moribus belua ſemper eris infamis? Nunquam ne partem aliquam uani hominis ſumens? Nunquam ne tecum Philelphum eſſe cogitabis: hoc eſt nequiſſimum furem, impurum helluonẽ, contagioſum rabulam omni dignum cruciatu. Veniat in mentem, quæ Senis ſcelera ædidiſti, occurrant allatæ manus, turpis expulſio, ſolitarius ac furtiuus receſſus, cum tu ſolus relicta familia, neſcio quæ diuerticula quærens abditus aufugeris, ne incideres in eorum manus qui te uel inuitum ad ſupplicium rapere uolebant. At tu poſtea auxiſti furcifer, quia laurea inſigni caput muſarum plenum ornare uolens, cuius te immeritum ex humilitate dicebas, inſcijs omnibus receſſiſti. Eſſe enim rem grauem tibi præſertim qui eſſes leuior animo & opibus quam credebant onus laureæ, quam niſi receſſu clandeſtino euitare nequiſſes. Nam conſtat illos qui id à te timore creditorum factum dicebant mentiri, cum filios, uxorem, ancillas, libros, ueſtes, egregiam ſuppellectilem, bona omnia Senis reliquiſſes. Qua in re aperte mentiebaris, *Ironia faceta.*

cum nihil tibi præter famem, ſitim, nuditatem, inopiam, ac miſella uxoris, liberorumq́ corpora ſupereſſet. Scribe hæc in commentarijs tuis, tradas præclara geſta memoriæ poſterorum, ut extent aliqua tuæ ſingularis uirtutis poſt mortem. Ex hac tua tam honorifica fuga Bononiam conceſſiſti. Et quidē mutato ciuitatis ſtatu, cum neq; leges, neq; iudicia in ea ualerent. At quanta omnium gētium alacritate effuſa eſt ciuitas illi obuiam, quem columen patriæ, ſpecimen ſtudiorum, legum interpretem, ac iuris oratorem eximium arbitrabatur. Cum lauro ac tripudijs ad portam obuiam prodijt omnis turba. Ita inter adoleſcentum & iuuencularum choros Bononiam ingreſſus es, atq; ad palatium triumphi ſpecie inter plaudētium manus ac declamationes ductus. Dona multa inſuper oblata, quæ tamen uir continens ac liberalis auferre noluit, neq; ad palatiū uoluit diuertere, ſed more philoſophi incultus, ſolus, horridus, ſolum barbula ſplendidus ad cauponulam diuertit, ubi abiectoq; cibo ne grauis eſſet hoſpitibus contentus. Ibi pauculos dies moratus, ſeditioſorum quorūdam opera, quibus lumen tantæ uirtutis odio erat, homo non uerboſus, non factioſus, non maledicus, non mendax Philelphus, ciuitate pulſus: Mediolanū profectus eſt, pauſum accuſans ingratam urbem, quæ uirtuti, probitatiq; tanti uiri, tam eruditi, tam apud Florentiñ. ac Seneñ. chari ac probati adeò inuidiſſet, ut ſe immeritum ciuitate eieciſſet. O fax nefaria. O monſtrum horridum, non'ne ſtatim cum Bononiam intraſti, partium ac ſeditionum autor, cum diſcordiam inter primores cœpiſſes ſerere, timore iniecto adeò præceps & ſubito effugiſti, ut equo alatis pedibus more Mercurij uti uidereris: Neque prius abſtiteris fuga, quàm Mutinam perueniſſes cum omni qui te uiderant execratione. Mediolanum tandem appuliſti, ubi Principis liberalitas erexit ſqualidam mendicitatem cum ſua beneficentia. Tum quia audierat te aliquando ſuis partibus Senis affuiſſe. Nihil dico in illum principem ad omnia egregium ac ſingularem, niſi quod aliquando cognoſcet, tandem ſe in te portento nefario nutriendi impenſam atque operam perdidiſſe. Satius fuiſſe canem aut procellum alere, quàm pernicioſiſſimum uirum. Opus in ea urbe in primis egregium, dignum laude, mandandum profectò memoriæ, tanquam trophæum tuæ laudis expectaſti, uirum ingenio & doctrina præſtantem, omniq; uirtute accumulatum, cui ualde diſſimilem candidum noſtrum ſtatum tuis maledictis nefarijs ad inimicitiam prouocaſti, ſceleratiſſime prædo & bonorum hoſtis. Cauſaſti uirum illum egregium te contemnere, & ferre mores tuos non poſſe. Sed quis te oro uir doctus aut bonus tua uitia ferre poteſt? Tui ſimiles tecum uerſantur, te amplectuntur, tuæ fauent immanitati. Neque enim niſi qui eiuſdem uitijs delectantur poſſunt te diligere. Fruere hoc bono tuo maledicendi, & tanquā bubo cauea incluſus, ferale carmē decanta, quod tibi tuiſq; ſimilibus omnibus perpetuę mœſticię ſit futurū. Præterij penè inſcius memorię culpa nobile

Bononiam quo modo aduenerit.

Mediolanum profectus.

Mutinam peruenit.

nobile trophęum, ob geſtorum tuorum memoriam, ab neſcio quo tuæ uirtutis æmulo in Papia conſtitutum. Scis enim, & alij quoq; ſciunt, cum ſit uulgata, licet non recens hiſtoria, ſed ſcis quendam, cuius nomen è memoria eſfluxit, propter neſcio quàm honeſtam utputo cauſam, tibi in publico deambulanti, humani ſtercoris urinæq; plenum uas in heliconium ac muſis ſacrũ caput effudiſſe. Digna unguenta Philelphi uultu. Ipſum autem uas capiti inſertum reliquiſſe, galeæ militaris loco, quo facto es impurus, corpusq; impurius factum, te coëgit Ticinum ſtatim petere, ueſtesq; abluere ac corpus. O lauream meritam conſpicuamq;, dignam certe quæ Philelphi caput accomas ornaret. O ſpectaculum egregium uirtutisq; teſtimoniũ ingens. O ſpectanda eloquentiæ præmia, quæ noſtri oratoris os, faciemq; tam egregijs unguentis ornarent uel honeſtarent. O fimbrias aureas quæ à deo exornarent cultoris muſarum ueſtes. Hi ſunt ueri uirtutum & eloquẽtiæ uberes fructus, hæc doctrinæ præmia, hi tituli poſteris demandandi, hæc ueræ gloriæ parta monumenta. Quæ ut extarent diutius, ut quæ geſtæ rei laudem dijs potius quàm tuis meritis acceptam referres in urbe nobili, in ſtudiorum gymnaſio, in ipſa eloquentię academia, ad perpetuam poſterorum memoriam deo Sterquilino tanquam beneficij accepti memor templum condidiſti, in quo deo illi ſacra ſæpius poſſes more tuo facere. Id uero tuo ſumptu curandum feciſti ac dedicaſti cum inſcriptione magnifica, ob lauream triumphalem huius dei ope Philelphi capiti inſertam. Multum profecto debes mihi Philelphe, qui nomen tuum inter ſtercora & fœtorem deliteſcens, ut fiat notius in publicum profero, & ut doctis uiris innoteſcat laborem ſuſcipio. Obieciſti mihi neſcio quas perdices, tibi pauones comatuli miniſtrant. Qui ut domum audentius frequentarent uxorem accepiſti. Verum pudicitiæ mulieris parcam in te, ne imiter artem mentiendi aut ſcribẽdi quæ honeſte à prudenti uiro non poſſunt referri. Veruntamen tuæ probitatis ſignum referet, quod ab alijs qui cum uiro præſtantiſſimo omniq; laude cumulato cardinali ſancti Angeli familiarius uiuebant, dictum audiui. Ad illum cum ſæpius Baſileam ſcripſiſſes, nunquam illum prudentiſſimum uirum qui tua flagitia nouit legere tuas literas, tanquã ſeditioſiſſimi portenti uoluiſſe, ſed ſtatim cum allatæ erant, cum ex inſcriptione tuas noſſet in ignem abieciſſe. Æſtimabat enim uir ille ſanctiſſimus, ab homine profligato ac perdito nil ſincerum, nil honeſtum, nil caſtum poſſe prodire. Maximum de tua uita egregij ad omnia uiri iudicium, qui te indignum iudicaret cuius ſcripta legeret. Fuit olim græcus ignobilis, qui cum nulla uirtute, nulla doctrina prȩditus famam cuperet apud uulgus, quod uirtute nequibat, ſcelere comparauit. Incendit enim nobile illud templum Dianæ Epheſiæ, quo facto ſempiterna flagrauit infamia. Id enim tu flamma urbis peſtifera, laudem ex nefarijs ſceleribus, ex linguæ improbitate, ex bonorum obtrectatione, ex turpitudine uitæ, ex flagitioſis

Papiæ quid contigerit.

Inuiſus cardinali ſancti Angeli.

moribus, ex perditis ac profligatis cogitationibus tibi parare uoluiſti, ut te deterrimum eſſe omnium qui uiuant, qui tua ſcripta uel hallucinationes potius audiunt, cognoſcant. Quid enim eſt in te præter ridendam uerborum iactantiam, puerilem doctrinam, inanem diſcendi ſtrepitū: quæ dediſcere multo eſt ſatius quā tenere. Multos habuiſti diſcipulos multis in locis, dediſcendi artem oſtentaſti, quis ex illis eſt quem non multo ut acciperes reddideris ſtultiorem: Nonnullos mentiendi fallendiq́ artem docuiſti. Inter quos quidam Iacobus Fauenſis tui ſimilis admodum doctus euaſit, quem tu exploratorem domum meam miſiſti ſæpius, & ille ne tibi in turpitudine uitæ credere uideretur, de me ad te Senas ſcripſit, docens mentiri, quas literas ad me poſtmodum quidam amicus attulit, at ſi unquā perfidus ille in caſtra mea inciderit, non uerbis, ſed fuſtibus præmiū feret. Hic Philelphi fructus fuit apud Italos, ut diſcipulos partim ſtultos redderet, partim efficeret mendaciorum ac perfidiæ officinam. Hæc tanta populorū impenſa tradita eruditio, hæc præclara laborū merces, ut pro uirtutibus uitia oſtētes, ſtultitiā pro doctrina. Hæc ſunt amentiſſime rabula uerba, crimina modo, tuo maledico ore conficta. Hæc ſunt ſcurra nequiſſime expreſſa, & à te perpetrata flagitia, nō maledici uerba cōuiciatoris. Hæc laſciuiens aſelle ſcelera manibus ferè ipſis deprehenſa, perq́ ora populi diuulgata, non furioſi hominis ridiculi uerſus atq́ inſulſi. Hæc tuorum facinorum demens furcifer inuſta ſtigmata fronti tuæ, quæ ita elata impudensq́ in publicum prodeunt, ut infamiam ac turpitudinem ducat pro laurea imperatoria. Hęc deniq́ flagitioſiſſimorum morum, nefandę uitæ, cōſuetudinis reprobæ opera teſtanda. Quæ cum uera eſſe cognoſcas, demiror non te abditurum poſt lucem, conſpectusq́ hominum fugientem abijſſe in ſolitudines longinquas, ubi nequitiæ Philelphiæ obliuio obſcuretur. Sed improba mens ſuoq́ malo gaudens, cæcus animus, mores obſcœni, uita perdita, uitia per cicatricem obducta te præcipitem agunt, furiarum ſtimulis agitant, neq́ ullo recto conſilio uti ſinunt, omni & honeſti & turpis diſcrimine ſublato: Neſcis inſane: quid enim flagitijs perditus ſcire poteſt: Sed neſcis amentiſſima belua, quanti apud doctos uiros fiant tui uerſus, tua ſcripta, tuæ detractiones. Satis eſt tibi ea probari à diſcipulis tuis, quos inter uelut Ariſtarchus uerba iactas, aſelle impudens. Ego Hercule malo me uituperari à te fœtido cadauere ac turpiſſimo ſcurra, quàm laudari, cum à turpi uiro, omniq́ ſcelere inquinato nulla laus uera prodire putetur, nullam habeat uituperatio fidem. Verum quoniam alter tanquam laboribus ſuis Hercules, ita tu ſceleribus orbem terrarum luſtraſti. Quo nunc te conferes nequiſſime nebulo, ſi Ducis ſumptus atq́ impenſa tibi negetur: Ad quam gentem, ad quæ loca confugiet mendacitas tua: Totam iam Italiam uagus, extorris, Pa therum more aliena ſtipe egens mendicansq́ peragraſti. Quid ages ſi tibi Mediolaneñ. pecunia defit: quorum auxilium implorabis: in quorum fidem

De diſcipulis ſuis obiectio.

Epilogus inuidioſus in eundem.

fidem te trades. Scio quid ages, militiam ſequeris, ut te Imperatorem exercitus magni uideamus. At uero lixa mercennariæ crux tibi debita te expectat. Is enim erit finis ſpurciſſimi ganeonis. Nam cum ſenſerit Princeps ille non laudem, ſed ignominiam potius ex tuis ineptiſſimis ſcriptis conſequi, mutabit animum, & te in tuis ſordibus delitescentem eruet aliquando tanquam alterũ ex ſpelunca Cacum, & debito tuis flagitijs præmio mulctabit. Quod ſi homines deerunt: Deus ipſe ſcelerum ultor & uitam ſceleſtam conſcientia flagitiorum afficiet, & mortem debito cruciatu ac pœna torquebit.

INVECTIVA EXCVSATORIA POGGIJ *& reconciliatoria quarta cum Francisco Philelpho.*

SCRIBIS ad me certiorem te factum eſſe, ineptias & delyramenta quædam aduerſus Philelphum diuulgari per homines ſtultiſſimos, & me eorum dici autorem. Ego quid ſtulti diuulgent aut loquantur, neq; curæ mihi fuit unquam, neq; erit, neq; etiam ſcio quid hi de me dicant. Vnum ſcio. Quicquid id ſit quod delyramenta aut ineptiæ appellari poſſit, non eſſe meum, qui uel delyrare, uel ineptus eſſe non conſueui. Nec ita ut opinor ſum rudis atque rerum inops, ut quæram adiumenta ſtultorum ad uulganda ſcripta mea, quæ ædere & ſatis tueri ipſe noui. Quod me non exiſtimes temere ad maledicendi arma cucurriſſe, uere & recte arbitraris. Nam & iam ſenex non ſatis commode poſſum currere, & temeritatis culpam ſemper effugi. Cum ita ad hanc diem uixerim, ut nihil egerim (de rebus loquor grauioribus) cuius non probabilem rationem poſſim reddere. Si contumeliam ferre non ſueſti, cogeres quoque & alijs ſuum eſſe ingenium, qui non minus quam Philelphus contumeliam abhorrent. Non autem ita imperioſus ſis ut tibi conuitiandi, maledicendi, obtrectandi licentiam conceſſam uelis, cæteris uero ſe tuendi, aut maledicta tua reijciendi facultatem ademptam. Quod uero uis ut me purgem uel accuſem, neutrum (neque enim eſt opus) libet facere. Nam & ſatis ſum mundus & ualitudine proſpera, ut purgatione aliqua non egeam. Et accuſare me tanquam alicuius erroris aut criminis reus, à quibus longe abſum, ſtultiſſimũ uideretur. Quod ad te uis deferri ſi quid aduerſum te ſit ſcriptum, id eorum cura ſit ad quos hoc ſpectat. Nam mea id minime refert. Quod poſtremo non cupis meas inimicitias, neq; ego itidem tuas. Daboq; operam ut nullus mihi iure poſſit eſſe inimicus. Nam ego ita didici, non homines, ſed uitia eſſe odio habenda. Tu qualiſcunq; ſis, & animo & corpore recte ualeas opto. Florentiæ die XIIII Martij.

Faceta reſponſio.

POGGII FLORENTINI INVECTIVA IN L. VALLAM PRIMA.

SI quibus in rebus honeſtum eſt conſenſuq́; omnium permiſſum, iniuriam propulſare, in his maxime prudentis officium hominis eſſe debet, ut contumeliam depellat, in quibus honoris & exiſtimationis laus aut ingenij fama à maliuolis in diſcrimen adduci uideatur. Conſcium enim eorum quæ obijciuntur ſe facere exiſtimatur, qui taciturnitate utitur pro defenſione, quoniam cenſentur quaſi conſcientia ductus non eſſe auſus improborum maledicentiæ reſpondere. Quod ſi diſſoluti eſſe hominis Cicero inquit, ſpernere quid de ſe quiſq; ſentiat & loquatur, multo diſſolutionis uideri poteſt, ea contemnere, quæ in ſuam ignominiam & contumeliam ſint deſcripta. Dicet forte aliquis, honeſtioris officij fuiſſe futurum, pro nihilo ducere ſtulti palamq́; inſani hominis uerba, qui dementis ac furioſi more in omnes doctos uiros, baculo neſcio quo ſtulticiæ proteruaq́; iactantia temere incurſat. Non me eſſe maioris doctrinæ, non autoritatis quam fuerit Ariſtoteles, Varro, Marcus Cicero, Saluſtius, Lactantius, Boëtius, cæteriq́; præſtantiſſimi doctrina & eloquentia uiri, quos amens ille dente ſuo canino & in rabiem uerſo petulanti nimium lacerat ac reprehendit, prætereundos eſſe æquo uultu publice inſanos & eorum incurſus leuiter perferendos. Fateret ſatius eſſe quandoq; tacere aduerſus animo & mente captos, niſi ſecundum Saluſtij ſententiam: malus fieret improbior ubi negligas. Et ſatis compertum eſt ſæpius ex reticentia animos illis adijci ad contumeliam inferendam. Itaq; exiſtimans perſæpe neceſſarium eſſe caſtigare inſanos, quo cæteri ſint ad iniuriam tardiores, ſequar uulgi opinionem, qui iuſtum putant laceſſitum iniuria parem gratiam referre. Eſt præterea in ſermone quotidiano uulgata ridendi gratia ſententia, tres eſſe ſpecies fortitudinis deſuetas. Vnam, ſi mulierem maledicam ac contumelioſam: Alteram, ſi ſenem detractorem conuiciatoremq́;: Tertiam, ſi demẽtem atq; inſanum caſtiges. Hi enim omnes partim ſexus, partim ætatis, partim ſtulticiæ licentia confiſi, multa dicunt aguntq́; non ferenda, quos fuſte reprimere aliquando inſueta uirtus exiſtimatur. Hac egò fretus opinione, nequiſſimi detractoris infamiam (qui liuore & inuidia commotus ſolita dementia in me proſiliuit) ſaltem uerbis neceſſario mihi cenſui refrenandam. Scripſi olim poſtquam redij ex Britannis, plures uarijs de rebus epiſtolas, quas poſtmodum multorum ſuaſione eas legere cupientiũ, in quoddam uolumen redegi, quod cum in manum leuiſſimi atq; petulãtiſſimi hominis Laurentij Vallæ (quẽ ignominiæ cauſa nomino) incidiſſet, multis in locis

Fortitudinis deſuetæ ſpecies tres.

illas

illas carpens, pro earum uitijs ſuam ignorantiam expreſſit, quæ qualia ſint paulò poſt diſcutiemus. Non miror hallucinatorem quendam fanaticum ac dementem in me inſaniam ſuam euomuiſſe, qui propter innatam mentis imbecillitatem, propter infixam cordis ueſaniam, propter inſitã animi peruerſitatẽ, omnes priſcos illos doctiſſimos uiros, quorum memoria omnibus ſeculis ſumma laudis celebratione uenerata eſt, ſera quædam immani proteruitate contemnit, reprehendit, culpat, aſpernatur, tanquam fortunæ rotam in manu tenens ſurſum deorſum uoluit & uerſat omnia, & ad ſuum arbitriũ trahit. Vt uero à grammaticis incipiam: Priſcianum in primis, Donatũ, Seruium, Pompeium, Feſtum, Nonium Marcellum, ipſum denique Marcum Varronẽ in grãmaticis arguit. In dialecticis ac philoſophia Ariſtotelẽ ac Boẽtiũ multis in locis erraſſe affirmat. Ciceronẽ ut eloquentiæ & præceptorẽ artis dicẽdi inſcium prædicat. Titum Liuium, Saluſtiũ, Lactantiũ, cæterosque egregios latinæ linguę autores neque elegantes fuiſſe, & plurimis in locis ſenſa uerborũ non rectè poſuiſſe teſtať. Priſcos iuriſconſultos plurimũ uerborũ ſignificationẽ ignoraſſe affirmat. Omnes dãnat præter unum Quintilianũ, quẽ doctiſſimũ omniũ qui unquã fuerunt, & ipſi Ciceroni in eloquendi arte præfert, homo fanaticus aſſeuerat. Nõ legit opinor Quintilanũ ſcribentẽ diuino quodã nomine Ciceronẽ natum, ut eſſet in quo uires ſuas omni ex parte eloquentia experireť. Non legit, non Quintilianũ, ſed Ciceronẽ à beato Hieronymo aureũ flumẽ eloquẽtię appellari. Quanquam & Hieronymũ improbat, aſſerẽs multa ab eo perperã in ſacra ſcriptura eſſe in latinũ traducta. Et beatũ Auguſtinũ (tanta eſt hominis uel beluæ potius ſtulticia) de fato, de trinitate & diuina prouidentia non rectè ſenſiſſe fatetur. Omnesque tam gentiles, quã Chriſtianos uiros in omni doctrinarũ genere præſtãtes ſub una eademque inſcitiæ nebula cõprehendit. Eorũ autẽ qui noſtra ætate fuere, præclariſſimos uiros eſſe dicebat Leonardũ Aretinum, Guarinũ Veronẽſem, ſe tertium Italię lumen, cum tamen primũ locum mereretur, niſi illis paulũ humanitatis gratia cedere uellet. Sed quid mirũ ſi duobus illis ſe præferať: Cum ſeipſum maioris eſſe doctrinæ quã M. Varro fuerit palàm prædicet, ſeque nulla in facultate illi cedere, quẽ Cicero & beatus Auguſtinus omnibus latinis præferũt ſapientia & doctrina. Venit mihi in mentem Cardinalis olim Turdertini uerbum, natione Romani. Qui cum poſt obitum Innocentij Papæ quinti coràm eo quęreretur à nonnullis quis eſſet pontifex futurus, neque ad Florentinum, neque ad Venetum, neque ad Neapolitanũ eam dignitatem cum partim ſuperbi, partim faſtidioſi eſſent peruenturam, reſpondit: Reſtabant Romani ſolum Cardinales, quorum duo de Columna ſcilicet, & de Vrſinis, quoniã capita eſſent factionum, nequaquam in pontificem elegi poſſent. Tertium ſancti Angeli Cardinalem cum iunior eſſet, minime aptum uideri ad tãtum pontificij gradum. Ipſe ſolus ex ſua enumeratione reſtabat ad quem illa eſſet dignitas

Iactãtia Vallæ

dignitas defereda. Tum unus ex aſtātibus cognita hominis ſtulticia domine inquit, ergo neceſſario tu pontifex eris? Ad quod uerbum homo groſſioris ingenij ſubridens, tanquam in re quæ abeſſe non poſſet, ô beatum te inquit, nam benefaciam tibi. Pari ſtulticia uel potius amentia arbitratur noſter Valla, ex cæterorum omnium exploſione, ad ſe unum omnis doctrinæ, omnis eloquentiæ, omnium liberaliū artium facultatis famam & gloriam peruenturam, ſolumq́; ſe futurum cui pro uiro doctiſſimo aſſurgatur, cui dicendi artis palma deferatur, qui ſalutetur in foro, celebretur in theatris tanquam unicus Mineruæ filius in muſarum gremio educatus. Sed neſcit homo inſulſus quanta eum doctorum uirorum deriſio & ſubſannatio ob eius tam apertam iactantiam ſubſequatur. Nimis magna profectò uis dementiæ eſt quæ mentem aufert, diſcrimen rerum tollit, rationem abducit, animum debilitat, furorem ingerit, deniq; reddit homines beluis perſimiles, quæ ſenſu tantum & appetitu mouētur, omnis rationis expertes. Proh dij immortales, hoc ne tam infandum monſtrum, tam immanis fera, tam deteſtandum portentum, tamdiu impunita ſtulticia gaudebit? Non'ne omnes quibus priſcorū memoria chara eſt, qui rerum naturam indagantur, qui artibus liberalibus inſudant, qui iuris ciuilis ſtudio indulgent, quibus deniq; noſtra fides eſt cordi, inſurgere deberent ad hunc doctorum omnium hoſtem, ad hanc peſtem adoleſcentum, labem ſeculi, ignominiam nominis Itali lapidibus obruendam? Sed ut ſapientes uolunt, nulla maior pœna, nullum grauius tormentum dementia reperitur. Itaq; inſanis & mente captis uita morte deterior eſt habenda. Infernæ furiæ illos præcipites agunt, mentem exagitant, nunquam ſinūt conſiſtere, ingeruntq́; ſemper ut ea ſentiant & loquantur quæ ſunt in eorum nouum dedecus & infamiam allatura. Verum hæc poſtea latius explicabuntur. Nunc ad meam rem reuertar, atq; ita, ut primum illus furioſi in me impetus contundam, deinde ut paulum in ſuæ ſtulticiæ caſtris uerſemur. Verum quæ laus eſſe poterit aſininæ ſtulticiam ceruicis repreſſiſſe, quæ non uerbis, ſed ſaxo eſſet potius confringēda. A multis admonitus, à multis reprehenſus, à quibuſdā etiam ſcriptis caſtigatus, tamen in ſua ſcurrili dicacitate perſeuerat. Facillime patiar hunc noſtrum fanaticum oratorem in mortuos inuehere, qui reſpondere non poſſunt, cum non illorum, ſed ſuam inſcitiā & ignorantiam teſtetur, in eum uero qui uiuat, qui par pari queat referre, maledicēdi licentiam ſumere nequaquam æquo animo eſt ferendum. Verum quoniā neſcio quid ridiculum in meis ſcriptis culpat, noſter Ariſtarchus, diſcutiamus paulū ſuorum uerborum pondus & grauitatem. Ait in prima epiſtola mei uoluminis male à me ſcriptum. Aliqua ex parte gratias referam, quoniam gratiam dicere debeamus. Falſa quidem ac digna correctoris, uel corruptoris potius ſententia. Quid id uitio dat quod in uſu eſt omniū qui latine ſcripſere? Agere gratias dicimus, cur nō & referre optime dicetur? Quanq̄

Exclamatio inuidioſa (margin)

Gratias referre. *Gratias dicere.* (margin)

Ciceronis

Ciceronis autoritas illius beluę inſulſam dementiam compeſcit. Ait enim in epiſtola quadam ad Vatinium. Non enim tu mihi habuiſti modo gratias, ſed etiam accumulatiſſime retuliſti. Ecce hic Cicero noſter, homo credo prę Laurentio indoctus, gratias referri dicit. Sed effrenata innataq; redarguendi libido eò hominem inſanum deducit, ut neq; quid ſcribat, neq; quid dicat recte an ſecus intelligat. Nolo inſiſtere in pluriũ teſtium productione, qui multi ſunt, ſed unus pro omnibus eſt Cicero, quoniam ad alia feſtinat oratio. Id ſanè conſtat & agere & referre gratias rectiſſime dici poſſe. Arguit inſuper cum ſcripſiſſem me ex Britannis rediſſe, ex Britannia oportuiſſe dici. At tritum eſt ab Indis, Hiſpanis, Aphris, Germanis dici nos eſſe reuerſos. Affectionis nomen à me ſcriptum culpat, & ait id uerbum in Tullio minime reperiri. Quid ageret hic ſtultiſſimus aſellus ad paſtum & ignominiam natus, ſi Tullij opera non extarent? Hic aperte ſtuporem cordis oſtendit, & parum ſe habere commertij cum ſcriptis Ciceronis, cum uerbum ab eo totiẽs uſitatum ignoret. Nam cum in manibus eſſent libri ad Herennium, inter legendum in quarto animaduerti libro poſita eſſe uerba hæc: Ad demonſtrandum quę uis ſit eius affectionis qua impulſus aliquid reus commiſiſſe dicitur. Pauloq; poſt: Ipſa diligenter natura eius affectionis quam leuiſſimæ &c. Et deinde: Nam affectionis quidem ratio, & reliqua. Sed multis quoq; in locis eo uerbo Cicero utitur, quæ ſatietatis cauſa omiſi. Coram pontifice, cum ſcripſiſſem ſolœciſmum eſſe ait, & apud ſcribi debuiſſe. Hæc belua profecto agrum ſtulticiæ depaſta, nihil intelligit in latinis quid differant coram & apud. Legat Liuium qui ait, magis apud quos quam coram quibus loqueretur. Et ſi mentis imbecillitas patitur, conſideret quid hęc diſtent inter ſe uerba. Coram quem quæritis adſum Vergilius ait. Sed hæc belua fanatico ſpiritu ducta, cui ſola detrahẽdi facultas eſt nota, impetu quodam ueſano fertur in præceps, & prę libidine detrahendi labitur, ubi etiam pueri conſiſtere ſolent. Qui ad te deſtinatum legerent, ſcripſi. Id culpat cenſor noſter Valla, in ſtulticia ac cœcitate Vallæ uerſatus, & non inueniri deſtinatum ait promiſſum. Neque uero ego miſſum intelligi uolui, ſed quemadmodum Virgilius deſtinat aræ, inquit, à quo & deſtinatum deſcendit, ut decretum, addictum, adiudicatum uolui ſignificari. Grauis ſanè correctio & uallea callumniatione digna. Alter alterum trudit ſcripſi ac noſter Phœbi ſacerdos, alium pro altero ſcribendum dicit. Exquiſita profecto indagatio & ingenio Valleo digna, culpet hic aſellus inſolens Ciceronẽ, qui in ſecũdo ad Herẽnium: Alteri non erant inquit, alteros non habebat. Item in epiſtola ad Ruſum: Alterum timori aſcribam, alterum negare te mihi non potuiſſe arbitrabor. Item ad Torquatum: Alteri dimicant, alteri uictorem timent. Cæteros præterea culpet nobiles ſcriptores qui eiſdem utuntur uerbis. Nam ſcripturam ſacram aperte contemnit, & eius traductores ſæpiſſime culpat, tanquam male & non latine locutos.

Ex Britannis.

Affectionis nomen.

Coram & apud.

Deſtinare.

Alter.

Alter

Alter alterius onera portate, inquit ueritas, quæ ſi uerba contēnit, maximo ſcelere ſe aſtringit. Nimirum hoc eſt quod in ſuis elegantijs tanto inſudauit tẽpore, ut omnium qui eſſent ſtultiſſimum ſe eſſe profiteretur. Cum ſcripſiſ

Recolo. ſem, non recolo, id uerbum non inueniri nouellus ſphinx protulit. At Ouidius (neſcio an Valla doctior) hæc tua iam recolo quōdam germana canebat. Item Cicero in proœmio oratoris: Internasq; recolendas artes ſcribit, quod uerbum à recolo proficiſci neceſſe eſt. In officijs quoq; diuinis recolimus ſcriptum legimus, ut illud eſt, ut dum eorum merita recolimus. Multis pręterea in locis reperitur, quæ breuitatis cauſa omiſi. Sed non mirum hominem hæreticum, omnis hoſtem religionis, profanum, non reminiſci eius uerbi quod

De inſtar. uel non audit, uel non libenter intelligit. Inſtar eorum dixi qui neq; uirtutem eſſe, & reliqua. Hic hallucinator ſolœciſmum dicit eſſe, & ſimilitudinem loco inſtar ſubdidit. O impudentem ceruicem garrulatoris inſani. Inſtar montis equum in Vergilio legimus, quod ſimilitudinem ſignificare & Seruius & Donatus, & cæteri gramatici teſtantur. Apuleius pręterea eo uerbo ſæpius pro ſimilitudine utitur, & cæteri qui latine ſcripſerunt. Sed maxime noſtræ eloquentię parens Cicero in ſecundo ad Herennium ait: Saxi inſtar globoſi. Quid aliud, niſi ſimilitudinem id uerbum poteſt ſignificare? At iſte proterua ac furibunda petulantia, hos omnes non recte intellexiſſe id uerbum in ſuis

Volumen. elegantijs affirmat. Volumen ut male à me poſitum culpat, & uolumina aſſerit dici debuiſſe. Quid huic eiecto cadaueri facias, qui in tantæ ignorantiæ nebula uerſat? Legat tertiam accuſationem in Verrem, ubi hęc ſunt: Volumen eius rerum geſtarum maximum iſti oſtendit, non uolumina, ut uult inſulſus detractor, ſed maximum uolumen dixit. Qua in re haud dubito Ciceronis grauitatem plus habituram eſſe ponderis, quàm Laurentij Vallæ inſulſi ho

Venit in mentem. minis leuitatem. Scripſi nonnunquam, uenit in mentem receſſus tui. At Valla ſolœciſmum dicit, aſinarius ſtulticiæ plenus. Quo enim more, qua temeritate redarguit id quod ſæpiſſime à Tullio uſurpatur? Qui in epiſtola ad Marcum ait: Solet uenire in mentem illius tẽporis quo proxime fuimus unà. Vbi

Potiſſimum. ego potiſſime ſcripſi, ille potiſſimum poſuit. Vbi ego permaxime, ille quàm

Permaxime. maxime, aſſerens per, nunquam ſuperlatiuo coniungi. Non legit fanatica beſtia ſecūdam Ciceronis orationem de lege Agraria, in qua ſcribit, ad animi

Aeſtimaui. mei fructum atq; lætıciam dico eſſe permaximū. Vbi æſtimaui, ille exiſtimaui. Multaq; præterea inepta garrulitate grauis ignorantiæ præceptor culpat, & tanquam grammatici moleſti, inſulſi, & contentioſi ſolent in uerborū

Pridie. interpretationibus hæret. Illud uero abſurdum, cum uiſitaſſem pridie abbatem, cuiuſdam epiſtolæ principium feciſſem, ille latrator ridiculus poſtridie fuiſſe dicendum ſcripſit, qua in re magnam inſcitiam præ ſe fert omni pudore uacuam. Etenim pridie, cum tempus præteritum ſignificet, hoc eſt qui proxime præceſſit diem, poſtridie uero futurū, quomodo cōueniſſe aliquem

poteram

poteram die qui eſſet futurus? Perinde ac ſi dicas, cum te cras conueniſſem. Inſana profecto huius rabulæ impudentia eſt, qui libidine detrahendi tanquam uentris crepitus inconſulto nimium uerba effert. Scripſi, urbis omnium celeberrimæ. At ille circulator diſſeminare uerba inter pueros ſolitus, ciuitatis aſcripſit, tanquam male à me eſſet poſitum urbis nomen. Sed quàm lata euagatur peruicacis hominis ſtulticia. Quis crederet hanc inſolentem beſtiam in tanta rerum ignorantia uerſari? Non legit: Vrbs antiqua fuit, & Vrbem quàm dicũt Romam. Et item: Vrbem Romam ſicut ego accepi, multaq́ præterea, ubi reperitur urbis, non ciuitatis nomen. Neq́ enim urbs & ciuitas idem ſunt, cum ciuitas ſit conuentus hominum in re & lege uiuentium, quæ in ſyluis & ſine mœnibus eſſe poteſt. Vrbs uero ab orbe dicta muros, portas, turres & munimenta habet. Dicimus prẹterea urbem deſertam ciuibus, non autem ciuitatem. Itaq́ urbis omnium celeberrimæ, propter ædificiorum magnificentiam ac pulchritudinem recte aſſero à me ſcriptum, ab illo autem fanatico aſinario male me eſſe reprehenſum. Dixi aliquando quantocius. Ille id culpat, aſſerens quam, nunquam niſi cum ſuperlatiuo coniungi, qua in re ſumma eius ignorantia deprehenditur. At id uerbũ ex quanto, & ocius eſt compoſitum. Itaq́ non ex quam, & tocius, quod nil ſignificat, ſed ex quanto & ocius iungitur. Sed fac quam, iunctum eſſe, nunquid non & Cicero, quamprimum ad nos recurras ad arbitrium ſcribit, & quantopere, & quam prudentis, quã multi offi cij, quã ſingulari officio, non iungens quã ſuperlatiuo ut ſomniat Valla. Et Terentius, flens ait, reiecit ſe in eum quã familiariter. Et quãpulchre adueniens principium dedit. Sed hic demẽs etiam Terentium male ſcripſiſſe arguit, ut ego non moleſte debeam ferre, me talẽ poëtam ſocium habere culpæ. Hæc & ſexcentas alias ineptias in me cõfert ridiculas ille barbarus imberbis, quibus nunc barbariſmi crimine, nunc malẹ coniunctionis, nunc malæ ſonoritatis arguit homo inconditus, abſonus, abſurdus, inconcinnus, qui nullum niſi campanarũ nouerit aut tympanorũ ſonitum. Et certe effrenate nimium ac petulãter effertur Delphicus noſter uates, tanquam illa ſua ſenſa omni ſenſu uacua, ex Apollinis Pithij ſacrario, non ex armentario uolitantis cerebelli, ac ex fanatici dementisq́ ueſano capite promere uideatur. Cuius inſaniæ reſpondere ad ſingula quæ ſint incõcinnio ra prioribus ſtultiſſimũ uideretur. Verum ſtultus ego, qui quicquã penſi faciam garrulitatem, ſcurrilitatemq́ eius, qui continua mentis uertigine agitur debacchantis ritu. Neq́ enim ægre ferendum eſt, me in eorum numero aſcribi, quos ille egregius diſciplinarum cenſor male ſenſiſſe & ſcripſiſſe teſtatur, qua in re propriæ dementiæ teſtis eſt copioſiſſimus. Nam ut à leuioribus ordior: Priſcianũ, Donatum, Seruiũ, Pompeium Feſtum, Noniũ Marcellũ, Aulum Gellium, ipſum Marcum Varronẽ latinæ linguæ principem in grãmaticis probro inſectatur, & infinitis fere in rebus ſua furibunda præſumptione

Ciuitas. Vrbs. Quantocius.

innixus redarguit. Ariſtotelis, Boëtij, Auguſtini, Hieronymi, Lactantij inſci-
tiam faſtidit. Ciceroni ſe præfert in elegantia. Saluſtij uerba ut non latine po
ſita immutat. Denique nullus eſt aut fuit unquam quantumuis doctus & elo-
quens, in quem inuehere inſana hæc belua non præſumat, ut qui non noue-
rint hunc ſatyrum ſæculentum, obſtupeſcere cogantur ad tantam uerborum
iactantiam atque oſtentationem, & aliquem Appollineum fœtum ex Mineruæ
partu in Sibyllarum gremio ac muſarum lacte educatum, ueluti nouum orbis
prodigium putent. Nunc quoniam ignorantis beluæ exhalantem fœtorem
paulum compreſſimus, ſua ſi libet paulum conſideremus, diſcutientes eos po-
tiſſime libros, in quibus abſque ulla aut uerborum, aut ſententiarum elegantia huius
In opus elegantiarum Vallæ. abiectiſſimæ pecudis ſtulticia eſt uagata. Opus ædidit Valla noſter, uel poti-
us caſtrorum dementiæ Vallum, quod de elegantia, uel ignorantia potius la-
tinæ linguæ appellauit, quod ſibi tanquam propugnaculum & arcem conſti
tuit. In quam omnes ſuas copias, omnia ſua præſidia incluſit, quo eius ſtulticia
firmior ac tutior redderet. Multa illud uerboſitate & ſtulta loquacitate tan-
quam boatu quodam ingenti repleuit, ut qui librum non legerint, exiſtiment
in eo aliquid tanta expectatione dignum contineri. Ipſe certe ita tumet, ut ter-
ram parturire credas, ita ſe iactat, ac ſi maxima febri æſtuaret, ita exultat, quaſi
ex Arabia nouum aduexerit fœnicem. At illud infantiſſimum opus, non ſolum
nulla elegantia, ſed ſumma abſurditate, ſumma impudentia, ſumma barbarie
eſt refertum. Totus eſt ſermo de ui uerborum, & diſputatiunculæ cuiuſdam
pædagoguli ſtulti, aut grammaticuli in triuijs de quæſtiunculis puerilibus atque
inanibus diſputantis, ut qui ſtultiſſimus fieri, & linguæ latinæ omnino igna-
rus cupiat, libros eos memoriæ commendet. At fatuus ille loquax, ut uerba
ſua aliquo precio æſtimentur, omnes priſcos rerum ſcriptores ſibi uexandos
ac lacerandos deſumpſit. Duram certe ſumpſit prouinciam, ex qua triumphum
ſtulticiæ atque dementiæ reportabit. Legi nuper ridendi cauſa, illius uacuas
omni elegantia libros, quam abſurdæ ſententiæ, quam inania uerba, quam ridi
culæ opiniones, quam inſulſæ fabulæ in eis libris reperiuntur, quam late illius
portenti euagatur inſania. Sunt quædam quæ probari poſſunt, quæ expila-
uit ab his quos reprehendit. Animaduerti furta, cognoui expilationem ex alio
rum ſupellectili non obſcure factam, ut qui repetundarum rerum hunc furem
uelit accuſare, manifeſtis teſtibus uti poſſit. Sed ut dixi, quæ ſunt toleranda ab
alijs ſumpſit, ubi ſuam ſententiam poſuit, non elegantiæ, ſed dementiæ do-
ctrinam uidetur effundere. Sed ut pedem propius conferam, ſuas facultates
& copias conſideremus. Reprehendit quod recolo, & affectionem ſcripſerim,
quorum alterum non reperiret, altero non eſſet Cicero noſter uſus. Vtrunque falſum
eſſe oſtendi, & ſuæ inſcitiæ expreſſa ueſtigia monſtraui. Quid aut in illo ſuo per-
longo, inſulſo, ridiculo & tali patrono digno, primi libri non proœmio, ſed
uerborum & ſomniorum congerie continetur. Infinitum eſſe errores omnes pro-
ſequi

ſequi, uerum paucula ſumam de multis. Leguleium dixit, & architectandi. Nunquid habet M. Tullium horum egregiorum uerborum autorem? Dixit Romanum ibi eſſe ubi Romana lingua dominatur. Quis hoc unquã, modo inſolentiſſima beſtia, locutus eſt? Vbi nam legit Romanã linguam dici pro Latina? ubi nam audiuit linguam Romanã dominari? Dominãtur homines, non lingua. Præterea lingua Romana eſt, & ea uulgaris qua ſola utuntur Romani, ut ſi quibus dominetur Romanis ubi eſt in uſu, non alijs dominetur. At linguam latinam dicere uoluit ſtultiſſimus barbarus, quæ nemini dominatur, ſed in uſu eſt & in precio apud multos. Dicit inſuper ſe imitaturum eſſe Camillum, ut ſicut ille urbem à Gallis captam reſtituit, ita ipſe literas latinas exules, profugas, atque aberrantes urbi reſtituat. O caput inſulſum. O cymbalum reſonans ſine ſenſu. Comprimat os inſanum, & iſtam ſuam fanaticam iactantiam conterat. Perſimilis eſt Valla noſter homini ridiculo, qui cum aliquando ſe ex quadam turri uolaturum certo die profiteretur, ac populus ad id ſpectaculum conueniſſet homines ſuſpenſos uarijs alarum oſtentationibus uſque ad noctem detinuit. Deinde omnibus uolatum cupide expectantibus, populo culum oſtendit. Ita Laurentius noſter, poſt multas atque ingentes uerborum pollicitationes, poſt tantam expectationem promiſſorum, tandem non quidem culum ut ille, ſed uolantis cerebri inſaniam, uertiginem & pergrandem ignorantiæ ſuppellectilem oſtendit. Sunt multæ Sibyllæ his pares, quæ tanquam errabundæ per deuios ſaltus ubi conſiſtent, reperire nequeunt, ſed opus eſt ut ad Valleam Sibyllam conferantur, quæ ſuis ſententijs folia & nomina mandent. Sed ne uidear uelle hunc hominem falſo in inuidiam trahere, ponam aliquos locos in quibus ſua ueſania caſtrametata eſt aduerſus eos uiros quos antea nominaui. In uerbo ſenior, quod Seruius, Varro, Plinius, (ut ipſe ait) aſſerunt comparatiuum eſſe per diminutionem: Valla latini eloquij alumnus contra ſentit, ac illos aſſerit non recte eius uerbi uim intellexiſſe. Priſcianum uero, Donatum, reliquóſque linguæ latinæ magiſtros ita corrigit, ut uideatur dedita opera ſuum opus in omnium ſcriptorum detractionem & contumeliam compoſuiſſe. Macrobium de ſaturnalibus aſſerit ſe improbare pluribus in uerbis, quæ longitudinis uitandæ cauſa omiſi. O duram ſortem temporum, quibus ignorantia in precio habetur. O infelices (ut ita dicam) tot uiros doctiſſimos, quorum memoria cum mille amplius ſumma in ueneratione omnium gẽtium fuerit, cum nobis ad omne doctrinæ genus aditum fecerint, poſt tot ſecula in rabulam quendam detractorem temerarium inciderint, qui nunc tandem aſſerat ſe illorum errores pateſeciſſe, quanquam non illorum errores qui nulli ſunt, ſed ſui dementiam quæ eſt maxima, palàm fecit. Sequitur ueſaniam ſuam Valla, in Saluſtium atque Lactantium incurſans. Alterum corrigit, qui ait placidiora quæq; animalia, omnia placidiora animalia, ſcribendum aſſerens.

Errata Vallæ.

Iactantia eiuſdem.

Senior.

Animalia quæq;.

Strennuus quiſq. *Vnuſquiſq; miſer.*

rens: Alterum qui ſcripſit: Strennuus quiſque ipſe, ut non recte dictum, ſtrenuiſſimus quiſque emendat. His ſtatim addidit & Terentium, quem ut puerum caſtigat. Nam cum ille dixiſſet ut unuſquiſq; miſer eſt, hic noſter, ut quiſque maxime miſer, rectius ait poni potuiſſe. Præterea quod ſtulticiam ſummam redolet, non uerebor inquit reprehendere Boëtium, Priſcianum, & Lactãtium. Horum Boëtius cum ſcripſiſſet, quàm facilime, mallem dixiſſe quã facile ait. Priſcianus, ut docerem quam frequentiſſime: Lactantius uero quã multa alia, latinius erat dicendum Laurentius ait, quàm frequẽter & permulta. Grammatici autores ait, uno ore uniuerſi, uerba in ſco, ut caleſco ſignificare inchoationẽ, ideoq; inchoatiua, in ſo, ut uiſo deſideratiua, in rio, ut eſurio meditatiua appellari. In quibus omnibus ait, ab omnibus diſſentio. O uocem piſtrino & ergaſtulo dignam. Quis hanc petulantiam, temeritatẽ, audaciam mordaciſſimi pediculi æquo animo ferre queat? Quis non dedignetur ſapientes à ſtulto, doctos ab indocto, peritiſſimos ab ignauiſſimo, elegantes ab abſurdo, latinos à barbaro reprehẽdi? Hic ne uir inſulſiſſimus, nulla facultate, nulla autoritate, nulla doctrina præditus, omnium qui uiuant amentiſſimus, ſcribere audet ſe ab omnibus grammaticis præſertim talibus diſſentire? Quæ maiora ſigna dementiæ expectantur? Quæ maiores inferorum faces, qui audientiores furiarum ſtimuli qui mentem furibundam agitent, deſiderantur? Hic ſi mentis eſſet compos, ſi non arrogans atque improbus, ſi non ab omni ratione alienus, non adeò ſe proteruum furentem oſtenderet, nullius precij uecors belua, ut ſe omnium doctorum uirorum reprehendorum munus aſſumere præ ſe ferat. Abi in malam crucem proteruum animal, cum iſtac inſulſa inaniq; magni loquentia. Sed Priſciano inquit eruditorum nuperrimo potiſſimum reſpondebo.

Nuperrimum.

Cur qui de latinæ linguæ elegantia ſe ſcripturum profiteatur, tam inelegãs eſt, tam barbarus, tam ignarus omni eruditione carens & elegantia? Nuper tempus paulò ante præteritum ſignificat, nuperrimũ uero uerbũ ab eo ſolo & male cõpoſitum, num octingentorũ amplius annorũ tẽpus ſignificare poteſt? Sed ubi nam inſana belua nuperrimũ hominẽ ſcriptum legit? Nunquid apud Ciceronẽ, Titum Liuiũ, Saluſtiũ, aut Quintilianũ delicias ſuas id uerbum per caſus declinatũ comperit? Non dico quã inſcite, quã indocte, quã impudenter, quã falſo criminator illa ſua leuitate ſe nihil ſcire demonſtrat, cum talium tantorumq; uirorũ autoritatẽ & doctrinam ſuæ inſulſiſſimę poſtponit opinioni. Illud potius quæro, unde, & à quibus autoribus hæc monſtroſa uerborum portenta ſit expiſcatus? Verum quæro: Carmentis ne, aut Sibyllæ alicuius ſpiritus, aut dæmon quiſpiam familiaris (ſicut de Socrate legimus) ſomniantem illum erudierit? An in antro aliquo muſarum ſit diutius ad perdiſcendam diſciplinam ignorantiæ uerſatus. An arculam aliquam teneat abſconſam reſponſis Phœbeis plenam, aut libros cæteris ignotos ab inferis eruerit? Qui ſe adeò inſanire

monſtrat

monſtrat,& nudum culum in cæterorum obprobrium populo oſtẽtare. Sed
reliqua diſcutiamus. Ciceronem nouo quodam modo locutum dixit cum
ſcripſit, in animo haberem nauigãdi, pro eo quod eſt nauigare. Alio in loco
cum ſcripſiſſet Tullius: Qui autem in uirtute ſummũ bonum putent, præcla-
ri. Ille quidem Valla noſter, præclare hi quidem, rectius dictum fuiſſe ait. In
prima uero Philippica. Quoniam utriuſq; conſilij cauſam P.C. probatum
uobis eſſe confido, priuſquam de re publica dicere incipio M. Antonij iniu-
ria quippe. Valla Ciceronem corripiens, hoc idem ait ſic dicam: Priuſquam
de republica dicere incipio, P.C. pauca loquar de heſterna M. Antonij iniu-
ria, quippe probatam uobis eſſe confido cauſam utriuſq; conſilij. Exclamare
libet more adoleſcẽtis illius. O tempora. O mores. O ſcelera impunita. De
hoc autem: O ueſanam leuitatem. O temeritatem non ferendam. O impu-
dentiam manifeſtam. Adeò ne Ciceronis fama, doctrina, eloquentia in extre
mum diſcrimen redijt, ut neſcio quis furibundus, demens, inſanus, indoctus,
petulans audeat Ciceronis eloquẽtiam ſua falſa dicacitate corrigere? Quod
eſſe poteſt expreſſius, quod manifeſtius ſtulticię ſignum, quam cuipiam Cice
ronis eloquentiam non placere, quàm audere ab eo dicta cõmutare, tanquã
eloquentius dici poſſint? Atqui nullus hactenus hominum memoria reper-
tus eſt qui id auderet, qui id tentaret. Valla latrator furibundus, conuitiator
demens, rabula foraneus tandem neſcio è quo gurguſtio emerſus, impetum
facit in Ciceronem, quem omnes aureum fuiſſe flumen eloquentiæ confiten
tur. Quid monſtri hoc eſt dij boni, poſt mille & quingentos fermè annos qui
bus Ciceronis nomen inuiolabile permanſit, eſſe repertum non hominem,
ſed portentum nulla re prӕterquam impudentia prӕditum, qui adeò ex ne-
ctare Apollineo, uel aſinino potius deguſtarit, ut ſolus poſt hominũ memo-
riam Ciceronem in eloquentia corrigere præſumat. Sed inſtat in eiuſdem ui
ri reprehenſione: Sæpe admirari ſoleo, quod nunquam tibi grauem ſene-
ctutem eſſe ſenſerim, in Catone maiore Cicero inquit, quam ſentẽtiam Val
lea ignauia reprehendit, ait enim: Quid miraris Scipio, te non ſenſiſſe quod
ſentire non poſſes? quippe quod nunquam fuit. O præclarum Ciceronis cor
rectorem. Nimis magnas profecto dijs gratias hoc ſeculum debet, in quo
natus ſit omnium doctrinarum, omnium diſciplinarũ, omnium facultatum
autor ac princeps qui lucem quandam nobis attulerit, ut aliquando ueri re-
periendi & recte diſcendi monſtratorem & ducem habeamus. O monſtrum
informe ingens, cui mentis lumen ademptum, quis adeò bonus eſt ſtoma-
cho, ut non nauſeat cum audierit eſſe rabulam quendam dicacem ex maledi-
corum foro abreptum, qui Ciceronis autoritati ſuam præferat uanitatem?
Quis non dedignetur, cum legitur Varronis & Saluſtij nomen, quorum tan-
ta doctrina, tãta autoritas fuit, ut tam citius admirari quàm laudari queant,
ab neſcio quo ueſano latratore uiolatum? Quis non odio dignum putet ho-
K 3 minem

minem tanta inſania repertum, qui ne primis quidem labijs latinã linguam deguſtarit, omnes præ ſe contemnat latinæ linguæ ſcriptores. Quid hoc eſt prodigij dij boni, ut neſcio quæ cicada & moleſtus culex auribus hominum perſtrepens, in qua nil præter temeritatem inſanam cõſpicitur. M. Tullium Ciceronem, qui ſemper in eloquentia tenuit principatum, à quo ueluti fonte omnes dicendi ornatum & copiam hauſerunt, audeat uelut infantem & inſcium accuſare. Quis hoc æquo animo toleret, abiectũ neſcio quem immundumq́; ac ſtupidum porcellum in hara ignorantiæ, in temeritatis domicilio contritum, in principem latini eloquij uomere amentiam ſuam, neq; pudore eum reprehendere, quem omnes priſci illi doctiſſimi uiri, maximeq; Quintilian. ut deum eloquentiæ prædicarunt ac coluerunt. Sequitur iter ſuæ impudentiæ Laurentius inuehendo in reliquos pręſtãtiſſimos autores. Non enim dicas ut pro eodem, dolorẽ tui, & dolorem tuum, ut dixit Terentius, quod ipſe non dicerem. Præclarus Terentij emẽdator: Non miror ſi ipſe hoc non diceret, qui nihil nunquam recte dixerit. Non miror qui nil unquam recte ſenſerit à Terentio diſſentire. Item nam illud apud Terentium: Ecce autem alterum, neſcio quid de amore loquatur, aliter ſcribi debuiſſe ait: Quem carcerem, quę flagella, quam crucem meretur hic fugitiuus ſeruus maternę linguæ inſcius, qui eum non latine ſcripſiſſe arguit, quem omnes propter proprietatem latinæ linguæ ab ipſo præ cæteris ſeruatam primum inter comicos aſcribant. Addit Lactantium inter eos quos uelut ignaros latinæ linguæ caſtiget. Qui cum ſcripſiſſet, ueniam concedi poteſt imperitis, & qui ſapientes ſe non fateantur. His uero non poteſt qui ſapientiam profeſſi &c. Ego dixiſſem inquit, his non poteſt, dictionem uero, ſuperuacaneam putans. Deinde quale eſt uitium Lactãtij libro primo. Quis enim mentis emotę non modo futura prædicere, ſed etiam cohærentia loqui poſſit. Dicendum erat ait, ſed uel cohærentia, aut, uel certe, uel ſaltem. Quis hunc bipedalem non rideat aſellum, qui etiam Lactãtium corrigat. Vnde huic ſtulto tanta doctrina, tam noua dicendi ars, tam exquiſita facultas innata eſt, ut nouum dicendi morem alijs incognitum introducat. Neſciuit Lactantius latinam linguam, & ei Laurentio Valla opus fuit emendatore. Plinium his adiungit, quẽ ignorantiæ notet. Ait enim: Illud Plinianum VII naturalis hiſtoriæ non placet mihi. Salue primus omnium parens patriæ appellate, & appellatus dicendũ cenſet. At ego male ſcriptum putarem, ſi ei placeret qui cloacam pro ſtomacho gerat. Macrobium male poſuiſſe ait ſcribentem, quarum altera pendet ex altera, alteram ex alia fuiſſe ſcribẽdum ait. Sed in hoc ſuperius ſua dementia Ciceronis teſtimonio compreſſa eſt. Boëtium inſuper in numerum ineruditorum aſcribit, inquiens: In quod uitium incidit Boëtius libro primo in Ciceronis Topica: Si non confuſe ſolum, uerumetiam diſtributiue in ſuarum partium proprietate noſcatur, dicendum erat, ait, non ſolum non confuſe.

Varronem

Varronem, A. Gellium, Priſcianum, Donatum, Pompeium, Feſtum ſub ea-
dem ignorantiæ latinæ linguæ nota comprehendit. Sed cum loci ſint penè
infiniti, quos faſtidij cauſa omiſi, totum enim opus his ridiculis ſententijs re-
fertum eſt, pauca expreſſi, ne modum excedat oratio. Noſtri & ueſtri geni-
tiuos plurales Seruius grammaticus ait: A. Gellium ut poſtea patebit ſecu-
tus, ſed hoc et Priſcianum cum alijs in errorem duxit. Et deinde: Verum quid
mirum de Seruio, cum A. Gellius & quidam antiquior non modo nullum
exitum in hac quæſtione reperire poteſt. Et paulò poſt: Itaq; ſic emendamus
Priſcianum, qui cum de latina lingua compoſuit, latine proloqui neſciuit.
Deinde Priſcianus quoque uix grammatice locutus eſt in proœmio magni
operis. Præterea Seruius non eſt uſus hac re eleganter. Item: Quare pecca-
uit Priſcianus ad Iulianum ſcribens: Tibi ego opus deuoueo omnis eloquen
tiæ præſul, ut quantumcunque mihi Deus annuerit ſuſcepti operis gloriæ,
te comite quaſi ſole quodam dilucidius creſcat. Quid magis abſurdum Val-
la inquit, quam quod dicas tuum ſolem, eundem appellare comitem tuum:
O phrenetice, ſicut in reliquis, ita & hac ſententia Laurentij non dicit ſuum
ſolem, ſed comite quaſi ſole quodam lucente. Sed detrahendi libido addita
ſtulticia & impudentia te in præceps trahit. Reſciſcere A. Gellius, dicit rem
inopinatam eſſe inſperatamq́; cognoſcere. Deprecor quoque ſupplicium
dici. At Valla, miror (inquit) de hoc ſolertiſſimo inuentore uerborum, & ei
in omnibus contradicit. Scripturã ſacram hic homo prophanus adeò conte-
mnit, ut plura in ea non recte ſcripta aſſeueret. Notaui pauca è multis: In qui-
bus beatum Hieronymum ut malum interpretem culpat. Non ueni ſoluere
legem, ſed adimplere, ad ſoluendum legem dicendum fuiſſe ait. Putatis quia
ueni ſoluere legem: non quia, ſed quod ponendum dixit: In conuertendo Do
minus captiuitatem Sion, inauditam locutionem dixit, & non latinam. A-
ſcendit in arborem Sycomorum, quia inde Ieſus tranſiturus erat, pro uer-
bo inde, illac poſuit. Si ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſuper eum pax ue-
ſtra. Sin autem, ad uos reuertetur. Et alibi, ſi quidem fecerit fructum, ſin au
tem, ſuccides illam, quod uitioſum dictum eſſe ait, quis dubitat? Septena re-
tinacula in capitello uno, ſeptem dici oportuiſſe ait: Similiter non quinqua-
genos, ſed quinquaginta. Sermonem quem audiſtis non eſt meus, maluit
interpres inquit latine quam grammatice loqui: Sæpe expugnauerunt me à
iuuentute mea: Hieronymum arguit, & oppugnauerunt poſuit. Præterea
neſcio Hieronymus contra Iouinianum recte dixerit, offendit Iouem ſtatorẽ
qui libenter ſteterit, quaſi Iuppiter ſtator dicatur à ſtando, non à ſiſtendo. Ni-
mium oblitus eſt ait, hiſtoriæ, aut ſuper Ionam fabulæ. Hic homo religioſus,
ſcripta ſuper Ionam fabulam, non hiſtoriam putat. Deinde eadem obliuio e-
iuſdẽ Hieronymi fuit, quod Gallos matris deum in Oſee ait eſſe ex gẽte Gal
lorum, & reliqua. Opuſculum præterea ædidit, in quo uirum ſanctiſſimum

doctiſſimumq́ reprehendit multis in locis ſacræ ſcripturæ, tanquam ab eo male interpretatis. O durum caput. O ceruicem ferream. O ingenium ęruginoſum. O ſtupidum cerebellum. Contra Hieronymũ ne Vallea præſumptio hiſcere audet, uirum ſanctiſſimum doctiſſimumq́, omnibus ſeculis, ab omnibus gentibus comprobatum. Sed quid de cæteris loquor: Quintilianũ ſuum, quem omnibus ingenijs ſine controuerſia & ipſo Varrone doctiorem affirmat, nequaquam eximit à contumelia cęterorum, neq; paſſus eſt ſuæ dicacitati licuiſſe ſic dicere inquit adeò expertem. Qui cum ſcripſerit, adeò ut paulominus promptis etiam noceat ſcripſiſſe, licuiſſe ſic dicere inquit, adeò paulominus promptis etiam nocet ſcripſiſſe. Varronem, & Feſtum Pompeium in exponendo nomen uadis, uult aberraſſe. Boëtium tum ſæpius arguit, tum maxime in ea diffinitione cum ait: Perſona eſt incommutabilis naturæ indiuidua ſubſtantia. Sed huic homini Romano, oſtendã (inquit Laurentius) Romane loqui neſcire. Perſtat in ſua ſtulticia Vallea temeritas. Boëtium arguit, quod Romane loqui neſciuerit. Quid mirum neſciſſe linguam Boëtiũ quam non norat: Latine tunc homines loquebantur, non Romane. Siquidem Romanam linguam dicimus, qua hodie Romani utuntur procul à latina. Ita & Florentine Florentini loquuntur, Peruſine Peruſini. Eodem modo & reliqui. Et paulò poſt: Non ut Boëtius uoluit, qui nos Barbare loqui docuit. O rem ridendam. Boëtius uir omnium doctiſſimus Barbare loquitur. Valla imperitiſſimus conuitiator Latine Boëtium loqui docet, diffinitionem illius arguit procax belua tanta pertinacitate, ut in hæreſim ſæpius incurrat. Neſcio ſtudio detrahendi, an mentis uitio in hæreſim inquam manifeſtam dilabat. Nam aſſerere perſonam (ſicut beſtialis præſumptio ſcribit) non eſſe magis in deo, quàm in bruto animali, manifeſta eſt hæreſis, & igne, non uerbis caſtigãda. Dicit præterea perſonam ſignificare qualitatem rem omnibus inauditã. Inſuper perſonam aſſeuerat eſſe qualitatem in deo, neq; ſignificare ſubſtantiam, quod hæreticum eſt. Item ſimili hæreſi ait triplicem qualitatem in deo eſſe, cum neq; qualitas, neq; quantitas, neq; quid eorum quæ uocant prædicamenta in deo ſint: Pluribus quoq; in locis ea ſcribit de perſona quomodo in deo ſit, ut nullus unquam hæreticus maiora ac pernicioſiora in fide dixerit. De qua re non eſt differendi tempus, nam eum alibi oportebit reddere ſui erroris rationẽ. Perſonabit adeò hæc auribus ſuis perſona, ut perſonatus det erroris pœnam. Idem iuriſconſultos omnes, & legum ſcriptores eodem loco habet quo & reliquos. Pomponium, Caium, Vlpianum, Paulum, ex nouis Acurſium, Bartholum, Baldum in uerborum ſignificatione reprehẽdit. Neſciſſe ait eos, tum alia permulta, tum quod munus differat à dono, ſeq; illis in cognitione iuriſciuilis antepo[illegible]. Inquit enim in proœmio libri tertij, cum multa iactãtia, ſe omnes libros Digeſtorum legiſſe, dixiſſet, poſt multorum uerborum congeriem: Quid ſi Cicero ait, ſibi homini uehementer occupato

Hereticum notat.

Iuriſconſultos Valla carpit.

cupato ſtomachum mouerint, triduo ſe iuriſconſultum fore. Et ideo & ipſe audebo dicere, ſi iuriſperiti ſtomachum mihi moueant, aut etiam ſine ſtomacho me gloſas in Digeſta triennio conſcripturum longe meliores Acurſianis. Non paruum eſt hoc ſtulticiæ ueſtigium, cum ſibi idem quod Tullio licere præſumat. Sed miror tanti uiri conſilium præpoſterum, qui cum ſe Acurſio in iuriſciuilis peritia anteponat, cur non potius more optimi iuriſcõſulti, exercitio quod eſt præclariſſimum, quàm ludi puerilis ſtudio uacet. Ibi enim ſummus honor, ſumma dignitas, ſumma quærendæ pecuniæ facultas, hic inter pueros ſumma indignitas, uilis exercitatio, leuis doctrina, lucri parũ. Sed credo illum iuris facultatem ſpernere, ut ſuo ingenio, ſuæ doctrinæ, ſuæ ſapientiæ impares, & malle inter pueros quàm inter uiros uerſari. Iuſtinianum dicit & reliquos male ſenſiſſe, cum teſtamentum ſcripſerint eſſe quaſi mentis teſtationem. Non fuit ei ſatis linguæ latinæ Autores, Oratores, Hiſtoricos, Theologos, Iuriſconſultos falſis maledictis laceſſere, addidit philoſophos. Inquit enim ſuper uerbi ſuadeo expoſitione. Quantum errent philoſophi noſtri quorum eſt Albertus, cum de cõparatione Dialecticæ & Rhetoricæ diſputant, huius uerbi ſignificationem neſcientes, quiſquis illos legerit intelliget. Primo Boëtium (quem Albertus philoſophum Latinum appellat) tum ipſum Albertum redarguit homo accutiſſimi ingenij, qui plus ſomniando didicerit quàm reliqui legendo, hic ſolum ſe uerborum conſcium interpretem ſomniat, cum ipſe in multis aberret. Verbum præclarum, bonum quandoque ſignificare dicit. Affert teſtem Ciceronem, quem minime intelligit. O præclarum cuſtodem ouium, lupum. Non claritas in cuſtode ait, deſideratur, ſed probitas. Ergo præclarum pro bono poſuit. O præclaram craſſamq; dementiam. Etiam pueris hoc patet, præclarum per ironiam dictum, cum contra M. Antonium loqueretur, at id ignorantiæ magiſter in laudem dictum putat. Infinita ſunt præterea quæ damnanda eſſent à doctis uiris. Sed ſtultorum (ut inquit Tullius) plena ſunt omnia. Phaleræ quædam & os freno aureo ornatum, hunc aſellum in omnes inſultantem præſtant. Non hercle mirum ſi hic nouus Apollo adeò elata ceruice in omnes inuehitur, cum ſe aſſerat (tanta eſt inſania) ſolum huius ſeculi doctorem, inepte ut reliqua. Scripſit enim in grammaticis elegantias, ut qui inelegans & mutus cupiat fieri has perdiſcat. Ædidit librũ in dialecticis, aſſerens, non eſſe dialecticã præter Laurentianã, qui liber nil continet niſi ignorantiæ eius doctrinam, ab omnibus reprobatus atq; exploſus, ut qui ab homine eius doctrinę penitus inſcio ſit profectus. In philoſophicis neſcio quid latrauit, damnãs Ariſtotelẽ, atq; aſſerẽs tria tantũ eſſe prædicamẽta, ut q à philoſophiæ habitaculo longe aberrare uelit, hunc habeat itineris ducẽ. Hiſtorias eſt aggreſſus, in qbus geſta principis ad omnia egregij regis Aragonũ, ſtilo inſulſiſſimo denigrauit, ut non immerito uir doctiſſimus Bartholomæus Fatius,

Philoſophorũ oſorem notat.

eius innumeros etiam in grammaticis defectus unico libro ſit complexus. Oratoriæ artis commentaria meditatur, in quibus operam perdat licet, ſi quis elinguis & abſurdus uelit euadere in dicendo. Leges & iura ciuilia adeo callet, ut triennio ſe Acurſium ſuperaturum ſcribendo aſſeueret. Quid ergo mirum, ſi tot doctrinarum choro, tot muſarum cœtu Valla noſter circũuallatus, ita obſeſſus ſit, ut caſtra ſtulticiæ nequeat egredi? Quid mirum, ſi tali comitatu confiſus, omnibus priſcis autoribus detrahit, ut ſibi non laudem, ſed ignominiam adijcat? Principium procemij libri elegantiarum quinti ampulloſum eſt & uanitate plenum. Tertius (hic ait) & prope quartus annus agitur peregrinãti ſemper & per omnia maria uolitanti, proxima æſtate, & quidem totã militiam experto, quod utrum honeſtiore, an magis neceſſaria cauſa fecerim neſcio. At ego ſcio te neceſſitate coactum regẽ Arogonium principem clariſſimum edendi neceſſitate ſecutum fuiſſe. Quamuis quis barbarus eſt locutus, ut tertius & prope quartus annus agitur? quod hoc eſt ænigma? ferè, non prope dicendum fuit. Quo eſt enim modo annus quartus prope tertiam? loco ne, an tempore? Si tempore, exprime illud qua ſit propinquitate. Sed illud dignum Laurentij proſopopœia, tot maria emenſum Vallam fuiſſe credidi alterum Vlyſſem, aut Æneam ad Italiam longos poſt errores aducctum, non Vallam, qui nuſquam mare, niſi Neapoli uidit, neq; eſt unquã pelagus ingreſſus. Nam per maria uolitanti, quis unquam ſe per maria uolitare dixit? Niſi Dædali more alis ſumptis per tot maria uolitauit. Rectius cerebrum ſuum ex plumis confectum dixiſſet per maria uolitaſſe. Militiam expertο iactauit: Marium aut Hannibalem crederes, non hominem timidum, ignauum, torpentem, qui nunquam enſem nudum conſpexit. Miror cur de hac peregrinatione ac militia tam præclara non confecerit commentaria, ad præbendum ſcriptoribus amplam materiam hominis deridendi. O monſtrum ſeditioſum, turbulentum, ad terras ultimas deportandũ, quod unquã tale portentum dijs hominibusq; infeſtum eſt omnibus ſeculis auditum. Procreauit olim terra (ut ferunt fabulæ) Gigantes, qui magnitudine corporum fiſi ſuperis bellum inferre conarentur. Multa monſtra protuliſſe Neptunum in hominum perniciem dicunt. Scylla & Charybdis feruntur Dulichias uexaſſe rates. Et Syrenes cãtu homines decepiſſe. Serpẽtes inſuper immanes pluribus nocuere. At Valla non Gigas corpore, ſed cicada uoce omnibus moleſta, non maris, ſed in mare deijciendum monſtrum, non Scylla, ſed ſterquilinij ſella putrida, non Charybdis, ſed omni doctrina carens fatuus, non ſerpens, ſed torpens, importunum ac nefarium uiris doctis bellum indixit, ſibi palmam ſcientiarũ omnium aſcribens. Proh bone Deus, tanta ne uteris clementia, ut patiaris hoſtem fidei, male de religione ſentientem, mortuis ac uiuis moleſtum, de quo iam præiudicium Neapoli factum ſcimus, tam diu eſſe impunitum. Quanquã tanta immanitas nequaquã ſupplicio caret, dementia enim

In procemium elegantiarum Vallæ.

enim(peſſima omnium malorum)afficiuntur impij & contumelioſi,ſtulticia torquentur, inſania uexantur, quæ affert omne recti atq; honeſti diſcrimen. Hic niſi eſſet omnium qui uiuant dementiſſimus: Ariſtotelis philoſophię,Ciceronis eloquentiæ, Varronis doctrinæ, principum(ut cæteros omittam)latinæ linguæ ornamenta, Boëtij & Alberti doctiſſimorum philoſophorũ auderet, niſi cum ſumma reuerentia & ueneratione meminiſſe. Hic niſi eſſet inſuauiſſimus, præſumeret redarguere tales uiros & eorum uerba & ſentẽtias carpere. Videte quanta ſit huius prodigij cæcitas & inſania. Latinorum uerborum proprietas, uis, ſignificatio, conſtructio non tantum ratione, quantũ ueterũ ſcriptorũ autoritate cõſtant. Qua ſublata latinæ linguæ fundamentũ & ſuſtentaculũ pereat neceſſe eſt. Latine enim loquendi uſus ſemper fuit magiſter, qui ſolum autorum priſcorũ libris & ſcriptis continetur. Iſte ueſanus conuiciator, ſuperorũ omnium autoritate ſemota, noua ſenſa uerbis indidit, nouum ſcribendi morẽ introducit, tanta præſumptione uſus, ut ſibi ſoli pluſquam reliquis omnibus tribuat autoritatis. Recenſui pauca ex infinitis penè locis, in quibus illius iactatoris inſania & uerboſitas temeraria, uelut equus ſine freno aut ratione uagatur, non quidem ut mihi deſumerẽ defendendorũ priſcorum uirorum munus (quippe qui etiam taciti ſe defendunt, illorumq; autoritas ſatis ex ſeipſa munita ſit omni gentium cõſenſu, aduerſum ſtultam rabulæ importuniſſimi dicacitatem) ſed ut tanta audacia, tanta impudentia ſtultiſſimæ pecudis non eſſet ignota. Non enim exiſtimo quẽpiam ita amentem eſſe futurũ, ut Vallam nedum perferendũ, ſed ne longiſſimo quidẽ interuallo æquandũ putet illis quos dicit erraſſe. Sed ut homo leuis ex his fatuis qui uulgo per urbes diſcurrẽtes ſe Imperatores eſſe aut Pontifices aſſeuerãt, ſibi perſuaſit omni ſcientiarum facultate eſſe cæteris ſuperiorẽ, tantamq; ſibi ineſſe ſapientiam, ut omnibus priſcis non ſolum ſit cõparandus, ſed etiam anteponẽdus. Quod perinde in animo illius eſt infixum ac ſi id eſſet ueriſſimũ. Et poſtea quoniam tanta aliorũ eſt negligentia, ut hanc pleniſſimo cornu theſauri copiam abſconſam non cognoſcant, neceſſe eſt ut ipſemet ſuam inſaniã oſtẽtet, prædicet, & ſe grãmaticorum, rhetorũ, philoſophorũ, cæterarumq; diſciplinarũ doctorẽ unicum pręſentis ſeculi, & ſtultorũ principem apertiſſime profiteatᵃ. Nil nunc reſtat, niſi ut quod ſibimet perſuaſit, & alijs quoq; perſuadeat. Sed quoniã nonnullorũ æmulatione maliuolorũ atq; inuidia factum eſt ut tanta uirtus ſit multis ignota, nos ut ipſam palàm omnibus faciamus, decernemus ei triumphũ & lauream coronã, ne amplius addubitari poſſit Vallã noſtrum ſtultorũ atq; inſanorũ principatũ poſſidere. Itaq; ut Florentini ſolent in feſtis ſuis aliquando curru triũphali inſanos uehere, quod eſt iucundiſſimum ſpectaculum. Ita nos iſti triumphũ decernamus tanquã doctorũ omniũ uictori, ob omnes gentes ingenij acumine ſuperatas. Currus itaq; erit non ex ebore(nam id quidẽ uulgare uidetᵃ)ſed ex Gigantũ oſſibus cõpactus, ut homo

Latinitas in quo conſiſtat.

Triũphus Vallæ ridiculus.

ut homo immanis immanium corporũ robore uehatur. Non tepetibus, ſed pellibus ſternetur hircinis, triumphantis naturam redolentibus. Ipſe adſtans alteraq; manu ſphungem, altera fœnicem geſtans hallucināti perſimilis, oculosq; fanaticos hac illac circumferens. Coronam geſtabit in capite ex folijs lauri, decoctis lucanicis immixtis, ut aliquo ſuaui odore nauſeantis comitũ faſtidio mens feſſa reficiatur. Folijs inſcriptum literis aureis erit, ſtulticiæ alumno. Elephanti currum ducent, quo beluæ ingentes ingentiorem trahant. Circumſtabunt in curru muſæ omnes uelut ancillæ hymnum Apollini educatori gnati ſui dicentes, ſed uoce rauca & ſubmiſſa, ut potius gemere ob tantam uiri inſaniam quàm canere uideantur. His aderunt proximiores cum cithara abſq; fidibus, quod eas mures corroſerint. Phœbusq; mœſtus, quod arte ſua uti nequeat in honorem triumphi. Pallas cum ſcuto & enſe, quo muſcas abigat, ne ſint uati ſuo moleſtæ. Minerua librum pergrandem ſuper humeris geſtabit opibus triumphantis refertum, cuius inſcriptio erit, ſtulticiæ copia. Corui in ſponda currus uoce illa ſua perblanda nouello philoſopho alludēt. Noctuæ ac bubones circumaduolabunt, carmen ſuum ferale canentes. Præibunt currum manibus poſt terga reuinctis omnes diſciplinarum omnium principes capite pileato, uelut ab hoc nouo liberalium artium architecto ſapientię certamine ſuperati. Ariſtoteles in primis, Albertus magnus, cæteriq; philoſophi ab hoc uno emendati. Tum M. Varro, M. Tullius, Saluſtius, Lactantius, Grammatici omnes, Hiſtorici, Poëtę, Theologi, qui ob triumphantē dementiam lamententur. Poſt hos curru proximiores ſatyri fauniq; ſequentur: Sileni ſui auribus in pſalterio & cymbalis plaudentes. Hos inter pſallentium modo permixti erunt aſini, tibicinum loco rugitu magno ſonoroq;, ac etiam uentris crepitibus triumphantis famam & gloriam tollentes, ut & plauſu, riſuq; geſtire & læta eſſe omnia uideantur. Centauri quoq; aderunt uexilla deferētes, in quibus inſcriptum erit: Stultorum regnũ peruagatum. Hunc longe poſt comitabūtur liberales artes, quæ ſe ab hoc ueſano non ornatas, ſed proſtitutas querentur. Puerorum quoq; turba aderit balbutientium neſcio quid ruſticum magno comitatu barbariſmorum ac ſolœciſmorum, quorum inueniendorum hic autor fuerit permaximus. Cum his Nymphæ ſylueſtres & maris accolæ, monſtra ingentia honorem ſui generis homini impertientur, agentes choreas, & thyrſos manibus more debacchantium ferentes. Ipſe egregius Imperator grauitate illa elephantina, qui inanem laudem reſpuat, manu omnes admonebit, ut de ſuis laudibus parcius loquantur, remittant aliquid de cupiditate laudandi. Nam quamuis Romanæ linguæ imperium longius propagarit, quamuis linguam latinam uagantem errantemq; per deuia & ferè deperditam à barbarisq; oppreſſam, ipſe ſolus ſua opera, impenſaq;, poſt multos pelagi terræq; labores cerebro per maria uolitāte urbi reſtituerit, tamen parcius uelle celebrari decantariq;

laudes

laudes ſuas, cum ipſe haud inſcius ſit, quid eſſe cõferant ad beatam uitam, ſapientis animi fortisq; eſſe, de ſe tacere, nõ detrahere alijs, laudare omnes, nõ eſſe oſtentatorem, non uerboſum, non mendacem, non iactatorem, non dicacem, non proteruum. Poſt hæc uerba ad ſuos laudatores diſperſa, capitolio propinquans, omnibus his quos captiuos ante currum duxerit in obſcurum carcerem truſis, cum inutilis ſe uiuo illorum doctrina & ſcientia ſit futura: Iouis optimi maximiq; templum ingredietur, pergrande bouinum caput, ſuæ doctrinæ teſtem, præclarum domum ex uoto daturus. Peractisq; de more ſacris, cæſisq; boue pecude aſino, atq; illorum extis Phœbo ſacratis, omnium corda triumphi inſignia domum ſecum ferens, inter aſinorum cohortẽ ſuo oratori plaudentium ridebit, ubi deorũ hominumq; odio perpetua ignominia infamiaq; tabeſcat. Hic erit inſignis triumphus impij Vallæ, qui nulla ex parte triumphis Cæſaris cedet. Sed non erit his opinor cõtentus, maiora poſtulabit, ſtatuam primum æneam, deauratam in gymnaſio academiæ, cum laurea corona, atq; inſcriptione magnifica, quæ contineat: Omnium artium liberalium architecto. Tum inter diuos uolet referri, cui uota fiant tanquam ſacro uati, qui ſapientiã expugnarit. Hic egregij hominis cupido requieſcet, ſatis ſuo labori factum putans, ſi uiuens colatur. Verum non conquiſcet animus laudis auidus. Meditabitur grande uolumen, in quo ſua errata oſtenderet. Scio hæc ſibi plurimum diſplicebunt, non tanquã contra eum, ſed ut non latine, non eleganter & cum barbariſmis & ſolœciſmis deſcripta. Sed non recuſo, quin me iterũ latini ſermonis inſcium dicat. Credo his qui hæc legent, nõ barbare, ſed ſatis latine, ſatis facunde, ſatis aperte putabũt à me eius ignorantiam, amentiam, inſaniam, procacitatem, temeritatem, proteruiam eſſe deſcriptam. Quod ſi hæc illi parum & minus bene à me compacta uidebuntur, efferam alia in alio dicendi genere, ut longiori forſan oratione alium decernemus triumphum, ut ampliorem illi reprehendendi nos materiam præbeamus. Gloriatur inſulſa belua, ſe Bartholomæum Fatium, & Antonium Panormitã uiros doctiſſimos ſuiq; diſſimilimos, qui in eũ ſcripſerunt, reſpondendo compeſcuiſſe. Blandiatur ſibi quantum libet, dummodo id meminerit, ſe illorum dictis & reſperſum fuligine quo in nullo lauacro poterit aboleri. At eius purgatio ut inepta puerilisq; oboleuit, aliorum accuſatio illuſtris inter multos diffuſa, manifeſtam illius ignorantiam oſtendunt. Sed hæc ſatis in primo congreſſu, in reliquum erimus paratiores, & ita, ut unica acie minime nos ſentiat eſſe defeſſos. Deſcribetur uita, omnis hæreſis patefiet. Opus Neapolitanũ in lucẽ prodidit. Dicet cauſam ſine aduocato. Oſtendet quomodo Boëtiũ de Trinitate, quomodo Auguſtinũ de Fato, de diuina prouidẽtia belua improuida reprehẽdat. Quod ſi cæteri deſint, ego eius nomẽ ꝓfiteor me in iudiciũ delaturũ.

Anticipata excuſatio Poggij.

S Poggij

POGGII FLORENTINI INVECTIVA SECVNDA, IN L. VALLAM.

NIHIL unquam mihi optatius accidere potuiſſet, quàm ut Laurentius Valla dementium ac inſanorum princeps egregius, orationi meæ quàm contra eius ſtulticiam ſcripſeram, multis uoluminibus reſponderet. Veriſſimum quidē teſtimonium ſuis ſcriptis mihi præſtitit, iuſtiſſimum meritumq́; ſuæ ſtulticiæ triumphū à me ſibi fuiſſe decretum, potiusq́; multa à me omiſſa eſſe, quæ ad decorem amplitudinemq́; triumphantis pro eius ornamentis ampliſſimis pertinerent, quàm aliquid ex affectione additum, quo maior meritis honor eius deſcriberet. Ipſe enim quæri uidetur triumphi pompam, & rerum apparatum exiliorem ac tenuiorem fuiſſe deſcriptum, quam exigere hominis merita uiderētur. Ego forſan inuidia motus ut ait, multa de triumphi ſpectaculo reticui conſulto, ne uiderer in eius laudibus nimium profuſus. Parce enim homines & modice laudandi ſunt, ne nimia & excellens laus in uituperationem uertatur. Verum deinceps propenſior ero in prędicandis uirtutibus eius, qui ob aliorum aut inuidiam, aut negligentiam ipſe ſolus laudes ſuas narret, ut cæteris de ſe mentiendi beneq́; ſentiendi laborem adimat. Ita ſanè agendum eſt inter ingratos, ut poſtquam cæteri tantam eloquentiam huius, tantam doctrinam, tantam in omni re ſapientiam non cognoſcunt, ipſe ſuas laudes, quamuis id turpiſſimum habeatur, tamen neceſſitate coactus celebret, decantet, ſcribat, & iniquorum auribus ſæpius refricet, ſi quomodo poſſit id quod de ſe ſolus ſentit & alijs perſuadere. Contexuit Valla noſter aduerſus me tres libros ſuę temeritatis, iactantiæ, dementiæ teſtes copioſiſſimos, longo ſanè ſermone atq; odioſo, inſulſos, ineptos, mendaces, turpes, ingenium, mores, uitam, eloquentiam repręſentantes. Quorum primi duo in meam detractionem ſcribuntur, & confutationem eorum quæ à me obijciebantur. Tertius mearum epiſtolarum iudicio, ſuos errores continet & triumphum. Hos ille inſanus cum ſcripſiſſet, digna uiſa res erat inſpicere hominem hallucinantem, fanaticum, erecta ceruice, turbido uultu, aſpectu toruo, oculis ſtupidis, ita ut ſæpius pedem offenderet grandiori paſſu cum quodam hypocrita à diſcipulorum grege, qui ſuo præclaro imperatori cathenulam facerēt, incedere per urbem diſcurrentis inſani more, quinterniones huius falſæ orationis ferentem in manibus, tanquam qui cauſarum libellos iudici porrigunt litigantes, oſtentantemq́;, obuijs, hanc ſuam inanem & incōditam fabellam, & ſubinde percontantem, ſatis ne abunde, ſatis ne ſcite, ſatis ne eloquenter & cum ſumma prudentia mihi reſponſum putarent, minime uictum, ſuperatum, deie-

Valla quid in Poggium ſcripſerit.

ctum,

ctum,proſtratumq́ꝫ arbitrarentur.Si qui ſtulticiæ ſuæ aſſentiebãtur,lætus ac ridens abibat tanquam iterum triumphaturus. Si qui uero addubitare ſe dicerent & conſultius cogitandum,nil eos intelligere aſſeuerabat, & neque ſuam uim in dicendo, neqꝫ argumentandi rationem, neqꝫ eloquentiæ copiam cognoſcere.Quę cum mihi ab amicis referrentur,ridere cogebar ueſaniam tam proterui monſtri,& ſimul laudare imprudentiam ſtultiſſimi rabulæ, qui abſqꝫ ullo meo negocio tam aperte ſuam ipſe in omni re dementiam profiteretur.Quamuis enim iure humanitatis ſimiles ſtulti citius miſeratione quàm irriſione cenſeantur digni, tamen neſcio quo pacto nos eiuſmodi homines ad riſum potius moueant,quàm ad miſericordiã.Quis enim non rideat,cum aſpiciat quendam perſonatum,immanẽ forma humana beluam, publice inſanum,tot ludos & iocos ædentem nobis,& ea ſcribentem,loquentem,ſentientem,quibus etiam mortuis ſi fieri poſſet riſus excitaretur: Ita eſt profecto, nullus peſtilentior morbus,nullus deterior,quam qui non ſentitur.Quo accidit,ut animũ ægri & mente capti medicum non quærant,neqꝫ appetant ſanitatẽ.Nam cum ægros ſe non cognoſcunt, de recuperanda ualitudine non laborant.Sed ego unde primum exordiar, reſpondere effrenatæ temeritati nequiſſimi detractoris: A criminibus ne, quæ in me confert latrator omniũ qui uiuant impudentiſſimus: At impuro conuiciatori reſcribere & turpe eſt, & uiro bono indignum,præſertim cum inania ſint,& ab ſpurciſſimo lenone obijciantur temere, nulloq́ꝫ teſte, nulloq́ꝫ autore prolata. An ab inani impudentiáqꝫ iactãtia beluæ inquinatiſſimæ,quæ tumet bufonis more, & adeò uentoſa temerariaqꝫ elatione ducitur,ut Æoli filius eſſe credatur: At ea tãta eſt, tantoq́ꝫ uerborum ſtrepitu diffuſa,ut non uerbis eſſet,ſed fuſtibus coërcẽda. An ab his quibus me uelut indoctum, & latinæ linguæ ignarum iurgando accuſat: At deteriore metu,cum nunc leonem,nunc Herculem ſe eſſe profiteatur,ne cum tam ualida beſtia,& cum nouello Hercule ſit decertandũ. An ab hæreſi,qua Chriſtũ decoctor fidei ſpurciſſimus abnegauit: At hoc in poſtremam aciem reſeruamus. A qua nam ergo re exordium ſumemus: A criminibus ſi libet,ut quamprimum meritam uictoriæ coronam reportet, atqꝫ ita ut non uomitionem,ſed ſtercus ab ſe emiſſum ore immundo deglutire cogatur.De doctrina poſtmodum agetur paucis.Tamen priuſquam eam partem attingam,pauca mihi de eius iactantia falſaq́ꝫ calumnia diſputanda.Orditur primum librum ſuæ ſtulticiæ furunculus noſter uerbis Ciceronis, qui bus utitur in procœmio de finibus bonorum & malorum. Credo ut adijceret autoritatem ſuæ dementię Ciceronis dignitate.Dicit inualeſcente quotidie operis ſui gloria,me inuidia cõmotum,obuiam ſuis præclariſſimis laudibus ire uoluiſſe, more Marci Catonis, qui propter inuidiam ob res Cæſaris geſtas,iurauit ſe illum capitis accerſiturum.Videte hominem peruerſum, ſubdolum,in detrahendi exercitio inueteratum,etiam cum ſe à maledictis excu

Varietatẽ exordiendi argumentatur.

De iactantia Vallæ.

ſat, in ea cauſa in qua ob maledicendi artem accuſatur, nequit ſe à maledicentia abſtinere. Hoc deerat amentiæ perfidioſiſſimi portenti, ut adderet ſuis detractionibus: Marcum Catonem rerum geſtarum Cæſaris inuidia ductũ illum accuſare uoluiſſe. Vide quantum maledicendi uoluptas poſſit & cupiditas detrahendi. Marcum Catonem uirum ſanctiſſimum, de cuius ſummis laudibus & omnes prædicãt, & Cicero noſter ſcripſit: Valla Catone melior in crimine inuidiæ uocat, ut aut aperte mentiri ſe, aut inſcitia Catonis hiſtoriam ſe neſcire fateri cogatur. A quo habes autore dementiſſime rabula, Catonem decreuiſſe, Cæſarem ob res eius geſtas propter inuidiam accuſare? Nemo ad hoc tempus hoc uitium Catoni aſcripſit pręter temerariũ Vallã, tanto eſt ſtudio, alieni dignitati & laudibus derogandi. Imitatus eſt Laurentius noſter falſiſſimus, & ſuæ ſtulticiæ plenus, furem quendam nobilem, qui cum ad ſupplicium duceretur, etiam in uia argenteam fibulam à zona pendentem cuidam abſcidit. In iudicium doctorum hominum uocatus Valla, dum detrahendi bonis & doctis uiris crimen diluere conatur, fungitur officio detractoris, & in ipſa criminis purgatione nouum crimen adnectit. Addens reliquis quos petulanti ore inſequitur & Catonem, ut ego ægre non debeam ferre me ſocium Catonis in eo crimine aſcribi. Sed quid oro in te eſt nobilis belua, ut tibi nedum Poggius, ſed quiuis uiliſſimus atq; abiectiſſimus homuncio debeat inuidere? Num genus, num uirtus, num ingenium, num doctrina, num opes, num dignitas, quæ in te nulla ſunt, poſſunt quenquam uel ſtultum ad inuidiam commouere? Si pecudi inſulſæ, abiecto cadaueri, fanatico conuitiatori, ſpurco aſino inuidendum eſt, fateor me inuidum eſſe. Sed ut iocari incipiam. In me certe hoc uitium quadrare non poteſt. Nam cum inuidere, ut Ciceroni placet, animis uidendo ſenſum trahat, ego autem ſenex parum uideam, ita ut ocularibus mihi ſit opus, non poteſt hoc uitium uere aſcribi mihi. Sed fac me inuidum: Quæ inuidia habenda eſt homini ueſano, cui pudor habetur pro impudentia, furioſo, ſtulto, petulanti propter opus illud inſulſum à te adeò decãtatum, quod omnes qui aliquid ſapiunt, ob eius abſurditatem in latrinas ad tergendas nates iudicant eſſe abijciendum? Tu ſolus illud laudas, extollis, in cœlum effers, tibiq; ex eo ſterquilinio magnam gloriam, æternam laudem comparatum putas. At nemo tibi credit, nemo fidem præſtat, nemo aſſentitur. Perſuadeas hoc cæteris oportet qui longe à te diſſentiunt, & illud ueluti nauigium ſtulticiæ à barbaris delatum iudicant. Niſi forſan aliquis tibi par dementia & ſtulticia ipſum probet, cum ueteri prouerbio: Pares cum paribus facile congregentur. Stultus enim ſtulticiam alterius laudat ad tuendam ſuam, & peccantium multitudo conſueuit errata defendere. Sed quid eſt dij boni in Valla noſtro ualle dementiæ circũſcripto, quod quamuis ignauiſſimum debeat ad inuidiam excitare? Quis eſt qui uel tenui inuidiæ ſuſpitione proſequi poſſit ſtupidum aſinum, inſulſum rabulam

Ab inuidia ſe purgat.

uerborum

uerborum pharmacopolam, ganeonem immundum, mentis inopem, detra ctorem dicacem, qui adeò effertur ſtulticia, adeò ſe probat, & infinitis laudibus extollit, ut ſtomachum etiam fœtidę ſentinæ commoueret. Non eſt, non eſt cur Valla noſter me inuidum appellet. Niſi forſan exiſtimet ſe parum pro ſua dignitate à me eſſe in prima oratione mea laudatum. At bono ſit animo, efficiam profectò ut copioſius enarrem uirtutes poſthac ſuas, atq; ita ut ſe bene & opulenter à me neq; docto, neq; copioſo dicendi exceptum putet. Hic uiros doctiſſimos ſuiq; diſſimilimos Antonium Panormitã, & Bartholomæum Fatium, à ſe ſuperatos & proſtratos tanquam à leone gloriatur, ut miretur hallucinator, me poſt illorum ruinam auſum ſcribere contra leonem, id eſt, contra beluarum regem. Mira profectò uirtus & fortitudo, duos doctos ab indocto, ſapientes à ſtulto, prudentes à fanatico, robuſtiſſimos ab imbecillo latrunculo ſuperatos. Digna quoq; res eſt quæ Romanorum annalibus inſeratur. Cur non & his addidiſti uirum doctiſſimum Porcellum, qui tot uerſus in tuam ſtulticiã, & mores reprobos ſcripſit elegantiſſime. Credo te cum poëſi certare noluiſſe, cum artem oratoriam profitearis. Sed quis eſt oro huius autor uictoriæ: Valla. Quis huius rei teſtis: Valla. Quis huius tam præclari deſcriptor ac prædicator belli: Solus Valla. Ergo ignauiſſimi, mẽdaciſſimi Thraſonis teſtimonio in propria cauſa credat, cuius ne in aliena quidẽ quãuis uiliſſima ullius ponderis aut autoritatis uerba putarentur. Quid uero ait Bartholomæus, quid Panormita: Vallam ſcurram eſſe uiliſſimum, per compita & triuia cum pueris certare de uerbis ſolitum, hominem abiectum, profugum, maledicũ, cum ab ſe ob inſcitiam latinæ linguæ, quam in illa ſua præclara hiſtoria oſtenderat, acriter caſtigatus fuiſſet, uomitionem quandam & uentris ſeceſſum ad ſeſe purgandum ædidiſſe, quam ipſi contẽpſerint, & indignam putarint cui reſponderetur, quanquam nunquam ad illos tuorum anticatonum noticia peruenit. Nemo enim ad hãc diem adeò ſtultus repertus eſt, qui in illis ſcribendis operam uellet perdere. Tu tamen ita illos ruere feciſti ut ambo ſint penes inclytum regem in honore, opibus, dignitate. Tu iactator inſane, ab eo reiectus, pulſus, excluſus in tuæ mendicitatis nitore, in quo diutius iacuiſſes, niſi Pontificis humanitas ſuccurriſſet. Sed poſtquam de ſpurciſſimi ganeonis effrenata ſtolidaq; iactantia loqui cœpimus, paulùm in ſuæ gloriæ commemoratione uerſemur. Libens tanti uiri, tam docti, tam egregij, tam fortis in bello gloriam tracto. Primum finxit, inualeſcentis operis ſui gloriam me ad inuidiam commouiſſe. Ampulloſa nimium inſulſæ pecudis iactantia, nedum exteris, ſed etiam domeſticis ignota. Maxima profectò illius operis gloria eſt in quo plures terrores quàm uerba continentur, ut materiem quandam ſtulticiæ omnes qui aliquid ſapiant eſſe fateantur, quod adeò nobile eſt, ut nullus ne obolo quidem emere dignetur. Leonem ſe appellat Valla noſter. Coëgit aliquando neceſſitas uel inuitum, ut ſe beluarũ prin- *Iactãtia Vallæ.*

cipem faterer. Ex horrui tamen ad tantæ beſtiæ nomen, ſed conſpiciens illũ omnino exarmatum, ſine dentibus, ſine unguibus, debilem, macilẽtum, paulum à timore conſtiti. Herculem ſe appellat: Id quidẽ concedo, dum non modo adijciat furentem, & cito igne periturum. Sed hic noſter qui ſibi nomen Herculis deſumpſit, non leonis Nemei, ſed aſini Neapolitani à ſe deuicti pelle detectus incedit. Nota fabula eſt, cum Neapoli aſelli calce de uia offenſus eſſet, uecte de manu medici arrepta, aſinum uir fortiſſimus magna ui animi occidit, quamuis inuitum. Parentem enim ſuum uidebatur occidere. Macte puer uirtute, ſic itur ad aſtra. Scribit aſellus ſtupidus ſuæ profeſſionis immemor. Nihil inuenies in meis ſcriptis arroganter dictum, nihil ambitioſum, nihil inſolens. Hæc Vallea uerba ſunt, ſuomet teſtimonio admodum falſa. Nihil enim ſua arrogantia iactantius, nihil ſua ambitione peruerſius, nihil inſolẽtia poteſt ſuperbius inueniri. Tantum ſibi arrogat hic noſter demens, qui uerba ſua paſſim ſpargit inconſiderate nimium, tanquam aſinus uentris crepitus, ut ſe immortalitatem aſſecutum putet. At uideamus quam ſibi conſtet hic fanaticus exclamator, nil ſibi arrogans, nil ſe laudans, nil ſe extollens. Mitto quod leoni ſe æquiparat, quod Herculi, quod tridẽte Neptuni & Iouis fulminibus cõfoſſurum ſe nouus Neptunus & Iupiter minatur. Mitto quod me de poſſeſſione ſui cœli illum detrudere conatum ſcribit. Quo in loco ſi quærerem quod appellat ſuum cœlum, niſi mẽtulam, quam publice tenet, ſuper quam incubat, cœlum, id eſt, requiem ſuam appellet, ipſe dicere non poſſit. Mitto quod ais: Cicero abs te cum me uituperas uituperatur. Magna Ciceronis Vallea conſuetudo & cognatio intima, ut alter in alterius uituperatione comprehẽdatur. Illa miror magis, in qua tua inſolens iactantia deprehenditur, ais alio in loco: Libet mihi gratulari nonnihil labori, ſtudio, ingenio, operi meo. Nulla in his uerbis iactantia continetur. Sanè ſibimet ſolus, poſtquam ab alijs ea cura abeſt. Quid eſt belua, in quo præter ignorantiam, ſtultitiam, dementiam, & uitæ probra gratulari queas? Potius eſſet certe tuæ inſaniæ miſerandum. Illa uero iactantia palinaris. Nam cum de Hieronymi ab eo ſtultiſſime reprehenſi translatione dixiſſem. Inter cætera quæ boator inſanus loquitur, hęc addidit: Niſi quod melius quã prior interpres transfero, ut mea translatio ſit ſancta ſcriptura appellãda. Quid ò ſordida beſtia ab homine prophano, perfido, hæretico, ſanctum prodire poteſt? At non potius obſcœnum, turpe, pernicioſum. Bibliam credo trãſtulit hic barbarus furioſus, & non in uerbulis quibuſdam more grãmaticorum tanquam in ſcopo hęſit, & omnes interpretes accuſans. Nouus hic doctor gentiũ & alter in ſcriptura ſacra Origines alio in loco ait: Vt meo ſeculo poſteritatiq; ꝓdeſſem, pro ut certe quãtum ſpero prodero. Si ſtulticia, amentia, peruicacia prodeſſent, plus certe linguæ latinæ & mortalibus omnibus, quã Cicero, Marcus Varro, cæteriq; præſtantes eloquẽtia & doctrina uiri profuiſſes. Adijcis inſuper

inſanus

inſanus caper ſolitæ iactantiæ. Quippe qui de Priſciani tanquã de Herculis manu clauam eripit, fortis homo nimium, qui mortuũ in pugna ſuperat, & de manu eius eripit ignorantiæ clauam. Cum dixiſſem: Vallam cõmunem doctorum omnium eſſe hoſtem, uidete qua iactantia, qua temeritate, qua im pudentia reſpondeat. Docti illi quidem aut peritiſſimi, elegantes, latini, & ſi uis etiam ſapientes, uerum ego doctior, peritior, elegantior, & ſi uerum dixi ſti de illis, etiam ſapientior. Neq; id ſolum ratione quã mox ſubijciam cõſtat, ſed etiam multorũ hominum teſtimonio: Leonardi, Guarini, Auriſpæ alio rumq; plurimorũ, qui de mei operis laude ſcripſerũt. Quid ad hanc Thraſo niam iactantiam, effrenatamq; dementiam addi poteſt? Non'ne pudet inſana belua, ſcribere te doctiorẽ, peritiorem, elegantiorem, ſapientiorem illis pri ſcis uiris doctiſſimis, quem ne in cocum quidem habere uoluiſſent uirum ſtul tiſſimũ & ignauiſſimum omnium qui uiuant? Sed quando te oro, quomodo, quo tempore iſti opus tuum inſulſum & ridiculũ laudarunt, qui aut nunquã illud uiderint, aut certe non legerint? Leonardus quippe Aretinus, quo cum mihi quinquaginta fermè annis ſingularis fuit amicitia, quiq; mecũ ſua omnia cõmunicauit, nedum te non laudauit, ſed ſemper ingentem beſtiam (ut ſuis utar uerbis) & furibũdum animal exiſtimauit. Neq; etiam alij quos nominas aliquid in te, præter fanaticam inſaniam laudarunt. Verum ſi quas tibi lau des habes, affer teſtimonium ipſorum. Nam tibi iactatori inſano minime ho mines credunt. Nemo eſt ſanę mentis, qui tantum inanis gloriæ appetitum in quoquam eſſe crederet, ut ſe amplius iactaret, ut ſuperioribus quę in ſe ue ſana belua congerit, laudibus aliquid addi poſſe exiſtimaret. Verum ſi hoc quod ſequitur aduertat: Vallam noſtrum non hominem, ſed quoddã omni ratione uacuum eſſe & inſanum portentum è terra genitum putet, multoq; immanius quàm Gigantes illos qui Dijs bellum indixere. At enim, ut tan dem laudes ſuas aliqua præclara ſententia conſummaret. Qua de re tam multa ego, tamque egregia tradidi ex ſummis autoribus obſeruata, ut pu tem me ſatis ad æternitatem gloriæ, uel ob id capitulum cõparaſſe, & poſſe inter præſtantes enumerari ſcriptores, quem illi quoque quos reprehendi ſi reuiuiſcerent admirarentur. His uerbis teſtis ſibijpſi eſt Valla, nihil arro ganter, nihil ambitioſe à ſe dictum, nihil quod Thraſonem illum Terentia num redoleat & militem glorioſum. O uolatile cerebellum. O caput lardo & fumo refertum. O craſſa ceruix, tu unico capitulo iactator inſane, æter nam tibi gloriam comparaſti. Tu inter præſtantes ſcriptores enumeran dus, qui ne mulionibus quidem æquiparandus eſſes. Id ſolum à te eſt prola tum ueriſſime, illos quos reprehendis admiraturos ſi reuiuiſcerent, tantam in te eſſe dementiam, tantam inſaniam, tantam iactabundam proteruita tem, ut tibi uendicare audeas quod in ipſo Cicerone uitio datum eſſet. Ela pſum eſt ferè è manibus ob negligentiam oſtentationis genus inauditum

Iactãtia Vallæ alia.

Alia Vallæ iactantia.

& admodum prædicandum. Ait enim in ſecundi fine libri homo minime ia
Alijs item. ctabundus, minime arrogans, minime ambitioſus noſter Valla. O igit̃ opus
præclarum. O libros omnium lectione dignos. O aurea Laurẽtij præcepta.
Ridere profecto ſum coactus ad temerariam huius fatui de ſe prædicationẽ.
Si aurea huius fatui præcepta ſunt cenſenda, quod metalli genus Ariſtotelis,
Platonis, Ciceronis, Senecæ, cæterorumq́ priſcorũ pręceptis attribuemus?
Plumbum ut opinor. Sed hæc dementer ut reliqua. Profecto ut uulgò aiunt,
malos habes uicinos, qui ob inuidiam ut puto ipſi obmuteſcũt in tua cõmen-
datione. Te ſinunt tantum inanis ac ſtulti laboris in te laudando conſumere,
efficiuntq́ in ſua taciturnitate, ut teipſum laudare & magnificare coneris.
Sed quid eſt oro Thraſo noſter inſane, in quo præter ſtulticiam notam omni
bus, miſeram uitam, dementes mores, infamiam deteſtandam, doctorum o-
mnium odio gloriari queas? Nullum ad hanc diem audiui qui te non ſtultiſſi
mum, dementiſſimũ, & dignum ergaſtulo & compedibus iudicaret, omnes
rident, ſubſannant, os & oculos intorquent, cum à te tam ſtultam curam ſu-
ſcipi uident in tuis laudibus prædicandis, quæ non minus moleſtę ſunt audi-
entium auribus, quàm gannitus ſuis, aut ſerræ ſtridor. Miror cur non addi-
deris ad iactantiæ tuæ cumulum, te Titum Liuium (ut in te gloriari ſoles) e-
mendaſſe, ut alij rectius ſentiunt corrupiſſe. Eſſet longior futura oratio ſi o-
mnes locos recenſere uelim, in quibus illum hiſtorię parentem emendare uo
Iactantia alia. lens, ſacrilega manu uerũ ſenſum peruertiſti. Nam quod ſanctiſſimũ uirum
Pontificem noſtrum bene de te & ſentire & loqui iactanter ſcribis: Tua iſtec,
non illius eſt prædicatio, longe ab hac ſententia alienus eſt animus ſuus. Ego
enim qui cum eo ſæpius aliquanto quàm tu loquor, melius quã tu noui quid
ipſe de te loquatur & ſentiat. Es profecto ſibi charus nõ minus quàm Thraſo
nem illum Terentianum ſuo regi acceptum legimus. Te ſæpius accerſit ſci-
licet, tecum loquitur, tecum communicat conſilium, te charum habet, te do
ctum, prudentem, modeſtum, magni conſilij uirum ſecum eſſe cõtinuo uult,
ut tu iam ſolus apud Pontificem regnes. Nam quod ab ipſo te legendi exer-
citio nummis officio donatum oſtentas, & in multis alijs Princeps noſter be-
neficus & liberalis fuit, ſed in te ſolo oleum & operã perdidit. Similia doctis
pariter & indoctis contulit. Deum imitamus, qui ſuper iuſtos & iniuſtos fa-
cit pluere & oriri ſolẽ. Sed recenſe cauſam quæſo cur Põtifex in te benignus
fuit, cum tanquam alter Achimenides, Virgilianus ignoti noua forma uiri
Poliphemum fugiens, ex illis Neapolitanis ſcopulis ad quas naufragium fe-
ceras, eiectus, nudus, inops, ſqualidus, horridioribus capillis ut famem præ
ſe ferre uiderentur ad nos ueniſſes. Mouerunt interceſſores quidam Pontifi-
cis animum, ad tui nondum cogniti (diutius enim abfueras) miſericordiam.
Itaq; primum legendi exercitium dedit, in quo quãtum profeceris, teſtantur
auditores tui, quos omnes ſtultiores multo quã acceſſerant reddidiſti. Cum
dedis

dedit officium, ſed Vallæ nondum noto, non tua amentia cognita, non perſpecta ſcurrilitate, humilis enim egens, pulſus, eiectus à rege inclyto Romam ueneras, ita ſubmiſſus ut ſtipem petere uidereris. Ita non tibi, ſed egeſtati, inopiæ, mendicitati ſubuenit. Nam legendi publice exercitium plurimi habent, ut nulla palma tibi ex eo debeatur. Sed in nullo alio opera perijt & impenſa, niſi in te ſolo, qui iam quinquennium in ſolius Quintiliani inepta lectione uerſaris, quem ſolum laudas in arte dicendi. Ciceronem uero deſpicis ignorãtiæ culpa. At ſi hæc pontifex hodie daturus eſſet, mihi crede, algeres pediculorum & pulicum eſca. Quoniã de doctrinæ temeraria iactantia quędam intulimus, attingamus ſi placet eodem in genere bellicas res, & imperatoris noſtri uirtutes, in quibus ſuas expeditiones, prælia, errores, abſque ulla oſtentatione narrauit. Equidem ridere coactus ſum, cum peregrinationes maritimas, cum naualia certamina, cum exercitus pugna, caſtra ab illo ignauo lepore ad umbram pauitante deſcripta legi. Subijt memoria egregij belli quod inter mures & ranas ab Homero deſcribitur, in quo hæc noſtra loquax & moleſta rana magnifica ædidiſſet opera, palmámque uictoriæ ſuis commilitionibus tribuiſſet. Gloriatur Valla in acie ſe fuiſſe. Saltem addidiſſet, armatum, ne uideretur ueluti muliercula nudus, more priſcorum Gallorum in tanto prælio dimicaſſe. Dicit ſe locum fuiſſe tutatum. Miror cur non ſcripſit ut totam comœdiam abſolueret, ſe aut uulnera aduerſa pectore excepiſſe, aut donatum corona laurea, aut Imperatorem appellatum. Hoc enim deerat ad tantæ laudis conſummationem. Sed quis fuit oro te, locus iſte quem tam uirili animo tutatus es, tam fortiter, tam diligenter? Scortorum proculdubio ac lixarum, calonum acies tibi præclariſſima demandata extitit, in qua locum coquinæ primum, penéque tibi creditum audimus, quæ tanta cura, tanta prudentia, tantis uiribus defendiſti, ut ob egregiam domi militiæque partam gloriam, rex tibi coronam ex hedera quam cauponulis affigeres, inſignem clari ducis triumphum ſua in te munificentia donauit. Quid ego nunc de maritimis peregrinationibus loquar? cum ipſemet adeò ſplendide illas enarret, ut Homerum putes Vlyſſis errores deſcribentem. Sed unum Valla noſter in ſuis maris pelagíque exhauſtis erroribus omiſit. Nam & Circea littora ſcribere ſe præteruectum, ubi accepto poculo in leonem feram beluam, hoc eſt, in inſaniam ſit immutatus. Profecto digna ſunt hæc Vallæ noſtri bello & erroribus geſta, quæ gentilium hiſtorijs addantur. Verum in ſumma ſcriptorum inopia ipſe ſuam hiſtoriam contexuit, licet legatur ab omnibus præclarum opus eleganṫijs comparandum, tanquam Carmentis aut Sibyllæ reſponſa. Omitto ſexcenta loca, in quibus ſtultiſſima illa atque abiectiſſima pecus innata iactantia effertur, cum nulla uel minima pars ſit dicacis hiſtrionis inanis gloriæ uacua, adeò ut uel maximum uolumen eſſet conficiendum, ſi quis in illius enarranda

Heroicum ira ridet.

enarranda ſtulticia ſigillatim immorari uelit. Et de iactantia hactenus. Nunc ad ſua crimina uel potius detrahendi ſtudium quo fanaticus ille ducit trāſea-mus. Quanquā uero non ſunt illa crimina nullo autore, nullo teſte, nullo argumento prolata, ſed probra dementis rabulæ, maledici detractoris, conuiciatoris inquinatiſſimi, quæ refellere aut diluere cum nulla ſint, nequaquā in animo eſt. Satis anteacta & præſens uita quis fuerim, aut ſim oſtendit. Satis ſum domi foriſq; notus. Satis mea nominis fama percrebuit, ut neq; Vallæ laudibus augeri queat, nec minui detractione. Verum ſi alterum eligendum eſſet, malim ab illo uituperari, quàm ſuis affici laudibus. Quod enim laudis genus proficiſci poteſt ab homine ueſano, perditiſſimæ uitæ, morum profligatiſſimorum? Pauca tamen mihi reſpondenda ſunt, atq; ita ut in eis præſidijs omiſſis uerſer in caſtris ſuis, in quibus non ut leo, non ut Hercules, non ut Neptunus aut Iuppiter pugnabo, ſed ut puſillus homo mediocri robore, paruo cum ingenio, humili copia dicendi. Nam hæc illa omnia Valleæ doctrinæ, oratoriæ facultati, ingenij acumini relinquo. Obijcit mihi tarditatem ingenij, dicendi inopiam noſter Valla. Valla inquam noſter tardum me, indoctum, infantem dicendo affirmat, octo menſes occupatum in priori oratione fuiſſe ſcribit. Fateor me imparem copijs Valleis. Fateor me tardum & hebetem in ſcribendo, ſed dabo operam ni fallor, ut reſartiam hanc temporis iacturam. Vallam tamen noſtrum non recte inſpirauit mater Sibylla, ut ſicut in cæteris, ita in hoc mentiri cogeretur. Nam cum menſe Octobris è balneis reuertiſſem, circiter Calendas Decembris librum Epiſtolarum uidi, in quo emendatoris noſtri reprehenſiones continebantur. Menſe Februario orationem ædidi, quam citius abſoluiſſem, niſi & publica & priuata negocia obſtetiſſent. Sed hoc leue damnum & quod leuiter ſit ferendum. Nihil ſcripſi in prima oratione de uita & moribus tuis inquinatiſſimis cadauer fœtidum. Non quod crimina mihi certa deeſſent, non quod tua flagitia uberem atque amplam ſcribendi materiam non ſuppeditaſſent, ſed primum ut parcerem pudori meo, tum uero ut illa in ſecundam aciem reſeruarem. Sciebam enim te cum crimina defutura eſſent, ad probra & iurgia euaſurum, neque remiſſurum te detrahendi & maledicendi artem, quàm ab infantia didiciſti. Qua in re ago tibi gratias, & quidem ingentes, quod ea ad quæ non libenter deſcendo, inuitum recenſere compuliſti, coëgiſtiq; me neceſſario reminiſci eorum quæ antea fueram mea ſponte oblitus. Peto autem ueniam à lectoribus, ut ſi quid obſcœnum ut turpe de hoc infami cadauere retulerim, non mihi, ſed neceſſitati aſcribant, quæ me impellit ad refellēdum crimina quibus me inſana belua laceſſiuit. Ego te Valla inſaniſſime in prima mea actione ſtulticiæ, dementiæ, ignorantiæ accuſaui, decreui tibi triumphum inſignem ſatis, non quantum merita tua efflagitant, ſed quantum puſilli & indocti ut uis hominis facultas tulit. At tu bu-

Tarditatem ſuam excuſat.

bulce

bulcē inquinatiſſime tanquã meretrices ad inuicem iurgantes ſolent, ad uitę
crimina confugiſti, in quibus petulanter es nimium debacchatus. Sed niſi os
tuum eius ſpurcitia refricauero, non recuſo quin ſuperior ſis in hac maledicē
di libertate. Vt uero à leuioribus ordiamur, me in multos ſcripſiſſe accu-
ſat, ineptamq́ꝫ fabulam introducit. Vt autē omnes oratoriæ artis uires com-
plecti uideatur, ne'ue in caſſum tot annos dediſcendi pręcepta tradiderit: Ian
notio Naneto Florentino uiro clariſſimo accuſatoris, increpatoriſq́ꝫ partes
tribuit. Facis haud paruiſaciendi iniuriã illo uiro doctiſſimo, qui eius nomē,
eius famam, eius laudem tua turpitudine coinquines. Quid enim opus fuit,
cum tuipſe in reprehendendis omnibus uiris doctis uerſatus, ſatis eruditus,
ſatis ſuper ſatis petulans exiſtas, alteri tuæ partis laudes tribuere? Sed quid di
cit Iannotius? Me in Franciſcũ Valatem, in Philelphũ, in Guarinum, in Tho-
mam Reatinum, multosq́ꝫ alios ſcripſiſſe. Miror cur non & te ſex tum inter il Mendacio notat.
los annumeraſti, in quo ſaltem non eſſes mentitus. Peſſime agis orator ſcele-
ſte, qui amicum ut putas tuum tam aperte mentientem & falſa dicentem in-
troducas. Non fert illius dignitas atq́ꝫ autoritas, ut à tua natura barbara men
dacio damnet́. Mentiaris quantum libet ſolus, tu qui totus ex mendacio es
confectus, cui gloria eſt mentiri, cui ueritas odio habetur. Quid illi ornatiſſi-
mo uiro hanc infers contumeliam, ut eum inſimules ea loqui, quæ potius fa
naticam tuam dementiam tangunt? Cur eum mendacē facis? cur obiurgato-
rem? quod lõge abeſt à moribus ſuis. Cur ſimilem tui? An uerebaris tute illa
ſub tua ſolida & dicaci perſona exprimere? At nullũ timuit Hercules, cuius
tu fortitudinem imitatus, ais in principio tui egregij contra me operis, te nõ
uereri palàm aggredi. Si aggredi uelles, quo in loco tibi aſſentiar? cum noue-
rim tuam imperatoriã fortitudinē. Non enim miraculi loco eſſet, ne ſenem
aggredi potuiſſe, qui aggredi ſolitus etiam ſis adoleſcentiores. Sed ut ad Ian
notium redeam. Indignã illi uiro contumeliam excitas, quem ad ea loquen-
tem introducis quæ ſunt ab eius humanitate & prudētia longe remota. Nõ
enim imitando ſtulticiam atq́ꝫ inſaniam Valleam iurgijs & turpi uitio refer-
tam, ipſe uoluiſſet haberi inſaniſſimus. Sed traxit te ars & doctrina dicendi,
ut uidereris oratoriam facultatem te domi in arcula incluſam tenere, cuius
eſt aliquando alios loquentes facere. Sed eſto, ego Iannotium minime conſu-
lui, tu qui morum cenſor & eloquentiæ es magiſter, quem tibi in conſilium
in fabricanda illa inſulſa & furioſa loquacitate adhibuiſti? Virum credo ali-
quem grauem, prudentem, probum, maturum. Muliercula illa fuit quam te- Irriſio pulchra.
cum domi habes, quæ tibi mentem atq́ꝫ animum ſubminiſtrauit. Nam ut au
dita oratione mea domum Valla redijt, exanimatus, gemens, exanguis, ut
uix ſibi genua conſtarent iuxta lectum in cubiculo tacitus aſſedit, & capite
ad lecticam reflexo, manibus ad genua demiſſis, ſtupidus ſine uoce, ſuſpi-
ria ab imo trahens pectore diutius permanſit. Accurrit interim mulier,
& homi

& hominem ſemiuiuum conſpiciens, peiora'q; ſuſpicans, quærit quidnam rei tantum torporem excitaſſet. Ille uix leui uoce emiſſa, Poggius ille inquit: Ille inquit Poggius homo nefarius & ſceleſtus contra me ſcripſit, mihi'q; decreuit ſtultorum triumphum. Illa ad hæc uerba paululum ſubridens, hominem hortata, apprehenſa'q; manu, facilis hæc inquit erit iactura, quin tu homo uerborũ copioſiſſimus, in detrahẽdo expertus, qui Rhetoricã doces, qui Panormitam & Fatium, ut tute mihi narrare ſolitus es, proſtratos ſuperaſti. Qui arietem ferocem cornibus apprehenſum Neapoli ſingulari certamine deuiciſti: Qui in regis exercitu, & tot in prælijs affuiſti, non ne & hũc malum uetulum ſuperabis? Animum ſume, & te uirum oſtenta. Scribe tu quoq; in illum, nec cures uera an falſa crimina opponas. Finge ut libet, & maledictis illum laceſſe. Qui enim à te obiecta legent, neſcient te eſſe mentitum, forſan uera eſſe iudicabunt. Recreatus nonnihil egregij hortatoris uerbis noſter Lepuſculus Galeatus, cœpit reſpirare, & ſui cõmilitonis hortatu uires ſumere adeò ingentiſſimas, ut ex uiliſſimo lixa leo ſubito ueniens, & alter furens Hercules ſit effectus. Itaq; ſtatim abſq; tubæ ſonitu, in aciem & certamen deſcendit, fretus ſagittis quas Hercules ei ueneno tinctas reliquit. Sed ut ad Iannotij uitia à te conficta reuertar, cur uirum prudentiſſimum facis impudentem? cur ueridicum effingis mendaciſſimum? cur prudentem ſtultum? Quid enim ſtultius quàm alterum obiurgare ob rem quæ nunquam fuit. Ipſe potius pro ſua ſapientia te accuſaret acriter, qui illi partes tribueris mendacis ac fraudulenti. Ipſe in te uerſus uanitatẽ tuam accuſabit, & ut præſumptuoſum, amentem, temerarium, furibundum redarguet, præditum impudentia ſingulari admonebit, ut parcius tua ſolita iactantia utaris. Suadebit ut tua probra recognoſcas ante oculos poſita, ut rarius falſa in alium comminiſcaris. Diceret ſe Neapoli multa de tua inſigni dementia flagitijs'q; audiſſe, quæ prolata tibi ruborem excuterent, quamuis ſis pallidiſſimus. Admoneret ſtultorum eſſe aliena uitia meminiſſe, ſuorum obliuiſci. Hortaretur ut maledicam naturam reprimeres, linguam ueneficam compeſceres, taciturnitatem & ſilentium Pythagoricum ſeruares, ut aliquem locum relinqueres alijs te laudandi, ne te tam inani labore implicares. Diceret, ueriſſime'q; diceret, cum Auriſpa uiro doctiſſimo, nullam mihi unquam uel minimam uerborum fuiſſe diſſenſionem, cum Guarino & Franciſco Valate ſtudiorum & doctrinæ diſceptationem fuiſſe honeſtiſſimam, ut ſaluo iure amicitiæ, ſuam quiſq; ſententiam tueretur. De Philelpho nil tibi impudico aſino reſpondendum, qui ignem iam extinctum coneris excitare. Amici enim tuendi gratia, in cuius cauſa honeſtius eſt laborem ſumere, quam in noſtra nonnulla ſcripſiſſe me, & illum contra reſcripſiſſe, poſtea nos rediſſe in gratiã, ut præteritorũ obliuiſci æquius ſit, & bono uiro dignius quàm meminiſſe. De Thoma mentitum te eſſe, accuſabit me priori loco dixiſſe; Ipſe enim ſi roges fatebitur, primum me ſuis laceſſiſſe

Iannotij in iurijs officium.

Philelpho reconciliatus.

laceſſiſſe maledictis, me poſteriorem in reſpondendo fuiſſe. Aſſeret te primum omnium qui uiuant falſa crimina fingere. Detrahendi ſcientiam obliuiſcaris. Citius enim quem tibi uitam eripere poſſe, quã licentiam detractandi. Hæc Iannotij ſapientiã decent. Hæc eius uera ſentẽtia futura eſt. Sed quid mirum fanatice Apollo, ſi in aliquos ſum inuectus ad meam defenſionem. Non'ne eſt hoc uſitatum? non'ne iure homini cõceſſum? Scripſit Cæſar nulla contumelia accepta, ſed laudibus Ciceronis permotus contra Marcum Catonem perfectiſſimum, doctiſſimum, ac ſanctiſſimum conſenſu omnium uirum. In quem tu quoq; latrans conijcis inuidiæ crimen. Scripſit Cicero in Piſonem, in Marcum Craſſum, in Marcum Antonium, in Catilinam, in conſulatus cõpetitores. Scripſit beatus Hieronymus in ſuos detractores, multiq; alij id egerunt egregij doctrina uiri. Fuit enim ſemper ſui defendẽdi ratio honeſtiſſima. Itaq; fateor me quoq; iuſta cauſa commotum ſcripſiſſe in aliquos, & in te præſertim rabulam nequiſſimam, à quo fueram nullam meam ob culpam prouocatus. Sed extant quoq; laudatiões meæ permultæ. Scripſi in laudem legum & medicinę paucis uerbis oratiunculas duas. Diſputaui inſuper de illarum præſtantia, quod tu reprehendendi ſtudio notus, tua inani loquacitate accuſas. Tu uero laniſta perfide, qui ſemper uiuorum ac mortuorum famam læſiſti, qui ſemper es in obloquendi officina uerſatus, qui ſemper uiris doctiſſimis detraxiſti, dic oro, & quem unquam præter teipſum laudaris? quem uel parum præter unicum Quintilianum commendaſti? Nimirum illud ẽſt quod Iuuenalis ait: Furem accuſat Verres, homicida Milonem. Nam qui totus conſtat ex detractorum, ſcurrarum, conuitiatorum, maledicorum grege, qui communis eſt omnium criminator, nullius laudator, me culpat in aliquos ſcripſiſſe. Hæc ex arte oratoria ſcite nimium depromplit, ut tranſlatione criminis uteretur. Sed hæc leuiora: Me uinoſiorem Marco Antonio temulentumq; appellat, & inebriari ſolitum uino rubeo dicit: Saltem album diceret, ut aliquam dignitatem adijceret ebrietati. Cur non potius hic noſter maledictorum auceps, uinum Cretenſe, Corſicum, Genuenſe, aut Trebianũ noſtrum, in quibus eſt aliqua bibendi ſuauitas & uoluptas protulit, ut ei fides aliqua adhiberetur? Vinum rubeum dicit, quo uix ruſtici trahere ſolent ebrietatem. Sed tu non ſatis bene diuinaſti fanatice hallucinator. Album enim, non rubeum uinum ſumpſi. Et quidem copioſius ſolito ſcripſi aduerſus maledicam ueſaniam tuam, ut ſicut Ennius nunquam niſi potus proſiliuit ad arma dicenda. Ita ego ut uberius in tuis laudibus uerſarer, perpotaui optime, ſciens fœcundos calices ſolere reddere hominem diſertiorem. Et nunc quoque, ne ſemper mendax exiſtimeris, uino rubeo fruor, ut luculentius eloquar egregias laudes tuas, ut uinum ſi quid forſan te dignum laberetur, tuarum uirtutum memoriam ſubminiſtret. Sed de te inquies uiro ſobrio atque auſtero. Meminiſti ne ebrietatis patronus, bibendi laudator, uini defenſor, *Ebrietatem obijcit.*

cum te olim uir clariſſimus Antonius Panormita ante ueſtrum diſcidium ad cœnam unà cum doctoribus quibuſdam inuitaſſet, te laudando uehementius, & uirtutes tuas colendo, ac ſubinde ad ſingulas laudes uinum tibi non nigrum, ſed græcum ſubminiſtrando, cum id more græco fieri diceres, ad tantam produxiſſe ebrietatem, ut primo ueluti ſimia multos ludos iocosq́; æderes. Dein de ut leo inſurgeres fortior. Tandem ut porcus dormitãs, te in triclinio proſterneres reſupinũ. Superueniente nocte cum nulla pars corporis ſuum officium faceret, quippe omnia uino demerſa erant, neq; ad ſolitum tugurium ebrius, dormiens, ſtertens reuerti poſſes, quidam ridẽdi gratia te ſuper aſellum ſorte obuium uatem noſtrum Apollinem impoſuerunt. Et cum neq; ſedere præ ſopere, neq; te erigere ob mẽbrorum ſtuporem ualeres, reclinato tanquam morbo debiles ſolent ſuper hærentis cuiuſdam humerum, languido capite, brachijs mẽbrisq́; demiſſis, clauſis oculis, ore aperto, uiniq́; fœtorẽ deterrimum exhalante tanquã alterum Silenum, ut in ſculpturis priſcis uidemus, domum deduxerunt. Vbi qui ſocius erat, graui aliquo morbo hominem correptũ putauit, neq; alijs ridentibus quidnam rei eſſet prius prę cepit, quam uomitione ægritudo illa eſt patefacta. Hæc adeò grauiter Silenus noſter tulit, ut poſtmodum bellum quod adhuc uiget indixerit Panormitæ. At hæc Neapolitana uinaria expeditio forſitan obſcurior, notior Romana. Annos amplius ferè tres in conuiuio cuiuſdam epiſcopi tantum uini eſuriens ſitiensq́; abſorbuiſti, ut cum ueſperi lecturus eſſes, neq; ad horam præſtitutam appareres, an ignoras diſcipulos tuos cum diutius ſtertentem oratorem ſuum, & exhalantem crapulam expectaſſent, tandem cubiculum ingreſſos, te magnis uocibus tanquam à lethargo detentum excitaſſe? Cum tu ſemiuiuus, oſcitans, ſtupidus, demens, caput phreneticum ſomno graue, uino repletum, oculis uix apertis, paulisper enixus cubito eleuaſti, linguaq́; balbutienti, neſcio quid latinis grecisq́; uerbis ebulliens, tum ad cachinnum diſcipulos mouiſſes, tu quoq; ore obtorto ridenti ſimilis caput demiſiſti, ut reliquum uini obdormiſceres. Poſtridie uero ebrietatem excuſans, in ſuccidam & nimium ſalitas epulas quæ ſitim excitauerant, culpam omnem deieciſti. Dignum profecto riſu ſpectaculum fuit, oratorem, philoſophum, poëtam, noſtrum adeò loquacem ut ranis quoaxantibus ſit moleſtior, non tacitum, ſed elinguem, non mutum, ſed ſemimortuum, non dormientem, ſed ſepultum, uerba ædere conantem uoce deſtitui, uino, ſomno, crapula oppreſſum. Nũc ſanè uideo, cur in quodam tuo opuſculo, in quo Epicureorum cauſam quantum datur tutaris, uinum tantopere laudaſti. Ipſum (ut uerbis tuis utar) lætitiæ parentem, gaudiorum magiſtrum, felicis temporis comitem, ſolatium aduerſi, pacis, concordiæ, amicitiæ arbitrium appellas: Bacchum compotatoresq́; adeò profuſe laudans, ut epicureolum quendam ebrietatis aſſertorem te eſſe profitearis. Salue inquit omnis ętas, omnis ſexus certę aſſiduæq́;

duæq́ delitiæ. Deniq́ poſtquam plures qui uino indulſerunt laudaſti, addis & partes tuas. Quod autem ad me attinet ais, unicum mihi hoc proſpexi in ſenectute perfugium, ut cum ſenectus aduentauerit, in qua cibo, uenereis, cęterisq́ rebus agendis defecti ſumus, huic prouinciæ me totum adminiſtrãdę tradam. Multa præterea addis uerba, non ſobrij, ſed nequiſſimi ganeonis. Poſſem plura expreſſa tuæ ſobrietatis recenſere ueſtigia, ſed non omnia tua flagitia nunc proferenda ſunt. Satis eſt, te tum uino, tum ſtulticia maxime repletum nunquam ſobrium dici poſſe. Inuehitur in meas confabulationes, ut ſpurcas & bono uiro indignas, homo auſterus & ſæuerus nimium, ut alterũ Zenonem ſtoicum credas, aut Catonem tertium, non beſtiarum quendam bubulcum, omni plenum ruſticitate. Sed quid mirum, facetias meas, ex quibus liber conſtat, non placere homini inhumano, uaſto, ſtupido, agreſti, dementi, barbaro, ruſticano: At ab reliquis aliquãto quàm tu doctioribus probantur, leguntur & in ore & manibus habentur, ut uelis nolis, rumpantur licet tibi Codro ilia, diffuſa ſint per uniuerſam Italiam, & ad Gallos uſq́, Hiſpanos, Germanos, Britannos, cæterasq́ nationes tranſmigrarint qui ſciant loqui latine. Libet enim & mihi Valleam iactantiam præ oculis habens paululum gloriari. Cum Vallam noſtrum Agaſonem paſtoralem appellaſſem aſinarium, in parentem meum uerſus, aſinarium fuiſſe dixit: Sulte ſanè & nimium dementer. Nihil enim de ſuis parentibus ſum locutus. Neque enim ad illos qui iam uita functi ſunt mea oratio extenditur, ſed ad ſtulticiam eius qui uiuit. Inhumanum quippe eſt mortuos qui reſpondere nequeunt inceſſere. Sed cui conuenit exprobrare alicui patrem: Ei præſertim qui patre incerto ſit natus, qui patrem ſit ementitus. Qui itidem ut Romulus iactare poſſit, ſe Martis filium eſſe. Nam is in cuius nomen inuadis, quem inſimulas fuiſſe patrem, quem tacito nomine utriuſq́ iuris doctorẽ fingis, qua uita uixerit prætereo. Sed ita doctus fuit ut nemo in Curia eſſet indoctior, ita in ea uerſatus, ut nullus ignotior, ita celebratus, ut nullus deſertior uideretur. Qui adeò nobilis fuit, ut ſibijpſi eſſet ignotus, adeò te charum habuit, ita tibi proſpexit, ut tanquam priuigno nil tibi dimiſerit in quo poſſes tuo præter manus ſpuere. Qui nil tibi præter barbaram quandam inſaniam & demens ingenium reliquit. Quæ non in illius contumeliam ſcripſi, ſed ut reprimam pauliſper præcipitem iactantiam fœculentiſſimi oris tui. Poſſem ſi tui ſimilis eſſe uelim, & patrem meum ſcribere equeſtris ordinis uirum, aut doctiſſimum quempiam, ut tu illum tuum iactas fingere. Fræreptorem alienarum uxorum me à te fingi, cum legiſſem, ueritus ſum, ne tu qui poëta hiſtoricus, orator etiam illa quæ non ſunt noſti, diceres alterum qui Proſerpinam rapuit eſſe Plutonem. Sed timuit uir prudens & aſtutus, ne me admoneret, ut eum Ioui qui Ganimedem rapuit compararem. Iouem quippe furunculus hic imitatus, Neapoli adoleſcentulum quem deperibat, à ſe non raptum, ſed

Libri facetiarum commendatio.

In patrem eius obiectio.

fraude ſeductum diutius occultauit. Qua re cognita, uerbere coactus eſt prædam reſtituere interceptam. Vnde contra antiquum prouerbium quo aiebant: Seruum malum fieri fuſte nequiorem, uulgò uſurpatum eſt, nouellum Iouem uerberibus meliorem euaſiſſe. Sed quid ſomniaſti ſtultiſſime pædagogule falſum mihi crimen obijcere, & mulierum facere mētionem, cum tu uerißimi notiſſimiq; flagitij notam fronti tuæ impreſſam atque inuſtam feras? cum habeas domi publice meretriculam, meretricem inquam domi habeas ſcelerum tuorum teſtem. Nam propter tua egregia opera, quibus uelut harpyia omnia loca quæ tangis turpiter fœdas, cum pulſus Neapoli Romam reuertiſſes, nil tecum ferens præter eſurientem uentrem, macilentum corpus, pallidam faciem, dentes famelicos, genas piloſiores annis, pannisq; obſitus, ſicut hi ſolent qui diutius in carceribus fuerunt, omnium uerum præterquam ſtulticiæ inops, adeò ut non homo, ſed phantaſma quoddam ſubruſticum eſſe uidereris, in domum ſororis & mulieris quidem optimæ tuiq; diſſimilis diuertiſti. Cunque uir eius modeſtus & probus pietate motus, te omni ope quæſtuque nudatum diutius nutriſſet, ancillam eius ſeruam à te nequiſſime corruptam, grauidámque factam non rapuiſti, ſed perfidæ prædæ per ſummum ſcelus ſubripuiſti. Homo ſanè tum plenus pudicitia, tum pius & miſericors, qui fœminæ pergrandis & pluſquam maturæ uiro egeſtati ſubuenire uoluiſti. Non ſum ita inhumanus ut huius rei te admodum culpem. Homo es: Nox, uinum, & conſuetudo, & frequens ſuaſit uſus, forſan laceſſitus ut uiri fortis eſt iniuriam repuliſti. Id in te uitioſum, quod in altero eius criminis culpam fingis cuius architectura reſidet tecum domi. Non ſatis prudenter facere uideor, qui reſpondeam aliqua ex parte maledictis impuriſſimi nebulonis. Satis enim nomen in eum uulgatum eſt, ſatis probatum, ut nullo egeat defenſore. Sed non horruiſti belua impudentiſſima falſitatis meminiſſe, qui olim Papiæ penuria coactus, ut non redderes pecunias tibi creditas, falſum chirographum cum ſcripſiſſes, accuſatus, conuictus, damnatus, ante tempus legitimum abſq; ulla diſpenſatione Epiſcopus factus es. Magna profectò dignitas, id ætatis adoleſcētem tantam dignitatem aſſequi ſua uirtute potuiſſe. Sed cum tibi inuito ea dignitas eſſet conceſſa, credo ne à Pontifice culpareris, mitram albam eo quo acceperas die in epiſcopi curia depoſuiſti, quæ aduſque hoc tempus ſuſpenſa pendet, ad gloriam & deteſtandam ſceleris nominisq; tui ſempiternam famam. Eam quoque hiſtoriam olim Franciſcus Epiſcopus Papienſis quo cum erat mihi ſumma familiaritas & antiqua conſuetudo, cum te nondum noſſem, ſingulatim ridens narrauit. Quid illa Neapolitana tabularum corruptio? non ne te nequiſſimum omnium ac perfidioſiſſimum, non prædonem, ſed furunculum eſſe conuicit? Recordare, recordare quæſo, uel ſaltem me admonente, cum ob nummos à mercatore creditos tabulas abraſiſti, & pro quodam

Epiſcopum factum notat.

Falſarium dicit.

quodam pecuniæ numero alterum ſubdidiſti. Quo facto in carcerem conie-ctum Regis benignitas ſecundi epiſcopatus laude priuauit. Quod uero quæris, cur hœdos meos à lupis non cuſtodiam: Credo filios meos à te ſignificari. Sed hi quamuis paruuli ſint, tamen cum prope tranſis, ueluti catuli uigiles liciſca latrãte, ſignificant lupum famelicum hœdorum diuerſorio appropinquare. Debeo tibi gratias qui me admones turpitudinis tuæ, qui nondum etiam exacta ætate potes præteritorum tuorum ſcelerum obliuiſci. Subijcit tibi anteacta uita memoriam peſſimi flagitij, in quo fuiſti ab infantia turpiter uerſatus. Vidi enim te poſtquam ad Vrbem ueni, uulgare ſcortum & corpus habens uenale, ita omni turpitudini expoſitum, ut nulla eſſet merx in Vrbe emptoribus uulgatior. At neceſſitate ad id impulſum dices. Adoleſcentulus enim patre quem appellabas deſtitutus, mendicus, egenus, ærumnoſus, nullius rei præterquam uermium abundans, domo carens, ubi caput declinares non habebas, egeſtate coactus ad eum quæſtum deſcendiſti ſummo cum dedecore, qui tibi uictum ſuppeditaret. Magna neceſſitatis eſſet excuſatio, niſi in prioris ætatis turpitudine ætas corroborata, ſe poſtea turpius inquinaſſet. Potuiſſet aſcribi inopiæ, inſcitiæ, ætatis imbecillitati. Adultum uero uirum, ſenem eodem in ſcelere uerſari, ingens eſt facinus & perniciosum. Nam ut omittam Neapolitana probra in quibus tua eſt cupiditas debacchata, quod paulò poſt refertur, quid te ad aperiendum ludum (ad quem pueri elicerentur) patefacere coëgit: niſi ut ad tuam paleſtram adoleſcentum greges conuocares, ut tua domus non domicilium doctrinæ, ſed libidinis diuerſorium uideretur. Poſſem nominare nonnullos quibus ſuam pudicitiam per te tutari non licuit, cum hi poſtea queſti ſunt, niſi & illorum & meo pudori uellem parcere. Tu ipſe noſti ſcelerum artifex quæ fuerit parẽtum querimonia, cum ad eos tantum facinus eſt delatum. Sed ut Neapolim reuertar, ubi ſunt plura trophæa tuorum operum excitata, cum adoleſcenti Neapolitano eſſes moleſtior quàm illius pudor poſtulabat, ille tuæ uexationis continuæ pertœſus, te aliquando domum noctu uenire popoſcit. Vbi uir militaris & nocturnæ pugnæ aſſuetus, ab adoleſcentis ſeruis honorifice exceptus es. Nam te dorſo unius impoſitũ, eleuatis à poſteriori parte ueſtibus, ut in ſcholis pueri caſtigantur, groſſioribus loris, quæ ſtafilia appellant, ita nates afflixerũt, ut menſe integro ſedere nequiueris. Quo tempore ſceleſtus domi dentium dolorem ſimulaſti ad tantam turpitudinem excuſandam. Sed diu præclarum facinus non potuit latere. Nam per compita & atria digito notabare, cum diceretur: Hic ne ille qui equo bipede donatus eſt: Vtinam hoc ſolo flagitio tua exquiſita procacitas contenta fuiſſet. Nam cum in ea ciuitate priuatim oratoriæ artis tradendæ beneficium profitereris, legendi ſtudiũ pro lenocinio ſumpſiſti, ut non tantum doctrinæ ars quantum pueros tractandi cupiditas te impulerit ad gymnaſium. Improbiſſimi queſtus publica eſt co-

Paticum fuiſſe eu.

Turpiſſima obijcit.

mœdia ex omni parte confecta, te Hugolinum quendam adoleſcentem ingenuum, bonis ortum parentibus, ultra quam decet oratorem omnium ac philoſophum adamaſſe. Qui cum te moleſtius inſtātem ferre non poſſet, re cum coruis cōmunicata, inſano te amore ardentem, amentiaq; ſeductum, in quendam uicum noctu iuſſit ſecedere, quo cum ſpe rei potiundę ueniſſes, uelut in laqueos incidiſti, ibi murmure & ſtrepitu expectantium perterritus, in quendam anguſtum locum repens, ita tamen ut pedes extarēt ſubiſti. Cum illi hominem quærerent ac fugiſſe arbitrarentur, quidam oculatius proſpiciens. Eijce hominem exclamauit, & tanquam alterum Cacum pauitātem & multa timentem, extractum pedibus ex ſpelunca in publicum deducunt, ut illud de te Virgilianum rectiſſime dici poſſet: Tum primum Cacum noſtri uidere trementem. Quid ibidem perpeſſus fueris, quomodo illi te acceperint, qua ignominia, qua cōtumelia, quo dedecore te mulctarint dicere erubeſco. Tute ea noſti, qui propter eam infamiam, neſcio quam ſuſcepiſti peregrinationē. Hæc eſt militia egregia Vallæ noſtri ſummo cum honore & præmio traducta, in qua ſanè glorietur, licet & ſuum nomen extollat, ſi quo pacto poſſet extollere dedecus iam conceptum. Exprobras mihi concertationem quandam inter me & Trapezuntium, cum adeſſent cæteri ſecretarij exortam. At tu orator eximius, cuius eſt rem paruulam uerbis magnam reddere, tanquā in Lapitharū centaureorū bello me colaphis percuſſum fingis. In quo uehementer erras. Non enim colaphis tantū, ſed calcibus, fuſtibus, ferro res acta eſt. Itaq; demiror te Thraſonem ignauiſſimum, militem glorioſum non accurriſſe ad id certamen cum panniculo, tanquam manipulus furum quo abſtergeres uulnera. Sed heus tu uir huiuſmodi bellis aſſuetus miles Thraſo, meminiſti ne Neapoli in Regi curia cum quendam Alphonſum ex ordine equeſtri uirum ſtrennuum, ob neſcio quod facinus acrius impugnares, te in terram proiectum, calcibus ab illo & pugnis conciſum, cum tu poſtea facie puluerulenta, ore ſciſſo, labentibus dentibus, barbula & crinibus ſanguine reſparſis ut eras exurgens, pauidus, gemens, uix compos ſpiritus regem adiſti iniuriam queſtus? Quo ſpectaculo primum indignabundus poſtmodum in riſum uerſus rex, in aliud tempus eam cauſam reiecit. Libenter commoror in illa tua expeditione Neapolitana, in qua plura trophæa tuæ laudis erecta ſunt. In qua niſi quorundam Principum inuidia obſtetiſſet, inſigne ſuis triumphum ob rem domi militiæq; egregie geſtam reportaturus, arcum certe triumphalem dicaſſent tibi. Sed hoc non præteribo tuæ gloriæ facinus adijciendum. Meminiſti ne ſacrilegi furcifer, quoſdam libros Græcos, ex cœnobio religioſarum ſanctæ Claræ mutuo conceſſos per ſummam fraudem ſubripuiſſe, & Romam clanculum aſportaſſe, qui fuerant tuæ perfidiæ crediti. Quàm rem illi grauiter ferentes, hoc furtum diſſimularunt, ſed multis tamen uiris hanc iniuriam ſunt conqueſtæ. Poſtquam nonnullis

Ad aliud obiectum.

Furti obiectio.

Vallæ

Vallæ noſtri maledictis reſpondimus, nam omnia proſequi ſtultiſſimum ui-
deretur, iam ad doctrinæ eruditioniſq; diſceptationem ueniamus. Sed mo-
deſtior noſtra quàm illius erit oratio. Ipſe enim uelut Hercules in me inſur-
git, Neptuni tridente me conficit, Iouis fulminibus me urit, & ad infernas
uſque deturbat ſedes. Quis eſt dij boni, qui tantis numinibus, tantis uiribus
queat obſiſtere? Cedendum eſt de uia paulum, déque tam pugna aſpera decli
nandum. Itaq; ſubmiſſius agam cum Valla noſtro, tractabo illum clementis.
Demulcebo tergum eius leniori manu, tanquam qui feram beſtiam cupi-
unt reddere mitiorem. Culpat me communis omnium detractor inſanus,
quod oratio in eum ſcripta multis in locis deuiet ab integritate linguæ lati-
næ, pluréſque errores ille aſcribit. Item librum ſuum tertium abſoluit ex er-
roribus, ut fanaticus credit, qui in meis epiſtolis continentur. Quo in loco
primum reſpondeo, turpiſſimum mihi ducere cum inſano garrulo diſputare
de Grammaticæ quæſtiunculis, in quibus Pædagogus ille ab infantia im-
merſus iacuit, ſolitus ſemper de eiuſmodi ineptijs cum puerulis garrire. De-
inde nullam aliam ob cauſam putare omnia recte à me ſcripta, niſi quia re-
prehenduntur à Valla. Si enim ſuo fraçiſcenti guſtui placerent, perperam à
me ſcripta exiſtimarem. Qui enim Ciceronem, Varronem, Titum Liuium,
Saluſtium, omnes denique ſcriptores redarguit demens atque impudens
garrulus, & Poggium illorum numero qui latine neſciunt poteſt addere.
Ego in tuis erroribus explicādis qui penè ſunt infiniti nequaquam immora-
bor. Multi enim ſuper his redarguendis libri eſſent conficiendi. Bartholo-
mæus Fatius eos ſolos comprehendens, quos in hiſtoria illa tua præclara de
geſtis regis Arogonum à te ædita, & in Bibliothecam poſita, quam tamen
iam uermes & mures ob eius celebritatem corroſerunt, in teſtimonium i-
gnorantiæ ædidiſti, magnum uolumen contexuit. Itaque ſi omnes tuos li-
bellos ſcrutaremur, aut errores in lingua latina permultos, aut hæreſim de-
prehenderemus. Nihil enim adhuc ædidiſti nouellus Iulianus, cui non hæ-
reſim aliquam damnandam inſereres. Sed ut ad orationem meam reuertar.
Fateor multos eſſe (poſtquam ita garrulatori noſtro placet) errores meos. *Poggij errores faceti.*
Sed tamen qui ueniam merentur. Tua ſiquidem culpa eſt, ſi quibus in uer-
bis fuerim tua opinione lapſus. Nam ut frequens conſuetudo cogit nos con
trahere mores illorum quibus cum diutius conſueuimus, & malorum con-
tagio malos ſolet reddere. Ita ego cum legerim tuas non elegantias, ſed uer
borum diſputatiunculas barbaras, ueluti ſtulticiæ congeriem quandam,
ſine ſenſu, ſine ſale, ſine ſapore, iurgijs, contumelijs, abſurditate plenas, qui-
bus nulla ineſt niſi iactantiæ & dicacitatis doctrina, ipſe legendo ſtulticiam
Valleam ſum penè factus indoctior, ut non ſit mirum ex ea me lectione obli-
uioſiorem linguæ latinæ paululum quàm conſueueram euaſiſſe. Sed confi-
de quæſo in amici diligentia. Egomet tuam cauſam gratis egi, ſpontanea

nulla tua cum impenſa,nullo aduocato,nullo patrono.Vt enim inſcitia mea & in dicendo abſurditas,abſq; tuo labore eſſet omnibus nota,tua uero ſingularis uirtus & doctrina ubiq; cognita,niſi oratiunculam meam ſolam abſque aliquo defenſore Neapolim,Senas,Florentiam, Ariminum, Venetias,Patauium, Veronam, Mediolanum,& ultra montes quam primum tranſmigrabit.Itaq; non eſt opus ut multum in meis erroribus incumbas.Egomet eos ſatis uulgaui, quamuis nequaquam à te rogatus. Dixi in fine orationis meæ illum fanaticum ſtulticiæ alumnum barbariſmorũ copias ad me oppugnandum eſſe ducturum. Neq; me fefellit opinio. Nam e ueſtigio tanquam alter Poliphemus uaſtam ferens clauam,ac è mõtibus non Siculis,ſed Ripheis deſcendens,ingentem barbariſmorum exercitum aduerſus me in aciem deduxit,ut altero Mario mihi opus ſit ad tot barbarorum impetus repellendos, quorum Imperator barbarior barbaris exiſtat.Exclamat ſtatim barbariſmũ

Deſuetum. in meis dictis reperiri.Deſuetũ pro inſuetum à me poſitum culpat. Sed huic barbaro latinum opponam. Vergilius enim in Æneidis: Iam pridem reſides populos deſuetaq; bello Agmina in arma uocat.Reſides populos,eos appellat qui in armis antea non fuerint uerſati,ideoq; deſueta agmina uocat,id eſt, bello non antea aſſueta.Sed ueruex noſter in craſſo natus aëre, nihil niſi cornupetere uel pedere potius didicit.Cum ſcripſiſſem ædidiſſe Vallam noſtrũ librum quendam aduerſus beatum Hieronymum,me in eo uerbo erraſſe,& condidiſſe debuiſſe à me ſcribi,cum nondum librum ædidiſſet. Sed quomodo ſacrilega beſtia,ad meam & multorum præterea noticiam tua perfida &

Aedere librũ. nefaria uerba peruenerunt? Niſi forſan uelis id eſſe librum ædere, per plateas & compita uulgari in cantu & tubis, ſicut Borra hiſtrio quondam facere ſolebat.Sed ædidiſti librum uel libros potius oſtentator inſane,exiſtimans te laudem ex tanti uiri detractione conſecuturum. Sed cum uideres tibi ignis periculum imminere,occultaſti librum,de quo paulo poſt dicetur latius.Inſtas quoq; corruptor noſter in uoluminis errore inquiens,quomodo decem libros uolumen appellat? O belua inſenſata,cum ſcripſi eam epiſtolam uolumen illud erat,ſicut & hodie eſt minime in libros diſtinctum.At poſtmodum cum plures aliæ epiſtolæ à me eſſent conſcriptæ, decem librorum codicem effeci,detractis multis epiſtolis quæ in priori uolumine continebantur. Poſſem omnia quæ à te obijciuntur confutare facillime, ſi ocium eſſet in uerbulis commorandi.Sed eam curam relinquo doctioribus, qui rectius quàm tu iudicabunt.Me uero in tam multis ut tibi placet erraſſe nequaquam res uidetur miranda.Nam ſcribis me inſcium latinæ linguæ, dicendi imperitũ, nihil Dialecticæ,nihil Aſtronomiæ,Geometriæ, Muſicæ, Iuriſciuilis uel Pontificij,nihil Philoſophiæ,nihil Theologiæ attigiſſe, quaſi ego inſtar tui me earum artium doctrinam profitear tenere. Tua iſtæc eſt profeſſio, tua oſtentatio,quem nectare Iouis imbutum,quem Mineruę lacte educatum,didaſculũ

uere

uere poſſumus appellare. Nam ita linguã tenes latinam, ut barbarus ſtultiſſimus uidearis. Ita es in dicendo peritus, ut nihil ſit abſurdius tua inani uerboſitate. Ita Dialecticam calles, ut eam tuo egregio opere inſulſo tractans, auribus ut aiunt lupũ teneas. Ita exiſtis in Aſtronomia uerſatus ſumma cum perſpicuitate, ut lanam ſole minime diſcernas. In Geometria ita peritum dicũt, ut neq; domum tuam, neq; prædium ullum metiri queas. Muſicam certe noſti, & ea cauſa eſt cur te domi quotidie cantantem docentemq; tuam Pſaltriã audiamus. Iuris certe ciuilis tantum percepiſti, ut te Acurſio aſſeras doctiorem. Cuius rei nuper periculum feciſti. Nam in iudicio quodam mulæ (tute noſti quid dicam) cum ſine aduocato cauſam tuam corã ſenatore orares, primo cõgreſſu confuſus, cõuictus, ſuperatus cum riſu omniũ ab ea cauſa deciſiſti. Quid loquar de philoſophia? Cuius ſcientiã tibi cõcedo: Ariſtotelẽ eñ tanquã errantẽ reprehendis. Ita omniũ rerum naturã noſti, ut tuam omnino fueris oblitus. In Theologiæ cognitione certe palmã mereris, cum nihil à te ſcriptũ ſit in quo non aliquod hæreſis crimen admiſceat. Quapropter haud mirandũ eſt ſi adeò gloriaris, cum ſis tot tantarumq; facultatũ peritia circũſcriptus. Tu eñ unicus iam multis ætatibus extitiſti, in cuius infantuli os (ut de Platone legimus) mel apes condidere. Itaq; iam tibi non Pantheon, ſed Pamlichion templum dedicabimus, in quo tua opera ignominiæ ſacra dicabunt. Aſſerit Valla noſter mẽdaciſſimus: ea uerba de quibus in priori oratione ſum queſtus, nõ eſſe neq; manu ſua, neq; ſuo mandato conſcripta. In quo deum teſtatur fidei decoctor tanquã deum curet homo periurus, aut impius aliquid penſi faciat deierare. Ego itidem nequaq̃ ab eo uerba illa ſcripta eſſe dixi. Sed ſuo præcepto ab adoleſcente ut ipſe confeſſus eſt, quem ille impurũ ſua reddiderat cõtagione. Quis enim credat adoleſcentulũ indoctũ, rudem, qui ne primis quidẽ labijs grãmaticam nouit, adeò impudentẽ aut ſtolidum fuiſſe, ut quę neſcierit ſcripſiſſet: qui etiam in fine epiſtolarũ mearũ illas male cõpoſitas ſcripſit ſecundũ doctrinã & elegantiã magiſtri ſui, ac ea poſtmodũ à te admonitus abraſit, non tamen ita deletis literis quin legi poſſent. Qua ex re ſtomachatus ea ſubdidi quæ referunt à Valla. Sed homo demẽtiſſimus refert in puerulũ dementiam ſuam. Scribere iuſſit ea quorũ ipſum met pudet, & dum purgare ſtulticiam ſuam nititur, reddit illam ampliorem. Ita enim ſe excuſat ut nullus alter eum magis accuſare poſſet. Purgat ſe à culpa detractionis ac mordacitatis qua uſus eſt in ueteres ſcriptores, & ita ſe excuſat ut ſemper utatur officio accuſatoris. Tuetur quantum poteſt errata ſuæ ſcurrilitatis. Et à me admonitus errorum ſuorum, aliter ſenſiſſe ſe dicit quàm à me ſcribat. Sed ego eius loquacitati nequaq̃ reſpondi, relinquẽs iudiciũ eorum quæ dixi doctioribus qui ea legerint. Nã plebeculæ ſtultorũ qui ſibi alludũt, & à ſtulto ſtulticiã dicere, nulla mihi cura eſt. Doctorum ego uirorum ſcientiæ acquieſcam, qui grauius & maturius à nobis dicta ponderabunt. Ego quidem

Inducit omniũ ſcientiarũ ignarum.

quidem uerba illius poſui, nil addēs de meo. Quæ ille præuaricator nequiſſimus contorquet, & exempla profert quæ contra ipſum ſi quis recte animaduertit teſtimonium faciunt. Multa enim in ſuis non elegātijs, ſed uerborum calumnijs deprehendi à uero ſenſu extorta, quæ cum teſtibus confirmare nititur, eos affert quorum teſtimonio damnatur. Harum rationem plurima poſſem refere exempla, niſi uerear ne ſim longior quàm par eſt in eius nota ſtulticia enarranda. Sed multum admirari cogor fanaticā detractoris inconſtātiam, qui cum nunquam antea quenquam neq; uiuum, neq; mortuū, (uno excepto) uel nimiū laudarit, nunc pudore motus, mutata ad tēpus ſententia, eos quos antea uelut inſcios probro inſectatus eſt, tandem à me reprehenſus, ita tamen laudare cœpit ut non ceſſet à detractione. Nequiuit uir improbiſſimus continere ſacrilegam manum, quin & grammaticis & iuriſcōſultis ac multis alijs deroget. Ne deſinat artem ſuam opulenter detrahit. Ita temeriter laudat, ut id ſe inuito & præter naturam & conſuetudinem ſuam facere uideatur. Cum uero uerba à me referūtur quibus in illos priſcos inuehitur, in arcem confugit ſtultorum, aſſerens codices eſſe mendoſos, & aliter quàm nunc legantur ab illis ſcriptum fuiſſe. Venit in mentem cuiuſdam fratris ut appellantur ex ordine Prædicatorum, qui olim Romæ cum Virgilium pueris legeret, ſi quādo in aliquod uerbū ſibi incognitū, cuius uim neſciret incidiſſet, auem in Arabia aiebat eſſe. Itidem noſter ſtupidus Valla, cum teſtibus ſuam ignorantiā conuictā uidet, librariorū culpę crimen aſcribit. Sed uidete quæſo quā nemini parcat amentia Vallæ noſtri, qua ſit erga omnes impudētia. Oblatus eſt mihi nuper libellus quidam, quem ille de libero arbitrio inſulſiſſime omnium qui unquam ſcripſerūt ſtulta loquacitate compoſuit. Res ſanè difficillima eſt, & à beato Auguſtino cęteriſq; doctoribus egregijs ſummo cum labore uix ſatis explicata. Valla noſter alios quidē non legit. Nam uel tacuiſſet, uel ſolita inſania in illos crimen ignorantiæ cōieciſſet. Boëtium certe quē à puero in ſcholis legerat, quemadmodū tractet ut aliquid ſapere uideatur inſpicite. Aliquos enim eius locos aſcripſi, ne uidear illū in mētiendo imitari. Videte oro quanta ſit huius portenti nequiſſimi oſtētatio, uel ſtulticia potius ſuſtibus & cruciatu digna. Hic ſe id diffiniturū profitet́, quod nemo (ut aſſerit) ſit ante aſſecutus. Verba ſua hæc ſunt: In præſentiarū uero oſtendere uolumus, Boëtium nulla alia cauſa, niſi quod nimius philoſophiæ amator fuit, non eo modo quo debuit diſputaſſe de libero arbitrio in v libro de Cōſolatione. Deinde eſt (ut ait) perdifficilis iſta quæſtio & ardua, & haud ſcio an ulli cognita. Nunquid ēm res indigna eſt, ſi id tu non aſſequaris, quod uides aſſecutum eſſe neminem? Ego ne ſatisfaciam quod nemo alius potuit? Deinde in hac de qua tecū loqui inſtituo, pace tua & aliorū dictū ſit, nemini prorſus aſſentior. Nam quid de alijs dicā: cum Boëtius ipſe, cui in explicāda hac quęſtione dat́ ab omnibus palma, quod ſuſceperit implere nō poſſit, ſed ad quaſdam

Faceta irriſio.

Valla de libero arbitrio.

ad quaſdam res confugiat imaginarias & commenticias. Ecce hominē ſapientem, religioſum, perſpicacem, qui nemini, nec Auguſtino quidem qui de libero arbitrio ſcripſit aſſentiatur. Boëtij ſententiam improbet. Ipſe ſolus intelligat quod neminē putet fuiſſe aſſecutum. Hæc immanis belua cum nihil intelligat, cum proferat quicquid in buccā uenit, cum omniū damnet opiniones, cum ſe ſolum tanquā Iouem rerū omniū potentē ac ſcientē faciat, ab alijs poſtmodū reprehēſus, tergiuerſat̃, ſententiā mutat, errata interpretat̃, & iudicium ſubterfugit. Vt uero opus ſuum de libero arbitrio aliquo inſigni actu concludat, in Ariſtot. inuehit̃. Ait em̄ cū philoſophos reprehēderet. Quorū in primis fuit Ariſtot. in quo deus optimus maximus, ſuperbiā ac temeritatē tum ipſius Ariſtotelis, tū cæterorū philoſophorū patefecit, atq; adeò damnauit. Nā cum non poſſet Euripi naturā inueſtigare, ſe in profundū illius præcipitās demerſus eſt, prius eulogio teſtatus, quoniā Ariſtot. non cœpit Euripū, Euripes cœpit Ariſtotelē. Quo qd ſuperbius ac furioſius? Aut quomodo potuit deus ingeniū illius cæterorumq; ſimiliū magis aperto iudicio condēnare, quā ut permitteret illū ex ſcientiæ immoderata cupiditate in rabiē uerti, & mortē ipſum ſibi cōſciſcere? Mortē inquā uel fœdiorē quā ſceleratiſſimi ludæ. O inſanā beluā. O ſtulticiā, inſcitiā, dementiā, turpitudinē non ferendā. Quid em̄ ſtultius eſſe poteſt, quid peruerſius, quā Vallā noſtrū qui ſe ſcientiā omniū rerū tenere iactat, ignoret Ariſtotelis mortē adeò inter omnes uulgatā, ut nemini ferè qui aliquid ſapit ſit ignota. Scribit Laërtius Diogenes, ſi tamen talem non ſpernas autorē, Ariſtotelē Athenas cōceſſiſſe, ſecundo anno cēteſimæ undecimæ olympiadis, atq; in Licio tredecimæ olympiadis, morboq; periſſe cum eſſet annorū fermè LXIII. Quo etiā tēpore Demoſthenes defunctus ſit. Cōſidera, conſidera inquā oſtētator nequiſſime aliquādo quid ſcribas, & ne ſemper ea proferas quibus tuam amentiā teſteris. Recognoſce uerba tua impura nequiſſime detractor. Ariſtotelē tu ſolus ſceleſtū, ſuperbū, temerariū, furioſum appellas, à cæterorū omniū ſentētia alienus. Scribit fanaticus noſter ſtudio eruditus ſtulticiæ, ſubterfugere cupiēs obtrectandi reprehēſionē ſe uitia notaſſe. Nō ſcite quidē hoc in cætera dicacis culpā uitare cupiēs, incidit in deterius crimē. Quomodo em̄ uitia hominū reprehendent̃ abſq; eorū ignominia? Qui fieri poſſit non ſanè uideo. Satis homines reprehēdis, ſi eorū errores & uitia reprehendis. Sed prorſus demens, nullo ſenſu, nullo pudore craſſat̃ in omnes paſſim licentia maledicendi, & ſe nunc ſtultum, nunc impudentē, nunc prophanū oſtendit. Et tu tibi aliquē inuidere cenſes, cum in te nihil exiſtat, non uinculis & latumijs dignū. Quis enim miſero, infami, ſtigmatico, petulanti aſello unquam inuidendū putauit? An tibi ea cauſa inuidendū eſt, quod fatuus, quod furunculus, quod natura uaſta atq; immani ex tua arrogātiæ oſtētatione, ex tuo maledicēdi ſtudio omniū doctorū uirorū odium & maliuolentiā contraxiſti? Nemo eſt qui quidē aliquid ſapiat, niſi

Mors Ariſtotelis.

forſan

forſan tibi cõmunicatione ſtulticiæ, aut dementiæ, aut ſcelere aliquo ſit con iunctus, quin te execratione & malis omnibus proſequatur. Recenſe quot uiris omni literarum genere doctiſſimis curia Romana exornetur. Conſidera quis illorum tibi amicus ſit. Amicũ dixi: Quis eſt qui tecum loquatur, qui conſortium tuum quærat, qui congreſſum curet, qui conſuetudine delectetur? Omnes ueluti fanaticum quendam inſanum, proteruum, iactabundum fugiunt & aſpernantur. Singuli tuæ faſtidioſæ iactantiæ infeſti, infenſiq́ſ ſunt, & ueluti quendam rabidum catulum, latrantem, mordentemq́ſ declinant. Neminem adhuc comperi, neq; theologum, neq; philoſophum, neq; medicum, neq; iuriſconſultum, neq; aliqua doctrina præditum, quin de te ut proteruo fatuo oſtentatore & criminatore ſentiat & loquatur. Itaq; glorieris licet in tanta fama & omniũ laude, & adnumerari te poſſe dicas inter præſtantes ſcriptores, dummodo addas ſtulticia, inſana, oſtentatione, iactantia, præ ſumptione præſtantes. Venio nunc ad iudices, quos inter nos ſententiã ferre dicis à te electos. Neſcio ex ſenatorio ne ordine, an equeſtri, in quorum cœtu contra me litigas eximia quadã arte oratoria & mira copia dicendi. Præcipua uero quadam elegantia uſus es, quam miror non eſſe in tuis elegantijs deſcriptam. Sed parum conſultus in iure fuiſti, qui iudices omnes tuo arbitratu elegeris abſq; aliqua reiectione. Cauſam ſolus oras, teſtes ſolus producis in tuam laudem ex magna dicẽdi copia. Iudices uel inuitos compellis. Introducis illos opus laudãtes tuum, & gratias illis agis pro tanto munere laudandi. Hoc eſt profecto quod tanto tempore Quintiliano operam dediſti, quod declamationes ſuas in delitijs habuiſti, quod pręceptis Rhetoricis tanto tempore indulſiſti, ut iudices etiam renitentes, magna uerborum & ſentẽtiarum copia, ex ore mellifluo redundante cogeres ad ſententiam pro te ferendam. Non eſt res hæc parui ingenij, non paruæ doctrinæ, non mediocris eloquentiæ, eſſe in ea cauſa ſine aliquo aduocato ſuperiorem, qua nullũ præter teipſum loquatur, nullus obſiſtat uoluntati tuæ. Sed uereor phrenetica belua, ne tuam hanc inanem iactantiam, ceruinum caput, ſuperbam ceruicẽ potius caſtigent tui iudices, ut graues decet uiros, & illam deteſtentur, qua te extollis, effrenatam laudis oſtentationem. Nam ſi bonorum iudicum officio uti uelint, ad tuam ſtulticiam conuerſi quid inquient? adeò incaſſum inanis iactatoris gloria te extollis. Quid ſemper auribus noſtris inanis tuæ doctrinæ nomen inculcas? Quid tuis inſulſis uocibus adeò ſæpe es moleſtus? Quid teipſum ſolus laudas, cum ab omnibus reliquis uitupereris? Quid gloriaris in leuiſſimis uerborum quæſtiunculis, non ſolum uiris, ſed infantibus dediſcendis? Quid eadem totiens refricas & oſtentas? Num aut nos aut alios ſurdos putas? Deſine aliquando ab hac inani cura. Nouimus quidem iamdudum Laurentium Vallam & eius ſtulticiam ab omnibus decantatam. Si tantum corpore intumeſceres quantum inflaris animo, monſtrum deterrimum ui

Iudices cauſæ.

mum uidereris,& ad inſulas ultimas deportãdum. Tu te leoni, Herculi, Neptuno cum tridente, Ioui cum fulminibus parem facis. Tu te prædicas præſtantibus ſcriptoribus comparandũ. Tu te clauam Herculeam de manu Priſciani extorquẽtem introducis. Tu te ueluti cornicula tot alienis plumis, tot uarijs artibus te exornas, ut ueluti alter Proteus in uarias formas te queas trãsferre. Quid hic ſibi uult tot uerborum adeo inſolens faſtus? Quid hæc loquendi uana ampulloſitas? quid hic ſibi inanis tumor expoſcit? quo te hæc laudandi effrenata cupiditas perducet? Tu uiuis nõ parcis, mortuos laceſcis. Tu te oratorem facis, qui nullam unquam partem oratoriæ facultatis attigeris, nullam oraris cauſam, nunquam in eloquentiæ certamen deſcẽderis, ſed ueluti rhetoriunculus quidam ignobilis à barbaris rediens, de infimis artis præceptis inter ſtultos pueros ſtultior ille, inſulſe, aride, ieiune, contempte diſputas, ut diſcipulos tuos non eloquentiæ, ſed infantiæ, non doctrinæ, ſed inſcitiæ, non dicẽdi, ſed tacendi artem docere uidearis. Quis enim ex tuis auditoribus ad hanc diem, cum tot annos tuum Quintilianũ legeris, uel parum à te eruditus, ac non potius elinguis & mutus euaſerit? Quid ergo tantũ garris inani loquacitate? Quid nobis obſtrepis odioſius quã rugitus aſini ſolent? Cur non expectas ut ab alijs lauderis? An neſcis in ore proprio laudes ſolere ſordidas eſſe? Non nos, ne impudentes uideremur, ſed tu ipſe qui omni pudore uacas iniquam ſentẽtiam pro te tuliſti. Nil uerum à te prolatum, nihil niſi à teipſo probatum, omnia perperam dicta. Quibus ſi quis uellet ſingulatim reſpondere, ineptiſſimum te, ſtultiſſimum, ignorantiſſimum, arrogantiſſimũ iudicaret. Cum nihil tibi præter impudentem confidentiam opitularetur, nihil tibi patrocinaretur præter inſanam elationẽ omnibus odioſam. Quin tu audi nos quos quæſiſti iudices. Remitte hanc inanẽ & tum nobis, tum cæteris laudandi moleſtiam. Aliorum te iudicio permitte. Nec ſis tam iniquus, & tui & aliorũ exiſtimator. Quid fingis te laudari à nobis, qui te opprobrio dignum putamus? Excute aliquando mentem, ut exciteris à ſtulticię ſomno. Sume aliquid ſani hominis ſi potes, ſcruteris pauliſper ſupellectilem tuam, & eam à uitio dementiæ purga. Noli eſſe ſemper inſanus, pone inanem iactantiam, non ſuperbi, nec ſemper furẽtis perſonã aſſume. Da aliquid prudentię, aliquid modeſtiæ, nõnihil humanitati. Conſule Iannotiũ tuum. Conſule Ioannem Aretinũ amantiſſimũ (ut dicis) tui. Quãuis nos ueriſſime aſſeramus, nullum tibi amicũ eſſe poſſe, niſi qui mores tuos imitetur, qui eadem qua tu amentia & proteruia teneat. Hæc tuorum iudiciũ ueriſſima ſententia, remittit tibi laborẽ pro ipſorũ erga te ſtudio gratias agẽdi. Ego uero ut aliquid eorum ſententiæ ſuper adijciã, poſſum teſtari, nullũ eſſe in Italia doctrina aut eloquentia excellentem uirum, quin ſit infenſiſſimus iactãtiæ ac ſtulticiæ tuæ. Quære Põtificis ſecretarios. Quis eſt eorũ tibi amicus? quis qui te non aſpernet & fugiat uelut detractorẽ inſanũ & turpiſſimũ iactatorẽ. Noui ego illorum opinonem,

Doctis omnibus odioſum ſcribit.

rum opinionẽ,& quid de te ſentiant cognoſco. Derident omnes beluinã ſtul‑
ticiam tuam,& fanaticum quendã iudicant ſemper inſanũ. Leonardus quidẽ
Aretinus dum uixit,ſcio quid de te ſenſerit,ſemper præſumptuoſam & fatu
am beſtiam appellabat. Guarinus Veronenſis quanti te faciat, ſuæ epiſtolæ
ut uerba ſileam oſtendunt. Franciſci barbari uiri doctiſſimi,mihiq́ꝫ amantiſſi‑
mi ſententiã noui,qui cum pro ſua humanitate omnes laudet, tamẽ riſu cum
in ſermonem incidit quæ ſit ſua de te opinio demonſtrat. Vir doctrina præ‑
ſtantiſſimus Laurus Quirinus,te ſcilicet charum habet, qui dudum ægre fe‑
rens Ariſtotelis famam à te lædi,epiſtolã tibi cõtumelioſam ſcripſit, prouo‑
cans te ad certamen, cum profiteret ſe Ariſtotelis contra tuam contumaciã
defenſorẽ. At tu cogreſſum timens, qui nunq̃ niſi cum adoleſcentulis decer‑
tare conſueuiſti,eam refugiſti ſilentio diſceptationẽ. Quanti te exiſtimet uir
præclariſſimus Carolus Aretinus, & ipſe ſcio & alij ſunt teſtes permulti, te
certe & indoctũ iudicat & inſanũ. Viri doctiſſimi Antonius Panormita,Por
cellus Neapolitanus,Bartholomęus Fatius tibi opinor ſunt amiciſſimi,utinã
qđ tibi optant cõſequereris, cito nos tua moleſtia liberares. Quid loquar de
doctiſſimo ac excellẽtiſſimo in artibus liberalibus ac Theologia uiro Fernã‑
do Cordubeñ. qui præſens eſt in Bononieñ. curia,qui te non ſolũ ſtultũ,indo
ctum,inſanũ,ſed etiam hæreticũ iudicat, qui cum tuas iactãtias legiſſet,infi‑
nitos in illis errores deprehẽdit Tua opuſcula adeò laudat,ut nullũ ex eis eſſe
dicat in quo non aliqua hæreſis labes admiſceat. Spopõdi me non ad omnia
tuæ proteruiæ maledicta,ne lõgior fieret oratio reſponſurũ. Sparſiſti em̃ cri
mina conuitiatoris more,in quibus refutandis nolui inanẽ laborem ſumere.
Hoc tantũ addam,quinquaginta ferè annos ita me uerſatũ in Curia,ut abſq́ꝫ
alterius offenſione charus,octo Põtificibus continuò in honore & dignitate
fuerim,quadraginta fermè ſecretariũ. Te uagũ in orbe, tamq̃ alterum Ore‑
ſtem furijs agitatũ,uidimus ita cum rege Arragonũ fuiſſe,ut propter tuas ex
cellẽtes uirtutes eiectus,ab eo pulſus ſummo cum dedecore ignominiaq́ꝫ fue
ris. Ita ad Curiã aduentaſſe, ut niſi Põtificis liberalitas aſtitiſſet tibi,aut hære‑
res in ſtercore, aut inopia te & mendicitas ad inferos detruſiſſet. Accedam
nũc ad aliqua quibus à te amouere conaris infamiã ex tua doctorũ uirorum
reprehẽſione cõtractã. Quanquã laterẽ lauas,quo magis à te dicta diluis,eo
apertius tuam proteruitatẽ oſtendis. Rationes affers multas tuarum obiur‑
gationum. In multis excuſas tuam inſanam temeritatẽ. In pluribus declinas
forum,in nonnullis tergiuerſaris,in quibuſdam te præbes transfugã manife
ſtum. Tãta uero traheris inſania,ut etiam in te excuſando ſummus detractor
exiſtas. Sed oro te,uera ne an falſa ſunt quę tanto ſtudio reprehendis? Si uera,
cur non perſtas in ſententia? Si falſa, cur non errorem recognoſcis? cur non
errati ueniam petis? Affers tuæ opinionis teſtes,qui omni ex parte contra te

Contrarium ſibi ipſi notat.

teſtificantur. Eſt quippe tuæ ſtulticiæ, ut plura tuimet immemor inuicẽ con‑

traria

traria ſcribas. Multa dicis nũc quæ minime tenebas cum tuis ſcriptis reſpõ-
di, ſed à me admonitus, inueſtigaſti tua errata diligẽtius cum pluribus menſi-
bus domi latueris tanquã qui creditũ abiurarunt, quæ ſi digna eſſent in qui-
bus docti uiri opera uerſaret, oſtenderẽ palàm te in his ipſis quæ tueris, quæ
declinas, quæ interpretaris male ſentire, & exẽpla à te poſtea tuæ repugna-
re ſentẽtiæ. Sed ea peritiorũ quæſtioni & iudicio relinquo. Vnũ è multis inſi-
gne ſtulticiæ teſtimoniũ quo es manifeſti criminis reus non prætenbo. Cul- *Hieronymum*
paui te reprehendentẽ beatum Hieronymũ, quod latine loqui maluerit, quã *deffendit.*
grãmatice. O caput aſininũ. O ſtolidã ac prædurã ceruicẽ. O cerebrũ omni
ſale uacuũ. Hic latrator furibũdus uerba fundit inſani more, quicquid in buc-
cam uenit expuit ex tẽpore tanquã pueri ſolẽt cum quid nimis calidũ degu-
ſtarint. Legit totiens Quintilianũ obliuioſus ille fanaticus, in cœno ſtulticiæ
demerſus, neq; tenet quid ea uerba importẽt quæ furatus eſt à Quintiliano.
Errorẽ detractoribus purgans, crimen cõtraxit ignorãtiæ. Et ſanè cõſulto id
egit. Maius eſt ſcelus uirũ ſanctũ & doctũ accuſare ignorantię, quã ſe profite-
ri ignorantẽ. Ait pręclarius eſſe ac doctius latine quã grãmatice loqui. At tu-
us non hoc ſentit Quintilianus. Vult ẽm latine loqui omniũ eſſe, doctorũ pa-
riter & indoctorũ, uulgi etiam ignobilis eſſe loqui latine, grãmatice uero ſo-
lum eruditorũ, qui non tantũ uſu, ſed etiam arte quadã & uerborũ pręceptis
uterent, loquẽdi cõſuetudinẽ qua omnes utebant, ab arte quã docti ſequebã-
tur uoluit differre. O belua inſana, tu Hieronymũ non reprehẽdis, qui librũ
cõpoſuiſti, ac etiam multis oſtẽdiſti de erroribus in traducẽdo ſuis. Ædę ęde-
inquã omnibus libellũ, cur domi occultum tenes? An ignem metuis? An tu
nouus Epicurus ſcis Epicuri ſententiã ſapientẽ: Si in tauro Phalaridis uratur,
illum eſſe ſuaue dicturũ. An times infamiam? At tu more decoctorũ iam cu-
lum ad lapidẽ alliſiſti. An dedecus exhorres? At uita tua in turpiſſimis flagi-
tiis hactenus eſt uerſata. Profer oro te libros quibus illum ſanctiſſimũ uirum
fidei noſtrę lumen ſingulare ut malum interpretem accuſas. Non erubeſcis,
quamuis ſis pallidus ſcribere, te melius interpretari quàm Hieronymũ, &
tua uerba ſcripturam ſacram dici poſſe. Recordare quæſo quid reſponderis
doctiſſimo uiro Antonio Panormitæ. Nam cum ante ueſtrum diſcidium te
ad cœnam inuitaſſet, teq; poſt cibum tantæ temeritatis, quod Hieronymũ re-
prehẽderes damnaret. Tu quid dixiſti perfide fidei decoctor? Tibi ut uerbis
tuis utar, etiam aduerſus Chriſtum ſpicula reſeruaſſe. Ad quæ uerba cum il- *Deteſtanda*
le obſtupuiſſet ſurgens de mẽſa, cum te obiurgaſſet, cum te belua inquit non *preſumptio*
eſſe amplius colloquendum. O uocem non carcere, ſed igne, non uerbis, ſed *Vallæ.*
omni cruciatu coërcendam. Tu tantæ nequitiæ, tantæ temeritatis, tantæ
ſtulticiæ fuiſti, ut diceres contra Saluatorem noſtrum tibi ſpicula reſeruaſſe.
O Iuliano apoſtata perfidior, contra ne cœleſtem dignitatem ore iſto tuo
prophaniſſimo, cum in modum hiſcere auſus es? Tu non Neptuni tridẽtem,

& Iouis fulmina extimuiſti. Tu non deum ut Mezentius ille contemptor: ſed Chriſti nominis hoſtis es perfidus. Tu ſidei noſtræ peſſimus parricida: aduerſus ne mundi creatorem ſpicula tibi reſeruanda curaſti: Nega hoc ſi potes furioſe detractor. Adeſt Panormita confeſſionis impiæ teſtis, urget ſuo teſtimonio dementiam tuam, immaniſſimi ſceleris pœnas petit. Verum non una in re tantum, neq; uno in crimine conuinceris hæreticus & impius eſſe. Sed in primo libro quem de uero bono ſcripſiſti, uerba quidem ſacrilega & ſcelerata nimiū quæ à me referentur iſta poſuiſti. Inquis enim. Ego uero inde quanta libertate ac licentia reſpondeam, ſic ſtatuo: Quiſq; uirgines ſanctimoniales primus inuenit, abominandum atq; in ultimas terras exterminandum morem in ciuitatem induxiſſe, licet nomen religionis imponat, quæ potius eſt ſuperſtitio, licet has uirgines ſacerdotes ſanctimonialesq; appellent. Et paulo poſt ais: Melius merentur ſcorta & proſtibula de genere humano, quàm ſanctimoniales & continentes. Et deinde ſubdis: Nolo aliquid contumelioſius loqui in homines qui ſacerdotia muliebria in honore habent. Hoc dixerim: qui hęc laudāt aut inſanos eſſe, aut pauperes, aut auaros. Hæc tua ſancta profeſſio, hæc tuæ religionis opinio, hęc confeſſio habetur. O deterior Iouiniano. O uirginitatis hoſtis. O pudoris expugnator, tutaris ſententiam Epicuri, ſit hoc uitæ tuæ teſtimonium. Quid contra uirginitatē inſurgis, quod nunquam fecit Epicurus? Tu proſtitutas & proſtibula laudas, quod ne gentiles quidem unquam fecerunt. Non uerbis oris tui ſacrilegi labes, ſed igne eſt expurganda, quem ſpero te non euaſurum. Nihil unquam ſcripſiſti, quin aliquid peruerſæ hæreſis inſeres. Iam antiqua hęreſi notatus, ad uomitū ut canis immundus rediſti. Dixi in prima mea oratione me opus Neapolitanū paſſim eſſe facturū. Digna quidē res eſt memoratu: & quę furioſi hominis dementiā demonſtret. Cognoſcetur hoc uno inſani hominis eximia religio, qui ſe omniū doctrinarū principē ſcribit: & illis priſcis uiris doctiſſimis comparandū. Quædā Neapoli nō ſenſit ſolū, ſed publice aſſeruit, in quibus deprehēdebatur hæreticus manifeſtus. Res ad inquiſitorē defertur. Capitur Valla, cauſam perfidiæ in uinculis dixit. Damnatur pro hæretico. Decernitur illi pœna, homo prophanus Regis beneficio, ignis ſupplicio liberatur. Ea tamē cōditione, ut publice ab eo prolata cū reuocaſſet & damnaſſet, ſcopis crimē lueret. Cū in clauſtro ut aiūt domus Pręticatorū iudices hominē exanguē, exanimatū, pallidū, obſoletū, ut qui mortē expectaſſet conſtituunt, & ut memoria hominis clariſſimi eorum mentibus fixa diutius hæreret, poſteriora ueſte manibusq; reuinctis circum clauſtra illū ducentes, ſpatulas & tergum religioſi uiri ſcopis acriter pulſant, uel potius à ſordibus infectum corpus mundant, quo nitidius uideretur. Hoc magnificū atq; inſigne trophæum à Laurentio noſtro gloriæ & laudis cupido, Neapoli erectum eſt, ad famam perpetuæ memoriæ ſuis poſteris relinquendam. Aude hoc negare

In ſanctimoniales Valla ſcripta.

Hereticū damnatum Vallam ſcribit.

negare ſi potes, aut aliter factum excuſa. Aſſunt plurimi qui teſtimonium dicent, qui Neapoli erant, cum ad id ſpectaculū plurimi tuæ laudis cupidi concurriſſent. Nolebant enim tam egregium doctrina & fide uirum adeò deſertum uideri, ut ſolus abſq; clientibus & populo ſpectante circumueneretur. Adeſt unus ex maioribus natu & dignitate, cuius nomen honoris cauſa reticeo, qui ſe affuiſſe affirmat cum de te ſentētia ferretur, & ſe cauſam fuiſſe præcipuam dicit, ut Regis pietas ad te eximendum deterrimo cruciatu moueretur, qui cum poſtmodum tuam peruicacitatē & inſaniam nouerit, ſe ut olim ſalutis, ſic aliquādo damnationis meritæ cauſam fore aſſeuerat. Sed quia forſan tardior erit quàm tua requirat perfidia iudicatio uiuentium, qui forſan aliquo morbo animi impediti, in te puniendo remiſſiores erunt quàm ratio poſtulat, ad mortuos iudices recurram procul ab omni odio, amore, inuidia remotos. Sed quinam erunt quibus hoc munus demādetur? Illos decet quos antiquitas iudices apud inferos conſtituit. Excitemus ergo ex urna electos Æacum, Rhadamantum, Plutonem, qui licet fidem noſtram ignorarint, tamen ex tempore bona fide iudicabūt. Sedeant ergo iudices quos antiquitas comprobauit. Citet præco Laurentium Vallam qui hæreſis accuſatur, ut aſſit & ſe defendat. Fidei cauſam agat ueritas, quæ neq; fallere, neq; falli poteſt. In primis arguit eum iudicium Neapolitanum contra ipſum latum, & ſecuta damnatio publica, & retractio dictorum quàm nequit negare, cum teſtes aſſint, & chirographum damnationis. Quod ſi tanta eſt contumacia ut id neget, nudet ſcapulas, ut ſcoparum cicatrices aſpiciamus ueriſſimas ſui erroris teſtes. Tum libelli ab eo nefariæ conſcripti, æditi ſceleratius proferantur libri. In primis de elegantia ut appellat linguæ latinæ, qui arguunt eum in hoc uerbo perſonæ, hæreticum eſſe Vallam. Quid ad hæc reſpondet? Inſcium ſe Theologiæ. Sed tamen ut in ſententia perſeueret, & quædam ſubterfugia quærat ſub quibus deliteſcat uirus opinionis ſuæ. Quid libri de uero bono? quid dicunt? Damnant uirginitatem & ſanctimoniales his uerbis, ut ne ab lenone quidem perfido impurius dicerentur. Hæc manifeſtam continent hæreſim & damnandam. Quid liber de trinitate? quid ſentit? Boëtium damnat, Auguſtinū aliosq; qui de ea ſcripſerunt nequaquam ſatis explicaſſe eam materiam dicit. Ipſe ſua affert quæ procul à uero diſſentiant, hæreſimq; afferant minime contēnendam. Citetur præterea liber de fato diuinaq; prouidentia, in quibus palam beatum Auguſtinum, omnesq; doctores improbans blaſphemus eſt in deum, & nouæ hæreſis autor exiſtit. Timet. Afferat libros contra beatum Hieronymū à ſe fabricatos. Occultat libros, non profert, mauult damnari, quàm errores detegere. Timet certe pœnam, iudiciū reformidat, ſed crimen hæreſis non effugit. Quid de uita inquiunt iudices? An eſt ut in reliquis fide reprobis, qui ſub uitæ ſanctimoniæ ſpecie in falſam hereſim homines perducunt? Minime, uitam quippe improbam, ſceleſtam,

Hæreſes Vallæ.

impudicam, pernicioſam, flagitio plenam, detractricem, uentoſam, barbaram, maledicam, contumelioſam tum publice omnes affirmant, tum uerisſimi teſtes Antonius Panormita, Porcellius, Bartholomæus Fatius, Guaſpar Veronenſis affirmant nihil illo homine ſtultius, nihil inſanius, nihil peruerſius, nihil immanius eſſe, ſua uerba, ſui mores, ſua id ſcripta comprobant ut alijs teſtibus nequaquam opus exiſtat. Quid ergo agendum eſt iudices: Ferte ſententiam contra hoſtem Chriſti, contra omnium detractorem, contra furioſum petulantem hæreticum, qui iam antea caſtigatus, ad uomitum reuerſus eſt, qui ſe contra Ieſum Chriſtum ſpicula reſeruaſſe teſtatus eſt, ut etiam ſuis uerbis abſq; ueſtra ſententia ſit damnatus. Sed adijcite quoq; ueſtram autoritatem, qua inſcius pœnas luat. His moti iudices omni ſententia damnant Vallã hæreſim, flagitijq; & turpitudinis uitæ, eumq; ad inferos uiuum perdu cendum, inq; cocyti ſtagno demergẽdum, trucidandumq; infernis furijs tradunt. Lata ſententia aduocant ſuos lictores Tiſiphonem, Megeram, & reliquam ſororem flagellis anguinibusq; accinctos, quæ damnatum ſupra currum imponant, perq; æternæ fauces ad inferos cum Salmoneo & Mezentio Arrio, reliquisq; impijs torquendum ducant. Ea ſententia Iupiter intonuit de cœlo tanquam noſtro orbe expiato ſceleſti monſtri contagione. Sed quomodo, inquies nouus Hercules curru ad inferos uectus eſt qui Cerberum ſuperauit: Vnum defuit, claua illa qua monſtra perdomuit. Itaq; inermis aſini pelle coopertus, ad ſupplicium rapitur, accinctus ſerpentibus & flagello tortus, in pœnam ſuorum ſcelerum ſempiternum.

Ab inferis damnatur.

POGGII FLORENTINI INVECTIVA TERTIA, IN L. VALLAM.

NOVUM monſtrum multisq; ſeculis inauditum portentum noſtra ætas conſpexit. Hominem facinoroſum atq; impurum ad pœnam ſuorum ſcelerum ab infernis furijs raptum, iterum ad ſuperos reuertiſſe. Finxiſſe antiquitatem tradunt: Orpheũ, Herculem, Theſeum cum ad inferos ſua ſponte penetraſſent, ex tartareis umbris reuerſos. Quæ uera eſſe potuiſſe Laurentij Vallæ inquinatiſſimi hominis reditus ab inferis comprobauit. Illi ſua uirtute letheum fluuium ſuperarũt, hic ob patrata ſcelera ad pœnam ductus, flagitio ſupplicium redemit. Nam cum lata contra ipſum hæreſis ſententia (ut in ſecunda mea cõtra illum oratione continetur) ad tormenta ſubeunda productus fuiſſet, fama uero ſui nominis ad inferos antea eſſet delata; Vallæ nomine omnia loca infera perſonabant,

magnoq;

Varia dæmonũ ſententia de Valla.

magnoq́; dæmonum concurſu ad uiſendum facto, ingens tumultus, uariaq́; inter eos diſſenſio exorta eſt, cum diuerſæ eorum mentes finẽ agitarent. Quidam accipiendum Iudicum ſententiam dicẽtes, hominem pernicioſum, dementem, ſceleratum, detractorẽ, hæreticum, primum pice & ſulphure liniendum, quo flãma ignis citius inualeſceret cenſebãt. Deinde ad phlegethontis ſupplicium proijciendum. Non enim pernicioſiorem rerum in iudicium delatum aiebant, nunquam immaniorem beſtiam laqueo deprehenſam, nunquam ſceleſtius portentũ ad inferos deſcendiſſe, non ipſos Gigantes qui dijs bellum indixerunt, iuſtius, aut ob maiora ſcelera condemnatos. Quidã uero reſcindendam cenſebant eam ſententiam atq; abdicandam. Gratulabantur enim uirum ſceleribus inquinatum, improbitate inſignem, perfidia ſingularem, non pedibus, ſed ueluti triumphantem curru ad ſuas ſedes furiarum agmine aduectum, neq; pœna, neq; ullo ſupplicio, ſed præmio dignum uideri, quoniam inferorum cauſæ profuiſſet, eumq́; ad ſuperos ad propagãdam eorum ſectam ac factionem remittendam aſſeuerabant. Iudicabãt quippe qui perſpicatiores uidebantur, ſatius eſſe hominem nequam, ueſanum, furentẽ, detractorem, proteruum, qui neq; Dijs, neq; hominibus parceret, apud ſuperos uerſari diutine, quo plures ſua peruerſa ac uirulenta doctrina, & lingua mordaci ac perfida inquinaret, nullum eſſe maius eorum lucrum, quàm cum homo homines ſeducit ad errores. Quo fœdior eſſet, quo deterior, quo flagitioſior, quo inquinatior, eo melius, audacius, promptius inferiorum cauſam eſſet apud ſuperos acturus. Se quidem neq; uerbis uti poſſe, nec peccandi exempla ædere, at uiuos homines & uerbo & opere, alios etiam bonos facilius fallere. Si eam prouinciam ſuſciperet, præcipuum illum uitiorum architectum, doctum, hæreſis præceptorem, maledicendi iamdudum artificium eſſe profeſſum. Bonis detrahendi ſcientiam ſæpiſſime à ſe tractatam, nihil ei abeſſe, quo minus multos ſuis uerbis ad eos ſcopulos impelleret, in quibus ipſe naufragium iam feciſſet. Non ergo mortem, ſed uitam peſtiferi hominis eſſe optandam. Magnum in eius uita quæſtum eſſe, cum ſcilicet proculdubio egregiam ſuorum commilitonum cohortem ſecum eſſet perducturus ad inferos. Hæ uoces cum undique percrepuiſſent, ad Sathanam delatæ, impulerunt ut dæmoniorum concilium ad exquirendas ſententias aduocaret. Tum facto decreto de concilij ſententia: Vallam uocant trementem & multa timentem, ut qui iam non ſcopulas Neapolitanas, ſed phlegethontis cruciatum ante oculos paratum uideret. Ante tribunal conſtitutum bono animo eſſe iubent, ſe eſſe omnium pœnam illi ſi in eorum ſectam iuret remiſſuros, teſtantur, ac ſuperis reddituros, ſi boni militis more ſolita ſua expeditione aduerſus fidem & homines uti uelit. Hic noſter Valla iudicium fugere, pœnam euitare, tormenta declinare cupiens, timore exanimis ac tremens, ut uix poſſet hiſcere, ſumpto tandem ſpiritu

Concilium inferorum ſuper Valla.

abunde pollicetur ſe in illorum arbitrio poſtea futurum, neq; receſſurũ nunquam ab eorum uoluntate, & ſimul iureiurando interpoſito, fidẽ dat ſe in eorum exercitu boni militis operam nauaturum. Tum quidam, qui hominis perfidiam, mores, dementiam, uitæ inſtituta noſſent, concionem mouent, cautius cum illo eſſe agendum. Quæ enim fides haberi poſſit illi, qui iam fidem Chriſti ſui abnegaſſet: apud quem nulla certa promiſſio, nullum ius iurandum ſanctum, nulla religio eſſet, nullus dei metus, nulla hominum reuerentia: Fidefragum eſſe illum, transfugam, fallacem, proditorem, amentia furentem, ſubdolum, qui nil niſi ſibi detractare, arguere, & ueluti philoſophus Cynicus mordere meminiſſet. Si blaſphemus fuiſſet in Deum ſuum inquiunt, quanto magis erit in nos niſi cauerimus. Homo eſt leuis, proteruus, inconſtans, inſanus, ſemper detrahẽdi ſtudio deditus. Si bonis maledicere ſemper conſueuit, quid de nobis aget, quos omnes reputant malos: Ne fallamur ergo, ab homine ſemper fallace eſt prouidendum. Collaudata ſententia, ac ſilentio per præconem facto, ſuggeſtum iubent Laurentium aſcendere, deq; ſuperiori loco iuuare per ſtygiam paludem, ſe quæ pollicitus foret facturũ.

Iurat Sathanæ. Ille alacri animo, ut qui iam dudum culum nudum decoctorum more ad lapidem alliſiſſet, multis uerbis ut fidem ſibi adhibeant rogati, iuriſq; iurãdi loco nates ſathanæ ter flexis genibus oſculatur. Chirographa conſcribũtur, quibus ſe totum inferis tradit, utq; ipſum inter ſuos deputent orat, ſe nemini illorum in male agendo ceſſurum aſſeuerat, etenim eundem qui antea fuerit multoq; deteriorem, ſuiq; ſimillimum ſe futurum ſpopondit. Profitetur palã ſe hæreticum fore. Verum quia periculum immineat petere ſe ut aliquando poſſit templa ingredi, non orandi, ſed fallendi gratia, quod oſtentationis loco, non religionis cauſa ab ſe fieri opinentur. Hoc primum iuramentũ quod præſtitit Valla. Deinde ſe detractorem, dicacem, ſcurram, maledicum, inuidum, peruicacem, libidinoſum fore adhuc promittit, tum detracturum mortuorum famæ, uiuorum laudem oppugnaturum, lingua malefica putridaq; aduerſus omnes uſurum, parſurumq; nemini qui aliud ſapere uideatur. Deniq; nullum nequam ſpiritum tot tãtasq; excitaturum turbas quot ſolus ipſe ſi reuertatur, ubi ſuo iure inſtitutoq; detur loqui. In omni ſanè nefario ſcelere ait, & teneris ſe annis ad ſenium uſq; uerſatum, ut ſi omnium dæmonum in unum ſit conferẽda nequitia, nequaquam uideatur ulla ex parte cum ſua eſſe comparanda. Neminem ſibi (quod improbiſſimi hominis ſignum eſſet) niſi qui iiſdem ſit moribus & natura, ſe nemini amicum eſſe, neſcire quod uinculum, quæ ſit uis amicitiæ, cum nullius familiaritate, nullius uſu, nullius niſi indocti aut ueſani cõſuetudine delectetur. Se ab omnibus doctis uiris propter detractionem & inanem iactantiam eſſe odio, ut ſibi neceſſitas quædam maleloquendi, derogãdi, iactandi impoſita uideatur. Nec uero timeant, ut mores mutet, uſus enim in naturam uerſus, & ad canos uſq; perductus, ſe coget

in diem

in diem fieri deteriorem. Cum magno plauſu uocibusq́; concio eius uerba collaudaret, & in eo fidendum dicerent. Tum Valla manu ſilentiū indicens, aliqua ſe ab illis petere ait. Primū quoniam laudis & gloriæ ſit præter modū auidus, ne minoris apud inferos quàm apud ſuperos extimaretur. Peti ab ſe ut ſicut ipſe apud nos præclari ſtultitiæ triumphi ornamento inſignitus fuiſſet, ita dignum uideri apud eos ſibi aliquos in ſigno trophæum ſuæ perfidiæ impuritatisq́; teſtem conſtitui, quo ſui nominis fama eſſet etiam apud illos nobilitata. Viſa res difficilis, & quæ nulli eſſet antea conceſſa, ſed cum quo cæteri ad eius laudis ęmulationem excitarentur, cumulandū tam præclarum ſicarium aliquo inſueto monumento aſſentiebatur. Decernitur igitͤ illi, in orci ueſtibulo trophęum ingens ſtatuaq́;, cuius altera manus ardētem facem, altera ſerpentem hiantem, cuius cauda collo erat aduoluta teneret, in Coloſſi modum cum inſigni baſis inſcriptione: Laurentio Vallæ de inferis cō militoni bene merito. Tum poſtulat, ne fraudi ſibi ſit, ſe meretriculam quam domi habeat de ſororis domo raptam, qua cum diutius conſueuerit, ex qua prolem ſuſceperit, ſecum ſeruet, idq́; eorum decreto legeq́; ſtatui poſtulat. Contempſiſſe enim ſe mandata, cenſurasq́; ſummi Pontificis, quibus iubebatur mulierem dimittere, ob eam excommunicatum ſe ſcire, & qui ea cenſura aſtringatur, neceſſe eſſe æterno plecti cruciatu, ſed omnia contemnere ſe, ſi illi pœnam remittant, citius enim animā ab ſe quam eam fœminam diuelli poſſe, magnam uim eſſe amatoris, qui etiam Deos expugnarit, magnum uinculum conſuetudinis muliebris, maximam libidinis uoluptatem, ut ignoſci ferriq́; debeat, faſcinatum hominem atq́; inſanum, pluris illius amplexum q̄ Dei metum & res cæteras omnes facere. Tertium id fuit quod peteretur à Valla, ut aliquo præſidio fultus ad ſuperos remearet, opus enim eſſe ſibi ſatellitibus: quo tutior eius uita ſit ab inſidijs bonorum quorū oppugnator erat futurus. Data opinione ut quos mallet eligeret, ille primo ſibi perfidiam delegit, detractionē, inuidiam, inanem gloriam, proteruitatē, fallaciam, libidinem, impudentiā, temeritatem, audaciā, iactantiā, ſtulticiam mentis & corporis ſtuporem, qui milites ſi ſibi aſſiſtant, ſi antea malus fuiſſet, ſe tūc multo peiorem fore ſpopondit. Docere ſe Rhetoricam artem, quam ita calleat, ut ne Ciceroni quidam cōcedat ut ſe doctior in ea facultate exiſtat. Scire ſe quibus modis detrahendum ſit reliquis, quæ præcepta dentur ad fingenda aduerſus crimina, qui loci ad maledicendum tradantur. Noſſe probè quibus argumentis ueritas impugnetͤ, falſa probabilia uideantur, tradidiſſe ſe iā prius dialecticę & argumētandi pręcepta, in quib. ipſum Ariſtotelē ut ignorantē correxerit. Exercitatū ſe pręterea diutius in corripiendo, dānando, criminādo doctos & excellētes uiros. Nil ſibi deeſſe audacię uel temeritatis, quin omnes ſuperet exercitio ut doctrina cōuiciandi. Se certe non cōmiſſurū ut fruſtra ad ſuperos reuerſus fuiſſe uideatͤ. Plura præterea à ſe patrata eſſe,

quorum

quorum iudicium effugere nequiret, niſi poſtulatum ſubſidium præberetur. Decernuntur omnia ad Vallæ orationē, & quidem tanquam optimo Imperatori ſolet, faſces, lictores, & corporis cuſtodes quos petijt tradunt. Hoc egregio comitatu, his ſtipatoribus circūdatus Valla noſter, ex infernis regnis ad ſuperos redit, non priori illa & peruagata damnatorum uia quā dimenſus fuerat, ſed noua & inſueta. Hiatus enim terræmotusq; ingens factus eſt, quo noui monſtri partus æditus uideretur. Adeò uero ingentem uaſtū ſtrepitumq; rediens præ ſe tulit, ut ipſi iam Ioui timeret, tanquā qui de cætero à tormentis tartareis ſe tutum exiſtimaret. Ita ſceleratior, immanior, amētior, uentoſior, iactātior quā antea etiam ſuperos homines contēnens, tartareas furiarū ancillas rogat, ne ſe deſerant, ne unquā abeant, ſibi opitulētur, ſibi miniſtrent. Illarū auxilio ſe egere, quo facilius priſtinā atq; innatam obloquendi artē in uſum deducere poſſit, multa ſibi denuo eſſe fingenda crimina, dicendiq; falſo maledicta aduerſus quendā ſuæ laudis æmulum, qui eius uitia detexiſſet. Illæ alacri animo eſſe iubent, ſe nunquā ſibi defuturas iurant, modo aliquid dicat & agat carcere & ergaſtulo dignū, neq; enim paruis in rebus ab illo operā conſumi oportere. Cum primū lucem aſpexit, abſterſit oculos graues, ut hi qui ex profundo ſomno excitantur, aut ex tenebris prodeunt in ſolis ſplendorē. Deinde domum reuerſus, congratulatus eſt multis uerbis muliereulæ chariſſimæ, quæ ipſum ueluti mortuum multis lachrymis cōplorauerat. Nullam rem ſibi fuiſſe moleſtiorem ait, quā quod ea aliquamdiu caruiſſet, nil magis optaſſe, quā ut rediret in ſuos amplexus, propterea ſe ex homine dæmonem euaſiſſe, abnegaſſe ſuperos, & inferorum patrocinium atq; arma ſumpſiſſe, illius gratiæ iacturam animæ abſit factam, cum ſe totum infernis furijs dicauerit, cum ſatellitem illarum ſe Laniſtam gladiatorem fuerit profeſſus. Se tanti illam facere, ut extimationem, famam, honorem, laudem, decreta Pontificis paruipendenda duceret, dummodo illius conſuetudine uteretur, & forſan hanc honoris maculā aliquando coniugij nomine ablaturum. Cohortatus ut tempus ferebat, mulierē libatis oſculis bono animo eſſe iubet, ampliorē potentioremq; ſe quā antea eſſe docet, miniſtras oſtentat ancillas nobiles, & ſibi admodū ſeruientes. Officiū ab ſe ſuſceptū perfici oportere ait, ne fallat promiſſam fidem, egrediendū in publicū eſſe & docēdi munus, ne ſua autoritas pereat recipiendum. Ita iratior, nequitior, truculētior, dementior ſolito, Dijs hominibusq; innata contumacia ſpretis, ſua illa caterua ſatellitum fultus ad uomitum reuerſus eſt. Vtq; maledicam & procacem linguam in certamen ſcurra nefarius educeret, atque uſitata proteruia, furibundaque mente in ſuorum ſcelerum campum deſcenderet, docendi, uel dedocendi potius exercitum ſuſcepit, ubi facilius adoleſcētum animos & doctrina inani & moribus obſcœnis poſſet peruertere, ubi abunde ſe præ cæteris extollēdi, ſuam ignorantiā oſtentandi, omnibus detrahēdi ſtudio uteret.

Redit ab inferis Valla.

Valla dæmon factus ad concubinam.

Arrogātia & ſcelera Valla.

Æſtuat

Æſtuat interim,odio debacchatur mentis inops,furit amētia,urget inſania, obloquitur uaſti hominis audacia,redarguit omnes,neq; ſuã uiliſſimã doctrinã iactandi,neq; de cæteris male ſentiendi ullum ſibi aut modum,aut finem ſta/tuit.Scelerum memoria uexat hominē,conſcientia malorũ uexat,ira mentē præcipitem agit.Exiſtimat linguæ procacitate uitæ ſordes poſſe diluere garrulus,loquax,impudens,contumax,importunus.Ad ſe omnes ueluti doctrinarũ fontem(ita enim ſe appellat)ire iubet,ſe omniũ artium liberaliũ doctiſſimũ,& ueluti magiſtrũ naturæ & morum,inter ſtultos hymnũ licēter iactat. Sibi datum eſſe ſoli ut poëtarũ ſenſa,Rhetorũ præcepta,philoſophorum doctrinã,omniũ artium facultates explicare queat,cæteros inanē eſſe fabellam, nil ſcire,nil neq; legendo,neq; dicēdo prodeſſe,ſolum ſe diuinitus ueluti è cœlo demiſſum,ac Deorũ munere datum,qui lucē mentibus traderet,reliquos infantes eſſe,rudes,inſcios latinæ linguę,aurea ſua uerba,& magni pōderanda furibundus detractor prædicat,& ſe priſcis uiris doctiſſimis cōparandũ. Hortatur diſcipulos ut ea mentibus infigant,quo longius ſerpant ignorātię ſuæ radices.Flabello linguæ utitur,non ad abigendas quæ aures ſuas circũ/ſonant muſcas,ſed ad audientium mentes ab omni uero ſenſu auertendas,& ſtulticiæ doctrinam propagandam.Tanta eſt autem impuri ganeonis autoritas & doctrina,ut ſe audientes ita inſtruat,ut uigentes ingenio ſtupidos atq; abſurdos efficiat,ſtultos reddat inſanos,doctos inſcios,qui audiunt ſurdos, loquentes mutos conſtituat & elingues. Diſcipulos ita docet,ut in fece ignorantiæ demerſi eſſe uideantur. Denique multo plura nefarie agit & cogitat quam ſit inferis policitus,qua iure optime fidem datam obſeruat; quo aliquando uerum dixiſſe uideatur. Ne autem à priſtino ſuo detrahendi uſu deſtitiſſe putetur,me ignorantiæ arguit,ſuam illam inſulſam contra me atque inanem fabellam per plateas tanquam ueteris teſtamenti tabulos circumfert,ueluti uiliſſimus pharmacopola,legítque paſſim omnibus ſuæ ſtulticiæ argumenta,ita impudenter ſe extollens,ut riſum moueat etiam triſtioribus ac ſeueris. Multi ſpeciem furentis ac dementis ſe intueri opinantur. Neque id iniuria,furibundi quippe & ueſani more prolabitur.Agitur enim præceps uir amplius & à mente deducitur propter multa quæ nefarię cōtra Chriſti fidem ſcripſit.Rapitur in amentia,ob religionē noſtram ab eo impie contentam ac uiolatam.Exagitant ipſum furore atq; amētia tot homines excellentiſſimi,quos ore inſano & fanatico capite tam impudēter & temerarie reprehendit ac damnat.Debilitant cerebrũ uolatile inuidia proterua,& innata iactātia illa atq; effrenata qua ſe in omni genere doctrinę & uiuis & mortuis anteponit.Manes illorum quorum memoriã & laudem hic ueſanus helluo impuro ore uexauit,hominē immani natura præditũ,cōſiſtere aut quieſcere non ſinũt,eumq; per triuia,cōpita,& plateas inſanorũ ritu declamare, & contra me ueluti illorum defenſorem latrare compellunt,Cohors præterea illa

Doctrinæ eius profectus uanus.

rea illa præclara quam ſecum ab inferis duxit, audaciam atq; animum perdi-tum ſubminiſtrat, ſtimulat, agitat, obloquendi ac detrahendi materiam ſub-miniſtrat, ut cum eum quis uiderit ſua uerba legētem, illaq; auribus hominū inculcantem, & ut ſe audiant ſupplicantem, nihil ab inſano & furioſo demen ti exiſtimet differre. Contēnitur, deridetur, oculo hilariori aſpicitur tanquā bubones ſolent, cum in conſpectum hominum producuntur. At ille conte-mnit omnium dicta & ſibi blanditur. Dicit nullam tenere me aut noſſe dicē-

Poggii in quo arguat.

di artem, floſculis uerborum delectari, in quibus nulla inſit grauitas, nulla doctrina, nulla ſcribendi elegantia. Se uero multa in philoſophia ſcripſiſſe, explicaſſeq; quæ Ariſtoteli fuerint ignota. Albertum Magnum neſciſſe phi-loſophiam, & in multis erraſſe dicit, et neq; in philoſophia, neq; in theologia, neq; in dialecticis quicquam ſenſiſſe. Boëtio nullam tribuit doctrinam, & de trinitate, deq; libero arbitrio male ſenſiſſe ſcribit. Theologum ſe adeò doctri næ opulentum, ut Auguſtinum, Hieronymum non recte ſcripturam ſacram intellexiſſe aſſerat, omnesq; malos interpretes fuiſſe: Hieronymū præſertim de cuius in traducendo erroribus libellum ædiderit impudentiſſimum. Mu-ſicum ſe affirmat, ut quotidie domi cātitet. In mathematicis ita ſe eruditum, ut facillime dimetiri cœlos poſſit, numerumq; ſtellarum tradere. Nam iuri ci uili pluribus annis operam dedit, quod adeò ut rem leuem contemnit, ut illi-us arcana melius ſe noſſe iactet quàm commentatores illi qui adeò laudātur. Deniq; arcam Noë ſe eſſe fatetur, in qua genera non ferarum, ſed ſcientiarū ſingula ſint recluſa, ad quæ pandenda non coruo, non columba opus exiſtat, ſe enim in ſicco uerſari ſolitū, & in aqua natare poſſe, ut aliorum patrocinio nequaquam egeat, ad effundenda uiſcera muſarum, quas ſingulari prælio ſu perarit. Ego illi hanc palmam tribuo, ut ſit plus quàm græculus eſuriens qui deſcribitur à Iuuenale. Do illi rerum omnium inſcitiam, ſcientiam uolui dice re. Non inſiſtam in his criminibus quæ Ciceroni apponit recenſendis, ſunt e-nim penè infinita. Id omnibus conſtat: Laurentio Vallæ muſarum, uel muſca rum potius alumno, Marci Tullij artem dicendi & eloquētiam non placere. Opinatur fatuus ille furibundus, ſe quod ſibi perſuaſit & cæteris ſuaſurum, ut priſcis omnibus doctiſſimis uiris & ſcientia rerum omnium & eloquentia præferatur. Nunquam ſcripſit Cicero ſua ſcripta eſſe aurea, non ſe cōparan-dum illis priſcis, non ſibi laudem immortalem comparaſſe, non philoſophiæ filium eſſe, non ſe omnibus quos noſtra ætas protulit præferendum, prout hæc inſulſa & fanatica beſtia de ſe ipſa tum uerbis tum literis commemorat.

Vergilio mastix Valla.

Nam Vergilium quēadmodum tractet norunt qui illum audiunt, non legen tem, ſed garrientem ut nutrices apud pueros cōſueuerunt. Ait multa ſe in eo errata animaduertiſſe, quę alijs fuerint ignota, multa illū perperam ſcripſiſſe quę ſi uixiſſet fuit emendaturus. Recenſerē multos locos à Valla reprehēſos, niſi nauſea referendi ſtomachum moueret. Comprehendi tamen hominis

amentia & ſtulticia poteſt, qui adeò furiat, ut & Vergilium poëſi improbet,
& eloquentia Ciceronem. Sed obtemperat moribus ſuis, utitur officio ſibi
demandato, adminiſtrat prouinciam traditam, ne fruſtra ab inferis rediſſe,
ne beneficij collati immemor exiſtimetur. Nam priſcos omnes ſpernit ut ab-
iectos atq; inſcios uiros. Se non repertorem, ſed correctorem omnium libe-
ralium artium fronte illa rugoſa profiteri non erubeſcit. Quæ omnia ſibi tri
buenda cenſeo, dummodo fanaticũ ſe eſſe illis laudibus adijciat, proteruum,
ſtultum, dementem, ueſanum. Nam quod ad me attinet, non repugno quin
me ut inſcium culpet linguæ latinæ, ut cęterarum rerum ignorantem, dum
id fateatur, mihi ad hanc diem plus ignorantiam ad laudem & gloriam con
tuliſſe, quam illi profuiſſe doctrinam. Verum quid de me loquor? Duos lin-
guæ latinæ principes ut diximus, alterum oratorem, alterum poëtam lege-
re palàm cœpit, quo illos ſuo more, loquacitate ſolita uexaret. Dicit Cice- *In Ciceronem.*
ronem nõ recte dixiſſe, qui ſcripſerit in procœmio librorum ad Herennium:
Et ſi negocijs familiaribus impediti, non enim tantum familiæ negocijs, ſed
multo magis rebus publicis erat impeditus. Itaq; familiaribus & publicis ne
gocijs ſcribendũ fuiſſe ait. In philoſophia cõſumere cõſueuimus. Cicero ait:
non cõſueuimus, ſed decreuimus ponendum fuiſſe, aſſerit nouus ceruus no-
ſter loquax. Deniq; in ſingulis paginis aut in arte dicẽdi, aut in uerbis latinis
non recte poſitis multa Ciceroni uitia aſcribit, & melius ſuo modo ſcribi de-
buiſſe proclamat. Aſſerit eum primũ oratorẽ fuiſſe, ut non mirũ ſit, ſi in mul
tis errauit. Quintilianum uero poſteriorẽ ideo longe pręſtantiorem extitiſſe
Cicerone, in q; multis illum correxiſſe. O quanta eſt furentis beluæ cœcitas.
Vbínam didicit Tullium primũ fuiſſe oratorẽ? Dicit more inſani, ad firman
dam ſtultitiam quicquid temere opinatur. Sed ubínam reperit Tulliũ primũ
oratorẽ fuiſſe? cũ Craſſus, Cæſar, Antonius, quos in libris de oratore tanto
pere laudat: Gracchi quoq; & alij plures, quos in Bruto nominat, ſummi prę
clariq; oratores antea extiterint. Neq; uero exiſtimo hoc illum ignorare, ſed
mendacẽ eſſe, & tanta hominis peruerſitas eſt ac peruicatia, tanta detrahen-
di cupiditas, ut inconſiderate, improuide, impudenter uerba efferat ad alio-
rũ ignominiã fabricata. Neq; ſemel aut priuatim, ſed quotidie ac publice no-
uam calumniam cõponit. Legit publice nõnullas epiſtolas Ciceronis, in qui-
bus illũ emendans. Non, inquit, culpo Ciceronẽ, ſed hoc & illud melius, elo-
quentius, latinius dici potuiſſe affirmo, & ſua egregia uerba, quę Ciceronis
uerbis pręferenda exiſtimat, in mediũ profert. Quid ad hanc inſanam teme-
rariamq; iactantiam, ſtultitiam, petulantiã addi poteſt? Idẽ in Virgilio oſten *In Virgilium.*
tat, arguit multos uerſus dici uenuſtius & eloquentius potuiſſe, ſed non con-
ficit nouos, neq; quicquã de ſuo apponit prout in Cicerone emendando con
ſueuit, aſſerens non poëtam eſſe ſe, ſed oratorem, ſatis eſt enim pronunciaſſe
ſibi in ea parte Virgiliũ minime placere. Magna uiri autoritas, magna gra-

uitas, magna doctrina,& hæc omnia pinguedine cerebri cōdita & ſale. Sed difficillimum eſt mutare morbos animi inueteratos. Conſenuit nequiſſimus rabula in arte maledicendi, exiſtimans aliorum detractionē in ſuam laudem cōuerti. Sed nimium longe à recta uia aberrantem illum ducit inſania. caput illud ceruinum, cicadis repletum, diſcurrere amētis more corpus inane compellit. In triuijs pædagogulus diſputat, in corona ſui ſimilium, de quæſtiunculis ineptiſſimis, equus mei, non meus diſcendum eſſe cōtendit, ac non ſibi, non illi, & cætera his ſimilia portenta ſcribendum teſtatur, quę ediſcenda eſſent ſi quis ea teneret memoriæ. At obſcœniſſimus bubo in ſua garrulitate gloriatur. Sed iam mores hominis noti ſunt, iam tenent omnes ferme docti quanta ſit ſtultiſſimi portenti proteruia, quāta iactantia, ipſemet enim ſuæ dementiæ teſtis eſt digniſſimus fide. Permulta alia eſſent de huius inſani monſtri furijs inferis exagitati iam gloria, loquacitate, peruicacitate, uecordia explananda, ſed ne faſtidio ſim legentibus in aliam orationem conijcienda ſeruaui, cuius ſcribendi copiam ac facultatem eius inſania ac ſcelera ſuppeditabunt.

Quarta Poggij inuectiua in Vallam comparari non potuit ſtudioſus lector, repertam cum hoc loco ſituabit ad perfectionem operis Poggiani.

POGGII FLORENTINI INVECTIVA QVINTA IN L. VALLAM.

AGO tibi gratias quas mereris, & uberiores referam dementiſſime Valla, qui tua nō apologia ut appellas, ſed morologia non quidem me excitaſti à ſomno, ſed mea ſponte currentē tuo turpi cōuitio, tuis bubalinis mugitibus incitaſti. Repreſſior tamen paulo fuit ac breuior ſtultitia tua quā fuerit in prima tua congreſſione. Nunc aliquanto lenior ad paruum opuſculum, tanquam ab exhauſto cerebro profectum tuę detractionis inſaniam redegiſti, ueterator peſſimus, qui omnem agendi rationem, & ſcribendi uerecundiam, & dicendi pudorem tanquam abiecta meretrix inuulgatumq; ſcortum abieceris, ſola temeritate, iactantia, & male dicendi licentia confiſus triumphaſti. Antea nouo more nobilis Imperator non die, ſed noctu, non deuictis hoſtibus, ſed uirtutibus proſtratis, non de prouincijs, ſed adoleſcentioribus à te ſubactis, non curru uectus, ſed capra Amalthea, quam tibi parens Iuppiter ſubminiſtrauit, redimitus tempora non lauro, ſed urtica, ſtipatus non tantum militibus tuis illis priſcis, quorum opera inſigne tibi trophæū apud Neapolim comparaſti, ſed

ſti, ſed turpitudine & impudentia, nunc ſecundi triumphi multo illo clario-
ris ut opinor rationē excogitaſti, ut de lingua latina atq; cōpedibus aſtricta,
quæ & hirco iuncto curru triumphares. Id ut dignitate exercitus nobilitare
tur, duos cōmilitones pari eloquentia & doctrina prędítos, cocum uidelicet
& ſtabulariū neſcio quos tua diſputatione dignos in bello quod aduerſus me
moueres tibi adhibuiſti. Vt coquinæ nidore, ſtabuli fœtore ad tuum ſpecta- Commilitones
culum homines excitares. O præclarū triumphum coqui & ſtabularij ope- Vallæ.
ra partū. Hic elucet ingenij tui acumen, dicendi ars, & doctrina rerum mul-
tarum inſignis, ut duorum nequiſſimorū ſeruulorū auxilio ad id bellū deſcen
deres ex quo eſſes triumphaturus: Quamuis optime in tuo opere taliū mer
cennariorū conditio quadret. Non enim niſi fanatici, ſtulti, temerarij, ſermo
ne grauiores perſonę admiſceri debuerunt, ſed in turpi cauſa turpiores con-
certationes collocari. Virum profecto triumphalem etiam poſſumus appel
lare, qui iam bis tam magnifice triumpharis. Verum ut ad tuam ſatyram ne,
an tragœdiam appellem reuertar, diffiſus ullam uerbis tuis fidem adhibitum
iri, cantilenam quandam inconditam, ineptam, inſulſam, ſine ſale, ſine ſapo-
re, Guarino iudice inſtituiſti. Et quia eius ſententiam timeſcebas, adhibuiſti
ei duos pręclaros collegas tibi moribus & cōditione proximos, quorū auto
ritate moueretur, ſi qua in re forſan titubaret, coquū ſcilicet & ſtabularium
tuū, ut uerbis ornatis & ſententijs grauibus patroni doctrinam redolerent.
Quanquā in utroq; mendax, iactabundusq; fuiſti, nunquā enim coquū domi,
nec coquum niſi commodatum habuiſti. Qua in re culpam refugiens, finxi-
ſti græca nomina, cum tuorum referre non poſſes. Nulla enim pars tugurij
tui frigidior eſt culina, ex qua nunquā fumus egreditur. Neq; uero tibi equo
opus unquam fuit, neq; alio ſeruo. Quis ergo fuit Laurentij coquus? Valla?
Quis ſtabularius Vallę? Laurentius. Quis Laurentij & Vallæ lixa? Idē Lau-
rentius Valla. Cum ergo Laurentiū & Vallam dixeris, ſtabulariū, coquum Coquus & ſta
& lixam, et ſeruulū nequiſſimū nominabis. Quid enim tibi utilis coquus fuit, bularius Valla
qui caſeo, caſtaneis, nucibus, cruda ſuccidia more ſoricis miſerū uictum tra-
has? Quid tibi equo carēti ſtabularius profuiſſet? Quanquā haud iniuria co-
qui mentionē feciſti, auitę artis memor, cū audierim auum paternū Placētię
coquinariam artē nō uulgarē exercuiſſe, tibi quoq; in caſtris regijs ut accepi-
mus, culina fuit aliquādiu exercitiū adeo illuſtre, ut inter ſalſamentarios pri-
mum locū teneres. Quare cum tibi Regis gratiā conciliaſſes, reliqui coqui-
næ officio intenti ob inuidiam credo, neſcio quā turpitudinē præferentes, te
culinę miniſterio priuarunt. Exiſtimo te in alio apologo quē fabrificabis iti-
dem notę artis collocutores ſumpturū, ad Thraſonis alicuius tui ſimilis a cle
nonū, caponularū, lanionū, tabernariorū auxilia confugięns, quibus ſæpe &
perdita & ſalua re profuiſti. Sed grecæ linguæ (ut te appellas) antiſtes, quo-
apologiam inſcribis tuam dicacitatem? quod cum defenſionem deſignet, tu

non defenſione uteris, ſed turpi conuitio, & obprobrio petulanti me perſe-queris ſcurra nequiſſime. Verum redeam ad tuos collocutores. Optimo tu quidem conſilio nebulo, coquinariæ improbiſſimos ſeruos tuæ ſtulticiæ autores teſtes probatores eſſe uoluiſti, ut uiliſſimus aſellus uiliſſimorum animalium patrocinio uteretur. Verum Guarini uicem doleo, quem turpem redidis turpiſſimorum ganeorum contagione. Reliqui qui ſapientes habiti ſunt, ſuis dialogis adhibent perſonas graues aliqua uirtute notas, ut etiã leuiuſculæ res colloquentiũ dignitate grauiores eſſe uideantur. Tu ſane prudentior, beſtias tibi ſimiles adſumpſiſti, quæ ſua abſurditate tuam turpitudinẽ repræſentarent. Laudo in hoc prudentiam tuam, qui cum detrahẽdi mentiendiq; artem profeſſus eſſes, noluiſti alicuius probi uiri præterquam Guarini autoritate abuti in hoc tuo uiliſſimo officio maledicendi. Qua in re ſcio Guarinũ tibi malas gratias habiturum ac redditurũ qui eum iudicem in cauſa honeſta quæ inhoneſtioribus teſtibus ageretur inſtitueris. Sed credo te ob amicitiã, quæ eſt ei tecum præcipua, uoluiſſe illum hoc tuo honore iudicij reddere nobiliorem. Quid amplius ageres ſi illi eſſes palam hoſtis, quin ut illum ſocium adiungeres in aliqua cauſa ſeruulis nequiſſimis, qui cum ſuo patrono in crucem tolli mererentur? Magna profecto uis eſt cõſcientiæ, quæ compellit ſæpius reprobos uiros ſuorũ ſcelerum diuerticula comminiſci ita inſulſe quandoq;, ut excuſatione in præuaricatoris crimen incidere uideantur. Cum teſtium nomina finxeris, cur non iudicis ficticium induxiſti? An, ne omnia mendacio comprehenſa uiderentur? Quid ad Guarinum abſentem confugiſti? Cur non de pręſentibus in curia docto alicui uiro tui iudicij partes demandaſti, fanatice nebulo? Veritus es, ne non uerbis, ſed fuſtibus reprimeret contumeliam tuam, qua quæ poteſt eſſe maior, quàm cum uir doctiſſimus omniq; laude digniſſimus inter abiectiſſimos atq; ſtultiſſimos ſeruulos in cauſa obſcœna conuitiorum & dementiæ plena, iudex ganeonis arbitrio conſtituatur? Ad abſentem igitur confugiſti prudentiſſimum imprudens, modeſtum importunus, probum improbus, ueracem mendax, qui reprimere non poſſet ſua præſentia tuam temerariam proteruitatẽ. Quis enim ex præſentibus ęquo animo ferret tuam ſpurcam dicacitẽ ſuo nomine expreſſam? E ueſtigio mihi crede, meritam gratiã tetuliſſet quiſquis eſſet ſpurco ore prolatus. Hoc tu ueritus, ne præſens præſentem caſtigaret, ad eum diuertiſti quem prius ignominia afficeres quam poſſet ignominiam illam expoſtulare. Sed ut rem loquar ex animi ſententia, honorem ſatis profuſum atq; exquiſitum tribuiſti Guarino, cuius ut autoritatem augeres, addidiſti & aſſeſſores pretorios credo, aut cõſulares, alterũ coquinæ fœtore ac fumo obſoletum, alterũ in ſtabuli ſordibus uerſatũ. Reddidiſti Guarini nomẽ celebre atq; inſigne, qui in hac tua ueluti triumphitali proſcriptione ſortitus fuerit tam præclaros tuę artis Imperatores. Aget tibi ſane ingentes gratias licet, pro hoc tam nobili magi-

Guarinus cauſæ iudex.

ſtratu

tu quo eius uitā inſignire uoluiſti. Magna proculdubio tua eſt liberalitas, qui ita profuſus in mādandis fuiſti honoribus, ut ueluti prodigus inſaniæ culpari queas. Verū relinquo Guarini prudētiæ quid de hoc tuo iudiciario munere ſentiat diſcutiendū. Ego haud leuiter fero, hominis mihi amiciſſimi famam tua ſtulticia maculatā. Quid enim ſi te illi inimicū profiteris: amplius faceres quā ut hanc infamiam ei iniungeres, ut inter ſtabularios & coquos de rebus uiliſſimis diſceptantibus iudicē conſtitueres, quā eū ut aperte mētiri faceres, quā ut falſo & per ſummū ſcelus Guarinum hominē caſtiſſimū, uirū ſibi amiciſſimū, à uiliſſimo ſcurra calūniari pateretur. Non paruo illū dedecore afficis, cū uiliſſimis mecennarijs diſceptantibus iudicē adhibeas. O ceruix perdura & aſininū caput bubalina pinguedine refertū, hoc eſt profecto quod eſt ad me delatū, te anteq̄ ad tuā apologiā uel cacologiā potius accederes fabricandā, & ingeniū argutius redderes, ut aliquādo aliquid ex inſulſo capite ſulſum prodiret, uti ſolitū pluribus diebus cibis exquiſitis, id eſt, carnibus ouinis, ad præparandum mentis acumen. Eam cauſam tam præclaræ inuentionis, tanti triumphi, tam grauis occaſionis ferunt, quam ego refellere nō audeo. Nolo pugnare cum tam egregijs triumphi coadiutoribus. Nolo ſecundi triumphi decus ex tali uictoria partum impedire, quin potius tertiam triumphandi materiē præbere, quo tua clarior atq; illuſtrior fama fiet. Equaberis Pompeio, Cæſariq́;, qui ter triumpharunt. Et ſi recte cognoui, uirtute tua quartū ages triumphū, ut uere triūphator appellari merearis. Nā triumphū à me tibi decretū ex annalibus delebo, poſtquā non mea, ſed tua opera partis triūphis uideris oblectari. Tuus tamē triumphus exilis eſt, nullo ornatu, nullo comitatu, nulla pompa celebris, ſed deſertus, ornamētis uacuus, ſolis duobus cōmilitonibus tuis inſignis. Ceteriq́; erunt etiā mea impēſa celebriores. Sed ut ad tuam ridiculā fabulā reuertar. Dicis te triumphaturū de hoſte, qui ſe uictū fatetur. Quomodo ergo ſi uictus eſt cōtra te ſcribit: Solent uicti loco cedere. Sed ex quatuor meis orationibus non me cedentē ut ſomnias, ſed ut inſtantē urgentēq́; cognoſces. Lege diligentius tres poſt primā contra tuam dementiā ac iactantiā orationes meas, & aliquādo ab ebrietate languidū caput extolle. Tunc intelliges an me profitear uictū, an cedā ignauo Thraſoni militi glorioſo, an tibi ex ea uictoria cenſeas triumphandū. Ais te meam ſecundam orationē (ut appellas inuectiuā) nō uidiſſe. Qui ſcis ergo me tecum diſputare non rationibus, ſed obproprijs & cōuitio: Vnde quę à me ſcribuntur cognoſti nequiſſime nequam: Voluiſti iterū more priſcorū, ut ais Romanorum triumphare de epiſtolis meis. Vbi ſtultiſſime rabula, ſimilis triūphi morē apud priſcos legiſti: ubi de uerbulis latinis triumphū actū audiſti: Sed pari dementia & iactantia ſcribuntur à te omnia. Sumis epiſtolas Nicolai quarū errores accuſas. In quibus diluendis non uerſabor, ne tibi præripiā triumphi dignitatē. Sed ô nō ouis, ſed pecus ignauū, quo pacto noſti illos quos

Triumphū irridet.

Errorum ſuorum excuſatio.

affers errores meos eſſe: quod ſi negē, quibus argumentis, quibuſue teſtibus
probabis: Codicibus credes quos legiſti. At eos corruptos eſſe dicā nō mea,
ſed librariorū culpa. Maior tua nequitia, qui ut cauſam nanciſcereris, repre-
hendi, epiſtolas corrupiſti. An neſcis fanatice ganeo, etiam M. Tulliū Cice
ronē cōqueri codices latinos ſuo quoq; tēpore mendoſe & legi & uenūdari:
Vt mirū nō ſit in tanta ignorantia, in tanta librariorū inſcitia meas epiſtolas
eſſe corruptas. Multę quippe ex meis epiſtolis ad me ſunt delatę ut illas cor-
rigerē, quas ita mēdoſe ſcriptas reperi, ut à priori forma & uenuſtate eſſent
penitus immutatę, ut uix pro meis recognoſcerē. Ita nequaquā mirū eſt uide
ri, multa minus recte cōſcripta, quę ego etiā nō probo. Sed ea quæ tu quoq;
improbas, oſtendent à me & more priſco & recte latineq; dicta, ſi uellē cum
pharmacopola quodā in triuijs differēte, cū inſulſo ac dicaci rabula de uerbu
lis cōtendere, ſi eſſet aliqua diſceptādi ratio libero homine digna. Id tamē di-
co, me ſolū ea probare quę improbent à Valla, cuius ſtultitia, dicacitas, men
tis leuitas iam cœpit radicitus ſerpere latius q̄ opineris. Iactitas inepte nimiū
Non ſe uictum eſſe. paraſitaſter Thraſo noſter, uictū me profiteri, quia nō reſponderim ineptijs
tuis. Reſpōdi reſpōdi inquā ubi in probra uitę & morū proſiluiſti, ut omnes
noſſent penitus qualis eſſet Laurētius Valla. De me nihil egi, ſatis notus ſum
domeſticis & externis. Te detractorē impudentiſſimū, qui domi foriſq; res
egregias bello & pace geſſeris, haud ignotū uolui eſſe his qui tuam iactabun
dā ſtultitiā nō agnorunt. Tecū de uerbulis decertare nolui, relinquēs uirorū
doctorū iudicio qd de me ſentiāt, quid tribuāt tibi, qd mihi. Quę enim mihi
laus eſſet, certare de latina lingua cū barbaro, de doctrina cū ſtulto, de uitæ
moribus cū improbo, de prudētia cū ueſano, de facultate dicēdi cū petulanti
Arrogantia Vallæ. rabula & furioſo, qui ſibi laudi ducat detrahere omniū ſuperiorū doctiſſimo
rū uirorū laudi & doctrinę, q quotidie & quidē publice Ciceronē in Rhetori
cæ pręceptis redarguit, eloquentiā increpet, in arte oratoria culpet, qui Ari
ſtotelē & cęteros græcos, è noſtris Albertū Magnū, & Thomā Aquinatē ut
ignaros philoſophię reprehēdat, q beatū Hieron. & Auguſtinū duo fidei no
ſtrę luminaria, male de doctrina Chriſtiana ſenſiſſe ſuis ꝓphaniſſimis uocibus
& ſcriptis dictitet, qui omnes hiſtoricos, poëtas, grāmaticos inſectet, qui in
ſella illa triūphali ex qua adoleſcētes alloquitur, ꝓfitetur ſe talē inter philoſo
phos eſſe qualis Hercules inter homines extitiſſet, qui ſe unicū doctrinarū o-
mniū ueriſſimū doctorē appellari poſſe teſtet, qui tāta ſit inſania, ut ſe alterū
Herculē appellet: Si furore, ſi demētia, ſi ꝓteruitate, ſi iactātia Hercules pręe-
ditus fuit, fateor te pluſquā Herculē eſſe, pluſquā Cerberū eſſe, ad cuius expu
gnationē nō uno, ſed pluribus Herculibus opus eſſet. Non igitur moleſte fe-
ram mihi detrahi ab eo qui eſt detractor omniū ſacrilegus. Scribit petulans
atq; inſanus aſellus, nolle cū maledico contendere de maledicentia, ſed uirtu-
te. Nempè ſi uitium eſt uirtus, mecum de uirtute non contendes ſolum, ſed
ſuperabis

ſuperabis,in triumphum duces.Sed quam bene ſibi conſtet circũuallator noſter ſtatim oſtendit,cũ probro & turpitudine utitur non in meã cõtumeliam, ſed ſuam,neq; id ſemel ſed in ſingulis penè uerſibus , ut ſuam modeſtiam coſnoſcamus.Eſt natura nequiſſimorũ hominum ac dementium, ut quod uirtute ac ratione nequeunt,cõuitijs,obproprijs, maledictis ſe aſſequi putant. Ea ratione ueſanus ganeo proſequit̃ inſtitutũ ſuum antiquũ.Cum primũ epiſtolas meas carpſit,finxit ſpuriũ quẽdã adoleſcentẽ ſacerdotis filiũ,quẽ in ſuam cõſuetudinẽ pellexerat,ut meos ait errores notaret.Qua cauſa cõmotus nõ tuli cõtumeliam Thraſonis ſpurciſſimi,ſed par pari retuli,cũ tu illis inſignib.tuis trib. meę orationi reſpõdiſti,& ubi de doctrina agebat̃ ad probra uitę deſcendiſti,tanquã in propugnaculũ tuũ,in quib.es nimiũ petulanter euagatus.Tunc ego paulũ ſecunda oratione furorẽ tuũ & maledicendi licẽtiam cõpreſſi,ita ut in tuis caſtris meę copię uerſarent̃.Prima oratione mea (ſępius eſt eñ repetendũ)ſtultitiæ triumphus tibi decretus eſt. Secunda triũphali curru tanquã hęreticus ad inferos es deuectus.Sed nõ contentus honore tuis uirtutib.impenſo,ipſe tuo ſumptu,tuo apparatu primũ & ſecundũ triũphãdi ius tibi nullo ſenatuſcõſulto nullo populi iuſſu aſſumpſiſti.Deinceps tertio triũphabis ſummo cũ honore & gloria. Relatũ eſt eñ te magno exercitu uitiorũ cõtra me bellum moturũ,copijs nõ militum,ſed mendaciorũ aduerſus me uſurũ,ut tertij triumphi laureã merearis . Sed quid opus eſt hoc inani labore & tot copijs me aggredi,cũ ſcribã me à te ſuperatũ tibi uictoriã cõceſſiſſe? Quid attinet cũ totiens uicto pręlio decertare? Sed uictum me fateor, cur nõ à bello abſtines? qd inſequeris? qd es moleſtus? qd tot uerba incaſſum fundis? Olim me cõuitijs laceſſiſti,ingredi uoluiſti certamen mihi moleſtũ & minime neceſſariũ,oportuit reprimere impudentiã tuæ dicacitatis. Itaq; poſtq̃ intellexiſti me infantẽ , deueniſti ſecundo ad quęſtiunculas grãmaticales uerborũ turpitudine admixtas,ut nõ uidereris oblitus exercitij tui.In quib.ſi ocium eſſet,multis teſtib.cõuincerẽ te omnium ſubtiliſſimũ qui uiuant . Quanq̃ difficilimum ſit diſputare cum ſummo grãmatico,oratore ad dicẽdum parato,philoſopho acuto ad diſputãdum,& omniũ liberaliũ artiũ ut aſſeris architecto,cum eo qui ſe tanti dicat,ut uerbis ſuis tanq̃ Pytagoras ſtandum prędicet,cum eo (dicẽdum eſt eñ ſępius)qui Ariſtotelẽ in philoſophia, Ciceronẽ in arte oratoria reprehẽdat.O demẽtiſſime rabula,quis unq̃ ſtultus tam fuit in amentiã profuſus ac perditus, qui Ariſtot. pręter Vallã in philoſophia reprobaret? Quis unq̃ pręter Valleã ſtultitiam Ciceronẽ in dicendi copia & elegãtia culpauit? Solus Valla turpis nebulo ſingulis fermè dieb. Virg. carmina & Cicerõis dicta reprehẽdit. Alterius ut parũ diligẽtis poëtę,alterius ut parum cõpti oratoris,& parũ in artis Rhetoricę pręceptis inſtituti . Vnde nam tantam tibi doctrinam inſulſa pecus exhauſiſti,uti omnes priſcos uiros tua loquacitate ut inſcios reprehendas? Nimium profecto Dei patientia quãdoq;

Occaſio inuectiuarum.

in cœleſtib. uiris obdormit, cũ eos tãdiu ſinat impunitos. Sed impia mens, ex
ulceratus in ſcelere animus nequaq̃ tormẽto caret. Scelerum conſcientia tor
quet impios, animi ſordes exagitãt impuras mẽtes, in quibus extincta uirtus
locũ & uires uitijs pręſtat, ita ut impij ſua mala minime recognoſcant. Pẽdit
Pœna ſcelerũ Vallæ. pœnas Valla noſter cum conſcientiã amiſit, cum iudicij diſcrimen perdidit,
cum ſuę mentis morbos ignoret. Dat ſuperis dijs & inferis pœnas ſatis am/
plas, cum beati Auguſtini doctrinã reſpuit, cum eius dicta cõtemnit, cum cæ
teros doctiſſimos uiros dãnat. Cum contra beatum Hieron. uirum ſanctiſſi/
mum ac doctiſſimũ libros profanos de illius ut ait erroribus ędidit, cuius mil
le amplius annis purũ, immaculatũ, ſanctũ nomen ab hoc nouello tanquam
ex terræ putredine nato fungo uiolaẗ. Tum in grãmaticis culpatur, tum lin/
guam latinã arguitur neſciſſe, tum male de fide ſenſiſſe ſceleſtus, impius dei
hoſtis criminatur. Habuit Hieronymus æmulos permultos, nullus eum aut
latinam, aut grãmaticam, aut hebræam linguam ignoraſſe dicit. Beatus Au/
guſtinus eum laudat, omnes in cœlum tollunt, ſolus peſtifer Valla uirum ſan
ctiſſimum atq; optimum reprehendit, ſolius Vallæ teſtimonio uelut ignorãs
arguitur, ſoli Vallæ uirtus & doctrina Hieronymi diſplicet, à ſolo Valla inſci
tiæ damnatur, ſolum Vallam poſt hominũ memoriã contra Hieronymum
ut ignorantẽ ſcripſiſſe conſtat. Quidnam eſt hoc portẽti dij boni? Impius ſan/
ctum, ſtultus ſapientem, doctiſſimum ignorantiſſimus, caſtum impurus, reli/
gioſum profanus, fidei noſtræ propugnaculum hæreticus Valla impugnat.
Auguſtinum huic addit, quẽ ueluti inſcium & male de diuina prouidentia &
fato ſentientem damnat. Beatum Thomã ut uerboſum ſcriptorẽ inſequitur.
Quàm maiorẽ expectamus à ſceleſto portento pœnam, quã ut more inſaniẽ/
tis Herculis furijs agitatus, ſeipſum proijciat in flãmas ardentis Æthnæ? Et
certè altiſſimus puniet maledicentiam tuam, non ſolum inſania ac dementia,
quibus nil deterius poteſt hominibus accidere, ſed etiam corporis tormen/
Admonitio ad Vallam. tis, quæ non longe abſunt, quando id domini iuſtitia requiret. Erubeſce in/
quam aliquando quamuis inuidia, uino, uenere, fame ſis palidiſſimus, & ſi nõ
prudentis aut boni, ac ſaltem paulum uerecundi hominis faciem ſume. Non
ſolita ſemper utaris inſania, non ſemper tibi aſſumas hominis ſicophantę offi
cium. Recognoſce paulum ſtultitiam tuam, proteruiam caſtiga, ſactantiã ina
nem remitte. Non ſis mendax, improbus, detractor, cõuitiator. Nõ in omni
bus tuis dictis, factis, cogitationibus teipſum ſolus laudes, ſinas alijs hunc lo/
cum quem honeſtius cæteri tractabunt. Corrumpe ſaltem aliquem præmio
qui te uel paulum laudet ſcriptis ſuis. Cur ſolus teipſe extollis? An ignoras
laudes in proprio ore ſordeſcere? Nunquam Cicero tam aperte ſuam elo/
quentiam iactauit quam tu ſtultitiam tuam. Nunquam Ariſtoteles laudauit
ea quæ in dialecticis ſcripſit. At tu non ſolum te laudas, cum dicas non eſſe
dialecticam præter Laurentianam, ſed Ariſtotelem reprehendis. Nullus
unquam philoſophus, non ipſe Plato dixit ſe eſſe inter philoſophos qualis

inter homines Hercules extitiſſet, quod tu ſępius de te protuliſti. Nullus un-
quã ſcripſit ſua uerba eſſe aurea, ſicut & tu de te demẽtiſſime aſelle teſtaris.
Nunquã quis ſe tanti extimauit, ut diceret ſe cũ uiris doctiſſimis cõparandũ.
Nullum unquã legimus adulatorem tam improbũ, ut ea alteri tribueret quæ
tumet de teipſo impudentiſſime profers. Nouiſſime in hac tua ſtabularia di-
ſputatione introducis Guarinũ dicentẽ te doctiſſimũ uirum. Cur illum facis
mendacẽ? Quære ab eo quid de te ſentiat, ſi idem ore & pectore profiteatur.
Scio ab ipſo exiſtimari te aſellum laſciuientẽ, & tãquã menſe Maio ſępiſſime
fugientem. Scio illũ te reputare non doctiſſimum ſed dementiſſimum crapu-
latorem. Scio illum pro ſua autoritate repudiaturũ ſordes iudicij tui, & illam
tuam culinariam ſocietatẽ abominaturum. Scio illum dicturũ, quid fanatica
iactantia mihi adeò moleſtus es Valla? Cur me tuę proteruitatis, ſtultitiæ, di-
cacitatis uis eſſe laudatorẽ? An neſcis tuam dementiã omnibus eſſe notam?
Quid mihi prouinciã præbes ſummi dedecoris plenã? An cenſes omnes tibi
ſtulticia & dicacitate pares eſſe? An ignoras quid de te homines opinentur?
Quid de te tantum pręſumis? Quid tibi tantũ arrogas? Quid tibi tribuis tan-
tas laudes, quarũ tu ipſe es autor & teſtis? Contine infra parietes domeſticos
ſcurrilitatẽ tuam. Noli ſemper in turpi conuitio, in obſcœnis uerbis uerſari.
Libidinẽ tuam cõprime. Si impudens eſſe uis, nequaq̃ facias alios participes
amentię, iactantiæ, dicacitatis tuę. Sed reuertor ad cõuitia procemij egregię
tuæ aſinariæ diſceptationis. De uinoſo ebrioſoq; hoſte ſecundũ triumphum *De ſe uinoſo hoſte triumphando.*
agere te, orator Valla dixiſti peſſime, artem dicendi exerces prępoſtere &
ſordide Imperator. Solet triumphi honor decerni Imperatoribus ob res
præclaras bello geſtas, quo ualidior fuit hoſtis, eo laudabilius triumphari.
Quis unquam gloriatus eſt ſe ebrium aut temulentum ſuperaſſe? Triumpha-
re ſoliti ſunt priſci illi excellentiſſimi uiri propter res bellicas, in quibus pru-
dentia, conſilium, animi & corporum uires, uigiliæ, labor aſſiduus, multo-
rum uictoria uerſatur, quæ in ſuperando ebrio minime continentur. Nemo
enim tam inſanæ mentis eſt qui cum ebrioſo litiget, quin ebrium, quem uin-
cere ignominia ducitur, contemnat. Ego tibi pluſquam credis tribuo. Non
cum temulento ebrioq; me pugnare dico, ſed cum ſobrio furente, inſano, de-
mente, ſtulto, iactatori inani, procace ſcurra, cum monſtro omnium deter-
rimo, ad quod perdomandum claua Herculea opus eſſet, cum impudico,
cum ignominioſo, cum nouello Hercule eſſe rem mihi dico, cum hoſte fidei,
cum hæretico, cum detractori grammaticorum, oratorum, philoſophorũ,
theologorũ, cum blaſphemo, cum Hieronymi aduerſario, cũ Ariſtotelis im-
pugnatore, cũ emendatore M. Tullij Ciceronis, cũ Virgilij ęmulo. Oſtẽdã
tuam uirtutẽ maioris faciendam quam tu ipſe cenſeas. Oſtendã nõ de uinoſo
ſed aquoſo, nõ ebrioſo ſed ſobrio, niſi attramentum deſit, te triumphũ hunc
tuũ egregiũ acturũ, ut maior tibi gloria ex meis in te laudib. quã tu exiſtimes
cõparetur. Vide quantũ ſim in te laudãdo quam tuipſe profuſior. Ego nõ de

te trium

te triumphaui in prima mea contra te actione, ſed triumphum tibi decreui
nobilem, quo ornando nolui quicquam à te impendi, ut parcerem impenſæ,
tuæq; gloriæ quam meis laboribus conſulere malui, tuum triumphum illius
honorem eſſe uolui, ut debitum tuæ uirtuti decus impenderetur. Verum tu
præter modum laudis es cupidus, honori ultro tibi impenſo non unico triū-
pho acquieſcens, tibi ſecundum & tertium adiecisti. Credo ut æquaris Pom-
Paſsim ad obiecta reſpondet. peio & Cæſari, quorum quemlibet ter triumphaſſe legimus. Mollitia quadā
animi retentum ſcribis te non triūphaſſe iterum de libris meis. Optime mol
litiam ut uis animi poſuiſti, ſed corporis quoq; mollitiem addidiſſes uerisſi-
me, nūc uir non fœmina theonis, teneris omni corporis obprobrio paratus.
Nam quod me forum non declinare ſomnias, in quo tot res ſunt uenales, ho
mo barbarus, ruſticus, inanis, facetus eſſe uoluiſti, in quo perinde iocaris, ac
ſi aſellus quidem abſq; cauda ad lyram pſalleret. Enumeras multos cibos, ut
copioſus uerborum artifex, quos tuus coquus in tua deſerta ac frigida culi-
na nunquam aſpexit. Sed artificium auitum, & regiæ dapes à te præparatæ
tot rerum copiam ſuppeditarūt ut gloriari poſſis auitę arti coquinariæ te no
ui aliquid addidiſſe, qua in re fateor me à te ſuperari. Verum ſi unquam con-
uiuium inſtituero, adhibebo te magiſtrum culinæ meæ in præparādis cibis,
quorum uideo te artem & uſum callere. Sed ut ad tuas redeam ineptias. Sci-
te tu quidem & ut egregium Thraſonem decet, bellicoſam prouinciā tibi ſe
natus autoritate decreuiſti, ex qua ſecundi triumphi decus quæreretur. Sed
miror cur tua ſpōte, non decreto Guarini ex tali uictoria triumphares, ut ali
cuius doctiſſimi uiri autoritate tua inſignis ſtulticia niteretur. Conſtituiſti
eum iudicem tuum, cuius ſententiam ſi noſſes, remiſiſſes aliquid de tam ſtoli-
da temeritate. Alij à te delecti iudices in illa tua prius reſponſione pro te ſen-
tentiam ſumma cum tua laude tulerunt, & Thraſoni noſtro pro tam copioſa
oratione non magnas, ſed ingentes gratias gerunt. Nullos tamē iudices tūc
Guarini laus. nominaſti non ad Guarini patrociniū confugiſti, nō eius doctrinā, grauitatē
prudentiā. Non inſulſus, nō demēs, nō detractor eſt ut Valla. Scit multa, imò
omnia ineptiſſime à te dici & tuæ ſtulticiæ accōmodata. Scit te facile poſſe
abſq; ullo pręſidio de campo deijci. Scit à te multa reprehendi quę minime in
telligis, in quibus ſi uellet tempus terere, oſtenderet rabulā te quendā petulā
tiſſimū latrare ad lunā ut canes ſolent. Doceret impudentiā tuam nil ſcire ni-
ſi detrahere, nā in lingua tua latina te cōuinceret ſtolidiſſimū eſſe. Ego quoq;
niſi te in ea parte contēnerem, multis teſtib. improbarē ſtabularias reprehen
ſiones tuas, qui mihi uideris ignorantiā latinę linguę profeſſus. Ego cū meos
errores tam palàm omnib. uulgarim, cur tu doctrinā tuorū operū tam reclu
ſam tenes? Ego nihil ſcripſi quod nō uoluerim eſſe omīb. cōmune. Ede quoq;
tu epiſtolas & libros tuos. Ede à te opuſcula cōtra fidem fabricata. Ede li-
bros de beati Hieron. erroribus, de Auguſtini inſcitia, de Boëtij ignorantia

à te ſum

à te ſumma cũ perfidia fabricatos. Æde illos inquã, ut aliquãdo cũ ſuo auto-
re incẽdio crementᷓ. Cũ uero non de uerborũ inſulſitate tecũ, ſed de grauiſſi-
mis ſententijs cõtendã, tũc non uerbis, ſed manib. faces incẽſas ſubdã. Rogo
quẽ ſcripſiſti librũ in quo nõ es cõburẽdus? Nullũ adhuc proterua belua cõ-
poſuiſti, quin tua uirtus in eo aliquid hęreſis crimẽ admiſceret. Tu cõtra Bo
etiũ de lib. arbitrio ſcribis, in qua manifeſta hęreſis & adhuc impunita depre
henditᷓ. Scis te iã Neapoli ignis periculũ tanq̃ hæreticũ adiſſe. Scis te opera
doctiſſimi uiri Vernandi Corduben. cui in hoc malas habeo gratias, ab eo di
ſcrimine liberatũ? Aude hoc negare publicũ opus, ſi potes. Oſtende ſcapula
rũ cicatrices tuę perfidei teſtes. In his ego pro fide aduerſus tuã perfidiam di
ſputabo, uerbulorũ certamina & triũphos pręclaros tibi relinquam. Nil de
mea inſcitia, nil de his quę mihi turpi cõuitio obijcis reſpõdebo. Sõnies, fin-
gas, detrahes, tãti tua ſcripta quãti inſulſi aſelli crepitus & rugitus extimabo.
Scio tertiũ te triumphũ poſtulaturũ, in cuius pręparatione ſi Guarinũ aduo- *Apparatus triũphi ridiculus.*
cabis, totã perficies comœdiã, & ubi in ſecũdo coqui & ſtabularij operã aduo
caſti, in tertio cauponũ, lenonũ, cętariorũ, piſcatorũ, fartorũ, tabernariorũ,
& tui ſimilium ſtultorũ fecẽ (quorũ ſemper in natura copiã inuenies) in tuum
auxilium aduoca, ut nõ ſit ita deſertus & obſcurus ut ſecundus, ut aliquo tali
um uirorũ & militum ornatu ſolita frequẽtia & põpa celebretᷓ. Tum tibi lice
bit orationẽ ad populũ de tuis triumphis, de rebus geſtis, de cõmilitonũ uir-
tute, de gloria maiorũ, de tuis laudib. habere, licebit quãtum uolueris inani
gloria iactari, poteris oſtentare cicatrices foris belloq́ ſuſceptas, domi mor-
ſus impreſſas muliebres. Dabitᷓ locus libros tuos pręd icãdi, inſaniẽdi. Deni-
que poteſtas erit ita copioſa, ut de quarto triũpho optimã ſpẽ habere queas.
Tũc erit tẽpus quo poſſis inter uiros præſtantiſſimos collocari, ut cõparari
Herculi merearis, ut ſtatuã tibi decerni poſtules in aliquo loco celebri ciuita-
tis. Tũc nõ à Guarino, ſed à populo laudaberis tanquã uir doctiſſimus, ut mu
ſarũ patronus. Illũ nõ per forũ (nã id tibi diſplicet) ſed per culinas, lupanaria,
uiles cauponulas, nota diuerticula magno cũ apparatu duces magna cũ gen
tiũ expectatiõe. Tũ cõuocabis ſodales illos tuos et cõtubernales, atq; illã egre
giã cohortẽ tuis triũphis aſſuetã. Tum coqui, ſtabularijq; uexilla, ſpolia ante
currũ triumphantis geſtabunt. Tũ aſelli rugire poterunt, & ſuo patrono co-
rã adeſſe tantę uictorię gratulãtes. Tũ ceruicẽ illam tuam Herculeam uentre
bubalino ornare facultas erit, nullo inuido impediente. Tum ueſte triumpha
li licebit uti & caput illa tua corona cingere. Expectatᷓ tertius à te triumphus,
quẽ audio te recluſum meditari dies ac noctes, ut reliquis ſit ornatior, quẽ cũ
uidero, ipſe tui gratia reddã celebriorẽ. Tũc licebit ut Venetias ſicut de apo
logia feciſti ad tui ſimiles cõtubernales nõ aſinos, ſed magiros mittas, quorũ
turpitudinẽ et ſtultitiã ſi nomina ꝓdierint ita exagitabo ut à torpore ſõni &
demẽtię excitẽtᷓ. In quos eo ſi mihi innotuerint liberius ac licẽtius euagabor.

Poggius

POGGII FLORENTINI ORATIONVM LIBER.

Et prima in funere D. Franciſci Cardinalis Florentini habita.

ET ſi plurimo luctu doloreq́ impedior P.C. quem ex optimi præſtantiſſimiq́ uiri morte unà uobiſcum ſuſcipio, tamen non doloris tantum mei, quantum officij rationem me habere oportet. Celebratur hodie funus hominis ſanctiſſimi, deoq́ optimè meriti, cuius gloriæ ſi hoc in loco deeſſem, uereor ne ingrati nomen ſubirem. Itaq́ in publicum munus, quod extremum à nobis mortuo præſtatur, æſtimaui mihi etiam priuatum aliquid honoris eſſe adijciendum. In quo ſi uobis minime ſatisfecero, nũquid illius amplitudini quæ maxima eſt debeatur? Sed quid facultas mea dicendo conſequi poſſit, animũ quæſo aduertite. Illud enim arbitratus ſum, cum hæc quę in mentem ueniũt paucis recenſuiſſem, & ſatisfacturum me deſiderio meo, & ſimul quaſi materiam quãdam præbiturum reliquis maiora atq́ ampliora quædam dicendi. Non enim uſitato genere orationis, non mediocri eloquentia uirtus ſua contenta eſt, ſed poſtulat excellens ingenium, atq́ exquiſitum & eximium dicendi genus. Nam per immortalis dei religionem, cuius hic fuit propugnator acerrimus, quis niſi ſingulari ingenio & eloquentia pene diuina, illius poſſit in omni uita laudes non ſolum ornare uerbis, ſed enumeratione complecti? Multos uidi, multos cognoui ipſe ætatis noſtræ excellentes uiros, qui prædicti eſſent una quapiam uirtute ſingulari, in quo uero omnes uirtutes, omnem uim ſuam expreſſiſſent, præter hunc cognoui neminem. Nam ſiue ſtudia doctrinæ, & omnem ſcientiam rerum quam ſapientiã uocant, ſiue prudentiam humanitatem, fortitudinem, liberalitatem, grauitatem morũ quæſieris, & uitæ integritatem, proculdubio nullam reperietis cum hoc uiro (pace aliorum dixerim) ne longo quidem interuallo cõparandum. Quare à uobis peto P.C. ut cum pauca de ipſius uita & moribus pro ut tempus fert dixero, me de uirtutibus ſuis dicentem benigne ſicut cœpiſtis, attenteq́ audiatis. Ortus eſt Franciſcus ex Patauio ut ſcitis urbe inter Italas longe antiqua & nobili, parentibus honeſtiſſimis ac ſe dignis. Quorum diligentia ſanctæ domi enutritus, cum primum per ætatem licuit, ſponte ſua totum ſe literis dedit. Et cum uaria eſſent genera diſcendi in quibus multa cum laude poſſet uerſari, tamen præclariſſima atq́ utiliſſima uitæ mortalium cum uideret iuris ſcientiam, ac legum, omnem ſuam curam ad illas conuertit, atq́ in eis ita excellens euaſit, ut non ſolum noſtri, ſed etiam ſuperioris temporis homines longe anteiret. Nec tamen alia ſtudia neglexit. Nam propter acumen mentis

Ortus Card.

Studium eius.

atq́ inge-

atq; ingenij, addidit quoq; ad legum ſcientiam & reliquarum artium cogni-
tionem. Adoleſcentiam tanta modeſtia cõpoſuit, ut iuuenili ætate autorita-
tem obtineret ſenum. Laſciuias omnes & blandimenta corporis, quæ illa ſe-
cum fert ætas, adeò eſt aſpernatus, ut perpetuam elegerit ſeruauerit'q; caſtitã- *Vitæ caſtitas.*
tem. In quo non mortalium, ſed cœleſtium imitatus eſt naturam. Cum uero
ad uirilem ætatem perueniſſet, exiſtimans non ſolum ſibi ſe natum eſſe, ſed
procreatũ quoq; ad utilitatem cæterorũ, palàm cœpit docere, non tam quę-
ſtus gratia, quem ſemper ille contẽpſit, ac pro nihilo habuit, quàm officij &
cõmunis utilitatis, quo laborum ſuorũ fructus ad multos perueniret. Igitur
ex ipſius ſchola ueluti ex uberrimo fonte ſapientię, innumerabiles pręclariſſi-
mi uiri emerſere. Cõcurrebãt ad eũ undiq; ex toto ferè terrarũ orbe qui rectę
ſapere uolebant, quia non ſolum notitia legũ, quod ipſum erat ſatis, ſed quod
eſt egregius uitæ exemplo intuebãtur. Natus enim ad decus & honeſtatem
uir ſanctiſſimus, in primis habuit pręcipuam curam uirtutis colendæ, nec mi-
norem uitæ bene agendæ rationẽ habuit, quàm cõparandę doctrinæ. Sum-
ma integritas, continentia, grauitas, uitæ'q; moderatio adeò in omni uita de-
corum illud ſeruauit, ut ne leue quidem dictum factum'ue in eo reperiatur in-
dignum uiro bono & graui. Natura fuit clemens, ut qui nihil tam obliuiſce-
retur quàm iniuriam. Mores faciles ad lenitatem proni. Nam ſeueritatẽ ma-
gis ex diſciplina contraxerat, quàm natura. Benignitate atq; humanitate fuit
tanta ut omnium uideretur quaſi cõmunis parens. Patuit ſemper ad eum adi-
tus etiam minimis. Audiebat benigne omnes, comiter reſpondebat. Vultu
ęrat grauis, ſed cui ineſſet multa urbanitas. Sermone lepido ac facundo, quo
uſq; adeò delectabimur, ut ex eius ore melle dulcior (ſicut de Neſtore inquit
Homerus) fluere uideret' oratio. Amauit perſæpe facetias ac iocos uerborũ
animi relaxandi gratia. Nam uel ludendi, uel exercendi corporis nullam ha-
buit curam, pręterquam luctę, cui in adoleſcentia ad ualitudinem aliquando
id'q; modice indulſit. Beniuolentiã in diſcipulos ſuos tantam oſtẽdit, ut quos
uideret pronos ad uirtutẽ (nam uitiorũ hoſtem ſe præbuit acerrimũ) habe-
ret loco filiorum, quos fouebat, erudiebat, enutriebat non ſecus ac boni fru-
gi'q; parentes ſolent. Quod autem meo iudicio plurimum exiſtimandum eſt,
ſimplex fuit & apertus, nullius rei ſimulator aut diſſimulator, ſed cultor ue-
ritatis. Vnde illud Socratis ſemper in ore habuit, facile homines ad uirtu-
tem euaſuros, ſi tales eſſe conarentur quales uellent uideri. Cibi fuit parciſ-
ſimus, & modici ſomni. Nam lucubrabat aſſidue lectioni intentus. Tempus
enim per ſecordiam diffluere non ſinebat. Præter hæc diſputabat frequen-
ter in ſcholis ingenij acuendi gratia, quo ſtudio & diligentia incredibilem
eſt rerum omnium ſcientiam conſecutus. In hoc ocio & uita diutius uerſa-
tus, cum eius nomen longe late'q; ferretur, Erat autem ingens tum pruden-
tiæ, tum probitatis ſuæ conſtans fama. Eos etiam qui nũquam eum uidiſ-

Y ſent

ſent, ad ſe diligendum alliciebat. Igitur pellectus eſt Ioannes qui tum erat Pontifex Maximus, ut eum ne quicquam tale expectantem præficeret eccleſiæ Florentinæ, eccleſiæ inquam eius urbis quæ inter cæteras potiſſimum floreret, ut non tantum Epiſcopi nomine eum cohoneſtare uelle uideretur, quantum titulo magnificentiſſimæ ciuitatis. Cui adeò charus fuit, ut nunc quoque Franciſci epiſcopi nomen in ea ſit celeberrimum. Inde conſiderans Pontifex non ſatis eſſe factum uel uirtuti illius, uel hominum conceptæ opinioni, ipſum Cardinalem appellauit Florentinum. Et quod multi precibus, diuitijs, ambitione, quidam nobilitate & uirtute maiorum, nonnulli nomine adipiſcuntur, hic uirtute propria adeptus eſt, cum hanc tam inſignem dignitatem nullius interceſſione, ultro ad eum Pontifex detuliſſet. Nam in quo uirtus erat, reliqua uero omnia adeſſe putabantur. Non enim poſtulantibus amicis, non patriæ quærenti, non imaginibus maiorum, non opibus tributum eſt decus illius honoris, ſed ſapientiæ, uirtuti & ſanctimoniæ uitæ, quibus tunc Romana eccleſia permaxime indigebat. Magna laus acceſſit Pontifici, cum intelligerent homines in uirum bene meritum (quod raro admodum uidemus fieri) collatam eſſe ampliſſimam dignitatem. Illa quidem uere appellatur dignitas, quæ confertur ultro in hominem dignum, non quæ precibus aut precio eſt emendicata. Hinc mirificam eius uiri probitatem cognoſcite. Solent hi ſublimes honores ac ſubitanei paulum inflare homines, & inſolentiores reddere. Difficile eſt enim in rebus ſecundis ac magna licentia non egredi officij metas. Adeo quidam efferuntur, ut nedum alios, ſed ne ſeipſos quidem ſatis cognoſcant, priorum familiaritatum obliuiſcuntur, nec comparant nouas. Non qui ipſi ſint reſpicientes, ſed quid poſſint, non bonorum ac malorum, ſed diuitum & pauperum diſcrimen habentes. Ita priores mores exuunt, ut merito Circes pocula ſumpſiſſe uideantur. At uero Franciſcus noſter longe abfuit ab iſtorum peruerſitate. Nihil de anteriori conſuetudine immutauit. Nihil elatus eſt. Conſeruauit ſe integrum. Humanitatem uero, clementiam, ac libertatem etiam auxit. Nam quo plus poterat, eo diligentius incumbebat, ut quam plurimis ferret fructum. Tunc enim maxime bonitatem exercendam eſſe dicebat, cum bene agendi poteſtatem haberemus, quæ raro Principibus deeſſe ſoleret. Veteres amicos adeò dilexit, ut ne quorundam immutatione animum ipſe ſuum mutarit, dignitatem auctam eſſe dicens, non perſonam. Non in faſtu, non in pompa & oſtentatione decorem dignitatis ſitam ducebat, ſed placabilitate animi & manſuetudine. Itaque is unus erat maxime ad quem docti homines, & muſarum amici ſine faſtidioſo ſtomacho poſſent adire. Huic ſi uellem ſingillatim diſcutere actiones ſuas, & labores quos pertulit tum pro multorum ſalute conſeruanda, tum pro communi cauſa Chriſtianorum recenſere longa mihi eſſet

Epiſcopus Florentinus factus.

Cardinalis appellatus.

habenda oratio. Illud præterea uereor, ne quo plura enumerem illius beneſacta, eo magis recrudeſcat dolor, qui & me impediat à dicendo, & uos reddat in audiendo tardiores. Quamobrem pertranſibo ea quæ ad ſingulas ſpectant, & cum alio feſtinet animus, ea ſolum percurram quæ pertinent ad publicam cauſam, quæ licet uobis ſint notiſſima, tamen abſque ignorantiæ culpa nequeunt prætermitti. Nam ſimul ut eſt factus Cardinalis, uidens ſe in publici concilij conuocationem delectum, omnem quoque meditationem ſuam in procuratione cauſæ publicæ collocauit. Quod & multis in rebus antea oſtendit, & tunc præſertim cum ad deligendum locum pro præſenti concilio miſſus eſt. Nam fuit in primis autor huius loci ſtatuendi, qui diſcordijs & diſſentionibus fidelium fatalis eſſet futurus. Qua in re licet paulíſper eum opinio ſua feſellit, tamen non rerum euentu metienda ſunt conſilia hominum, ſed ratione. Nam ut Cicero dicere ſolebat: Recta ſententia ne inuiſta quidem cauſa uituperanda eſt. Ille tamen qua mente delegerit hunc locum poſtea deſignauit, cum neque aperta odia multorum, neque quorumuis diſſimultates extimeſceret, quo minus inſtitutum iter ad eccleſiæ unitatem proſequeretur. In quo utinam plures nactus eſſet imitatores conſtantiæ ſuæ, non hic tamdiu hæſitaremus, ſed loco conſtituto. Cum iam tempus præſcriptum propinquaret, Pontifex autem partim dubitare uideretur, partim tergiuerſari, quæ cohortationes ſuæ fuerunt, quæ preces, quæ monitiones, cum ſe ſolum huc uenturum diceret, ne falleret promiſſam fidem. Quo poſtquam uentum eſt, quid ab hoc prætermiſſum: quid non actum ſumma cum diligentia, ut hæ radices ſchiſmatum quæ longius creuerant, funditus euellerentur: Nullum tempus ab hoc negocio ſibi uacuum dedit, nunquam deſtitit, nunquam ceſſauit ſollicitare, inſtare, exequi omnia quæ eſſent ad pacem, & diſcidiam ſubmouendam. Eius præſentiam tantum in omni re ualebat, ut nihil agi poſſe uideretur ubi ipſe non eſſet, qui & celeriter res animo comprehendere, & faciliter poſſet concilio explicare. Itaque deputabat, fere ad ſingula, uerbaq; eius pro ſententia habebant. Illud uero ſummè laudabat, quod ea quæ multi uarijs ex cauſis dicere neſcirēt, ſolus hic aperte loqueretur. Nemo enim liberius in hoc concilio locutus eſt unquam, nemo fidentius. Deum plus uerebatur quàm homines, animæ ſalutē corpori præferens. Huius tantum in rebus agendis ualuit autoritas & ſollicitudo, ut ſi uerum fateri uolumus, neceſſe ſit potiſſimam partem exoptatiſſimæ unionis, quam manibus ipſis iam tenemus, nos huic uiro acceptam ferre. Qui cum hæc tam ampla iecíſſet fundamenta, perficiebat ſummo ſtudio inceptum opus, atq; id magna ex parte ſua impenſa abſoluiſſet ſi longior fuiſſet uita. At illum cum ſuperioris partem egiſſet, optime in extremi actus ut boni poetæ ſolent perfectione laborantem fata interceperunt. Nec uero dubium eſt, quin ſi uixiſſet diutius, ſummo ſacerdotio functus eſſet. Nam o- *De conſtantia & integritate eius.*

mnes ſummi, infimi, mediocres culmen illud pontificium ad eum uno ore deferebant illum maxime dignum aſſeuerantes, qui eccleſiaſticæ rei publicę gubernaculum teneret. Expoſui uobis breuiter eius uitam tum bene inſtitutam, tum exactam ſanctiſſime. Nunc ad reliquam partem quæ mihi de uirtutibus ſuis propoſita erat ueniendum eſt, de quibus tamen parce ac modicè dixeram. Nolo enim cauſam agere uirtutum, ſed Franciſci propriam bonitatem exponere, ut & honor debitus ſibi reddatur, & reliqui ex hac uirtutum ſuarum commemoratione incendantur ad gloriam. Harum cum alię dicantur à ſapientibus in agitatione mentis uerſari, & ueri perſpicientia, alię in actione, in omnibus Franciſcus facile tenuit principatum. Nam & ſapientia & prudentia fuit tanta, quanta huius ſeculi nemo ferè alter, ut omnem uitæ curſum ad honeſti normam duxerit. Primum quidem omne doctrinarum genus, quibus ad ſcientiam peruenitur indagauit, cognouit, præcepit.

Nullius ſcietiæ expertē fuiſſe.

Vt enim à grammaticis recedam, in quibus fuit peritiſſimus: Rhetorum pręcepta ſummopere didicit, tantam**q́**; adeptus eſt in dicendo facultatem, ut orator bonus haberetur, etiam ab his qui aures in ea re ſatis habent eruditas. Audiſtis enim perſæpe illum uerba facientem, etiam ex tempore, quæ magna eſt in oratore difficultas. Audiſtis non orationem, ſed quaſi fluuium quendam redundantem, tum uerborum copia, tum grauitate ſentētiarum. Huic adiecit ornamenti gratia, & poëtarum & hiſtoricorum cognitionem, quos magis tenebat memoria, quàm hi qui totam in illis ætatem conſumũt. In logica uero cum multũ operis poſuiſſet, cõtulit ſe ad philoſophiam, ex qua iuris diſciplina ut Ciceroni placet haurienda eſt. Et cũ uniuerſam percepit, tum eam partem maxime quæ pertinet ad mores, & qua boni efficiuntur uiri, cuius inſtitutis omnes actiones & priuatas & publicas accommodauit. Hinc uertit ſe ad Theologiam, in qua tantum ſtudij poſuit, ut doctiſſimis in ea uiris compararetur. Reliquis artibus quæ liberales dicuntur tantum indulſit temporis, ut de eis poſſet diſerte copioſe**q́**; loqui. Erat enim in ipſo ſumma uis ingenij, memoria permagna, legendi uero tanta cura ac ſollicitudo, ut quicquid ocij à publicis priuatis**q́**; negotijs ſupereſſet, id totum in lectione conferret. Sed omnia mihi rite conſideranti genera ſtudiorum, nihil nobilius, nihil maius uideretur ei tribui poſſe, quam ſcientia iuris & diuini & humani, quàm præ cæteris tanquam peculiarem fundum excoluit atque ornauit. At quantum profuerit tum ſingulis, tum uniuerſis qui delectantur legibus, præſertim pontificijs, declarant commenta ipſius ædita in eam facultatem, adeò comprobata omnium conſenſu, ut non interpres iuris, ſed tanquam Solon conditor legum fuiſſe uideatur. Qua ex re unà immortalem ſibi gloriam & ſempiternum nomen paratum uidemus. Nihil præclarius excogitare potuit uir ſapientiſſimus, nihil diuinius, quàm nobis eius artis difficultates patefacere quæ maxime ſalutaris & uſui mortalium eſſet ne-

ceſſaria

ceſſaria. Nam ſic habetote P. C. certum eſſe atq; exploratum, omnem uitæ noſtræ rationem actionemq; legũ ſcientia & diſciplina contineri. Nulla quidem ſocietas hominum, nulla coniunctio, nulla ciuitas conſtare poſſet, niſi gubernaretur legibus, quæ recte conſueuerunt à ſapientibus appellari mœnia ciuitatum. Itaq; in eis qui plurimum excellent, per magni uiri haberi ſolent. Pulchrum eſt enim & gratum omnibus, ut refert M. Tullius, in ea ſcientia laborare quæ ſit multis profutura, quæ iubet ea quæ facienda ſunt, prohibetq; contraria. Ipſarum quoq; utilitatem ipſe Tullius alio in loco maiorem immodum extollit. Inquit enim: Hoc eſt uinculum dignitatis qua fruimur in re publica, hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. Mens & animus, & conſilium & ſententia ciuitatis poſita eſt in legibus. Vt corpora noſtra ſine mente, ſic ciuitas ſine lege ſuis partibus, ut neruis & ſanguine & membris uti non poteſt. Legum magiſtri magiſtratus, legum interpretes iudices, legum deniq; omnes ſerui ſumus, ut liberi eſſe poſſimus. Quorſum igitur hæc tam multa de legibus? ut intelligant omnes quantas gratias debeamus ei iure qui fermè uitam omnem occupauit, tum in docendis legibus, tum in earum obſcuris atq; ambiguis ſenſibus enucliandis. Neq; tamen legum magis quàm morum fuit magiſter, nec iuris obſeruantior quàm æquitatis. Docuit autem quod potuit uiuens, & cum cerneret uitæ tempus breue ac incertum, rerum uero difficultatem permagnam, effecit ut doctrinæ ſuæ extarent monumenta, quibus facilior pateret ad diſcendũm uia. Dixi de ſtudijs ſcientiæ, uenio nunc ad eam quæ una uirtus eſt in hominum ſocietate maxime neceſſaria: Prudentia ſcilicet, quæ hunc maxime *Prudẽtia eius.* illuſtrauit. Quis enim in exquirendis conſilijs acutior fuit, ſolertior in capiendis? Erat in eo uſus atq; exercitatio rerum plurimarum incredibilis. Multa tenebat præteritorum monumenta, antecedentia connectens præſentibus. Quid in re dubia facto eſſet opus, facile conijciebat. Nemo ad eum conſultor adijt (plures autem quotidie accedebant) quin ſibi bene conſultum putaret. Erat animus in conſulendo liber omni cupiditate ac perturbatione uacuus. Itaq; tantam fuerat autoritatem ex eo conſecutus, ut ſi forte errore aliquo (prout fert fragilitas noſtra) paululum laberetur, tum proindè acciperent ac ſi factum id eſſet ſumma cum ratione. Concepta erat opinio prudentiæ longo tempore obſtructa, ut omnia ab eo optimo atq; exquiſitiſſimo conſilio & dici & fieri putarẽtur. Quare auſcultabantur ipſius dicta tanquã oraculi cuiuſdam omnia modo & ratione metientis. Iuſtitiæ uero uirtutum *Iuſtitia eius.* omnium parentis (ut eas quoque præcurram quæ poſitæ ſunt in actione uitæ) amantiſſimus fuit & ſeruantiſſimus. Nihil ab eo inique dictum reperitur, nihil impie factum. Vixit ad præſcriptum rationis. Nunquam deflexit mentem ab æquitate, nunquam progreſſus eſt longius quam honeſtas dictaret. Fidem ſemper inuiolatam ſeruauit. Neminem læſit unquam. Nul-

lum afflixit iniuria, ne tunc quidem cum eſſet laceſſitus. Quin multos ab iniurijs tutatus eſt, quos honoris cauſa taceo, qui niſi his obſtitiſſet, ingenti fuiſſent afflicti calamitate. Hæc enim erat præcipua ipſius & magna laus, ut nihil ſibi antiquius exiſtimaret, quàm oppreſſorum cauſam ſuſcipere ac tueri. Quid loquar de liberalitate eius ac beneficentia? Vereor ne quis ſit iniquus probitatis iudex, qui forte putet me oſtendendi ingenij cauſa, hæc tam multa de Franciſci uirtutibus dicere. Atqui ita me omnipotēs amet Deus ut uere & ex animi ſententia loquor. Nil ſimulatum profertur, nil fictum. Narrantur iſta à me, & quidem debilius quàm rerum maieſtas ac pondus requirat. Neque enim eſſet quicquam tam magnificum dictu, quin id uirtus ſuperaſſet ſua, uelut hæc ipſa de qua loquor liberalitas maior erat, quam à me uerbis explicari queat. Non ſolum familiaribus ſubuenit & amicis quos ſenſerat premi egeſtate, ſed ignotos quoque ſubleuabat. Bona eius erant propoſita omnibus, præſertim his qui bonitatis ſpeciem aliquam præ ſe ferebant. Scio enim eſſe nonnullos ex his qui ſunt quos iuuit pecunia, cum eos admodum raro uidiſſet. Nulli poſtulanti denegauit. Inuitabat quoq; ſæpius ad petendum quos ſuſpicabatur indigere, ſeipſum defraudans & uitam ſuam, ut ſuſtentaret inopes. Non enim abundabat opibus ut ſcitis, ſed charitate & miſericordia, quibus eos qui dicuntur ditiſſimi ſuperauit. Nullam rem magis deteſtabatur quàm auaritiam, quàm malorum ſemen omnium & cauſam eſſe dicebat. Illamq; Ciceronis ſententiam uſurpabat ſæpiſſime: Nihil eſſe tam anguſti animi, quàm amare diuitias. Nihil honeſtius magnificentiusq́ue, quàm pecuniam contemnere ſi non habeas. Si habeas, ad liberalitatem beneficentiamq; conferre. Græco etiam prouerbio utebatur: Amicorum inter ſe communia omnia eſſe. Itaque erat quaſi quoddam aſylum, ad quod pauperes omnes honeſte confugiebant. Nam in referenda quidem gratia fuit diligentiſſimus, Imitatus agros fertiles, qui plus ſemper reddunt quam acceperunt. Iam uero modeſtia morum, uictus temperantia continentia uitæ ita in eo uigebant, ut nunquam ne paruula quidem nota eius fama labefactaretur. Sobrietas peculiaris erat. Domus ſuæ frugalitatem magiſtram & ducem habuit compoſite uiuendi. Non ſumptuoſis conuiuijs operam dabat, non indulgebat delitijs, non luxui, ſed temperantiæ & moderationi. Vtebatur quidem uictu ornate, ſed communi. Paucis erat contentus, & his quæ eſſent ad naturæ ſuſtentationem. Non arbitrabatur ſe natum ad paſtum & ſeruitutem uentris, ut pleroſque ex maioribus uidemus, ſed ad laudem & gloriam & honeſtatem. Voluptates autem corporis, (quas Plato malorum eſcas appellat) exhorruerat in omni uita, tanquam exitialem ac pernicioſam peſtem. Nam oris moderantiam grauitatemq; tantam ſeruauit, ut nullum uerbum ex eo prodierit non graue, non plenum

honeſta-

honeſtatis, non dignum ſummæ autoritatis uiro. Attendite nunc ad eam quæſo, quam uoſipſi aperte conſpiciebatis fortitudinem animi & conſtantiam. Nam ſi fortis eſt & conſtantis uiri, non perturbari rebus aſperis, ſed prudenti animo uti & conſilio, ut ſapientes uolunt, quis eo fortior, conſtantior reperietur? qui nullum horruit diſcrimẽ, nullum ſubterfugit periculum, nullam uim extimuit, ne tunc quidem cum multi timerent, quo minus mente imperterrita conſtans & firmus eſſet in his rebus quæ ſibi honeſte uidebantur. Metus ſæpe iniectus eſt, nunquam tamen ad eum peruenit. Homo ita erat ad uirtutem inſtitutus, ut neq; flecti precibus, neq; terrore ab recta ſententia poſſet deturbari. Mitto uetera multa quæ longum eſſet referre. Quid ille paulo ante uobis inſpectantibus fecit? Mementote illius turbulentiſſimi diei P. C. & eum ponite ante oculos ueſtros illius temporis, ut uere dicam tumultum, cum frequentes omnium ætatum, ordinum, nationum homines in illam concionem conueniſſent. Reuocate animis ueſtris grauitatem rei (de ſuprema enim ſalute agebatur) diſſenſiones & uarias multorum ſententias ac non nullorum trepidationem. Quis enim fuit uultus? quanta ſignificatio animi & conſtantiæ? qualis illa oratio? quàm plena dignitatis & prudentiæ? Cum nunc moneret, nunc hortaretur, nunc acriter obiurgaret eos, quorum opera hi diſcordiarum fluctus excitabãtur. Stupebant omnes, admirabantur tantam uim dicendi fuiſſe in eo, quem propter aduerſam ualitudinem uix loqui poſſe credebant. Cygnea uox illa fuit, & futuræ mortis præſagium. Nam dixit luculentius quàm antea unquam. Et poſtremis uerbis clamans, inquit, eam orationem ſuum fuiſſe teſtamentum, cum ſeſe ita comparaſſet, ut in unitate eccleſiæ uellet animam profundere. O uirum ingentem, & fama dignum immortali, quæ'nam tanta eſſe poſſet copia dicendi, ut te digne oraret pro meritis operum tuorum? Tu perfugium calamitoſorum, ſubſidium inopum, bonorum ſuſtentaculum fuiſti. Tu ſplendor Italiæ, decus nationum, ornamentum concilij, lumen ſeculi extitiſti. Tu ſanctiſſimum omnium uirtutum exemplar oſtendiſti. Quid reliquis agendum eſſet exemplo tuo, & uitam præclaram ipſa morte reddidiſti, eorum gloriam & laudem adeptus, qui quondam pro ſalute patriæ mortem obiere. Sic enim exiſtimandum eſt P. C. continuis laboribus ac uigilijs quos nimios ſuſcepit in iſta reipublicæ procuratione, & ultra quàm ferre poſſent ætatis ſuæ uires hunc uirum ſuccubuiſſe. Ex quibus cum in grauiſſimum inçidiſſet morbum, uictus amicorum precibus, delatus eſt ad balnea uix reſpirans. Vbi cum paululum recreatus uideretur, non expectauit firmam ualitudinem, redijt ad opificium ſuum & labores conſuetos. Nam tum flagitabatur ab omnibus reditus ſuus, tum ſcelus putabat ſe commiſſurum, ſi uel paruo tempore deeſſet publicis cõmodis. Itaq; redijt, & adeò inanis uirium, ut opus eſſet ſi quem ad locum proficiſci uellet, aliorũ manibus ſuſten-

Fortitudo & cõſtantia eius.

Occaſio mortis eius.

tari. Videbamus pallorem uultus, oris macilentiam, ac totius debilitatem corporis, non ut hominem, uelut ſimulachrum uiuentis, & tanquam ſpirantis effigiem aſpiciebamus. Mirabanturq; in membris adeò infirmis, tam firmam uigere mentem. Sed ſuperabat animi uigor corporis imbecillitatem, & ſibi pulchrum ducebat, eo certamine oppetere, ex cuius uictoria pax orbi terrarum parabatur. Itaq; cum uis morbi ingraueſceret in diem, nullam autem ſibi requiem daret, nihil ſibi parceret, nihil indulgeret, uigilando, conſulendo, laborando, mole rerum ac laceſſitudine confectus expirauit. Atq; ita expirauit ut nequeam recordatione illius temporis quo reddebat animam continere lachrymas. Oculis ipſis & aſpectu nos hortari, & lachrymis quas plurimas fudit commonefacere uidebatur, ut inſtar ſui cauſam publicam ſuſciperemus. Quo tempore eum nemo uidit quin uberrime fleret. O diem calamitoſum & mœſticiæ plenum quo te amiſimus Franciſce, & qualẽ amiſimus uirum. Miſerum me atq; infelicẽ quid agam? quid clamem? aut queſar, tali orbatus patre? Miſeros etiã tuos omnes ad quos deferetur tam crudelis nuncius mortis tuæ. Sed nos miſeriores qui aſpectu ipſo torquemur, luctu & mœrore confecti. O flebilem fragilitatis humanæ conditionem, te ne amplius aſpiciemus? te ne chare parens amplius uidere, audire, colloqui non licebit? Tu ne à nobis tam ſubito eriperis? O rem mœſtam & acerbam intuebor? Intuebor ſaltem dum adeſt, neq; à te oculi dimouebuntur mei, quoad illud extremum uale dictum erit. Quid ego nunc uos deteſtor, mortem acerbam, & inexorabilem uim fatorum, quæ tam impias manus in tam pium uirum inieciſtis? Vos ne in tanta mole agendorum, in tanta expectatione rerum, tam iniquo tempore tantum auxilium nobis eripere potuiſtis? Vos ne decuit nullorum hominum habere diſcrimen? Nónne ſatius fuerat, cum tot nepharij, improbi, ſeditioſi (quorũ magna ſemper eſt copia) in hoc conſilio uerſarentur, qui omnia permiſceant ac perturbent, nónne inquam hos omnes ſatius erat perditum ire, ex quorum interitu ſalus parabatur orbi, quàm hunc uirum priuari uita ex cuius incolumitate ſalus omnis pendere uidebatur? Sed omittam lamentationes & fletum, nõ quidem noſtra cauſa, quibus perpetuo dolendum erit, ſed illius qui hoc exutus concreto corpore & mortali, cœlituum fruitur conſilio. Nam ſi ampla patuit ſemper uirtuti ad cœlos uia, profecto animus ſacer atq; immortalis, omni cultus uirtute ad cœlos euolauit, & in numero ſedet beatorum. Nunc illud ſupereſt ad quod animaduertatis oportet P. C. ut quoniam uir hic optimus in republicæ munere interijt, eũ quoq; publicis honoribus decoremus, qui ſint ad nomen poſteritatis ſempiternum. Et quoniam pompa funeris haberi ſatis digna non potuit, propter difficultatem temporum, diligentior habenda eſt ratio monumenti. Curandum eſt enim ſi grati uolumus exiſtimari, ut ſepulchrum ſibi ex publico ære ædificetur quàm magnificũ, in quo ſcribatur breuiarium

Obitus eius deploratio.

Sepulchri extructio.

uiarium geſtorũ eius, prout ſolitum eſt fieri his qui pro patria occubuiſſent. Superimponenda eſſet ſepulchro aurea ſtatua more priſcorum, cuius in baſi eſſet inſcriptum. Parenti patriæ. Sed quia hic mos uenit in deſuetudinem, ſatis erit conſtitui ſepulchrum, ornariq́ ad modum maiorum noſtrorũ, cum inſcriptione honorifica quæ ſit ad honorem ipſius, & ad imitationem poſterorum. Nam quamuis ipſe ſibi uiuus monumentum extruxerit ære perenni us, quod nulla unquam diſturbatura ſit uetuſtas, tamen gratitudinis ueſtræ erit, in uirum de uobis bene meritũ ueſtri iudicij memoriam extare, ut una cum gloria ſua ueſtriq́ officij perpetuo ſit fama coniuncta. Quod reliquum eſt, uos oro obteſtorq́ Patres primum, ut illius uirtutem imitari uelitis in omni uita, quem tantopere comprobatis. Deinde ut eius memoriam ueſtris animis defixis perpetuo conſeruetis.

POGGII FLORENTINI ORATIO SECVNDA IN FVNERE CARDINALIS S. CRVCIS.

IN MAXIMO dolore preſtãtiſſimi patres & acerrimo luctu, quem ex optimi ac ſanctiſſimi uiri morte ſuſcepi, hoc mihi ſolatium mœroris uidetur tribui, quod & ea proculdubio ſim dicturus quę ſummo omnium conſenſu, ſumma approbatione, ſummo fauore accipiantur. Et in uirtutibus ampliſſimis tanti uiri commemorandis & ſi non debitum ac qualem facultas ingenij dabit honorem, ſim in te omnĩ cum laude exactiſſime præſtaturus, accedet quod maxime ad uiuentium ſpectat utilitatem, ut in excellentium uirorum exemplis & uita recenſendis, multi ad laudem & gloriam & ſuarum uirtutum memoria inciten tur. Conferunt enim non parum pręclaris ingenijs geſta priſcorum ante ocu los poſita, quæ nobis ſubdunt tanquam calcar, ad incitamenta quædam ad eorum quos laudari uidemus imitationem. Equidem exiſtimo maiores noſtros, & orationes quæ olim in præclarorum funeribus habebantur, & imagines, quę priſcorũ memorię dicebantur, nõ tantũ defunctorũ laudes & gloriam oſtendere, quantũ poſteris cõſequendę uirtutis eorum exempla nobis præbere uoluiſſe. Quanquam huic noſtro omni laude ornatiſſimo uiro, nul

liua

lius gloria, nullius laudatione opus eſt ad eius uitam in hoc funere exornan- dam. Neq; hoc dicendi munus tanta uirtus deſiderat, quę omniū orationem quantumuis ampliſſimam ſuperare uidetur. Sua illa merita, ſua uirtutum ornamenta, ſua ſanctiſſime acta uita, mores caſtiſſimi, ſua in omnes pietas, ſua religio adeò illum ornauit, ut nullo ſit opus externo adiumēto ad laudem hominum conſequendam. Quo mihi facilior erit orationis curſus, cui datur ea materia ad dicendum, ut non uerbis ornare hunc hominem, ſed tantum quæ ab eo acta ſunt referre ſatis eſſe pro eius meritis uideantur. Sed profecto integerrimi ornatiſſimiq; uiri uitam explicaturus, dum eius in me dum uixit charitatem, in doctos uiros beniuolentiam conſidero, dum eius uirtutē, hu- manitatē, pietatem mente reuoluo, dum quo præſidio eccleſia, quo auxilio inopes, quo adiumento boni ſunt ſpoliati animaduerto, nequeo ullo modo quæ ultro etiam me inuito in eius cōmemorationē effluunt lachrymas con- tinere. Quis enim tam inhumanus, tam durus uel ferreus potius eſſet, qui in talis tam laudati, tam deſiderati communis patris memoria non moueatur animo, & ad fletum prorumpatur? Quis eſt cum eum nobis, qualem ſecula rara ferunt ereptū uideat, non mente & animo congemiſcat? Subtractus eſt nobis uir uita & moribus ſingularis, cui parem ætas noſtra non protulit. In- terijt, quanquam non interijt, ſed ad meliorem profectus eſt uitam, uir ſum- ma prudentia & ſapientia præditus, uir religione inſignis, pietate præcipu- us, excellens integritate uitæ, de omnibus optime meritus, in quo nullorum quamuis perſpicaces oculi unquam locum maledicto inuenire potuerūt. Fa- cultatibus egenos, ſubſidio imbecilles, conſilio plurimos, opibus ſingulos, omnes patrocinio ſubleuabat, ut ueluti parentem unicum bonorum ac cala- mitoſorum refugium, lugere & gemere compellamur. Verum quoniā tem- pus requirit, ut ad eius laudum commemorationem, poſthabita tantæ iactu- ræ querela ueniamus, complectar paucis uitæ inſtitutionem & mores eius, ut & ea quæ ipſi noſtis tanquam in ueſtro conſpectu meis uerbis proponan- tur. Et quibus id animi eſt, eius uiri propoſito exēplo detur occaſio, ad idem uirtutis iter ingrediendum. Natus eſt uir iſte inſignis Bononiæ urbe celeber- rima atq; antiqua, & quæ inter Italiæ pręclaras urbes facile admirari queat, honeſtis parentibus & haud obſcuro loco natis, ſed qui filio per omnem ui- tam quocunq; eſſet in ſtatu poſſent eſſe ornamento. Cum pluribus annis iuri ciuili operam dediſſet, plurimumq́ue in ea ſcientia profeciſſet, tandem cum legiſſet huius mundi ſapientiam apud Deum ſtultitiam eſſe, ſpiritu dei du- ctus, qui eum in ſuum obſequium diſpoſuerat ſegregandū, abiecta legum cura, relicto ſeculo, contempto patrio cenſu, ordinem Carthuſienſium eſt ingreſſus, eam profeſſus religionem quæ artiſſima omnium iudicatur. Sunt plures uiuendi formulæ propoſitæ his qui ſe dei cultui dicarunt, è qui- bus leniores quædam & ad facilitatem uitæ propenſiores exiſtimantur.

De uirtutibus eius. *Ortus eius.* *Fit Carthuſianus.*

Non

Non leuem aliquam,non facilem,non uitæ & communibus moribus indul-
gentem elegit,ſed illam potiſſime quæ eſt ardua inter omnes, difficilis,auſte
ra, ſæueritatis & diſciplinæ artioris plena. Magna proculdubio mutatio a-
nimi, maior corporis, quod à licentia quadã uitæ cõmunis, ad tam laborio-
ſum uiuendi genus,ad tam inſuetum onus religionis aſcendit,non ſolum reli
gionis uitam ſumens,ſed eam in qua perſiſtere difficillimum exiſtimamus.Et
certe ea religio admodum grauis,& toleratu difficilis putatur,ita paruis ter
minis circumſcripta,ut niſi ſpeciali dono Dei ſuffulti,in ea diutius nequeant
perſiſtere. Sed omnia ſunt uolentibus facilia.Nihil tam durum,tam aſperum
Chriſtum recta uia ſequẽtibus,quin leue & molle conantibus fiat.Breui tem
pore effecit ut omnes difficultates ſuperaret, omnem uictus auſteritatẽ obe- *Fit prior ordi-*
dientia & patientia uinceret. Compulit nõ multo poſt uitæ illius integritas *nis.*
ſui monaſterij religioſos,ut illum eligerent in ſuum ſuperiorem.Quo in regi
mine ea fuit modeſtia,prudentia,temperantia,ut ab omnibus ſua uirtus cele
braretur. Et quamuis in monaſterio ſecluſus atq; abditus uiueret,cultui diui-
no & gubernandæ curæ intentus,uirtus tamẽ & ſanctitas claudi minime po-
terat,ſed Bononiam uſq; horum certa ueſtigia perlata,omnes ciues in admi-
rationem ſtuporemq́; perduxerant. Ipſi quibus præerat, abſq; ulla inuidia
(quàm uitare difficile his qui præſident cæteris) uirtutes eius admirãtes ef-
ferebant. Neq; uero mirum,facile eſt enim laudem conſequi illis qui nõ præ-
eſſe cupiunt,ſed prodeſſe hoc uitæ curriculo.Hac uiri fama permotus Bono
nienſis populus,cum in defuncti epiſcopi locum ſucceſſor quæreretur, diſſi-
dente paulum clero, nam alij alium poſtulabant,uno conſenſu,una mente in *Fit epiſcopus*
ſuum paſtorem approbante clero elegit. Permagnũ ſanè ſingularis hoc te- *Bononienſis.*
ſtimonium uirtutis fuit,uniuerſum populũ ſua ſponte,nemine rogante, nul-
lo diſſentiente, neſcio cuius uoce illũ nominantis Dei uoluntate emiſſa, eue-
ſtigio in eius electionem exarſiſſe.Sperabant enim illum unicũ futurum eſſe
Antiſtitem in quo ſalus omnium eſſe ſita uideretur, cuius ope boni ſubleua-
rentur,opprimerentur mali, qui mores laſciuientes ad meliorem frugem &
uitia poſſet ad uirtutes traducere. Accitum ad urbem per alterius rei ſimula
tionem, ignarum populi uoluntatis, multis precibus omnes ciuitatis ordi-
nes hortati ſunt etiam reluctantem,ne onus ſibi iniunctum recuſaret.Ille mul
tum diuq́ue cogitans, quanti eſſet laboris ac periculi animarum curam me-
delamq́ue ſuſcipere, quanq́; eſſet graue eiuſmodi pondus illis qui animarum
ſalutem ex tali dignitate, non quæſtum quærunt, ceſſit uix tandem uir opti-
mus populi uoluntati. Attamen ea conditione aſſenſus eſt. Primum, ut o-
mnia bona caſtella quæ diſtracta erant,eccleſiæ reſtituerẽtur. Tum,ne quid
expenderet pro confirmatione pontificis, ſibi enim nummos non eſſe, quæ
uero ab eccleſia ſubminiſtrarentur, in alios uſus, hoc eſt, in pauperum
alimenta diſtribuenda ſibi eſſe aſſeuerabat. Quod utrunque eſt aſſecutus.

Nihil

Nihil eo honore,nihil ea dignitate elatus, nulla in re uitam priſtinam mutauit,eadem humilitate,eadem continentia,eadem uitæ autoritate uixit,uictu tenui & nullo cum apparatu contentus. O uirum optimum & cunctis ſeculis ſummis laudibus celebrandum. O uirtutem raram,& quam rariores homines ſequuntur. Recenſete alios,& eorum uitam inſpicite, qui ſimili prædíti ſunt dignitate,quem mihi dabitis qui eiuſmodi gradum non appetat,quærat,enixe procuret,cœlũ terramq́ȝ defatiget, ut illum cõſequatur: Quo cum quemq́ȝ reperietis qui nõ inflетur animo adepta dignitate & intumeſcat,qui dignitatẽ non habeat quæſtuoſam,qui nõ uoluptatibus plus ſolito,& quieti corporis indulgeat,qui non deterior in diem fiat: At hunc noſtrũ uirum ſanctiſſimum omnia prioris uitæ ſeruantem ueſtigia uidimus nulla in re immutatum, nullam in partem à cura populi ſui oculos deflectentem. Primum in id maxime multis reluctantibus incubuit,ut clerus qui ad eam diem diſſolutior fuerat,non ſolum ueſtibus,ſed moribus quoq; cõpoſitionibus uteretur. Tum populum ab laſciuia ad frugalitatem deflexit,nõ ſolum uerbo,ſed exemplo, quod plurimum ualet ad animos hominum commouendos. In primis id ſtatuit, etiam rennuente in multis Pontifice, ut Iudæi certo ſigno à Chriſtianis dinoſcerentur. Religioſum quendam ordinis Minorum, ad reddendum depoſitum mulieri uiduæ quod negabat,certis coniecturis re cognita,licet reluctantem coëgit. Pauperes qui egeſtatẽ erubeſcebant occulte perquirens, frumento,aut pecunia clanculum domum miſſa ſubleuabat. Virginibus egenis dotem ſubminiſtrabat. Confluentibus undecunq; medicis uictum publice largiebatur. Id agebat, ut omnes intelligerent nõ utilitatem aliquam, aut priuatum commodum ex eccleſia,ſed rationem pauperum, populi correctionem, ſacerdotum emendationem ab ſe eſſe ſuſceptam. Erat in corrigendis ſuperiorum temporum moribus tum mitis,tum ſeuerus, prout utilitas ouium ſibi conceſſarum poſtulabat. Deniq; paruo tempore effecit, ut longe alius populus, alius clerus eſſe uideretur. Etenim facile eſt illi cæteros corrigere,qui ſibiipſi bene uiuendi legem indixit, faciliméq; in officio cõtinentur homines ab eo qui ſeipſum cõtinet. Præclare enim à ſapientibus ſcriptum accepimus, quales Principes in republica fuerint,tales reliquos eſſe ſolere. Hac auide laude,his uirtutibus florentem, Martinus pontifex aptiſſimum iudicauit,qui ad componendã pacem inter Franciæ & Angliæ reges legatus mitteretur. In Gallias igitur profectus eſt,& cum utroq; Rege ſæpius collocutus, ad pacemq́ȝ adhortatus,eos in admirationẽ ſui attraxit. Nulla munera,nulla dona accepit,ſed ſolitam ſuam continentiam modeſtiamq; ſeruauit. Et cum ſe utriq; Regi,tum omnibus maxime probaſſet uitæ continentia, grauitate, prudentia,tamen in tanta ſententiarum diuerſitate difficile fuit concordiam ſtatuere. Id tamẽ egit,ut ob eius uirtutes tam Gallis quàm Anglicis relinqueret deſiderium ſui, & ab ſingulis uir rectiſſimus atq; optimus putaretur. Re

Iudæos ſignauit.

Legatus ad Galliam.

infecta Bononiam rediijt. Senſi ego qui in Anglia tunc morabar, quãti à Rege fieret, quanti uirtus eius & ſapientia extimaretur ab omnibus, quantaq́ cum omni commendatione munus ſibi inunctũ obiſſet. Prędicabatur ab his qui à Rege ueniebant continentia huius, innocentia, integritas, religio, & hunc unum ad ſe miſſum aiebant ſine ambitione, ſine cupiditate, in quo uere ſanctitatis ſpecimen eluceret. Etenim facilime humana contemnit, qui Chriſtum recte ſequitur, neq́ exterius, ſed ſuis fultus bonis, nihil extra cõcupiſcit uirtutum fretus conſcientia. Peruenerat ad Martinum celebris harum uirtutum fama, multorumq́ ſermone eius laus in diem increpreſcebat. Et quãuis antea certior factus erat, hunc eſſe unum quem laudabant omnes, cuius uirtutum exempla extollebant, in quo nulla inuidia ad carpendum locum inuenerat, tum hac legatione prudẽtiſſime obita, & moribus ſanctiſſimis ductus, eum deſignauit nullius precibus, nullius interceſſione, ſed ſua ſponte ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinalem. Hoc ignotum ei eſſe uoluit quoad Romam (acceſſiuerat enim illum ut per negocij alterius ſpeciem) ueniret. Cum iam prope urbem eſſet, rem ſibi ſignificari curauit. Nulla lætícia, nullo gaudio, nulla elatione motus. Eodem quo antea uultu permanſit, ut palàm fieret, humani faſtigij inſignia parui ab eodem exiſtimari. Honorem illum ſuſcepit, ne beneficentiam in ſe Pontificis contemnere uideretur. Nihil ex eo ad uirtutem, ad uitæ moleſtias multa addi conſpiciebat. Vitam ita deinceps inſtituit, ut & dignitati conſuleret & religioni. De priuata uiuendi auſteritate nihil mutauit, exteriora quædam auxit quæ ad cultũ ſpectarent, & tuenda tantæ dignitatis ornamenta. Eadem integritas, eadem continentia, eadem pietatis officia, eadem benignitas permanſit, & quo erat illo faſtidio dignior, eo ſe magis indignum exiſtimabat. Nulla pompa, nulli faſtus, nullæ opes impedimento fuere quo minus ſe per omnem uitam purum immaculatumq́ prę beret. Quicquid dignitate aut autoritate poterat, ad præſidia hominũ conferebat, permagna quidem inerat patientia & æquanimitas, ſed ſummã modeſtiam, ſummam temperantiam, ſummam benignitatem ſemper oſtendit. Nemini unquam nocuit, nemini unquam maledixit, nemini eſt iratus. In diuitijs paupertatem, in dignitate humilitatem, in faſtigio tanti honoris priſtinam humanitatẽ ſeruauit, Quid loquar de liberalitate, uel ut rectius loquar, de charitate, qua egenis & amicis eſt opitulatus? Nolo hanc eius pręcipuam laudem pluribus uerbis efferre, quoniam quæ Chriſti cauſa facta ſunt, nõ humanam gloriam quærunt, ſed præmia æterna. Sed mihi de ratione uitę huius integerrimi hominis dicenti, imago eius ante oculos obuerſatur: quæ pro ſua religione & ſanctitate uetat me in huiuſmodi oratione eſſe prolixũ. Nam quæ ab eo acta ſunt ante ſe, uelle potius dei quàm hominũ teſtimonio comprobari. Non enim ad inanem gloriam, non ad uulgi pompam, non ad aliquẽ faſtum ſe afferit, ſed ad ueram laudem, ad honorẽ ſui creatoris, ad im-

Fit Cardinalis

mortalis dei commendationē, uitam & mores ſuos cōpoſuiſſe, nihil ſe quæſiſſe, niſi ut opera ſua illi accepta eſſent qui nouit abſcondita cordis. Hanc uero ſeculi inanem gloriā, ſemper hunc populi plauſum contempſiſſe, quę ſunt potius ad uiuentium conſolationem, quàm ad defunctorum ſalutem temperata. Eius uoluntati licet parendum eſſe uideatur, tamē aliqua ex parte meo deſiderio, & ſuis in me meritis ſatis eſſe facundium iudicaui. Cum igitur ſanctiſſimi uiri uirtus ſummo in honore magna in reuerētia apud Martinū pontificem eſſet, cunctiq; eum omnes uelut exemplar honeſti intuerentur, fama uirtutum uero apud omnes eſſet uulgata. Legatus miſſus eſt Venetias, ad ſtatuendam pacem inter ducem Mediolani, ac Venetos Florētinosq;, quos inter acre bellum uigebat. Et ideo recte ad pacem quęrendā electus eſt is qui pacis homo erat, & eam præ cæteris rebus ſalutarem mortalibus cenſebat. Qua confecta, licet poſtmodum conditiones non ſeruarentur, & ob id bellum inſtauraretur, Romam reuerſus eſt. Increbreſcentibus malis belli, cum maiora diſcrimina imminere uiderentur, denuo ad eandem pacem procurandam à Pontifice deſtinatur. Cuius in tractatu cū ſex menſes conſumpſiſſet, demum eius exhortationibus & prudentia Ferrariæ confecta pace, ad Martinum (is tunc Ferentinum peſtis uitandæ cauſa ſeceſſerat) rediјt ſumma omnium beniuolentia. Erat Martino admodum cordi Galliæ pax. Ad hanc rem ſi quo cōſilio, aut humana ope componi poſſet procurandam, hunc optimū uirum eſſe accommodatiſſimū ratus, rurſus ad Galliam Legatum deſtinauit. Sed antequàm Italia excederet, Pontifex diem obiјt. Huic cum ſucceſſiſſet Pontifex Eugenius quartus, iter ſuū & legationē conceptam cōficere iuſſus, biennio apud Gallos permanſit. Non uiliorē eum iteratus aduentus (ut plerūq; cōtingere ſolet) reddidit, ſed admirabiliorē. Virtus enim quo diutius tractatur, eo magis placet nulla offenſione interrupta. Multa itinera in diuerſa loca confecit, multos ſubiјt labores, cū ſæpius ex morbo laterū, & calculo maxime torqueretur. Sed uirtute & cōſtantia animi infirmitates corporis ſuſtinens, utrūq; Regem ſæpius eſt allocutus, exhortans ad concordiā & ad deponendā ambitionē. Multa conſilia principū & cōuentus habuit, plurimas conſultationes, in quibus multū conſiliј oſtendit, multū autoritatis ad rei optatę confectionem. Bellorum pericula ante oculos propoſuit. Quot, quantæq; calamitates utriq; regno proueniſſent recenſuit, ſanctorum patrum præcepta, ſapientum uirorum conſilia, ſingula omnium ſcripta & ſententias quæ in eam rem conferre uidebantur, ad permouendas mentes hominum enarrauit. Sed gloria, ambitio, cupiditas, honor ſeculi cum inter ſe certarent, & communi bono obſtarent, infecta pace abiјt. Sed ita abiјt, ut Regum uterq;, & qui his aderant, profiterentur nunquam ſe ei uiro prudentia, fide ſanctimonia, uitæ integritate parem uidiſſe. Eadem enim & priori par integritas, abſtinentia, continentia legationis fuit. Regum & cæterorum munere ab eo

Legatus ad Venetos.

Rurſus ad Galliam legatus.

contempta

contempta, nihil horum appetijt quæ alijs præclara & ſpecioſa uidentur, ſatis ſibi eſſe putans, licet operam perdidiſſet, ſe boni uiri officia omnia in eo legationis munere præſtitiſſe. Erat amplior dignitas, ſed cupiditas minor. Nihil ſibi pręter laudē & honorē Pontificis reportandū exiſtimauit. Et quidem cum multis pompa & apparatu rerum ac magnificentia ſeculi inferior uideretur, uirtute & continentia ſuperior omnibus erat, magisq́; in eo humilitas erat quàm in cæteris ornatus aut rerum cultus exterarum. Virtutum namq; comitatu cōtentus, ea negligebat quæ ſpecioſa uulgus ducit. Recte enim ut Bias ille prudens, omnia ſecum ferebat, nullius exterioris cultus adminiculo egens. Non tamen obſoletam ſecum familiam habuit, ſed quæ ſatis culta eſſet, & plus honeſtatis quàm ſplendoris circūferret, , ita ut & contemptū fugeret, & ſuperfluitatem. A Gallia rediens, ex Pontificis præcepto Baſileam proficiſcitur. Vbi cū multos tumultuantes aduerſus Pōtificis ſedisq; apoſtolicæ autoritatem comperiſſet, neq; popularis inſania reprimi à ſe poſſe uideretur, Florentiam uenit, ad quam Eugenius poſt diſceſſum ab Vrbe ſe contulerat. Inde tertio legatus in Galliam redijt præcepto Pontificis, qui pacē eorum Regum perutilem populo Chriſtiano conſpiciebat. Erat omniū opinio, aut per huius uiri ſapientiam & uirtutē, aut nullius alterius ope pacem eam eſſe futuram. Nam is ſolus cum nullius parti faueret, tantū enitebatur quantum cōmunis utilitas poſtulabat. Nulla affectione priuata, nulla beniuolentia mouebatur. Erat liber in conſulendo animus, in decernendo æquus, nihil à recto declinans. Ibi conſilio utriuſq; gentis habito, communiq́; , deſperata propter diuerſas ſententias pace, ducem Burgundiæ qui antea Regi Francię infenſus erat, in gratiam Regis cōmunemq́; beniuolētiam reduxit. His actis ſumma cum laude Florentiam cum reuertiſſet, denuo in Baſileā mittitur, ſi qua ratione ſanari aut reprimi poſſet eius autoritate multorū temeritas qui contra Pontificē inſurrexerant. Sed ſuperante & conualeſcente in diem ſtulticia ac nequitia eorū qui pacem eccleſiæ peruertere nitebantur, relicto malignantium conuentu, uenit Bononiam, quo pontifex ierat. Cum autem poſtea celebrandi concilij gratia, ad quod Græci uenturi erant, Pontifex Eugenius Ferrariam conceſſiſſet, in Germaniam legatus mittitur ad Albertū Regem Romanorum, qui erat Nurenbergæ, ad agendos cōuentus principum Germaniæ, ad obuiandum ſchiſmati, quod poſtea Baſilienſium ueſania confecit. Hic multa in eo conuentu locutus, quæ ad deterrēdos homines à ſchiſmate eccleſiæ pertinebant, hortatusq; ad Pontificis ſolitam fidem ſeruandam, Ferrariam regreſſus, poſtmodum manſit in Curia. Pauloq; poſt à Pontifice in locū Cardinalis Vrſini, qui maior pœnitentiarius erat, diemq́; ſuum obierat, ſuffectus eſt. Quo in munere ſumma ſemper optimi uiri pijſſimiq; officia præbuit, id ſibi munus demandatum arbitratus, ut ſalutem quęreret eorum quibus Dei gratia lucem pœnitentiæ tribuiſſet. Mirum fortaſſe non

Baſileā miſſus.

Legatus in Germaniam.

Fit pœnitentiarius ſummus.

nullis uideri poteſt, cũ tot Cardinales eſſent in Curia, quibus hæ legationes tam uarie demandari poſſent, cur hic ſolus potiſſimum legaretur. Sed erant in eo per multa quę ſibi beniuolentiam hominũ conciliabant, & præclarum reddebant apud omnes. Primum, ſumma religio, ſumma integritas, & ſanctitas morum, cum nihil in eo reprehendi poſſet, cum per omnẽ uitam temperantia & cõtinentia ſingularisq; doctrina præditus erat, ac ſcientia rerum plurimarum, ut uiris doctiſſimis æquari poſſet. Erat in eo deniq; agẽdorum uſus ac experientia, quæ in eo ſummam prudentiam efficiebant. Accedebat conſilij grauitas, & animus in conſultando omni paſſione uacuus, autoritas quantum in ullo homine eſſe poteſt, uirtute & bene agendo cõtracta, mores probatiſſimi, ætas prouectior, nullo unquam tempore ulla uel parua uitiorum labe notata. In negocijs tractandis ac perficiendis ſapientiſſimus habebatur. His uirtutibus addebatur humanitas quædam & manſuetudo, quæ eum ſumme gratum omnibus reddebant. Digne ergo ſua opera in rebus arduis Pontifices utebantur, cum non ad queſtum aliquem, ſed ad laborẽ officioſum, non ad propriam, ſed ad communẽ utilitatem ſe inniti arbitraretur. Et omnium ex his quæ ab eo in officio legationis concedebantur, nullũ emolumentum prætendebat, gratis condonabantur omnia ab eo qui didicerat, Gratis accepiſtis, gratis date. Bona Bononienſis eccleſiæ quæ ſibi à Põtifice credita erant, ſecundum canonicas ſanctiones diſtribuit, maiorẽ partem in uſus pauperum, & ædificiorum reparationem diſtribuens. Nam domos epiſcopi inſtaurauit, & auxit pro dignitate eccleſiæ & urbis. Domum quoq; in urbe magna ex parte cõſtruxit, iuxta eccleſiam ſanctę Potentianæ, in qua & habitauit remotus à ſtrepitu populari. Dum Romæ uixit, parẽtibus aut fratribus, aut alijs ex ſuo genere nihil ex bonis eccleſię tradidit, aſſerẽs ſe diſpenſatorem à Deo, non largitorem eſſe conſtitutũ. Familiam habuit honeſtam, quæ & honeſtatem ſeruaret, & contemptũ uitaret, ſummã ſeruans in omni ſtatu moderationẽ. Cibi fuit parciſſimi. Nunquam poſt aditam religionem, neq; in infirmitatibus quibus grauabatur ſæpius, neq; extremo uitæ tẽpore

Victus & religio eius. carnes comedit. Vino utebatur quod eſſet ſatis ad uitę ſuſtentationem. Religionis normam immaculatã ſeruauit, eam religionẽ ſequens quæ à Iacobo apoſtolo ſcribitur eſſe, ſe immaculatum ab hoc ſeculo conſeruare. Surgebat media nocte orationi uacans. Linteis non utebatur, cum ſemper cilicio interius uteretur, ac recubans in ſarmentis. Sacræ ſcripturæ cõtinuum ſtudium impertiebat, cum quid ocij ab oratione & negocijs publicis ſupereſſet. Humanis quoq; ſtudijs tantam operam dedit, quantum ſacrarum litterarum dignitas patiebatur. Vitam hanc cum tanquam peregrinus & aduena tranſegiſſet, nihil in ea aut ſpei, aut momenti ponens, mortẽ quoq; cõtempſit, cum

Ex calculi ægritudine moritur. ſe ad meliorem ſciret uitam profecturũ. Et cum ſummo dolore torqueretur ex calculo, qui poſtmodum ad librę pondus in eo repertus eſt, tanquã ſciens

extremum ſibi diem inſtare, & medicos contempſit, & dolores immenſos ſumma patientia pertulit. Agens ſemper gratias Deo, qui ſe etiam in extremo ſpiritu exerceri ad patientiam uellet. Deficiente natura animam deo reddidit. Nihil de rebus externis curans, niſi ut & familiæ rationem haberet, & pauperum meminiſſet. Obijt Senis ſexageſimo octauo ætatis anno. Exequiæ eius in maiori templo celebratæ, quibus Eugenius pontifex qui illum unice dilexerat affuit. Commendari profecto digna eſt, tum cæteris in rebus, tum in hac maxime Pontificis pietas, qui quod raro antea auditũ eſt, huic uni præſtitit. Annos iam quadraginta in Romana curia ſum uerſatus, amplius quinquaginta Cardinales mortem obijſſe memini, nullius unquam funeri Pontifex interfuit ullus. At & Eugenij egregia uirtus, & defuncti merita poſtulare uidebantur, ut in eius funere uetus conſuetudo intermitteretur. Itaq; & erga unum ſuam beneuolentiam oſtendit, & tali honore mortuo præbuit uirtutum ſuarum teſtimonium ſempiternum. Laudanda eſt à nobis ſemper diuina prouidentia, & in omnibus quæ nobiſcum agit Deus, gratiæ ſunt agendæ, patienter uero ferenda quæcunq; eius nutu uidentur accidere. Veruntamen cogor aliquando non ſolum admirari, ſed etiam conqueri, parum uideri proſpicere tantam ſapientiam rebus humanis. Videmus enim tot nepharios homines, tot ſceleſtos, quorum opera in ſolam perniciem gentium ſpectant, uerſari in terris proſpera ualitudine, diutiusq; uiuere quàm ferat communis ſalus, quos utiliſſimum fuerat orbi, aut nunquam natos, aut quam primum interijſſe. Eos uero quorum uita eſt nobis ſalutaris, qui opere & exemplo proſunt, in quibus multorũ refugium conſiſtit, aut morbo à negocijs impediri, aut citius eripi nobis quàm ratio reipublicæ patiatur. Quamobrem pluribus uerbis deflerem huius ſingularis uiri mortem, deplorarem publica incommoda, lamentarer priuata, multorum damna, & communẽ bonorum parentem ſubtractum nobis quererer, niſi cenſuram dei timerem, & uererer, ne uideremur eius gloriæ qua nũc in cœlis fruitur inuidere. Tamen dico, bonos omnes patre optimo, egenos, patrono ſanctiſſimo, eccleſiam Romanam ſummo uiro, ſedem apoſtolicã prudentiſſimo cõſultore eſſe hoc talis uiri obitu ſpoliatam, qui ſplendorem Romanæ curiæ, lumen religioni, dignitatem ſuo Ordini afferebat. Sed poſtquam ita uiſum eſt illi cuius conſilia æterna ſunt, nos quoq; in eius interitu conſolemur, ſcientes ipſum in beatorum numero collocatum. Doleamus paulum ſi libet incõmoda noſtra, illius uicem lætemur, qui nunc fert optatum fructum laborum ſuorum. Proſequamur quoq; grato animo memoriam eius, & uirtutes ſuas infixas animo teneamus. Conuenit eius opera & optime actam uitam imitari, ut inſtar eius æternam gloriam noſtris laboribus & actionibus conſequamur. *Concluſio.*

POGGII FLORENTINI ORATIO TERTIA IN FVNERE NICOLAI NICOLI CIVIS FLORENTINI.

SI CIVES præſtantiſſimi latinæ muſæ hoc in loco per ſe loqui potuiſſent, nequaquam alterius dicendi officiū poſtularent, Ipſe enim ſuis uerbis copioſiſſime atq; ornatiſſime celebraſſent pręclariſſimi atq; omni laude digniſſimi alumni ſui funus. Verū quoniam, qui pro earum dignitate ac maieſtate in publicum prodire non conſueuerunt, hoc munus ab alijs ſuſcipi æquo animo patiuntur. Itaq; licet permultos adeſſe intelligam ad dicendū paratiores, quibus ingenio ſum inferior & doctrina, tamen quo non amplius præripiam huius funeris exornandi facultatem, ſed ut tanquam aditum quendam patefaciam, exquiſitius quiddā atq; ornatius eloquēdi, non indignū exiſtimaui aliquid in mediū afferre, qui & ſi nō ueſtris auribus, at ſaltē officio hominis amici uidear ſatisfeciſſe. Qua in re ſi nequaquam parem ſuis laudibus, ac de me meritis eloquentiā præſtitero, dabitis opinor ueniā tum paruitati ingenij mei, qui ſum tardior ad dicēdum, tum magnitudini uirtutum Nicolai, quæ permultæ in eo atq; ampliſſimę claruerunt. Copioſa enim quædā atq; excellens oratio, à qua longe abſum, adhiberi oporteret ad huius mortui laudes ac breuitate temporis cōplectendas. Quanquam quem ego mortuū dixi, uiuit hic proculdubio, uiuetq; diutius, cum eius memoria ſit hominum mentibus diutiſſime permanſura, atq; ea etiam uiuat uita ſcilicet immortali, quæ uere uita eſt appellāda. Emigraſſe hinc eueſtigio credimus ad cœlos hanc puram animā, omni labe corporis, omni uitiorū contagione exutam. Fuit enim uir iſte uitæ integerrimę, omni in ętate modeſtiæ ſingularis, qui ita literarum ſacrarum doctrinam cōiunxit cum ſtudijs humanitatis, & omnia quę legebat ad uitæ melioris cultū, & ad quandam ſanctimoniā reuocaret. Quæ ut facilius intelligere poſſitis, quæſo paucis cognoſcite, tum quę ad ſtudia eius & doctrinā ſpectāt, tum quę ad uirtutū mores & uitę integritatē. Plurimū enim conferre ſolet ad incitamenta uirtutum, cognitio earū rerū quas uiri excellentiſſimi nobis ſuo exemplo reliquerunt. Ortus eſt Nicolaus ut noſtis, egregijs atq; honeſtis parentibus ciuibus noſtris, qui quæ homini maxime ſunt optanda, & diuitijs & beniuolentia ciuium floruerunt, & pater quidē mercaturæ operā dedit, qua ſibi opes plurimas comparauit. Nicolaus uero cum ad idem exercitiū à patre uocaretur, ipſe autem honeſtioris mercaturæ genus quærēdo, uidelicet uirtutis curam ſibi propoſuiſſet, ad linguæ latinæ cognitionē ſe tranſtulit. Iam adultus ętate, natura ipſa edoctus, uidebat cætera caduca eſſe, fragilia & momentanea, in uirtute

Ortus eius.

in uirtute firmũ, ſtabile & perpetuum bonum. Ad eam capeſcendã ſentiebat maxime eſſe accõmodata ſtudia literarũ, quę ſola uerũ uirtutis iter demõſtrare & uitia compeſcere exiſtimant. Cum autẽ uarię eſſent diſcendi facultates, quibus homines pro animi affectione applicare ingeniũ ſolent, humanitatis ſtudia ſibi delegit, uelut ea quibus boni uiri effici maxime cõſueuerũt, & minime rerum cupidi. Hęc enim ſola ad uirtutẽ uident ſpectare, quippe cum in eis honeſtum ipſum & agitatio quędam mentis, ac melioris uitę cultus quæratur. Ita cũ floreret tũc in hac ciuitate eximia uirtus atq; doctiſſimi omniũ uiri Ludouici Marſilij ex religione Auguſtineñ. contulit ſe in eius familiaritatem, ut unà cum ſtudijs doctrinę, uitę quoq; & morũ inſtitutionẽ perciperet. Hoc quidem maturè & ſapienter in primis egit. Nam quib. honeſta uiuẽdi ratio propoſita eſt, aliquẽ ſibi integrum & probatũ uirum eligere debent, ad cuius imitationẽ & ſimilitudinẽ informent. Erat domus Ludouici referta tũc egregijs adoleſcentibus, qui ſibi uitã eius & mores propoſuerant imitandos. Frequentabat quoq; ab optimis ac pręſtantiſſimis uiris huius ciuitatis, qui ad eũ uelut ad diuinũ quoddã oraculum undiq; confluebant. Erudiuit aũt libera literę; inſtituit plures, qui uiri doctiſſimi euaſerunt. Sed emerſere inter alios, pręcipue Ioannes Laurenſis, Robertus Roſſus, & hic noſter Nicolaus qui cæteris rebus poſthabitis nunq̃ à latere Ludouici diſcedens, & optimis uiuendi pręceptis inſtitutus eſt, & plurimũ tẽporis impertijt. Morũ autem ſeueritatem & loquendi harmoniã quãdam, ac in reprehendendis uitijs libertatẽ ab illo hauſit, qui erat promptiſſimus ac paratiſſimus ad uitiorũ obiurgationẽ. Accidit enim, ut imitemur mores quib. cum ab adoleſcẽtia educamur. Hac ratione uitę imbutus, duas res quę ferè ab omnibus ſummo expetunt ſtudio aperte contẽpſit, diuitias uidelicet & honorũ cupiditatem. Cum enim eſſet philoſophię pręceptis non tam legendo q̃ agendo eruditus, eam normam uiuendi optimam iudicauit, quo ocio literarũ uacaret, neq; opibus inſeruiret, neq; ambitioni. Igitur bonarũ artiũ curę deditus, ac ſuo contentus, quicquid temporis dabat à priuatis rebus, aut legendo aut ſcribendo, aut amicorũ negocijs impertiendo accõmodabat. Solertiſſimus omnium fuit in emendis ac cõparandis libris fructuoſiſſima ac pulcherrima omniũ negociatione, quos adeo multos atq; egregios tum latinos tum græcos ab extremis uſq; Europæ finibus conquiſiuit, ut omnes Italos (pace reliquorum dixerim) ſuperarit librorum copia optimorũ, in quo beneficentiam ſuam, liberalitatem q; attendite. Cõmunes erãt libri ſui omnibus etiam ignotis, pręſto aderant aut legere uolentibus, aut trãſcribere, neq; ulli omnino recuſabat qui aut doctus eſſet aut uideretur uelle doceri, ut publica quædam Bibliotheca & ingeniorum ſuſtentaculum domus eius exiſtimaret. Etenim eos qui libros ſuos occultarent, neq; cum cęteris participarent, cum eſſent æditi ad cõmunem uiuentiũ utilitatẽ, quodãmodo abhorrebat, affirmans huiuſmodi homines teneri cri-

Ludouic. Marſilio præcepto reuſus.

Diuitiarũ & honoris contẽptor.

Librorũ ſtudioſus cõparator.

mine expilatę hereditatis. Quod autē egregiam laudem meretur, ſummam operam, curamq́ꝫ adhibuit, ad peruestigandos autores qui culpa temporum perierant. Qua in re uere poſſum dicere, omnes libros ferè qui nouiter tum ab alijs reperti ſunt, tum à meipſo, qui integrum Quintilianū, Ciceronis noſtri orationes, Silium Italicum, Noniū Marcellum, Lucretij partem, multosq́ꝫ prꝫterea è Germanorū Gallorumq́ꝫ ergaſtulis mea diligentia eripui, atq́ꝫ in lucem extuli Nicolai ſuaſu, impulſu, cohortatione, & pene uerborū moleſtia eſſe literis latinis reſtitutos. Sed id eſt per maxime ingenti gloria dignū, mortuo de quo antea dixi Ludouico, à quo eruditionem latinam acceperat, cum intelligeret grecas literas & doctrinā noſtris admodū conferre, quippe quæ ſine adiumento grecorū mancæ eſſe uidentur ac debiles, operam dedit cupidus diſcendi cū uiro tūc integerrimo omniū ac doctiſſimo Coluceo ſalutato qui & ipſe poſt Ludouicū doctorū omniū parens atq́ꝫ educator putabat, ut Manuel Chryſoloras Cōſtantinopolitanꝰ græcorū omniū facile princeps, in hanc urbem legendi gratia accerſiret. Veriſſime mihi uideor poſſe dicere, etiam his qui illorū teporum memoriā tenent approbantib. Nicolai maxime unius uerbis ac ſollicitudine gręcas literas lōgo poſt in Italiā reductas. Quæ quantū utilitatis noſtris hominibus attulerint, tum ad eloquētiā, tum ad plurimarū rerū ſcientiā quis ignorat? Videntur priſca illa tēpora quib. eloquentia cum ſapientia coniuncta uigebat, eſſe hoc ſeculo renouata. Ita quicquid utilitatis gręcarū literarum beneficio accepimus, uni Nicolao poſſumus acceptum ferre. Nam à Manuele tanq̄ doctrinę quodam ſeminario multi uiri doctiſſimi prodiere. Venit deinde Florentiā etiam Nicolao autore uir peritiſſimus Guarinus, qui & ipſe plurimū profuit ad græcarū literarum cognitionem. Acceſſit deinde uir præſtans ingenio & doctrina Ioannes Auriſpa Nicolai procuratiōe. Tum ultimus omniū Nicolai quoq́ꝫ opera ad nos adijt uir ſceleſtiſſimus mortaliū atq́ꝫ impuriſſimus (quē cōtumelię cauſa nomino) Franciſcus Philelphus, cuius uitia & ſcelera adoleſcentes noſtros & urbē inquinarunt, ut ſatius futurum urbi huic, peſtiferi hominis carere doctrina, licet pertenui & exili, quam eius abundaſſe nequitia. Verum Nicolaus, qui ſcientiæ utilitatem quæreret, flagitia ignoraret, communi errore bonorum qui cæteros ex ſuo ingenio iudicant deceptus, ut homo nepharius ad legendum mercede publica excitaretur effecit. Ergo omnes qui deinceps græcarum literarum cognitione profecerunt, magnas gratias Nicolao & habere & agere debent, qui autor in primis eius doctrinæ fuit in Italiam traducendæ. Magna hæc profecto hominibus noſtris utilitas, ingens Nicolai laus & poſterorum memoriæ commendāda, unum extitiſſe, cuius maxime cura & opera græca ſtudia Italis ante ignota, ad nos tandem longo poſt tempore redierunt. Quid idem in literis noſtris? quantum profuit nobis, quantum ſingulis qui diſcendi deſiderio tenebantur? Non hortator ſolum, ſed ſuaſor

Græcarū literarum utilitas.

In Franciſ. Philel. obiurgatio

Beneficus in ſtudioſos.

ſuaſor, adiutor atq; impulſor aſſiſtebat his quib. perſpiciebat ineſſe aliquod ingenij acumen, aut uoluntatē ad perdiſcendū, ut non ſolum hærentes & remiſſos, ſed incenſos etiam & currentes ad ſtudia doctrinæ excitauerit, reddebatq; ſuis uocibus uelociores. Nolo omnes proferre ne longior fiam, quibus illius uerbum & opera ad humanitatem profuerunt. Sed tamen hic doctiſſimus atq; eloquentiſſimus uir Leonardus Aretinus, hic ſanctimonia morum ac doctrina uir conſpicuus Ambroſius eremita, hic Carolus Aretinus ſūmo ingenio, ſumma eloquentia prędictus, quos omnes honoris cauſa nomino, pluresq; præterea, ut de me ſileam, qui minime illis ſum comparandus, omnes hi inquam & latinis & græcis literis præſtantes, ſe Nicolai uocibus, cohortationibus, libris, ope & adiutos maxime & impulſos in ſuis ſtudijs profitebuntur. Erat hoc inſitum ſuæ naturæ, ut quoſcunq; incenſos ad bonarum artium cognitionem uideret, ſi ijdem boni uiderentur, ſummo amore cōplecteretur, & ueluti filios ſoueret ac ſubleuaret. Tanquam ſtimulus erat recta capeſcentibus conſilia, ad humanitatis & ſapientiæ ſtudia proſequenda. O uere doctorum omniū parens, & ſtudiorum domicilium, quātum tibi latina eloquentia, quantum docti homines, quantū ſtudioſi literarum nomini tuo debent. Tu in primis uiam ad humanitatis ſtudia oſtendiſti, tu iter ad ueram eloquentiā demōſtraſti. Tu gręcas literas ad Italiam reduxiſti, tu conſilio, tu libris, tu opera, tu cohortationib. ſemper omnibus recta ſentiētibus affuiſti. Tu diligentiſſimus rerū perpenſor, tu grauis eloquentiæ cēſor, tu peracutus doctorū extimator, magno adiumento omnibus extitiſti. Tu deniq; tum corripiendo, tum laudando effeciſti, ut ad aliquam dignitatē facultas eloquentię perueniret. Id & à cæteris cōmendatum iri putabant. Tuum enim iudicium non ex adulatione aut aſſentatione pendebat, ſed ex ueritate atq; animi recta ſententia. Sed hęc ad cōmunem referuntur utilitatem.

Studium eius.

Quid loquar de proprijs ſtudijs? quid doctrinā? quid ſcientiā proferam? quid multarū rerum cognitionem? Græcis literis plurimū inſudauit. Latinas ita tenuit, ut nemo melius omniū diſciplinarū quibus homines liberaliter inſtitui ſolent, doctrinam percepit. Priſcas hiſtorias ita om̄es memorię fixas habuit, ut illis fermè interfuiſſe uideretur. Coſmographiæ ita operā dederat, ut toto orbe terrarū ſingulas prouincias, urbes, ſitus, loca, tractus, deniq; omnes melius noſſet quàm hi qui in eis diutius habitaſſent. Nullus eſt in latina lingua autor, quem quidem probaret, quem non legiſſet ſumma cura & diligentia. Sacris uero ſcripturis ita incubuit legēdo, ut plura ex eis teneret quàm qui totā ætatē in illis ponere uiderentur. Nullus autor fidelis ex illis antiquis fuit, cuius non aut libros, aut ſcripta referret. Linguæ uero latinæ præ cæteris erat diligens ſcrutator, in qua & illum peritiſſimū uidimus. Nullū proferebatur uerbum cuius uim & originē ignoraret. Nullum ſcriptorē antiquitas tulit, cuius nomen nō mandaſſet memorię, cuius nō opera etiā deperdita diligenter recen-

ſeret

ſeret. Antiquitatis erat admodũ curioſus, cuius & patronũ quendam ac protectorem illum omnes ferebant. Eloquentia plurimũ potuit, licet perraro dicendi onus ſuſciperet. Cum enim nihil niſi politũ ac perfectum probaret, nequaq̃ ſibijpſi eius ſcripta ſatisfacere uidebant. Multa legerat, multa cognouerat, plura memoriæ cõmendarat, quæ ſibi copiam dicendi admodũ ſuauẽ ſubminiſtrabant, adeo ut in cœtu hominũ auſcultaret attentiſſime, & ſũma cum audientium uoluptate. His ſtudijs, ac uitæ induſtria tantã ſibi excellentiam comparauit, ut nulla dubitatione inter doctiſſimos probatiſſimosq; noſtræ ętatis uiros adnumeraretur. Quanq̃ ipſe ſua qua fuit animi moderatione, ſe infimum omniũ prędicabat, nihil ſibi arrogãs, neq; ad oſtẽtationẽ quãdam ut multi ſolent ſe cõparans, ſed ad ueram philoſophãdi rationẽ. Credo uideri hæc nobis quemadmodũ æquum eſt, plurimum laudanda. Age uero nunc quales in eo uirtutes, qui mores, quę uitæ integritas uiguerunt. Nulla pars uitæ eius recti uiri officio uacauit, nulla in re grauiori lapſus eſt. Id egit ſemper, ut quorum uirtutẽ legerat, eorumq; exempla imitaretur, eſſe q̃ uideri bonus mallet.

Prudentia eius

Iam primũ prudentiã eius licet proſpicere eximiam quandã & penè diuinam. Prudentiam dico non huius temporis aut ſeculi, quæ in capiendis rerum externarũ conſilijs, aut aſtu ſuperãdis hominibus à multis collocatur, ſed quam in optimo uitæ genere diligendo, & ipſa uita ſapienter degenda uiri doctiſſimi poſuerunt. Omnia quippe humana commoda ut externa bona contempſit, ut ſe totum traderet ſtudijs ſapientiæ. Si laudat Herculem antiquitas, quem in biuio conſtitutum fabulæ ferunt, ſecum præmeditantem ac confabulãtem, utram uiam eligeret, uirtutisne, an uoluptatis: cum altera aſpera ac difficilis, procliuis altera ac ſuauis proponeretur, quod uirtutis itinere ſibi proficiſcendum putarit. Cur non ſummã laudem hic noſter Nicolaus meretur, cuius prudentia uirtutis ſibi uiam, reiectis illecebris uoluptatum perſuaſerit capeſcendam: At uero ne ſibi hanc facilem fuiſſe exiſtimetis, plurima impedimenta & uariæ moleſtiæ ſuperauerunt quæ illum ab inſtituto itenere ſæpius reuocarent. Qua in re conſtantiam eius perſpicite. Omnes difficultates tolerando, omnia impedimenta patientia ſuperauit non onere egeſtatis, qua ſæpiſſime preſſus eſt, non laboribus permultis, non rei domeſticæ cura, quibus illum aliquotiens uexari uidimus, deflexit unq̃ animum ab inſtitutione ſuſcepta. Quid eius innocentiam, quid animi moderationẽ proferam: quid continentiam, probitatem: Cum ſatis amplum à parente patrimonium accepiſſet, nullius autem lucri amore teneretur, copias uero eius publica tributa exhauſiſſent, ſępius rei familiaris difficultate cõpulſus eſt, aut libros (quod tamen fecit rariſſime, & in illis quos non probaſſet) uendere, aut amicorum fortunis ſubleuari. Nunquam tamen à ſtudijs mentẽ diuertit, nihil appetiuit alieni, nullum turpẽ quæſtum cõcupiuit. Nunquam publicis magiſtratibus ad exhauriendos pauperes, ut plures ſolent, animũ ad

iecis

fecit. Neminē ne minima in re quidē læſit unq̃, nulli uiuētiū iniuriam intulit, nihil cuiq̃ abſtulit, nemini nocuit. Manus atq; animū ſeruauit innocentem. Nulla prēterquā librorū cupiditate flagrauit, non appetendo aliena, ſed nec ſuis parcendo tulit ſumptus & publicos & priuatos. Vixit uſq; ad obitus extremū diem fama incorrupta. Rationem uiuendi modeſtam & lautam omni tempore ſeruauit, ſe referens ad frugalitatis cultū quàm laudabat. Semper illud priſci Catonis perſæpe uerbum uſurpans, magnū uectigal eſſe parſimoniam. Ego qui domum ſuam ab adoleſcentia frequentaui, quiq; uitam eius penitus perſpexi, ſcio quàm temperate, quàm modeſte, quàm caſte uixerit, formans ſe ad eorum mores quorū uirtus eſt laudata. Sed & hoc non iudiciū aliquod, ſed expreſſum ſignū egregiæ uirtutis eſſe uidetur. Refert Plato in epiſtola quadam, præcipuum eſſe argumentū probitatis, abundare amicis, carere uero improbitatis. Quis ergo hac noſtra ætate amicis ditior Nicolao? Quis opulentior, quis copioſior? Hoc mihi uideor ueriſſime dicturus, omnes uiros doctos qui ubiq; terrarum eſſent, non ſolū qui eum noſſent, ſed ad quos ſui nominis quoq; fama perueniſſet, beniuolentia & ſummo amore erga Nicolaum affectos, atq; ipſum quoq; in unūquenq; literarū & humanitatis cupiditate flagrantem, pari affectione incenſum conſpiciebamus. Fit enim neceſſario, ut qui multos amat, ipſe quoq; mutuo ametur à multis. Humanitatem quoq; eius qui ſatis digne poteſt laudibus efferre? Faciles ad eum aditus patebant, facilior allocutio. Cum multos multis in rebus excelleret, tamen ſe parem infimis præſtabat. Coniungebatur cum ſeueritate affabilitas quædam uenuſta, omnibus grata. Erat eius conſuetudo iocunda admodū, non ſolum eruditioribus, ſed etiam exquiſitorū artifitij hominibus, quibus admodum delectabatur. Aderat amicis conſilio, opera, obſequio, diligentia, etiam irrequiſitus, eorum negocia pro ſuis ducebat. Domum ſuam docti uiri ſuum domicilium exiſtimabant, & tanquam cōmune diuerſorium literarum. Qui excipiebantur, omnes ſumma cum hilaritate uocibus ſuis excitabantur, exemplo mouebantur, aut legendo, aut diſputando proficiebant. Diſcedebant ſemper ſinguli tanq̃ à quodam ſapientiæ ſacrario doctiores. Mores eius quales fuerint omnes ferè cognoſcitis, ab ipſa adoleſcentia tanquam educatus in ſtoica diſciplina ſeuerus fuit, continens, grauis cenſor morum, uitiorū acerrimus hoſtis, ad laceſſendum, ſi quando irritabatur promptus, quæ tamen ſalibus, facetijs, uerborum iocunditate condiebantur, ut perſæpe eos in quos ea dicebantur, ad riſum excitarent. Vitam cœlibem duxit abſq; uxore & liberis. Vt enim quietius ſtudijs incumberet, uoluit ea moleſtia carere, cum neq; eſſet opulentus, & legiſſet multos fuiſſe illas impedimento quo minus uacarent ocio literarum. Fuit autem amantiſſimus ueritatis, ut qui admodum horreret mendacium, nihil minus prædicans eſſe hominis quàm mentiri. At amicos ita obſeruabat, ut tamen ueritatem præponere, nemini

Humanitas eius.

De morib. ſuis

Vitā cœlibem duxit.

parcens

parcens, ubi ex ſententia eſſet dicendum. Delectabatur admodū tabulis & ſi-
gnis ac uarijs colaturis priſcorum more. Plura enim prope ſolus atq; exquiſi-
tiora habebat quàm cęteri ferè omnes. Ad quæ uiſenda multi alliciebant,
ut non priuato aliquo in loco, ſed in theatro quodā collocata ac expoſita eſſe
Vita honeſtas. affirmares. Iam quantā honeſtatē, quantā grauitatē ſeruauit, quam ſanctè ui-
xerit & ſcitis omnes, & ipſi uidimus, qui ab ipſis noſtris incunabulis cum eo
uerſati præ cęteris ſumus, qui eum domi foris'q; obſeruauimus, ita ut nihil no-
bis uitæ eius interioris eſſet occultū. Nihil turpe, nihil obſcœnum ne uerbis
quidem protulit. Cenſoria quædam grauitas uitæ ſplendorem afferebat &
ſummā autoritatem. Vitia horruit, & publica & priuata. Templū quoddam
uirtutis & decoris exiſtimabatur domus illa, & tanq̄ habitaculū honeſtatis,
in qua accēdebant omnes ad uirtutē & bonarū artium diſciplinas. Hic libro-
rum ingens numerus, tum latinorū tum græcorum. Hic ſigna & tabulæ, hic
ueterum imagines, hic nūmiſmata uſq; à priori illa ętate qua æs primū cudi,
& moneta obſignari eſt cœpta cōſpiciebant. Hinc uaria illuſtriū uirorū exē-
pla hunc ad uirtutum incitamenta proferebant. Aderat ſemper quod & ob-
lectaret oculos, & animū ſolaret. Tanq̄ ex academia quadam & honeſto cer-
tamine prodibant homines, & ad doctrinā, & ad mortalem uitā paratiores.
Sed excellentiſſima eius uirtus atq; optimū omnium facinus nequaq̄ eſt ſilen-
tio prętereundum. Cum uiuens omnibus profuiſſet, cū ſemper publicæ con-
ſuluiſſet cōmoditati, curauit ut etiam poſt exactū ſanctiſſimè uitam, laborum
ſuorum fructus ad poſteros emanaret. Id egit uir egregius doctorū uirorum
amantiſſimus, quod nullū multis antea ſeculis feciſſe, neq; memoria hominū
conſtat, neq; ullæ literę prodiderunt. Rem ſanè ſtatuit temporū omnium ac
Bibliothecam publicā ex ſuis erexit. ſeculorū laudibus celebrandā. Ex libris quos homo nequaq̄ opulentus & re-
rum perſæpe inops, ſupra octingētos codices ſummo labore & diligentia cō-
parauerat, decreuit teſtamento fieri per amicos publicā Bibliothecam ad u-
tilitatem hominū ſempiternā. O pręclariſſimū omniū quę unq̄ condita ſunt
& utiliſſimū teſtamentum, quo non unū aliquem aut alterū, ſed tum græcas,
tum latinas muſas huius precioſiſſimi theſauri reliquit hæredes. Tibi ego
nunc Nicolaë (mortuum enim appello) muſarū nomine gratias uberrimas
ago, qui ſolus omniū illas in publicam doctrinę & domicilij ſui poſſeſſionem
tandem poſt multa annorū curricula reduxiſti, qui illas tam exquiſito mune-
re donaſti, qui effeciſti ut aliquādo priuatas domos egreſſę, in conſpectu atq;
in lucē prodirent ornatiſſimo comitatu. Extitere hactenus noſtra memoria
plures & libris uarijs & maximis opibus abundantes, quos tamen magis pri-
uatum cōmodū quàm cōmunis utilitas traxit. Frāciſcus Petrarcha poeta ex-
cellens habuit ingentē copiam librorū, qui poſt eius obitum omnes uenun-
dati & uarijs hominibus diſpertiti ſunt. Ludouicus (cuius antea memini) ma-
gnam uim librorū quos multis in locis cōquiſiuit, legauit ſui ordinis Biblio-
thecæ

thecæ. Vir pręſtans acumine,& plurimarũ rerum ſcientia, Ioannes Boccatius eidẽ loco ſuos libros teſtamento reliquit. Collutij noſtri ad omnia ingenij ſingularis uolumina quę Nicolai libros numero fermè ęquabant, filij uendiderunt. At uero hic noſter egregiã præ cęteris ſuppellectilem, in qua cõparanda multum temporis, multũ impenſę, plurimũ laboris impenderat, non uendi, non in priuatã aliquam domũ cõportari, non alicuius unius uſui aut arbitrio relinqui, non in alienã Bibliothecam recludi, ſed in cõmunem utilitatẽ in publicũ munus, in locũ omnibus patentẽ uoluit conferri, ex quo omnes literarum cupidi tanq̃ ex agro fertili fructum doctrinę uberrimũ poſſent percipere. Equidem ſi id religio noſtra aut tempora paterent, decernerẽ mea ſententia ſtatuam illi marmoreã in Bibliothecę parte collocandã cum inſcriptione honorificentiſſima & ad memoriã illius, & ad reliquorum æmulationem. Quid enim magnificentius, quid bonis acceptius, quid ſtudijs humanitatis accõmodatius, quid cõmuni bono utilius fieri potuiſſet, aut etiã excogitari, quam exiſtere hac in urbe publicã Bibliothecam, quæ ſit futura ueluti excellens quędam eloquentiæ, & cęterarũ bonarum artiũ officina. Hæc Nicolai noſtri ſtudia, hic uitę curſus, hæ uirtutes, hi mores, hęc officia extiterũt. Digna profecto quę illius laudem reddant apud poſteros immortalẽ. Qui cum ſemper in celebrandis muſis, uirtute excolenda, libris cõparandis, obſeruandis amicis ſtudium atq; operã prębuiſſet, tandẽ multis exactis laboribus poſt tertium & ſeptuageſimũ annũ grauiſſimo morbo correptus interijt. Ita ad extremam horã ſe comparans ut libenter ex hac luce migrare uideretur, tanq̃ ad locum beatiorẽ profecturus. O diem acerbum nobis, licet illi malorum omnium poſtremũ. Lętor tui cauſa Nicolaẽ (iterũ enim mortuũ cõpello) quẽ colere ſedes piorum, quem ad æternam quietem delatum ueriſſime iudicamus. Verum mihi doleo, mihi queror hunc funeſtum diem, qui me mœſtum atq; afflictum, qui me ſpoliatũ tua amiciſſima iocunditate, tua ſuauiſſima humanitate priuatum reliquit, qui mihi abſtulit tanq̃ ſegetem ſtudiorum meorum, qui mihi eripuit officio patrem, beniuolẽtia amicum, quo cum omnes curas meas, cogitatus, dicta, facta & præſens uerbis & literis abſens conferebam. Mihi dies iſte merito eſt deflendus, in quo amiſi certiſſimũ ægritudinũ ſolatium, mœrorum leuamen, præſidium firmiſſimum laborum meorum. Non dabitur amplius tecum colloqui, non conſilio uti, nõ exoptatiſſima frui conſuetudine, ac ſaltem conſolatione, qua licet reuocabo quoad potero cogitatione mea memoriam præteriti temporis, & tecum ſemper dum hoc ſpiritu uiuam dulciſſima recordatione cõmorabor, mortuum animo cõplectar. Erit Nicolai effigies ſemper hiſce oculis infixa, & amorem quem uiuo debebam, etiam in laudibus & celebratione mortui conſeruabo. Moritur.

POGGII FLORENTINI ORATIO IIII. IN FVNERE LAVRENTII DE MEDICIS.

Iſerius mi doctiſſime Carole, ornatiſſimi atq; amantiſſimi quondã mihi Laurentij noſtri debitũ uirtuti munus pręſtiti q̃ eius in me officia poſtulabãt, nõ negligentię, non obliuioni tribuendũ, ſed doloris magnitudini, quem ex chariſſimi deq; me optime meriti uiri morte ſuſcepi. Tantus enim mœror, tanta uis ægritudinis mentẽ oppreſſit, ut quotienſcunq; animum ad eius memoriã reuocarim, non ſcribendi facultatem, ſed lachrimarũ copiam ipſius recordatio mihi ſuppeditarit, quodq; imbecillis ſolet animis euenire, ita ceſſerit dolori ratio ſcribendi, ut à tempore mœroris mitigatio fuerit expectanda. Etenim quis tam durus uel potius ferreus eſſet, qui fletum & lachrymas in talis uiri atq; amici cõmemoratione contineret? Multa quippe diuerſorũ hominũ uulnera quotidie ante oculos obſeruãt, ut nullius in obitu tanq̃ in re inſolita obſtupeſcere debeamus, ſed tamẽ maxima pars horũ ſic ſunt, ut incertũ ſit uita ne illorũ morti potius, an mors uitæ fuerit pręferenda? Viuant enim, an intereant parum intereſſe mortaliũ uidetur? At uero cum mortẽ obijt is cuius uita omnibus confert, cuius ſalus multorũ ſalutem amplectitur, cuius opes ac fortunæ ſemper amicis pręſto fuere, qui liberalitate atq; humanitate omnes antecellit, tum demũ graue ac difficile eſt non conqueri. Quid enim uita hominũ eſſet derelicta bonorũ tutela, ſpoliata amicitiæ fructu, quem unum habemus tutiſſimũ portum in uarijs caſibus qui uidenť in uita hominũ cõſtituti? Etenim ſic ſentio, nullum eſſe dolorẽ qui ad amicorum dolorẽ accedat. Nam parentes filijs patres tum boni, tum mali quicunq; hi fuerint natura tribuũtur nobis, quo fit ut eos perſæpę odio habeamus, nobis eorũ interitus exopteť. Amicos uero noſipſi eligimus ſpõte noſtra, qui ſunt nobis chariſſimi, quorũ iocunditate cum priuamur, nulla uideť nobis uita eſſe iocũda. Qđ ſi cui unq̃ in amici obitu dolere licuit, mihi certe licet maxime, qui non ſolum dulciſſimo ac ſuauiſſimo amicitiæ fructu, ſed me ipſo uideor eſſe priuatus. Ille enim parentũ mihi charitatẽ, amici officia, fratris beniuolentiã pręſtabat. Ille meas curas ſuas eſſe dicebat. Ille me opibus, pecunia, patrimonio ſubleuabat. Deniq; ea erat inter nos mutua charitas ac beniuolentia, ut illo uiuo nullam fortunã extimeſcens, ſecurus rerum in tranquillo uidelicet portu uiderer quieſcere. Itaq; ſilẽtio meo cauſam præbuit nõ obliuio, ſed mœror grauis, qui diutius q̃ uellẽ tenebras quaſdã ita animo offudit, ut nulla adhuc cõcedať ſcribẽdi facultas. Verũ ne nũc quidẽ parẽ eius uirtutibus elegantiã repreſentare poſſum, dicam tamen ut facultas ſe dabit quæ credam ad eius laudes pertinere. De quibus antequam dicere aggrediar, imbecillitas noſtra & cõmunis uitę conditio, tum fortunę iniquitas paulum mihi

Amicorũ præſtantia.

lum mihi deplorãda eſt.Nam ſi quis optime cũ Laurẽtio actum putẽ,qui ſum
ma felicitate in fratris amãtiſſimi,caſtiſſimę uxoris, omniũ ſuorum cõplexu,
ſumma hominũ beniuolẽtia,patria deflente uita functus eſt, tamẽ durum eſt Fortunæ uis.
atq; arduũ fortunę arbitrio magis q̃ rationi nobis eſſe parendum.Erãt ignobi
les,inutiles,nefarij permulti quorũ interitus magno emolumẽto cõmuni pa
ci & quieti eſſet futurus. In eos libido fortunę craſſari poterat ſummo omnium
plauſu & cõmendatione. At eũ ſibi delegit, in quo ſe maxime nobis obeſſe
exiſtimauit,& uexare q̃ plurimos.Verſat em̃ ſingula ut libet,& cum nihil fir
mũ,nihil ſtabile,nihil exploratũ,nihil certũ eſſe permittat,in rerũ cõtinuo la
bentiũ mutatione & curriculo collocamur.Vxores,filij,patres,res domeſti
cę omnes,& quicquid in humanis charũ habemus,illius arbitrio obtẽperent
neceſſe eſt,ut ne in horã quidẽ huiuſmodi rerũ certi eſſe poſſumus. Infirmita
tes quoq; ac debilitates corporis, mors noſtrorũ repẽtina,incerti obitus,ua
rij caſus ante oculos obſeruant,ut nõ ſolum Laurẽtij mors,ſed mea quoq; cę
terorũq; qui mihi ſunt chariſſimi dubia fortuna metu ac ſollicitudine mentẽ
cõturbat.Haud inſulſe Xerxes rex ille potẽtiſſimus,cũ tantum exercitũ com
paraſſet quãtum nunq̃ antea hiſtorię tradiderunt, fleuiſſe dicit̃ cõditionẽ im
becillitatẽq; cõditionis humanę,quod nemo ex tot hominũ milib. ſupra cẽte
ſimũ annũ unus eſſet futurus.Genus itaq; humanũ & caducũ eſſe & mortale
ac ea lege natũ ut pereat neminẽ latet. Sic Thebanus Pindarus hominẽ ſcri
bit umbrã eſſe & quoddã ſomnium.Sic Theocritus in duob. paſtorib. expreſ
ſit,dicens:Paſtorẽ quendam cum iuuencos fugare uoluiſſet, paulo incõſide
ratius per quendã excurriſſe collem,paruaq; ſpina in talo fixa dolore perter
ritum,ſocium cui Cridon nomẽ erat acclamaſſe,ut ſibi ſpinã euelleret. Illũq;
cum intentis oculis uix eam uidiſſet,ac ſummis unguibus elicuiſſet,tandẽ his
uerbis cum admiratione ſuſtuliſſe,quã parua quidẽ ſpina tam robuſtũ uirum
domat.Qua cauſa ſapienter Homerus nihil homine imbecillius terrã nutri
re aſſeuerabat.Quod etiã eleganter apud Maronẽ Iuppiter declarauit, dum
Herculẽ pro futura Palladis morte cõſolat̃. Tum genitor natum dictis affat̃
amicis.Stat ſua cuiq; dies, breue & irreparabile tempus. Omnibus eſt uitæ,
ſed famã extendere factis.Hoc uirtutis opus.Nihil aliud prudentem poëtam
ſenſiſſe credendũ eſt, niſi cõmunem humani generis cõditionem oſtendere.
Idem Horatius:Pallida mors ęquo pulſat pede pauperũ tabernas, Regumq;
turres. Nulli igit̃ diem proferre licet,agimur em̃ fatis, atq; fatum ineuitabile
eſt.Sed ne forte quid erroris in uerbo capiatur,non hic fatum ſecundũ ſtoico
rum morẽ accipitur,ſed per fatum dei uoluntatem intelligo. Fato ergo, hoc
eſt diuina uoluntate omnes morimur,& humanũ quicquid eſt ut labatur ne
ceſſe eſt.Nec ſua cuiquã manet ſpecies,& alijs alias reparat natura figuras.
Nec tãtum homines deficiunt, ſed omne quod natum eſt,iuxta illud Criſpi:
Omnia orta occidũt,& aucta ſeneſcunt. Nõ manet Babylon mœnib. hortis

penſilibus,templo,arceq́ mirabilis.Non Tyrus oſtro ſuperba atq; purpura. Non Corinthus ære nobilis.Nō Athenę omniū bonarū artium inuētrices. Non Creta centū celeberrima urbibus. Non Carthago Romani imperij æmula.Omnia proſtrata ac diruta iacēt,& aliorum paruę reliquię, aliorū nullum ueſtigium apparet.Et licet cornix nouem ſeculis uiuat,eamq́; ceruus quadruplo uitæ tempore ſuperet,uterq; tamen ſuam mortē nouit. Fingunt ideo poëtę Saturnū Celij filium ſuos natos deuorare,ut ſub hac fictione omnia tēpore conſumi manifeſte demonſtrent.Tēpus enim (ut eſt apud Virg.) edax rerū & inuidioſa uetuſtas oīa deſtruūt uitiataq́; dentib.æui paulatim nigra cōſumunt omnia morte.Sapiēter itaq; Anaxagoras audita morte filij. Nihil inquit mihi inexpertū aut nouum nuncias,ego enim illum natū ex me ſciebā eſſe mortalem.Solon etiā philoſophus Athenieñ. ueniens ad mortē, & dum multi amici & attinentes ad eum cōfluerent,præcepit eis,ut nullus ipſorum eum lachrymis honoraret,nec pro eo exequias facerent. Aſſignās huius rei rationē.Omnia quę ſecundum naturā fiunt habenda ſunt in bonis. Quid eſt aūt tam ſecundū naturā quā mors ſenibus? Vulgaris etenim illa demētia eſt cenſenda,dum parētibus,aut liberis,proximis cognatis aut agnatis notis uel amicis orbamur,lugemus animisq́; cōtriſtamur,pilos euellimus,palmas genasq́; percutimus,magnoq́; replemus ululatu domū, & deum quaſi errātem accuſamus,qui tam acerbe abſtuliſſe uidetur quod forte diu putabamus manſurum. Hoc facit animorum ignauia,mentium hebetatio,atq; ſtultitia oberrans. Nec eſt modus iſte niſi quidam amor impatiens,ut quæ deſiderat ſemper inueniſſe credat. Ignorat quippe rectum iudicium ratione multotiens caret, modumq́; neſcit, neq; aliud poteſt cogitare quā quod diligit. Hic amor non accipit de impoſſibilitate ſolatium,neq; de difficultate remedium. Etem̄ quid attinet (ut ait Valerius) humano indulgere dolori, aut diuino numini iniuriam fieri, quod immortalitatem ſuam nobis cōpartiri noluerit? Quaſi dicat,non eſt aliud lamentari de morte alicuius,niſi inuidere deo,quia ipſum immortalem non fecit ſicut ſeipſum. Sed quoniam hæc ita ſunt conſtituta ut neq; flecti, neq; mutari queant,comparemus nos ad ea quæ acciderunt forti animo ferenda,imitemurq́; in hoc breuiſſimo uitæ curſu & Laurētium & reliquos qui cum laude & gloria uixerunt. Ipſe enim is extitit, ut ab eo per omnem uitam peti poſſint honeſtatis exempla. Nam ut ad eum iam reuertar cuius gratia hæc habetur oratio, plena uirtutis ac doctrinæ illius per omnē ętatē morū inſtitutio. De quo ita loquor,ut primū ętas ſāctiſſime per omniū officiorū gradus exacta. Tū q̄ moderate,q̄ modeſte fortunę bonis,in quibus modū ſeruare difficilimū habet,uſus fuerit. Deinde uirtutes eius à me paucis referant. Vt em̄ ab adoleſcētia ordiamur,educatus eſt à parentibus optimis atq; oīi laude digniſſimis,in caſta ac religioſa domo,ita ut nulli unq̄ de ſe maledico locum pręberet.Habuit em̄ ipſe parētes tum perhumanos atq; hone-

ſtate

ſtate & uirtute præſtantes,tum uero deũ timentes,à quib.nihil niſi laudabilẽ piũ,caſtumq́ perceperit.Ipſe aũt à natura optime inſtitutus, induſtria ac dili gẽtia auxit paternas traditiones. Studijs literarũ deditus,eã doctrinã ſecutus eſt quã humanitatis ſtudia appellamus.Ab his optime eruditus adoleſcentiã, quę multis uoluptatum illecebris ſtudia eſſe ſolet,in uirtutis atq; honeſtatis cõtẽtiõe collocauit.Erat ſpecimẽ atq; ingeniũ magni futuri cuiuſdã uiri,quẽ paternas dotes nõ ęquaturum,ſed & ſuperaturũ ſperabant. In medio fermè adoleſcẽtiæ curſu, quę ætas infeſta libidine agitari ſolet,ut ſe caſtum à uitijs quæ multos peſſundant ſeruaret,electiſſimã adoleſcentulam uxorem duxit, ut ſacro coniugio omnem labem libidinis propulſaret.Quid uero de morib. adoleſcentiæ dicam? Nulla eius petulantia, nulla laſciuia, nulli luxus, nulla proteruitas,nullæ cõtumelię,nullæ iniuriæ cõmunes illius cogitationes præ ferri poſſunt.Nullos effuſos ſumptus uidimus,nullum flagitiũ,nullum ſcelus nullas cõmeſſationes,nullos cœtus nocturnos,ſed integrã uitam,puram,mo deſtam,temperatamq́; nouimus omnium uitiorũ culpa & labe uacãtem.Mi rabanť omnes eam adoleſcentis grauitatem quæ nec in ſenibus quidem ma ior eſſet poſtulanda.Maiores natu ſumma diligentia proſequebatur. Pudor & continentia diuerſorium quoddã in eo feciſſe uidebantur. O adoleſcentia omni cõmendatione & beniuolentia cõmendanda, quantum nõnullorum morum ab eiuſmodi inſtitutione differunt,qui ſi hunc noſtrum imitari uolu iſſent, melius profecto & famæ & honori conſuluiſſent. At uero poſteaq̃ in uirum euaſit, nunquid paulum ab inſtitutę uitæ curſu deflexit? nunquid ſe à uirtute priſtina immutauit? Minime quidẽ, ſed præteritum tempus maiore laude & præſtantia cumulauit.Nam primũ patrię, tum uero amicis ac fami liaribus maxime conſulebat.Habebat enim in ore diuinam illã Platonis ſen tentiam.Primum deo,tum patriæ,demum amicis nos eſſe procreatos.Itaq; quanta religione fuerit,qua pietate quoniã id plurib. exemplis patet,nequa quam opus eſt narratione.Sed eorũ ego me pręcipue teſtem profiteor quo rum ille ſecretiora cõmunicabat.Vnam uirtutẽ,ea eſt charitas uirtutũ omni um parens,quam colebat maxime.Egenorum domiciliũ erat,ille uiduas,ille pupillos,ille uirgines ſuis facultatibus ſuſtentabat. Aderat pręſto calamito ſis.Patrocinium eius non rogari ſe patiebatur,ſed admonere eum ſatis erat. Poſſem multos referre quorũ ille inopiæ ſuis impēſis ſubuenit. Neq; eñ quæ homo optimus occulta eſſe uolebat ſunt à me propalanda. Fugiebat eñ ho minum plauſus,ne id quod ei uirtus ſuadebat,ad pompã & inanem gloriam fieri uideretur.Referre poſſem plurima templa tum inſtaurata,tum à funda mentis cõſtructa,uariaq́; eccleſiarum ornamenta,quę ſunt ei cum fratre pręſtantiſſimo uiro atq; optimo ciue cõmunia, niſi ea ita omnibus nota eſſent,ut ad ea referenda oratio ſuperuacua uideretur. Verum ita excelluit in his ædi ficandis ornandiſq; eorum deuotio ac magnificentia, ut nulli noſtræ ætatis

Eccleſiarũ inſtaurator.

uiri cum illis ualeant cōparari. Iam uero qualis in patriā fuerit perſpicuū eſt. Omnes ſuas curas, ſtudia cogitationes ad illius auctionē confirmationēq; cōferebant, nihil publici cōmodi in priuatā utilitatē deriuabat, ſola patrię ſalus ante oculos uerſabatur, tanq̄ è ſpecula quadam proſpectans ad illius cōmoda perſpiciebat. Itaq; eius periculis propulſandis erat ſollertiſſimus. Deniq; eā uigilantiam ac ſollicitudinē in rei publicæ cura prębebat, ut nemo amantior patrię uideretur. Neq; enim ut plures cōſueuerunt ex publicis calamitatibus ditabatur, ſed ut uirum decet bonum, & patriæ charitas requirit, publica dāna ſua eſſe dicebat, ea conſulens, ea ſuadens quæ ad pacem & quietem publicam pertinebant. Nullum deniq; præteribat boni uiri cuiuſq; patriæ amantiſſimi officium. Præferebat priuatis cōmodis cōmunē utilitatem. Is erat ei quęſtus uberrimus, dignitatē atq; amplitudinē reipub. agere, inq; ipſius diffi cillimis tēporibus ſuas fortunas effundere pro illius conſeruatione. Iam uero quis ignorat qua obſeruantia, quo officio, quo ſtudio fuerit in amicos. Hoc mihi uideor ueriſſimum eſſe dicturus, nullum noſtræ urbis ciuem plures habuiſſe amicos, nullum obſeruaſſe diligentius, nullum ſanctius coluiſſe. Quod eorum mœſtitia declarauit & fletus qui in funere affuerunt. Dolent certe maximis incōmodis ob eius interitum ſe affectos, deflentq; ipſum ſibi præreptū eſſe unum, cui nemo ætatis noſtræ erat neq; officio erga beniuolos neq; amore comparandus. Erat natura ad amicitiā propenſa, erat iucunda eius cōſuetudo, erat humanitas facetijs cōiuncta, erat ſuauitas loquendi ac ſale quodā reſperſa urbanitas, ut quę ex eius ore prodirent & riſu cōdita, & ſerio prolata uiderentur. Lætabať cum quempiā aut ornare dignitate poterat, aut iuuare opibus, aut agere honore, aut ab iniuria tueri. Qua propter plurimi illius amore tenebantur & beniuolentia. Egregie id quidē uirtutis indicium. Quid uero beneficia eius in amicos referam? quę tot tantaq; ſunt, ut dies potius mihi in his cōmemorandis q̄ uerba deeſſent. Id maxime pręclarū, quod in concedendo beneficio amicorum deſiderio occurrebat. In referendo quoque quàm accipiendo propenſior, quodq; rarum habetur, nullis penes eum ad impetranda beneficia precibus opus erat. Erat præſto quærentibus auxilium, inuitabat etiam ſæpe ut ſua liberalitate uti uellent ſine cuiuſque inuidia aut maliuolentia. Sua in me officia exponerem, niſi ad oſtentationem ea dici uiderentur, ſed ſcio multotiens in me beneficium extitiſſe non requiſitum, ultroq́ue multis in rebus ſuas copias atque operam obtuliſſe, quibus & me uſum profiteor, cum ei res à me gratiſſima uideretur fieri ſi beneficium recepiſſem. O uirum egregium, ô uitam omni laude cumulatam, uereor ne cum ſedare mœrorem cupiam in eius laudibus commemorandis, recrudeſcat multorum iam obductum uulnus, qui eo magis dolendum eſſe, cenſent, quo maiore uitæ ſubſidio nudari uideantur. Sed fati neceſſitas æqua mente ferenda eſt, neq; propterea uir ſanctiſſimus merita laude priuandus

dus, ut & honor debitus eius uirtuti tribuatur, & cæteri ſuo exemplo ad gloriæ curicula inuitentur. Plura autem in eum fortuna larga manu contu- lit, ea omnia uidimus ab eo effecta meliora atque illuſtriora fuiſſe, neq; ad for tunæ nutum, ſed ad uirtutis normam miniſtrata. Nam ut à fortunæ meritis incipiam, natus eſt in magnificentiſſima ac ornatiſſima totius Italię ciuitate. Illam tum publicis, tum priuatis ædificijs auguſtiorem reddidit atq; ornatio- rem. Ea uero uita, his moribus, ea continentia fuit, ut plurimum ex eius uir tute huic urbi dignitatis acceſſerit atq; ornamenti. Erat ex nobili familia Me dicorum, ac primaria ciuitatis in centeſimū fermè annū ampliſſimis eius mu neribus functa, in qua multi equeſtris ordinis, plures omni laude inſignes ui ri ſummis copijs ac honoribus claruerūt. Patrē habuit eum quo neq; iuſtior uir, neq; humanior, neq; melior quiſquam, neq; charior patriæ ciuis fuit. At nulla in re filius inferior extitit uirtute paterna, ſed id egit per omne uitę tem- pus, ut eam ſua induſtria clariorem efficeret atq; uberiorē. Opes & diuitias nactus eſt tantas, quantæ in ciue optimo & liberaliſſimo & ciuitatis principe requiruntur. His nitidior, clarior, ita modeſte ad amplitudinem, ad magnifi centiam, atq; egenorum ſubſidia uſus eſt, ut nullam ex eis obtrectationē, nul- lam inuidiam, nullum maledictum, ſed laudem, commendationē & beniuo- lentiam omnium cōſequeretur, optarentq; homines eas ſibi perpetuo fore. Magna quidē uirtus ac præclara, non efferri diuitijs, non labi ultra quàm ra- tio poſtulat, nō inſoleſcere, nō ſuperbire, nō eſſe iniurioſum. Sapienter enim ſcripſit uir ſapientiſſimus Hippocrates, diuitias uitiorum magis quàm uirtu tum eſſe adminiſtratrices. At id effecit noſter Laurentius, ut his tanquam aſ- ſeclis uirtutum atq; opificibus uteretur. Nullum eius inſolens dictū, nullum factum imprudentius, nullæ iniuriæ, nullæ contumeliæ narrari queunt. Ad honeſti enim præſcriptum fruebatur diuitijs, quæ omnibus prodeſſent, no- cerent nemini. Corporis dotes exoptatiſſimas natura tribuit, firmum cor- pus ualitudinem integram, ſtaturam proceram, faciem liberalē, quę omnia iudicio rationis parebant. Summū in repub. locum tenuit inter primores ci- uitatis. Quem cum fortuna aliquando labefactare uoluit, uirtus poſtea for- tunę impetum ſuperauit. Adeò dignitati atq; honoribus inſtitutus atq; am- pliatus, ut exiſtimari poſſit illius iniuriam in beneficium fuiſſe conuerſam. Hac præſtantia moderate ſemper uſus ad ſalutem patriæ & ciuium columi- tatem, nihil aliud cogitans, niſi quo modo poſſet prodeſſe quàmplurimis. Dixi de his quæ fortuita æſtimãtur. At uero uirtutes animi quales in eo fue- rint, uita eius & quotidianus uſus oſtendit, erant enim in cōſpectu omnium poſitæ, ita ut nulla pars uitæ eſſet occulta. Sed cum ſingulæ uirtutes maxi- me homines exornant & præclaros efficiunt, tum uero illæ præcipue quæ nos inter nos charitate & beniuolentia deuinciunt, quæ eo mortalibus ſunt acceptiores, quo maior ex eis utilitas ac maiora commoda percipiuntur.

Fortunæ meritis dotatus.

Etenim prudentia, temperantia, frugalitas, continentia, rerum ſcientia, illis tantum uidetur prodeſſe in quibus conſiſtunt, parum quidem ad alios declinantes. At uero iuſticia, liberalitas, humanitas, comitas munificentia communi reipublicæ conſeruationi ac præſidio accommodantur, iuuantq; quamplurimos. Nam iuſtitia ea eſt uirtus quæ omnes reliquas complectitur. Nulla enim ciuitas, nulli hominum cœtus, nulla ſocietas abſq; iuſtitia poteſt conſtare diutius. Emolumentū quidē rerum publicarū eſt, & humani diuiniq; iuris cōſeruatrix. Huic proximo accedunt quæ beniuolentiam pariunt, ſocietates contrahunt, amicitias conſeruant, & tanquam auxilium egeno ſunt & calamitoſis. Nihil eſt profecto neq; acceptius, neq; quod magis conferat nobis quàm uir beneficus & liberalis. Itaq; inter cæteras uirtutes liberalitas obtinet principatū. Nam manū porrigit feſſis, egenos ſuſtentat, erigit lapſos, omnibus opitulatur. Sed eſt mirū quod raro reperiuntur huius uirtutis cultores. Sibi enim quiſq; timens ac fortunæ uarietatem expaueſcens, proſpicit rebus ſuis, & quę multis accidunt conſiderans, manum contrahit, eſtq; in largiendo remiſſus. Sed quo rarior eo præclarior habēdus eſt huius uirtutis aſſe-

Virtutes eius. ctor. Verūtamen & ſuperiorum uirtutum in Laurentio ſplendor emicuit, & his maxime claruit. Nam multarū rerū doctrinā tantam in eo perſpeximus, quantam ne hi percipiunt qui ſtudijs literarum ſe totos penitus tradiderunt. Prudentia quoq; fuit ac tēperantia ſingulari, nihil agens quod iure poſſe improbari uideretur. Nam cōtinentiæ uita omnis attulit teſtimonium. Sed hæ uirtutes uerſantur tantum inter domeſticos parietes, reliquæ uero in aciem ac certamen publicum prodeunt. In primis enim iuſticia ſuſtentaculum uitę

Iuſtus. communis fuit in eo admirabilis. Non enim ſolū ut ſua cuiq; tribuerētur, ſed ſua ſcilicet etiā alijs cōdonabat, curabatq; ut boni præmio, mali debita pœna afficerētur. Sed omnibus in rebus æquitatis rationē maxime cenſuit habendam. Id ius optimū exiſtimans quod procul ab omni ſuſpitione iniurię uide-

Liberalis. retur. Liberalitas quæ uirtus grata eſt hominibus, præ cæteris ſibi pręclara ac domeſtica fuit, ut nemini dubiū ſit quin omnes noſtrę ciuitatis uiros maxime anteceſſerit beneficentia & liberalitate, qui non ſolū admonitus miſerorum fortunæ ſubueniebat, ſed ultro offerebat quæ multi petere uerebantur. Nemo illum fruſtra rogauit, nemo enim qui rogaſſet inanis abijt. Larga manu opitulabatur egētibus, multa coram, ſed plura ſecreto errogabat, & quæ ſæpius palàm negabat, ad euitandam oſtentationē occulte largiebatur. Fuit ſemper domus ſua officina quędā beneficiorū, calamitoſorū diuerſoriū, pauperum domiciliū. Ita tamē largiens quæ petebantur, ut nullā gratiam homi-

Humanus. num uellet inire. Iam uero facilitas eius atq; humanitas iure ab omnibus laudabatur. Nam cū multos dignitate atq; honoribus anteiret, tamen ſe parem præbebat inferioribus. Non diuitiæ, nō opes, nō clientelæ, nō dignitates uel paulo elatiorē hunc egregiū reddiderunt. Erat aſpectu gratus, familiaritate

benignus

benignus, iucundus conſuetudine. Non aſpernabatur infimos, nemine͂ con-demnabat. Facile aditus ad eum erāt. Comes pręcipue ac facetus. Nemo ad eum acceſſit quin placatus beniuolusq́ abiret. Iam munificētiæ opera recenſenda nō ſunt, cū ante oculos hominū uerſent. Templa eccleſię, ædificia pluribus in locis cōſtructa, uaria ornamēta diuerſis eccleſijs ad uſum religionis cōdonata, quę idcirco enarrāre nolui, ne uidear quę diuini cultus cauſa facta fuere, ad hominū gratiā uelle referre. His uitæ ornamētis ac uirtutibus præditus, nō ſolū priuatorū hominū, ſed multorū etiā principū beniuolentiā cōtraxit. Eugenio aūt ſummo pōtifici ita charus fuit, ut eius mortē ęgerrime tulit, & quod extremū potuit, funus eius ſingulari pompa honeſtauit. Nam & ſuis eccleſię q́ inſignibus decorauit funus, & nepotes ad proſequendū defuncti corpus miſit, neq́ ſecus eam mortē tulit, ac ſi quiſpiam ſui generis ſibi chariſſimus obijſſet. O uirum inſignē, ô deflendā mortē. Quid enim huic deerat quod optimo homini ac frugaliſſimo dignū eſſet? Summa prudētia, ſumma religio, ſumma pietas ac cōtinentia hunc omnes illuſtrabāt, uita integra, mores incorrupti, ſyncera uirtus, ratio, exoptanda cōſuetudo. Qui ita uixit, ut ne curioſis quidē oculis daretur occaſio detrahēdi. Hunc ueluti ex quodam uirtutū ſacrario nobis datū, ſubtraxit mors immatura atq́ inexorabilis ſors fatorū. O fortunæ iniquā & inhumanā ſortē, quæ optimos quosq́ uiros decerpere & de medio auferre cōtendat. Quis enim uir melior noſtro Laurentio? quis humanior? quis liberalior? Quis uita ſanctior, qs utilior ciuis, quis amātior patria fuit? At ipſum impetus fortunę in optimo uitę curſu abſtulit. Et cū eius opera omnibus fructuoſa, amicis magno uſui, ciuitati neceſſaria, patrię utilis eſſet, patriā optimo defenſore, urbē ciue pręſtantiſſimo, nos amico optimo, reliquos optato pręſidio ſpoliauit. Erāt uiles permulti in quibus fortunę uis poſſet impetū facere, at ea ſemper elegit nobiliores ac meliores, neq́ quid uitę mortaliū cōducat, ſed quid eius libido appetat ꝓ imperio aduertit. Sed omittamus fortunæ temeritatē, & Laurētij uirtutū memores, nomē eius cū omni beniuolētia ꝓſequamur. Et cum nihil ſit uirtute præclarius, nihil amabilius, nihil quod magis cōſulat rebus noſtris, demus illi nos toto (ut aiunt) animo, & in ea excolenda ætatē noſtrā & uitę omne tēpus collocemus. Eius eṁ ſplēdore illuſtrati, primū ex ipſius pręceptis uitā agamus, tum mortis metū & formidinē depellamus. Id aſſequamur facilius, ſi Laurētij exemplū ante oculos poſuerimus. Tibi aūt Carole mi met debitū conſolandi perſolue, ac animaduerte, ut bonus deus, & omnia quę bonus facit bona ſint neceſſe conuenit, nec arbitretis id durum quod quemq́ aut quibuſcunq́ faciendum eſt. Ad hoc enim nec nati ſumus ut maneamus æterni, & quippe cum citius accidit hoc, arbitreris melius. Nam natura nihil hominibus breuitate uitæ iucundius præſtitit. Quis enim inter anxietatem uagientis ſeculi ærumnasq́ morborū lędentiū, nō magis mortē feſtinam deſiderare deberet,

In fortunam.

Conſolatio mortis.

quam

quàm longam ſatis & languidā uitam. Nam dum in mūdo ſumus probamur quotidie in acie, & innumerabiles iræ, auaritię, libidines, aliorūq; uariorum incentiua uitiorū nos pertingunt ad ruinam, quę demū morte finem ſuſcipiunt. In qua, ut ait Cic. in Tuſcul.) aut ſummū bonū, aut nullum malū eſſe cognouimus. Non igitur dolere debemus, nec inuidere, ut Ennius uir prudentiſſimus. Nemo me lacrhymis decoret, inquit, nec funera fletu faxit. Nos igitur, ſi quid tale acciderit, ut uelut certe denunciatum, uideamus ut exeamus è uita lęti, & agentes gratias pareamus. Nam nulla hercle tanta cōmoditas quam ex uita alicuius uel expectare uel conſequi ualeamus, quin pluris facere debeamus ipſum eſſe ex tot malis ac periculis uitæ exemptū. Nec tam cumulus bonorū iucundus eſſe poteſt, nec ullū tam commodū expectandum, quàm beata diſceſſio. Si enim ſummus ille dies, ut ait Cic. & catholica bene ſanxit autoritas, non extinctionem, ſed commutationē affert loci, quid optabilius morte: Si autem perimit ac delet omnino, ut quibuſdam ſtoicis placet, quod abſurdum eſt ac ratione caret, quid melius quàm in medijs uitæ labori bus obdormire, & ſomno ſuaui ſopori ſempiterno. Pleriq; etiam philoſophi uitę obprobrium attendentes, nihil aliud eſſe inferos uoluerunt aut humana corpora, quàm ueluti carceres tenebroſos, horridos, ſordidos, & cruore fœtidos, quibus animæ ſunt incluſæ. Corpus enim ſuo pondere aggrauat animam. Ideo ſolū mali quorū animas in ſe pronas fecit corporis uſus, ad ſolutionem corporis perhorreſcunt, & cum illud fieri neceſſe eſt, cum gemitu & dolore ex hac uita recedunt. Boni autē cum cordis dulcedine deſiderant ad illum locum aſcendere ubi beatitudine ſempiterna fruantur, ubi illa ſublimia angelorum agmina. Sanctus dominus deus ſabaoth, clamare nō ceſſant, ubi lucis iucunditas perpetua diffunditur, ubi excuſſa omni palea granū purum in cordis horreo collocatur, ubi ſol ille nunquam in occaſum tendens, beatorum mētes in amore diuinitatis accendit. Quæ cōſiderans propheta Dauid adhuc per ſpeculum in ęnigmate, illius boni capiebatur amore, ut uitā iſtam pro tædio habens diceret: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt nimis. Senſerat enim quàm dilecta nobis eſſe debeant illa tabernacula domini uirtutū, ubi omnes amicti ſunt ſtolis albis, & palmæ in manibus eorū, & ſequuntur agnum quocunq; ierit. Non ergo mi Carole de magnifici & tam dilecti & merito diligendi fratris tui morte mens tua turbetur, ſed ex intimis cordis exprimat cum beato Iob: Dominus dedit, dominus abſtulit, ſicut domino placuit ita factum eſt, ſit nomē domini benedictum. Neq; doleas quod talem amiſeris, ſed gaudeas quod talem habueris, diesq; ille qui ab ignorantibus reputatur extremus, per prudentiam tuam æternitatis natalis æſtimetur. Cuius animus tantarum uirtutum præſidio munitus, de pręſenti pelago ad littus quietis, de exilio ad patriam, de carcere ad palatium & ſanctiorem regionem uitamq; beatam felici radio euolauit. Dixi.

POGGII FLORENTINI ORATIO V. AD SVMMVM PONTIFICEM NICOLAVM V.

SCIO conſuetudinis eſſe beatiſſime pater omnium fermè qui ad tuam ſanctitatem tum uiſitandi gratia, tum legationis officio primum accedant, ut orationem habeant aut gratulationem pro hac ampliſſima dignitate, aut uirtutum tuarum laudes continentem. Qui mos adeo inoleuit ut non uti hoc uſitato dicendi genere rudis cuiuſdam & ignari penitus exiſtimetur. At uero mihi longe alia ſententia eſt, qui cenſeam neutrũ horum à bonis & prudentibus laudandum uiris, cum alterum hominis parum conſiderate loquentis, alterum adulatoris officium eſſe uideatur. Quid enim ei gratuleris, aut quid illi congaudeas, *Papatus officium & onus.* qui ad immenſos ac cõtinuos animi corporiſq; labores, ad maximas curas, ad diuerſarũ gentium regimen, ad infinitas moleſtias, ad ſollicitudinẽ omnium eccleſiarum, & quod his maius eſt omnibus, ad difficilẽ ac moleſtam ſeruitutem eſt aſſumptus? Rectius meo iudicio tali uiro tanta rerum mole oppreſſo condolendum compatiendumq; eſt, & quædam tantis laboribus, tantæq; ſeruituti miſericordia habenda. Non enim ſi recte & ſecundũ Dei præcepta uelis regere nauem Petri, tibi tuo iure ſomnũ, non quietẽ, non cibũ capere, non animi relaxationẽ quęrere, non tibi indulgere, non cum ſolitis amicis, quod tibi eſt grauiſſimũ, more tuo uiuere nõ tempus quod ſcimus etiã bene utentibus breuiſſimũ eſſe, tua uoluntate tranſigere, nõ literis in quibus & educatus es, qua in re maxima cõſolatio capitur, operã pro tuo deſiderio datur impendere. Alieno eſt tibi arbitrio uiuendũ, propria quodãmodo ſalus eripienda, ut ſalutẽ alijs largiaris. Totius Chriſtiani populi cura & ſollicitudo tibi ſuſcipienda, audiendę populorũ legationes, rogationum uoces, oppreſſorũ querelę exaudiendæ, ferenda poſtulantiũ moleſtia, multorũ importunitas atq; inſolentia toleranda, miſericordia omnibus, iuſtitia ſingulis miniſtranda. Tibi uni pro omnibus, quieſcentibus cæteris labor ſuſcipiendus. In ſpecula enim quadã poſitus es, in qua tibi pro omnibus uigiliæ agendæ ſunt, ut nulla requies, nullum ocium, nulla remiſſio in tanta rerum ſit uarietate. Veriſſime noſter Seneca, inquit. Magna ſeruitus eſt magna fortuna. *Seneca.* In hac tam graui rerum ſarcina, tanta negociorum incumbentium grauitate, tanto rerum confluentium turbine, atq; multiplicibus tam diuerſis curis quid gaudij, quid iocũditatis, quid leticiæ inſit, cur gratulari deceat nequaquam cõperio. Quod ſi Ioannes Chryſoſto. ſuper epiſtola ad Hebræos adeò multa incumbere unico eccleſię rectori ſcribit, ut mirum ſit aliquem eorũ ſaluari poſſe, *Chryſoſtomus.* quantam molẽ rerum imminere, quantũ uitæ futurę periculũ inſtare illis dicemus, quorum regimini ipſimet omnis orbis eccleſias & commiſſas ſibi

ſibi à Deo & creditas eſſe teſtantur. Certe cum plus ab eo exigatur cui plus commiſſum eſt, immenſum quoddam onus, & humanis uiribus, non ferendum fateri neceſſe eſt illud, ad quod non ſolum deputatus es, ſed quodammodo religatus. Adde quod huiuſmodi imperia non uirtutem largiuntur, non ſcientiam, non doctrinam, non longiorem uitam, ſed potius efficiunt breuiorem. At multi hunc ſtatum tam amplum appetiuerunt, & quidē plures ſtulti quàm ſapientes reperti ſunt. Feruntur quaſi omnes cōmuni hominū ſtultitia & errore, ut ea optima ducant, ad quæ uelut ampla & ſpecioſa mortaliū ambitio fertur. Maior mortalium pars ducitur opinione uulgi, & imperitorum uocibus mouetur, ut magnam felicitatem & uitæ commoda in excelſo imperio ac dignitate ſita eſſe putent. Sed nō errore opinionis, aut ſtultorum inſcitia hæc metienda ſunt, ſed ratione & ſapientia iudicanda. Cuius præcepta ſi ſequi uoluerimus, ipſa nos inſtruet, integritatē, clementiam, pietatem, ſanctimoniam uitæ, humanitatem raro in magna rerum licentia contineri. Nonnullos quoq; ſecus, ac religio & Chriſti præcepta poſtulēt, hoc imperio abuſos uidimus. Sed de his loquor qui ambulant in uijs & lege Domini, qui non quod liceat, ſed quod deceat ſpectant, quibus neceſſe eſt ut eiuſmodi uita ſi ad labores & rerum difficultatē ſpectes, anguſta & miſera potius quàm felix eſſe uideatur. Illi ipſi ſanctiſſimi uiri tui prędeceſſores, qui parum cum ſeculo commertij habuere, grauitatem ponderis eorum humeris imminentem ſentientes, ſe Dei ſeruorum ſeruos appellauerunt, ut proculdubio more poētarū Siſyphi ſaxum uoluere Pontifices, ſi uicarios ſe noſtri ſaluatoris conſiderent, hoc eſt ad eius imitationem conſtitutos dici poſſint. Qui uero pater ſancte, tuas laudes, quæ quidem exquiſitę ſunt, ſua oratione complectuntur, quamuis uere id & tuo merito uideantur poſſe facere, tamē meo iudicio aut uerborum oſtentatores, aut aſſentatores improuidi cenſendi ſunt. Sententiam profecto legiſti Ariſtotelis in 2 Rhetoricorum libro, præſentem laudare, eſſe opus adulationis. Quam ſi gentilis philoſophus improbat, non uidetur apud Chriſti uicarium ullo modo probanda. Non enim niſi cum neceſſitas, & cum cauſa poſtulet, aut ſeipſum, aut alium præſentem laudare decet.

Ariſtoteles.

Laus ſui ipſius & aliorum

Laudat ſe Æneas apud Virgilium cum dicit: Sum pius Æneas fama ſuper æthera notus, ſed apud ſuæ uirtutis ignaros, & in ſuo ſuorumq́ue ſummo diſcrimine, ut auerteret iminentem in ſuos peſtem ſe laudare inſtans periculum coēgit. Laudauit Cæſarem pręſentem Cicero pro Marci Marcelli exulis reſtitutione, pro defenſione Ligarij, pro tutela Deiotari regis. At ea non hominis, ſed cauſæ & temporum fuit oratio. Vrgebatur enim uir ad omnia prudētiſſimus, illū clementiæ laudare, & quo exulis Marcelli reſtitutio erat impetrata, & aliorum quærenda ſalus, tum ut idipſum quod egerat confirmaret, tum ut & alios ab exilio quoquam reducēdos incitaretur. Nam extra illas orationes non ſolum nō laudauit Cæſarem, ſed illius acta deteſtatus eſt, non

Virgilius.

Cicero.

non clementiæ,ſed crudelitatis nomine inſectatus. At uero ubi nulla talis urget occaſio, ſuperflua uidetur præſentis laudatio,& aſſentatori quàm laudatori conuenientior. Periculoſa quoq; eiuſmodi laudatio eſt. Exiſtimant enim nonnulli uera eſſe quæ de ſe prędicantur, ac ſapientiæ uirtutiſq; opinione inflati, tumidiq;, ſuæ prudentię, ne dicā ſtultitiæ innituntur, reiectiſq; ſanis conſilijs in magnos ſæpius errores incidunt, non effugientes temerarij nomen. Eſt tamen peruetus ſentētia, ut creſcat laudata uirtus. Incitantur enim quandoq; noſtris laudibus, & perſæpius enitimur, ut hi euadamus quales deſcribimur à laudante. Sed omnia modum, tempus, locum requirunt. Parce præſentem laudare licet, & ita ut non ſentiat mentientes, ut plus in ſe eſſe cognoſcat quàm exprimant dicentis uerba, ut non ruborem præſenti excutiant, audientibus riſum. Sunt enim quidam ita mentiendo impudentes, ut quęcunq; in hominem ſapientiſſimum ſanctiſſimumq; dici poſſint, congerant quādoq; in laudes eius qui potius uituperationem quàm laudem mereatur. Verū etiam in uirum probiſſimum ac doctiſſimum præſens laus congeſta, ruborem ingerat neceſſe eſt, mauult enim uir probus eſſe quàm dici bonus, & eiuſmodi uoces recuſat. Quid igitur, dicet quiſpiam, agendum cenſes, quàm orationis materiam concedes? quem dabis campū in quo excurrere noſtra poſſit oratio? Mihi quidem admonitiones quędam cohortationeſq; ad recte imperandum uidentur eſſe Pontificibus adhibendæ. Primum ad iuſtitiam miſericordiæ coniunctam cohortandi ſunt. Miſericors miſerator & iuſtus, inquit propheta, uno ad iuſtitiam, duobus ad miſericordiā nominibus uſus. Tum ad beneficentiam ac liberalitatem, quæ uirtutes hominibus ſunt gratiſſimę, & magnos Principes decent. Ad humanitatē quoq; adhortandi, in qua magnus uirtutis ſplendor relucet. Eſt enim uirtutum omnium condimentū. Admonendi ſunt, ut meminerint ſe homines eſſe, hoc eſt mortali ac fragili corpore, & quod morbis affici poſſint, licet ſanctiſſimi & beatiſſimi appellētur. Quæ cogitatio ſi ſępius mentem ſubeat, non ſinet Principes ultra humanam conditionem ſuperbia efferri. Alexander Macedo qui ſe ut deū adorari coliq; præceperat, Iouis progeniem ementitus, dolore uulnerum ob crus ſaucium, coactus eſt ſe hominem fateri. Ita his nominibus uti decet, ut nullum faſtum, nullam arrogantiam, nullam inſolentiam ſecum ferant. Illud præterea Pontifices admonendi uidentur, in magna fortuna magnam animi moderationem eſſe præſtandam. Difficillimum quippe eſt ſeruare modum in rebus ſecundis, & rationis imperio uti. Arduum quoq;, in ſumma rerum licentia conſiſtere infra rationis cancellos. Nam cum magna diuturnaq; imperia etiam ſapientum animos fatigent, ac ſoleant reddere ut plurimum homines ſuperbos atq; animi impotētis, pręclarum uidetur honeſti uiam ſequi, neq; ad extrema deflecti. Quod ſi Paulo apoſtolo, qui uiuus eſt in cœlum raptus, in quo loquebatur Chriſtus, cuius cōuerſatio in cœlis erat, qui Doctor gentiū

Quibus papa admonendus.

datus eſt angelus ſathanæ qui eum colaphizaret, ne reuelationum magnitudine extolleretur. Quanto magis uerendum eſt his qui in terris uerſantur, ut ſupra modum elati, ac inani rerum pompa quæ breuis eſt & ad modicum perſeuerat tẽpus decipiantur. Certe huiuſmodi uocibus reſonare aures Pontificum ſemper decet. Et quo maior eorum dignitas eſt, eo magis ſemper ut ſuæ fragilitatis meminerint admonendi. Permulta enim ſunt quę aliquando Principes errare cogunt, adulatores, doloſi, ſuſurrones, inuidi, detractores, quorum uerbis perſæpe etiam boni Principes in magnos errores inciderũt. Falſus perſæpe rumor, & quorundam peruerſa rerum interpretatio omnia in peius trahentium multos errare coëgit. Vndiq; enim inſidiæ tenduntur principantium auribus, ab his qui aliorũ etiam periculo expleri cupiunt ſuas cupiditates. Horum fallacijs ne decipiantur magna cura & diligentia eſt prouidendum. Cohortandos inſuper ad clementiam cenſeo. Durum quippe eſt, acerbitatem aut iracundiam ad magnam fortunam adiungere, & non patere miſericordiæ refugium calamitoſis. Illud uero in primis iterandum memoriæ infixum eſſe oportere, id quod uirtuti debeatur, nullo modo pecuniæ concedendum. Iniquiſſimũ eſt enim & ferè calamitoſum, pecuniam uirtutibus præferri, & quàm rem ſerui loco eſſe deceat, obtinere probitate poſt habita principatum. Verum pater ſanctiſſime difficilior mihi quàm reliquis dicendi ratio uidetur eſſe propoſita. Nam quæ alijs orationibus copiam præſtarent, ea mihi eripuit egregia tua uirtus ac ſingularis. Quid eſt enim ad quod te cohortari aut admonere ſit opus? cum tua ſapientia alios monere poſſis. Quid quod alterius uerbis egeas? cum tamen ipſe in eo dicendi genere ſis admodum exercitatus. Quid enim grauius, quid ſanctius, quid ſapientius (ut aliàs omittam) illa ultima oratione tua poſt Eugenij exequias ad Cardinales habita, in qua ueluti præſagium fuit, talem te futurum, qualem nunc Pontificem exoptaſti? Nunquid ad pacem, optimum omnium mortalium bonum, cuius nomen dulce eſt, & res ipſa ſalutaris, inter Italos cæteroſq́ue chriſticolas ſtatuendam es cohortandus? At tu ipſe tanta affectione, tanto ardore illam appetis ac concupiſcis, ut nemini omnium qui uiuant cedes illius deſiderio conſequendæ. Nunquid ad humanitatem, clementiam, cæteraſq́ue uirtutes es impellendus? At hæc tibi tuis ſtudijs, tua doctrina, tua natura ad honeſtum propenſa iam diu parta eſſe uidimus. Nunquid ad labores appetendos, ac ſubeundas curas quæ tanto faſtigio imminent? At aliàs tanto ſtudio tam continue ſubis, ut potius tibi frenos quam calcaribus opus exiſtat. Cum ne ad quietem quidem ſomni ullum tibi tempus uacuum relinquatur. Nullo admonitore, nullo cohortatore indiges beatiſſime pater. Legiſti omnium præcepta uirtutum. Tum ſacras, tum gentilium literas didiciſti. Nullum te doctrinæ genus effugit. Legiſti omnium prædeceſſorum tuorum geſta Pontificum. Noſti qui ex eis laudandi

Oratorem & omnium expertum commendat.

laudandi, tibiq; imitandi ſint, aut qui ut dicam leuiter tolerandi. Quoſdã fu-iſſe ſcimus qui bonis ſatisfacerent, quoſdam in quibus multa deſiderarẽtur. Vnum tamen mihi relinqui uideo cohortationis genus, quo abſq; faſtidio & recte uidear uti poſſe. Id eſt, ut te exhorter, ut teipſum imiteris, ut ſimilis ſis tui, ut memineris quibus artibus, quibus moribus, qua uita hanc ſis tam am-plam, tam deſideratam à multis dignitatem cõſecutus. A teipſo enim omnis bene gerendæ reipublicæ inſtitutio mutuanda eſt, & recta uiuendi ratio. A teipſo uirtutum omnium exempla petenda. Nihil tibi extra teipſum queren dum eſt, nullis tibi opus erit externis ad bene agẽdum præſidijs, ſi tuis copijs uti uoles. Scis qua uixeris continentia, qua moderatione uitæ. Scis poſtulare hoc tempus, ut pecunia doctrinæ, ambitio bonis artibus, uirtuti cedat impu-dentia, importunitas à modeſtia ſuperetur. Scis te ſemper in optimis litera-rum ſtudijs fuiſſe uerſatũ, & uiros doctos ac bonos coluiſſe. Priſtina tibi hu-manitas atq; benignitas cõſeruanda eſt, & hi mores cõtinuandi qui tibi hanc dignitatem pepererunt. Odiſti uitia ſemper, uirtutum es iter per omnem ui tam cõplexus. Non enim rebus externis, non ambitione, non precibus, non pecunijs hunc tibi onerosum honorem à Deo demandatum ſcimus, ſed uir-tutibus & ſanctimonia morum. Sed cum tuam cogitationem ad ea conuerte ris quæ tuis moribus & dignitati intelligis cõuenire, illud te rogo pater ſan-ctiſſime, ut illi tui amici priſci quos inter me unum eſſe profiteor, nõ excidant è memoria, prout multis iam uidimus contigiſſe. Coniungit amicitiam, ut optime noſti ſtudiorum eorundẽ & bonorum morum ſimilitudo. Qua licet maxima imperia & dignitates diſſuere ſoleant, tamen beniuolentiam retine-re decet, eum præſertim qui non utilitate, ſed uirtutum officijs amicitiam me titur. Et magni quoq; Principes amicis eguerunt, quos licet cuiq; ſibi benefi centia atq; indulgentia comparare. Itaq; inter cæteras tuas curas & hanc non poſtponas oro, ut priſcorum amicorum, quorum numero me fuiſſe profite-or, in mentẽ ueniat, ut eis ſubſidio ſis, neq; egere patiaris, ut faueas ingenijs. Et plurimos tui ſimiles tua opera eſſe uelis, ut ſeminariũ quoddam uirtutum ſtatuas in hoc tuo principatu, ut liberales diſciplinæ efflorescant hac ueluti Saturni ætate, quæ iam penè collapſæ & extinctæ culpa temporum uideban tur. Nam bonæ artes & uirtutis alumnæ, à quibus rerum cognitio & hone-ſti ratio petitur, deſertæ cultoribus uelut in obſcuro latent, tanquam in ſoli-tudinem & quoddam exilium relegatæ. Hæ tibi in lucem erigendæ ſunt, & in uſum cœtumq; hominum reſtituendæ. A quo enim illarum ſalutem implo rabimus, ſi tu nobis deſis, quem illæ tamdiu uelut alumnum præcipuum ſuis uberibus nutrierunt: Iacuerunt pater ſanctiſſime literarum ſtudia, & egregij doctrina uiri poſthabiti diutius quàm religionis ipſius & uirtutis ratio pate-retur, ex quo iam literarũ cupiditas refrixit. Vbi enim uirtuti honor & præ-mium deſunt, nulli ad eius exercitia excitantur. Sed iacent ſemper, ut ait

Adhortatio ad eundem.

Vt amicorum meminerit.

Cicero, quæ apud quoſq; uidentur improbari. Vides philoſophiã utramq; bonarum artium parentem, & uitæ ac morum magiſtram, iam obſoletam ſqualidamq; diſcentium inopia effecta, latere in tenebris, neque ut olim conſueuit in luce hominum uerſari. Hæ ſolum appetuntur artes & ſunt in precio, quæ ad ferendas lites ac iurgia & ad quæſtum ſpectant. Nullos aut paucisſimos uirtus ipſa & ſciendi ratio mouet, quoniam inglorij habentur & ignobiles, ubi pluris ambitio & pecunia quàm uirtus & probitas æſtimatur. A te uno pater ſanctiſſime, expectantur ea quę multis uidentur defuiſſe. Ab alijs alia ſunt quęrenda, tibi ſoli honor hic, hæc prouincia debetur, ut literarum ſtudia, & docti uiri tua opera recreati, in priſtinam dignitatem autoritatemq; reſtituantur. Scis quantam utilitatem uniuerſo orbi ad bene uiuendum attulerint ſapientes, quorum conſilio, ſtudijs, prudentia & humanitas ad homines introducta, & uita moribus, & res publica legibus conſtituta.

Doctorum uirorum utilitas. A doctiſſimis quoq; uiris religio noſtra contra hæreſes plurimas defenſa & propagata eſt. At iſtis & uitæ commodis & fidei defenſoribus caruiſſemus, niſi ad proborum ac ſanctorum uirorum uitam fuiſſet admixta rerum plurimarum ſcientia & doctrina, quibus tanquam armis uſi ſunt, ad oppugnandum hæreticorum uires, & tuendam fidem. Itaq; inter cæteras tuas curas (repetam enim iterum) hæc ſit potiſſima pater ſanctiſſime, ut ſubleues atq; efferas doctos uiros, & reuiuiſcere facias ſtudia artium optimarum, ut oſtendas in te dignitatem auctam, non immutatos mores. Hoc tuũ eſt proprium exercitium, hoc tui & nominis & gloriæ opus, hic tui pontificatus erit fructus uberrimus. Hoc tibi pariet apud Deum æternum præmium, laudem apud homines immortalem.

Se ſe commendat. Sed cum omnia pater ſanctiſſime tibi agenda propoſueris, quæ tanta mole onus requirunt, illud nunc te rogo, ut memineris Poggij tui, qui tot annis, tanto tempore, tanta familiaritate fuit tuæ uirtuti dedutiſſimus, qui te ſemper coluit & in primis dilexit. Sum iam ueteranus in Curia miles, ut qui eam annos quadraginta fuerim ſecutus, & certe minori cum emolumento quàm deceat eum, qui non omnino fuit alienus à uirtute & ſtudijs humanitatis. Iam emeritis ſtipendijs in coloniam priſcorum more ſum ad quietem corporis, ad laborem animi deſtinandus. Quod niſi tua in me beniuolentia aſſequar, neſcio cuius fauor & opera ſit amplius expetenda.

LIBER ORATIONVM POGGII FINIS.

Ad clariſſ

AD CLARISSIMVM ATQVE DOCTISSIMVM VIRVM IOANNEM STRELER VLMENSEM VTRIVSQVE IVRIS DOCTOREM EPISTOLA HENRICI BEBELII IVSTINGENSIS POETAE LAVREATI EXTEMPORALIS.

De Laudibus & felicitate pagorum, ruris & ſyluarum.

CVM nuper legiſſem uir humaniſſime, epiſtolam Poggij Florentini de re ruſtica uenuſtiſſimam, ueritateq́ꝫ & delectatione pleniſſimam, uenit mihi in mentē is ſermo quem in autumno tecum in ædibus tuis habui. Vbi cum diceres mihi, quoſdam amicos tuos te ſollicitare & admonere, ut relicto tuo pago, ad honeſtiorē aliquam in urbibus, uti tibi facile eſſet, conditionem aſpirares. Ibi ego uiſa tua quiete, iuſto emolumento, ueraq́ꝫ felicitate, dixi: O ſi mihi cum honeſtate & conditione opportuna uti te, in rure uiuere concederetur, ubi & deos natos & uerſatos tradit gentilitas, quam non mutarem illum cum Crœſi diuitijs. Proinde ſi uis eſſe ſecurus, tranquillus, ſanus, longæuus, diues, & tandem felix in uita, reliquū ætatis tuæ conſumas in rure, in quo honeſtiſſime, & tranquilliſſime es hactenus multos annos uerſatus. Omnino enim triſtiſſima uita eſt cenſenda eorum, qui plauſum uulgi, qui in urbibus conſpicabiles & glorioſi uideri uolunt, qui ambitioni ſeruiunt, honoribus, dignitatibus & magiſtratibus inhiando. Nihil eſt enim in toto orbe triſtius, miſerius, & iniquius ambitione, quę multos (ut ait Saluſtius) mortales falſos fieri coēgit. Hęc nos ad immenſos labores ſubeundos impellit, hęc iniurias, ignominias, cōtumelias toleranter ferre perdocet, omnibus tam animæ, quam corporis periculis ſe intrepide exponēs, atq́ꝫ miſerrimo famulatu, autore Columella, per dedecus faſcium decus mercatura, & tam inquieta quidem, ut non ſecus ac furijs agitari uideantur ambitioſi, & quibus pręſens ſemper adeſt pœna. Nulla quies illis eſt, nullus ſomnus dulcis, nullus cibus ſapidus. Vt optime dixerit Seneca tragicus. Stet quicunq́ꝫ uolet potens Aulæ culmine lubrico, Me dulcis ſaturet quies. Obſcuro poſitus loco, Leni perfruar ocio. Quod ſi eſt felicitas tam animi quam corporis in rebus humanis, ea nō eſt niſi in rure. Quæ enim hęc eſt felicitas, quam ſyncera, quam ſtabilis, quam diuturna, ſecuras cepiſſe dapes, omnibusq́ꝫ ſanctiſſimæ matris terræ opibus perfrui, nullo dolo, nulla fraude, nulla circūſcriptione, ſimultatisq́ꝫ ſtimulis ſuperuacaneisq́ꝫ curis moleſtari. Nonne hęc urbanis honoribus atq́ꝫ diuitijs omnibus ſunt anteponēda? Nonne delitię penè cœleſtes ſunt merito nuncupādę? Adde quod tibi ipſi uiuere potes, nūc legere Poetas, oratores, philoſophos, theologos,

Ruris delitiæ.

& cętera ſcriptorũ genera, quorũ tibi copia eſt,nunc in rus ſecedere,interq́ roſas, lilia conuallium,cæteroſq́ flores odoratiſſimos ſuauiter & tute requi eſcere,inuitantem te ad ſomnum philomelæ omniumq́ auium uario, melli-fluoq́ concentu,ſed nec ſolum ad ſomnum, uerũ etiam ex pulchritudine re-rum,& iucundiſſima diſpoſitione fabricæ huius mundi,ad efficaciſſimam di uinarum rerum cõtemplationem. Potes & in rure nunc uiſere montes,nunc in uallibus circa riuos deambulare,nunc in ſaltus & nemora progredi,nunc canibus fugare lepores,nũc accipitre uolucres terrere, & ita in delitijs ruris currendo,uenando & recreare animũ, & corpus exercitatione firmare ſum mo robore. Hoc rus Regibus & illuſtribus uiris,urbicas moleſtias & turbu-lentias pertæſis, ſummum eſt ſolatiũ,philoſophisq́ & poëtis unicum ad con templationem & animum literis & uirtutibus formandum diuerſoriũ.Hanc felicitatem ruris delphicum etiam oraculum pronunciauit. Cum enim Gy-ges Lydorum rex ditiſſimus,ob idq́ ſuperbiſſimus, Apollinẽ Pythium ſciſci tatum ueniſſet, an aliquis mortalium ſe eſſet fœlicior. Reſpondit ei deus: A-glaum Sophidium pauperrimũ Arcadię ruſticum, multo ei eſſe feliciorem, qui in ſumma innocentia, fructibus ſui agelli contentus, ſumma animi tran-quillitate cunctas Regum diuitias, perſonatamq́ felicitatẽ longe ſuperaret. Et cum gentilitas ſibi deos deaſq́ finxiſſet faunos, ſatyros, panes, dryadas, napeas,nymphasq́ plurimas,eorum terrenæ maieſtati,non urbes attribuit, uerum montes,fontes, rura & ſyluas,non obſcure intelligens,non niſi in ru-re conſiſtere terrenam felicitatem. Quid quod ſummus optimus maximus Deus, cum hominem ad ſui ſimilitudinem formaret, non eum in urbem ali-quam, ſed in paradiſum, id eſt hortum, ut Græci dicunt: & ut noſtri in hor-tum delitiarum) collocauit, & eiectum non niſi in agros miſit. Qui cum cœ-los formaſſet,urbem condere potuiſſet facillime. Sed quid dicam de felicita-te humana? Si quærimus uitam æternam,cœleſtemq́ felicitatẽ,ubi eam com modius inueniemus quàm in rure? Vbi minor occaſio peccandi, ubi maior ſimplicitas,maior innocentia,maior probitas, maior iuſticia. Hoc mihi au-reum declarat ſeculum,in quo ante conditas urbes dij deæq́ (per quos uir-tutes intelligimus) cum hominibus cõuerſabantur. Nam ut Heſiodus canit:

Tunc homines diuum uiuebant more, neq́ illos
Anxia curarum moles,operumq́ labores
Laſſabant,aberat triſti cum mente ſenectus.
Nulla mali labes, conuiuia læta placebant.
Mors ſimilis ſomno fuit,atq́ uberrima tellus
Omnia liberius nullo cogente ferebat
In commune bonum,nec quiſquam inuidit habenti.
Quam felix ętas,erat omnibus una uoluntas.

Et poëtæ ſcribunt,tandẽ ob flagitia iuſtitiam ab urbibus ad rus cõceſſiſſe.

Sed

Sed ut omittamus poëtarum figmentum, licet rationabiliter & uerißime excogitatum, nónne præter philoſophos & reliquos rerum ſcriptores, qui contemplationibus dediti in rus & ſyluas ſeceſſerunt. Nónne inquam creſcente eccleſia Chriſtiana ſanctiſſimi patres, & maxime in Ægypto, ut expeditius, tranquillius, & ſanctius Deo ſe deuouerent relictis urbibus in nemora ſe & ſolitudines, à quorum ſolitudine omne genus monachorum, id eſt ſolitariorum deſcendit contulerunt? Exiſtimantes non abſurde, rus & horridas ſyluas nihil habere cõmune cum uitijs, cum ſceleribus, cũ ambitione, luxuria, auaritia, & ſimul tam bene quadrare & cõgruere ſyluas humanæ naturę ſua amœnitate, uigore & ſalubritate, ut uiuaces ipſi non facile ullo labore uel meditatíone deficerent, aut frangarentur. Hæc omnia huc pertinent, ut ſiue quęras ſalutem humanã, ſiue æternam, ciuiles procellas ſtrepitumq́ue uulgarem fugiens, in ſolo rure inuenias. Sed lege Poggium, qui tibi copioſus hæc explanabit. Vale, & me ama. Ex Tubinga XXV. die Februar. Anno domini MDXIII.

POGGII FLORENTI-
LIBER EPISTOLARVM.

Poggius Florentinus ornatißimo atq; optimo uiro Coſmo de medicis S. P. D.

SI VNQVAM mihi antea rei ruſticæ cura & uita exercitio dedita iocunda uiſa eſt & ſuauis, nunc his paucis diebus quibus in ſolo natali uixi procul à Curiæ moleſtijs conſtitutus, iucundiſſimam ac ſuauiſſimam iudicaui, dulcis ocij, honeſti negocij, & modeſtę uoluptatis plenam. Cognoui enim hoc uiuendi genus, quod multi præclari uiri poſthabitis rerum ciuilium fluctibus elegerunt eſſe maxime expetendum, cum in eo uitam quietam, liberam, honeſtam frugalitati coniunctam agere ualeamus, ut non mirer Horatij Flacci ruris uiuendi, cum in urbe eſſet cupiditatem. Qui ſcribens ad Mecœnatem:

De laude ruris ſiue rei ruſticæ

O rus inquit, quando ego te aſpiciam, uel quando licebit
Nunc ueterum libris, nunc ſomno & inertibus horis
Ducere ſollicitæ iocunda obliuia uitæ?

Et certe ſi qua uirtuti & literis uacandi uia eſt, hanc profecto eſſe conſtat, remotam à uitijs, & honeſtati propinquam. Neque uero eam exiſtimo tantum à doctiſſimis quidem uiris rei ruſticæ ſcriptoribus laudatam, quantum dignitas eius & merita erga humanum genus poſtulare uidentur. Nam ut omittam quas utilitates ex agricultura percipimus, ut non recenſeam quæſtus uberrimos quos largitur, quanta uoluptas & quies ruris, quanta curarum remiſſio, quanta naturalis oblectatio, quanta uirtus in eius uitæ ratione uerſatur. Hæc eſt ſola naturæ hominum uſuiq́ue præcipue accõmodata,

Ruris fructus & cõmoditas.

quæ om̃ia ad uictũ cultũq; noſtrũ ſpectãtia ſuppeditat nobis ac ſubminiſtrat. Hæc eſt quę ſeſe hota à tempeſtatibus ciuilis inſanię, tanq̃ ex quadam ſpecula cęteros ueluti naufragãtes deſpicit & contẽnit. Hęc procul à malis uitiorum exẽplis, relictis fori & cõtentionũ iurgijs, ſibi ſoli uacat & bonę menti. Hæc ſpretis ſuperuacãeis cupiditatib. cõtẽpta om̃i ambitiõe, neq; ſuperflua cupit, neq; abutiť quęſitis. Hęc populari cura & uulgi honorib. nihilipenſis, honeſto fruiť ocio & om̃i trãquillitate, quę rariſſime aſſequunť qui urbana tractãt, & uulgi plauſum quęrunt. Hęc eſt uere philoſophandi dux, in qua & rerũ ſecreta rimari licet, & bonos mores facile amplecti. Hęc bonis, hęc ſapientib. hęc doctis uiris, hęc regibus atq; Imperatorib. digna exercitatio. Cyrus Perſarũ rex, ille à Xenophonte celebratus, gloriari ſolitus eſt, hortũ ſuis manib. conſertum, & arbores in ordinẽ poſitas. Diocletianus depoſitis imperij inſignibus, in uilla Salone agriculturę detinebať ſtudio, ut hęc ſola res uerã quietẽ, à curis ſuperfluis uacationẽ largiri hominibus uideať. Hanc uitã cum multi egregie laudarint. Cicero noſter in oratiõe pro roſtris omniũ laudes meo iudicio ſuperare uideť. Qui eã parſimonię, diligentię, iuſtitię eſſe magiſtram tradit, maximeq; diſiunctã à cupiditate, & officio cõiũctã. Quę laus haud ſcio an in aliam uitã recte poſſit conferri. Plures excellentis doctrinę uiri, ut philoſophandi ſtudio & bonarũ artium pręueſtigationi facilius penitusq; poſſent uacare, relictis urbib. ſe rus in uitẽ priuatã cõtulerunt, ubi dies ſuos ſumma in quiete & honeſto ocio tranſegere. Multos uero ciuitatũ gubernaculis inhærentes, ciuilis tẽpeſtas ad ſcopulos alliſit. M. Tullius ciuilẽ uitã priuatę anteponit, laudatq; eos qui ad gubernandã remp. acceſſerunt. At ipſi Demoſtheni, multisq; alijs eloquẽtiſſimis uiris, ſatius fuiſſet nullas reipub. partes attigiſſe. Quãuis talis eloquentia Ciceronẽ in tanta Imperij magnitudine, & in tãta amplitudine honoris facile ſuamq; ſententiã tueri poteſt, cũ ea quęuis egregium ingenio hominẽ queant incendere & erigere ad laudis & glorię appetitionẽ. Multũ eñ pollet in ciuitatibus uis dicẽdi, & ingenij laus. Sed multi ſudores, labores plurimi, uita anxia propoſita ſunt eiuſmodi uiris, & uarij fortunę caſus. Ego aũt cui ſeneſcenti quies & ociũ cordi eſt, degentẽ ruri cõmendo et eum prę ſertim qui à cura rei ruſticę ad literas tanq̃ in arcẽ animi poſſet cõfugere. Neq; ego nunc ruſticana aut fodiendi, aut arandi, aut plãtandi, proprio ſudore opera ſubeunda nobis cenſeo. Nõ eñ ſum Serranus, aut Cincinnatus, qui ab aratro ad ſenatum acceſſebãtur. Non ſum Scipio ille ſuperior Aphricanus, quem Linterni exulantẽ agrũ ſuis manib. coluiſſe Seneca ſcribit. Manus eñ meę aptiores ſunt calamo q̃ operę ruſticanę. Sed cõmendo uitam qui etiam qua rure uiuiť, curã laudo rerũ ruſticarum, conſerendi plantandiq; ſollertiam, laborẽ [illegible], qui corpus paulũ exerceat atq; corroboret, probo uictus modeſtiã, integritatẽ uitæ, remiſſionẽ animi, quæ eſt uera ratio philoſophãdi. Non enim illic degentẽ rerum urbanarũ ſtrepitus & ſollicitudo anxia premit

premit, non curioſitas ſuperuacua noſcendi mentē ſollicitat, non quicquid ubiq; terrarum agitū indagamus. Non curis ſuperfluis abrūpitur ſomnus, nō peſtilens inuidia, non liuor edax fraudem proximo machinatur, non ſcelerū officinæ, quę errant urbibus ad mala facinora impellunt, non ſexcenta alia, quæ ciuilis & occupata uita nequit effugere. Sed dulcis ac ſecura quies, uita frugi, & ocium officio plenum omnibus honoribus ac dignitatibus præferē dum. Hanc uitam fidentius apud te extollo, quem ſcio ſępius rus tanq̄ in portum ex ciuili inundatione confugere, delectariq; admodum cultura uillæ, ac ſtudio tum plātandarū, tum conſerendarū arborum detineri digno ſane docto liberoq; homine exercitio. Hortarer te ad eam uiuēdi normam, ſi aut res tua aut tempora paterentur, attamen ſi frequenter hos quibus neceſſario implicaris ciuiles tumultus linieris iocunditate atq; amœnitate ruris, & te in libertatem animi, quam etiam legendo ocioſus acquires, quādoq; uendicaris, cognoſces uiuere aliquando te tibi, & tempus id tuum eſſe, quod aut in remiſſionē curarum ruri colendo impenderis, aut contuleris ad ſtudia literarū quę eſt maxima omniū & honeſta uoluptas ac præ cæteris appetēda. Vale, Flor.

Poggij Florentini de balneis prope Thuregum ſitis deſcriptio, ad Nicolaum ſuum.

SI uales bene eſt, ego quidē ualeo. Per quendam contribulum meū ſcripſi ex Conſtantia ad te X. ad Kal. Martij ut opinor, quā ſi recepiſti, profecto ad riſum te debuit promouere. Erat enim lōgiuſcula, iocis referta ac ſalibus. Dicebam multa de literis Hebraicis, quibus operam dabā. Plura iocabar in doctorē ipſum, ut captus eorum mos eſt qui ex Iudæis Chriſtiani efficiuntur, uirum leuem, inſulſum atq; incōſtantem, literas uero ac doctrinam ut rudem, incultam atq; agreſtem, facetijs quibuſdam leuiter perſtringebam. Verum etiam ſuſpicor eam epiſtolam, & item alterā quā Leonardo Aretino dabam, uobis redditas non eſſe. Nam mediusfidius, quæ tua eſt diligentia in officio literarum reſcripſiſſes poſtmodum aliquid, uel ſaltem mecum gratulatus eſſes hanc nouam noui Doctoris diſciplinam, quam ad perdiſcendam me ſæpius es hortatus. Quam & ſi nullius uſus eſſe conſpiciam ad ſapientiæ facultatem, confert tamen aliquid ad ſtudia noſtra humanitatis uel ex hoc maxime, ut morem Hieronymi in transferendo cognoui. Has uero literas ex his balneis ad te ſcripſi, ad quę cū me cōtuliſſem, iuncturas manus curādi gratia, rem dignā putaui ut eorū ſitum atq; amœnitatē, ſimul & mores harū gentiū tibi deſcriberem, & cōſuetudinē balneandi. Multa dicunt̄ ab antiquis de balneis Puteolanis, ad quæ uniuerſus populus pene Romanus uoluptatis cauſa cōfluebat. Sed nequaq̄ arbitror illa ad horū iocunditatē accedere potuiſſe, et haud cum his noſtris fuiſſe cōparanda. Nam uoluptatem Puteolanā magis afferebat amœnitas locorū & uillarum magnificentia, quàm feſtiuitas hominū aut balneorum uſus. Hęc uero loca nullā, uel admodū paruū pręſtant animo relaxationē, reliqua alia omnia immēſam tribuūt amœnitatē, ut perſæpe exiſtimem

Puteolana balnea.

ſtimem,& Venerē ex Cypro,& quicquid ubiqꝫ eſt delitiarum ad hęc balnea cōmigraſſe,ita illius inſtituta ſeruant, ita ad unguē eius mores & laſciuiā re-
preſentant,ut quanq̄ non legerint Heliogabali concionē,tamē ipſa natura ſa-
tis docti,ſatis inſtituti eſſe uideant. Sed quoniā tibi balnea hęc tibi ſum deſcri-
pturus,nolui pretermittere uiam qua huc itur ex Cōſtantia,ut cōiectare poſ-
ſis qua parte Galliæ ſint cōſtituta. Prima die nauicula ueniens per rhenū ad
oppidū Schaffhuſen,mille paſſuū quatuor & uiginti,cū deinde propter ingē-
tem fluminis deſcenſum,per abruptos mōtes & cōfragoſa ſaxa iter eſſet pe-
dibus conficiendū milia paſſuū decē,ad caſtellū applicuimus quod eſt ſupra
rhenū nomine Keiſerſtul,hoc eſt eorū lingua,Cęſaris ſedes. Hunc locū opi-
nor ex eius nomine propter ipſius opportunitatē,eſt eñ colle excelſo immi-
nens flumen,quod paruo pōte Galliā cōiungit Germanię,quondā Romano-
rū caſtra fuiſſe. Hoc in itinere Rheni uidimus caſum ex alto mōte,ſcopulis in-
terruptis magno fragore ac ſonitu,ut ipſum met caſum ſuū queri & lamenta-
ri poſſis. Tum mihi uenit in mentē eorū quę ferunt de Nili deſcenſu tam præ-
cipiti. Nec mirū accolas circūuicinos propter illius ſtrepitū ac fragorē fieri
ſurdos,cum huiuſmodi fluminis,qui torrens eo loco exiſtimari poteſt,ad in-
ſtar Nili tribus ferè ſtadijs rumor exaudiatur. Oppidū eſt deinde Baden ſatis
oppulentum,quod eſt balneū,lingua alemanorū ſitum in conualle montibus
circūuenientibus,prope flumen ingens rapidiſſimi curſus,quod in Rhenum
fluit,longe ab oppido milibus paſſuum ſex. Prope oppidum ſtadijs quatuor
eſt uilla ſupra flumen pulcherrima,in uſum balneorū fabricata. Area eſt per-
ampla media parte uillę,& circum hoſpitia magnifica multarum receptacu-
la gentium. Singulę domus ſua habent balnea interius,in quibus abluunt hi
ſoli qui ad ea diuertere balnea,tum publica,tum priuata ſunt,numero circi-
ter triginta. Publica tantum duo exiſtunt palàm ab utraqꝫ parte,lauacra ple-
bis,& ignobilis uulgi,ad quæ mulieres,uiri,pueri,innuptęqꝫ puellæ,& omni-
um circūfluentium fex deſcendit. In his uallus quidā interraneus,utpote in-
ter pacificos conſtructus,uiros à fœminis ſeiungit. Ridiculum eſt uidere uetu-
las decrepitas ſimul & adoleſcentiores nudas,in oculis hominū aquas ingre-
di,uerenda & nates hominibus oſtentantes. Riſi ſæpius hoc tam præclarum
ſpectaculi genus,mentē reuocans ad florales ludos,& mecū met iſtorū ſim-
plicitatem admiratus ſum,qui neque ad hæc oculos aduertunt,neqꝫ quic-
quam ſuſpicantur aut loquuntur mali. At uero balnea in domibus priuato-
rum perpolita ſunt,& ipſa uiris fœminiſqꝫ cōmunia,tabulata quædam hæc
ſecernūt. Et in his feneſtrellæ perplures dimiſſæ,quibus & una potare,ſimul
& colloqui,& utrinqꝫ uidere & attractare queant,ut eorum frequens eſt con-
ſuetudo. Hæc deſuper fiunt deambulatoria,in quibus conſpiciendi & confa-
bulandi cauſa homines conſiſtunt. Nam cuiuis licet uiſendi,colloquendi,io-
candi,ac laxandi animi gratia aliorum balnea adire & aſtare,adeo ut & cum

exeunt

Deſcriptio itineris ad balnea Thuregia. (margin, beside "pturus,nolui pretermittere…")

Balneorum deſcriptio. (margin, beside "fluit,longe ab oppido…")

exeunt,& ingrediuntur aquas fœminæ maiori parte corporis nudæ conſpiciantur. Nullæ aditus cuſtodię obſeruant,nulla oſtia prohibent, nulla ſuſpitio inhoneſti. Plurib. in locis idem qui uiris & mulieribus quoq; ad balnea eſt ingreſſus, ut ſæpiſſime accidat, & uirum fœminę nudæ,& fœminam uiro nudo obuiam ire. Maſculi campeſtribus tantum utuntur, fœminæ uero lintheis induuntur ueſtibus, cruratenus ab alto, uel latere ſciſſis, ita ut neq; collum, neq; pectus, neq; brachia aut lacertos tegant. In ipſis aquis ſæpe de ſymbolis edūt, cōpoſita mēſa deſuper aquā natante, quib. uiros aſſiſtere cōſueuerunt. Nos quidā ea in domo qua lauabamur, ſemel uocati ſumus ad eā conſuetudinē. Ego uero ſymbolū cōtuli, intereſſe nolui licet etiā atq; etiā rogatus, nō permotus pudore qui pro ignauia habetr ac ruſticitate, ſed inſcitia ſermōis. Fatuum mihi quoddā uidebatr, hominē Italū horū inſciū loquelę, unà cū fœminis adeſſe in aquis mutū & elinguē, ubi uniuerſus dies ſorbillādo ac potiſando terēdus erat. Duo tn̄ ex ſocijs balneū ingreſſi ſunt, magna cū animi iocūditate, unà aderāt, tāgebāt potū, unà ſumebāt & cibū. Colloquebantr licet per interpretē, perſępe flabello uētulū faciebātr. Reſtat nihil aliud niſi pictura illa Iouis quo pacto Danaëm per impluuiū aureū impregnauit. & reliq. Illi tamen linthea ſtola, ut moris eſt uiris cū in mulierū balnea accerſuntr, ueſtiti erāt. Ego aūt ex deambulatorio oīa cōſpiciebā, mores, cōſuetudinē, ſuauitatē, uictus uiuēdi libertatē, ac licentiā cōtemplatus. Permirū eſt uidere qua ſimplicitate uiuāt, qua fide uidebāt uiri uxores ſuas à peregrinis tangi. Non cōmouebātr nō animū aduertebāt, oīa in meliorē partē accipiūt. Nil eſt tā difficile quin eorū morib. facile fiat. Plane in politiā Platonis cōueniſſent, ut omnia eſſent cōmunia, cū & iam abſq; eius doctrina, tam prōpti in ipſius ſectā reperiantr. In nōnullis balneis maſculi reſident promiſcui cū fœminis, quib. ſunt ſanguine proximi, aut beniuolētia. Quotidie ter aut quater balnea intrant, maiorē in his diei partē agētes, partim cantādo, partim potando, partim choreas exercendo. Pſallunt & iam in aquis paululū ſubſidendo. In quo iocūdiſſimū eſt uidere puellas iam maturas uiro, iam plenis nubilas annis, facie ſplendida ac liberali, in Dearū habitū ac formā pſallentes, modicas ueſtes retrorſum trahunt deſuper aquam fluitantes, ut alteram Venerē extimares. Mos eſt mulieribus, ut cum uiri eas deſuper proſpectant, iocandi gratia ſtipem petere. Itaque proijciuntur nummuli, & quidem pulchrioribus, quos illę partim manibus excipiunt, partim lintheis extenſis, altera alteram propellens, quo in ludo quandoq; etiam occultiora deteguntur. Proijciuntur prӕterea & ſerta uarijs diſtincta floribus, quibus capita exornant dum abluuntr. Ego hac profuſa uidēdi atq; iocandi feſtiuitate pellectus, cū bis tātum in die lauarer, reliquū tempus cōſumebā in alijs balneis uiſitandis, nūmos perſępe iaciens, & ſerta ad morē cæterorū. Neq; eīn uel legendi, uel ſapiendi quicq̄ tēpus erat, inter ſymphonias, tubicinas, citharas & cātus undiq; circūſtrepētes, ubi uelle ſolum

Balneātium mores.

ſapere

ſapere ſumma fuiſſet dementia, præſertim ei qui neq; eſt ut Menedemus Heautontimorumenos, homo nihil humani à ſe alienum putans. Ad ſummam uoluptatem deerat cõmertium ſermonis, quod rerum omnium eſt primum. Itaq; reſtabat nihil niſi oculos paſcere, ſectari, in ludum ducere & reducere. Ambiendi inſuper locus erat, & ea tanta licentia ut legem ambitus nõ ferat.

Recreatio & ludi. Præter has multiplices iocunditates, eſt & alia non mediocris. Pratum eſt ingens poſt uillam ſecus flumen multis arboribus contectum. Eo poſt cœnam conueniunt undiq; omnes. Tum uarij ludi fiunt, quidam choreis gaudent, cãtant quidam, plurimi pila ludunt. Non equidem more noſtro, ſed uiri ac mulieres pilam tintinabulis plenam, alter ad alterã dilectionẽ proijciunt. Tum concurritur undiq; ad illam excipiendam, qui eam capit potior habetur. Isq; eam proijcit iterum ad perſonam ſibi acceptiorem, cum illi multi petant porrectis manibus, atq; ipſe modo adhunc, modo ad illam ſimulat ſe iacturum. Multi præter hos ioci fiunt, quos longũ eſſet recenſere. Hos autem retuli, ut comprehendas quanta ſit hæc ſcola Epicureæ factionis. Atq; hunc illum loꝫ eſſe credo, in quo primũ hominẽ creatum, quem Gamedon Hebræi uocant, hoc eſt hortum uoluptatis. Nam ſi uoluptas uitã beatam efficere poteſt, non uideo quid huic loco deſit ad perfectam & omni parte conſummatã uoluptatem. Quod ſi quæ ſit uirtus aquarum quæras. Cum uaria & multiplex ſit, ta

Balneorum uirtus. men illa eſt admirabilis eorum uirtus & penè diuina. Nec ego eſſe ulla in orbe terrarum balnea credam ad fœcunditatem mulierũ magis accommadata. Itaq; cum plures ſterilitatis cauſa illic acceſſerunt, miram illorum uirtutẽ experiuntur. Seruant diligenter præcepta, quibus adhibentur remedia ad eas quæ concipere nequeunt. Inter cætera uero illud eſt memoriæ dignum. Innumerabilis multitudo nobilium & ignobilium, ducenta milium paſſuum huc uenientiũ, non tam ualitudinis cauſa, quam uoluptatis, omnes amatores omnes proci, omnes quibus in delitijs uita eſt poſita huc concurrunt, ut fruantur rebus concupitis. Multæ corporum ſimulantur ęgritudines, cum animo laborent. Ita uidebis innumeras forma præſtantes ſine uiris, ſine cognatis duabus ancillis & ſeruo, aut aliqua affini anicula, quam leuius ſit fallere q̃ nutrire. Singulæ autem quoad poſſunt ueſtibus, auro, argento, gemmiſq; ueniunt ornatæ, ut non ad balnea, ſed ad celeberrimas nuptias eas dixeris acceſſiſſe. Hic quoq; uirgines ueſtales, uel ut uerius loquar florales. Hic abbates, monachi, fratres, & ſacerdotes maiori licentia quàm cæteri uiuunt, & ſimul quandoq; cum mulieribus lauantes, ſericis quoq; comas ornantes, omni religione abiecta. Omnibus etiam una mens eſt, triſticiam fugere, quęrere hilaritatem, nihil cogitare niſi quemadmodũ læti uiuant, gaudijs fruantur. Non de cõmuni diuidendo agitur, ſed de cõmunicando diuiſa. Mirabile dictu eſt in tanta multitudine (eſt ferè hominum mille) in tam uarijs moribus, turba tam ebria nullam diſcordiam oriri, nullam ſeditionem, nullum diſſidium, nul

lum mur

lum murmur, nullum maledictum. Cernunt uiri uxores tractari, cernũt cum alienioribus, & quidem ſolum cum ſola, nihil his permouentur, nihil admirantur, omnia bona & domeſtica mente fieri cogitant. Itaq; nomen zelotypi, quod quaſi omnes maritos oppreſſit, apud iſtos locum non habet. Incognitum eſt id uerbum inauditum. Neſciunt id generis morbi nomen, quomodo hæc paſſio nominetur non habent. Nec mirum eius rei nomen apud iſtos nõ eſſe, cuius res non ſubſiſt ipſa. Neq; enim quiſquam adhuc inuentus eſt in iſtis qui zelotypus eſſet. O mores diſſimiles noſtris, qui omia ſemper accipimus in deteriores cogitationes, qui adeo calumnijs delectamur & obtrectationibus, ut ſi quid paruula uidimus cõiectura, ſtatim pro manifeſto crimine atteſtemur. Inuideo perſæpe iſtorum quieti, & noſtras execror animi peruerſitates, qui ſemper quærimus, ſemper appetimus, qui cœlum & terras & mare peruertimus ad pecuniã eruendam, nullo quæſtu contenti, nullo lucro ſatiati, dum futuras expaueſcimus calamitates, continuis calamitatibus, anxietatibusq; iactamur, & ne miſeri ſiamus, nunq̃ miſeri eſſe deſiſtimus, ſemper inhiantes opibus, nunquã neq; animo neq; corpori indulgentes. At iſti in paruo contenti in diem uiuunt, quoslibet dies feſtos agunt, non appetentes diuitias minime profuturas, opibus gaudent ſuis, non pauẽt futura, ſi quid aduerſi acciderit, bono animo ferunt. Ita hac ſola ditantur ſententia. Vixit dum uixit bene. Sed hæc omittamus. Neq; enim eſt propoſitum meum uel hos collaudare, uel nos reprehendere. Volo epiſtolã totam iocunditatis eſſe plenam, ut eius uoluptatis q̃ præſens in balneis percepi, tu quoq; abſens ex literis meis portiũculã aliquã cõſequaris. Vale mi Nicolaë iocundiſſime, harũ literarum Leonardũ noſtrum (cũ amicorũ inter ſe cõmunia ſint) participẽ facito. Verbis meis Nicolaum & item Leonardũ ſalutato, & Coſmam ſaluere dicito.

In Italorum mores.

[redacted]

Qui descrive il processo contro Gerolamo da Praga

qui descriveva il processo di Gerolamo da Praga

[redacted]

[redacted]

Poggius Florentinus Guarino Veronenſi S. P. D.

Dij malefaciant illis nequiſſimis tabellarijs, qui tã male nobis ſatisfaciũt in reddẽdis epiſtolis, & me priuant fructu literarum mearũ, & tibi adimũt uoluptatẽ q̃ pro tua in me ſolita beniuolẽtia per magnam ex his capere ſoles. Cæterum maximas ago tibi gratias pro libello quem ad me miſiſti, immenſum quoddam tibi deberem ſi eſſem ducturus uxorem, ſed parua erat antea uoluntas uxoris capiũdæ, nũc nulla. Poſtq̃ uideo quot & quanta iudicio ſapientum requirat uxorum munus, quæ magis optari licet, quam ea nos cõſequi poſſe. Sed hæc ioco. Quum primum mihi redditus eſt liber, ita auide

Poggius Florentinus Ioanni Lamolæ. S. P. D.

CVm paucis ante diebus Romam reuertiſſem, abfuimus enim duobus menſibus ruſticandi cauſa, ac deinde ſcripta quędam quæ reliqueram ſuper menſa, euoluerem diligentius, incidi in epiſtolam tuam quæ mihi reddita fuerat paulo ante diſceſſum meum. Et cum eam denuo legiſſem, ut tibi pro mea conſuetudine reſpondere, erubui profecto, aduertens quantis mendacijs epiſtolam refertiſſes. Totus enim occuparis in me ornando, ſcribens multa ac ſi me nunquam uidiſſes, quæ & tu perſpicere potuiſti, & egomet ſcio quantum ſunt à me aliena. Sed ut hodie Romani dicere ſolent, cum quis eos præter modũ laudat, quamuis te plane mentiri ſciam, inquiunt, cum me laudes, tuæ delectant. Ita quoq; oblectauit ſuauitas ſermonis tui, conſiderantem non quàm uera eſſent quæ ſcribis, ſed quàm uenuſte ornateq; à te dicerentur, ut ueriſimila poſſint uideri, & ſi procul abſint à ueritate. Quid uero ad ea reſcribam nil ſane occurrit, niſi me extimaturum fuiſſe, ridendi Poggij cauſa tam copioſas à te literas confectas, niſi ab eo ſcriberentur quē non dubito eſſe amantiſſimũ mei. Hortor igitur te, ut omittas deinceps hoc literarum genus, quod qui utuntur, adulatores qui libenter de ſe audiũt, impudentes uideri poſſunt. Semper id ſcribas quod ſentis, neq; te longius amor perueheat quàm ueritas. Neq; quantũ dicendo queas conſideres, ſed quantũ poſtulet cauſa, pro qua es dicturus. Quod ſi quempiam gratia ingenij exercendi uis laudare, eum tibi aſſume quem ornare, nõ uituperare uidearis. Ego autem te diligo & ingenium tuum, mores uero etiam amo. Atq; ut uerbis tibi coràm ſum pollicitus, & literis abſens recipio, me tuum eſſe, quo pro facultatibus utaris. Volo Panormitam meis uerbis ſaluta. Vale Romæ VII. Calend. Octobris.

Nimis ſe laudatum increſat.

Poggius Florentinus Franciſco Mareſcalco Ferrarien. S. D. P.

CVm Scipione noſtro Ferrarienſi, quem non ſolum diligo, ſed etiam amo propter ſuam humanitatem & doctrinam, eſt mihi frequens & iocunda conſuetudo. Sumus ſæpius una confabulantes uarijs de rebus, ut fit aliquando inter ocioſos. Sæpiſſime uero, cum ipſe ſit uir eruditiſſimus, incidit inter nos ſermo de uiris doctis & eloquentibus, inter quos te unum eſſe aſſeuerat. Aſſeritq; te non ſolum literis deditum, quod ipſum magni eſt æſtimandum, ſed quod plurimi facio, ſuauiſſimis moribus & uirtutibus præditum. Quod mihi admodum placet, teſtatur inter cætera te amantiſſimum mei. Quare ſum equidem maiorē in modum delectatus. Nihil eſt mi Franciſce, quod magis appetam, in quo magis conſoler, quam habere quamplures mihi beniuolentia & charitate coniunctos. Etenim ut ſcis, iocunda atque opulenta poſſeſſio, diligi à multis & charum haberi, ab his præſertim qui & ipſi digni ſunt, ut diligantur propter ſuam uirtutem. Complector itaq; toto animo & pectore, ut aiunt, propenſum tuum erga me amorem, quem mihi

& uoluptati & ornamēto exiſtimem eſſe futurum. Hoc ſcias uolo, me tuum eſſe, daturumq́ operam, ut quod tua ſponte cœpiſti, nullo meo in te officio adductus, deinceps mea in te obſeruãtia, ne dicam merito ſis facturus. Vale & me ama. Florent. prima Cal. Aprilis.

Poggius Florentinus Coſmæ de Medicis. S. D. P.

Hieronymum de Bardis dilexi ſemper ut filium, tum propter nos, tum quia uiſus eſt mihi bene agendi. Humaniſſimus quippe eſt adoleſcens & bonæ indolis. Ipſe eſt mihi teſtis, me ſemper exhortatum eſſe eum ad honeſtatem & uirtutem, neq́ pepercisse obiurgationi, etiam ſi quando ut adoleſcentes ſolent, lapſus eſt in rebus leuiuſculis. Sentio autem nunc eum incidiſſe nuper in errorem quendam, ſi ad ætatem referas grauem, ſi ad rem, non magni extimandum, pręſertim cum error fuerit, nō uitium. Qui tamen ne in mores tranſeat, uerbis caſtigandus eſt, ſed ita, ut odio criminis melior fiat. Video eum pœnitere errati ſui, faterique ingenue culpam, & caſtigatione dignum profiteri, quæ ſunt optima pudētis animi ſigna, & errore ſuo dolentis. Ego illum obiurgaui uehementius. Non diſſimulat erratum, neq́ excuſat excuſationem peccati, ſed ſigna pœnitentis oſtendit, aſſerens emendaturum ſe delictum ſuum, tibiq́ & famæ ſuæ ſatisfacturum. Non cōmendo eum tibi, neq́ enim eſt opus, ſed rogo, ne aſpera nimis cenſura in eum utaris. Itaq́ animaduertas hanc culpam ut emendatior fiat. Omnis enim pœna ad utilitatem delinquentium conſtituta eſt. Labuntur etiam ut ſcis firmiores, & ætate matura, ut ignoſcendum ſit ætati teneræ, ſi ulterius nō progrediatur culpa. Credo te recte facturum ſi ei remiſeris, ne hac infamia recepta tanquam pro malo repulſus, infirmos mores ad peiora conſilia conuertat. Qui enim non ex malitia, ſed imbecillitate labuntur, erigendi ac ſubleuandi ſunt, non propellendi aut deijciendi. Sed nimis multa, tibi præſertim qui es omnium ſapientiſſimus, hæc motus charitate ſcripſi, quæ ueluti à Poggio in bonam partem accipias, uolo. Vale.

Pro lapſo intercedit.

Poggius Florentinus Guarino Veronenſi. S. D. P.

Philippus tuus archipresbyter Veronenſis reddidit mihi à te literas, quę fuerūt mihi admodū gratę. Lectis literis, pollicitus ſum ei, nō rem unam aut alteram, ſed quicquid in me erat auxilij & conſilij, meq́ ſociū ad uiſendas reliquias Vrbis, ſi id uellet obtuli, & ſimul rogaui, ut cū redire uellet, dignaretur ad me uenire, ut afferret ad te literas meas. Sed homo ut ſolent locupletes & rerū abundantes, qui non aduertunt paruula, itidem cum uidiſſet Principes ac ſatrapas noſtros, obumbratus magnitudine cæterorum, oblitus eſt Poggij, uiſum eſt forſan ei me non eſſe illum quem putabat. Ita abijt ſine reſponſione. Sed in hoc parua eſt iactura. Hoc ideo ſcripſi, ut nullam in me negligentiam uideas reſcribendi. Excuſatione taciturnitatis non eſt opus. Nam eadem quoque eſt in me culpa. Sed maluimus officio literarum uti, quam

Silentij excuſatio.

quàm defenſione ſilentij. Petiui de te, deq́ tuis diligenter, quibus bene eſſe ſummę eſt mihi uoluptati. Notum fac mihi quid agis eorum quę ſpectant ad noſtra ſtudia, ſi quid ſcribis, ſi quid meditaris. Ego enim obmutui, licet aliquando uox reſtituetur. Nam Barbarum noſtrum audio ita diſtrahi occupationibus publicis, ut difficile ſit illi ſcriptioni operam dare. Sopiuntur muſæ noſtræ, niſi excitetis eas uos, quibus & ocij ſatis eſt, & plurimum facultatis. Ordire igitur aliquid, aut ſi iam egiſti, facito me participem nō ſolum actionis, ſed recogitationis tuę. Alexander quidem Veronenſis, qui ſacerdos eſt, & mihi admodū familiaris, utitur domo mea & rebus omnibus ut ſuis. Ego eum quia obſequentiſſimum cognoui hominem & obſeruantem mei, ualde diligo. Vide quid ex his uerbis conficere uolo, eum eſſe ſcilicet uirū bonum, hac uulgari cum nota qua homines boni dicunt. Scis enim malos mihi non placere. Intellige quid dicam. Non accipias hoc, ut dicit Seneca. Qui malos odit, omnes odit. Omnes enim mali ſumus. Sed hos malos deſigno, qui facinoroſi & aperte ſunt mali, cum his mihi nulla eſt cōmunicatio. Hunc autem Alexandrum ita bonum appello, ut nullum malum facinus, nullū ſcelus, nullam fraudem de eo audierim. Hæc ob eam rem ſcribo, ut teſtimonio meo eum excuſes, ſi qui de illo obloquerētur. Nam pridie mihi retulit ſcriptum eſſe ſibi, dici à quibuſdā, in domo Epiſcopi eum hic manere, neſcio cuius fœminæ cauſa. Hoc falſum eſt. Nam noui hunc ſatis recte, & uitam ſuam. Non dico eum non eſſe amicū, dimona Catherina diriuer, ſed caute, & ita ut ego cæteriq́ qui pudorem ſeruant, & uitant turpitudinem. Vale.

Poggius Florentinus reuerendiſſimo domino Iuliano Cardinali ſancti Angeli legato per Germaniam. S. D. P.

DOleo pater optime, hanc expeditionem Germanicam tanto labore, tanto ſuo ſtudio conflatam, tam ridiculum, tam turpem exitum habuiſſe. Mirum eſt audire tanta uecordia eam gentem cōfectam fuiſſe, ut ne hoſte quidem conſpecto, tanquam lepores effugierunt ad inanem auræ cōmotionem. Sed in communi dolore hæc conſolor, me hæc futura non præuidiſſe ſolū, ſed præſenti quoq; tibi denunciaſſe. Cum tu me deridens dicebas, me non poſſe errare, ſi quid mali euenturum prędicerem, ut eiuſmodi uates ut plurimum ſolerent eſſe ueredici. Ego uero nō diuinatione utebar, ſed certiſſima quadam coniectura, qua præteritis connectens præſentia, cauſaſq́ rerum & principia recordans, ueluti oculis uidere uidebar neſcio quàm futuram prægrandem tempeſtatem. Ea autem quotidie accidunt, ut magis in ea opinione confirmer. Video quædam ueluti præſagia timoris mei. Solebant eſſe in populo Chriſtiano tum Reges, tum principes, quorum uiribus freta eccleſia ſe tuebatur aduerſus malignantes. Et licet multis iactaretur fluctibus, ſemper tamen aliquem portū nacta eſt, in quo acquieſceret tuta à turbinibus uentorum. Nunc autem quem dabis ad quē confugiat, ut nō tanquam ad ſcopu

De deſolata eccleſiæ ruina.

ad ſcopulū allidatur. Communis quaſi inſania omnes perſuaſit,ut gaudeant aduerſitatibus noſtris,& mala inſuper imprecentur. Nos uero ſperemus bonam fortunam, aduerſa ſi acciderit modice feramus. Ego ita me comparo, ut quicquid tempora tulerint, in bonam partem accipiam. Neq; ita me dabo rebus exteris, ut in me multum poſſit fortuna. Nam ut nunc meę quidem res ſunt, eſt ut non timeam impetum eius, cuius eſt maxime ueluti fulgura ſolent eminentiora quatere ac diſſipare. Sed tamen quicquid ea moliatur, ſapientiſſimum erit non multum commoueri animo, neq; in communi calamitate, præter priuatam portiunculam conturbari. Sed oremus Deum ut auferat facultatem experiendi hinc noſtram ſapientiam. Neſcio enim ſi quā ſcribendo oſtentamus fortitudinem, eam ferendo repræſentaremus. Audio te conuocaſſe homines ad concilium, multosq; conuenire. Laudo prudentiam tuam, qui poſtquam arma non ſucceſſere, confugis ad conſilia ſacerdotum, in quibus propter uitæ integritatem, propterq; huius extinguendę peſtis cupiditatem magna ſpes habenda eſt. Vaſa uinaria ad paſtum & ſomnium nata. Fuit aliquando bellicoſa germanica natio, nunc pro armis uino pugnant & crapula, tantumq; habent uirium, quātum uini poſſunt capere. Quod ubi deficit, & animo deficiant neceſſe eſt. Itaq; exiſtimo potus inopiam, non hoſtium quos ne uidiſtis quidē formidinem ad tam probroſam fugam eos compuliſſe. Tu uero putabas ſobrietate pugnandum eſſe. Sed ſi hæc expeditio denuo ineunda eſſet, exiſtimo te ſententiam mutaturum, putaturumq; maximam uini copiam plurimū in bello poſſe. Nam ſi priſci ferunt, Ennium poëtam nunquam niſi potū ad arma dicenda acceſſiſſe, certe ad ferenda tractandaq; arma, multa potatione uini opus eſſe fateri oportet, cum multo maius exiſtat bellum gerere, quàm deſcribere. Et fortaſſis nonnulla culpa apud te fuit, qui cæteros ex moribus tuis exiſtimaſti. Quod ne iterum in cōcilio tibi accidat prouide, & uerborum meorum fac memineris, quibus tecum uſus ſum antequam abires. Inijce aliquam offulam faucibus, quam non facile deglutiant. Sed ſatis iocorum in rebus præſertim turbidis. Nos hic pace fruimur. Curia tenuis eſt & exilis. Hoc & bello accidit, & morbo Pontificis nimis longo, & multo magis quàm expediat nobis. Sed in diem meliuſcule ſe habet. Scripſi ad Angelotum Cardinalem ſancti Marci epiſtolam quandam quam te quoq; uolo legere. Eam ad te mitto, nam in ea ſunt nonnulla quę ad plures pertineant, non propter eloquentiā quæ arida eſt & ſicca, ſed ut auocem te paulolum à conuocatione concilij. Vale, & me ama.

Germanos uinoſos.

Poggius Florentinus archiepiſcopo Cæſarauguſtano. S. D. P.

CVm primum te uidi Gebennis olim præſtantiſſime pater, dum ibi Romanus pontifex eſſet, cognouiq; excellentem in omni literarum genere doctrinam tuam, dicaui me totum tibi, non quidem ſpe aliqua præmij ut multi ſolent cōmotus, ſed egregia animi uirtute, quā in te eſſe intelligebam

cum

cum ſumma humanitate coniunctam. Equidem dilexeram antea abſentem tuam probitatē fama & uerbis cognitam mihi. Poſtea uero quàm te præſentem conſpexi, & ſimul perſpexi mores tuos, ſuauitatem ſermonis, uitæq́ integritatem, & quod plurimum ualuit ad beniuolentiàm conciliandam, ſenſi te plurimum delectari eiſdem à quibus ego non eram penitus alienus, ſtudijs humanitatis. Ita unice amare te cœpi, ut nihil ferè ad meum in te amorē addi poſſe uideretur. Nam licet homo ſim paulo indoctior, complector eos tamen animo, in quibus aliquod ſpecimen aut ſapientiæ, aut uirtutis eluceat. Magna eſt nimium profecto bonorum & ſapientium uirorum inopia, quos ſi quando, quod tamen raro accidit, inter mortales apparent, maxime uenerari & colere debemus. Hoc egerrime tuli, quod non licuit mihi frui diutius exoptatiſſima conſuetudine tua. Ita enim tempora tulerint, ut cum primum pontifex Mantuam ueniſſet, ego ſubito me in Angliam conferrem. Atq; ita de repente, ut neq; tui quod præcipue cupiebam, neq; alterius amici conueniendi fuerit ulla facultas. Longo uero interuallo poſt redij ad Curiam, & ſæpius de te percunctatus ſum eos qui à uobis huc accedebant, cui cum bene eſſe audirem, ſummaq́; in te dignitate uerſari, gaudebam profecto tui cauſa, referens memoriam ad ea tempora quibus tecū familiarius loqui ſolitus eram. Subijt ſæpe animus ad te ſcribendi aliquid dignum tua priſtina in me beniuolentia, ſed cupiditatē meam ſuperauit pudor quidē ruſticanus, uerentém ne longa admodum tum locorum, tum uero temporum intercapedo ex animo tuo Poggij memoriam omnem excuſſiſſet. Solent tam magni uiri facillime obliuiſci inferiorum, quorum opera nō utuntur. At uero nunc mecum ipſe cōſiderans, quem pudorem ſuperius appellaui, ignauiam uideri poſſe ſi perpetuo ſilerem, ſtatui poſtquam uerbis, quod mihi iocundiſſimum fuiſſet nequeo, at ſaltem literis quod datur tecum loqui. Quod ut maturius facerem, tum Angelus de Firmo impulit, tum autem maxime libellus quidam à me contra auaritiam ędítus cohortatus eſt. Quem ad te mitto, ut ſi quid offenſionis apud te meum ſilentium contraxit, is pro patrono intercedat penes tuam humanitatem, teq; mihi eundem reſtituat qui dudum eſſe cōſueueras, hoc eſt, mei cupidiſſimum atq; amantiſſimum. Neſcio tamen an tibi uidebitur uel dignus, qui legi mereatur à uiro omniū doctiſſimo occupatiſſimoq; maioribus in rebus, uel tanti, ut interceſſoris officio fungi poſſe uideatur, Vtrunq; tamen ſis iudicaturus, oro libellum legas cum tibi ocium ſupereſt, nec eū pluris facias quam meretur. Licet enim res ſit haud magno extimanda, malui tamen ut inſciciam ſeu ſtultitiam meam, potius quàm deſidiam crimineris. Vale, meq; ut ſolebas ama uelim. Romæ.

Librum contra auaritiam mittit.

Poggius Florentinus D. *Cancellario Senenſi* S. D. P.

CHariſſime pater, uellem alia ex cauſa initium mearum ad te literarum profecto, aliamq; ad te ſcribendi datam eſſe facultatem, quàm

calamitatem

calamitatem & miſeriam hominis indigni hac tanta fortunæ iniquitate, qui cum agrum meum coleret, mihiq́ꝫ eſſet chariſſimus, nuper direpta, incenſa, euerſa patria, amiſſis rebus omnibus, cum uxore afflicta, miſerrimis liberis, in poteſtatem hoſtium uenit, & Senis cum adoleſcẽtulo filio in duriſſimis uinculis detinet. Alter quinq; annos natus, neſcitur aliqua ne clade aſſumptus, an uiuus ſit. Quid ad hanc flebilem cõditionem addi acerbitatis poteſt? Vtinam hæc mala in autores redirent. Sed miſeri atq; inopes ruſtici aliorũ pœnas luunt. Impedior non ſolum dolore, ſed & lachrymis ne ſim longior, referens mentem ad eorũ pro quibus intercedo iniquam uicem. Verſatur enim ante oculos confecti mœroris parentis ingens mœror, afflictæ uxoris turpis ſqualor, mœſtus luctus filij infelicis, quibus nihil præter turpem & odioſam uitam reliqui ſupereſt. Parenti decem, filio quadraginta florenorum redemptionum aſcripſere, grauem & ſupra uires eorum, quorum calamitati nulla niſi ſpirandi, flendiq́ꝫ ac plangendi facultatem crudelitas militum reliquit. Et niſi aliquorum miſericordia eis opituletur, in carcere & compedibus miſere pereant licebit. Hos tibi maiorem immodum commendo tanquam ipſum me. Si quid mihi pro coniunctione communium ſtudiorum, quę plurimum ualere cõſueuit, ſi quid mihi gratum ex tua humanitate, aut acceptum cupis facere, rogo obteſtorq́ꝫ, ut in his liberandis elabores, agasq́ꝫ ut quam minimo redimantur. Si quid meæ preces apud te ualent, ſi quid te pietas mouet, etiam atq; etiam oro, ut horum miſerrimorum curam ſuſcipias, efficiasq́ꝫ, ut bonis omnibus euerſi, ſumma inopia ac mendicitate oppreſſi, tua ope atque opera extremam ſortem euadant, ne in uinculis uiles animas exhalent. Id facile conſequentur, ſi egeris ut paruo redimantur, & id parum quicquid futurum ſit, à me proficiſcatur oportet. Aſſume ad hanc rem tecum ſi opus fuerit dominum Petrum, quem confido tibi affuturũ, cum me diligat. A te peto ut mihi reſpondeas, quid agere hac in re poſſis, uel potius quid egeris. Scio te enim poſſe, uelle non diffido. Sed feſtinatione opus eſt, ne illi trahẽdo tempus male crucientur. Vale.

Pro captiuorũ redemptione.

Poggius Florentinus Coſmæ de Medicis. S. D. P.

Conſolatoria pulchra.

QVamuis hic tuus grauiſſimus caſus maior ſit quam ut uerbis conſolari poſſit, hominis præſertim imprudentis atq; indocti, tamen amor in te meus ſingularis requirit, ut etiam ſi mea culpa id quod cupio minus fuerim conſecutus, malui tamen culpari abs te imbecillitatem ingenij, quam amicitiæ officium requiri. Cum audierim ſæpius, parua quędam momenta quandoq; ad res maximas plurimum cõtuliſſe. Non ſum diffiſus animo, quicquid id futurum ſit quod à me proficiſcetur, & ſi non leuationem moleſtiarum, at ſaltem legendo conſolationem tibi aliquam allaturũ. Accepiſti obſcœnam fortunæ iniquitatem (hanc enim culpari impune licet) grauem iacturam dignitatis tuæ, qua in re licet ea ſapientia atq; animi uirtute te ſemper prædi-

tum

tum eſſe perſpexerim, ut quæ cæteri grauiter & inique ferunt, tibi ob ſingularem animi magnitudinem leuia uiderentur, tamẽ ex tanta rerum commutatione uereor, ne ut homines ſolent, maiori aliqua ægritudine commouearis. Itaq; ſi adhibes nobis animum conſtantem & excelſum, atq; huiuſmodi fortunæ tela deſpicientem, ſi plus roboris in uirtutis præſidio, quàm in bonis fortuitis conſtituiſti, ſicq; ea non pluris exiſtimas, quàm quanti ſint à uiris ſapientibus iudicanda, gratulor admodum tibi, qui ea ſapientia exiſtis ut aliena non egeas conſolatione. Sin uero quoniam te natura hominem genuit, pluſculum te conturbant hæ ſubitæ rerum ac temporum uarietates, tempeſtatesq; fluctuum, quibus etiam quandoq; uiri clariſſimi ſuccubuerũt, in aciem tibi rationis eſt confugiendum, extimanti in primis, nihil tibi quod quidem tuum dici poſſit eſſe ſublatum. Nam dignitates, imperia, honores, diuitiæ, opes, ualitudo ſunt eiuſmodi, ut in ea & uis fortunæ, & inimicorum impetus plurimum poſſit. At uero prudentia, magnitudo, animi cõſtantia, probitas, uirtus, fides quoniam noſtri iuris ſunt, noſtroq; opere, non alieno beneficio nobis tribuuntur, nullam externam ſuſcipiunt iniuriam, neq; ullo infortunio labefactantur, quæ quoniam tu te tibi tanquam tutiſſima ac firmiſſima contra omnes aduerſos caſus adiumenta præparaſti, magis tuis bonis te lætari decet, quàm aliena iniuria dolere. Neq; uero te ex eorum numero eſſe nouimus, qui totus penderes ex beneficio fortunæ. Quæ quãuis plurima in te ſua indulgentia contulerit, & neſcio an tantum hoc tempore in quempiam noſtræ ciuitatis uirum, cum multo maiora atq; ampliora ſint extimanda, quæ tibi egregia uirtute animi comparaſti, in quibus nullum ius, nullam autoritatem ſibi uendicari poſſit temeritas, aut libido fortunæ. Tu publicis in rebus deliberandi prudentiam cum agendi ſollertia coniungens, ea uitæ integritate, ea fide ſemper fuiſti, ut nihil preter honorem & gloriam domum referres. Quod idem ſi omnes facerent, tranquilliori rerũ ſtatu noſtra res publica uteretur. Tu pietatem in patriam, liberalitatem in amicos, in omnes beniuolẽtiam exhibuiſti. Tu egenorum præſidium, oppreſſorum refugium extitiſti. Tu doctorum uirorum fautor & ſubleuator fuiſti. Tu muneribus fortunæ ea moderatione, ea modeſtia, humanitate uſus es, ut non illius officia in te collocata, ſed uirtuti & meritis attributa uiderentur. Præterea ſtudia literarum, in quibus ab ineunte ætate deditus, magnũ decus atq; ornamentum doctis uiris attuliſti. Qui cum propter rerum grauitatẽ, quas tibi res publica imponebat, lectioni continue uacare nõ poſſes, at ſaltem eruditiſſimorum uirorum uocibus, quibus domus tua referta erat, aures tuæ recreabantur. Audiebasq; præcepta atq; inſtituta ſapientum, quibus domi foriſq; obtemperares. Permagna ſolet eſſe conſolatio in aduerſis, confirmatioq; mœrentis animi, recte factorũ dictorumq; conſcientia. Bene enim ſenſiſſe, tum publice, tum priuatim honeſtatem ſeruaſſe, reipublicæ recte atq;

Virtutes ab omni iniuria liberas eſſe.

Ad ferendos fortunæ caſus.

Dd exeius

ex eius commodo conſuluiſſe, in ea adminiſtranda fidem ac pietatem pręſtitiſſe, amicos conſilio, egentes opibus iuuiſſe, nocuiſſe nemini, ne iniuria quidem prouocatum, magnum præſidium afferre debent ad ferendos modice fortuitos caſus. Hæc animum fortem atq; inuictũ reddere, ferre mœrorem, conſolari in aduerſis ſolent. Hæc ueram & ſolidam in ſe continent dignitatem. Hæc te egregium uirum & ſummum ciuem conſtituerunt. Hæc tibi ſummam laudem & immortalem gloriam attulerunt. Hæc te quocũq; ieris proſequentur, & fortunæ donis & omnibus uulgi fauoribus anteferenda. Atq; harum rerum quidem poſſeſſio, quandoquidem ita tua propria exiſtit, ut neq; uiuo, neq; mortuo quidem auferri queat. Erecto atq; excelſo animo eſſe debes, tam amplo, tam'q; ornato cõſcientię ſpectaculo contentus. Quid enim eſt aliud in quo uere gloriari poſſumus, niſi in his quæ nobis uirtutum ſtudijs comparauimus? Noſtra enim iſta ſunt, noſtro opere, cura & uigilijs parta, quæ aduerſum fortunæ impetum ferre leuiter ſecundum curſum moderate docent. Cum igitur habeas ueluti certam atq; inconcuſſam ſedem in qua tua mens poſſit conſiſtere, ingens uidelicet uirtutis & conſcientiæ theatrum, referas animum uolo ad ea quæ tecum extuliſti, liberalitatẽ, prudentiam, grauitatem, honeſta conſilia, rectum conſilium, optimi ciuis nomẽ, patriæ ciuitatem, cui cum ſemper ope & cõſilio ſubueniſſes, tum uero hoc turbulento motu, pietatem erga illam inſignem atq; egregiam demonſtraſti. Quid loquar de ſtudijs humanitatis, quæ maxime eſſe adiumento ſolent ad leuandas ægritudines animi, atq; ad corroborandam mentẽ, uel exemplis, uel ſanctiſſimorũ uirorũ autoritate? Scis enim diſputari ab eis, extra omnem fortunam eſſe animũ ſapientis, qui cum liber ſit, nulla in eum uis externa deſcendit. Virtutem uero ſummum bonum eſſe. Reliqua proinde haberi ut'q; eius ſit animus qui illis utitur. Sed nolo te ex illo ſapientum eſſe numero, qui aut nuſquam, aut raro reperti ſunt, tantum te requiro, ut te unũ præſtes nobis ex eis qui ſecundum communẽ hominẽ uitam habentur ſapientes, conſideres'q; in primis, quatenus fortuna exercuerit in te principatũ ſuũ. Si enim ſemota ægritudine mentis, diſcutere tecum ipſe uolueris, quid illa abſtulerit, quid'ue reliquerit tibi, comperies parum quid nocuiſſe, aut potius profuiſſe. Abſtulit uſum patriæ, quàm tuipſe ſponte ſæpius reliquiſti. At reddidit libertatem, qua ne tum equidem fruebaris cum liberrimus omnium uiderere. Abſtulit inanem quandam dignitatis ſpeciem, ac popularem extimationem uulgi, qui ſemper miſerrimum quenq; feliciſſimum putat. At reliquit liberos, coniugem, diuitias, ſoſpitatem, exoptatiſſimum fratrem, quæ tibi gratiora eſſe debent quàm illa quę ademit acerba. Abſtulit neſcio quàm ciuilem pompã, & ſtatum popularẽ plenũ moleſtijs, laboribus, inuidia, uigilijs, & cõtinuis curis. At ea multi uiri prudentiſſimi cõtempſerunt. Harũ rerum amiſſio illis debet uideri grauis, quibus bona ęſt, quíuę ęx ęis quęſtũ facere

conantur

conantur. At tibi cui ultro propter labores oblata damno atq; impedimento erant, minime debet eſſe moleſtum, priuari his rebus, quas nulla cupiditate tenebas, nulla ambitione aſſequebaris. Nam magis ſubleuandæ patriæ gratia à te publica munera ſuſcipiebantur, quã aut honoris cauſa, aut ſpe cõmodi cõſequendi. Adde quod in ueram libertatem te fortuna reſtituit, cum antea premereris iniqua & miſerrima ſeruitute, non dormire, non uigilare, non edere, non deambulare, non rei priuatæ, non amicis operam dare, non uacare animo, non tibi ipſi uel parũ indulgere cõcedebatur. Ad nutum aliorum uiuendum erat, quid quiſq; diceret, quid ſentiret animaduertendum. Indulgendum multis præter uoluntatem, ne dicam æquitatem, plura ſimulanda ac diſſimulanda. Vindicauit te ergo in libertatem cõmutatio hæc fortunæ, quæ haud ſcio an ultro tibi fuerit exoptandã. Primum ut libero arbitrio potireris. Deinde ut amicorũ fidem, uel potius perfidiam experireris nonnullorum, quibus quantum credendum, quantum fidendum eſſet fortunę es beneficio conſecutus. Tum autem maxime ut eluceret uirtus animi, quę plurimum probari & perſpici in aduerſis cõſueuit. Viderant omnes quanta humanitate, facilitate, clementia, æquitate, modeſtia tuleras ſecundum fortunam, in qua etiã ſapientiores plęrunq; prolabuntur. Viderant nihilo te propterea elatiorem, aut impotentiorem factum, ſed parem infimis & æquo iure uiuentem. Danda ergo tibi fuit tanquam palęſtra fortuita quædam colluctatio, in qua robur animi expertus oſtenderes, etiam te per aduerſam tempeſtatem in tranquillum portum poſſe conſcendere. Multi ſecundũ uitę curſum ſumma cum moderatione tulerunt, at iidem reflante uento debilitantur animo, atq; frangunť. Alijs aduerſis in rebus fortes & clari uiri euaſerũt, qui iidem in ſecundis diffluunt, & ultra quàm ratio poſtulet elati fortunæ fauoribus prouehuntur. Te uero neq; proſperis rebus inflatum, aut ſuperbientem uidimus, neq; contrarijs remiſſum, aut abiectum, ſed eadem æquitate & uolens & animo utranq; tuliſſe fortunam. Illa uero cogitatio præcipuam uim habere poteſt ad te confirmandum. Neq; primum extitiſſe, neq; poſtremum fore, qui bene meritus de patria ciuis fuerit expulſus. Habes refertos hiſtoricorum libros eorum exemplis quos excellentes ac ſingulares uiros inique mulctauit ſua res publica, cum ob res geſtas ſumma pręmia mererẽtur. Accidit enim, ut qui alienę uirtutis ſplendorem pati non poſſunt, ne conſpicere quidẽ uelint. Comes quippe laudis & gloriæ habetur inuidia, quæ eos ſemper torquet qui ad eandem honoris amplitudinem accedere non ualent, ut quos uirtute imitari nequeunt, obtrectatione conentur ac maliuolentia inſectari. Quo fit, ut pauciſſimi pręſtantes in re publica uiri effugiant ciuilium fluctuũ tempeſtates. Nolo inſiſtere domeſticis exemplis, ne quàm offenſionem contrahat oratio. Attamen ſi quis præterita tempora ſcrutetur diligenter, inueniet plures egregios ciues inuidia & contentione ciuili magis quàm

In fortunam conſolatur.

Dd 2 culpa

culpa, e ſuis ciuitatibus fuiſſe eiectos. Sed non fuit noſtræ ſolum ciuitatis hęc labes & ignominia, uerum aliarum quoq;, quarum facta ſummopere admiramur. Reſpublica Romana (ut de Græcis ſileam ac Barbaris) etiam tunc omnium uirtutum genere florentem, annales deſcribunt, hoc morbo ægritudinis laborauit. Referam paucos quo ſermo effugiat ſatietatem. Non tulit ſua ætas, neq; uirtute, neq; probitate, neq; rebus geſtis Furio Camillo ſuperiorem, hic tamen tribunorum & plebis iniquitate pulſus, in exilium abijt, & quidem eo tempore quo maxime patria ſuo exilio egebat. Quid egerit ſuperior Aphricanus in patria ex faucibus Hannibalis liberãda, qua fuerit animi moderatione, qua continentia & morum grauitate uixerit, non eſt ignotum tibi, hunc tamen tribunorum, inſania exulare coëgit. P. Rutilius integerrimus uir fuit, ac ſanctiſſimus, quem quia iuſtior uideretur quàm uulgi opinio ferret, urbe eiecerunt. Cuius in hoc præcipue claruit uirtutis ſplendor, quod cum ei per Sillanam uictoriam liceret in patriam redire, perpetuum ſibi exilium elegit, recuſans in eam urbem reuerti in qua plus arma, quam leges ualerent. Nequitia Clodij conſeruatorem patriæ expulit Marcum Tullium Ciceronem, quem poſtea gloriari ſolitum accepimus, ſe Italiæ humeris in patriam reportatum. Quod plures præterea hiſtoriæ memorant ſummos ac clariſſimos uiros ſimilem exitium ſortitos. Sed hos quatuor tantum retuli, ne mireris caſum tuum, cum uideas tot patriæ conſeruatores, talia ſuorum meritorum præmia reportaſſe, quibus licet neq; fama hominum, neque geſtarum rerum gloria par exiſtas, eandem tamen ingratitudinis ſortem perpeſſus, parem quoque laudem unà in re tibi & tuis poſteris peperiſti. Hoc enim tuis meritis ad ſempiternam hominum famam cenſeo aſcribendum, quod cum præſenſiſſes quid aduerſus te ſtatueretur, obtemperare tamen magiſtratus imperio ſatius duxiſti, quàm aut obſiſtere, aut aliqua ex parte rempublicam conturbare. Cum enim (ut plures ferunt) potuiſſes uel armis, uel fauore populi uim paratam propellere, rectius eſſe putaſti, accipere quàm propulſare iniuriam. Et quoniam ciuiles motus nequaquam eos quos nonnulli ſibi proponunt exitus ſortiuntur, more ſuperiorum quos retuli, conſulens quieti patriæ, & ciuium tranquillitati, prudenti conſilio paſſus es potius hanc repentinam procellam in te tuoſq́ue ſolos deſcendere, quàm quempiam excitare tumultum, quo ciuitas in aliquod grauius diſcrimen poſſet adduci. Quo uno facto non ſolum noſtrorum, ſed priſcorum quoque hominum gloriam coæquaſti. Quid enim laudabilius, quid ſaluti hominum accommodatius, quam uelle periclitari ſolum, ut cæteri ab imminenti tempeſtatum periculo ſaluarentur? Ea unica eſt uirtus quæ alias omnes exuperat, conſulere communi ocio & paci, hoc boni uiri & præſtantis ciuis officium, publicũ bonum anteponere priuato. Hoc acceptiſſimum patrociniũ, ſe unum pro patriæ ſalute occũbere malle, quam multos perire.

Proſcripti Romani.

Patientia Coſmi.

Hac

Hac duce uirtute tum plures aliæ creuere, tū uero maxime Romana reſpublica rerum potita eſt. Pręclariſſimarum ergo uirtutum præſidio ſeptum non ſuccenſere, ſed gratulari te potius fortunæ decet, quæ illa exercendo excitauit, atq; in illud certamen eduxit, quod tibi ſummam laudē præberet, & gloriam ſempiternam. Quæ quidē duæ res cum uiris bonis ſint maxime appetendæ, uirtutis enim exiſtunt præmia, fruere bonis tuis tranquillo ac pacato animo uiuens, atq; ubicunq; fueris, ibi patriam, ibi dignitatem, ibi rempublicam eſſe putes, & quidem eo meliorem, quo diuturnior ac firmior ſit futura. Vale, & parce uerboſitati meæ, quæ à magna mea erga te beniuolentia profecta eſt. Romæ.

Poggius Florentinus Philippo ſuo. S. D. P.

ET uerbis tecum, & poſtmodum literis egi, ut uelles eſſe nobis conſultor atq; adiutor in cauſa Angeli de Genezano, ut fiat ciuis, cum ea conditione de qua tecum locutus ſum. Verum adhuc neq; tentatum, neq; actum eſt, quia nequaquam tibi, aut Serpaulo uiſum eſt tempus id poſcere. Nunc conſtituit rem aggredi, ſi accedat ad tuum & aliorum conſilium. Quanquā quidem nunc commode poſſe fieri dicant. Ideo te rogo, ut æſtimes nō Angeli, ſed meum negocium agi. Huic enim cupio ſatisfacere propter eius in me beniuolentiā. Suſcipias hanc rem oro, & nos conſilio atq; auxilio adiuua. Multa potes non ſolum ſcribendo, componendoq; hoc decretum, ſed & ſuadendo. Serpaulus tecum loquetur hac de re, duo eſtis huiuſmodi rerum peritiſſimi, quos nihil poteſt fugere. Cura igitur ut intelligam tuam operam Angelo plurimum profuiſſe, quod erit mihi gratiſſimum. Vale. Romæ.

Poggius Florentinus Albertoſuo, S. D. P.

TAntum abeſt mi Alberte, ut grauiter feram quæ à te ſcribuntur, ut etiam maximas tibi & habeam & debeam gratias, quod me pro tua in me beniuolentia & charitate admonere uoluiſti eorum, in quibus me aberraſſe in meis literis arbitratus es. Non enim ſum is qui tantum meis uiribus confidam, ut non aliorum quoque opibus ſubleuari uelim, atq; adiuuari ad errores uitæ corrigendos. Ille Lacedæmonius detrahentium uocibus diſcere ſe dicebat, quemadmodum fieret emendatior, & in eo gloriari uidebatur. Quanto magis mihi iocundę eſſe debent non detrahentis, ſed amice monentis atque arguentis uoces. Ille eſt aſper monitoribus, qui per ætatem eſt inſolens ueritatis audiendæ. Ego autem ea ſum iam ætate, ut acerbæ mihi eſſe non debeant bonorum uirorum caſtigationes. Cum & uerum audire utile ſit, emendari pulchrum. Si enim emendatio morum omnibus eſt annis neceſſaria, illorum eſt tamen maxime meliorem uitæ curſum ſequi, qui iam uergunt in maturitatem. Itaq́ue non tibi ſolum, ſed & reliquis agam gratiam ſemper, qui errata mea reprehendere uoluerunt, & me reddere certiorem uel meliorem. Verum ut aſſentiar, poſtquam tibi ita uidetur literas *Excuſatoria ſui ipſius.*

meas nimis acerbas ac maledicas fuiſſe, itidem & tu mihi concedas uolo, ne teſtibus agatur cauſa, nonnullorum facinora & errores mihi ita ſentiendi cauſam prębuiſſe. Neq; enim ita ſum impudens, ut aliquod finxerim crimen ad obloquendum, neq; ſcripſerim aliquod inauditum, ſed ea de quibus aper te diſputare liceret, cognoſceres me nihil eſſe mentitum. Sed reticebo ea quæ inhoneſtiſſime per nonnullos facta, honeſte narrari non poſſunt. Præteribo non quæ cogitando aliquis ſuſpicatur, ſed quæ hiſce oculis uidi, hiſce auribus hauſi. Ne tamen me omnino aut rudem, aut harum rerum ignarum putes, patiare paulum me & honeſte, & uerbis paucis tuis literis reſpondentem. Videris mihi multum admirari, & id quærens, quod dixerim paucos ex ueſtro ordine reperiri bonos. Hoc quippe iuſtiſſime poteſt abs te reprehendi. Nam cum ueritas dicat: Nullus bonus niſi ſolus Deus, rectius dictum eſſet à me, nullos bonos, quàm paucos reperiri. Cumq; etiam illud propheticum legeris. Omnes declinauerunt, inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt uſq; ad unum, neſcio ſi aut te, aut Bernardinum prudenter exceperim, in quo ſi me erraſſe uolueris, fatebor errorē meum. Sed non agam tecum hoc modo, pinguiorem Mineruam requirit epiſtola. Nónne legiſti apud Hieronymum: In omni conditione & ſtatu optimis permixta ſunt peſſima. Nónne alibi: Omnia præclara rara. Quid autem præclarius quàm uirtus, quàm bonitas: Non eſt res facilis, bonū eſſe. Arduum quippe eſt & difficile aditu, & quo pauci perueniunt. Vnde & Heſiodi eſt præclarus ille uerſus: Ante uirtutem Dij ſudarium poſuere. Altera ſapientiſſimorum Græciæ uirorum ſentētia: Difficile eſt bonum eſſe. Tu me forſan exiſtimas, cum quempiam ex ueſtris conſpexi ingredi ueſte uili atq; abiecta, me ſtatim illum uirum bonum cenſere, & cuius acta uita fuerit in ſeculo turpiſſimis flagitijs inquinata, hunc ueſtis mutatione e ueſtigio uitæ ſanctitatem aſſecutum. Aliud afferas oportet, ut quem iudicem bonum. Quod ſi nonnullorum mihi nota & comperta ſunt ſcelera, an pro ſacrilegio habendum eſt, ſi quis liberius de eis ad amicum ſcripſerit: Hoc eſt, in quo multorum ſuperbiam ſum expertus, cum eos paulo exagitarem ad eliciendum eorum potentiam, qui ita ferunt inique, ita indignum putant, ſe non haberi bonos & ſanctos uiros cenſeri, ut blaſphemiæ loco putent, ſi quid minus recte de eis ſentiri uideatur, tanquam ut nō tantum laborent ut boni ſint, quam ut cęteris appareant. Tu tamen inſpice literas meas diligentius. Dixi quodam in loco, paucos eſſe bonos, utinam hoc falſum eſſet. Dixi in alio: Non eſſe omnes bonos hos arcu latores. Num uideor tibi mētiri: Sed ægre audis hoc uerbum. At honeſtius fuit, quo uidelicet poſſem deſignare hos importunos, ac moleſtos nebulones, qui aſtant in triuijs, qui macellum, forum, piſcatorium, olearium percurrunt, nūmos in ſumptus erogari poſtulantes, qui manibus perambulantium togas apprehendunt, nunc calceos, nunc aliud quippiam petentes.

Acerbitatem literarū ſuarum tuetur.

In mēdicantes.

Quos

Quos ſi tu bonos cenſes, ego non moleſte fero me longe abeſſe ab opinione tua. Dixi quoq; eiſdem in literis me multos diligere ex uobis, quibus ineſſet uitæ bonitas, non excipiens Bernardinum & te ſolos, ſed addens uobis, & aliorum quorũdam ſocietatem. Quod autem addidi, multos errores ſatos per aliquos, qui uitæ integritatem oſtentant, tu ipſe noſti conuocationem de uobis nuper habitam, non ob uirtutem multorum, ſed ob nõnullorum uitioſitatem eſſe factam, non ad laudandos, ſed ad comprimendos quoſdam eſſe indictam. Nam de ſceleribus à me ſcriptum ita tibi indignum uideri, ſatis miror. Si rationibus iſta probanda eſſent, non exemplis, ſatis poſſem dicta mea defendere, ſed neminem uolo à me nominari, citius à cauſa decidam, quàm aliquos proferam. Quos ſi ignoras, beatum te iudico qui careas ea moleſtia. Sin diſſimulas laudo prudẽtiam tuam, qui occulta uelis eſſe & tecta ea quibus cognitis, & multi ad imitandum incitarentur, & paucorum culpa læderet uniuerſorum famam. Non ſum infenſus, mihi credas uelim, ulli religioni. Sed deſpicio illos, qui religionis ſuæ habitum ſpe quæſtus faciunt, & ueſtes tantum mutantes, prioris uitæ ſordes minime abiecere. De ſe tamen ipſi uiderint, mihi id agendũ eſt, ut mihi ipſi proſpiciam. Reddet unuſquiſq; rationem uillicationis ſuæ. Vnum ſcias, me quamuis ſim malus, tamen abhorrere ab eorum ſecta qui ſimulatione boni nõ tantum cæteros, quantũ ſeipſos fallunt. Quibus neq; amicum me, neq; beniuolum profiteor. Nil confert ueſtis ſordida ad uirtutem, ſed mores & uitæ ſanctimonia. Cæterum de loco illo, ædificetur ne, an deſeratur mihi parua eſt cura. Viderint illi quibus id eſt utile futurum. Nam ego illorum doctrina, aut expenſis non egeo. Lætabor tamen commodo contribulorum meorum, eoſq; quoad potero iuuabo cum tempus ſe dabit, ut quod cupiant aſſequantur. Verum miror multorũ curioſitatem, qui maiorem ſalutis alterius, quam ſuæ ſollicitudinem capiunt. Sed alios omittamus. Tu inſta prædicationi, & eam prouinciã ſuſcipe quæ demãdetur tibi. Ædificandorum uero locorum alijs curam relinque. Tibiq; perſuade ubicunq; fueris, ibi te poſſe ſeruire Deo. Boni uero publici ſollicitudinem atq; onus tantum ſuſcipe, quantum tibi imponitur. Nam neq; Epiſcopus es, neq; commiſſa eſt tibi cura cæterorum. Scis quotquot uenerunt, fures eſſe & latrones. Dixit: qui uenerunt, non qui miſſi ſunt. Vale & me ama. Romæ octauo Kalẽ. Martij.

Poggius Florentinus Ioanni Pratenſi S. P. D.

ITa mihi recte agendi mens perpetuo detur, ut ſumme gaudeam te eſſe uicarium archiepiſcopi Piſani, habes enim uirum & prudentem & perhumanum eum, cum quo eſt mihi iamdudum ab adoleſcentia ſumma uitæ conſuetudo, ut exiſtimem tum uirtute tua primum, tum etiam amicitia noſtra te illi acceptiorẽ futurũ. Scio enim te non reticuiſſe, qua ſumus inter nos manſuetudine ac beniuolentia, quod illi non dubito fore admodum gratũ, ſi

tamen priſtinum in me amorem ſeruauit. Quiſquis tamen is fuerit, non diffido ex noſtra coniunctione propenſiorem erga te fore archiepiſcopi uoluntatem. Nunc uero te pro noſtra amicitia hortor moneoq́, ut has ſtudiorū tuorum primitias tales eſſe uelis, ut ex agro & fertili & bene culto prodire uideantur. Cultura uero animi uirtus eſt, quæ uberrimos fructus parit. Hanc amplectere, hanc exerce, curaq́ omni diligentia, ut præter doctrinam iuris, recte quoq; uiuendi ſtudium conſequaris. In primis corruptelas fuge, teq́ immaculatum à pecunijs ſerua, neq; quicquam agas, quoad poteſt fieri, cuius te pœnitere neceſſe ſit. Inter cætera iuſtitiam cole, recte iudica, & quicquid agis Deum ſpectatorē cogita. Præſtat enim pauperiorem eſſe integris moribus, quàm diuitem uita perdita. Id age, ut iuris ſcientia non ſolum afferat ſubſidium, ſed & uirtutis ornamentum. Hi enim rectiſſime mihi uitam inſtituere uidentur, qui rerum doctrinam coniungunt cum ſanctimonia uiuendi. Sed omnia aſſequaris ſi fugeris auaritiam malorū omniū irritamentū. Scripſi hæc paucis propter amorē in te meū, quæ tu accipias in bonam partem uolo. Alter fortaſſe te ad lucrum & quæſtum exhortaretur. Illud & ego tibi ſuadeo, dum modo non ſit à uirtute ſeiunctum. Nam in turpitudine nihil poteſt eſſe utile. Sed hæc tu melius. Vale.

Conſiliū frugi.

Poggius Florentinus Franciſco Mareſcalco S. P. D.

Excuſatoria de ſcribendi tarditate.

CVm pluribus in rebus factus ſim neglientior ac tardior quā ſolebam, tum uero maxime in ſcribendi cura. Eius rei culpam primum tribuo ætati, quæ natura ipſa reddit homines remiſſiores. Deinde occupationibus quæ maiori ex parte uerſantur in ſcripturis, ut me tædium perſæpe & ſatietas ſcribendi capiat. Tum autem uxor ſuo & optimo iure nonnihil ſubripit temporis, neq; me inuito. Id enim & honeſtum ueluti curarū diuerſorium, & omnium amœniſſimū. Adeſt etiā rei domeſticæ ſollicitudo, quæ & ipſa uendicat ſibi ſuam & præcipuam portionē. Quorſum hæc tam multa inquies? Vt non mireris ſi nō reſpondeo omnibus epiſtolis tuis, quibus tamen uel paucis uerbis reſcriberē, ſi quid eſſet quod magnopere reſpōſionem poſtularet. Sed ſunt ea quæ uel me tacente tibi poſſint ſatiſfacere. Nam abs te me amari, meq́ probitatē tuā ſumme diligere, iam & cognita & trita inter nos ſunt, ut ea repetere ſuperfluū uideatur, tua tamē obſeruantia & diligentia in conſeruanda amicitia eſt mihi gratiſſima. Epiſtolas ad Nicolaum quando commoditas ſe offert ad me remittas uelim, præter eas nullas adhuc habere potui. Addam illis oratiunculā funebrē, in teſtimoniū amoris erga ſe mei, & ſi qua alia poſtmodū in manus inciderint, permulta enim illis adijcientur. Orationem quā ſcripſi in funere Cardinalis Florentini, cura per aliquem ex tuis hic ſcribi. Vel expecta quo ad nos Ferrariam ueniamus, tunc rebus meis utere ut tuis. Vale & Guaſparem noſtrum meis uerbis ſaluta.

Poggius Florentinus Suffreto Rhodi commepranti S. P. D.

VIr inſignis, exiſtimo te fortaſſis miraturum, me hominem ignotum tibi, longoq́ꝫ à terrarum tractu diſiunctum audere te aliquid rogare, ac ſi tibi magna conſuetudine coniunctus eſſem. Sed cum uideam te eiſdem rebus delectari quas ego ſummo ſtudio perquiro, ſcio te mihi ueniam daturũ, ſi diligentiã tuam fuero imitatus, ut quæ tu omni cura inueſtigas, mihi quoqꝫ ſumme ſentias placere. Dedi olim in mandatis egregio uiro fratri Franciſco Piſtorieñ. magiſtro in theologia, ad partes Græciæ proficiſcenti ut diligenter inquireret, ſi quid ſignorum reperire poſſet, quæ ad me deferret. Delector enim admodum picturis & ſculpturis in memoriam priſcorum excellentium uirorum, quorum ingenium atqꝫ artem admirari cogor, cum rem mutam atqꝫ inanem ueluti ſpirantem ac loquentem reddunt. In quibus perſæpe etiam paſſiones animi ita repræſentant, ut quod neque lætari, neqꝫ dolere poteſt, ſimile triſtanti ac ridenti conſpicias. Scripſit mihi nuper Franciſcus magnam copiam horum ſignorũ te congregaſſe, & illa præcipue quæ fuerunt Garſiæ, quorũ & aliqua mihi deſcripſit. Hoc idem aſſeuerabat modo mihi Petrus Lauiola, theſaurarius religiõis, uir mihi amiciſſimus. Quo cum de huiuſmodi ſignis agerẽ percũctarerq́ꝫ, quomodo aliquid ex tuis habere poſſem. Dixit mihi eueſtigio, ut ad te ſcriberem, aliquidq́ꝫ poſtularem, te uirum doctiſſimum eſſe atqꝫ humaniſſimũ, ideoq́ꝫ mihi quæ peterem non negaturum. Credidi equidem te talem eſſe. Neqꝫ enim eiuſmodi ſigna extimantur, niſi à uiris excellenti ingenio & doctrina eleganti, & præſertim dedito ſtudijs humanitatis. Sed quo doctior & liberalior, eo prudentior eſſe debeo in poſcendo. Vrget me cupiditas ad petendum, pudor tepide & remiſſe cogit rogare. Itaqꝫ tantum à te petam, quantum patitur humanitas ac liberalitas tua. Gratiſſimum mihi erit & præ cæteris acceptum, ſi quid ſignorum quæ habes egregiorum, quæ quidem multa eſſe dicuntur, & uarij generis, mihi impertitus fueris. Collocabis munus apud hominem non ingratũ, ſed qui agere gratias & reddere paratus ſit, cum tempus dederit facultatẽ. Franciſcus tecum ſuper huiuſmodi re loquetur, rogabitq́ꝫ nomine meo, qui & ipſe maiorẽ im modũ rogo, ut aliqd mihi cõcedere uelis, aut precibus, aut precio, meq́ꝫ hoc beneficio deuincere, quod nõ fruſtra in me cõferes. Dulce eſt, inquit, Cicero officium ferere, beneficium ut poſſis metere. Sed nolo multis precibus tecũ agere, ne uidear diffidere tuæ liberalitati. Vale & me ama ut ſoles. Romæ.

Rogatiua ad ignotũ pro ſignis antiquitatis.

Poggius reuerendo patri Meoloiſio archiepiſcopo Florentino S. P. D.

CVm diutius mecum cogitarem præſtantiſſime pater, quonam maxime modo tuis erga me meritis ſingularibus aliqua ex parte gratias referrem, nihil ſane occurrit in quo uel minime portiũculæ tuorũ in me beneficiorum, quæ quidẽ maxima exiſtũt, poſſe uidear reſpondere. Quid ẽm mediocris ingenij uir minime opulẽtus, et hoc mediocri rerũ ſtatu quo fruimur, in eum

In hac epiſtola Vallã innuens.

eũ cõferre poteſt, qui ſua uirtute, uigilãtia, integritate, & ſumma in agendis prudentia ampliſſimam dignitatem, præcipuũ apud pontificem locũ, ſummum honorem, ſummũ in eccleſiaſtica repub. gradum fuerit conſecutus. Equidem præter meram uoluntatem nihil reliquũ mihi uideo eſſe conceſſum Cum meæ facultates ita in arctum cogantur. ut nihil ex eis te dignum queat prodire. Verũ cum à nobis amplius nil requiri debeat, q̃ quãtum animo atq; ope poſſimus contendere, poſtq̃ referendi beneficij ſublata eſt facultas, ſtatui in eo quod datur ſaltem grati animi ſignum aliquod per me ferre. Exilis quidem res erit; ſed tua in me quæ ſumma eſt beniuolentia rem paruam maiorem reddet ſua exiſtimatiõe, cũ pręſertim ab homine ſibi deditiſſimo proficiſcat. Scripſi dũ poſteaq̃ redij ad Curiã ex Britannis nõnullas epiſtolas, & alia quędã pro ut tẽpora ferebãt, quæ cohortatione amicorũ, qui propter ſuam in me affectionẽ aliquid in eis eſſe uel leporis, uel urbanitatis putant, coẽgi in paruũ uolumen, exiſtimãs ut ſi non doctis, at ſaltem rudiorib. aliqua in re me ſatis eſſe facturũ. Sunt enim uarijs de rebus quę paulo accuratius, reliqua uero ut plurimũ ex tempore parua admodũ diligentia id quod in eis conſpicit à me cõſcripta. Ea cum ſciam te cum ociũ ſuppetit à cõtinuis curis cupide ſolere legere, teq; illis intelligã admodũ delectari, quippe qui meis rebus à deo tribuas, ut etiam coram Põtifice legenda curaris, nolui deeſſe cupiditati tuę. Itaq; ſtatui hoc uolumen ad te mittere, tum ut ſit ueluti teſtimoniũ quoddam animi erga te mei, tum uero, quia ex tuo nomine adijciet uolumini autoritas quędam minime contẽnenda. Nam qui illud ad te deſtinatũ legerint, procul dubio exiſtimabunt aliquid ponderis ſibi ineſſe, quod fuerit dignũ nomine talis uiri. Suſcipies igit æquo ut ſoles animo munuſculum hoc à mente tibi amiciſſima profectũ, quod licet exiguo iudicandum uideatur, tamen tua commendatione maiorem ſuſcipiet dignitatem. Quoniam rerũ præſentium tum ex animo dantis, tum uero ex eius qui recipit iudicio perpendi maxime conſueuit. Vale, mei memor. Ferrariæ Idus Februarij.

Opus epiſtolarum eius collegerit.

Poggius Florentinus Antonio Cremonenſi S. P. D.

EST mihi frequens ac iocunda cõſuetudo cũ præſtantiſſimo patre ac dño meo Epiſcopo Laudenſi, quẽ ego obſeruo ac colo diligenter, tum propter morum ſuauitatem, tum propter cõmuniũ ſtudiorum coniunctionẽ. Eſt enim uir tum omni doctrinæ genere excellens, tum uero deditus ſtudijs humanitatis, à quibus ego non ſum alienus. Accedit ut mę quoq; diligat habeatq; loco filij, neq; me excipiat faſtu quodam, ut multi ſolent quos adimus, ſed ſumma cum humanitate ac beniuolentia, quæ res reddidit me ſibi admodum familiarem, cum & ego illum frequenter conueniam, ut ipſe me ueluti ſibi deditiſſimum complectatur. Is cum ſæpiſſime te multis laudibus interloquendum extulit, tum uero maxime nudiuſtertius, cum Leonardus & Carolus Aretini, Nicolaus de Nicolis uiri omnium doctiſſimi egoq; unà apud

apud Epiſcopum pranderemus. Nam te ſtudijs deditum eloquentiæ ſummo ingenio, ſuauiſſimis moribus, exquiſita doctrina præditum pluribus uerbis retulit, adeoq; in tua commendatione immoratus eſt, ut omnes ad tuum nomen excitaremur, diligeremusq; & cognitum & abſentem. Tanta eſt enim uirtutibus uis ut noſti, ut etiam ignotos in quibus ea cõmendetur, nos prouocet atq; impellat ad amãdum. Ego autem licet his quos retulit nulla in re ſim comparandus, æquabo tamen omnes affectione erga te & charitate. Quam ut cognoſcas, quamprimum exaraui ad te hos uerſus, tanquam uoluntatis meæ iudices. Ea eſt, ut te diligam deinceps, charumq; habeam, quod ut fiat mutuum te uehementer rogo. Vale.

Poggius Florentinus Bildeſtino archidiacono Vincon. S. P. D.

PAter chariſſime, ſilui tecum diutius quàm tua in me beniuolentia poſtularet, non quidem obliuione tui, nam ſemper animo meo infixus hęres, ſed quia nihil accidit in rebus meis quod magnopere tibi ſcribendũ putarẽ. Nunc uero cum magna in me mutatio facta ſit, uolui eam tibi notam eſſe, ut in ea re paulum mecum gaudeas, in qua ego plurimam uolũtatem animo & corpore percepi. Scis me hactenus incertũ quaſi uitæ curſum degiſſe, cũ neq; ſeculũ fugerem, neq; clerum ſequerer, cum tamẽ natura mea ſacerdotiũ ſemper abhorruiſſet. Inq; ea eſſem ætate ut aliquãdo mihi certa uiuendi norma capeſcenda eſſet. Decreui uxorem ducere, ut reliquum ætatis neq; in ſolitudine neq; in orbitate uiuerem. Itaq; licet ætati iam decliui, elegi mihi adoleſcentulam non ſolum forma egregia, ſed etiam uirtutibus his quæ in mulieribus laudantur præſtantem. Serius inquies quàm oportuit. Fateor id quidem ſed ſatius fuit aliquando quàm nunq̃, neq; ut ſapientes uolũt, unquam ſera eſt ad bonos mores uia. Potuit antea hęc fieri. Sed non eſſem nactus hanc in qua omnes curæ meæ requieſcunt, meis moribus, meæ naturæ maxime congruentem. Nihil eſt enim quod in ea requiram, ita ampliſſimis moribus dotata eſt. Qua in re maxime conſolor, & deo gratias ago, qui cum ſemper, tum in fine dilexit me, qui plus mihi tribuit quàm optaſſem. Cum igitur tuus in me amor ſit mihi notiſſimus, cumq; ego te maximi faciam, neceſſariũ mihi quodammodo exiſtimaui, te huius mei ſtatus facere certiorem, & conſolationis meæ participem reddere. Vale, & me Domino cõmenda, & reſcribe, de ſtatu Curiæ ſcies ab alijs. Florentiæ, die VI Februarij. *Vxorium ſcribit.*

Poggius Papæ refert actiones gratiarum de beneficijs ab eo collatis.

QVanq̃ ſanctiſſime pater, hoc nouũ in me beneficiũ tuum maius exiſtat, quàm ut uerbis ſatis tibi facere poſſim, conabor tamen (ne ingratus omnino uidear) aliqd tibi in pręſens gratiarũ agere, nõ prout męreť tua in me benignitas, ſed prout ingenioli mei facultas & tẽporis patiunť. Nã ſi uellem omnia ſermone cõplecti quæ ad agẽdas gratias tua in me magnificẽtia mereť nimis lõga, nec huius tẽporis habenda mihi eſſet oratio. Quid enim mihi ad præſens

præſens gratius, quid optabilius eſſe debet, quàm me tua beneficentia aſcri bi in numerum collegij ampliſſimi: deputari ad id exercitij genus, ex quo & amplam dignitatem, & uitæ ornamentum ſim conſecuturus? Hæc tua boni tate pater ſanctiſſime adeptū me eſſe profiteor, & ultra quàm dici queat ma gna conſolatione affectum. Pulchrum eſt enim ſuſcipere officiū, ex quo poſ ſis tibi & tuis nō ſolum honorē, dignitatem, ſed & opes honeſte comparare. At id perſæpe ab eis hominibus defertur, ut recuſare illud honeſtius quàm accipere putetur. Non enim beneficij qualitas, ſed quanta dantis cōditio ex timanda eſt. Nam gratiora ea eſſe debēt, quæ ſunt ab excellentiori Principe tributa. Itaq; cum ſciamus te eum eſſe, qui omnes ſuperiores Principes uirtu te & ſanctimonia ſuperares, qui ſemper dilexeris doctos & probos uiros, ma iorem immodum gratum mihi eſſe debet, à tua potiſſimū ſanctitate in hoc di gnitatis gradu me eſſe collocatum. Vellem pater ſanctiſſime eam eſſe in me dicendi agendiq; facultatem, ut & te pro tuis meritis digne cōmendare, & ti bi re ipſa gratias poſſem referre. Verum alterius mihi facultas ablata eſt, cū tua uirtus tanta ſit, ut omnium dicentium eloquentiam ſuperare uideat, al terius poteſtas, cum nihil mihi præter uoluntatem ad referendum gratiā ſu perſit. Veruntamen id quod poſſum diligenter pręſtabo, memorē ſcilicet a nimū quoad uita ſuper erit beneficij accepti, atq; ita in tua futurum poteſtate ut plane intelligas & corpus & hanc animam deditā tibi & dicatā eſſe. Deus qui eſt bonorū operum rectus iudex, retribuet pro me tibi pręſtetq; felicitatē perpetuā quā exoptas. Sed quoniā mihi ſemper tua beniuolentia & gratia o pus eſt, te ſuppliciter oro, ut me inter tuos ſuſcipias, & bene agētē ſubleues ac ſuſtētes. Ego ita inſtituā uitę meæ curſum, ita pure & iuſte tuebor munus mihi demādatū, ut merito lętari poſſis, me ad hoc genus officij aſſumpſiſſe. Vale.

Poggius Florentinus Aeneæ Syluio Cardinali Senenſi S. P. D.

Gratulatoria ſuper Cardinalatu.

CVm audiſſem pater mi reuerendiſſime, te factum eſſe ſanctæ Romanæ eccleſiæ Cardinalem, gauiſus ſum ſane maiorem immodum prout a mor in me tuus, & me erga te obſeruantia poſtulabat. Id uero maxime mihi fuit uoluptati, cernere eam dignitatem quæ maxima eſt in te collocatā, quæ non ambitu uel gratia, ſed uirtutum ſtudijs quęſita eſſe uideretur. Acce dit ad conſolationē meam & ſummam iocunditatē, quod uir eloquētiſſimus optimisq; artibus eruditus, fructum eloquentiæ & doctrinæ ſit (quod perra ro accidit) conſecutus. In quo gloriari quodāmodo mihi merito uideor poſ ſe, noſtri quōdam ordinis uirū, hoc eſt, eloquentiæ & ſtudijs & exercitio præ ſtantē, eo in ſtatu eſſe collocatum, ut ſuæ doctrinæ æmulos extollere, & eis pręſidio atq; ornamēto eſſe poſſit. Magnū profecto eloquentibus uiris ſuffra gium ex hac tua dignitate propoſitū eſſe uidet, cum ſint habituri ueluti cer tū refugium in quo illorū deſideria conquieſcant. Ego quidem primum tuā

tum

tum uero mea, tum eloquentium omniũ cauſa gratulor & exulto, te tam in inſigni loco poſitum, nõ ſecus ac ſi aliqua mihi proſpera fortuna acceſſiſſet. Et illum mihi diem illuxiſſe felicem puto, quod declaratus es Cardinalis, cũ palàm factum ſit, locum eſſe probitati & doctrinæ, & non ſemper neglectam iacere uirtutem. Quod uero ad me attinet, magnũ rebus meis exiſtimo eſſe fructum. Scio enim te maiori animo, ac promptiori diligentia curaturũ quæ ad me pertinent, quam hi quorũ mens & uoluntas remiſſior eſt in doctis uiris ſubleuandis. Sentiant alij quod uelint, uirum doctiſſimũ & ornatum uirtutibus neceſſe eſt doctos diligere ac bonos. Non mihi tamen tantũ arrogo, ut profitear me doctrina & uirtute prędıtum eſſe. Id dicam, dediſſe me operam quoad facultas tulit, ut non in poſtremos eſſem reijciendus. Nolo ut plures ſolent, cõmorari in tuis laudibus, aut meritis enumerandis, ne uidear (quod uitium procul abeſt à meis moribus) adulatoris officium aſſumpſiſſe. Hoc tamen profitear, tantę dignitatis tibi gradũ tanq̃ tuarum uirtutum pręmium fuiſſe tributum. Vale. Poggij tui memor. Florentiæ die 4. Ianuarij. Anno Chriſti M. CCCC. LVII.

Poggius Florentinus Aeneæ Cardinali Senen. S. P. D.

CVm quærerem aliquod epiſtolæ argumentũ Pater & domine mi reuerendiſſime, nihil ſane occurrebat quod aut mea ſcribere, aut tua ſcire maxime intereſſet. Et tamen cum ſcribere cupiã, recurram ad illud quod te ipſum credere arbitror, me penitus tuum eſſe, tibiq; ſatisfaciendi cupidũ, ſi qua in re mea tibi cura, ſtudia, opera, diligẽtia opus eſſet. Quamuis hæc mea pollicitatio inanis eſſe uidetur, cum rure habitem, ubi nec mihi quidẽ uideor ſatisfacere poſſe, ne dum alijs meam operã polliceri. Receſſi iam dudum cum familia ab urbe, declinandi morbi gratia. Vbi ſuffultus libris inter hos ruſticos aliquid mihi ſapere uideor. Legens tamen ſæpe mitigo ſolitudinẽ, quæ hoc tempore uidetur eſſe ſalubris. Sed in legẽdo aſſequor, ut minime uidear eſſe ſolus, ſed in præſtantiſſimorũ uirorũ cœtu, quorũ uocibus melior fio, & ab inani appetitu remotior. Verũ quod in primis ſcribi oportuit poſtremũ erit, ago tibi gratis quantas poſſum maximas pro literis, quibus meæ epiſtolæ tam eleganter, tam humaniter, tam amice reſpondiſti, atq; adeo ſuauiter & beniuole, ut ne filio quidem parens aliquis tanta charitate ac beniuolentia ſcribere potuiſſet. Hæc ſcripſi paucis, tecum materiam loquendi quærens, ne forte mea taciturnitate antiquæ erga me beniuolentiæ obliuiſcaris. Vale diu felix, & me ut ſoles ama. Die tertia Nouembris. Rure.

Poggius Florentinus uiro inſigni Gregorio Coriario ſedis Apoſt. protonotar. S. P. D.

OPtarem mi Gregori amantiſſime, ut libellus quem de nobilitate compoſui, anteq̃ à me eſſet æditus prior in manus tuas perueniſſet. Nam duo quæ amiciſſime admones, facile mutaſſem arbitrio tuo. Non enim ſum adeò pertinax in opinione, quin plus concederem tuę autoritati quàm meæ

ſententiæ. Nam cum in ſcriptis meis, quæ leuia & puſilla ſunt, ac cõmendatione indigent ſtudeam gratiam & beniuolentiã quærere, non fuiſſem adeo amens, ut cum ipſe fauore egeam, uoluiſſem doctiſſimorũ, mihiq́; amiciſſimorum uirorũ in me animum prouocare, aut aliquid cõmittere quo mihi iure ſuccenſere poſſent, & ſi qua in re ſe læſos exiſtimarent, cumulatam uicẽ redderent. Neq; præterea is ſum, qui boni uiri eſſe putem, per alterius obtrecta-

Excuſat ſeipſũ tionem & infamiam laudem petere. Vt uero planius perſpicias animũ in ſcribendo meum, quæ tibi non probant, nulla detractandi aut calumniandi cauſa à me dicta ſunt, ſed uera ex ſententia mea, quæ meo iudicio (falli autẽ poſſum) nullam merentur reprehenſionem. Sed tanta eſt doctrina & prudentia tua, tantus in me amor, ut plus tibi credam quam mihi ipſi, cum mihi perſuaſum ſit honorem meum æque ac tuum tibi eſſe chariſſimũ. Primum in uerbo factionis, quod in malũ trahi putas, inde non recte me culpes. Ego ẽm in uerbi ſenſu Titum Liuium ſecutus ſum ſatis copioſum atq; opulentum autorem latinæ linguæ, qui ſi culpam inſcitiæ meretur, facile patior errorem meum cum tanto uiro eſſe cõmunem. Ille enim in ſuis libris factionem tanquam ſectam in ciuitatibus & diuiſionẽ ſententiarum in re pub. ſcribit. Accidit enim in noſtris etiam pluribus Italiæ ciuitatibus, ut aut ſint in eis antiquitate, aut ſępius è nouo oriantur diuiſiones, quas recte antiqui factiones appellarunt, honeſto quidem uerbo, ſed quod diſſenſionẽ uoluntatum ſignificaret, cũ utriq; ſententijs diſſidentes, uoluntate tamen idem ſequerẽtur, ſcilicet ſuæ rei pub. utilitatem. Itaq; in primo tertiæ Decadis libro (ea eſt in manibus recentior) de Hannibale inquit: Literas igitur ad principes factionis Barchinæ pręmiſit. In tertio autem: Conſanus erat Trebius nobilis inter ſuos, ſed premebat eum Conſanorum factio familiæ per gratiam Romanorum potentis. Et paulo poſt: Hamilco factionis Barchinæ. Multisq́; præterea in locis, quos longum eſſet referre, hoc uerbo utitur, non in obprobrium aliquod gentis, ſed ad oſtendendas ciuitatum uarias ſectas, & domeſticas diuiſiones. Hoc idem & ſecta apud nos, & hæreſis apud Græcos deſignant, quæ uerba nonnullorum uſus deflexit à uero ſignificatu. Si poſuiſſem pro factione uel hæreſim, uel ſectam, quod recte & latine potuiſſem facere, aut ſi conſpirationem, quã

Conſpiratio. Cicero in bonã partẽ ſcribit, cõtradixiſſes quoq;, ac me uerbis male uſum dixiſſes, cũ neq; hæretici Veneti eſſent, neq; ſecta inter eos, aut aliqua cõſpiratio uigeret, quas plurimi in peiorem partem diducunt. Ego igitur cum ſcirẽ in Venetorum re publica nullam manifeſtam neq; factionem, neq; ſectam, idem enim ſentiunt omnes, diuiſio tamen ſit populi, & ea non parua à nobilitate, non factionem, ſed ueluti factionem ſcripſi, non ad culpam aut ignominiam ciuitatis, ſed ad oſtendendum id quod neq; tu inficias ibis, nobilitatem eſſe à reliquo populo ſeiunctam, eosq́; dici nobiles qui fungi poſſent muneribus ciuitatibus; cæteros uero uero etiam ſi Socratem, uel Platonem

ſapientia

ſapientia, aut Ariſtidem uel Catonem uirtute ſuperarent, ignobiles haberi.
Quod q̄ æquum aut uerū ſit, tuo iudicio relinquo. Nam quod factioſum ma-
læ ſignificationis uis eſſe, id ego aſſentior tibi. Sed nequaq̄ ſequitur ex eo, ut
factio propterea accipi debeat in malum ſenſum. Vinum quidem nullus ſanę
mentis reprehēderit, ut uerbū ſignificationis malę, at uero uinoſum omnes.
Idem de muliere, & capite dici licet, quorū denominatiua in deteriorem ſi-
gnificatum uertuntur. Quod autem Nonium Marcellum & Pompeium Fe-
ſtum in teſtes attuliſti, ſcias me multo pluris facere Liuij autoritatem, quam
illorum opinionem. Quanq̄ & Feſtus mecum ſentit, qui antea honeſtū id uo-
cabulum fuiſſe dicit. Et quę Saluſtij in Catilinę bello refert Marcellus ſcriptū
eſſe, nequaq̄ in eo libro quod in eo codice eſſe reperientur. Veruntamen ſa-
tis eſt mihi, quicquid illi ſeruari apud ſe dicant, me non ueterem & caſtam il-
lam (ut aiunt) quæ iam obſoleuit, ſed Titi Liuij temporis doctrinam fuiſſe ſe-
cutum. At uero ſecundum, quod quidē grauius eſt, in quo ſcripſi nonnullos Excuſat errorē
qui ob aliquod eorum inſigne facinus in rem pub. admiſſum, etiam ſi ſcelere
aliquo profuerunt, nobilium numero adſcriptos adſciſci ad munia ciuitatis.
Secus eſt atq; à me ſcribatur, idq́; falſum eſſe poteſt ut ſcribis, ſed nullo pacto
calumnioſum. Non enim quicquam calumniandi contra ampliſſimā atq; or-
natiſſimam ciuitatem à me dictū cogitatúmue fuit. Sed quia quæ à pluribus
olim intellexeram, uera eſſe exiſtimaui. Requires forſan teſtimonia aut eorū
qui id protulerunt, aut eorum qui ſcelere profuiſſe dicantur. At ego illos nō
teneo memoria, ſi quę etiam nomina occurrerent, tamen honoris gratia mi-
nime à me nominarētur, potiusq́; plane confiterer me erraſſe, quam ignomi-
niam alicuius cōiungerem cum mea defenſione. Sed attende quæſo, quomo
do ea uerba ponantur, & remittes paulum de iudicandi ſęueritate. Non dixi
ob inſigne ſcelus, ſed facinus, non qui ſcelere profuerit, ſed etiam ſi profuerit
ut nō id factū omnino fuiſſe, ſed potius fieri poſſe demōſtretur. Ita nulla in re
æditur exiſtimatio nobilitatis ueſtræ, cum etiam multa fieri à ſapiētibus poſ
ſint, à quibus illos uidemus abſtinere. Non ego reges & principes plurimos
eſſe à uobis ciuitate donatos, ſicuti & illi neſcio qui, memoria em̄ exciderunt
primū Herculem, deinde magnū Alexandrum ciuitate donarūt. Sed nō con
cedam illos à uobis nobiles eſſe factos, quippe cum plures eorū ſe affirmarēt
ueſtris ciuibus nobiliores. De illis meus eſt ſermo, quos (ut uerbo ueſtro u-
tar) gentiles homines facere prędicatis, quorum in numero neq; reges, neq;
principes quos cōmemoras ſe eſſe fatebuntur. At uero paulo amplius pro-
grederis quàm ratio poſtulet ſcriptorum meorū. Dicis ſceleratos homines
à uobis ſolere puniri. Id ego quoq; aſſentior, ſed tamē eos qui in ueſtram non
in alterius perniciem machinantur. Sed hoc quid ad rem noſtrā confert? Nul
lus tibi conceſſerit, ut qui ſcelus aliquod aliquando cōmiſit, dici debeat ſcele-
ratus, neq; qui aliquando iniuſte egit, iniuſtus. Poteſt quiſpiam ſcelere pro-

deſſe,neq; plecti ut ſceleratus,poteſt & ſceleratus qui nunquam nobis profuerit pœna affici.Nō audeo efferri plures qui olim noſtram rem pub.premio poſtmodū accepto,ſcelere adiuuerunt,ne cuius honorem offendam.Romanos,de quorum geſtis liberior eſt loquendi facultas, ſcimus premijs ſingularibus affeciſſe multos,qui etiam proditione patriæ rem Romanam ſubleuaſſent,neq; propterea Romanorum uirtus obſcurior euaſit.Si ueſtra res pub.ſecus agit,ſummopere talium uirorū uirtus laudata eſt. Ego mi Gregori, nihil ſenſi quod crederem ſpectare uel ad paruulam offenſionem tuæ ciuitatis.De ſcelere nihil mendacij cōfinxi,exiſtimans minime falſa quæ audieram fuiſſe, quod ſi factum nunq̄ fuit,neq; id ego affirmo, parum id affert præiudicij. Exemplum quod aliquod requiris, etiam ſi qua ſuppeditarētur,tamen mallem erratum fateri cauſæq; ſuccumbere, quam notam aliquam inurere cuiuſquā mortui,aut uiuentis famæ.Cupio uigilias meas quas cōmendationis gratia ſuſcepi,eſſe omnibus gratas,neq; uerti in obprobriū aut odium alicuius.Itaq; quæ tibi uident̃ emendatione digna,corrige arbitratu tuo,neq; enim in hoc ulla mea utilitas,ulla ſalus,ulla honoris contentio continetur. Quæ ſcripſi, ſunt edicta ad utilitatem cōmunem,& non ad aliquorum offenſionem. Tibi uero gratias permagnas ago pro tuo ſingulari in me beniuolentia,nam te uideo fauere honori meo,neq; uelle à me cōmitti quod poſſet uel reprehenſione,uel maliuolentia dignū uideri. Sed inter cætera tua ſcribēdi modeſtia atque humanitas fuit mihi gratiſſima,ut plane epiſtola tua tuæ uirtuti & ſuauiſſimis moribus conuenire uideatur. Vale & me ut facis ama. Florentiæ die octauo Aprilis. Anno 1 4 4 0.

Poggius Florentinus Iacobo Foſcaro S. P. D.

Ciriacus noſter Anconitanus Venetias uenturus, rogauit ut ad te aliqd ſcriberem, nullo em̄ modo ſine meis literis profecturum ſe dixit. Ego (quamuis nihil ſit quod ad præſens ſcribendum uideatur) tamen ut ſatisfaciam tum Ciriaco,tum meæ in te beniuolentiæ,idipſum nihil eſſe quod occurret ſcribendum duxi.Silui mi Iacobe tecum diutius quàm ferat mea conſue*Silētiū excuſat.* tudo,id accidit non obliuione tui,ſed tum occupationibus, tum incuria quadam & tędio ſcribendi.Sunt etiam ſenes,qualem iam me eſſe profiteor,in rebus agendis tardiuſculi. Grauis inſuper caſus quo te fortuna perculit,fratris ſcilicet amantiſſimi obitus, me continuit à ſcribendo,ne uel conſolando rei crudeſceret obductum iam tempore uulnus,aut nihil de ea re loquēdo,cum eſſet grauiſſima,parum amoris oſtenderem erga uirum amantiſſimum mei. Sed hæc diligentia reſarciri poſſunt,quamuis incipiam eſſe negligētiſſimus. Ego tuus ſum,ſi quid eſt quod me uelis ſcribere, efficiam profecto,ut cognoſcas Poggium tibi deditiſſimum. Commendo tibi Ciriacum doctum & bonorum ſtudioſum. Vale, & me ama. Ferrariæ.

Poggius

Poggius Florentinus uiro inſigni Andreolo Iuſtiniano S. P. D.

NOn reſpondi antea literis tuis, neq; tibi gratias egi pro muneribus quę ad me miſiſti, propterea quod Franciſcus Piſtorienſis qui ea detulit, adeo ſuis mendacijs, quæ plura ſunt uerbis mihi ſtomachum cõmouit, ut non poſſem quieto eſſe animo ad reſpondendum, præſertim cum de eo mihi ſcribendum eſſet, qui longe abeſt à boni uiri moribus, qualem eum eſſe exiſtimabam. Itaq; compreſſi calamum quoad refrigeſceret indignatio quã erga eũ concepi. Sed ne nunc quidem cõtinere manũ potui, quin paulum querar leuitatẽ hominis (ut uerbis leuioribus utar) ac uanitatẽ. Nam cum is olim in primo ſuo ad Gręciã acceſſu, multa mihi ſcripſiſſet, maria ut aiũt & mõtes pollicitus, cũ ſigna plura ad me ſe delaturũ promiſiſſet tua, ſuaq; pariter opera adinuenta, non ſolum poſtea non attulit ad me, quę totiens ſuis literis prędicaret quæcunq; tu ei tradideras mihi deferenda, ſed cum Sufretus quidam Rhodius ei cõſignaſſet tria capita marmorea, & ſignũ integrum duorũ ferè cubitorũ, quæ Franciſcus ſe ad me allaturũ promiſit, capita quędã dedit, ſigno autẽ me fraudauit, aſſerẽs id ſibi infirmo corpore è naui eſſe ſublatum. In quo ut cõijcio, manifeſte mentitus fuit. Non em̃ marmoris ſculpti Cathalani cupidi ſunt, ſed auri, & ſeruorũ quibus ad remigiũ utãtur. Capita uero illa quæ mihi tradi uolebas, non Cathalani ui aut ferro ſubripuerũt, ſed Florentiam ſunt comportata, quæ ille quibus uoluit donauit. Quæ cũ ego moleſte ferrem, tamen promiſſionibus ſuis credẽs, cum in Græciam rediturus eſſet, cupiebam enim præſentẽ iniuriam futuro beneficio compenſari, nihil de ea re ad te ſcripſi. Adde quod cum ille ſecum detuliſſet quædam capita impreſſa in cæra, aptiſſima ad obſignandum literas, idq; ſe tuo mandato feciſſe teſtaretur, ut aliquod elicerem quod ad me deſtinare cupiebas, non modo ſignũ non attulit, cum illum multis ad id uerbis hortatus eſſem, ſed alia inſuper promiſſione elu ſit. Primæ literæ quas ad me ſcripſiſti, capite quodã ſatis uenuſto erant obſignatę, quod ille nomine tuo mihi promiſit, cum ille nunc in aduentu ſuo (nouiſſimæ enim literę alio capite ſignatæ erant) nihil ſecũ tuliſſet. Dixit item te ſecundum ſignũ mihi ſi id cuperem traditurũ, quod idem etiam alteri promiſit. Capita uero quæ ad me per eum miſiſti, curauit ut Coſmo traderent̃, mihi ſimulãs, ſe ęgre ferrre quod in manus alterius deueniſſent. Coſmo uero q hic eſt, dixit ſe illis gratias agere quod illa accipere dignatus eſſet, et ſimul illi quoq; ſignũ quo epiſtolã obſignaſti, quod eſt Traiani caput, ſe daturũ operã dixit ut ſibi traderet̃. Itaq; uides quãta hominis huius ſit fallacia, quãta uerboſitas, quãta uerborũ officina. Scio ego, neq; hoc exprobãdi cauſa dico, quãtũ mihi Franciſcus debeat. Scio quæ mea fuerint in illũ officia, taceo beniuolentiã, charitatẽ, amorẽ, quo illũ ut uirũ bonũ cõplectebar, ut paulũ iſta abſterrere hominẽ debuiſſent, ne me totiẽs fallendo deciperet. At illũ non ſolũ prioris errati nõ pœnituit, ſed illud maiore fraude cumulauit. Reddidit tamẽ nũ

In Franciſcum Piſtorienſem.

miſma aureũ,cultellos,& itẽ munuſcula quę prędariſſima fœmina uxor tua, ad meã uxorẽ deſtinauit,quę fuerũt ambobus gratiſſima.Pro his ago tibi literis gratias,quandoquidẽ re ipſa nõ poſſum. Dona tua Põtifici me interme dio ſunt reddita,quę ille grato animo cepit.Diſpenſationẽ pro filia tua nubẽda ego ſolus procuraui feciq́ ut ſatisfacerẽ aliqua ex parte meritis in me tuis, pro ea uero nihil expenſum eſt.Reliquorũ uero quæ quęrebas,curã Frãciſco reliqui,ut ea procuret apud eos quos pluris q̃ me fecit.Sed niſi cito deficiam, reddã ei bñficiũ cumulatũ.Hæc quę ſcripſi uera eſſe ſicut Euãgeliũ puta, nulla in re mentior,ſcripta ſũt ex ipſius ore ueritatis. Si qua deinceps à me uelis, aut ſi quid amplius ad me mittere uolueris,nulla in re utaris opera,aut interceſſiõe Frãciſci,qui eũ pręſentẽ decipere nõ eſt ueritus,multo audacius fraudare abſentẽ non formidabit.Sum tecũ de eo pro ſuis operibus parciſſime locutus.Hæc ad te ſcripſi manu feſtina.Saluta lętiſſimã mulierẽ uxorem tuã,& ſimul filiam,meis & uxoris meæ uerbis.Ego mi Andreole tuus ſum. Vellem tecũ aliqd rerũ mearũ participare, ſed cui tradã neſcio. Scribas mihi ad quẽ Ianuæ ea mittere poſſim,qui illa curet ad te deferenda. Vale,& me ama. Vellem ego ſignũ aliquod aptũ ad ſignandũ literas,ſi quod habes ſuperfluũ uſui tuo,quod quidẽ egręgiũ ſit,rogo per amicitiã noſtrã, ut ullum mihi elargiri digneris,aliqua in re alia munus recognoſcam. Ferrariæ die 15 menſis Maij.

Cõmiſſorũ expeditionẽ ſignificat.

Poggius Florentinus Leonardo Aretino S. P. D.

OBlata eſt mihi mi Leonarde,inſulſi ac ridiculi hominis,tibi uero notiſſimi C. A. epiſtola quædam ſcripta ad te,quam ſtultus ille & mente inops cæſaream appellat.Eam cum legiſſem,neſcio riſu ne, an ſtomacho maiore cõmotus ſim, uidens & ueſaniã hominis, uerboſam loquacitatẽ, & impudentiam ſcribendi.Riſi quidẽ primo nõ mediocriter, hominẽ leuẽ,inſulſum atq; inconſtantem,tam uerboſam congeriem adeo inepte conglutinaſſe, ut quid dicat,' neq; quid ſcripſit ſciat,neq; qui legant,niſi diuinare uelint, queãt legere aut intelligere . Græca plurima latinis mixta, uerba inepta, latinitas mala,conſtructio inconcinna,ſenſus nullus,ut uera reſpõſa Phœbi ſubobſcura,aut dicta ſphingis eſſe uideantur,quæ pręter Sibyllam intelligit nemo. Indignatus ſum uero paulum,quod ſtultus ille quẽ nunq̃ ne uerbo quidẽ offendi,petulanter ac proterue in me impetũ faciat,ſcripſiſſe me inſane & temerarie dicens: quod Scipionẽ in quadam diſputatione inter me & Guarinũ nuper habita,prętulerim Cæſari.Rationẽ uero nullam affert ſuę ſententię,neq; Cæſarem ipſum laudat,ſed ſolũmodo putat ſummũ eſſe ſacrilegium contra Cæſarem loqui.Idq́ pro ratione ducit, quod ſecum ſentire ait quoſdã homines inauditos obſcuros,qui uiuant ne,an mortui ſint,Apollo eſſet delphicus conſulendus.Sed cum totam fabellã odioſam atq; ineptam uno ſpiritu decurriſſem,depoſito ſtomacho,animũ meũ ad riſum cõuerti,cõſiderãs quot mõſtra hominũ ſint,& quãta ſtulticia uerſet in terris, ut iam alter Hercules eſſet ab inferis

In cuiuſdã inſulſam epiſtolã

ab inferis excitandus ad perdomanda hæc prodigia quæ non uerbis opprimenda ſunt, ſed claua & fuſtibus caſtiganda. Sciebam C. hominem eſſe loquacem, ſtolidum, uerboſum, & tanquam moleſtam cicadam auribus hominum perſtrepentem. Sciebam eum indoctum, dicacem, & ueluti ſcurram quendam infeſtum, uagum, atq; inſtabilem, tanquam Scytham nullā habentem neq; animi, neq; corporis quietē, qui in latino ſermone ſæpiſſime ut puerulus labitur, nulla in re doctus, præterquam inani uerborum iactantia & ſono. Sed tamen non credebam adeò progreſſuram dementiam ſuam, ut etiam in me uellet incurſare. Eſt profectò maximus omnium morbus ſtultitia, qua qui laborat, parum diſtat à beluis. Quis unquā opinatus eſſet hunc barbatum ſatyrum bellum mihi ſine cauſa indicturum, pro Cæſaris mortui cauſa, qui ne ſe uiuum quidem tueri poteſt famelicus mendicus, & ære alienò uiuens? Atqui hunc ſi Cæſar uiueret, pro eius ſtultitia ueluti abiectum ſeruum ad beſtias deputaret. Vir doctiſſimus Guarinus noſter, cum contra me cauſam Cæſaris ſuſcepit, aliqua uerborum moderatione uſus eſt. At uero hic muſca importunior, moleſtior culice, indoctus, inſulſus loquax, inſanum me, dementem, temerarium exiſtimat quod uideor ſentire contra inſtitutorem, ut ait monarchiæ, quam neceſſariam putat ad regimen gentiū, laudans Imperatores, & remp. Romanorum uituperans. Quid huic aſino reſpondeas bipedali tardo atq; incompoſito, nato ad ſeruitutem? qui eſſet non uerbis, ſed baculis coërcendus. At hic me quōdam amicum ſibi fuiſſe dicit, ac ſi maxima à me ſit iniuria affectus quod contra Cæſarem ſcripſerim pro laude Scipionis. Sed dij boni quàm ridicule ſuā hanc contexuit loquacitatē. Fingit ſomniaſſe ſe redeuntem è Græcia, ex qua leuitatem & inſaniam aſportauit, atq; in ſomnis aſtitiſſe ſibi muſas neſcio quas, ac contra me pro Cæſare locutas. Deinde miſſum ad ſe ab Ioue Mercurium, qui Cæſarē tueretur, & fuiſſe illum eloquentē, prudentē, humanū, & multa præterea doceret de his quæ olim à me ſcripta erāt. Verbum nullum, tota cōfictio ridicula & ſomnijs C. digna, qui ſi ea nocte paulū quid plus bibiſſet, ipſe in cœlū ad Iouē ipſum aduolaſſet, non Mercurium ſtulticię ſuæ finxiſſet nuncium. Sed errauit aſpectu paulum homo ueſanus graui oppreſſus ſomno. Quas enim muſas putauit, corniculæ & ranæ extiterunt, quarum alteræ coaxantē illius loquacitatem, alteræ mentis uertiginē repręſentabant. Nam quid ſtulto illi cōmune cum muſis, qui nihil niſi garrire nouit imperitiſſimus omnium qui uiuant? Orpheum ſe aut muſęum extimauit, ad quem muſarū chorus tanquam ad Aiacem ſuū proficiſcerentur. Iouē præterea minus ocioſum, cui magnæ curæ eſſent fanatici hominis ſomnia. Recte tamē per ſomnū muſas ſecum locutas ſimulat. Si enim ad hominē uigilantē uerba feciſſent, aliquid forſan ab eis diſcere potuiſſet. Nunc cum nihil literarum ſciat, cum ſit omnium quos norim ſtultiſſimus, quicquid nouit, cum parum id exiſtat, rectiſſime ſomnū id teſtatur.

Ridicula repreſsio ſtultitiæ.

Et ne homines fraudet homo liberalis, ipſe etiam hoc literis mandauit. Nunquam quicquã uerius aut ſcribere, aut loqui potuit C. quã ſe ſomniare cum ſcribit, aut loquitur. Que cũ uere ſomnia ſint leuia & C. digna, indigniſſima ſunt quibus reſpondeat. Hęc uero poſt riſum ad retundendam illius petulantiam ad te ſcripſi, ut tu quoq; rideas, ſi epiſtolam quam circũferre ad oſtentationem cœperit, ad te deſtinauit. Vale. Ferrariæ pridie Cal. Aprilis.

Poggius Florentinus Ioanni Spelmbergen. S. D. P.

COnfiſus dudum non eloquentia, quæ nulla in me eſt, ſed tua humanitate atq; in me beniuolentia, miſi ad te diſputationẽ habitam nuper à me cum Guarino noſtro ſuper Scipionis Cæſarisq; præſtantia, quam tibi placuiſſe ſummæ eſt mihi uoluptati. Sed uide ne tuus amor fallat iudiciũ quod fers de rebus meis. Vereor ne tua affectio erga me amplius ſentire te cogat, quã ueritas patiatur, gaudeo tamẽ ſi qua in re ſatisfacerem tibi. Neq; eſt opus ut te excuſes tarditatis in ſcribendo. Semper fit cito, quod fit bene, neque uero eiuſmodi res erat ut feſtinationẽ poſtularet. Epiſtola tua hodie mihi fuit reddita, & is qui attulit ſe poſtridie receſſurũ affirmauit. Rogaui tamen ut rediret, nam ſi quid eſſet ocij me promiſi tuis literis reſponſurum. Sumpto itaq; calamo manu feſtina hæc ad te exaraui, ne rediret uacuus. Aliàs ad te ſcribam pluribus. Si amplius temporis fuiſſet, feciſſem tranſcribi aliquas epiſtolas, quas ſpero tibi non iniocundas fore. Sed ſi quis denuo ad nos ueniat, facito ut mecum loquatur, parabo interim aliqua quæ ad te deferantur. Vale. Ferrariæ 2 Maij.

Poggius Florentinus Guarino ſuo. S. D. P.

HOdie accepi à te literas, & ſimul à doctiſſimo uiro Ioanni Spelmbergen, cui reſpondi paucis uerbis, quoniam pluribus ſcribendi tempus non dabatur, cum is qui attulit literas, diceret ſe in poſterum diem diſceſſurum. Itaq; & tecum ero breuior quàm uellem. Feciſti rem mihi gratiſſimam qui reddidiſti libellum meum Ioanni. Quod uero peſtis cauſa fuit cur tardius traderetur, parendum fuit temporis iniquitati. Neq; tamen in hac tarditate aliqua iactura facta eſt, quare nulla opus eſt excuſatione. Quod ſcribis eſſe nonnullos mihi amicos uiros graues ingenio & doctrina præſtantes, eſt mihi etiam atq; etiam ſumme gratũ, uellẽ ut id meis meritis tribui poſſet. Sed totum proficiſcitur ab eorum beniuolentia, qui mea pluris faciunt quàm ſit æquum. Gaudeo tamẽ quęcunq; eius rei cauſa ſit, me diligi à multis, cũ nihil ſit in hac uita præſtantius quàm id agere, ut multorum beniuolentia dignus eſſe uidearis, quod egregie uirtutis ſignũ eſſe conſueuit. Sed quãuis nulla in me uirtus exiſtat, lætor tamẽ habere aliquã de me uirtutis opinionẽ, cum id & ad laudẽ cõferat, & ſit ueluti incitamentũ, ut tales conemur euadere, quales eſſe exiſtimamur. Sed hæc hactenus. Scripſi hæc manu feſtina, ut potius pauca ſcriberem quàm nihil. Vale mi ſuauiſſime Guarine. Ferrarię 2 Maij.

Philippus

Philippus Maria Dux Mediolanis, eruditiſsimo uiro amico noſtro dilectiſsimo Poggio cum Florent. ſecretario apoſtolico. S. D. P.

EX quorundam noſtrorum relatione fidelium intelleximus eruditiſſime uir, amice noſter dilectiſſime, ſæpenumerò te quæſtum extitiſſe, Florentinos ciues à nonnullis impudenti quadam & ſatis proterua appellatione cœcos dici, eamq́; probatiſſimis & optimis uiris falſo inſcripti nominis infamiam, à nullo melius quã à dignitate noſtra poſſe deleri. De qua laudabili profecto aſſertione & uoluntate tua non mediocrem uoluptatem læticiamq́; ſuſcepimus, cum nihil à te niſi ſyncera & recta ratione, niſi prudenti, maturoq́; conſilio credamus iudicari. Et profectò ea digna ſapientia & uirtute tua extimatio uidetur eſſe, quæ non minus dignitati noſtræ pro mutua inter nos beniuolentia, quàm ciuium illorum claritate uideatur conſulere. Quid enim laudabilius, quid honeſtius, quàm eam nos potiſſimũ impendere operam, ex qua optimorum omnium, & in primis amicorum noſtrorum fama reuiſcat? Quid etiam iniquius, quam eos falſis inquinare rumoribus, quorum fides, pietas, integritas omni deniq; in re prudentia ſpectata eſt? Tuam igitur erga illum florentiſſimam ciuitatẽ, ſingularesq́; cõciues tuos charitatẽ, nec minus extimationem dignitatis noſtræ cõmendamus, laudamus, admiramur, & ita nos animatos in futurum pollicemur, ut quotidie magis hoc animo noſtro ponderemus. Cæterũ ut ad ipſum rem accedamus, nõ immerito nobiſcum ſoles indignari, tantam apud ullos uanitatis ualuiſſe opinionem, ut Florentinos ciues non noſtra ſolum, ſed cunctorũ fermè ſententia doctiſſimos, cœcos auſint appellare. Quanquam id ex inuidia quadã magis quàm ulla aut ratione, aut ueritate putemus contigiſſe, ut clariſſimis uiris tantopere nonnulli conentur illudere. Quis enim adeò omnium rerum ignarus queat reperiri, qui cum urbis illius pulchritudinẽ, ornatum intueatur, tum ciuium moderationem, prudentiamq́ue intelligat, eos cœcos arbitretur, à quibus ſingula tanta ratione ac diligentia regi ſoleant, ac nõ potius ſeipſum non oculis modo, ſed ingenio captum ſentiat? Nos enim qui nulla affectione, nulla inuidia aut maliuolentia ad iudicandum adducimur, tantum abeſt ut eos cœcos arbitremur, ut omnium prudentiſſimos & oculatiſſimos potius eſſe fateamur. Nam ut paulo altius ſermonem repetamus, quęnam urbs memoria noſtra quibit reperiri, quæ prôſperis in rebus æquitatem ac moderationem, in aduerſis fortitudinem Florentino populo parem uiſa ſit pręſtitiſſe? Non enim priuatim duntaxat huic uel illi ciuitati beneficia contulit, ſed uniuerſę ſimul Italię tranquillitatẽ, ac pacẽ impendere conatus eſt. Cuius rei cũ multa ac præclara extent monimenta, illud uel in primis admiratione uidetur eſſe dignũ. Quippe cũ maxima & grauiſſima bella cũ maioribus noſtris geſſiſſet hic populus, adeò aduerſus omnium uires indefeſſum ſe pugilẽ pro libertate ſua pręſtitit, ut cunctorũ bellorum ſemper idem finis illi fuerit,

Florentinos non cœcos eſſe

tuta

tuta Italiæ pax, & ſecura tranquillitas, nec unquam cum ſociorum ſuorum iniuria imperiũ ſtuduerit perire. Qua in re tanta ab illo humanitas pietasq́ erga me pupillum adhuc, & ſcutum noſtrum maliuolorum quorundam ſug geſtione ruentem oſtenſa & obſeruata eſt, ut diuini illius beneficij memoriam, nulla ex animo noſtro exceptura ſit obliuio. At uero ꝓximo bello, quod à nobis pro gloria & dignitate ſolum cum Florentino populo geſtum, quanta ab illo diligentia, autoritate, conſilio, prouidentia conatibus noſtris occurſum fuerit euentus docuit, ut hæc unica urbs quaſi iure quodam gentium libertatem uendicaſſe, nec ulla aut inimicitia, aut maliuolentia, ſed pro gloria nobiſcum putetur contendiſſe. Nempè ſi uniuſcuiusq́ officium eſt patriam tueri, & libertatem propriam defendere, quis Florentinos ciues accuſet, aut odio dignos cenſeat, qui ita ſe ad reipublicæ tutelam contulerunt, ita in hoſtes fuerunt animati, ut nihil impie, nihil auare, nihil cõtumelioſe credantur egiſſe? Sed totis Italiæ ſuorumq́ fortunis penſitatis, odia ſemper cum armis poſuere, nec ſecus priſcæ ac Romanæ probitatis ueſtigia imitati, à qua originem duxiſſe referuntur, illius claritatem uideantur æmulaſſe. Hæc nobis profectò non cœci ac hebetis, ſed uigilantiſſimi prudentiſſimiq́ cõſilij uidentur eſſe ſigna. Siquidem optimarum rerum notionem non uulgi opinione, ſed conſilio, prudentia, autoritate metimur. Illa uero non minore laude putamus celebranda, quæ domi & in pace ueſtra in rep. magno in honore ſemper fuere. Semper enim in illa conſilij grauitas fuit, integritas, continentia, minima alieni ambitio, ſui diligens cuſtodia, amicorũ charitas, profugium omnium bonorum, tum artium liberalium ſtudia, talis deniq́ moderatio, ut nihil potius quàm Italiæ pacem dare, afflictos tueri, ſuperbos cohibere, & fidem omni auro utilitatiq́ anteferre, ſanctiſſimus ſenatus ueſter putetur cogitaſſe. Quid de religionis cura & templorum ornatibus referam? in quibus adeò urbs ueſtra creditur excellere, ut cum nõnullæ Italiæ urbes una aut alia in re habeantur præclaræ, hac ſola maxime non inferiores tantum, ſed barbaræ quodammodo cenſeantur eſſe. Hæc autem cum omnibus nota ſint, ad eximiam ueſtræ ciuitatis laudem non putamus reticenda, quanquam multa à nobis breuitatis cauſa cõſulto omiſſa ſint. Sed hæc ipſa recenſere uiſum eſt, ut omnibus plane notum fiat, nõ cœcos, ſed occulatiſſimos (ut prædiximus) huiuſmodi fore ciues, à quibus non præſentia ſolum, ſed præterita ac futura conſiderari ſolent, & qui ex omnibus quæ ad tranquillitatem ac pacem præcipue conducant nouerint eligere. Tales igitur nos uiros nõ amabimus, non amplectemur, non in delicijs ſumus habituri, non ſupra omnium ingenia uidere confitebimur? Nos quidem illos ut dignum eſt, omni cura, diligentia, amore proſequemur, quantoq́ maior ob gloriam cõtentio belli nobis cum illis fuit, tanto beniuolentiæ charitas obſtrictior, & fides indiſſolubilior ſemper erit, ut nihil tam magnum aut arduũ excogitari queat, quod ab eorum

Florentinorum laus.

fraterni

fraternitate & beniuolentia amplius poſſit auertere, cũ antiquior apud nos uirtutis honos ſit, quàm Imperij aut diuitiarũ ulla cupiditas. Quamobrem eruditiſſime uir nihil eſt quod huiuſmodi rumores magnifacias, aut quidpiam inſipientum uoces ad laudem aut uituperationem exiſtimes conferre. Ea demum uera laus eſt, quæ à laudato uiro proficiſci ſolet. Vnica clemẽtiæ & uirtutum operatio laudem promeretur. Verba autem ſi nihil amplius quàm bonorum calumniam præ ſe ferant, cõtemnenda ac nullius momenti habenda ſunt. Nos autẽ omni cura diligentiaq́ præſtabimus, ut tuam iſtam de nobis extimationem quàm gratiſſimam noſtræ dignitati fuiſſe intelligas, nec minus conciuium tuorum amicitiam ac fraternitatem amplectentes, totis uiribus augemus, ut eorum benefacta in lucem prodeant. Ad quorũ quidem non laudem ſolum, ſed utilitatem ac protectionem ſtatus, rerumq́ ſuarũ, perſonam, opes, facultates deniq; (quo nihil antiquius nobis eſt) inconcuſſam fidem pollicemur, & omnia ipſis grata offerimus læto corde, diſpoſiti quæcunq; facere ex quibus honos decusq́ ſuccedat florentiſſimę urbi ueſtræ, cuius ſolidam ac felicem exoptamus libertatem. Vale amice noſter dilectiſſime. Ex caſtro noſtro Portetenis quinto Calend. Auguſti. 1438. *Laus uera.*

Illuſtriſsimo principi domino Philippo Mariæ Anglo duci Mediolan. Poggius Florent. S. D. P.

NIſi uererer adulatoris nomen, à quo ſemper abhorrui, præclariſſime ac præſtantiſſime Princeps, laudarẽ pluribus uerbis egregiam tuam profectò quàm mecum uteris in ſcribendo humanitatem. Quid enim humanius, quid benignius fieri aut excogitari potuit, quàm tantum ac talem principem ſeculi noſtri præcipuũ lumẽ ac decus, in quo priſca illa uirtus ac probitas Italorũ relucet, ultro ſcribere ad uirũ puſillum, ignotũ ſibi, nullis præſertim literis prouocatũ. Equidem tanto magis hæc tua humanitas atq; animi æquitas extollenda eſt, quanto eam excellentiori in dignitate collocatam uidemus. Sunt qui humiliori in loco conſtituti, etiam compellati literis, ſcriptores co ntemnunt ac ſcribere inferioribus dedignantur. At uero tua pręſtans uirtus & excellens quædã animi magnitudo uerbis ſolũ meis admonita tantum mihi ſcribere dignata eſt, ut ipſis literis me collaudare, patriã laudibus extollere, & ſuũ erga illius ſtatũ & cõmoda egregiam mentis affectionẽ ſcriptis notam eſſe uoluerit omnibus, ad oſtendendũ, ſi quis ſecus ſentire uideretur, quam ſyncerus ſit erga nos animus tuus, quàm prõptus ac firmus ad mutuã beniuolentiã atq; amicitiã conſeruandã. Quod eo mihi fuit iocũdius legere, quo plus fidei, roboris atq; autoritatis ſcripta quã uerba ſolẽt hominibus afferre. Gratũ extitit mihi, laudari abs te Principe omni laude ornatiſſimo, cuius iudiciũ apud omnes magnũ pondus habet. Sed illud multo mihi gratius atq; acceptius fuit, animus uidelicet quẽ ad meam remp. oſtendiſti. Nam cum exquiſitis uerbis Florentiam urbẽ adeò grauiter copioſeq́ laudaueris, *Gratulatur Principis humanitati.*

ut nihil

ut nihil ferè amplius ab homine amiciſſimo dici potuiſſet, maximum erga eam uideris beneuolentiæ teſtimonium præ te ferre. Adde quod nō ſolum laudes noſtras proſequeris elegantiſſime, ſed etiam tuum in nos amorē pro fiteris, tuerisq; nos ueluti propria in cauſa ab eorum uulgo, qui cœcos appel lant Florentinos. Hoc mihi maximum præſtat ac præcipuam uoluptatem, quandoquidem has literas exiſtimo ad me miſſas tanquam certiſſimum pi gnus amoris erga nos tui. Non enim ad adulandū, (quid enim minus egre gium Principem decet, aut quæ in uitio adulationis ineſſet utilitas?) à te re ferri iſta iudico, ſed ad demonſtrandum quis ſit tuus animus in populum Flo rentinum. Neq; enim tam ornate, tam copioſe ſolemus laudare atq; extolle re uerbis eos, à quorum utilitate & commodis mens noſtra eſt alienior. Itaq; ea uere, & ex animo à te ſcripta eſſe confido, & quod literis polliceris, ipſo opere comprobaturum. Fuit olim inter maiores tuos & Florentinos ciues plurima de gloria & dignitate contentio, quos inter non odio aut crudelita te certatum extitit, ſed de præſtantia & laude dimicatum. Factum eſt id pa ſsim poſt obitum excellentiſſimi atq; omni laude digniſſimi Principis patris tui, cum ruente ad bellum, & ſeipſam ſæuo Marte conficiente Lombardia, Florentini ſemota bellorum cura, paci & ocio cōſuluerunt. Et cum ad delen dum Imperium prǽclari tui generis & ſanguinis ſæpius inuitarentur, tamen quia nullis odijs, ſed pro libertate tantum ſua cum patre tuo cōcertauerant, ſecuri rerum ſuarum, quieuere ab armis, ſatis ſibi eſſe factum arbitrantes, ſi procul à belli ſuſpitione libertate ſua potirentur. In te autem nedum odium ullum non oſtenderunt, ſed etiam antiquos diſcordiarum frutices uera pace & fœdere excindere uoluerūt. Bello quidem quo Ianuenſes ſubegiſti, tu ipſe ſcis, nulla conditione impelli potuiſſe Florentinos, ut tuis aduerſarijs opem ferrent, quamuis multi ad impediendā tuam uictoriam hortarentur, plures uero id eſſe utile iudicarent, tanta erat nobis ſeruandi fœderis & pacis poti undæ cupido. Itaq; ipſis, ut aiunt, manibus cōprehendere potes, nihil aliud reſpicere, nihil aliud referre noſtras cogitationes quàm pacē ac libertatis tu telam. Eſt enim fermè rerū omniū publicarū raro quenquam bello laceſſere, prouocatæ ut plurimū & ui coactæ ad arma deſcendūt. Nam cum reſp. mul torum arbitrio gubernetur, multitudo aūt quietē appetat & tranquillitatē, impulſa & neceſſitate potius quā uoluntate bella ſuſcipit, & aut pro ulciſcen dis hoſtibus, aut iniuria propulſanda. Sed accidit fatalis quidem motus tem porum, ut arbitror, & maioris cuiuſdam Principis culpa, qui per noſtras ca lamitates ſuam potentiam augeri cupiebat, quo non de tuis aut noſtris opi bus, ſed de fide & dignitate certabatur, & cum uterq; pacem optaret, tamen eius quem dixi opera bellum pro pace formidantis, concordiam ab utroque appetitam diutius impediuit. Secuti ſunt deinceps uarij diſſenſionū fluctus inter nos, quibus tum omnibus ſatis aperte perſpicere licuit, nullo tui odio,

Reſp. omnis paci intenta.

aut

aut maliuolentia pugnaſſe tecum dudum Florentinos, ſed tutandæ ſolū cauſa libertatis, cuius poſſeſſionem omni ope defendendam ſemper uiri doctiſſimi cenſuerunt. Quod ſi quibus chara & dulcis eſſe libertas debet, Florentino certe populo decet eſſe gratiſſima, apud quos (obloquantur maliuoli atque inuidi quantum libet) eſt ſolida ueraq; libertas. Non enim unus, aut alter imperat, non optimatum aut nobilium faſtus regnat, ſed populus æquo iure accitus ad munia ciuitatis. Quo fit, ut ſummi, infimi, nobiles, ignobiles, diuites, egeni communi ſtudio conſpirent in cauſam libertatis, proq; ea conſeruanda nullos effugiant ſumptus, nullos labores, nulla diſcrimina reformident. Nihil deniq; tam durum atq; arduum uideatur, quod non ſubeundum ducant, ut gaudeant accepta à patribus libertatis hæreditate. Omnibus qui modo ciuis nomen tueri poſſunt idem impetus eſt, idem ardor, ut ſalutē patriæ defendant. Cuius incolumitatem optare, commoda appetere, pericula amouere & diuino & humano iure homines cogantur. Huius propugnatores omnium ſermone celebrantur oppugnatores, nec omnium gentium memoria damnauit. Atqui certus ſum te olim nobiſcum non ad libertatem delendam, ſed pro tuendo honore & dignitate ut ſcribis contendiſſe. Nam ſi quis ea eſſet immanitate, ut laudem ſibi quæreret ex noſtra oppreſſione, uiam ueræ laudis ignoraret, uiuus odio mortalium omnium, & mortuis exeeratione digniſſimus. Quis enim non omnium ſeculorum obliuione damnandus eſſet, qui gentis Hetruſcæ decus, magnum Italiæ ſplēdorem, hanc uirtutis æmulam libertatē appeteret extinguere. Laudatur bello ac pace uirtus Hetruriæ atq; amplitudo omnibus tum græcis literis, tum latinis, emanauit tamen eius nomen & gloria ob res magnifice geſtas etiam ad exteras nationes. Sed ab eorum geſtis & uirtute nequaquam Florentini ulla ex parte degenerauere, quin potius partam à ſuis maioribus nobilitatem & laudem pro uiribus auxerunt. Sunt in Italia plurimæ præclare urbes atq; magnificę, ſed nulla uidetur nobis neq; acumine ingenij, neque doctrina, neq; ſapientiæ ſtudijs, neq; ciuium prudentia, neq; moribus, neq; ullo uirtutis genere pręferenda. Nam ſi quæ uirtute, uel humanitatis ſtudijs, uel omnium diſciplinarum doctrina, uel agendorum prudentia, uel fide, uel pietate in Italia clarue runt, præcipuum inter eos locum (pace cæterarum dixerim) ſibi uendicant Florentini. Hæc omnia accepta referimus à ſola libertate, cuius diutina poſſeſſio ingenia noſtra ad uirtutis cultū erexit atq; excitauit. Quanta igitur lætitia, quanta conſolatione, quanta mentis alacritate me affectum tuis literis putas, cum ipſis oculis cernere uidear, ſingularē quam ad ſtatum noſtræ patriæ geris affectionē, cum te Florentinos omni diligētia & amore ut dignum eſt proſecuturū ſcribas, cum pro noſtra utilitate & ſtatus protectione opes, facultates, perſonam inſuper pollicearis, cum ſit nihil futurum (ut uerbis utar tuis) quod tuum animum à noſtra fraternitate & beniuolentia poſſit

Patriæ defenſio.

Florentia præſtantiſſima.

auertere, quæ talia ſunt, ut uota mea tuis uerbis exuperari quodammodo ui deantur. Adeò igitur conſolor uerbis iſtis, tantum tuæ oblationes mihi fiduciam præbent, ut proculdubio ſperem nos tua opera in diuturna quod ſolum cupimus pace quieturos. Etenim ſimultas ad beneuolentiam, diſſenſio ad concordiam, diſcidia ad uirtutem, bellum ad pacem conuerſa, mihi perſuadent, nihil tam poſſe emergere quod immutare queat tuam ſanctiſſimam uoluntatem. Qua in re dabitur à nobis diligentia & ſollicitudo, ut tibi & reliquis innoteſcat noſtrum ſeruandæ pacis deſiderium. Hanc quidem bello ſemper priorem duximus, dummodo procul ab inſidijs eſſe uideretur. Loquor hoc apud te liberius, inuitatus tua in ſcribendo humanitate, atq; eo in his uerſor libentius, quo eloquẽtius à te laudari uideo Florentinos ob defenſam ab eis hactenus libertatẽ. At uero ſincere exiſtimo, ſancte & omni cum fide ac pietate te quæ ſcribis effecturum perinde atq; à te dicuntur. Etenim ſi boni Principis atq; omni laude cumulati, qualem te eſſe uolumus, eſſe ſapientes putant, beneficia & placabilitate honorem & gloriam quærere, ſe malle diligi quàm timeri, ſi potentiam à Deo conceſſam ad hominũ ſalutẽ, non ad perniciem uertere, ſi odia ad charitatẽ, hoſtes ad amicitiam flectere, quemadmodum tuipſe paulo ante præclaro exemplo docuiſti, ſi quietẽ & ocium tumultui anteferre, certus ſum equidẽ te Principem omniũ qui uiuant ſapientiſſimum, exquiſita ope atq; opere enixurum, ut pax diuturna inter nos uigeat, ut nulla tuorum culpa nouarum diſcordiarum aut belli ſuſpicionũ cauſæ exoriantur, ut aliquãdo à diutinis bellis quibus iam diutius quàm æquum erat Italia conquaſſata eſt, conquieſcamus, ut ocio & tranquillitate, quę ſemper appetere profeſſus es, per opus tuæ prudentiæ potiamur, ut iactis amicitiæ inter nos fundamentis molẽ ſuper ędifices inuiolabilẽ atq; incõcuſſam.

Pacis affectio. Nos quippe obliterata omniũ ſuperiorũ memoria bellorum, depoſita prioris temporis ſollicitudine, præteritarũ rerũ obliuione ſumpta, curam, mentem, conſilia, animum deflexımus ad fruendam pacẽ, nihil aliud quærentes, nihil aliud petentes niſi quod bonorum ciuium eſſe debet, ut in libertate noſtra cum ocio & in dignitate uiuamus. Eandem mentẽ cum tibi quoq; ineſſe aſſeueres, compotes uoti nos tua reddet prudentia, ut pace mutua communibus incrementis reuiuiſcant Italorum uires, & ad priorem gloriam reuertantur. Quamuis autem minime neceſſarium uideatur hortari tuam excellentiam ad eum uitæ curſum, ad quẽ te uideo tua ſponte adeò accenſum ut hortatore non egeas, tamen charitate patriæ ac pacis cupiditate motus, te hortor, rogo, & per eam fidem quam mihi tua uerba præſtant obſecro atq; obteſtor, ut pacis animum ſumens, eam ciuitatem quæ tecum olim omnem inimicum animũ depoſuit, quæ tibi aliquando fauit, qua cum tibi ſanctiſſimum fœdus quondam fuit, quàm nunquam uoluntarie tecum pugnare reperiſti, ornatam, auctam, atq; amplificatam tua indulgentia uelis, ut eos qui fidem

patriæ

patriæ ſeruant, ſperes tuis quoq; rebus futuros eſſe fideles, utq; illos qui nihil tuorum appetunt, quin potius libertate ſalua pręclarum te atq; ampliſſimum cupiunt, cõcupita pace, deſiderata quiete, exoptato otio frui gaudeas. Quę cum egeris, acturum uero confido, eam quæ pręclaris principibus ſcimus famam & gloriã adipiſceris, firmam quidẽ & nullis ſeculis defuturã. Ego, tu modo uoluntatẽ meam confirma, tuorũ operũ & laudis pręconẽ quendam me futurũ profiteor. Et quãuis parũ ingenio ualeam, minus uero eloquẽtia, tamẽ doctioribus atq; eloquentioribus ſcribendi occaſionẽ pręſtabo. Vale Princeps inclyte, & me in tuorũ numerũ aſcribe. In terra noua Die 15 Decẽ.

Poggius Florentinus Coſmo de Medicis. S. D. P.

QVoniam mi ſuauiſſime Coſme, te olim patrijs pulſum laribus abſens literis ſum conſolatus, nunc quoq; cum ſis decreto publico reuocatus in patriã, præſenti tibi gratulari præſenti hac epiſtola inſtitui, ut mœroris præteriti, quo & ipſe particeps fui, memoriam præſentis gaudij modeſtia conſoletur. Et quidẽ neceſſitas dum cogit, ut quod ſermone agi nequibat, ſcribendi officio aſſequi conaretur, nunc nõ ſponte mea cum te alloqui liceat, decreui literis proſequi hanc noſtram gratulationẽ. Cum enim collocutio ad paucos peruenire ſoleat, citoq; uerba præteruolẽt audientium aures, uiſum eſt mihi rectius, ut ad alios quoq; qui noſtris inſulſis licet epiſtolis delectãtur, huius congratulationis officium perueniret. Verum exquirenti mihi atq; animo uerſanti quo maxime modo mihi ſatisfacerem in hoc munere ſuſcepto, dubitatio quædam ſuborta eſt, & ea haud quaquam parua, quæ nam præcipue res eſſet, in qua tibi gratiſſimum gratularer. Nam cum multa tibi intelligam uno tempore reſtituta, & ea quidem egregia, ex quibus homines ſumma afficiuntur animi uoluptate, illa tamen conditione exiſtunt, ut in caſus & fortunæ arbitrio ac ditione ſita eſſe uideantur, nullaq; in his ſolida ac firma poſſit ineſſe gratulatio. Domus enim, opes, dignitates, amplitudo, honores, ſummus in ciuitate locus quãuis plurimi iudicentur, ſintq; ampla & præclara, homini præſertim rempublicam gubernanti, tamen ut ab alijs conferuntur, ita poſſunt etiam auferri, ut ſi quis ob eam cauſam lætari uelit, etiam meditari ipſum deceat mœrorem quoq; eiuſmodi rebus poſſe coniungi, neq; in ipſis diuturnam, ſed temporaneam quandam ac fragilem debere addici gratulationem. Itaq; cum in earum rerum commemoratione quas populus Florentinus unà tibi reſtituit, longa poſſem uerſari oratione, & in his uarias congratulandi rationes exquirere, maius tamẽ eſt quidem & certius quod quęrimus, ex quo ueram gratulandi materiam arbitror eſſe eliciendam. Id enim es profecto in hoc tuo reditu conſecutus, quod nullus eorũ ciuium quos priſca ętas aut noſtra tempora tulerunt, quos quidem ſimilis tempeſtas iactauerit, unquam fuerit adeptus. Nam cui eorum quos legimus, audiuimus, uidimus gloriari liceat, ſe tanto omnium ordinũ conſenſu, tanto ciuium plauſo,

Congratulatoria ſuper reuocationem in patriam.

Coſmi læta reſtitutio.

tanta ſingulorum lætitia, tanta communi gaudio reſtitutus? Nihil unquam ciuitas egit libentius, nullus unquam tam diligens commodi ſui conſeruator fuit, quàm tui reditus procurator. Nullus in ſua dignitate retinenda ſtudioſior fuit, quam in tua reſtituenda. Vna mens atq; opinio erat omniũ ciuium, non tam tuam, ſed propriam cuiusq; in medio uerſari, pro qua retinenda etiam animas ponendas eſſe exiſtimabant. Lege ſiue Græcos, ſiue Romanos libros, neminem ſane reperies (uno duntaxat excepto M. T. Cicerone) qui ſit tibi hac laude comparandis, ut tibi ſoli poſt multa ſecula glorari licitũ ſit, id quod Ciceronem prædicare ſolitum ferunt, te Florentinę urbis humeris in patriam reportatum. *Cicero reſtitutus.* Ea quidem ſua ſponte te accerſiuit, ea ad te reuocandum omnes ſuas uires effudit, ea declarauit ſe ſaluam ſine te eſſe non poſſe, cum maluerit cum ſuo diſcrimine te redire, quàm diutius ferre deſiderium tui. Hanc ergo ad reuocandum te communem omnem affectionem, hanc ciuium erga te beniuolentiam, hunc plebis conſenſum, hoc ardens ſtudium populi, hanc publicam tui uidenti cupiditatem, omnibus honoribus, triumphis, imperijs cenſeo præferendam. Hæc enim uiri etiam perſæpe flagitioſi aſſequuntur, illa bonis artibus comparantur. Multi è noſtris ciuibus & recenti & ſuperiorum memoria exacti quondã patria extitere, quis ſimili gloria eſt reuerſus? quis non aut priuſquam rediret diem ſuum obijt, aut non redijt poſt tempus præſcriptum, uel ſummis precibus & ſtudio ſuorũ, uel nulla maiori populi admiratione? Tu unus (cum uera de te loquor, & fratrem quoq; tuum Laurentium præſtantiſſimum uirum appello) tu inquam unus poſt hominum memoriam nouo more, inuſitato exemplo, uix anno exacto, cum decennij exilium eſſet præfinitum, reuocanti patriæ es redditus, exoptantibus ciuibus, nulla tua dedita opera es reſtitutus. Cæteros ſimilem caſum perpeſſos, multorum preces atq; interceſſiones ſocis patrijs reddiderunt. Te unum nullius precibus, ſua ſponte, nil tale cogitantem ad ſe conſonendum ciuitas reuocauit. Reliqui etiam ſi ciuitas reſtituta eſt, dignitate tamen atq; autoritate priſtina caruerunt, tua uero dignitas atq; autoritas amplior eſt effecta. Alijs tempus ſtatutum expectandi neceſſitatem leges impoſuerunt, tibi ante tempus ut adeſſes reſpublica imparauit. Reliquorum abſentiam tulit æquo animo ciuitas, tui abſentis uirtutem ſummo ſtudio cõcupiuit, & ad te erigendum publicam mentem curamq; cõuertit. Itaq; cum hi eſſent in ſupremo magiſtratu, quibus tua ſalus chara eſſet, rei uero pub. chariſſima, ſe cæteris bene de repub. ſentientibus duces ac ſigniferos ad publicam cauſam prębuerunt. Quo facto, omnes qui exiſtimabant tuam ſalutem cum communi ſalute coniunctam, ſumptis armis tum tandẽ ſuſceperunt ſenatus noſtri autoritatem, effecerũtq;, ut ſaluis rebus (quod etiam uidebatur reipublicæ utilitate tuto poſſe decerni) reſtituereris. *Deſcribit qualitatem reſtitutionis.* Itaque indicta populi concione, quanta alacritate Dij boni, quanta exultatione, quanto gaudio,

quanto ſtudio etiam infirmorum concurſus eſt ad palatium factus omnium ætatum, ordinum, nationum. Nemo non ſolum ciuem ſe, ſed ne hominẽ quidem arbitrabatur, qui non huic cauſæ intereſſet, qui non manu, uoce, uultus, deniq; ac geſtus ſignificatione faueret. Exiſtimabant omnes nõ de tua, ſed de publica ſalute agi, non de priuata unius domo, ſed de communi omniũ cauſa certari. Cogitabantq; id quod certiſſimum erat futurũ, ſi tu unus cum fratre amantiſſimo in hanc urbem rediſſes, duas res optimas ac ſalutares nobiſcum, pacem uidelicet, atq; ocium redituras. Peregrini porrò quid ſentirent de tuis commodis ſignificabant, cum inermes inter armatos gratulabundi uerſarentur, diemq; illum natalem huic urbi dicerent eluxiſſe. Recreata uidebatur uniuerſa ciuitas & ſibi ipſi reſtituta, cum uiri crearentur qui ſummũ rerum arbitrium obtinerent. Id enim ſperabatur per eos futurum, quod ample poſt te uidimus conſecutum. Nam cum hi primum conuenere, nihil ſibi antiquius duxerunt, quàm ut ſatisfacerent hominũ expectationi & deſiderio, teq; in illam urbem reducerẽt quamprimum, quam tu ſemper tranquillam, pacatamq; uoluiſſes. Non ſolum autem reuocarunt, quod ipſum excellens & præclarum fuit, ſed etiam accumulatiorem reddiderunt autoritatem, amplitudinem, dignitatem. Gloriabatur uir præſtantiſſimus M. Cicero ſe Italiæ humeris in urbem reportatum, at idem queritur ſæpius, minime quæ antea obtinebat ſibi reſtituta, amplitudinem priſtinam, autoritatẽ ſenatoriam, dignitatem conſularem, & quemadmodum Apellem pinxiſſe Venerem imperfectam, ſic amicos ſuos elaboraſſe circa ſalutem capitis, reliquũ uero corpus rude atque imperfectum reliquiſſe. At uero reditus tuus omnia tibi perſoluit accumulatiora, ampliauitq; uitæ anterioris ornamenta, neq; hæc ambitu impetrata, aut aſſiduitate potentium, ſed ultro conſenſu omniũ in te delata tanquã in eum in quo ciuitatis uires niti poſſe arbitrarentur. Magna eſt hæc laus, ſumma gloria, præclarum indiciũ uirtutis ac fidei excellens dignitas, atq; omnium cæterarum præclariſſima. Illa enim conſtans & uera dignitas, quæ ab uniuerſis ultro offertur meritis & uirtuti. Hoc eſt unum in quo maxime ſit tibi meo iudicio gratulandum, conſentiens ſcilicet omniũ de tua excellenti dignitate & uirtute teſtimonium, & tui reditus cupiditas, quod tibi quodammodo fuiſſe optandum uidetur, pelli è patria, ut tanto honore deſideratus atq; expeditus reuerterceris, totq; iudicia publica tui reditus extarent, quot adhuc nemini meminimus cõtigiſſe. Nam pro te reſtituendo ſummus magiſtratus in unam ſententiam conuenit, pro te ciuitas arma ſumpſit, pro te populus uocatus eſt ad concionem & uenit, pro te factum eſt plebiſcitum illud de ſummo imperio creando, quod non niſi in maximis ac difficilibus reip. temporibus fieri cõſueuit. Illa uero lætanda ac fermè geſtiens multitudo plebis quantam lætiiciam, quantam mentis iocunditatem præ ſe ferebat, tum demum remp. ſaluam fore, tum ſe liberos eſſe, tum fortunis ſuis uti,

tum pace atq; ocio frui iudicabant poſſe, cum unus earũ quæſitor atq; autor reuertiſſes. Itaq; tanta acclamatione decretũ illud patrum comprobauerũt, quantam nulla alia in lege publica homines meminiſſent. Et licet pars concionis uocem legem ferentis exaudire nõ poſſet, neq; quid ab eo recitaretur intelligere, quia tamen ſciebant tua gratia aduocatam eſſe concionem, acclamabant ac plaudebant, non niſi rite ac ordine fieri arbitrantes, quod ad rationem tuæ incolumitatis pertineret. Quamobrẽ cum magna debeamus amicis, plura parentibus, maxima patriæ, omnia Deo immortali, cuius nutu & gratia fiunt ſingula, eximia quędam atq; exquiſita debes populo Florentino, cuius ſingularis erga te affectio atq; amor omnia quæ chara nobis eſſe ſolẽt, tibi una hora ſumma cum laude & commendatione reſtituit. Præclarum eſt redire in patriam, pręclarius cum honore. Iocũdum eſt reddi ſuis, iocundius cum amplitudine & dignitate. Charũ eſt diligi à ciuibus, charius expeti atq; euocari. Pręſtans poſtulari à magiſtratu, pręſtantius à populo uniuerſo. Hęc nota continent omni ex parte conſummatam laudem, hęc ſunt expreſſa ueſtigia perfectæ dignitatis, hæc digna uirtutis tuę teſtimonia, quæ adeò ampla ſunt, ut ne quidem hǫmini putem fas eſſe plura optare, quam quæ tute ipſe tibi tuis operibus, tuis in remp. meritis, in ſingulos beneficijs comparaſti. Fruere hoc tuo immortali munere, quod tibi nulla uis externa eripiet, nullus fortunæ impetus quaſſabit, nulla tempora oblitterabunt. Et ſi unquam uirtus tibi chara fuit, nunc effice ut uideatur chariſſima, cum intelligas illam parere tam uberes fructus, tam iocundos, quos ſi quando caſus aliquis oppreſſit, tamen emergant aliquando neceſſe eſt atque in lucem prodeant. Quod ſi deſint cætera, & in ipſa uirtute ſatis præmij eſſe ſapientes uolunt, & à deo æternam illi mercedem certiſſimam omnium illi conſtitutam. Vale diu, & me ut facis ama.

Quæ quibus debeamus.

Poggius Florentinus Carolo ſuo Aretino. S. D. P.

Condolet morti Nicolai Nicoli.

GRauem dolorem ſuſcepi, prout æquum erat mi Carole, ex obitu præſtantiſſimi uiri Nicolai noſtri communis doctorum omnium uirorum parentis, quem ſi fas eſſet optare, oportuerat pro communi utilitate fieri immortalem. Effudi multas lachrymas tanquam in patris funere ad primum nuncium mortis ſuæ, quas auxit etiam epiſtola Nicolai, qui mihi illum diem ſuum obijſſe ſignificauit. Vellem affuiſſe in eius funere, nam ei præſtitiſſem omnia pietatis officia, quæ à gratis filijs patribus tribui ſolent. Quem enim patrem habui cui plus debuerim quàm Nicolao? Hic mihi parens ab adoleſcentia, hic poſtmodum amicus, hic ſtudiorum meorum adiutor atque hortator fuit, hic conſilio, libris, opibus ſemper me ut filium & amicum fouit atque adiuuit. Hic me ad uirtutem, hic ad literarum doctrinam, hic ad bonarum artium ſtudia ſemper incitauit, denique nihil erga me omiſit eorum quæ uel ab indulgentiſſimis parentibus filijs

bus filijs tribui ſolent. Quod ſi ius humanitatis ferret, dicerem me plus Nicolao quodammodo debere, quam his qui me procrearunt. Illi me ignarum rerum omnium genuerunt, hic me reddidit ſua opera doctiorem. Illi tantum ut eſſem effecerunt, is ut eſſem cum honore & dignitate. Illi alimenta corporis præbuere, hic animum moribus & recte uiuendi inſtitutis inſtruxit, ut quantum cæteri parentibus atque educatoribus ſuis debeant lege naturæ, tantum ego Nicolao noſtro & eius nomini iure humanitatis, & ſuis erga me meritis me debere profitear. Quanquam quid ego de me ſolo loquar? Omnibus ille qui ad literarum ſtudia anhelabant, in quibus aliquam uirtutis ſpeciem notam ineſſe putabat, ſic adhærebat, ſic fauebat, ut uere communis doctorum omnium parens atque alitor eſſe uideretur. Illius cohortationes multos ad literas incitabant, illius libri multorum ſtudia ſuſtentabant, neque ope, neque conſilio nulli unquam ne externo quidem defuit, quem aut liberaliter inſtitutum, aut incenſum ad perdiſcendum conſpiciebat. Rectiſſime uideo affirmare poſſe, non magis mihi quam reliquis qui noſtris ſtudijs delectentur Nicolai interitum communis calamitatis cauſa eſſe lugendum ac deplorandum. Amiſſum eſt tanquam incitamentum quoddam, quo impellebamur uel inuiti ad ſtudia non ſolum literarum, ſed etiam honeſtatis. Magnam profecto iacturam talis mors attulit literarum ſtudijs & laſciuis muſis, quarum ille ueluti faceret cuſtos ut digne colerentur ſua diligentia ſtudio atque opera effecit, præbens ſe ducem atque hortatorem omnibus qui bonarum artium ſtudia ſibi proponerent capeſcenda. Quintus Metellus poſteriore Scipione domi interfecto, quamuis inimicus palàm exclamauit, corruiſſe Romanæ urbis mœnia. Ita dici poteſt, ſublato hoc noſtro muſarum cultore, literatorum uirorum domicilium ac diuerſorium corruiſſe. Fateor aliquos doctiores & eloquentiores fuiſſe ætate noſtra, ſed qui humanitate, induſtria librorum perquirendorum, familiaritate doctiſſimorum uirorum, comitate ipſa, affabilitate, facetijs, in doctos omnes charitate atque beniuolentia, librorum copia qui quidem præſto eſſent Nicolaum ſuperarit credo neminem extitiſſe. Erat ſemper domus eius referta doctis & egregijs uiris, qui ad eum quotidie accedebant. Nemo Florentiam qui aliquid ſaperet unquam adijt, quin potius in primis Nicolai domum & libros ſibi uiſendos putaret. Hunc omnes propter eius doctrinam atque humanitatem obſeruabant, colebant, atque unice ut communem librorum antiſtitem diligebant. Non me fugit, ſolere ab inuidis & maliuolis quibuſdam obijci, quod nihil unquam ſcripſerit, nullum tradiderit opus dignum nomine docti uiri. Quibus licet poſſet reſponderi, ſatius multis futurum fuiſſe tacere quàm aliquid ſcripſiſſe, cum ineptitudinem ſuam ſcribendo propalarint, tamen ſciant non ſolum Nicolaum, ſed neque Pythagoram, neque Socratem, multosque præterea ſummos philoſophos quicquam ſcriptum re-

Doctorum omnium parens.

liquiſſe,quos ſi quis propterea indoctos putet,ipſe ſtultiſſimus uideatur. Deniq; ſaluator noſter,qui erat ipſa ſapientia,nihil ſcribere uoluit. Item nullum ignorantiæ argumentũ eſt,à ſcribendo abſtinuiſſe, quin potius ſuas cogitationes literis mandaſſe perſæpe ſcribentis ſtulticiam patefecit. Verum non ſumpſi nunc à te hoc ſcribendi munus,ut uerſer in laudibus Nicolai, hoc enĩ tibi & cæteris qui dicendo poſſunt relinquendũ putaui , tantum ſignificaſſe tibi uolui,me ex eius obitu ſummo dolore ac mœrore affectũ. Neq; enĩ, cum mecũ ſæpe cogito,me cum Florentiã rediero,ſi id Deus promiſerit,neq; Nicolai domum frequentaturum amplius,neq; uirum quondam mei amantiſſimum poſt hac me uiſurum ullo modo , etiam ſcribendo poſſem lachrymas continere. Quem enim animum cogites eſſe meum: cum teneam memoria, noſtram amicitiam à bonis initijs profectam non ſolũ iam ſex & triginta annis non labefactatam,aut diſcidio intermiſſam,ſed ſemper tum crebris epiſtolis, tum mutuis officijs conſeruatam atq; auctam fuiſſe . Neſcio quid cæteri faciant,ego certe memoriam eius ſtudioſiſſime ac ſanctiſſime colam, & plus mortui laudibus tribuam quàm dum erat nobiſcũ. Illud enim adulationi tũc tribui potuiſſet,nunc certe ſcio omnes pietati & grati hominis tributuros officio. Id profecto ſcias uolo,me lachrymas quas in funere illius uiri præſtantiſſimi patriſq; amantiſſimi præbuiſſem,me cum hanc ſcriberem epiſtolam, repetita in me ſuorum beneficiorum plurimas effudiſse . Vale & quoq; quẽ plurimum amauit.

Poggius Florentinus inſigni equiti domino Leonello Eſtenſi uirtutis cultori S. P. D.

QVamuis ſuperfluum & pene arrogans uideri poſsit,uelle me uerbis incitare egregiam animi tui indolem ſua ſponte ad literarum ſtudia erectam atq; incitatam,amor tamen ſingularis erga te meus me cogit,ut nõ coartatione,attamen acclamatione aliqua,ſicuti publicis in ludis fieri uidemus proſequar te currentem ad id certamen quod pulcherrimũ omnium iudicatur. Nam cum duplex ſit ad ueram gloriã & laudem curſus,alter per rei militaris exercitium,alter per ocium literarum, nõ diſcutiam nunc uter alteri ſit præferendus. Id uero conſtanter affirmo,& bellicam diſciplinam penitus noſtris diebus extinctam,ut nulla ſolida laus ex ea oriri poſsit, & illam quicquid famæ & nominis apud poſteros adepta ſit,literarum beneficio conſecutam. Iacerent enim ſepultæ atq; obrutæ perpetua obliuione Regum atq; Imperatorum res geſtæ quantumuis illuſtres atq; magnificæ,quippe quæ raro ætatem hominis excederent,niſi doctiſsimorum uirorũ induſtria immortalitati dedicarentur. Conſeneſcunt enim omnia & uetuſtate conficiuntur , quæ doctorum hominum ingenio carent. Extincta & pene deleta iam fama eſt, licet infra quinquageſimum conſiſtat annũ excellentiſsimi illius Imperatoris quẽ Tamberlanum cognominauerunt,cuius opera adeo præclara & egregia extitere

Curſus gloriæ duplex.

titere, ut cuiuſuis eorum qui unq̃ fuerunt Ducũ aut Imperatorum ueriſſime poſſint conferri. Expugnauit urbes plurimas arte ac natura munitas. Sæpius hoſtium exercitus innumeros proſtrauit, quadraginta milia hominum una acie, capto Duce qui Magnus Thurcus uocabatur deleuit. Maximas uaſtauit nationes, regna plura in ſuam ditionem redegit, habuit numerũ militum parem Xerxi. Militaris diſciplina adeò uiguit in illo, ut caſtrorum ordo ſimilimus eſſet compoſitæ ciuitati. Nunquam cõmeatus tanto hominum numero defuit, nunquam aduerſam expertus eſt fortunam, uerum quicaruit ſcriptorum luce. Memoriam tanti uiri pauciſſimi iam tenent, & eius geſta nulli, aut admodum pauci meminerunt. Quam ob rem præclariſſima omnium ea debet haberi, quæ ad æternitatem ſui nominis conſequendam nullius alterius egeat adminiculo, reliqua uero ſuo opere atq; adiumento nitantur atq; cõſiſtant. Cum ergo omnes cogitationes & curas cõtuleris ad humanitatis ſtudia & eloquentię doctrinam, atq; ad ea ita incumbas, ut etiam eos qui ſunt ocioſiſſimi tua diligẽtia exuperare uidearis, perſeuera quæſo & perſiſte in hoc tam egregiæ uirtutis theatro, ex quo ampliſſimam gloriæ palmam ſis conſecuturus. Multos egregios Principes poſt ſeptingenteſimũ annum tulit Italia, qui ſua ætate & pace & bello claruerunt, at illorum nomen obſcurum eſt atq; abolетum, quoniam neq; ipſi docti extiterunt, neq; à doctis poſteritati tradita eſt eorum uirtus. Noſtra quoq; ætas aliquos protulit minime contemnendos, quorum iam fama ſilentia obducta deliteſcit. Homerus enim Achillem conſecrauit æternitati, at niſi is extitiſſet, idem tumulus ut inquit Cicero, qui corpus Achillis contexerat, etiam famam obruiſſet. Ita accidit profecto, nullum uirtutis opus adeò excellens & eximium unquam fuit, ut eius nomen fuerit diuturnum, niſi doctrinę munere cõmendetur memoriæ poſterorum. Quanti ergo extimanda eſt literarum facultas, quæ gloriam præſtat rebus geſtis, & reddidit homines immortales. Maximũ & præcipuũ locum ſibi ſemper uendicauit militia & Imperatoria laus, ſed manca quædam res & infirma ad conſecrandam ſui memoriam reperitur abſq; auxilio ſcriptorũ qui illam celebrem reddãt. Nullum enim habent firmiorem excellentium uirorũ facta locum, nullum certamen tenent niſi quam literarũ ope adipiſcuntur. Quis (ut Barbara omittam) Græcorum aut Romanorũ geſta cognouiſſet, ſi defuiſſent ſcriptores uberrimi qui eorum res domi & foris geſtas ſua facundia illuſtrabant? Sacra igitur quædam res cultu & ueneratione digna ſunt humanitatis & bonarũ artiũ ſtudia, quorũ ope & beneficio mortui uiuũt gloria & fama hominũ ſempiterna. At ergo ego cũ te intelligã adeo inflãmatum, ut etiã cęteros tuos exemplo incitare queas, non quidẽ te hortor, uerũ oro atq; obſecro, ut te eũ eſſe memineris in quẽ multi reſpiciunt, in quẽ omẽs literarũ cultores ſummã ſpem poſuerunt, exiſtimantes te muſis noſtrorũ magnam

Hortatur ad ſtudium humanitatis.

gnam autoritatem & magnū decus allaturum. Subripias uelim quotidie negocijs quæ undiq; impendunt aliquid temporis quod in ſtudijs colloces, quo te ad rectam uiuendi rationem confirmes, ut cum uenerit ætas, qua te rebus maioribus accōmodare queas, tunc illud in te oriatur quod refert noſter Cicero in oratione pro Archia poëta, aſſerens: Cum ad naturam eximiam atq; illuſtrem, qualis tua eſt, acceſſerit oratio quædam confirmatioq; doctrinæ, tum illud præclarum neſcio quid exiſtere atq; ſingulare, quale in Aphricano ac Lelio multisq; alijs fuiſſe teſtatur, quos oro magis quàm Cæſarem imitandos tibi proponas, ſequens ueſtigia eorum qui legendi curam cum negocijs cōiungentes, omni uitio & turpitudine caruerunt. Vale, & me ama Bonon.

Poggius Florentinus Leonardo Aretino S. P. D.

CVm eſſem pridie in cancellaria, acceſſit ad me Antonius Luſcus uir doctiſſimus qui aderat, ac plane ſubridens, manūq; oſtendens, aperiensq; hoc hodie inquit prę ter ſpem & opinionem lucratus ſum. Erant enim in eius uola groſſones octo. Qui cum unde, aut qua uia aduenisſent percontarer: Modo inquit acceſſit ad me ſacerdos quidā, ſecretoq; me alloquens, ait quendam cuius nomen reticebat honoris cauſa, ſe adijſſe, dixiſſeq; in confeſſione fraudaſſe ſeſe quondam Ioannis tempore Papæ, cuius tunc erat ſecretarius, de communibus prouentibus adeò, ut uniuſcuiusq; portio eſſent octo, quos fatebatur reſtituendos. Cui cum ſacerdos metum inijceret religionemq;, homo conſciēntia rei permotus, pecuniam e ueſtigio reddidit diſtribuendā quibus deberetur. Itaq; partem ſuam tradidiſſe, & item reliquis ſe nomine illius ſatis eſſe facturum. Hic ego effuſius riſi hominis ſcrupuloſam mentem ſuperſtitioſamq; religionem. Quid enim periculi fuerat, paruam offam ex eorum ore detrahi, qui ipſi beſtiam integram deglutiſſent? Sed heus tu Antoni inquam, docebo alios octo lucriſacere. Dic te executorem teſtamenti Iob, & poſtula partem ſuam quæ pro illius anima dedatur. Arripuit conſilium, ſtatimq; proficiſcens pecuniam reportauit. Tum ridibundus, dic inquam me Leonardi Aretini noſtri negociorum geſtorem, & eius portiunculam poſtula, nunquam enim eam Florentiam uſq; deferret, meliusq; eſt iuxta lupi ſententiam à nobis eam recipi, quàm perdi ab Leonardo. Quid multa poſtridie illos quoq; octo groſſos potiti ſumus. Hos ergo nummos cum neque reſtitui conſilium eſſet, neque agrum figuli placeret emere, non erat precium ſanguinis, ſed mendacij, decreuimus eos Baccho & Cereri conſecrare. Itaq; cura demandata eſt Antonio Luſco, penes quem nummi erant, ut in horto ſuo non conuiuium inſtrueret, ſed bacchanale, in quo & parentaremur Iob mortuo, & tibi uiuo laudes ingentiſſimas perſolueremus. Accepit igitur nos Antonius, Cincium primo, deinde Bartholomeum de monte Peliciano, item de Bardis. Conuiuium fuit ſolenne, fuſcum, riſu ac iocis plenum, & quod pluris erat, uino optimo, quod nos loquatiores paulo *Conuiuij hilaritas.*

reddidit

reddidit atq; hilariores. Primo ſermo fuit de rebus ſerijs & quę ſapientiã redderẽt. Cũ uero puſillum caleſieri menſa cœpit, in facetias primo ſapientia cõuerſa eſt, tum etiã in clamores, qui tamen non excederent modũ. Demum edendo, potando, diſceptando defeſſi diſceſſimus, ita tamẽ ut mihi primũ inuentori huius cõuiuij gratias agerẽt qui affuiſſent, tum uero Antonio pręſenti. Et abſenti præcipue tibi, uellem ut hæc legens tantum caperes uoluptatis quantũ nos ſumpſimus edentes, ſatis enim abunde tibi factum exiſtimarem. Sed tamen quãtumcunq; capias, eas recipies loco portionis tuæ tibiq; ſatisfactum putabis. Vale, meq; ama ut ſoles.

Poggius Florentinus Leonardo Aretino S. P. D.

HAbui nuper literas tuas, quas legi ſumma cũ uoluptate. Eas uero quas dicis te dudũ ad me ſcripſiſſe, expecto ſummo cum deſiderio, nõ ut cognoſcã cauſas iſtius moleſtiſſimę diſſenſionis, quę dediſcẽdæ eſſent, ſed propter eloquentiam tuã. Eas ſi unq̃ habuiſſem, tibi profecto dudũ reſpõdiſſem. Multarum eñ rerum ſum negligens fateor, in reſpondendo aũt literis amicorum diligentiſſimus, quod tibi ſatis notũ puto ſuperioribus tẽporib. cum crebris epiſtolis colloqueremur. Te ergo maiorẽ immodum oro, ut mittas mihi illas quæ tam negligentes fuerunt inueniendo, ut uel ſero percipiam ex eis q̃ cupio iocunditatem. Illius uero diſſidij ſatis recte cauſam proſpexi ex primis literis quas olim recepi à Nicolao, & cum eſſemus Florentiæ illud idem cognoui præſens, quod abſens concipiebam minus. Quod ſi quis eſt omniũ qui hoc moleſtiſſime ferat, amborũ cauſa is ſum, qui noui quàm bonis, quàm ſanctis principijs hæc inter nos fundata atq; inſtituta fuerit amicitia, & deinceps longo tempore ſummis officijs & mutua beniuolentia conſeruata. Sed ego nec te culpo, nec Nicolaum excuſo. Id uero moleſtiſſimum eſt, hanc ueſtram diſſenſionem ueluti fabulam nonnihil maculaſſe amborũ famam. Ego ſatis noui naturam ac mores Nicolai, non nego aliquid in eo eſſe quod corrigi poſſet. Sed quis eſt mi Leonarde, cui non multa deſint: Flaccus inquit: Nã nemo uitijs ſine naſcitur. Optimus eſt ille qui minimis urgetr. Homo eſt Nicolaus mea ſentẽtia, qui citius duci poſſet q̃ trahi. Debemus ſupportare nos inuicem, iuxta præceptum Apoſtoli, & ut Seneca potius uult, honeſtare ebrietatem propter Catonem, quàm dehoneſtare Catonẽ propter ebrietatem, ſic ego cuperem, ut citius aliquã offenſionẽ æquo animo tuliſſes propter Nicolaum, quàm illum odiſſes propter offenſionẽ, ſi qua in re te læſerit pręter ius amicitiæ. Sed expecto literas. Hæc ſcripſi non tanquã ferens ſententiam, ſed ut dolens ea quæ acciderunt præter opinionem meam. Ego autem ſum qui neq; auxerim meam erga Nicolaum beniuolentiam, neq; aliqua in re diminueri mamorem erga te meum. Quod ſi diutius fuiſſem Florentiæ, forſan perfeciſſem opus quod inceperam, licet dudum. Vale.

Poggius

Poggius Bornio ſuo Bononien. iuriſconſulto S. P. D.

GAudeo mi Borni,doctrina & eloquentia tua in diem magis,cum uideã te prope accedere ad priſcorum illorũ dignitatem,in quibus cum iuris ſcientia adiũcta erat ſumma dicendi grauitas ac elegantia. Audiui te nuper apud Pontificem in quadam orantem cauſa magna tum copia uerborũ,tum ſententiarum ornatu,qua in re ſenſi te laudari à multis,quod unus præ cæteris ad cognitionẽ legũ addideris & eloquentiæ ornamenta. Pulchrum enim eſt,quod ſentias poſſe copioſe ac eleganter exprimere,quod ſi qua in facultate requiratur, at maxime iuriſciuilis ſcientia,quæ in tuendis cauſis expugnãdisq; aduerſarijs uerſatur,iure quodam ſuo uidetur expoſcere,cum ſine oratorijs ornamentis nuda quædam res extimetur atq; incondita,nulla cum uenuſtate. Hoc adeo uerum eſſe aiunt,ut doctores hi qui remota eloquij ſuauitate cauſas agunt,magis ſtrepere quàm loqui putent. Te uero,quẽ utriq; rei ita ſummam operam impendiſſe uidemus,ut & recte conſulere,& ornate loqui poſſis,confido ſi hoc aduocationis munere perſeuerabis,ſummũ nomen & opes cõſecuturum. Excelles quidem inter alios, ſi ad doctrinã quæ eſt eximia,adiungetur uſus optimus omniũ rerũ. Verum cum cætera in te laudanda ſint,tum uero illud in primis probo,quod percepta priorũ temporum hiſtoria uerisſime dijudicas ac perpendis illuſtrium uirorũ pręſtantiã qui hactenus claruerunt. Nam cum pridie pro noſtra cõſuetudine uarijs de rebus colloqueremur,laudantes excellentes uiros qui quondam rerũ potiti,uirtuti &

Traiani excellentia.

gloriæ ſeruierunt,dixiſti Traianum uideri tibi optimũ qui unq̃ fuerunt imperatorem,teq; dolere uicem tanti uiri,qui cum ſuperiores principes & belli & pacis artibus longe ſuperaſſet,Romaniq; imperij magnitudinem ſuis æquaſſet uirtutibus,tamen nihil,uel admodum parũ ex eius rebus quæ cæteris omnibus anteponendę eſſent,apud latinas literas reperiretur. Cõprobaui tũc ſententiam,aſſerens maximam iniuriam ſeu fortuna,ſeu negligentia hominũ factam memoriæ tanti excellentis principis, tamq; in omni laude ſingularis cuius præſtantiſſimæ in omni genere uirtutis uel hoc præcipium teſtimonium aſſerebam, quod ſolus Imperatorũ omnium à ſenatu populoq; Romano non ambitione,ſeu metu,ſed uero iudicio optimi principis cognomen meruit,quemadmodum ex moneta illorum temporũ cõſtat,ut refert Plinius in oratione quam adepto conſolatu de ſuis laudibus conſcripſit. Et certe ſiue illã orationem legeris,ſiue rerum ſuarũ earum portiunculã quæ in hiſtorijs habentur,intelliges profecto nullum ex ſuperioribus principibus ſiue græcis ſiue latinis cum Traiani præſtantia quadam uirtutis & rebus geſtis ullo modo eſſe comparandum. Fuit enim in eo ſumma pietas,clementia,humanitass,iuſtitia,liberalitas,qui uſq; adeò uitam ſuam ad normam optimi principis inſtituit,ut nihil in uita feciſſe dicatur non ſumma laude & cõmendatione digniſſimum. Armis autem totam Meſopotamiam ſuperauit. Parthis & Perſis

bello

bello ſubactis, quod nulli antea Romanorũ acciderat, regna eorũ in prouinciæ formam redegit. Nulla gens, nulla natio ſubdita P. R. fuerat quam non peragrauerit, tum rebelles armis domando, tum pacatis populis ius more iuſti prætoris dicendo. In mari uero rubro claſſem habuiſſe ferunt, ut per eam Indiæ fines uaſtaret. Dixerim fortaſſe Alexandrum ſibi rerum geſtarũ magnitudine parem, ſed uirtute, clementia, humanitate Traianum uideo longe ſuperiorem. Illius etiam inter epulas & conuiuia amicorum cædes referunt, hic nullius unquam necis conſcius fuit. Ille ſuperbia eminẽtis generis ſe Deo æquabat, hic tanq̃ cõmunis omniũ parens, parem ſe infimis & priuatis hominibus præſtabat. Illę ſibi uota fieri & uictimas tanq̃ Deo celi iubebat, hic tanta fuit humanitate, ut pro ſalute ſua nunq̃ uota ſuſcipi pateretur, niſi cum hac adiectione, ſi reip. ac P. R. eſſet ſaluti & cõmodo futurum. Cæſaris Auguſti præ cæteris uirtus atq; humanitas cõmemoratur, poſtq̃ ſolus rerum potitus regnauit, at idem per calamitatem regnauit, neq; ciuitas proſcriptione excellentium uirorũ caruit, per cædẽ, ſanguinem, & ſtragem exercituũ ciuiumq; Romanorũ ſpoliis & rapinis ad imperiũ peruenit, neq; eni quicq̃ bello egregium legitur geſſiſſe. At uero Traianus cum pietate, clementia, fide, integritate, uitæ & rebus geſtis, quibus omnes antecedebat, ad Imperium per Neruam eſſet accitus, iiſdem artibus rexit imperium, quibus illud meruerat ſibi cõferri. Nullus unq̃ paterfamilias cũ domeſticis et filijs ita humane uixit, quẽadmo dũ Traianus cum ſenatu & P. R. cum eſſet ius priſtinũ creandorũ magiſtratuũ reſtitutum Traiani benignitate. Deniq; ut paucis multa cõplectar, tanta fuit eius in omni ætate magnitudo uirtutum, ut nõnulli teſtent, precib. cuiuſdam e noſtris ſancti uiri à pœnis inferi liberatum, quãuis gentilis extitiſſet. Sed ſtultus ego, qui exiſtimem parua epiſtola cõprehendi, quod Plinius nec duobus quidem libris quos in eius laudẽ ſcripſit, mihi ſatis digne & ample pro eius meritis proſequi uidebatur. Hæc autem ſum his literis complexus, non ut hiſtoriam nouam cõtexerem, quæ maius ingenium requireret, ſed ut probarem confirmaremq; ſententiam tuam quæ mihi uidetur eſſe ueriſſima. Id uelim modo conſequamur ex hac epiſtola, ut aliquid cõmemorationis uirtutum ſuarũ nobis ad uitam contuliſſe uideatur. Vale, & me ama.

Alexãdro Traianus ſuperior

Poggius Florentinus Antonio Panormitæ Siculo S. P. D.

IOannes Lamola adoleſcens ut percepi tum doctus, tum ſtudioſus, attulit ad nos libellum epigrammatum tuorum, quem inſcribis hermaphroditum, & opus iocoſum & plenũ uoluptate. Hunc cum legiſſet primo uir clariſſimus Antonius Luſcus, multiſq; uerbis collaudaſſet & ingenium & facilitatem tuam (nam liber eſt ſuauiſſimus) miſit deinde illud ad me legendum. Delectatus ſum me hercle, uarietate rerum, & elegantia uerſuũ, ſimulq; admiratus ſum res adeo impudicas, adeo ineptas tam uenuſte, tam compoſite à te dici, atq; ita multa exprimi turpiuſcula, ut non enarrari, ſed agi uideant,

nec ficta à te iocãdi cauſa ut exiſtimo,ſed acta extimari poſſint,laudo ego doctrinam tuã,iocunditatẽ carminis,iocos ac ſales, tibiq; gratias ago pro portiuncula mea,qui latinas muſas,quę iam dudũ nimiũ dormierũt,à ſomno excitas.Pro charitate tamẽ qua omnibus debitores ſumus,unũ eſt quod te monere & debeo & uolo,ut ſcilicet deinceps grauiora quędã mediteris.Hæc enim quę adhuc ædidiſti uel ætati concedi poſſunt,uel licentię iocandi. Ita & Virgil. adoleſcẽs luſit in priapeia,& multi præterea qui poſt laſciuos uerſus ſeuerioribus uacarũt.Vt enĩ Terẽtius noſter refert,hęc ætas aliã uitam,alios mores poſtulat.Itaq; tuũ eſt,iam miſſam facere laſciuiã,& res ſerias deſcribere,ne arguat uita impura libelli obſcœnitate.Scis enim nõ licere idẽ nobis q Chriſtiani ſumus,quod olim poëtis qui deum ignorabãt.Sed fortaſſe ſus Mineruam doceo.Tu ipſe hoc idem ſentis quod laudo proboq;,& te ad maiora hortor.Hæc bono animo accipias rogo.Ego enim tuus ſum,tu Poggium aſcribe in tuis.Plura ſcripſiſſem ſi per otiũ licuiſſet.Verum aliâs erimus lõgiores,ſi hęc non diſplicuerint tibi. Vale,& me quando id mutuum fieri intelligas ama. Romæ 3 Nonas Aprilis,manu feſtina.

Ad grauiora hortatur.

Antonius Panormita Poggio Florentino S. P. D.

EPiſtolæ tuæ quæ ueterẽ ſane & antiquũ illũ eloquentiæ Romanę morẽ prę cæteris mea ſententia exprimũt,ad me ut iuſſeras perlatæ ſunt.Eas tametſi autorẽ obticuiſſes abs te tamẽ pro quadã ſingulari earũ elegãtia profectas animaduerterã,habent enĩ epiſtolę tuæ neſcio quid excelſum,ſuaue,acrum,opulentũ,graue,atq; ea quidẽ inſigniter,ut qui tuas illas eſſe dubitarit autorem quoq; præter te non inueniat.Oblectarunt me itaq; & affecerũt cũ ob alias cauſas,tum uel maxime,quod opuſculũ meum tibi non iniocundum extitiſſe ſignificas,nec non ut Luſci poëtæ non obſcuri iudicio laudatum probatumq;.Qua quidem ex re mihi,ac meo libello plurimũ gratulari licet.Mihi quidem,quia locupletiſſimos hos mihi laudatores cõperierim,qui pro rerum ſingulari eloquentia queant ex fumo fulgorẽ exhibere,atq; ipſum ſi modo uelint Therſitem,uel quẽuis aliũ abiectiſſime cõditionis uirum illuſtri laude perſpicuum reddere.Libello autem,quia indoctiſſimorũ hominũ manus tandem peruenerit,quos certus equidẽ eram minime reprehenſuros fore laſciuiam eius,quippe cum plurimos norint uiros doctos, graues,ſanctos, & græcos & noſtros talia ſcriptaſſe, atq; inter manus adhuc uerſari Catullum Albiũ,Tibullum,Propertiũ,Iunium Iuuenalẽ,M.Valeriũ Martialem,& prius P. Virgilium,P. Naſonem poëtas egregios & latinos,qui plęrunq; uerba adeò nuda proferunt & dictu fœda,ut haud ſcias ſcœnæ magis, aut lupanari ſint.Ego uir humaniſſime,tot ſummos oratores,tot ſummos uiros memorię proditum cõperio,ſe hoc genere ſtudiorum & oblectaſſe & exercuiſſe,ut ignorem mediusfidius qui ſe non oblectarint & exercuerint. Nam ipſum philoſophorum principem Platonẽm non quidẽ Chriſtianũ hominẽ,ſed qui deum non

Laſciuiã ſcriptorum tuetur.

ūm nō ignorauerit, imò unū deum ſeruauerit, cæteros angelos uel dæmones dixerit, conſtat uerſus equidē petulantes feciſſe in Aſciam, in Alexim, in Pherem pueros. Item & de Dione Syracuſano, & generaliter eius nō niſi uerſus molles & amatorios extitiſſe, è quibus hos tantū hic loci cōmemorē, q̄uis aliqn̄ licentius liberiusq; ex græco in latinū conuerſos. Tu Platonē lepidiſſimū audi, Dum ſemiulco ſuauio in eū puellū ſuauior: Dulcemq́; florē ſpiritus duco, Ex aperto tramite anima ęgra & ſaucia cucurrit ad labia mihi, rictūq́; oris peruiū, Et labra pueri mollia rimata intueri trāſitus ut trāſiliret nitit̄. Tū ſummo ore quid pluſculum fuiſſet, in cœtu oſculi amoris igni percita tranſiſſet, & me linqueret. Et mira prorſum res moneret, ut ad me fierem mortuus ad puerū interuiuerē. Solonem quoq; & unū ex ſeptem ſapientibus habitū & ſęuerū uirum, & uerum philoſophū fuiſſe nemo eſt qui neſciat, attamē eū ſimiliter uerſus laſciuiſſimos ędidiſſe palàm eſt. Idem Diogenē cynicū, Zenonem ſtoicū, Teium Lacedęmoniū, Callimachū, in quibus uel pręcipue numerāda eſt Sappho Lesbia, cuius uerſus qui etiam latini extant ad Phaonem Sicilienſem amatorē ſuum, adeò impudici, adeò procaces, alioqui adeò elegantes ſunt, ut cuiq; legēti pruriginē excitent. Etiam ipſi noſtri. Enimuero ut Horatius in poëticis inſtitutionibus ſcriptū reliquit, ſemper pictoribus atq; poëtis cōceſſum fuit, quidlibet audere licerę. Cū uero laſciuiam delegerint, ea lex poëtis & ueriſſima illa quidē quam Catullus dixit, nam caſtū eſſe decet piū poëtā ipſum, uerſiculos nihil eſt neceſſe. Qui tum deniq; habēt ſalem ac leporē, ſi ſint molliculi ac parū pudici, & quod pruriat incitare poſſint. Quod & Valerius Martialis eruditiſſime ſimul ac facetiſſime probat in hæc uerba. Sed hi libelli tanq̄ cōiugibus ſuis nō poſſunt placere ſine mētula. Ego itaq; tantorū uirorum exemplo nitor, maiorū pręcepto ſtudeo deniq; aliquid ſtruere quod ſit in ſuo genere perfectū, fremat licet odijs neſcioquis ex ultima uulgi fece, alioqui uir malignus, & qui nihil furioſi habet pręter cerebrum, falſoq́; putet me proinde parū pudicū, quia uerſus mei molles atq; ludicri ſint, quaſi ut cætera bona illud quoq; neſcierit, quod ſcilicet eo iucundiores ſint futuri huiuſmodi uerſus, quo minori cum ſeueritate cōpoſiti, atq; eo ſanctiores iudicādi quo apertiores ſunt. Qua in re ſi meo teſtimonio nō ſatis cōfidat, Madaurenſi cuidā magnæ autoritatis uiro non poteſt non aſſentiri, qui non ineleganter ait: Platonis uerſus tanto pudicitius compoſiti, quanto ſimplicius profeſſi. Diſſimulare enim & occultare peccantis, profiteri & promulgare ludentis eſt. Et ſane perq̄ ridiculum eſt eos impuros interpretari, qui ſpurcis uerbis utantur cum res exigit. Quippe qui medendi ſcientia morbos curant, hi qui cum obſcœnis partibus medicamenta adhibere uolunt, obſcœnis id explicent uocabulis opus eſt, an idcirco uita obſcœnos arbitrabere: Scimus Voconium poëtam ſumma caſtimonia præditum fuiſſe, & tamen parem laſciuiam exercuiſſe, ſatis indicat epigramma quod diuus Hadrianus ita eius

Plato et cæteri poëtæ laſciui.

ſepulchro inſcripſit. Laſciuus uerſu, mente pudicus erat. Rurſus quis ambigit Anneum Senecam Chriſtum nouiſſe, & Apoſtoli Pauli amicum fuiſſe, & in catalogo ſanctorum poſitum? Cæterum ſi quid Plinio ſecundo credimus, non ſeria modo, uerum ſales & luſus deſcripſit. Præterea floret hac in noſtra tempeſtate ſacerdos quidam non minus continens quàm diſertus atque eloquens habitus, cuius (ut uulgo loquar) prędicationibus ſępenumero ipſe aſſui, & niſi ſurdus omnino ſum, ita eum nudis ac deturpatis affatibus interdum excandeſcentem in frequentiſſimum populũ exaudiui, ut non dicam in templo, ſed ne in foro quidem adeſſe crediderim, an ideo illum turpem iudicabis, quia turpia turpiter, id eſt fœdioribus uerbis caſtiget? Minime Hercle. Mihi quidem ſi neſcis eadem mens eſt, eadẽ intentio, nec refert ſi per luſus ac iocos id agam, nanq; eo modo & nos agere poſſe maiores noſtri inſtituerunt, & inſtituta perpetuo obſeruauerunt. Et ſane omnes, nam ſi ueterum ſcriptorum monumentis fides præſtanda eſt cuicunq; perlegitur, aut rerum aut uerborum ſimul & rerum laſciuia perluſit. Quorum ex noſtris perpaucos numerabo, nam ſi ſingulos exequi uelim, equidem ſcribam Horeſtem alterum ex integro ſcriptum, nec dum finitum neceſſe eſt. Ergo (ut Plinij uerbis utar) uerear ne me non ſatis deceat quod decuit M. Tullium. C. Caluũ. Aſinium Pollionem. M. Meſſalam. Q. Hortenſium. M. Brutum. Lucium Syllam. Q. Catulum. Q. Scæuolam. Seruium Sulpitium. Varronem. Torquatum, imò Torquatos. C. Memmium. C. Lentulum. Getulicum. Anneum Senecam. Lucanum, & proxime Virginium Ruffum? Et ſi non ſufficiunt exempla priuata. Diuum Iulium, Diuum Auguſtum, Diuum Neruam, Titum Cæſarem? Neronem enim tranſeo, quamuis ſciam non corrumpi in deterius, quæ etiam à malis aliquãdo, ſed honeſta manere quæ ſæpius à bonis. Inter quos uel præcipue numerandus P. Virgilius, Cornelij nepos, & prius Ennius Actiusq;. Non quidem hi ſenatores. Sed ſanctitas morum non diſtat ordinibus. Ego uero tot tantorumq; uirorum exemplo & autoritate fretus, non eſt quod uerear hiſce carminibus iocari, ludere, ridere, tum iraſci, amare, flere, & deniq; remitti poſſe. Mire quidem his opuſculis animus remittitur & fouetur, & ad maiora ſuccenditur. Verum enimuero epigrammata quia breuia, licet arguta & quibus non copia, ſed acumine certamus poteſt inociosus quiſque perficere, ſeria uero quia continua & longa ſunt, ſane niſi ocioſus ſecuruſq; non poteſt. Quo fit ut & ſi maxime id cõcupiſcam ſerias res tamen reponere non queam in præſentiarum diſtringor equidem mille, atq; iterum mille occupationibus quibus nullo pacto carere nunc poſſum. Si uero his quos Deus Optimus Maximus ſinat aliquando extricer. Condere uicturas tentem per ſecula curas, Et nomen flammis eripuiſſe meum. Sed quid ego hæc tecum, qui itidem quod ego ſentis, qui pro tua eruditione facile concedis, me, ſed cum tot tantisq; uiris errare potuiſſe? Nam cum

cum neque odium, neque reliquum uulgus tanti fecerim, ut ſuæ maledicen tiæ ad ſeſe reſponderem, tecum id agere conſilij fuit, quaſi apud te uirum doctiſſimum, & qui uulgi imperitiam ſatis exploratam habes, iure decuit in me meoſq; mores opinionem falſam præſertim quærere. Sed iam ea de re multa ſatis ſuperq; ſatis. Redeo ergo ad epiſtolam tuam ut ornatiſſimam atque officij plenam ita mihi admodum gratam & iocundam, in qua qui dem nihil legi, nihil uidi quin æquo animo, quin læta fronte acceperim præ ter breuitatem. Proinde cura ut deinceps ad me longior fias, quod tu te per humaniter polliceris, ut intelligas nihil mihi breuius uideri quàm Poggij epi ſtolam longiſſimam. Poſtremo me totum dedas V. C. Antonio Luſco com poëtæ meo, & uel tu ſoluto, uel ille iuncto pede aliquid literarum ad me ex arate. Vale decus noſtrum, & me ut facis ama. Ego enim te diligo, te obſer uo, te admiror, & quidem quam maxime poſſum. Iterum uale, nec me frau des uoluptate, a cuice tuarum epiſtolarum, quæ ut initio dixi, præ cæteris gratæ iocundæ & uere Romanæ mihi uiſæ ſunt. Ex Bononia quàm curſim. Scribam poſt hæc ad acerrimum & pereloquentem uirum Nicolaum de Malpigil. ſi modo feſtinantis atq; alacris huius nuncij ratio permiſerit, ſin mi nus, quam primum per alium. Tu tamen in omnem euentum ex me illi ſalue dicas deſiderium ſatis & corculum Antonij Panormitæ.

Poggius Florentinus Antonio Panormitæ S. P. D.

PLuribus uerbis quàm neceſſe erat defendis libellum tuum apud homi nem non ſolum non accuſantem eum, ſed defendentem, mihi enim ſatis probat opus tuum his limitibus quos tibi antea perſcripſi, quos ſi ſeruaris, præſtabo tibi etiam militem pugnatorem in ſubſidijs tuis. Perplacuit mihi tum uerborum ſuauitas, tum grauitas ſententiarũ. Teſtimonia inſuper quæ affers ad cauſæ tuæ defenſionem, tam ſunt grauia, tam ueneratione & fide digna, ut religioſum ſit eis nolle aſſentiri, & impudentiæ ſingularis, ſi tamen in tuam ſententiam loquantur. Sed uide ne longe à te diſſentiant. Ego quidẽ qui academicorũ more nil audeo affirmare, uereor ne plurimi eorum ſi ſi gillatim citentur, coram æquo iudice uel pudore ſileant rei cauſa qui eos in cauſam adduxerit, uel ſi dicere teſtimonium rogentur, aperte & palàm cau ſam tuam deſerant, religioni potius eorum ac ueritati conſulentes, quàm o pinioni tuæ, teq; ſummopere reprehendant, qui continentiſſimos ac pruden tiſſimos uiros non ſolum à uitæ, ſed uerborum quoq; turpitudine abhorren tes, in obſcenæ uiliſq; cauſæ defenſionem rogaris. Nam quis tibi uel parum doctus concedat, ut miſſos faciam græcos quibus ad libertatem dicendi fin gendiq; quę uellent ſumma fuit tum leuitas, tum licentia, quis inquam con cedat tibi uirum caſtiſſimum, ſacratiſſimum Marcum Tullium, uirum om ni uirtutum laude cumulatũ, cuius non ſolum facta, ſed dicta per totam ui tam omni petulantia caruere, dicendi genere & turpiloquio uſum? Lege ui

tam ſuam, lege mores, lege æmulos atq; obtrectatores eius nil tale inuenies,
ne ab inuidis quidem & maliuolis obiectum. Quis Marcum Varronē tibi cre-
dat abeſſe uirū grauem, maturū, cuius nomen etiam quādam præ ſe fert ma-
ieſtatis uenerationē? Brutum uero ex ſtoicorū ſchola, cuius uita fuit uirtutis
exemplar, ſi quis roget ſententiam ſuam, uereor ne uel ſolus illa ſtoica ſeueri
tate cauſam tuā funditus euertat, & ſibi à te grandem iniuriam fieri clamet,
qui eum leuem & luſoriū tanq̄ in quadam uili ſcœna inter actores ponas &
mimos. Quid loquar de Sulpitio uiro ſuæ ætatis grauiſſimo, quem numeras
inter ſcriptores laſciuos? Quid item permultos reliquos lumina linguæ lati-
næ, qui ſolam honeſtatem in bonis ponendā duxere? quos omnes ſi in tuam
aciem collocaris aptiſſime in aduerſariorū caſtra migrabunt. Neq; enim ali-
ud eſt hos uiros in tuis præſidijs ponere, quàm uirginem ueſtalem proſtitue-
re in uulgus ſummo cum dedecore. Neq; ſi quid aliquando temporis aut loci
opportunitate luſerūt, hoc ſcribendi petulans & laſciuum genus probabūt.
Non eadem licentia eſt philoſophis quę oratoribus, nō oratoribus quæ poë
tis, quos tu omnes tanq̄ ex eadem officina affers ad tui operis excuſationem.
Probant philoſophi, perſuadent oratores, oblectant poëtę. Tu non ſolū poë
tas, ſed oratores, non ſolum oratores, ſed philoſophos ad laſciuiam redigis,
neq; eos quibus uoluptas ſola in bonis numerat, hoc eſt epicureos, quod for
ſan tibi concedi poſſit, ſed ſtoicos & eos qui ſolam honeſtatem ſummum bo-
num poſuere, qui non ſolum bene uiuendi, ſed etiam honeſte loquendi præ-
cepta tradiderunt. Etiam pictores, quibus omnia licent item ut poëtis, cum
nudam mulierem pinxere, tamen obſcœna corporis membra aliquo conte-
xere uelamento, ducem naturam imitati, quæ eas partes quæ haberent ali-
quid turpitudinis procul è conſpectu ſepoſuit. Fuerunt tamen nonnulli qui
laſciua ſcripſerunt, ſed ita ut procul abeſſent à uerborum laſciuia, qua ſi qui
liberius uſi ſunt, non ideo ſunt laudandi qui inſtar aliorum ſcripſere. Inueni-
es enim perplures luxurioſos, inuidos, raptores, ſicarios, quàm honeſtos ui
ros, neque quiſquam eſt adeo peruerſis moribus quin ſe malit bonorum ſi-
Alexander, M. Antonius ebrioſi. milem quam malorum. Alexandrum Magnum & item Marcum Antoni-
um accepimus ebrietate nimia laboraſſe, at hoc turpiſſimum uitium æqua-
bant plurimæ & magnæ uirtutes. Si quis igitur ex noſtris homunculis excu-
ſaret ebrietatem ſuam talium uirorum exemplo, nónne eſſet ridendus? Mul-
ta illos ingentes uiros docuere quæ nos dedecent. Si quid aliquando Cato-
ni licuit, cuius legitur ſæpe mero caluiſſe uirtus, aut Platoni, aut Socrati ſum
mæ ſapientiæ & autoritatis uiris, non itidem licet & nobis nulla autorita-
te, ſapientia, gloria, uirtute præditis. Scripſit adoleſcens comœdiam Pla-
to, in ea poſuit uerſiculos quos refers, qui ita laſciui ſunt, ut ſalua honeſtate
uix & audiri poſſint & referri. Dixit in puerum quod tamen neq; legibus ne-
que moribus prohibebatur. Hoc & multi facere tum ex Græcis, tum ex no-
ſtris

ſtris, ſed tamen ut ſcurrilitate uacarent. Diuerſa ſunt genera iocandi, aliud liberum hominem, aliud ſeruum decet, aliud facetum, aliud ſcurram. Quod autem Plinij uerbis uteris, uide ut ea rite interpreteris & ex ſententia. Iocis & ſalibus omnes iſti uſi ſunt quos enarras, ab obſcœnitate eorum uerborum tantum affuerunt, quantũ ſemoti fuerunt à turpitudine uitæ. Valerius Martialis tamẽ omnibus eſt apertior in epigrammatibus ſuis, res turpes narrans, quandoq; turpius, qui ſi quos ex ſuperioribus eſt imitatus, nõ eſt ideo tamen probatus, quod aliorum laſciuiam expreſſit potius quàm ſuam. Sed nónne ego ſum homo ridiculus, ut ait Terentianus Mitio, qui aduerſus illum cauſam dicam cui ueneram aduocatus? Ego tecum ſentio, & ea tibi licuiſſe opinor, ſi tamen finẽ tibi ſtatueris. Hoc uero eſt quod tibi uolo perſuaderi, imitandum potius eſſe graues poëtas quàm leues, ſęueros quàm laſciuos, honeſtos q̃ impudicos. Conueniant uerba moribus noſtris, atq; id eſt ſatius quàm dare aduerſarijs aliquam cauſam ad obloquendum. Non ſum autem ex eorum ſententia, qui uitam hominũ extimant ex uerbis, nõ ſolũ enim id puerile ſed ridiculum & leue dictu, potius & uerba inſpicere quàm uitæ conſuetudinem & rationem. Iocamur ſæpe uerbis, utimur facetijs & ſalibus, quæ ſi eadem redderemus geſtu corporis, diceremur merito inſani. Itaque ſiue odijs, neſcio quis odio certe dignus, ſiue quiuis alter qui laſciuiam uitæ arguat ex petulantia uerborum, errat proculdubio & iniquus eſt rerum extimator. Quos tu deſpicias atq; contemnas licet, fretus potius conſcientia recte factorum, quam motus æmulorum maledicentia. Neq; enim à maliuolis laudari cupis, ſed à doctis, neq; eorum iudicium magnifaciendum eſt, qui ſtultitiane magis, an maliuolentia laborent incertum eſt. Nam ut extimatio eorum qui te bonum putarent ſi malus es nihil tibi prodeſt ad bene uiuendũ, ita peruerſum iudicium eorum qui uitam turpem iudicant cum ſit honeſta, nil poſſunt demere quo uirtus à te queat auferri. Quam tu ſequere, & unà cum temperantia adhibe moderationem uerborum, hoc & ultimum tibi & amicis tuis, & præſertim mihi erit gratiſſimum. Romæ.

In Martialis laſciuiam.

Qui poëta imitandi.

Poggius Florentinus Guarino Veronenſi S. P. D.

FRanciſcus noſter Ferrarien. uir doctus ac perhumanus reddidit tuas literas indices ac teſtes tuæ priſtinæ humanitatis. Recognoui tandẽ Guarinum meum, hoc eſt eum Guarinũ, qui amore erga me & beniuolentia ęquabat omnes, ut plane illa tua felicitas & in obſeruandis amicis diligentia non amiſſa, ſed aliquando paulum intermiſſa uideatur. Ego quoq; is ſum qui ſemper fui, hoc eſt tui amantiſſimus, cum nihil remiſſum ſit de mea erga te charitate ſingulari. Neq; enim diſiunctio ſententiarũ debet amicos diſiungere, cũ liceat diuerſa ſentire ſaluo iure amicitię. Et quidẽ laudanda fuit hæc inter nos cõtentio exercitij gratia, ut uel laudando, uel uituperando ingeniũ acueremus. Antiquiores illi magni uiri & in ſenatu & in iudicijs uaria ſentiebãt in

Reconciliatio amici.

reis uel accuſandis, uel defendendis, ita ut uarietate ſententiæ animi dicentium eſſent coniunctiſſimi. Turpiſſimum quidē nobis eſſet, ſi quod plurimum ſolet ualere, maximumq́ eſt uinculum ad beniuolentiam comparandam ac conſeruandam, ſtudiorum ſimilitudo, id illam contractam & tanto tempore cōſeruatam dirimeret. Vir doctiſſimus ac omni laude præſtantiſſimus Franciſcus Barbarus noſter cum eſſet nuper Florent. ſuſpicari ſe oſtendit me eſſe forſan à te paulum alienorē. Dixi, nihil minus, neq; ſolū non minutū meum in te amorem, ſed auctum eſſe, ſcriptum ita à nobis eſſe, ut quāuis amicorum in ſcribendo magna libertas eſſe ſoleret, cū utriuſq; honori conſuleretur, pollicitus ſum quoq; me literas ad te daturum, quod ne tunc facerem, diſceſſus Pōtificis impediuit cum plurimis antea & poſt implicationibus implicarer. Sed erat animus ſcribendi tum, cum primum facultas eſſet, & ſuſpitio tolleretur. Quod quidem tu mihi de uxore gratularis, facis quidē amice. Ego eam rem mihi perpetuæ uoluptati quietiq; futurū puto. Cū enim ut ait Flaccus, magna dos parentum ſit uirtus, ego eam ſolam ſecutus, contempſi & diuitias & cetera quæ plurimi in coniugijs ſequi ſolēt. Scribit Petronius Arbiter, raro fecit mixturam cū ſapientia forma, in ea tamen raritate hoc mihi dono Dei immortalis contigit, ut cum uxor quæ nondum decimum octauum exceſſit annum, ſit præſtans forma & uirtutibus, tamen à uirtutibus pulchritudo ſuperetur, ſic quidē ut nihil ei deeſſe uideam, quod in optima adoleſcente requiratur. Itaq; ſatis recte uideor conſuluiſſe quieti meæ & futuris annis, licet quidam ex amicis dicant me nunc artem nouam incipere cum deſinendum eſſet. Sed quod bene & honeſte ſit, id nunquam fieri ſero putatur. Et quemadmodum boni poëtæ extremum actum politiorē perfectioremq; efficiunt, itidem ego quod temporis ſupereſt perfectiori uitę dedicaui. Catonis autem diuortium miſſum faciamus, multa ferebat temporum illorum conditio quæ hodie improbantur. Attamen ut Seneca citius ebrietatem laudare uult propter Catonem, quàm Catonē dehoneſtare propter ebrietatem. Sic tuus Poggius quicquid Cato & philoſophus & ſtoicus fecit, & honeſte & cū uirtute exiſtimat feciſſe. Veruntamen ut Cicero ſcribit: ſponſam cuiq; ſuam placere, ſic tu tuam, ego meam opinionē ſeruabo, ita tamen ut idem ſenſus utriq; futurus ſit in amicitiæ fide. Vale.

Poggius Florentinus uiro clariſſimo Franciſco Barbaro. S. D. P.

Licet ſciam permultas eſſe occupationes tuas tum publicas, tum priuatas quibus te plurimū temporis impertiri conuenit, audebo tamen pro noſtra amicitia te interpellare paululū, atq; auocare à rebus ſerijs ad ineptias quaſdam ridiculas neſcio Guarini uiri doctiſſimi, an mea culpa contractas. Si tamen hac in re ſolitam tuam mihi prudentiam præſtabis, intelliges potius culpandum eſſe Guarinum, qui ultro munus deſumpſit, neq; ſibi neceſſarium, neque congruens amicitiæ noſtræ. Ego dudum exercitio quodam

ſcribendi

ſcribendi ductus, ędidi epiſtolam quandam de Scipionis Cæſariſq; preſtantia, in qua neq; Guarini, neq; cuiuſq; alterius è noſtris mentionē feci, uſus ſcribendi libertate de mortuis præſertim, qui neq; reſcribere poſſunt, neq; proſcribere, tuli ſententiam quę opinioni meę uerisimilima uidebatur, linquens cæteris liberum iudicium prout cuiq; libitum eſſet ſentiendi. At uero Guarinus tanquam cohæres Octauiani, ad quem neceſſario defenſio Cæſaris ſpectaret, tanquam in ea re ſua æſtimatio uerſaretur, indignum id facinus exclamans, inſurgit aduerſum me, ſcribens ſuperbe nimium & arroganter magis quàm uires ſuæ eloquentiæ patiantur, aut priſtina ſua humanitas requirat. Itaq; ſuſcepit ſibi laborem inanem mecum decertandi pro Cæſaris cauſa, parum conſulens iuri antiquæ noſtræ beniuolentiæ. Nulla enim in re, nullo in loco, nullo uerbo uel puſillum à me offenſus proſiliuit ad primū ut aiunt tubę ſonitum, ad me oppugnandū, ueluti militē partiū Pompeianarū. Quid enim urgebat Guarinum in Poggium inſultare, ſi prætuli Cæſari Scipionē? Quid ad eum pertinuit, quæ ſuæ partes fuerunt, mihi detrahere, mecum litigare, totiens me ueluti ignauum quendam increpare? Si quid nobis ad eloquentię ſtudium atq; exercitationem conceſſum eſt, uel laudando aliquē, uel uituperando remotum ab ætate noſtra non ſui generis, non nominis, non nationis, ingeniolum meū uolui exercere. Si Cæſarē colit, ſi memoriam illius charam habet, ſi nomē diligit, ſi geſta extollit, debuit remota perſonarum cōtumelià eius ſuſcipere defenſionem me etiam laudante, ibiq; quantū dicendo uel ſcribendo poſſet oſtendere. Nā quod mihi ſumpſi ad ſcribendū exercitiū id alijs quoq; æquo conceſſum iure cognoſco. Sed poſteaquā eo modo mecū agere libuit, ego quoq; ne deſim, mihi ſumpſi onus licet ſatis moleſtū, neceſſariū tamen tum mei defendendi, tum Guarini fortitudinē (ne dicam ut de me ſcribit audaciam) paululum comprimendi. Etenim cum me audacem accuſatorem magis quàm fortem dicat, experiendum fuit, an hic prouocator armis Vulcanijs ab Ioue ut ferunt dimiſſis, in aciem deſcenderit. Lege igitur cum ocium ſuppetit primo epiſtolam à me conſcriptam, tum Guarini reprehenſionem, deinde defenſiunculam meam, hoc maxime pacto uel me, uel Guarinum, uel utrunq; aut temeritatis, aut ignorantiæ accuſabis. Vale, mei ut ſoles memor.

Occaſio diſceptationis cum Guarino.

Poggius Florentinus Scipioni Ferrarienſi uiro clariſſimo S. D. P.

REm ſane arduam & imparem meis uiribus poſtulas tibi à me ſcribi ſuauiſſime Scipio, uter ſcilicet uir pręſtantior atq; elegantior fuerit, & pluris æſtimandus, ſuperior ne Aphricanus, an C. Iulius Cæſar. Multa enim à ueteribus rerum ſcriptoribus de utroq; tradita ſunt ſumma gloria & laude digna, ut difficilimū ſit inter tales Principes & tantos ſententiā ferre. Quamuis de altero factum iam præiudicium eſſe per Plutarchum uideatur, qui Cæſarem græcorū omniū excellentiſſimo magno Alexandro compararit.

Vter præſtantior, Scipio, an Cæſar.

Sed credo illum res militię geſtas & belli gloriam ſecutum eſſe, non uirtutes. Nam uitia in Alexandro permulta fuiſſe cognouimus. Liuius autem noſter quid de Cæſare ſentiat, minime compertum eſt nobis, cum ignorantia hominum aboleuerit ſuos illorum temporum libros. Scipionē uero longe clariſſimum ducem, & non ſolum ſuæ ætatis, ſed ciuilibus qui unquam fuerunt Regum atq; Imperatorum parem fuiſſe affirmat. Qua ſentētia nec magnum Alexandrum, nec Cæſarem quidem iudicare uidetur Scipioni eſſe pręferendum. Lucianus græcus autor Hannibalem, Scipionē, & Cæſarem apud inferos in certamē gloriæ rerum geſtarum diſputantes ludens introduxit, ut uideatur pares quodammodo eos fuiſſe uelle ſentire. Cæſarem rebus bello geſtis magnam gloriam adeptum, conſtat fuiſſe ciuem pernicioſiſſimū patrię, quàm cæteris gentibus imperantem in ſeruitutem redegit. Et quoniam ab ea uires traditas ad ipſius perniciem conuertit, non ſolum non laudandū, ſed tanquam patriæ proditorem deteſtandum uirum plures arbitrantur. Scipio quoniam belli laudem cum uitæ integritate coniunxit, atq; omnia ſua conſilia ad reip. ſalutem cōtulit, eiq; tempore difficilimo, atq; extremo penè caſu ſubuenit, quo laudandum eum & extollendum præ cæteris eſſe iudicent. Ita quanquam multitudine ac uarietate bellorum apud populū excedere uideatur gloria Cæſaris, tamen ſi uirtute & rectè factis laudem & gloriam hominum metiamur, neceſſe eſt præſtare Cæſari Scipionem. Illum enim cæteris præſtare ſapientes uolunt, non qui uitijs & ſceleribus, ſed qui ueritate & honeſtate alios anteceſſerit. Nam uitia aut flagitia non poſſunt reddere hominem præclarum, præſertim cum nulla his ſit laus & gloria cōiuncta, quæ eſt honeſte factorū exiſtimatio. Verum ut quid à me petis facilius poſſit perſpici, uita utriuſq;, mores, res domi & foris geſtæ paucis recenſendæ ſunt, atq; inuicem comparandæ, tum facilimum erit diſcernere legentibus uter alteri ſit præferendus. Hoc ut rectius explicetur, ab utriuſq; adoleſcētia ordiamur.

Vita Cæſaris.

Cæſaris prior ætas cum primum in caſtris uerſatus eſt, non caruit infamia, cū ſponda lecti Nicomedis Bithyniæ regis, & regina quādoq; appellaretur, quod adeò pro uero habitum eſt, ut etiam ſui milites poſt ciuilem uictoriam ante triumphantis currū canerent, Gallias Cæſar ſubegit, Nicomedes Cęſarem. Adoleſcentia omnis nihil habuit inſigne quod magnopere ſit aut referendum, aut laudandum, pręter naturam inquietam, & animum deditum factionibus & bellis inteſtinis, quę adeò ab ipſis primoribus annis præ ſe tulit, ut Syllam dixiſſe ferant, cauendum eſſe puerum male præcinctum. Poſt annum uero XXXIII cū ex Hiſpania quo quæſtor acceſſerat, ante tempus deceſſiſſet. Latinas colonias agitantes de ciuitate petenda, concitauit ad nouas res in urbe moliendas.

Ædilis factus.

Ædilis deinde factus, cum paci atq; ocio infenſus eſſet, ſibiq; etiam malis artibus potentiam quæreret, cōſpiraſſe traditur cum M. Craſſo, & nonnullis alijs de trucidando ſenatu, & repub. ſubuertenda.

Cum

Cum Piſone item adoleſcente fertur contra remp. coniuraſſe. Ad cōcilian-
dum uero ſibi plebis fauorem, reſtituit trophæa C. Marij de Iugurtha, deq;
Cimbris atq; Theutonis olim à Sylla diſiecta. C. Rabirio quo adiutore Satur-
ninus res nouas moliens oppreſſus fuerat, qui diem diceret ſubornauit. Lar-
gitionibus profuſis ac ſuperuacuis impenſis ad beniuolentiam infirmorum,
& populi captandam adeò ære alieno fuit oppreſſus, ut Pontificatum peti-
turus, antequam in campū ad comitia deſcenderet, dixiſſe feratur matri oſcu-
lanti, ſe domum niſi pontificem non reuerſurum. Præturam aſſecutus inter *Pretor.*
Catilinæ coniurationis conſcios fuiſſe traditur. Solus certe omnium in cōiu-
ratione deprehenſos conſeruandos cenſuit in ſenatu. Quo tempore quidam
ei è ſenatu egredienti milites exertis gladijs mortē minitati ſunt. Conſul po- *Conſul.*
ſtea ætate legitima, quæ erat annorum trium & quadraginta factus, pro libi-
dine animi, proq; ſolius nutu in morem tyranni conſulatum geſſit. M. Bibu-
lum collegam ſuis iniquitatibus aduerſantem, domi ſe incluſum tenere com-
pulit. M. Catonem ſanctiſſimum uirum in carcerem duci iuſſit, actis ſuis &
ſceleribus repugnantem, quo nullum maius peſſimi eius animi teſtimonium
potuit afferre. Quod uero hominis rapaciſſimi ac furaciſſimi indicium fuit, *Furti notat.*
tria milia pondo auri, quæ erat in capitolio ſurripiens, tantundem repoſuit
æris deaurati. Sortitus eſt prouincias Gallias in quinquennium, quod & in
aliud quinquennium prorogatum fuit, utrunq; præter leges, præter conſue-
tudinem, præter maiorū inſtituta. Octo legiones decretę, duæ ab Cn. Pom-
peio conceſſę. Igitur decem legionum exercitu, magnis præterea auxilijs ul-
teriorem Galliam ingreſſus, primo fudit Arioniſtum Germanorū ducem, *Gallos & Ger-*
nouas ſibi quærentem ſedes. Deinde cum Gallia omni uarie conflixit, tum *manos deuicit.*
priuatis conſilijs, tum communi conſenſu bellū renouante ſæpius acie decer-
tauit, plurima confecit bella, innumerabiles hoſtium copias fudit, plures ur-
bes, multa oppida cœpit. Gallos proſtrauit ſępius diſſidētes, uniuerſam Gal-
liam quæ clauditur montibus Pyreneis, oceano Rhenoq; flumine & alpibus
in poteſtatē ditionēq; Romani pop. uictor redegit. Germanos laceſſiuit pō-
te ſupra Rhenū conſtructo. Britannos aggreſſus pugna ſuperans pop. Rom.
ſubdidit, quas ob res magna gloria & honore dignus uidet̃. Sequūtur bella *Bella ciuilia.*
ciuilia Pharſalicū, Aphricanū, Hiſpanienſe nō digna laude, ſed ſumma homi-
nū ac gentiū exterminatiōe. His enim patriā ſuā communē omniū parentē
oppugnauit, oppreſſit, perdidit tanq̄ nepharius parricida, quāq̄ Hiſpanienſi
nō ſua uirtus, ſed fortuna uictoriā largita eſt. Cū enim fermè uictus & profli-
gatus Cæſar de inferēda ſibi morte cogitaret, ſubito uictores in fugam con-
uerſi ſunt, beneficio & ope fortunæ. Pharſalicū uero bellū quàm leue fuerit
Cicero ipſe teſtatur: qui plurimis in epiſtolis Pompeium ueluti ignauū Im-
peratorem atq; imperatū ducem increpans, illum cum tyronibus & milite
Colenticio aduerſus ueteranos & robuſtiſſimum exercitum ſigna contuliſſe

reprehendit

reprehendit. Nam Alexandriæ nõ honorem, ſed dedecus promeruit, dum
Cleopatrę amore ardens, incautus fermè in hoſtium peruenit manus, quod
periculum nando effugiens, uictor poſtmodum cum Cleopatra per Nilum
Æthiopiam uſq; inſanus amore penetraſſet, niſi milites ſequi ſe recuſaſſent.
Pharnacis uero in Aſia nullo labore bellum, ſola opinione confecit, una acie
& leui pręlio hoſtibus ſuperatis. Quod & ipſe in titulo triumphi ſignificauit,
dicens: Veni, uidi, uici, ut quodammodo citius faciliusq́; id bellum confece-
Dictator. rit quàm ſcripſerit ſe uiciſſe. Poſt ciuilem uictoriam ſuſcepit perpetuã dicta-
turam, ut ſolutus legibus pro arbitrio ſuo rẽp. adminiſtraret, atq; adeò con-
ſtans in retinenda fuit, ut Syllam diceret neſciſſe literas qui dictaturam depo-
ſuerit. Ipſe literatior fuit, qui & remp. ſuſtulit, & populum Romanũ redegit
in ſeruitutem. Omitto haſtam illam & cruentam bonorum uenditonem, ci-
uium proſcriptiones etiam ipſis uictoribus deflendas, in quibus ſi uerſari ue-
Mores Cæſaris lim, Cæſaris iniquitas oſtendetur. Mores eius multifariæ interpretantur.
Quidam enim commendant, alĳ ſecus tradunt. Nam prona ad principatum
natura uitam multis flagitĳs inquinauit. Ambitio & damnãdi cupido nil ex
legibus, nil ex utilitate publica agere permiſit. Facinoroſos, audaces, rapto-
res, egeſtate perditos, turpi iudicio damnatos in ſuam familiaritatem recipi
ens ſubleuabat, alebatq́;, ueluti ſuarum cupiditatũ miniſtros. Libidine fuiſſe
immoderata Suetonius tradit, ſtupra eius & adulteria referens permulta. Ra
pacem etiam conſtat fuiſſe & alienis appetentem, cum nõnullas ciuitates &
oppida diripienda tradiderit militibus magis ob predam, quàm ob culpam.
Liberalitatem quidam laudando efferunt. Sed quæ eſt liberalitas, alteri per
uim eripere, extorquere, furari ut alĳs largiaris? Rapina hæc, nõ liberalitas
eſt appellanda. Id uero eſt in quo multi Cæſarem extolluut, aſſerentes exti-
tiſſe illum clementiæ ſingularis. Verum uidentur peruerſe nimium hoc no-
mine abuti. Nulla eſt enim clementia, non trucidare eos qui patriæ liberta-
tem tuentes, tyrannidem recuſabant. Laudat noſter Cicero Cæſarem reſti-
tuto Marco Marcello, multisq́; uerbis commendat ſuam clemẽtiam in ciui-
bus conſeruandis. Laudat item cum Q. ligarium, regemq́; Deiotarum de-
fendit, at uero eas laudes non protulit ueritas, ſed temporum neceſſitas ex-
torſit. Non enim uir excellens & amator patriæ quid Cæſar audire merere-
tur perſpexit, ſed quid ſalus ciuium poſtularet. Quãuis quæ laus eſt, non iu-
gulaſſe ciues, cum patriæ ſanguinem exorbuerit? Neq; tamen ipſi ſicarĳ &
latrones hoc faciunt, ut cuius ſpolia abſtulerint uitam & ſanguinem concu-
piſcant. Ait ipſe Cicero: cum dicendi quæ uellet ex animo libertas data eſt,
quid de eo ſenſerit ſæpius expreſſit, & cum tyrannũ eum appellauerit, & cru
delitatis illum in quadam ad Cornelium nepotem epiſtola increpans, perdi
tis profligatisq; conſilĳs Cæſarem uſum fuiſſe affirmet. Nihil ergo reperi-
mus in Cæſaris uita quod digne laudari mereatur, præter res bello geſtas,

quas non poſſumus negare non fuiſſe magnificas, licet patriæ & ciuibus perniciofas, ſed obſcurentur paulo neceſſe eſt ea ipſa quàm uſus eſt in remp. perfidia & crudelitate. Sed de Cæſare hactenus. Scipionis uitam quod nunc latine extet nulli ueterum ſcripſere, eo uiri ad omnia excellētiſſimi geſta ſingula ignorantur. Maiora quædam ſparſa reperiūtur apud uarios autores, quæ prout facultas tulit in hance piſtolam conieci. Adoleſcentia eius non ignobilis fuit aut obſcura, ſed illuſtris & præclara, quæ ędidit egregia facinora omnium ſermone celebranda. Morum quidem grauitatē ab ineunte ætate, continentiam, integritatē uitæ, diuinam quandam indolem, & quaſi præmaturam ſenectutem in eo fuiſſe omnes tradūt. T. quidē Liuius uſq; ad deuictam Carthaginem, quo ad ſecundum bellum punicū attinet, Scipionis geſta complectitur. Ait non tantum ueris uirtutibus admirabilē, ſed arte quoq; ab iuuenta in oſtentationem earum compoſitum, pleraq; apud multitudinem aut per nocturnas uiſa ſpecies, aut ueluti diuinitus mente monita agentem. Qui mos per omnē uitam ſeruatus, uulgatæ opinioni fidem fecit, ſtirpis eum diuinæ uirum eſſe. Prima laus adoleſcētiæ traditur, quod uix dum pubertatem ingreſſus, patrem P. Cornelium Scipionem cōſulem aduerſus Hannibalem apud Ticinum pugnantem, ac ſaucium, interuentu ſuo ſeruauit, in quo ſingularis pietatis officium & patriæ præſtitit & patri. Id uero adoleſcētis facinus & ſupra illius ætatis prudentiam & robur, dum poſt acceptam Cannenſem cladem reliquiæ militum ad eum & Appium Claudium tribunos militum, ſummam imperij detuliſſent, nunciareturq; iuuenes quoſdam autore. L. Cecilio Metello de relinquenda Italia conſilium agitare, Metelli domū petens, cum in concilium iuuenū quod erat allatum ueniſſet, ſtricto gladio mortem minitans, iurare omnes coēgit, nūquam ſe patriam deſerturos. His duabus tantum rebus etiam ſi reliqua ætatis acta deeſſent, multorum ſenum qui uiri clariſſimi habiti ſunt, adoleſcentulus gloriam æquauit, primum parentem, tum patriam ab interitu liberans. Attamen hæc leuiora uidentur reddere quæ ſequuntur. Nam cum P. & Cn. Scipionibus in Hiſpania interfectis, deleto exercitu adeò res perditæ & deſperatæ eſſent, repub. multis cladibus afflicta, ut nemo illuc cum Imperio proficiſci auderet, reliquis maioribus natu cunctantibus ac recuſantibus, ſolus quartum & uigeſimum annum ætatis agens, eo ſe iturū Pop. Rom. ultro ſpopondit, magna animi fiducia, maiore futuræ uirtutis indole, maxima patriæ charitate. Non illum patris patruiq; interitus, non exercitus conciſi, non hoſtium uires, non Hiſpaniæ rebus Rom. aduerſæ, non belli terror adoleſcentem deterruerunt quo minus ingenti animo ætate etiam pugnante, eam prouinciam depoſceret, in qua plus timoris quàm ſpei propoſitū eſſe uidebatur. Itaq; magno populi conſenſu tanquā factis ipſum ad Carthaginenſe bellū depoſcentibus Hiſpaniæ ſibi decretæ fuerunt, decem milia peditū, mille equites, pręter reliquias ueteris

Scipionis uita.

Patris & patriæ liberator.

Hiſpanias ſuperat.

exercitus cõceſſæ. Ac tam parua manu Hiſpanias aggreſſus, Carthaginem nouam una die pugnando uicepit. Qua in re inter cætera uirtutis ſuæ opera, ut mulieres tutæ eſſent ab iniuria militari ſummopere curauit. Virginem eximiæ formæ captiuam Principi Celtiberorum deſponſatam corãm ſe adduci, licet & uictor & adoleſcens prohibuit, eamq́ʒ uiro cum donis reſtituit intactam. Qua continentia & benignitate ſibi Celtiberorum omnium beniuolentiam deuinxit. Hiſpanias omnes, quas Carthaginẽſes poſt patris mortem occupauerant, gentem Barbaram & feram, cęſis quatuor Pœnorũ exercitibus, quatuor ſummis Ducibus fuſis ac fugatis, ipſis Hiſpanis qui deſciuerant ſubactis in Pop. Rom. poteſtatem redegit. Ad Siphacem regem potentiſſimũ profectus, ad amicitiam Romanorũ traduxit, cuius uiolator Siphax

Fit conſul.

poſtea pœnas dedit. Deuictis Hiſpanis Romam rediens, conſul factus eſt ante tempus, cum nondum XXXIII exceſſiſſet ætatis annum. Conſul in Siciliam primo, poſt in Aphricam tranſijt cum exercitu quẽ nonnulli X milia peditum, duo milia & CC equites, alij peditum XVI milia equites M. & DC qui uero magis V & XXX milia peditũ equitumq́ʒ fuiſſe tradunt. Vbi pro

Siphacem & Hannibalem uincit.

fligatis duobus Pœnorum ualidis exercitibus, capto rege Siphace, pluribus urbibus VI expugnatis, demum ipſum Hannibalem excellentiſſimũ Imperatorum omniũ, ipſius Rom. Pop. XV annis uictorẽ, acie ſuperauit. Quod ne leui certamine aut Marte incruento factum uideatur XII milia ex Romanis in ea pugna cecidiſſe, atqʒ Hannibalẽ dixiſſe, poſt amiſſam uictoriam ſe nunquam ſtruxiſſe aciem melius. Liuius ſcribit: Hoc magno eſt argumẽto, non cum exercitu inualido, non cum tyronibus, non cum barbaris, non cũ ignauo duce Scipioni certamen fuiſſe, ſed cum robuſto milite, cũ ueteranis, cum aſſuetis Romanæ militiæ, cum ſagaciſſimo Imperatore. Carthaginenſes pacem ab Romanis petere etiam iniquiſſimis conditionibus coëgit. Ad trium

Antiochum ſuperat.

phum inde redijt. Legatum poſtea fratri in Aſiam contra Antiochũ regem ſe iturum pollicitus eſt, ne fratri ad res bellicas infirmo prouincia eriperetur, belloq́ʒ Antiochũ ſuperauit. Hæc ab eo geſta bello accepimus adeò præclara, ut nulli Imperatorum ſecundus eſſe uideatur. Sed non minor uirtus eius domi conſpicua fuit. Summam in eo comitatum fuiſſe ferunt, ad omnia ingenium docile ac promptum, mores probatiſſimos, autoritatem uero permaximam. Cuius rei illud habemus teſtimonium certiſſimum, quod cũ duo Petilij trib. pleb. ei ad populum diem dixiſſent, qua die iudicium futurum erat conſcendens roſtra Scipio corona triumphali, hac die, inquit, Quirites, Carthaginem à uobis leges pacis petere coëgi, proinde æquũ eſt nos in capitolium aſcẽdere, ac Ioui opt. max. gratias agere. Eum ex roſtris aſſurgentem, populus uniuerſus, equeſter ordo, & ſenatus in capitolium proſecutus eſt. Petilijs ſolis in foro cum ignominia relictis. Sed tum maxime cũ ea quæ ultro meritis eius à ſenatu & populo offerebãtur recuſauit. Nam cũ ob eius

in patriam

in patriam atq; in ſingulos ciues merita ſingularia ad eum ornandum exquiſiti honores quærerentur, cunq; patres conſcripti ſtatuam ſibi in capitolio, in comitio, in roſtris, in curia, in ipſa cella Iouis opt. max. decernerent, imaginem triumphali habitu in capitolinis puluinaribus collocare uellent, cum continuum conſulatum, perpetuam Dictaturam offerrent, nil horum neq; ſenatuſconſulto, neq; plebiſcito fieri paſſus eſt, maiori animo honores recuſans, quàm effecerat ut illis dignus haberetur. Magna uir ſapientia, in uirtute ipſa & parta laude ſatis præmij, ſatis honoris eſſe exiſtimauit. Maiore uero prudentia, qui id egit exemplo ſuo, ne ſimilium rerum cupiditas & licentia ad deteriores poſtmodum ciues perueniret. Hæ uirtutes tantam maieſtatem Scipioni, tantam uenerationẽ apud omnes comparauerant, ut apud Linternum exulantem prædones acceſſerint uenerabundi, tanquam aliquod numen diuinum, qui poſtem domus ueluti templi alicuius uenerantes, poſitis ante ueſtibulum tanquam loci ſacri donis, exoſculata Scipionis manu abierunt. Magna profecto uis eſt uirtutis, ut etiam ab eis qui illam oderunt colatur. Ego quidem hunc ſolum diem, hoc prædonum teſtimonium omnibus triumphis Cæſaris antepono. Siquidem ſolum diem cum ueritate actum cæteris geſtis à quibus abeſt uirtus, ſapientes iudicant præferendum. Quid loquar de charitate eius in patriam? quam cum per omnem uitam repræſentauit, tum etiam in morte, cum eius iniurias non niſi paruo titulo ultus fuerit, quo ingrata fuerit appellauit. Illud maximi animi & amoris erga patriã inſigne indicium, quod cum ſua magnitudo libertatem obumbrare uideretur, eoq; illius opes creuiſſent (ut refert Seneca) ut aut Scipionem libertati, aut libertatem Scipioni iniuriam facere oporteret, ſatius exiſtimans patriæ iniurias tollerare quàm inferre, ſeceſſit Linternum in exilium uoluntariũ, ne libertatem publicam ſua præſentia uiolaret. Ibiq; obijt diem ſuũ uir adnumerandus inter priſcos heroas, quos gentilis ſtultitia inter deos aſcripſit. Quoniam utriuſq; uitam carptim retulimus, eos nunc ut luceat quod quæritur inuicem cõparemus. Scipionis adoleſcentiam tum probatiſſimi mores, tum facta honorifica commendant continentia, pudore, modeſtiam plenam. Cæſaris uero reprobant omnes flagitio & dedecore inquinatam. Scipioni fatali penè reip. tempore, & eo bello quo uires eius fermè cõciderant, ultro & ante tempus Pop. Rom. nõ priuata ambitione, ſed utilitate communi coactus detulit conſulatũ, in quo Vrbem atq; Italiam uarijs cladibus attritam, ex faucibus Hannibalis liberauit. Cæſar ſua ætate florente repub, nilq; aduerſi formidante, largitionibus, ambitu, ſeditioſorum ſuffragio, factione Principum aſſecutus eſt Conſulatum, in quo iecit fundamenta reipub. uertendæ. Scipio legibus obtemperans, atq; ea appetens quæ ad ſalutem pub. pertineret. Imperiũ cum ſocio partitus eſt, Siciliam prouinciã ſortitus, Cæſar conculcatis legibus, ſolus Conſulatũ geſſit, altero cõſule domi recluſo, ut remp. pro

Prædonum reuerentia erga Scipionem.

Comparantur inuicem Scipio & Cæſar.

pria libidine conquaſſaret. Scipionem illuſtrant uirtutes permultæ, iuſticia, continentia, grauitas, modeſtia, tẽperantia, integritas uitæ, ſanctitas morũ, charitas erga patriam ſingularis, Cæſaris nomen flagitia plurima dehoneſtant, rapinæ, furta, inteſtinę diſſenſiones, ciuilis ſanguis, libido immoderata dominandi, ſtupra, adulteria, ſtudiũ lacerandæ patriæ, atq; animus ad omne facinus prõptus. Quo fit, ut ad hanc diem nil extet in quo Cæſar ueſtigium ullũ uirtutis ſuæ poſſit imprimere. Niſi forſan ſtudioſum eſſe ciuem ſui profuſum, alieni appetentem, furem, rapacem, adulterum, factionibus & perturbandæ reip. intentũ laudi dandũ putamus. Sequuntur deinceps res amborũ domi & foris geſtę. Cęſar poſt XLIII etatis annum miſſus eſt, & quidẽ cum X legionibus ad Gallos, gentẽ barbaram & feram, ſed bello inſuetã, at is fuit exercitus, ea auxilia, is dux belli qui facile poſſet uictoria potiri, Romanus cõtra barbarũ, armatus contra inermem, ueteranus contra tyrones, doctus rei militaris aduerſus bellicæ artis ignaros, dux excellẽs aduerſus populos ſine ducibus ſiue Imperatoribus bellantes, qui nihil pręter impetũ animi & uires corporum ad pręlia afferebant, quod & prima contra Arioniſtũ pugna clariſſime oſtenditur, & multis pręterea in locis. Adiecit Romano Imperio Britanniam, in qua populus uagus & ſine certo duce uiuebat, neq; domeſticis, neq; externis bellis aſſuetus. Scipioni adoleſcẽti prouincia Hiſpania decreta eſt cum duabus regionibus tantũ ac reliquijs paterni exercitus cõciſi, Imperium in annũ datum. Sed cõtra Hiſpanos homines feroces, exercitatos in armis, numero ac uiribus uirentes, contra Carthaginenſiũ quatuor exercitus, uni duci aduerſus quatuor Pœnorũ Imperatores, quod nequaquã parui faciendum uidetur. Ducum enim in bello prudentiam, conſiliũ, uirtutẽ plus ualere compertũ eſt, quam militũ audaciam aut fortitudinẽ, quippe qui ſine diſciplina, ſine duce ſeipſos cõficiunt. His ſuperatis, cęſis, expulſis, Hiſpaniam primo Rom. ditioni reſtituit. Cæſari data prouincia primũ eſt in quinquenniũ, Scipioni in annũ. Et cum in Hiſpaniã profectus eſt, & Conſul in Siciliam, deinde in Aphricã tranſijt, licet in alium annũ Imperiũ illi fuerit prorogatũ. Sed tamẽ V annorũ fiducia & animũ & facultatẽ maiorẽ attulit res maximas aggrediendi, quam unius anni Imperiũ, quod an prorogari deberet erat incertũ. Nõ enim magna facinora paruo tẽpore effici poſſunt, pręſertim cum timetᷓ ſucceſſor, qui iam gloriã adeptã poſſit præripere. Quod & Lucullo accidit Mithridate & Tygranne regibus deuictis. Et ipſum Scipionẽ ferũt dubitaſſe, cũ diceret, niſi ſucceſſorẽ partę iam per eũ gloriæ timuiſſet, nõ ad petendã pacẽ, ſed ad dedendã ciuitatẽ compulſurũ fuiſſe Carthaginẽſes. Cæſar Pompeiũ ſuperauit, Scipio Hannibalẽ præſtantiſſimũ omniũ qui unquã fuerunt Imperatorẽ. Cęſar Iubam regẽ Numidię deuicit, Scipio Siphacẽ potentiſſimũ regẽ acie ſuperatũ, captumq; Romã miſit. Cæſar Pharnacem regem Aſiæ parua manu, leui prælio, nullo labore ut ipſemet teſtatus eſt ꝓfligauit,

Vitia Cæſaris.

Scipio Antiochum regē Græciæ inſultantē belloq; Rom. Pop. laceſſentē magna cura & uirtute cōpreſſit. Quamobrem quoniā uirtus ſola eſt quæ uiros claros præſtantes, dignos gloria & laude ſolet efficere, uitia uero deteſtādos, nec unquam obſcurū aut dubiū eſſe debet, recte iudicanti utriuſq; facta, atq; ea recte mente expendenti, uirtute & recte factis Scipionē multo ſuperiorem Cæſare extitiſſe, gloria uero militari & rebus geſtis nulla ex parte inferiorē. Nam alterius uitā multis officijs & in remp. meritis præclarā conſtat fuiſſe, alterius pluribus flagitijs obductam. Scipionis liberalitas, beneficētia, pudicitia, caſtitas, Cæſaris furta, rapinæ, ſtupra & laſciuiæ oſtendunt. Alter adoleſcentulam & ipſe adoleſcēs uiro tradidit intactam, alter iam ſenex Cleopatram alterius coniugem abduxit. Alteri ociū, pax, ſalus patriæ, alteri diſcordiæ, bella, & patriæ pernicies cordi erāt. Scipioni honores & dignitates ultro offerebantur, Cæſar per uim & ambitū auferebat. Scipio oblatam repulit Dictaturam, Cæſar extorſit. Alter libertatē ſui populi conſeruauit, alter redegit in miſerrimam ſeruitutē. Scipio ne libertati patriæ officeret ſponte in exilium ſeceſſit, Cæſar ut libertatem eriperet præſtantiſſimos ciues exulare coēgit. Alter ad cōſeruandam patriam ſua cōſilia direxit, alter ad delendam & proſternendam. Adde quod nomen Cæſaris docti omnes uiri execrari & odio habere deberent, non enim magis patriæ quàm latinæ linguæ & bonarum artiū extitit parricida. Vna enim cū libertate corruit latina eloquentia & ſtudia literarū, quæ in ipſo flore prius fere quàm inciperent extincta ſunt. Erat in culmine eloquentia, erant cæterarū bonarū artium incrementa, quæ ſtatim proſtrata re publica defecerūt. Erant complures uiri doctiſſimi ſimul eloquentiſſimi, quos ciuilis clades abſumpſit. Vigebant ſtudia philoſophiæ & cæterarum liberalium artium tempore libertatis, quam niſi deleuiſſet Cæſar, creuiſſent latina ingenia, neq; Græcis ullo doctrinarum genere ceſſiſſent. At uero libertate extincta, ſubſecuta ſunt imperatorum portenta nepharia, qui & doctos ſemper ac uirtutem oderūt, & aduerſati ſunt literarum ſtudijs & doctrinæ. Habes à me iocundiſſime Scipio quod poſtulaſti, nunc & tuum & aliorum iudicium ſit liberum, ut quiſq; ſentiat quid uelit. Vale. Quarto idus Aprilis Florentiæ.

Præfertur Scipio Cæſari.

Cæſar latinæ linguæ parricida.

Defenſiuncula Poggij Florentini Contra Guarinum Veronenſem, Ad Franciſcum Barbarum. S. D. P.

NVper cum exercendi ingenij cauſa mi Franciſce, epiſtolam quandam ad Scipionem Ferrarienſem ſcripſiſſem, in qua Scipionē ſuperiorem, & Cæſarem inuicem comparans, priores partes tribueram Scipioni, Guarinus noſter Veronēſis uir doctiſſimus, & meus ut ait amicus, cum epiſtola in eius manus deueniſſet, ſumens cauſam Cæſaris, ſcripſit ad me libellū quempiam pergrandē, in quo non tantum Cæſarē tueri, quantū me obiurgare, in me inuehi uelle uidetur. Nam & in quodā quaſi opuſculi ſui procemio, quod

ei tanquam appendiculum aſcribit, me Cæſaromaſtigen, & magis audacem quàm fortem ſcribit, & pluribus in locis contra ac ius noſtræ amicitiæ requirit in me acriter incurſans, ſæpius me cõpellit uerbis mordacibus, multa dicens quæ ſapientius atq; honeſtius tacuiſſet. Equidẽ niſi Guarini nomẽ eſſet aſcriptum, ſuum opus minime putaſſem, ita enim inepte multa probare nititur, ita leuibus quandoq; nititur argumẽtis, ita in Catonem maledictis inſultat, oblitus facultatis & ingenij ſui, ut qui ſcripta neſciat à Guarino, à rabula quodam atq; inani litigatore cenſeat eſſe conficta. Nam cũ Guarinus uir doctus atq; eloquens exiſtimetur, hæc eius oratio nullam neq; doctrinam, neq; eloquentiam redolet. At uero ipſe tanquam nobis phœnicem ex Arabia attulerit, iactat ſe, proſilit, iurgat, ſibi plaudit tanquam in choro diſcipulorum ſuorum conſtitutus, qui ſi illi aſſentiuntur, ſi laudant doctrinam, ſi ingenium admirantur, ſi contra nõ audent, nequaquã iudicet itidem alios facturos. Video tamẽ quid uir eruditiſſimus ſit ſecutus. Præſtantiſſimus atq; omni laude uir dignus Leonellus Eſtenſis Cæſaris partium eſt fautor, uult ergo Garinus cui ſe totum dedit, etiam hoc nouo opuſculo dedicare, ei maxime placere ſtudens, quem nouit actorum Cæſaris defenſorem. Sed debuit ſi Cæſaris patronus eſſe uoluit, & eius acta tueri, illum laudare, extollere & magnificare, atq; amplificare res geſtas, poſtremo ſi libeat gentiliũ more ut Deum colere, hoc facere uel eloquenter, uel quantum uis impudenter potuit, me etiam nõ contradicẽte. Quid enim mea refert quibus laudibus Cæſarẽ Guarinus efferat, aut ornet? Sed dum mea dicta reprehendit, dum arguit, dum inſectatur, dum in me impetũ facit, non tantũ Scipionis aut Cæſaris, quantũ mea cauſa mihi ad ea neceſſario reſpondendũ putaui. Cum uero ego exiſtimẽ non certamen partiũ, ſed cõmunium ſtudiorũ inter nos debere eſſe concertationẽ, ac ſatis eſſe ea afferre, quæ noſtrã cauſam probabilẽ reddere uideantur, decreui licet paulum cõmotus animo, quo potero tamẽ modeſtius defendere cauſam ſemel ſuſceptam, quàm non ſolũ ut deſeram rationes me Guarini non induxerunt, ſed ad tuendam ſententiam ardentius & conſtantius impulerunt. Talis eſt enim Guarini defenſio, talis argumẽtatio, ea teſtiũ productio, ut qui uelit Cæſarẽ in hac cauſa ſuccumbere, hunc ſolũ gaudeat ſibi oblatum eſſe patronum. Si qua uero in re Guarinus uiolatam putauit exiſtimationẽ ſuam, in ſe hanc culpam conferat qui non neceſſario me laceſſiuit. Ego ſatius ſatisfacere duxi honori meo, quàm illius opinioni. Ad te autẽ mi Franciſce inſtitui ſcribere hanc meam defenſionẽ, ne illi reſpondens cogeret prouocatus aliquando ut fit, par pari referre. Simul illud occurrit, cũ Guarinus elegit certũ iudicem ſuæ factionis qui inter nos diſcernat, ęquũ eſſe me quoq; mihi cõparare

Franciſcũ cauſæ arbitrum ponit.

qui mihi in hac cauſa arbiter aſſiſtat, ac rectã ſententiã ferat. Scio ęquitatẽ tuam, noui animi moderationẽ, ꝑſpexi rectũ iudiciũ, & cũ in præclariſſima omniũ repub. ſis natus atq; educatus, inq; ea adminiſtranda plurimũ uerſatus,

confido

cōfido te rectiſſime de hac noſtra cōtrouerſia, in qua de oppreſſa Rom. pop. libertate agit̄, in qua ꝑ uiro uirtute, pro honeſtate, pro uera gloria quæ à me defendunt̄, certatur ſententiā eſſe laturum. Oro te autem per noſtram amicitiam, quo rectius tibi rationes utriuſq; innoteſcant epiſtolā meam primum legas, tum Guarini libellum, deinde hanc meam defenſionē, hoc maxime modo, quid à me dicat̄, quid ab eo obijciat̄, quid à me defendatur intelliges. Sed ut iam ad cauſam ueniamus, conſtituendū nobis eſt, quæ à Guarino mecum ſit controuerſia. Nempe de Scipionis & Cęſaris præſtantia. Ego ſuperiorem Aphricanū laude, uirtute, gloria pręſtantiorē Cęſare fuiſſe cōtendo. Guarinus cōtra ſentit. Hoc ut poſſit facilius cognoſci, primū omniū eſt nobis quid ſit gloria diffiniendū, qua ſi & argumentis & teſtibus docuero excellere Scipionem, ſuperior ſim in cauſa neceſſe eſt. De gloria igitur eorum & uirtute primum erit dicendū, tum accedam ad confutandas Guarini rationes. Gloria eſt inquit Cicero in tertio Tuſculanarum quæſtionū, conſentiens laus bonorum, incorrupta uox bene iudicantium de excellente uirtute. Idem in prima Philippicarū. Gloria eſt ait laus recte factorum, magnorūq; in rem pub. meritorū. Igit̄ cum Cæſaris nullā bonorū laudē, nullā uocē incorruptā bene iudicātiū de aliqua ſua excellēti uirtute ſcriptā inuenerimus, recte uero illius facta admodum pauca extiterint, & qui de repub. peſſime meritus fuerit, Scipionis uero una omnium bonorum fuerit conſentiens laus, unus ſermo mirabilium uirtutum recteq; factorum ſuorum, inq; rem publicam meritorum excellentium, ut autores ueriſſimi ac probatiſſimi monumentis ſuis tradiderunt, neceſſe quidem eſt, ut cum uirtute extiterit longe clarior, & gloria quoque ſuperior uideatur. Vt enim idem inquit Cicero, multis eſt in uirtute aſſenſus, ut is gloria maxime excellat qui uirtute plurimum præſtat. Si quis aūt Guarino ſimilis dubitet de uirtute Scipionis, aut quāta in eo uirtutū pręſtantia fuerit ignoret, audiat Valerium Maximū ſexto memorabilium libro. Scipio autem Aphricanus ſuperior inquit, quem Dij immortales naſci uoluerunt, ut eſſet in quo ſe uirtus per omnes numeros hominibus efficaciter oſtenderit, & reliqua. A. Gellius noctium Atticarum libro ſeptimo cum de ingente angue qui in cubiculo ac lecto iuxta matrem Scipionis cubare uiſus eſt abſente marito, ſcriberet, Scipionem inquit impendio magis ex rebus geſtis quam ex illo oſtento uirum eſſe uirtutis diuinæ creditum eſt. Alio etiam in loco libro quarto, Scipio Aphricanus antiquior quanta uirtutum gloria præſtiterit, & quam fuerit altus animo & magnificus, & quam ſui conſcientia ſubnixus, pluribus in rebus quæ dixerit, quæq; fecerit declaratum eſt. Hoc de Cæſare nunquam legit ſcriptum Guarinus, neq; eius uirtutes ab ullo autore deſcriptas. Affert Plutarchum qui Cæſarem præfert cæteris Ducibus Romanis magnitudine rerum geſtarum, de uirtute uero magnum ſilentium. Neq; iniuria, magnitudo enim rerum ſcelera & mala fa-

Gloria.

cinora qñq; admittit, ita ut nõ ſequat͛ ut qui magnas res geſſerit, intelligat͛ &
cum uirtute geſſiſſe. Conſtat igit͛ Scipionẽ, cum uirtute Cæſarem ſuperarit,
& gloria quoq; fuiſſe ſuperiorẽ. Hoc ut fiat manifeſtius, alia quędã de gloria
ſententia Ciceronis proferenda eſt in oratione pro M. Marcello, ex qua Gua
rinus multas laudes in Cęſarẽ colligit. Gloria eſt inquit illuſtris & peruaga-
ta magnorũ uel in ſuos, uel in patriã, uel in omne genus fama meritorũ. Hęc
diffinitio ſi uera ſit, gloria longe Scipio Cęſarem antecellit. Primũ quæ meri
ta Cęſaris in ſuos fuerint referat Guarinus, qui Græcis ſuis delectat͛, ego a-
pud latinos nulla fuiſſe cognoui, niſi quod Octauianum adoptauit in filium,
eumq; ex dodrante reliquit hæredem, quod & quidã turpi amore factũ tra-
diderunt. De genere uidelicet hominũ certe peſſime meritus eſt, clades, per-
niciesq; gentium & populorum. Siquidem plurimas urbes rapuit, uaſtauit,
diruit, dirupit ob prędam, non ob delictum. Exceptis ciuibus Romanis, quos
propter dedecus in rationes referri uetuit. Vnde decies centena milia homi
num ſua opera interierunt, quod deplorandum uideretur etiam totidem mi
libus ciuium interfectis. Aut illud reſtat, ut in patriam ſint merita ſingularia,
quam prodidit, proſtrauit, uertit, afflixit, ac peremptis tot triumphalibus
ſenatorijs ac prætorijs uiris, tot ciuium milibus trucidatis, populum Roma
num quadringentis amplius annis cæteris gentibus imperantem ſibi ſeruire
coëgit. Quanquam Guarinus ab eo libertatem conſeruatam (quod ſuo lo-
co refellemus (impudiciſſime contendit contra omnium priſcorum excel-
lentium uirórum ſententiam atq; autoritatem. Age nunc Scipionis merita
referantur, quamuis prima inopia ſcriptorum, apud quos non reperitur ſcri
pta Scipionis uita ſicut & Cæſaris, cuius geſta & ipſemet, & Suetonius &
Plutarchus literis tradiderunt, ſed tamen afferentur nonnulla quæ à uarijs
autoribus ſcripta reperiuntur. Et primum in ſuos merita egregia extiterũt.
Nam decem & octo annos natus, patrem apud Ticinum ut L. Valerius, ac
Plinius ueriſſimi autores aſſerunt, ſingulari (ut ait Plinius in libro uirorum
illuſtrium, qui ei aſcribitur) uirtute ſeruauit. Et legatus fratri ne ſibi honor
prouincię eriperetur, Antiochum bello ſuperauit. Quæ in patriam fuerint
Scipionis merita tum teſtes ſunt permulti, tum uero Seneca grauiſſimus au-
tor qui ſcribit Romam ſoli Scipioni debere, quod ſemel fuerit tantum ab ho
ſtibus capta. Beatus Auguſtinus Romanę urbis atque Italiæ liberatorem ap
pellat. Silius quoque Italicus cum Cæſarem multa cognoſceret geſſiſſe ex
quibus ſuum poëma ordiri potuiſſet, tamen quia ſciebat uirtutibus ferè ua-
cuata & in perniciem patriæ redacta, Scipionem delegit, in quem cum pro-
pter eius pręclara in patriam merita multas laudes congeſſiſſet, tandem in
fine ſui operis cum meritis & laudibus ęquat Romulo & Camillo, alteri con-
ditori Vrbis, alteri reſtitutori. In omne autem genus Scipionem meritis cla-
ruiſſe conſtat, quę quoniam ſunt permulta, pro ut capta noua Carthagine
cuſtodia

cuſtodia mulierum,reſtitutio nuptæ adoleſcẽtulæ,& alia plurima per omnẽ
uitam,breuitatis cauſa omitto.Hoc Senecę dictum in quadã epiſtola nõ poſt
ponam,Scipionis animã in cœlum rediſſe ait,ob egregiam moderationẽ ac
pietatẽ ꝗ magis admirat᷑ cum patriã relinquit,quàm cum defendit. Tranſeo
plurima T.Liuij teſtimonia de uirtutibus Scipionis,quoniam in priori quam
dixit,carpit Guarinus epiſtola,relata ſunt.Hoc ſolum recitabo quod eſt in o-
ctauo belli punici libro.Cum cæteri inquit lęticia gloriaq́ ingẽti eam uulgo
rem ferrent,unus qui geſſerat inexplebilis uirtutis ueræq́ laudis, & reliquã.
Hæc ſunt teſtimonia uirtutũ P. Scipionis ſcitis certa ut opinor,quibus coga
tur aſſentiri nunc Guarinus,laude glorię longe antecellere Scipionẽ.Afferat
nũc ipſe ſi poteſt Cæſaris uirtutes,afferat qui eas ſcripſerint autores.Sed nul
læ fermè ſunt,non poteſt,nulli extiterũt,aut admodum pauci, & hi adulandi
gratià ſi qui reperiunt᷑,qui excepta uictoria ciuili,qua clemẽter uſus eſt,à uir
tute Cæſarem laudarint.At Guarinus ſolus exorit᷑ poſt multa ſecula qui ſe ei
nimium dicarit.Sed cũ illum multis uirtutibus claruiſſe dicat,nullam profert
penitus,non cõtinentiã,non integritatem,non iuſticiam,non fortitudinẽ,nõ
alterius uirtutis ueſtigiũ ullum,ſed ad ridicula quędam deſcendit quę ſuo lo-
co confutabunt᷑,ut cum nando periculum euaſit ueſtem mordicus trahens,
ducit pro fortitudine.At id non fortis uiri, ſed temerarij potius indicium fu-
it,cum ſe in eum locum conieciſſet,unde niſi nando non poſſet euadere. Siq-
dem fortitudo eſt,cum pericula certa & deliberata ratione ſuſcipimus.Com Fortitudo.
plectet᷑ tamen laudes Cęſaris quę cõtinenter in oratione habita pro M. Mar
cello,non ab oratore ut aliàs ſcripſi,ſed à tempore & cauſa prolatas. Nam
quid Cicero de eo uere & ex animo ſenſerit non uidet᷑ legiſſe,cui euenit quod
negligentibus aut captioſis ſolet mercatoribus, qui cum unam paginam in
libris rationum ſuarum in qua debitores conſcripti ſunt legerint, reliquam
quæ continet creditores occultant. Ex quo prouerbium eſt exortum, aliam
euolue paginam. Legit Guarinus Ciceronem ubi Cęſarem neceſſario lauda
uit,audiat nũc qui ſcripſerit uiuo Cęſare cum libere loqui potuit,& poſtmo
dum Cæſare interfecto in epiſtola quadam ad Atticum: O hominem amen-
tem & miſerũ ait,qui ne umbrã quidẽ unquã honeſti uiderit.Hac ſola ſenten
tia non ex neceſſitate cauſæ,ſed ex ueritate etiam uiuo Cæſare prolata om̃es
ſuperiores laudes obliterauit.Conſidera hoc diligenter mi Franciſce, ne dũ
honeſtum,id eſt, uirtutẽ nõ fuiſſe in Cæſare unquam, ſed ne umbrã quidem
illam quidem conſpexiſſe uirtutis. Quid idem poſt Cæſaris interitum,quid
ſcribit: Exiſtimo ſiquidẽ Guarinus memorię mandaſſet,paulum fuiſſe de ſcri
bendi licentia remiſſurum.Sed Tullium audiamus inſolẽtiam Guarini repri-
mentem in officiorum lib. 1. Declarauit id modo temeritas C. Cæſaris qui
om̃ia diuina & humana iura peruertit,per eũ quẽ ſibijpſe opiniõis errore fin-
xerat principatum.O magnam laudẽ,omnia diuina & humana iura temeri-

tate,

tate & errore Cæſaris euerſa. In 2. autē libro. At uero hic uictor noſter nūc quidem uictus quæ cogitauit ea perfecit, cum eius iam nihil intereſſet. Tāta ideo in eo libido peccandi fuit, ut hoc ipſum eū delectaret peccare, etiā ſi cauſa non eſſet. Et deinde cum de Sylla quædam dixiſſet, ſecutus eſt inquit, qui in cauſa impia, uictoria etiam fœdiore non ſolum ſingulorū ciuium bona publicaret, ſed uniuerſas regiones prouinciasq́ue uno calamitatis iure comprehenderit. Hæc ſunt uere Ciceronis uoces, tunc expreſſæ cum libere & palā poſſet fateri quid ſentiret. Vides Franciſce quantum à Tullio laudetur Cæſar. Si hoc laudi tribuit Guarinus, hominem amentem, miſerum, nullam curam uirtutis habentem, temerarium, peruerſorem diuini humaniq́ue iuris, incenſum libidine peccandi, bona ciuiū & prouincias impie publicantē deſcribere. Sed & Lucanus furentem, ſanguinolentum, adulterū deſcribit Cæſarem, rara in eum uirtute collata. Credo hoc in loco Guarinū tot ac talibus teſtibus conuictum, niſi uelit eſſe nimium impudens, proculdubio cōceſſurū, Scipionem noſtrū ſuo Cęſari gloria anteire, cū alterius uirtutes ante oculos conſpiciat alterius ſcelera & delicta, niſi forte ſi qua peſtis ac pernicies orbis unquam fuerit laudanda, ſi qua ſalus, ſi quod præſidium uituperandum putet. Quoniam non ſolū grauiſſimorū autoritate teſtium, ſed & ipſius ferè uirtutis teſtimonio excellentior Cæſare Scipio comprobatur. Nunc ad ipſius Guarini ſcripta & teſtimonia diſcutienda ac reprobanda ueniamus. Equidē uoluiſſem admonuiſſe Guarinum uerbis potius quàm literis errorum ſuorū, cum ſint permulti, cuius ob honorē quem uehementer diligo, tacuiſſem potius quàm ad hoc ſcribendi officium deſcendiſſem, ſi honor meus pateretur. Sed totiens me arguit, totiens me tanquam cenſorio edicto compellat, totiens me tanquam manifeſti erroris caſtigat, etiā petulantibus uerbis me Cæſarem inſectari dicens, ut neceſſitatem quandā mihi impoſuerit ad hęc reſcribendo. Primam omniū argumentationē Guarinus quam ex ultimis uerbis meæ epiſtolæ aſſumpſit, in fronte tanquam robur fortiſſimū totius diſputationis collocauit. Dixi Cæſarem non magis patriæ quàm latinæ linguæ & bonarū artiū fuiſſe parricidā, propterea quod ſublata repub. latina eloquentia corruiſſet. Hæc à me ſcripta acriter reprehendit, nullis utitur teſtibus ad cauſam accōmodatis, ſed recenſet quaſdā ratiūculas inanes ac per leues quæ minime cōueniant noſtrę diſputationi, ut nō ſolū non orianť mures ex eo in quo uagať campo, ſed ne locuſta quidem. Ait. Ab eo autē quod abs te nuperrime dictū eſt inchoemus, & ultima profert epiſtolę. Quo in loco ſi uellē, poſſem dicere Guarinum non ſatis rectè locutum eſſe latinę. Nuperrime eñ nō locum aut ordinē, aut tēpus ſignificat, neq́ magis quod eſt à in principio poſitū cōprehendit, q̄ quod in fine, id extremū, ultimū, poſtremū & ſimilia, nō nuperrimę dici ſolet. Item extinctū doctrinę ſplendorem indignum facinus

Reſpondet obiectis Guarini.

ſcribit

ſcribit, à me autem non extinctam eloquentiam, ſed corruiſſe eſt poſitum.
itaq; mutat & permiſcet uerba, neq; quid à me dicat, neq; quid ab eo reſellat
intelligens. Hęc autē leuiora, ſed quibus tandē argumētis caſtigat erratū me
um? Nempe luculentis & ex intima arte dicēdi affirmat multis rationibus &
teſtibus, Cęſarem doctiſſimū atq; eloquentiſſimū extitiſſe. Nam in cauſa cer-
ta re nō dubia utit teſtibus nō neceſſarijs. Ego culpa Cæſaris extincta repub.
latinā eloquētiā & literarum ſtudia dico excidiſſe. Cum eīm exercitiū fori Ro
manam eloquentiam in ſupremum culmen eduxiſſet, cum apud populum
ius cōcionandi multos ad dicendi ſtudium excitaret, cum honor dicendę ſen
tentię in ſenatu ad artē oratoriā impelleret, poſtq̄ Romani imperij poteſtas
ad unius arbitrium peruenit, cecidit mos patrius, ut parū in foro, nihil apud
populum, minimū ageretur in ſenatu quod eloquentiam requirere uideret.
Nam partes populi nullę erant, ſenatus quod uni placuerat decernebat, in fo
ro pauca antiquitatis ueſtigia remanſerunt. Guarinus uero Cęſarem & elo-
quentem, & multa opera ſcripſiſſe cōtendit. Quis hoc ſibi negarit? Ego quo
que eloquentiorem fuiſſe Cæſarem q̄ ipſe tradat affirmo. Sed quid hoc ad rē
pertinet noſtram? Doctiſſimū fuiſſe Alexandrum accepimus, & tamen Cali-
ſthenē philoſophū interfecit. Nero fuit doctiſſimus, ſed & Lucanū & Senecam
& multos præterea uiros doctiſſimos interemit. Non dico Cęſarem doctos
uiros necaſſe, neq; odio habuiſſe ſtudia literarum. Vellem Guarinus adeſſet,
excitarem eum paulū à ſomno poſtq̄ ita negligenter tanquam ſtertens intel-
ligit quæ à me dicuntur. Ego iterum affirmo, ex interitu reipub. & libertatis
Romanæ. cuius & origo & cauſa Cæſar fuit, ſplendorē linguę latinæ eſſe col
lapſum. Sed quam ridicula ſua argumenta cōnectit. Ait Ciceronem plura e-
uerſa quàm ſtante repub. ſcripſiſſe, & luculentas quoq; orationes poſt uicto-
riam Cæſaris etiam in iudicijs habitas ędidiſſe. Verum ego dixerim Cicero
nem poſt oppreſſam à Cæſare libertatem ſtupidū quendam euaſiſſe, aut mu
tum, aut elinguem. Deſcribit multos excellentes uiros qui poſt Cæſarem ex-
titerunt, Saluſtiū, Cornelium nepotem, Pompeiū, Trogum, T. Liuium, Vir-
gilium, Senecā, Horatiū, multoſq; præterea, ſed nimiū uidet rationē igno-
rare. Primū Saluſtius, Cornelius Nepos, ac Trogus floruerunt reipub. tem-
pore, ſiquidē pater Trogi cū Cæſare militauit. Virgilius, Horatius, Liuius,
Seneca, orti & nutriti ſunt in gēte repub. Nā T. Liuius cū Cæſar eſt interem-
ptus, agebat XVI ætatis annū. Seneca (ut ipſe teſtat) Ciceronē audire potuit
declamantē. Virgilius XXIIII annos erat natus, cum apud Pharſaliam pu-
gnatum eſt inter Cæſarem & Pompeiū, Horatius XVII annos. Itaq; quod
docti & eloquentes poſtea extitere, aut libertatis tempore orti illam priorē
eloquentiam hauſerunt, aut paulo poſt, cum aliqua prioris eloquentiæ ſemi-
na ſupereſſent. Nimium uero longius prouehitur Guarinus ſtudio mea di-
cta refellendi quàm ueritas patiatur. Ait etiā multas præclaras artes poſt de-

le tam

Eloquētia Romana quomodo corruerit.

Doctiorū Romanorū tempora.

letam rem pub. ſubtilius & ornatius uiguiſſe. Debuit eas referre ut ſibi fides
aliqua haberetur. Nicolaus uero noſter, pluresq; uiri doctiſſimi omnes artes
in peius didiciſſe affirmant. Deinde(ut de tenuioribus inqt artificijs loquar)
fuiſſe præſtantiſſimos grãmaticos, Seruiũ, Priſcianum, Donatũ, Caprum &
reliquos affirmat. Ego & doctos illos uiros fuiſſe concedam, unã certe Var-
ronis de lingua latina pagellam omnibus qui poſt eum fuerũt grãmaticis an-
tepono. Comicos nullos retulit qui fuerunt poſt amiſſam populi libertatem,
ne oratores quidẽ, quos Ciceroni uel Cæſari, Hortenſio, Craſſo, Antonio,
Bruto, ipſi C. Cęſari etiã longo interuallo poſſet conferre ullos refert. Picto-
res nõ uult ſilentio pręterire, ſed ad eos nominãdos penitus obmuteſcit, phi
loſophos tacere uult, cũ eos nominare nequeat. Et tamẽ Senecę, Plinij, Boë-
tij meminit. Seneca ex noſtris eſt. Plinius quid in philoſophia ſcripſerit igno-
ro, ut debeat inter philoſophos numerari. Boëtiũ uirũ doctiſſimũ fuiſſe ne-
quaq̃ abnuo, ſed nullo modo cũ M. Varrone in philoſophia, aut Cicerone
cõparandum. Deficere ſibi diẽ dixit, ſi diſertos aut eloquẽtes uelit cõmemo-
rare, nec tamẽ quẽpiam refert in tanta copia, pręter Ciceronẽ, tanq̃ & ipſe tẽ
pore Imperatorũ fuerit. Tranſit ad iuriſconſultos, qui poſt illa ut ait tẽpora
ſupra modum eluxerũt. Sed peruicax erit, ſi eos Sceuolæ, ſi Ser. Sulpitio, qui
ſolus CLXXX libros de iure ciuili ędidit, ſi C. Trebatio, multiſq; præterea
qui cũ repub. floruerũt exiſtimet cõparandos. Deuenit ad ſcientiã medicinę
quã eruditam, ornatã, ac perfectius elimatam affirmat, ſed qui latinę medici-
nę illuſtratores extiterũt nõ profert. Poſtremo ad theologos deſcẽdit, inter-
pretes ut ait ſacrarũ literarum, & diuinarum inſtitutionũ autores. Quale rei
pub. tẽporibus cum ſaluator noſter in mundũ eſſet natus, hoc genus doctri-
næ eſſe potuiſſet? Hoc tamen affirmo, ſi cum libertate Rom. pop. uiguiſſent,
multo doctiores atq; eloquẽtiores fuiſſe futuros. Cõcludit tamen aliquando
atq; ait, me falſo lugere bonarũ artiũ & eloquentię ruinam & interitũ. Nõ pa
tiar Guarinũ diutius errare in hac ſua inepta concluſiuncula, & quanq̃ nõ me
minerim eloquentiam interijſſe à me dictũ, tamẽ ſi dixiſſem, teſtimonio Ci-
ceronis licuiſſet. Ego ortos ſtante repub. Oratores, Poëtas, Hiſtoricos, Phi-
loſophos, Iureconſultos longe his præſtare aſſero, qui poſtmodũ fuerũt elo-
quentia & doctrina, latinã uero eloquentiam corruiſſe reipub. gubernatione
ſubmota, Guarinus tanq̃ defunctã & extinctam dixerim in eius funere lamen
tatur. Non nego eos qui ſub Imperatoribus uixerũt fuiſſe doctos & eloquen
tes, ſed longe diſtare à facundia atq; elegantia ſuperiorũ, & neq; doctrina illis
neq; ingenio pares. Quod ſi ille cõtentionis cupidus negaret, agetur cauſa te
ſtibus pręclariſſimis, quorum autoritate paulo inferior eſt Guarinus. Et qm̃
ipſe me me falſo lugere dicit eloquentię ruinã atq; interitum, aſſerat etiam ſi
laudat falſo id ſcripſiſſe Ciceronem, cuius eadem eſt ſententia. Inquit enim
in libro Officiorum 2. Admonebat me res ut hoc quoq; loco intermiſſionẽ

eloquẽtię

eloquentiæ, ne dicam interitũ deplorarẽ. Sed tamẽ uidemus quibus extinctis oratoribus, q̃ in paucis ſpes, quã in paucioribus facultas, quã in multis ſit audacia. Accipe & alios, quorũ eſt & mea ſententia, quantũ latina eloquẽtia fuerit diminuta. Vir doctiſſimus Seneca in procœmio declamationũ, quicq̃d inquit Romana facũdia habuit, quod inſolenti Græciæ aut opponat, aut prę ferat, circa Ciceronem effloruit. Om̃ia ingenia quæ lucem ſtudijs noſtris attulerũt, tunc nata ſunt in deterius, quotidie data res eſt ſiue luxu temporum (nihil eſt enim tam mortiferũ ingenijs q̃ luxuria) ſiue cum plurimũ pulcherrimæ rei ceſſiſſet, translatum eſt om̃e certamen ad turpia. Neſcio an tibi ſatis probatus teſtis Seneca uideat̃ contra inanẽ Guarini opinionẽ. Accipe tertiũ quoq; grauiſſimũ hiſtorici doctiſſimi Cornelij Taciti teſtimonium, qui uel ſolus Guarinum deijciat ex arce ut puta Mineruę. Hic in procœmio libri XVII. ſcriptum ita reliquit. Nam poſt conditã Vrbem DCCXX annos prioris æui multi autores retulerũt, dum res pop. Rom. memorabant̃, pari eloquentia ac libertate, poſtq̃ uero bellatum eſt apud Actium, atq; omnem poteſtatem ad unum referri pacis interfuit, magna illa ingenia ceſſere, ſimul ueritas pluribus modis infracta, primũ inſcitia reipub. ut alienæ, mox libidine aſſentandi, aut odio aduerſus dominantes. Cũ ergo & Senecę uerbis, quibus illa prę clara ingenia Ciceronis ętate nata eſſe, deinde in deterius decreuiſſe affirmat & Taciti teſtimonio, aſſerentes magna illa ingenia poſt imperiũ ad unũ delatum defeciſſe, apertiſſime conſtet quãta iactura ſit ſecuta in literis latinis libertate amiſſa, rectiſſime ſcripſiſſe me dico in priori epiſtola, latinã eloquentiam corruiſſe. C. quoq; Cęſarem qm̃ reipub. delendę origo & cauſa fuit, cuius ruina eloquentiæ quoq; & ſtudiorũ ruinam traxit, rectiſſime ex eo dici potuiſſe linguæ latinę & bonarũ artiũ parricidã. At uero inſtat Guarinus ſatis inconcinne, negat extinctam aut diminutã Cæſaris opera libertatem Romanã, ſed auctam & uiuacẽ factam eſſe cõtendit. Idem affirmat uiguiſſe ſenatus autoritatem, quæſtorũ, prętorũ, cenſorũ, imperatorũ, conſulũ, ordinariã ſeruatam creationẽ, rem Rom. adeò in priſtinũ gradum ordinẽq; redactam, ut nulla iudicijs legib. cogẽdo ſenatui uideret̃ allata mutatio. Horũ tanq̃ certiſſimum affert argumentum, quod Rom. imperij fines fuerint longius latiusq; propagati, in quo pluribus quam cauſæ ſuæ conferat uerbis euagatur. In calce antẽ ſui libelli, quid ſi non imminutam, ſed reſtitutam & in melius redactam libertatem inquit Cæſaris cura ſimiliter & adminiſtratione reperiemus? An obſcurum eſt inquit Cæſarem ſenatum ſuppleuiſſe, prætorũ, ædilium, quæſtorum, minorũ etiam magiſtratuum numerũ ampliaſſe. Argumentum reſtitutæ & in melius redactę libertatis iudicat ſuppleſſe ſenatũ, in quẽ omnẽ illam barbarorum fecem coniecit, unde exortũ eſt Gallos in Curia brachas depoſuiſſe. Ampliaſſe numerum magiſtratuũ, quos ſatellitibus ſuis & ſicarijs repleuit, octoginta inquit ciuium milia in tranſmarinas colonias diſtributa, in

urbem ciuilibus bellis exhauſtam reuocauit. O deus immortalis ubinã gentium ſe putat ſcribere Guarinus? Nempe ſi apud Italos, ubi ſunt plures uiri eruditiſſimi tum græcis, tum latinis literis inſtituti ſe loqui putaſſet, nequaq̃ ſuum libellum tot ridiculis & ſomnijs referſiſſet. Credo eum græcis adeò operam dare, ut latinos negligat, quanq̃ & græci Plutarchus & Dion, quos cõmemorat, ſæpius ſi recte inſpicit cõtra ſe ſentire uideant. Sed ut hũc libertatis aſſertorem diligentius ſcrutemur, ait ſe contẽdere libertatem Romanã Cæſaris opera auctam eſſe & uiuacem effectam. O uocẽ docto uiro indignã. Loquor apud te Franciſce, quẽ ſcio hæc Guarini cauſa grauiter ferre. Adeo ne ſibi blanditur, adeò ne ſibi fauet & ſtudijs ſuis, ut audeat totiens repetere, auctam opera Cæſaris libertatem Rom. pop. contra omniũ qui unq̃ ſcripſere autoritatem? Tibi notus eſt Cicero. Nam forſan Guarinus eum cõtemnit tu eum quãti facias ſcio. Ǽde libros ſuos, & eos maxime qui ſunt de Officijs, in quibus tanq̃ philoſophus loquitur ex ore ipſius ueritatis. Cum autẽ domi natu unius omnia tenerent inquit, neq; eſſet uſq̃ conſilio aut autoritati locus. Et deinde. Cum reſp. in qua omnis mea cogitatio, cura, opera poni ſolebat, nulla eſſet omnino. Alio in loco extinctum eſſe ſenatũ, deleta iudicia querit. Etiam eiſdem libris. Nec uero huius tyrãni ſolum, quẽ armis oppreſſa pertulit ciuitas, interitus declarat, quãtum odium hominũ ualet ad peſtem, ſed reliquorum ſimiles exitus tyrannorũ, quorũ haud ferè quiſq̃ interitum ſimilem effugit. Paulo autẽ poſt: Parietes modo urbis ſtant, hiq; ipſi iam extrema ſcelera metuẽtes, rem uero publicam penitus amiſimus. Ipſemet Guarinus refert uerba Tullij, aſſerentis plura ſe euerſa quam ſtante repub. ſcripſiſſe. Pluribus inſuper in locis querit reipub. calamitatem. Solus ergo Cicero teſtis copioſus, niſi eum Guarinus eijciat, cogit illum uel reluctantẽ ac tergiuerſantẽ aſſentiri ſe falſa literis ſuis mandaſſe, cum extinctum ſenatum, deleta iudicia, rempub. amiſſam, euerſam, ciuitatem tyrannide Cæſaris oppreſſam totiens deſcribit. Seneca inſuper neq; Catonẽ poſt libertatem, neq; libertatem uixiſſe dicit poſt Catonem. Verum ipſum alio ſuo teſtimonio cõuincamus. Superius inquit, multas poſt Cæſaris uictoriam à Cicerone etiam in iudicijs habitas eſſe orationes. At hæ ſolę ſunt quæ pro Q. Ligario, & rege Deiotario feruntur. Si alias nouit ipſe Guarinus, recenſeat. Qui ergo iudices extiterunt? Num ex ordine ſenatorio? num equeſtri? num per populũ elati? num ipſe prętor? apud quem priuatæ cauſæ ſæpius agebantur. Nihil minus. Qui nam igitur hi iudices fuerunt? Solus Cæſar. Qui cauſam audiuerunt? Vnus Cæſar. Qui iudices ſententiam tulerunt? Nempe unicus Cęſar. Qui reos abſoluerunt? Ipſemet Cæſar. O præclarũ & à Guarino productum iudicium libertatis. Quod maius, quod manifeſtius, quod euidentius teſtimoniũ afferri poteſt libertatis amiſſę, quam unius ſolius arbitrio, non autoritate ſenatus, non permiſſu populi fieri iudicia, cauſas agi & reos abſolui? Fori ergo & iudiciorum

rum more ſublato aut doceat Guarimus quod unq̄ potuit, id legibus Cęſari
licuiſſe, aut uelit nolit, fateatur neceſſe eſt Cæſarem fuiſſe tyrannum extincta
populi libertate. At propagatum imperiū affirmat. Quid hoc ad libertatis
cauſam pertinet? Quaſi non potuerit etiam libertate amiſſa Romanū imperi
rium augeri. Illud enim ruditer poſuit, conſilium prętorum, cenſorum, quæ-
ſtorum, imperatorum creationem ordinariam eſſe ſeruatam, hūc locum ait
paucis abſoluam. Accipe Suetonij uerba quæ ſi legiſſet Guarinus, in has ridi
culas ineptias non incidiſſet. Cum de inſolentia Cęſaris loqueretur. Pergra-
uant inquit, cętera facta dictaq; eius ut abuſus dominatione & iure cęſus exti
metur. Non enim honores nimios modo recepit, ut continuū conſulatū, per
petuam dictaturam pręfecturamq;, morum inſuper pręnomen, Imperatoris
cognomen, patris patriæ ſtatuam inter Reges ſuggeſtā in Orcheſtra, ſed &
ampliora etiam humano faſtigio decerni ſibi paſſus eſt. Nonnullos honores
ad libidinem cepit & dedit, tertium & quartum conſulatū titulo tenus geſſit,
contentus Dictaturæ poteſtate, atq; utroq; anno binos conſules ſubſtituit ſi-
bi, ne ternos nouiſſimos menſes ita ut medio tempora comitia nulla habu-
erit, præter tribunorum & ędilium plebis præfectosq; pro prætoribus con-
ſtituerit, qui præſente ſe res urbanas adminiſtrarent. Pridie autē Kalendas Ia
nuarias repentina conſulis morte ceſſantē honorem in paucas horas petenti
dedit. Eadem licentia ſpreto patrię more, magiſtratus in plures annos ordi-
nauit, decem prętorijs uiris conſularia ornamenta tribuit, ciuitate donatos,
& quoſdam è ſemibarbaris Gallorū recepit in Curiam. Neq; minoris impo-
tentię uoces propalam ędebat, nihil eſſe amplius rempub. q̄ appellationem
ſine corpore & ſpecie. Syllam neſciſſe literas, qui Dictaturā depoſuerit, debe
re iam ſecum homines conſiderantius loqui, ac pro legibus habere quæ di-
cat. Adeuntes ſe patres conſcriptos ſedens excipit. Adiecit ad hāc inſignem
deſpecti ſenatus contumeliam multo arrogantius factū. Nam cum in ſacrifi-
cio latinarum reuerente eo inter immodicas ac nouas populi acclamationes
quidam è turba ſtatuę eius coronam lauream candida faſcia præligatam im-
poſuiſſet, & tribu. pleb. Epidius Marulus Cęſetiusq; Flauius coronæ faſciam
detrahi, hominem in uincula trahi iuſſiſſent, dolens ſeu propter parum pro-
ſpere motam regni motionem, ſiue ut ipſe ferebat, ereptā gloriam recuſan-
di tribunos, grauiter increpatos poteſtate priuauit. Comitia quoq; ut ipſe re
fert, diuiſa cum populo habuit, ut pro parte dimidia quos populus uellet pro
nunciarent, pro parte altera quos ipſe dediſſet. Magna quidem indicia atq;
opera ſunt hæc libertatis adauctæ ac reſtitutę, ut Guarino uidetur, non aſſur
rexiſſe ſenatui, tribunis poteſtate priuatis, dictatura perpetuo ſumpto, unius
arbitrio omnia adminiſtrata. Creationem uero adminiſtratuum ordinariam
dixiſſe ſeruatam, monſtri ſimile eſt. Priuatus comitijs populus, comitia cum
Cæſare diuiſa, conſulatus non ad ius populi, ſed ad ſuam libidinem conceſſi,

ſpreto patriæ more magiſtratus creati, non ordinariam, ſed libidinariã oſten
tant creationem. Quis hæc de Mario aut Sylla legit? qui in iurijs ulciſcendis
ita crudeles fuerunt, ut tamen reipub. autoritas, magiſtratuum creandorum
Confutat aliud ordo & dignitas remanerent. Illud uero maxime pudet ſcripſiſſe Guarinum
Guarin. in quo uel negligentiam ſuam, uel ignorantiam teſtatur. Ait octoginta ciui-
um milia Romanorum in tranſmarinas colonias diſtributa reuocaſſe Cęſarē
in Vrbē bellis ciuilibus exhauſtam. Neſcio an ab aliquo Græco hoc Guari-
nus hauſerit. Hoc ſcio, Suetonij ſententiam à Guarini opinione admodũ eſſe
remotã, in quo mirari cogor Suetoniũ ab eo hac in parte nõ intellectum, qui
ad uerbũ hæc refert. Octoginta ciuiũ milibus in tranſmarinas colonias diſtri
butis, ut exhauſtæ quoq; urbis frequẽtia ſuppeteret, ſanxit, ne quis ciuis ma-
ior annis uiginti minórue decem qui ſacramento nõ teneretur, plus triennio
cõtinuo Italia abeſſet. Non reuocata ſcribit Suetonius, ſed diſtributa. Sed dũ
Guarinus Cæſarē tueri & ornare nitit', neq; quid dicat ipſe, neque quid teſtes
quos refert intelligant animaduertit. Neq; hoc in loco ſolum, ſed in multis
inſuper grauiſſimorum autorum ſententias, quos paulo poſt recenſebo, aut
nec intelligit, aut nititur peruertere. Certus ſum mi Franciſce, te admodũ mi
rari Guarini doctrinam, qui ſtudio litigandi mecũ adductus, dum uult Cæſa
ris famam ſeruare, prodit ſuam. Docui hucuſq; ſatis abunde ut opinor, pri-
mum anteire gloria Cæſari Scipionē, tum etiam culpa Cæſaris latinam elo-
quentiam corruiſſe, tertio libertatem Romanam Cæſaris tyrannide oppreſ
ſam atq; euerſam, quæ ita ueriſſimis teſtibus ſunt confirmata, ut nulla dubi-
tatio mentibus legentium poſſit hærere. Nunc certa ſua refellám argumen-
ta, non quidem omnia, nam & indigna ſunt quibus reſpondeatur, & longior
fieret oratio, ſed capitaliora quædam, quibus palmam uictoriæ ſe adeptum
putat. Ait eloquentiæ ruinam prodijſſe ex luxuria atq; auaricia, dictum Cri
In argumenta ſpi Saluſtij adducit ſcribentis, auariciam fidem, probitatem, cæteraſq; bonas
Guarini. artes ſubuertiſſe. Quęſo Franciſce, ſi hæc duo uitia eloquentiam euerterunt:
ea autē Saluſtij ætate tantum incrementum ſuſcepere, ut ad ſummũ peruene
rint, cur tunc maxime uiguit eloquentia, adeò in extremum culmen perdu-
cta, ut maior eſſe non poſſet? Sed alia fuit cauſa euidentior. Amiſſo enim rei
pub. præmio, exercitium quoq; illius defecit. Vult extra culpam eſſe Cæſa-
rem, ſi poſt eum nepharij principes ſint ſubſecuti Non dico illũ quales poſte
ri futuri eſſent pręſtare debuiſſe, quod affirmo, ſi per eum res pub. ſtare potu
iſſet, ſi illius cupiditas imperando nõ adeò uires ciuitatis obruiſſet, ut extin-
ctis præclariſſimis principibus, luminibus Romanæ urbis, unus quam patria
eſſet ualidior neq; bonos, neq; malos principes fuiſſe futuros. Arguit me, qđ
audeam ędere ad iudicium meum uti uagus, non ab hiſtoriarũ dictatu, non
ad doctorũ & priſcorum ſententiam, ſed neſcio quem ſenſum & uoluntatem
proferam, quaſi uero Guarinus ſcripta ſua doctorũ illorum, non ſomniorum
ſuorum

ſuorum autoritatē confirmet,ac nō introducat eos teſtes qui in ipſum probe
reijciunt.Ego quos autores adhuc ſum ſecutus, magna ex parte protuli Ci-
cerone͂,Senecā,T.Liuiū,Cor.Tacitū,Valeriū,Sueton. Tranquil.quos ſi de-
ſpicit Guarinus,aut ſi me illos non recte intelligere affirmat,ęquo animo pa
tiar illū eſſe in cauſa ſuperiore͂.Verū incutere terrore͂ mihi ſe credit. Non ſo-
lum ſe aduerſus me bellum ſuſcepiſſe dicit,ſed denunciat reliquis etiā cohor-
tibus,quæ in me paratæ ſunt uicem relinquere.Ego quantū ualeat Guariuus
experior,quantū reliquę cohortes expecto, quan͂q male latinæ locutus eſt.
Nam cum pro ſua modeſtia ſcribat,non ſolum ſe incurſionem meam uno im
petu poſſe ſufferre,ſed & reliquas cohortes, tan͂q ſi ipſe una cohors ſit, ſubſi-
diarias eſſe affirmet.Niſi forſan intelligat unius cohortis munere in hoc cer
tamine ſe fungi poſſe.Verum ego & Guariū,& cohortes illas apte conte͂no,
nam ex ueteranis nō conſtant, quos tamen noui omnes, & ſentiunt mecum.
Tyronū impetum non pertimeſco.Quod autem in principio meæ epiſtolæ
ſcripſeram,credere me Plutarchū res militiæ geſtas,& belli gloriam, nō uir
tutes ſecutum in comparandis Cęſare & Magno Alexandro, longa oratiōe
reprehendit,& ut falſum me opinari uideā,affert teſtimoniū Plutarchi.Hoc
mihi admodum placuit,contra ſe enim illum ut ſæpiſſime facit, introducit.
Quid inquit Plutarchus? Vitas,non hiſtorias cōſcribimus. Hoc ego neque
nūc inficior. Nam in uita res domi & foris geſtæ, laus & gloria continent.
Sed doceat Guarinus ſi poteſt, Plutarchum, Alexandri ac Cęſaris uirtutes
cōparaſſe,non res geſtas & belli gloriam,ut ſcripſi.Ipſe Plutarchus poſt prio
ra uerba refert ut transfert Guarinus.Nec enim rebus clariſſime geſtis uirtu
tis,aut uitiorum ineſt demōſtratio.Hoc ſentit uir doctiſſimus Plutarchus in
cęde hominum,in ſtrage,in maximis pugnis,in expugnationibus ciuitatum
nullam ineſſe uirtutem,quæ quamuis ſint permagna,tamen ſemper in homi
num perniciem ſtrageḿq; gentiū. Nihil in ſe cōtinent honeſti,niſi forte cum
iuſta ex cauſa (quod tamen neq; Alexandro,neq; Cæſari contigit) fiant. Aſ-
ſerit inſuper uirtutes magis & uitia à Plutarcho quā res geſtas deſcribi.Hoc
neq; Plutarchus aſſerit,neq; Guarinus poteſt proferre.Debuit non uerborū
inanem ſonitum effundere,ſed oſtendere quod honeſtum referat Plutarchus
à Cæſare,quibus cum uirtutibus exornet,quam uirtutis laudem ſibi tribuat.
Sed nullam affert corrector noſter,& cum uirtutes & uitia ab ſuo teſte deſcri
bi affirmet,ſilet tamen,in hac tanta expectatione in laudibus Cæſaris delite-
ſcit.Ego Plutarchum uideo nullū Cæſaris aut Alexandri ſibi officium aſſum
pſiſſe,ſed mores & res geſtas deſcripſiſſe,quibus nulla,aut perrara eſt uirtus
permixta,neq; etiam ab alijs laudatos ab eorum uirtutibus ſcio.Qui enim lau
dari poſſunt,ſi ad philoſophiam moralem animaduertamus uiuendi ducem
& magiſtram,duo portenta orbis, duæ humani generis peſtes, duo gentiū
flagella,qui nati ſolum eſſe uidentur ob effuſione͂ ſanguinis,ad auerſione͂ pro

uinciarum,regnorum deſolationem ad cõmunem hominũ interitũ atq; cla-
dem: Non pugno cum Alexandro,neq; Gręcos qui noſti quantũ audeant in
hiſtoria refello.Senecam noſtrũ grauiſſimũ philoſophũ,uideo multũ à Gua-
rini ſententia quo ad Alexandri laudes,qui eum ueſanum hominem,infelicẽ
furentem libidine,aliena uaſtandi,exitium familiariorum ſuorũ , cui pro uir-
tute fuerit felix temeritas,à pueritia latronẽ, gentiumq; uaſtatorẽ , tam ami-
corum q̃ hoſtiũ perniciem proprijs uerbis appellat. Credo de Cęſare haud
diſſimilia,dempta crudelitate, ſcripturum Senecam fuiſſe, niſi reſpexiſſet ad
Neronem qui tum imperabat. Attamen cum Plutarchus duorũ ut uult Gua-
rinus,uitia & uirtutes comparet , Alexandri autem uitia & ſcelera à Seneca
referantur, permulta neceſſarie eſt Cęſarẽ quoq; Alexandro copulari ſimili-
tudine uitiorũ.Deuenit tandẽ tãq̃ ſuperiora ex animo proceſſerint, ad laudã-
dam Cęſaris adoleſcentiã,qua in re multa magis ridenda protulit q̃ laudãda.
Illud uero in primis eſt abſurdũ, nec etiã minus inquit q̃ Mariũ Syllæ terrori
Cęſarẽ fuiſſe,ipſius Syllę teſtatᷣ oratio,quẽ prędicare ſolitũ dicis,ut male cin-
ctũ puerũ pręcauerent.Quam obrẽ nam Cęſari multos Marios ineſſe.O in-
gens de Cęſare iã inde pręconiũ à puero,ſi ſagaciſſimi ad odorandũ Syllę te-
ſtimonio tot Marios ęquat unus.Hęc ad uerbũ Guarinus,qui maximi terro-
ris putat eſſe argumentũ in pręſtantiſſimo Imperatore puer male pręcinctus
quẽ unico aſtu,ne dicã uerbo delere potuiſſet . Ad te cõuertor Franciſce qui
uir es doctiſſimus,perlege diligẽter Guarini uerba, & uide q̃ diſcrepet à re-
cta ſentẽtia.Dicit nõ minus terrori Cęſarẽ,q̃ Mariũ Syllę extitiſſe.Quid hac
opinione ſtultius excogitari poteſt: unde hoc Guarinus auguratᷣ: quia ſciret
inquit multos Marios ineſſe Cæſari,cui tot Marios ęquabat unus.Primũ cũ
tot bellorũ duces aduerſæ factionis,tot ciues, tot exercitus quos aut oderat
aut timebat deleſſet uictor Sylla,quid negocij fuit,unũ delere adoleſcentẽ in-
opem,imbecillũ: Si eum tantopere extimeſcebat , cui uitã amicis deprecãti-
bus cõceſſit,ei mortem credo inferre nõ potuit,cum uictor eſſet & dictator.
Hoc admodũ ridiculũ,ne dicam ineptũ,uoluiſſe Syllam his uerbis,unũ ado-
leſcentem Cæſarẽ,nullis rebus geſtis,nõ uni qui fuit excellẽtiſſimus belli Im-
perator,ſed multis Marijs æquaſſe. Neſcio an exacte id faciat Guar . ut ſe ſi-
mulet nihil ſcire.Equidẽ in puerulo eſſe ſcimus uitioſiſſimũ,tã perperã priſco-
rũ uerba ad diuerſum & ſuũ neſcio quẽ ſenſum traducere. Nõ eñ multorum
Mariorũ uirtutẽ ineſſe Cęſari Sylla intellexit,ſed ita in animo Marianã factio-
nẽ cernebat infixã ut etiã multos Marios partiũ affectione ſuperaret.Dicit a-
pud Syllam pro Cæſare interceſſiſſe uirgines ueſtales,propter uirtutis indo-
lẽ,credo aut affiniũ aut amicorũ ſuorũ precib.magis,aut aliquo turpi cõmer-
cio adductus. Ad magnã laudẽ dicit creatum flaminẽ Dialẽ . At uero hi qui
de largitione & corruptela ſuffragiorũ factũ tradunt,ſecus opinantᷣ . Sed ali-
ter tandẽ,quo maxime modo oratorios locos tractare noſſet nobis oſtenta-

re uoluit

re uoluit. Accipe & hoc inquit, quod tute fatebere inſigne. Quid frontē contraxiſti? ne diſcedas oro, abibis deinde nō indoctior. Ego uero ad has nugas neq; frontem cōtraho, neq; longius abibo, ſed propius pedē pede conſeram. Verum admodū admirari cogor, & etiam dolere, uirū eruditiſſimū dicendi artem quàm alijs ſæpe tradidit ipſum dedidiciſſe, & dum uult oratorum colores imitari, & ſine colore eſt, & tranſgreditur oratorum inſtituta. In orationibus autem quæ habentur aut finguntur inter præſentes, cum uox noſtra dirigitur ad auditores, cum loquimur coràm poni conſueuerunt, ſudat, pallet, contremeſcit. Modo ne nauſeat, ut de Antonio, inquit, Tullius in epiſtola, qua abſentem & quidem octoginta amplius milibus paſſuū appellat, cum me non uidet qui ſit orator noſter, frontem ne, an ſupercilia contraham, riſu ne an cachinno uerba ſua excipiam? Credit me contraxiſſe frontem. At ego os & totum uultum relaxaui, in maximum riſum effuſus. Nam ſi quidem me his uerbis ſuis exiſtimat fieri poſſe doctiorem, uehementer errat. Si enim ei fidem haberem aut ſibi auſcultarem, multo eſſem quàm ſum ſtultior & indoctior. Itaq; remitto ſibi hanc ſuam egregiam doctrinam, qua utatur inter diſcipulos ſuos in ſuis ſcholis, me ſtultū meo more eſſe permittat. Sed quid tandem affert admirationis, ut ad eius uocem & ſtrepitum ſit frons contrahenda? In expugnatione Mytilenarū, inquit, donatū eſſe à Thermo Imperatore Cæſarē corona ciuica. Crediderā prolaturū eum aliquē triumphū inſignē, aut ingētis belli molē, ad cuius rei magnitudinē ſtupore aliquo opus eſſent, ſed res leuiſſimas aſſumit, & quas ſæpiſſime gregarij milites ędidere. At Suetonius nō meruiſſe Cæſarē ciuicam coronā, ſed ea donatū tradit à Thermo, tanquā non meritis, ſed cōtubernio attributā. Quid diceret Guarinus de L. Sicinio Dētato, quē XIIII ciuicis coronis à uarijs Imperatorib. A. Gellius donatū tradit? Credo illū hâc ob rem Fabio Maximo cōparandum fuiſſe dictură. Profecto accidit Guarino quod cuidā amanti è noſtris, qui cū mulierē quā deperibat, occulte poſt ueneris egeſtionē cōſpexiſſet nates mundantē, teſtatus eſt nihil ab ea unq; pulchrius eſſe actū, aut ſpecioſius. Quicqd Cęſar egit, id facinus pręclarū putat. Exiſtimo ſi crepitū aliquē uētris ędidiſſet, pro ſummo tonitruo Guarinū eſſe dictură. Hoc pręridiculū autē. Pr̨edones qui nauibus innumeris & claſſibus ingētibus (ut ſomniat, nihil eni legitur de his) obſeſſum mare tenebāt, cœpiſſe Cęſarē cū Rhodū nauigaret, atq; hos à Cęſare cōparatis poſtmodū nauibus in Mileſiorū portu, cōmiſſoq; nauali prælio ſuperatos atq; in poteſtatē redactos. Si Guarinus legiſſet Val. Max. qui narrat Myoparone pyratarū Cæſarē captū, non circūſtreperet nobis tam inani uerborū apparatu, neq; tot innumeris nauibus & ingentibus claſſibus aures legentiū refricaret. Myoparo ſiquidē nauicula eſt, ut Nonius Marcellus refert prædatoria, quam cepiſſe pauculis latrunculis ſuperatis operis fuit per exigui. At Guarin. exultat tanquā cū Perſis aut Carthaginenſiū claſſe Cęſar

Ii 4 pugnaſſet

pugnaſſet. At uero ſtabilimentum Romani imperij nō me negaturū ſcribit,
quod Cæſar ab Rhodo in Aſiam tranſijt, contractisq́; auxilijs præfectum re-
gis expulit prouincia. Hoc ab eo factum non abnuo, ſed nugatorem quen-
dam dico eſſe Guarinum, qui præfectum Mithridatis prouincia expulſum,
rem admodum paruam dicat, non me negaturum fuiſſe imperij ſtabilimen-
tum. Non legit, adeò nutaſſe tunc rem Romanam, ut niſi præfectum expu-
liſſet Cæſar, de Imperio actum eſſet. Nimirum triumphaſſe debuit ex hoc
tanto bello, tot hoſtium milibus per ſomnum captis, tot trucidatis. Verum
nimium effuſe ac licenter has ſuas hiſtorias, ne dicam ineptias Guarinus ex-
pendit inſtar cantorum qui geſta Rolandi in ruſticorū cœtu extollunt. Et his
ſuis ampulloſis dictis elatus me rogat, cedam ne, an perſtem in ſententia.
Nihil adhuc ab eo prolatum eſt quo me moueat ad cedendum. Verum ſi lo-
co cedentem ſenſerit, inſequatur. Tribunum militū ób hanc egregiam ope-
ram factum ſcribit. Vt ſequeretur figmentum ſuum, triumphum decretum
debuit addidiſſe. Sed hunc honorem multi etiam alij conſecuti ſunt ætate te-
neriori, & magis dubijs in rebus. Iterum ad me recurrit Guarinus, & uel ri-
dere, uel ſubmirari dicit, quod in epiſtola mea omnia maledicta in Cæſarem
colligēs, ſi quid cum laude geſſerit tacitus omittam, ſordes uero exprimam.
Ego quicquid de Cæſare ſcripſerim, me uere profiteor ſenſiſſe, nulla in re
mentitum. Guarinus dum laudes illius colligere & in melius uertere nititur,
uanum ſe quendam confabulatorem oſtendit, & ſibi fidem detrahens, & Cę-
ſari autoritatem. Petit à me, cur non retulerim comitium, forum, baſilicas,
porticus ornatas, ludos ęditos, epulas populo datas, & reliqua generis eiuſ-
dem quæ ipſe ad liberalitatem aſſcribit, cum tamen ea propter ambitionem
ex rapinis undiq; contractis effecerit, neq; ulla in parte uirtutis collocari poſ-
ſint, cenſui omittenda, neq; enim liberalitati aſſcribi merentur, quæ per fur-
ta, latrocinia & rapinas abſtulit, neq; ulli uirtutis ueſtigio. Non enim libera-
litatis eſſe poteſt, ob æs alienum emendicata ſuffragia, expilatio capitolij, ur-
bium expoliatio, direptio fanorum, prouinciarum uenditio, rapinæ, ſacrile-
gia ut uel alijs dones, uel ludos populo ędas, uel plebi epulū præbeas ad eui-
ſcerationē. Quod ſi uideatur Guarinus ignorare Cęſaris in rapiendo ſtudiū,
legat oro Suetoniū, & cū intellexerit quid in ea parte teſtetur, remittat pau-
lum feruoris atq; impetus in Cæſare laudando. Abſtinentiā, inquit Suetoni-
us neq; in Imperijs, neq; in magiſtratibus præſtitit. Vt enim quidā monumen
tis ſuis teſtati ſunt, in Hiſpania à procōſule & à ſocijs pecunias accépit emen-
dicatas, in auxiliū ęris alieni. Luſitanorū quędā oppida, quanq̄ nec imperata
detractarent, & aduenienti portas patefacerent diripuit hoſtiliter. In Gallia
fana, templaq́; Deū donis referta expilauit, urbes diripuit ſępius ob prędam
quàm ob delictū. Vnde factū ut auro abundaret, ternisq́; milibus nummum
in libras promercale in Italiam prouinciasq́; diuenderet. In primo conſulatu

tria

tria milia pondo auri furatus è capitolio, tantundem inaurati æris depoſuit. Societates ac regna precio dedit, ut uni Ptolemeo prope ſex milia talentorũ ſuo Pompeiq; nomine abſtulerit. Poſtea uero euidentiſſimis rapinis ac ſacrilegijs onera bellorum, ciuium & triumphorum, ac munerũ ſuſtinuit impendia. Quid ad hoc reſpõdebit Guarinus? Non Poggius, ſed Suetonius euidentiſſimas rapinas, ſacrilegia, furta, latrocinia Cæſaris oſtẽdit. Quæ eſt autem Guarini contumacia, ut ſolus poſt hominum memoriam uirum furem, ſacrilegum, rapacem, patriæ parricidam, humãni generis hoſtẽ ſibi laudandum putet, & uiro uirtutũ omni genere perfecto Scipioni Aphricano cenſeat prę ferendum? Legat quantũuis latinos autores, nam græcos ignoro, qui etiam libertate deleta cũ Imperatores regnarent Cæſaris laudes ſit amplexus. Ac refert Virgilij carmen, Imperium oceano, famam qui terminet aſtris, quod dictum licet Ser. de Iulio Cæſare intelligere uideatur, tamen plus mouerent me Virgilij uerſus ſequentes, quos ad Octauianum eſt neceſſarium referri, quàm Seruij autoritas. Conſidera quęſo uir peritiſſime rerũ omniũ eos uerſus diligenter. Naſcetur pulchra Troianus origine Cæſar Imperiũ oceano, famam qui terminet aſtris, Iulius à magno demiſſum nomen Iulo. A magno Iulo de Cæſare dici oportet, ante quem nullum accepimus, quod quidẽ meminerim, qui poſſet magnus uocari. Vocabitur hic quoq; uotis. Aſpera tum poſitis miteſcent ſecula bellis, Cana fides, & Veſta Remo cũ fratre Quirinus Iura dabunt, dirę ferro & compagibus arctis Claudentur belli portę, & quæ ſequuntur, quæ ſi ad Ceſarem quis referat, uidetur deſipere, cuius tempora & ea quę aliquibus annis poſt eum ſecuta ſunt longe remota fuerũt à pace & armorũ quiete, neq; clauſæ belli portæ extiterunt, ſed reſeratæ, & furori impio data licentia. Itaq; hi uerſus ad Cæſarẽ minime ſpectant, ſed Auguſtum, quem ſibi Vergilius ſumpſerat extollendũ. Illud uero minime ferendũ, commendare Guarinum, empta à Cæſare ſuffragia, tanquam id licuerit, quia ab alijs fuerat factitatum. Quærit unde Cæſar primus tribus ac ſuffragia corrupe rit, quaſi ego ſolum Cæſarem dixerim fuiſſe pernicioſum, qui niſi multos ſocios ſcelerum habuiſſet, nunquã uires patriæ ſuperaſſet. At uero ſuaſit M. Cato, ut Cæſar conſulatu decoretur, pecuniam populi erogari, hoc iuſte & ſancte querebatur contra eum, à quo aperte uidebat cõculcandam populi libertatem, qui niſi tum conſul fuiſſet, ſtetiſſet reſpub. nec in tot miſerias culpa Cæſaris incidiſſet. Itaque in Catone libertatis propugnatore qui conſilia Cæſaris aperte ad interitum reipub. ſpectare conſpiciebat, hæc largitio laudatur. In eo autem cuius animus ad diſſenſiones & ad proſternendam libertatem atque interitum reipub. reſpiciebat, uituperanda ſunt ac deteſtanda. Neq; uero etiam ſi cæteri peccabant, & in Cæſare quoq; peccandi libido eſt toleranda. Sed deſperatis ac perditis rebus inquit, cum nemo in Hiſpaniam Imperiũ accipere auderet. Scipio temere profeſſus temeritatis dãnatus eſt.

Liui-

Liuio teſte: Si Liuius ea parte non extaret, forſan aliquos in errorē poſſet trahere Guarinus, ſed ipſe Liuius teſtis ab eo productus, ipſum cogit eſſe mendacē. Credo tibi uideri Franciſce rem indignam, quæ nunquā dixit Liuius, pro ueris in hanc cauſam afferri. Verū cōſidera T. Liuij uerba quæ ex illo loco hic deſcripſi, et an temeritatis uel accuſatū, uel damnatū Scipionē dicat aduerte. Scipionem XXIIII annos natū, profeſſum ſe petere in Hiſpaniā in ſuperiore unde cōſpici poſſet loco cōſtitiſſe dicit, in quē poſtquam omniū ora conuerſa ſunt, clamore ac fauore ominati extemplo ſunt felix fauſtūq; Imperiū. Iuſſi deinde inire cōfuſum ſuffragiū, ad unū omnes nō cēturiȩ modo, ſed homines etiam P. Scipioni Imperium eſſe in Hiſpaniam iuſſerunt. Cæterum poſt rem actam ut iam reſederat impetus animorum ardorq;, ſilentium ſubito ortum & tacita cogitatio, quidnam egiſſent noui, quod fauor plus ualuiſſet quàm ratio ætatis maxime pœnitebat. Verū cum Scipio de ſua ætate Imperioq; mandato magno & elato animo diſſeruiſſet, rurſus ardorem qui reſederat excitauit ac renouauit, impleuitq; homines certioris ſpei quàm quantum fides promiſſi humani, aut ratio ac fiducia rerum ſubire ſolet. Fuit enim Scipio nō ueris tantum uirtutibus mirabilis, ſed arte quoq; quadā ab iuuenta in oſtentationem earum compoſitus. Hoc Liuius, non Poggius narrat. Vbi ergo reperit Guarinus temeritatis nomen ab Liuio expreſſum? Nullum uerbum non honorificum, & cum ſumma Scipionis laude, quē ueris uirtutibus eſſe dicit admirabilem. Proferat ſi poteſt tantopere de Cæſare ſcriptū, profitebor mea cauſa cecidiſſe. Sed ubi reperiet Cæſarem in populo præmijs & muneribus non corrupto, aliquod Imperium aſſecutum? Omnia per factiones & tumultum, ac bonis repugnantibus Cæſari conceſſa ſunt, quæ Scipio ſola uirtute & boni Imperatoris officio eſt adeptus. Sed audi aliud erratum meum, ut fertur à Guarino. Scripſi in epiſtola de Cæſare, ſolus certe cōiurationis reos conſeruandos cenſuit in ſenatu. Duplici me errore arguit, quod non ſolus cenſuit conſeruandos, id quemadmodum probat inſpiciamus, ut ſi fieri poteſt aliqd diſcamus ab eo noſtro tam ȩquo moderatore, aliàs emendatore. Non ſolus, inquit, ſed Decius Syllanus, Tyberius Nero. Q. Cicero idem ſentiebant. Sed contra eum eſt Saluſt. qui ſcribit Decium Syllanum primum ſententiam rogatū decreuiſſe, de his qui in cuſtodia tenerentur ſupplicium ſumendum, eum poſtea permotum oratione C. Cæſaris in ſententiam T. Neronis pedibus iuiſſe, quod de ea re præſidijs abditis referendum cenſuerat. Q. quoq; Cicero ſententiam Cæſaris eſt ſecutus. Ergo ſolus Cæſar cenſuit conſeruandos, Titus Nero, Decius Syllanus diuerſa decreuere, cum alter prædictis abditis referendum cenſuit, alter pedibus dixiſſet in eius ſententiam ſe iturum. Quod uero Cicero non cenſuit, ſed ſententiam alterius conſecutus eſt. Hoc non ſolum Poggius, ſed Saluſtius mecū ſentit, quem ſi intelligeret quid dicat cum legit Guarinus, me hoc labore ſuperuacuo liberaſſet

beraſſet. Accipe & alium maiorem Guarino & præſtantiorē teſtem, ſolum Cæſarem cenſuiſſe ſeruandos in coniuratione deprehenſos. In epiſtola quadam ad Attic. Cicero contra Bruti opinionem ſcribit: Catonem primū ſententiam, ut putat de animaduerſione dixiſſe, quā omnes antea dixerant præter Cæſarem. Ergo primus & ſolus Cæſar. Nam ſi qui ſententiam mutarūt, qui fuere perpauci, eius uerbis adhęſere, nō ipſi ſententiam dixerunt. At etiam refert cæteros ſecuturos fuiſſe Cæſarem, niſi labantem Senatum confirmaſſet M. Catonis oratio, labantem exponit, hoc eſt in opinionem Cæſaris conſentientem. Si ita diſcipulos ſuos inſtruit Guarinus, multis illos implicat erroribus, & linguæ latinæ reddit ignaros. Labare enim titubare & dubitare eſt, conſentire uero aliquid approbare & ſentire cum altero. Dubitabat ſenatus, quæ parricidis pœna eſſet irroganda, ſcelus cōiuratorum ultimum ſupplicium requirebat. Oratio Cæſaris animos hominum cōmouerat, dubitantem igitur ſenatum, quid potiſſimum ageret. M. Catonis oratio confirmauit. Id autem inconſideratius à me dictum diſputat, quod ſcripſerim conſeruandos cenſuiſſe. An qui coniuratos publicatis eorum pecunijs, inquit, in uinculis habendos cenſuit, per dedecus notatos & infamiam conſeruare uoluit? Idem ſaluos eſſe contendit? Quis ita latine loquitur, ut qui intra carcerem in aſperitatem uitæ, in duros corporis cruciatus, in ſalutis deſperationem quempiam intruſerit, ſaluti & conſeruationi conſuluiſſe dicatur? Pudet me iam tantam Guarini latinæ linguæ inſcitiā præ ſe ferre, qui ſi ita reliquos docet, ut ſcribit, iam per me illis pecuniam reſtituat licebit. Tecum loquar Franciſce, qui es in latinis periti ſſimus, uerborum ſignificationē rite perpendens. Seruare & conſeruare ut noſti idem fermè ſignificant, prout ſcribere & cōſcribere, multaq́ꝫ præterea in quibus ea prępoſitio ad ornatū quādoq́ꝫ magis additur quam ad mutādam uerbi ſignificationē. Ciuica corona mos erat donare eum qui ciuem ſeruaſſet, non quia bona aut fortunæ ſeruatæ eſſent, ſed quia ciuē uindicaſſet à morte. Scis quoq́ꝫ ſeruos eſſe à ſeruando appellatos, qui enim in acie ab interitu ſeruabātur, dicebantur ſerui. Et inde in carceribus, hi in cōpedibus, in ergaſtulis nudi, in fame, in ſiti rerumq́ꝫ omnium inopia uiuebant, uerberibusq́ꝫ & loris torquebantur ſæpius, & inde tamen ſeruati erant & ad miſerias, & duros cruciatus. Hoc ergo Guarine modo, nequaq̄ ſeruos, hoc eſt ſeruatos dici oportet. Ego qui ſatis hoc uerbum noſſem, dixi recte cōſeruandos illū cenſuiſſe, hoc eſt ab interitu præſenti eripiendos, quos Syllanus dignos decreuerat coniuratos. Guarinus dūmodo mecū litiget, dūmodo eloquentiā & dicēdi artē oſtentet, quid loquat̄ aut ſentiat nō aduertit. At ego ſi uellē meo more ſecū agere, ſi nō parcerē amicitię, excuterē ſibi forte hāc inanē iactantiā qua nimiū tumet, docerē me nō incōſiderate, nō ſubdole, nō impudēter, nō uenenoſe, nō calumnioſe ſcripſiſſe, ſed uere, grauiter, mature, neq́ꝫ credere Guarino in cognitione linguæ latinæ.

Nam

Nam ſi quid priores de Cæſare ſenſerint,ſicq; quid mihi de eo ſentiendum uideretur expreſſi,reliqui cæteris quid uellent liberũ arbitriũ ſentiendi, quod officiũ,quæ partes fuerunt Guarini maledictis ſuis laceſſere? Ego in epiſtola mea neminẽ læſi,nullius extimationẽ offendi,pertuli quę legerim ſine cuiuſquam qui nunc extet cõtumelia. Sic Guarinus tanquã nactus amplã materiã in qua effuderit uires ſuas,iniẽt mecũ certamẽ minime neceſſariũ. Niſi tamen me animus fallit,reddet ſibi beneficiũ ꝓ meritis ſuis. Verum quid ego de me quęrar,cũ tanta ſit ſuperbia,ut ſolus poſt hominũ memoriã Cęſare excepto, ſcribere audeat cõtra M. Catonẽ, quẽ omnes qui unq̃ fuerũt ſummis laudibus proſecuti ſunt,& tanquã uirũ ſanctiſſimũ celebrarũt. Dies me deficeret, ſi omnia quę à uarijs autoribus in eius laudẽ ſcripta comperi uellẽ ſtilo comprehendere. Sed quædam poſtea recenſebuntur. Hic autem nouus morum cenſor,hic M Catonis emẽdator,hic nõ tertius ut Iuuenalis inquit,ſed quartus Cato,quid de Catone ſcripſerit auſculta. Importunum, peruicacem,inexorabilem, belli ciuilis inſtigatorẽ atq; altorẽ appellat, naturam immitẽ ac ſęuam, magna diſcrepantia,infirmitate,inconſtantia fuiſſe affirmat,uitã non probat mortem improbat, repudiũ arguit uxoris. Deniq; eo amentiæ progreditur,ut Catonem lenonibus cõparet Guarinus,& ut ſuis maledictis aliquam afferat autoritatẽ, Plutarchi teſtimoniũ introducit, qui ſi recte uerba ſua inſpiciat, ſummis laudibus effert Catonẽ. Quid eñ uberius à Plutarcho dici potuit,quàm Catonis mores, ut Guar. transfert, qui in uitas corruptas & mores improbos incidiſſet, ingentem ſibi extimationem & gloriam uendicaſſe? Dicit inſuper, non habuiſſe illum mores faciles perſuaſu,aut multitudini amabiles. Ergo Guarinus improbat mores quos multitudo non cõmendat. Non legit,aut nõ meminit multitudinẽ omnem exuberantiam uirtutis odiſſe,neq; etiam quantum Cicero & Sen. pluribus in locis multitudinis iudicium improbent. Sed ut redeamus ad cauſam Catonis. Non ſum ego ille qui ſentiam in me tantam eſſe dicendi facultatem,ut audeam Catonis patrocinium ſumere, uerum ut prior Cato uiuens ſeipſum defendit aduerſus ſuos accuſatores, ſic iſte poſterior exurgens à mortuis ſeipſum tueatur aduerſus hunc nouum calumniatorem ſuum. Exurgat igitur atq; aſtans nobis illa ſua priſca & ſæuera grauitate, qua Pop. Rom. in ludis cõmouit,cum hoc nouello accuſatore ſic agat. Quid tu Guarine,quid tu inquam ſolus omnium Guarine Veroneñ. qua ſcientia, quo rerum uſu, qua uirtute, quibus facultatibus, qua confidentia mortuum accuſas atq; oppugnas, quem uiuum Pop. Rom. tanta habuit in reuerẽtia,ut eius dicta pro ſentẽtijs iudicaret? Quid tu nõ erubeſcis,ſolus inimicum Cęſarẽ maledicendo imitari? At ille fortaſſis aut odio mei,aut ſplendore nominis, aut laudatione Ciceronis, aut dicendi facilitate permotus,experiri uoluit quid contra Tullium poſſet eloquẽtia. Tu nulla in re à me offenſus, nullius eloquentiæ præſidio fultus, dicacitate tua me laceſſere

Guarinus in Catonem.

Apoſtrophe Catonis in Guarinum.

ſere uoluiſti, quanto melius tacuiſſes. Non mihi curæ hæc ſunt, cuius gloria altius ac maiori robore fixa eſt, quàm ut tuis uocibus cõquaſſari queat. Tibi reſpondeo, quem longius efferri uideo ſtudio obloquendi quàm tua autoritas patiatur. Sed quid tu Guarine, quã unquam philoſophiæ partiunculam deguſtaſti, ut ſtoicorũ ſectam non probes? Quæ tua eſt temeritas, te qui neq; extremis unquam labijs philoſophorum aliquod genus deguſtaſti, reprobare ſtoicorum diſciplinam? Me cynicorum diſputationibus, quàm Rom. rep. digniorem eſſe dicis. Vide ne cynicorũ aliquis rabidus te momorderit, qui te redegerit ad inſaniam. Ego honeſtum rebus omnibus prætuli, ego uirtutem ſolum colui. Ego tibi & cæteris recte ſentiendi recteq; uiuendi uerũ iter oſtendi. Ego uirtutem hominum eſſe ſub fortunam meo exemplo monſtraui. Ego nefarijs ciuibus ſemper obſtiti, libertatem patriæ plus poſſe q̃ unum unquam aliquem uolui. In quo ſi mecum cęteri ſenſiſſent, iſte tuus Cæſar inter ſua flagitia pœnas patriæ dediſſet. Ego patrias leges, iura, libertatem defendi, quę poſtquam unius potentia extincta ſunt, mori malui quàm ſeruire. Verum quæ mecum tibi eſt contentio? Si iniquitatem uictoris Cæſaris probas, quid mihi moleſtius es? Si ſeruire mauis quàm liber eſſe, quid mecũ pugnas, qui ſupereſſe Romanæ libertate nolui? Quid autẽ tu Guarine, qui nulla in rep. es uerſatus, qui nunquam ullum munus cuiuſquam ciuitatis libere attigiſti? quid Rom. reſpub. cõcluderet melius quàm Cato cognoſti? Tu ciuilis belli originem, cuius me inſtigatorem atq; altorem inſimulas, melius quàm Cato percepiſti. Quid de rebus incognitis tibi & à tua prudẽtia remotis, auſus es ſententiam proferre? Nunquid Suetonius, nunquid Plutarchus, nunquid cæteri qui de bello funeſto patriæ ſcripſere, nunquid ipſe inimicus Cæſar in ſuis cõmentarijs hoc ſcriptũ reliquerunt? Vnde hæc tua noua exoritur calumnia? Ciceronẽ credo te putaſti ſequi, qui mecũ iocatus eſt in defenſione Murenæ. At ſi quid eſt Ciceroni & tibi & mihi amantiſſimo in defendendo alterius capite conceſſum, hic ſibi maledicendo aſſumet homo incognitus & peregrinus. Cum ergo cauſam ſuſceperis grauem, iniquam atq; imparẽ tuis uiribus, corrige te oro, ne ab alijs caſtigeris, & tibi parce, tuoq; honori conſule, quam ſi in ſententia perſeuerabis, omnes ſtultiſſimum iudicabunt. Sed iam loquentem Catonem dimittamus. Neſcio mi Franciſce, ſæpius mecũ recogitans animaduertere, quod fuerit Guarini propoſitum, ſcribere tam turpiter cõtra Catonem, qui eſt habitus ab omnibus & uiuens & mortuus uir ſanctiſſimus, prudentiſſimus, fortiſſimus, reiq; pub. amantiſſimus. Cicerone teſte: Non legit Guarinus Saluſtium eo loco quo Catonis & Cæſaris quædam fit uitæ & morum comparatio, qui ait Catonem magnum haberi integritate uitæ, conſtantiam laudari, ut iam pœnitere debeat Guarinum, contra Saluſtij uerba uocaſſe Catonem inconſtantem. Catoni præterea, inquit, ſtudium modeſtiæ, decorum, ſed maxime ſæueritatis erat,

cum ſtrenua uirtute, cum modeſto pudore, cum innocente abſtinentia certabat, eſſe quàm uideri bonus malebat. Non eſt hoc in loco ampliori oratione, aut pluribus teſtibus opus ad defenſionem Catonis. Vt enim refert beatus Hieron. Liuium ſcripſiſſe: tanta fuit eius uirtus, ut eius gloriæ neq; profuerit quiſquam laudando, neq; uituperando nocuerit, cum utrunq; ſummis præditi fecerint ingenijs. M. Ciceronē & Cæſarem ſignificans, quorū alter laudes ſcripſit, alter uituperationē. Conuertit ſe deinceps Guarinus ad bellum Alexandrinum magnificandū, quam in parte tanquam mecū congreſſurus, iterum me compellat, ſtare iubet, neq; gradum referre. Me admodū timidum ſuſpicatur, ſtare uult, ne ſi acie abiero hanc ſuam dicendi palmulam amittat. Sed tota aberrat uia, non ſolum non diſcedentē uidebit, ſed inferentem gradum longius in aciem prodeuntem. Interrogat, ſit ne Imperatoris decus primū, cum fortiſſimis ducibus, robuſtiſſimis militibus, ingentibus copijs, terra mariq; pedeſtres nauales'q; pugnas ſumopere cum periculo adminiſtraſſe? Riſi uerborum iactantiam nulla cum re admodum reſonantem. Sed cum hæc omnia quæ Guarinus cōplectitur conceſſerim, quid ad decus Cęſaris cōferunt? Qui enim fuerunt hi fortiſſimi duces, robuſtiſſimi milites, ingentes copiæ hoſtiū? Silentio præteritur à Guarino, cui ne ſi ſuos ſolitos teſtes produxerit credendum eſſet, nēdum ſua ſomnia. Quid autē adeò illum reſonans uerborum amplitudo magnificentia'q; delectat, ut cū plurima ampulloſa uerba protulerit admiratione digna, nihil probet, nihil certi afferat, præter ſtupendū quendam ſonitū tympanorū? At ea probare forſan putat cum refert Suetonij uerba. Bellum ſane difficillimū geſſit, neq; loco, neq; tempore æquo, ſed hyeme anni, intra mœnia copioſiſſimi ac ſolertiſſimi hoſtis inops ipſe omnium rerum atq; imparatus. Sed ô magnam laudē, Imperatorem quempiam (ut Cæſarem omittamus) inopem omniū rerum atq; imparatum bellum aliquod ſuſcepiſſe, neq; loco, neq; tempore æquo. Fuit ne hęc imperatoria prudentia & calliditas, an ſumma ſtultitia & temeritas? Hac tamen re bellum fuit difficillimū, quod Alexandriam ſe cōtulit Cæſar imperatus, non tanquam ad bellorum, ſed pacatum locum acceſſurus, nullas tamen timens inſidias, quod cū ſecus eueniſſet, neq; loco, neq; tempore bellū ſuſcipere coactus eſt. Verū qui fuerunt iſti duces fortiſſimi, cur nō nominantur? Hannibal credo aut Pyrrhus? non, ſed duo uiliſſimi ſpadones, & Ptolæmeus puer belli inſcius, qui nunquā caſtra uiderat, robuſtiſſimos milites nouo more appellat, Ægyptios gentem infidam atq; imbellem. Quoniam uero legit copioſiſſimi ac ſolertiſſimi hoſtis ingentes copias ducum, auguratur & fortiſsimos duces, nam peritiam in Cæſare extollit. At ea piſcatorum laus eſſe ſolet, non Imperatorū. Redit iterum tanquā in arcem tutiſſimam ad clementiam Cęſaris, in qua admodū uires ſuas extendit, me'q; obtrectatorem Cæſaris dixit, & Ciceronem non admodum probare in his quæ loquitur de Cæ-

ſaris

ſaris clementia. Dixi antea, clementiſſimũ uiſum ciuili uictoria, Ciceronem
uero me nõ probare. Minus uere ſcribit, ne dicam leuiter. Verba profert ex
oratione Marcellina, additq; nõ fuiſſe cauſam cur Cicero uellet mẽtiri, cum
poſtquã actæ eſſent cauſæ ſcriberentur. At ego iterum confirmo uerba illa
temporis, & cauſæ uerba fuiſſe, nõ hominis, ſicut & ipſe in alia oratione ſcri
bit, orationes ſuas cauſarum & temporum, nõ hominum nec patronorum.
Nam ſi cauſæ per ſe ipſe loqui poſſent, nemo adhiberet orationẽ. Sed tamen
quid ſentiret de Cęſare expreſſit, crudelem, tyrannum, hominem perditum
appellat. Ego tamen Senecæ aſſentior, qui ait: Dedit uitam Cęſar Pompeio
Pœno, ſi dat qui non aufert. Itaq; clementia ſola nõ fuiſſe crudelem. Nam cle-
mentiam dicimus cũ quis parcit ei à quó eſt laceſſitus iniuria, qui uero ſe, qui
ſua, qui patriam, qui libertatẽ defendebãt, qua iniuria afficiebant Cæſarem?
qui ſeruitutis iugum recuſabant, quid cõmittebant? Cur pœnam merer ẽtur
qui me nuper cœpere prędones? Clementiſſimi dicendi ſunt, qui cum bona
eripuiſſent, uitæ & ſanguini pepercerunt. Laudat inſuper Cæſarẽ, quod de-
prehenſis Pompei & item Scipionis ſcrineis epiſtolarũ, illas non legerit. Ego
quoq; id factum laudi tribuo, ſed Scipioni uirtute nõ comparandũ. Ego mul-
tarum rerum laudes in eum confero, ſed multo plura in Scipionem. In Cæ-
ſare maxima flagitia fuiſſe affirmo, nulla in Scipione. Amore Cleopatræ de-
fendit me, cõſentiente longiori quàm opus eſt ſermone. Refert amorẽ Her-
culis & deorum, quaſi peccantium multitudo peccatũ defendat. Me uerſum
amatorium decantare ſolitum ſcribit, quem ego neq; legi uuquam, neq; ab
alijs prolatum audiui. Scipionem Aphricanum irretitum amoribus ait ancil
læ domeſticæ. Hac in re maniſeſtus eſt mendax. Non enim Vulcani retibus
captum latini tradũt, ſed inſimulatum ab uxore, cum intellexiſſem ancillam
gratam Scipioni, ut Valerius refert: Gratus eſt mihi Guarinus, & tamẽ cum
eo non eſt mihi turpis amoris commertium. Quæ eſt hæc peruerſitas, irreti
um amore ſcribere eum, cui gratam ancillã fuiſſe dicatur, idq; uxori notum?
Formoſam uero fuiſſe Cleopatram ubi legerit neſcio, cum contrarium Plu-
tarchus ſcribat: ancillam autem deformem. Oculis non Guarinus eſt pluſ-
quam lynceis, illi enim ultra montes uidere exiſtimantur. Huius acutior ui-
ſus, qui ultra mille & quingentos annos mulierũ formam conſpexerit. Qui
autẽ mihi condolet, imminutam eſſe meam quę nulla eſt autoritatẽ, propter
eam quam ſcripſi epiſtolam, & me ait maturius quàm dixerim aduertere de-
buiſſe. Ego ſibi hanc curam remitto, cum ſatis ſibi futurum ſit, ſuam tueri, &
eius maturitatem quæ iam in putredinem uergit, ſibi concedo. Scripſi Gal-
los quos domuit Cæſar, gentẽ feram ac barbarã, ſed bello inſuetam. Is con-
tra arguit, multisq; teſtibus cauſam ſuam firmare ſe credit. Refert uirtutem
Gallorum, Italiam ab eis ſæpius laceſſitam, Græciam, Aſiam ſuis armis per
domitã. Hæc cũ multa uerboſitate recitauit, unde me ſuccubuiſſe exiſtimat.

At doceat oportet Gallos armis exercitatos, quos uaſtaſſe Italiã & reliquas
prouincias dicit, eos fuiſſe quos Cæſar ſubegit, aut eos quos ſuperauit inter
ſe, aut cum uicinis bella geſſiſſe. Quod cũ neq; agat, neq; ſi uelit poſſit oſten-
dere, non me deceptum conſtat, ſed ſe ineptũ qui tam rudibus argumentis,
tam multos teſtes qui nihil ſibi opitulantur adſcribit. Et Hetruriæ fines uſq;
ad primã Tyberis ripam protendi ſcribit. Vellem ad mediũ ſaltem flumẽ di-
xiſſet, ne Hetruſcos parte aqua eis debitę priuaſſet. Nullũ inſuper peritũ du-
bitare dicit, quin Hetruria quaſi etheros horos, id eſt, finis alter dicać. Ergo
imperitus Plinius, qui ſic in Coſmographia ſua inquit. Annectitur inde ſepti
ma regio, in qua Hethruria eſt ab amne Macra, & ipſam mutatis ſæpe nomi-
nibus Vmbros exegere. Inde antiqtus Pelaſgi, hos Lydi, à quorũ rege Tyr-
rheni mox à ſacrificiorum ritu lingua græcorum Thuſci ſunt cognominati.
Stultus ergo M. Varro, qui eam à thure cognominatam putat. Ego inſuper
licet ſim omnibus in rebus indoctior, tamen ad hanc ſuperſtitioſam Hetru-
riæ interpretationẽ mea ſponte rudis eſſe uolo, neq; credere Hetruriam ab
altero fine appellatã. Cum enim alter duorum ſit partitio, cur magis ab uno
quam à duobus finibus cognominatur? Cur magis à ripa quam Macra, q̃uis
non duobus, ſed quatuor finibus claudatur Thuſcia? Delyramenta quędam
ſomniantiũ hæc uidentur, nõ interpretationes. Hetruſcos & Thuſcos idem
eſſe dico, duabus tamẽ literis additis eadẽ uerbi origine. Fluentiam à fluente
Arno antiqui appellabant, Florentiam poſteriores dixere, altera mutata lite
ra, altera addita, tamen eſt eadẽ uerbi origo. Simili modo Piſaurũ olim, non
Penſaurum dici uidemus, multaq; alia duplici ſermone prolata, quorum alte
rum ab altero deſcendit. Rurſus reflectit ſe ad libertatem Romanam quam
defenſam & auctam litigat à Cæſare, ſuperioribus neq; Marij, neq; Syllę tem
poribus dicit fuiſſe aliquam populi libertatem, à Pompeio uero extinctam
omnino, à Cæſare uero reſtitutam atq; auctam longius fabulatur. Nouam
ipſe hiſtoriam contexit, cui quantum credendũ ſit ipſe uiderit. Ciuitatis mo-
res corruptos, priſcam ut ait diſciplinam populi obliteratam, integritatem
fractam, & quicquid aliud in eandem ſententiam dici poteſt & ipſe confir-
mo. Ad quæ non eſt opus Græco teſtimonio, cum habeamus Ciceronem
noſtrum pluribus in locis, mores & uitia illorum temporum deplorantem.
Erat tamen libertas, ſtabant iudicia, uigebant leges, populus ius ſuum tene-
bat, comitia ordine fiebant, mos patrius in creandis magiſtratibus ſeruaba-
tur Græculum deinde adulatorem Dionem hiſtoricum ptoducit, Impe-
ratorum aſſeclam, uirum additum legibus natum in ſeruitute. Stomacha-
tus ſum cum legi uerba illius hiſtorici in hac parte delyrantis. Ait ut tradu-
cit Guarinus plura maiora & meliora obueniſſe ex Regibus quam ex po-
pulis, ut Romanorum geſta teſtantur. Hic præponit geſta Regum Roma-
norum his quæ poſtmodum liberata patria à ſeruitute regia acta ſunt.

Vnum

Vnum Saluſtij dictũ,qui Regibus bonos quàm malos dixit eſſe ſuſpectiores, uniuerſum Dionem confundit. Hic etiam aſſentator Imperatorum, M.Brutum & Caſſium damnat quod Cæſarẽ interfecerunt. At Cicero uerior,grauior,ſanctior teſtis illud factũ multis in locis pulcherrimũ ducit, dignũ gloria & laude immortali. In fine autem primæ Philippicæ. Si enim,inquit,Cæſaris exitus efficere hoc nõ poteſt,ut malis charus eſſe quàm metui, nihil cuiuſquam proficiet,neq; ualebit oratio quam qui beatum eſſe putant miſerrimi ipſi ſunt. Beatus eſt nemo qui ea lege uiuit, ut non modo impune,ſed etiam cum ſumma interfectoris gloria iiterfici poſſit. Præponat quis ſi audet Ciceroni Dionẽ,qui neq; ſuam remp. ullam habuit, neq; cognouit alienam. Sed græculum dimittamus,& laudandos Brutũ & Caſſium ob Cæſaris mortem afferamus,non ut ſcribit Græcos uituperandos. De Scipione,inquit,in præſentia me continebo,ne tanti hominis opinioni exemplo tuo detraham, uerum ut amborum iudicium unam in ſummam paucis redigam. Scipio quidem uir bonus,ciuis puſillanimus, Imperator excellensq; Liuij autoritate & aſſero ipſe,& tu non inficias ibis. Vir inqt,memorabilis,bellicis tamẽ quam pacis artibus memorabilior. Ad hoc deinde inconcinnum ex indignatione, quod non aduertit Guarinus,frontem atq; animũ contraxit. Detrahere non uult Scipioni homo pius,non quia deſit animus,ſed facultas. Quid enim ageret ſi illum manifeſtorum criminum reum deprehendiſſet, cum etiam noua confingat,ut eius laudes poſſit inficere? Primo damnatum dixit temeritatis, quod falſum eſſe oſtendi,tum amore ancillæ irretitum,quod eſt procul à uero,nunc ciuẽ puſillanimũ affirmat,quod teſtis ab eo productus docet eſſe falſiſſimum. Sed uideamus quid afferat quod me credit nõ eſſe negaturum,hoc ſcilicet Liuium dixiſſe: Scipionem fuiſſe ciuem puſillanimem. Neſcio coniectura aſſequi,unde nam Guarinus expiſcatus ſit ex Liuij textu quem protulit tam mirandũ ſenſum,memorabilẽ enim pacis artibus,interpretatur eſſe puſillanimem. O calumnia non ferendam. Si textum Liuij non intelligit, quid aduerſum contrariũq; ſenſum contorquet? quid uerbũ honorificũ transfert ad contumelioſum? ſi non intelligit,cur in ſuũ dedecus profert? cur quæ nuſquã dicta ſunt ſomniat? Scribit T. Liuius: Scipionem uirum memorabilem, ſed belli quàm pacis memorabiliorẽ. Ergo & pacis quoq; artibus memorabilis. Nunquid ulla puſillanimitatis ſit mentio? Quæ eſt hæc peruerſitas, totiens Liuium,Saluſtium,Suetonium,Plutarchum à recto ſignificatu ad contrariam mentem traducere? Quod ſi inſcius facit, errori indulgendũ, ſi ſciens, non leuiter uindicandũ. Vltimo in loco tanquã in ſubſidijs collocauit extremam aciẽ,quæ totius uictoriæ robur cõtinet. Recitat Plutarchi teſtimoniũ ab eo in latinũ cõuerſum,qui ſcripſit rerũ à Cæſare geſtarũ magnitudinẽ ſuperare Fabios,Scipiones & reliquos Rom. Imperatores. Nõ dixit gloriam, non laudẽ,nõ uirtutẽ,ſed magnitudinẽ,cui ſcelera & uitia permulta quãdoq;

admiſcentur. Idem dixit & Cicero res geſſiſſe Cæſarem bello præclaras, ſed
reip. calamitoſas. Itaq; non gentes ſubactæ, non captæ urbes, non fuſi exerci
tus, non prouinciæ populatæ gloriam poſſunt afferre, niſi abſint procul à ſce
lere ac libidine dominandi. Quid eñ laudis poteſt reddere ſitis humani ſan-
guinis effundẽdi, libido euertendarũ urbiũ, populandarũ prouinciarũ, & ra-
piendi cupido? A nullis philoſophis, à nullis ſapientibus, à nullis hiſtoricis ea
laudant. Nec enim magna facinora habẽda uel laudanda ſunt, niſi his ſit uir
tus admixta. Alioquin & magnũ & laudandũ facinus admiſiſſet qui incendit
Dianæ epheſiæ templũ. Rem magnã etiã geſſiſſent & laudẽ mererẽtur, qui
per fraudẽ aut proditionẽ uel exercitus hoſtium deleſſent, uel præclaras di-
ruiſſent urbes. Verum nihil magnũ, nihil excelſum, nihil laudabile, nihil eſſe
glorioſum dicimus quod non ſit idem cum decore, cum honeſtate, cum uir-
Concluſio. tute coniunctũ. Vt igit' mi Franciſce, reiectis Guarini argumẽtis iam ſcriben
di finẽ faciamus, cũ ea ſolida & uera ſit gloria quę uirtute & magnis in remp.
uel in omne genus hominũ meritis cõparatur, gloriã uero belli & pacis arti
bus homines ſoleãt adipiſci, cumq; Scipionis laus per omne uirtutũ genus fue
rit diffuſa, atq; id Liuij, Valerij, Senecæ teſtimonio cõfirmetur. Cæſaris aũt
uirtutũ nullũ nobis teſtẽ, niſi ſeipſum per leuẽ autorẽ afferat Guar. prudẽtiæ
ac doctrinę tuę erit diſcernere ac decernere, uter gloria uirtute, et belli laude
prętantior habẽdus ſit, Cæſar'ne, an ſuperior Aphricanus, cũ in altero nul-
lũ uitiũ, nullũ flagitiũ uiguerit, in altero ſcelera uitiaq; manifeſta quę à proba
tiſſimis autoribus referuntur. Vale, & parce longitudini meæ.

Libri epiſtolarum Poggij Florentini finis.

POGGII FLORENTINI AD CLARISSIMVM VIRVM THOMAM
in Dialogum de infelicitate Principum Prefatio.

REM minime probatam uulgo, & quæ haud perſuaderi (niſi ad-
admodum paucis) queat, hoc libello aggreſſus ſum, uir clariſ-
ſime Thoma, ut oſtendam quantum facultas ingenij tulit, Re-
gum ac Principum uitam multis cõfectam angoribus, omni fe-
licitate carere. Difficile id quidem, & prorſus à communi exiſtimatione alie
Felicitas hana. nũ. Nam peruetus eſt, & ea cõmunis omniũ gentiũ mẽtibus infixa opinio, il
los ſolos beatos, ac felices eſſe, quos fortunę munus in ſublimi rerũ ſtatu prę
cæteris collocauit. Quæ res à teneris uſq; annis adeò nobis eſt inſita, ut uotis
ſinguli omnibus opes, honores, magiſtratus, dignitates, imperia expetant,
tanq̃ in his beate ſit finis uitę cõſtitutus. Ego aũt hãc tam late patentẽ inſaniã
peruulgatã uidemus, ut q uirtutũ et bonarũ artiũ ſtudijs procul ab externarũ
rerũ dediti cupiditate, hæc adumbrata fortunę beneficia cõtemnant, aut ue-
cordes, aut imbecilli animi, aut ſtulti eſſe dicant. Etenim omnes fermè morta
les

les ueluti ex loco inferiori ſuſpiciẽtes, hos exaltiſſima ut uident baſi ſuſpẽſos,
rerũ dominos admirant atq; obſtupeſcũt, inhiantesq; ad exteriorẽ Principũ
pompam atq; ornatũ, quales oculis cernunt, tales interius eſſe putant, uirtu-
tem uero & bene uiuendi diſciplinã pauci appetunt, pauciores quęrunt, ſatis
ſuperq; ſatis ſibi ſapientię, atq; prudentiæ ineſſe uel potius ſupereſſe ducẽtes
dũmodo ea aſſequant quæ præclara ac ſpecioſa uulgo publica inſania fecit.
Sed pars maxima noſtræ infelicitatis ſtulticia eſt, qua in tantum mentes ho-
minũ à uero procul abdicunt, atq; opinionibus fallacibus excæcant, ut nihil
ſyncerũ, nihil rectum poſſint diſcernere, id tantũ expetendũ eſſe ducentes, ad
quod uulgaris appetitus cõmuni errore labat. Nos uero, quos doctrinã ſapi *Felicitas uera.*
entum uirorũ ſequi, atq; eorum præceptis obtemperare decet, longe aliter
à cõmuni ſtulticia ſentire, uitamq; felicem nõ in fortunæ arbitrio, ſed in uir-
tutis præſidio conſtituere debemus. Non em̃ rebus externis & fortuitis, ſed
animi bonis felicitas tribuenda eſt. Cui quidem ſententiæ multi excellentes
ingenio uiri inhęrẽtes, abiectis proprijs fortunis philoſophię ſtudio uacarũt
ut ueram felicitatẽ aſſequerentur. Et certe ſicubi ea uirorũ doctrina ut ſapien
tium, pręſtantiumq; domicilio reperitur, qui procul à cupidinibus, nihil alie-
ni appetentes ætatem ſuã in uirtutis cõtentione poſuerũt. Sed cæca mens ho
minum, quibus nihil eſt penſi uirtutis iter quibus nihil cum animo eſt cõmu-
ne, ad illecebras corporis deflexa, in his ſolum quæ fortunæ temeritati pa-
rent felicitatem ſitam eſſe arbitratur. Horum ergo fallacem opinionem tum
pro cõmuni utilitate, tum pro ueritate tuenda paulũ mihi reprimendã exiſti
maui, docendumq; id quod luce clarius eſt nihil ueræ ſolidæq; felicitatis eiuſ-
modi bonis ineſſe, ſed illam quæri à bonis animi oportere, quæ ſola noſtra
ſunt, & nec auferri poſſunt dum uitam agimus, & mortuos nõ derelinquũt.
Ad te autem mi Thoma, quem ſcio pro tua ſapientia mecũ aduerſus uulga-
rem temeritatem, pro uirtutis cauſa ſentire, hoc opuſculum inſcripſi, ut ha-
beat te ſuum apud eos qui contra ſentiunt defenſorem. Nam cum ad philo-
ſophiam, atque bonarum artium ſtudia, quibus ab adoleſcentia imbutus fu-
iſti, addideris theologiæ ſcientiam, ita ut illis priſcis doctiſſimis uiris ſis pro
culdubio omniũ doctrinarũ genere cõparandus, nequaq̃ eſt conſentaneũ, ut
pluris fortunę dona facias, q̃ uirtutẽ aut ullã ſtatuas felicitatem, quæ ſit ab ho
neſti ratione ſeiuncta. Id autem me maxime mouet ut tibi hoc opuſculũ dedi
carem, quod ſicut ex uita & uerbis tuis ſępius cognoui, uideris cupiditatibus
modum ſtatuiſſe, a recte iudicare in philoſophiæ præceptis, ac multarum
rerum cognitione, & doctrina, quibus alitur animus noſter plus iumentis ad
bene uiuendum, quam in ullis his quæ tantopere expetuntur dignitatibus.
Siquidem hæc nihil ſecum præſidij ad uirtutem ferunt, potiusq; cupiditatũ,
& uoluptatũ irritatrices, quam miniſtrę cõtinentiæ & honeſtatis eſſe conſue
uerũt. Philoſophię uero, hoc eſt ſapientię ſtudia fortunã cõtemnere, rectam

rationem ducem uiuendi ſequi,rebus modum imponere,animi dotes omnibus imperijs anteferre docent,& ad ueram perducunt felicitatem.Hanc autem diſputationẽ olim inter doctiſſimos uiros habitam, nunc paulum ocioſus literis tradidi,ut ſi qui de his uberiora uellent ſcribere, latior eis facultas hac noſtra prouocatione tribueretur.

DISPVTATIO POGGII FLORENTINI DE INFELICITATE PRINCIPVM, INTERLOCVTORES POGGIVS, CAROLVS, NICOLAVS, COSMVS. POGGIVS LOQVITVR.

CVM ex mea conſuetudine primũ æſtate Põtifex Eugenius ex Vrbe Florentiã cõceſſit,meridie ad clariſſimũ uirum Nicolaum incolã,cuius domus cõmune doctiſſimorũ hominum diuerſoriũ erat,me contuliſſem,doctiſſimũ ibi latinis græciſq; literis offendi Carolũ Aretinũ,& item Coſmum de Medicis, tum in hac noſtra re pub. egregium Principem,tum optimũ ac præſtantiſſimum ciuem. Hos ego Ptolæmei Geographiam inſpicientes cum inprimis (ut mos eſt) ſalutaſſem,unà in Nicolai Bibliotheca conſedi,& ſimul cum ille quo in ſtatu noſtro tum publicæ,tum priuatæ res eſſent percunctaretur,cœpi paulum de temporum conditione,cõmuniq; calamitate, tum uero etiam mea (qui paulo antea è prædonum manibus euaſiſſem) queri, cæterorum uitam noſtrę pręferens,qui Scytharum more ſemper inſtabiles uagaremur. Infelices enim quodãmodo ſumus inquam,quibus non datur uno in loco reſidere diutius,ſed mutare regiones cogimur,& uarias in diem tanq̃ nouis colonis ſedes quærere. Nam cum annos iam amplius quatuor & triginta fuerim Romanæ Curiæ incola, nunq̃ integrum una in Vrbe egimus, uagi ſemper,ac loca uaria peragrantes. Hic ſubridens paulum CAR. Tu inquit eam damnas uitam Poggij, quam multos ſummo ſtudio appetere, in qua maxima laboris & induſtriæ præmia uidemus,quæ felix præ cæteris eſſe uidetur, cum multis uoluptatibus & cõmodis referta,tũ his moleſtijs curijſq; uacua quibus cęteri affliguntur. Ego enim & te & reliquos qui Pontificibus obſequũtur (quantum aſſequor coniectura) beatos iudico,procul ab his noſtris cenſus & tributi continua uexatione conſtitutos. Etenim & felices uidentur eſſe Pontifices tali honore ac dignitate, quos omnes colunt, & pro dijs adorant, & item qui eos ſequuntur, quos illi conſueuerunt cum uolunt duobus tantum uerbis felices reddere ac fortunatos. Nam cum omes principes magna exiſtimem felicitate frui, tum uero maxime Pontifices, cum nulla cura, nullo labore, nulla opera,nullo periculo eum ſtatũ adipiſcuntur qui habetur

Pontificũ ſtatus

maximus inter mortales. Abſq; ullo paratur negocio, nullo ſudore retinet. Quandoquidem pro armis autoritate Chriſti, & ſigno crucis utuntur, quod eſt tutiſſimũ ſi ea niterentur propugnaculum, uerbis em̃ q̃ ferro tutiores eſſe conſueuerunt. Itaq; felices proculdubio cenſendi ſunt hi, quibus dat parua in duſtria tantũ adipiſci imperium, minore partũ retinere. Vide inquit NICO. ne longe te fallat opinio, quanq̃ exiſtimo hoc ad te colloquendi gratia inter nos dici. Tu felices appellas & Pontifices, & eos qui degũt in principatu, ego ſecus ſentiẽs, eiuſdẽ modi homines miſeros duco, neq; illius uere cõpotes feli- citatis. Illos qui aſtant principibus, qui latus circundãt, qui aures occupant, qui uendunt aliqua ex parte dixerim forſan felices, cum hi ſoli laborum prin cipum fructus percipiant. Ad hos enim ſollicitudo, curę, timores, anxietates pericula deſcendunt, illi quæſtui uacant & uoluptatibus, ad contrahendas o- pes & diuitias intenti, & tanq̃ muſcæ ad mel aduolant, ita iſti ad explendas ua rias cupiditates ad aulas Regum ac Principum concurrunt. Rari hominem, plurima fortuna ſequuntur. Felices itaq; uidetur ac beatos alios reddere, qui ipſe præ cæteris eſt felix. Nam ſi qua iocunditas, ſi qua oblectatio, ſi qua qui- es, ſi qua uoluptas, ſi qua remiſſio ineſt principatui, eam illi diſcerpunt maxi- me qui ſunt principibus grati. Quicquid uero laborum, moleſtiarũ, dolorũ angoris principatus affert, id ſolũ principib. hæret, uoluptates raræ, & quæ etiã ab animis curarũ mole depreſſis minime deguſtent. Formicis inqt COS. de Medicis, ut aiunt ſimiles eſſe principes dicis qui ſuo labore aurũ ex arena effodientes, alijs præcipiendum atq; utendum tradunt, ipſæ omne uſu fru- ctuq; curi deſtitutæ. Ridiculum quippe uidetur eos qui imperãt infelices, qui uero ſeruiunt felices putare, equidem ſi mihi detur optio, mallem illo pacto infelix quàm hoc (ut putas) felix eſſe. Nam ſi qua eſt in nobis felicitas, ea ma gis principum quàm reliquorũ uidetur familiaris. Hic CAROLVS ut omit- tantur inquit hi, de quibus aliquid addubitari poteſt, de Pontificibus ſaltem concedas Nicolae oportet, ut uere dici poſſint felices. Cum enim ſanctiſſimi ac beatiſſimi appellentur, nemo autem non ſolum beatiſſimus, ſed ne beatus quidem poſſit eſſe non felix, conſentaneum uidetur, pontifices omnes (quo- niam beati felix eſt uita) recte felices appellari poſſe. Illud quoq; mihi conce- das, opinor, illos qui domeſtici eorum uocantur, eſſe huiuſmodi felicitatis participes. Fieri enim nequit, ut qui cum beato ac felice familiarius uiuant, ſint expertes eius quo cum degant felicitatis. Longe aliter ſe res habet quam exiſtimas NICOL. inquit, quamuis te mecum iocari arbiter, & Socratica ironia uti. Nam hæc quæ modo ſanctitatis ac beatitudinis nomina retuliſti, & pleraq; ali a quæ adulantium turba in pontifices & reliquos excelſos uiros congeſſit ad aucupandam principum beniuolentiam, ab his conficta atque adinuenta quibus ea ars quæſtui eſt, qui per adulationem optimam Regum conciliatricem applaudere illis, & gratificari quærunt. Adeò hæc inole- uit abuſio, ut non his uerborum præſtigijs uti turpe ac nephas putetur,

ſed ego hos noſtros ſiue pontifices, ſiue quoſuis alios dominos eorumq́; fuerta nomina cõtemno, à quibus ad oſtentationẽ omnia, pauciſſima ad uerã laudem & gloriã fiunt. Nulla eñ uel parua admodum his bonarũ artium cura eſt, nulla doctrinæ, nulla ſapientum, ac doctorũ uirorum, nulla uirtutis. Simulata in quibuſdam quidẽ uirtutis ſigna apparent, nulla impreſſa ueſtigia. Suſcepit hic (me intuens) olim diligentiã & laborem peragrandẽ Alemaniæ librorum perquirendorũ gratia, qui in ergaſtulis apud illos recluſi detinentur in tenebris, & carcere cœco, qua in re multum profuit latinis muſis eius induſtria. Nam octo Ciceronis orationes, integrum Quintil. Columellã, qui antea detruncati & deformes apud nos erant, & item Lucretij partẽ, pluresq́; alios latinæ linguæ autores præclaros reſtituit nobis, pluraq́; ex diris carceribus quib. inuiti obſoletiq́; opprimunť eruiſſet (ſunt eñ multis uinculis & fœdo carcere abſtruſi) niſi fortunæ defuiſſent. Hæc cũ ab eo fuiſſent in lucẽ ædita, cumq́; uberior & quaſi certa ſpes propoſita eſſet ampliora inueniendi, nũq̃ poſtea aut princeps aut pontifex uel minimũ operæ aut auxilij adhibuit ad liberandos præclariſſimos illos uiros ex ergaſtulis barbarorũ. In uoluptatibus, in rebus nulla laude dignis, in bellis, re peſtifera & pernicioſa hominibus ætatem & pecunias cõſumunt. In perueſtigãdis uero excellẽtiũ uirorum monimentis, quorũ ſapientia & doctrina ad uerã felicitatẽ & uitam beatã perducimur, obtorpeſcunt atq; obdormiunt, uitã pleriq; more pecorũ agentes, inſanis cupiditatibus, & uarijs ambitionibus acti, mirũ de uirtutibus, aut ſapientia, aut aliqua bene uiuendi arte ſilentium agunt, ut nõ principum, aut feliciũ ſed portentorum ſint nomine appellandi. Neq; de noſtris tantum ſeculis queror, quæ noſtra religio reddidit mitiora, ſemper etiã priſcis tẽporib. eiuſmodi mores, cogitationesq́; dñantium extiterunt, ut non uideať mirum eſſe, nullum fuiſſe his cõmertium cum felicitate cõmune. Tum COS. grauiter ut aſſolet, facillime inquit Nicolaẽ, qui mos tuus eſt, laberis ad detrahendum. Equidem minime miror, ſi quando es in priuatos dicatior, cum in ipſos principes tam facile inueharis, & tamen nullius iniuria, aut uitæ contumelia facit, ut tã ſis promptus, aut copioſus in eorum obiurgationem. Noui nõnullos, qui abs te excipi deberent ab reliquorum caterua uiri docti, egregij, omniq́; laude & cõmendatione digniſſimi. Vnde mecum ſæpius cogitans addubitare cogor quænam ſit potiſſimum cauſa, cur in uituperando ſis quam in laudando procliuior. Hoc facile eſt ad explicandum NIC. inquit, quod longa ætas & ante acta uita me docuit. Nam in laudandis hominibus ſæpius deceptus ſum, cũ hi deteriores eſſent quàm exiſtimarem, in uituperandis uero nunq̃ me feſellit opinio. Tanta enim inter homines uerſatur improborũ copia, ita ſceleribus omnia inficiuntur, ita hypocritæ ſuperabundant, qui uideri quam eſſe boni malunt, ita quilibet ſua uitia aliquo Honeſti uelamento tegit, ut periculoſum ſit & mendacio proximum quempiam laudare. Plures ad me adeunt importu

Poggius librorum inquiſitor

importune,qui ſuam ſtultitiã à me cõmendari uolũt,afferunt neſcio quid ab
eis ęditum inſulſum penitus,incõditum,incõcinnũ,certe dignum quod ad la
trinas ferać,quærunt exiſtimationẽ meam.Ego liberior in loquendo,nã poë
tã ſi malus eſt,nequeo laudare,uerum effero,moneo ne efferant,interdico,ui-
tia oſtendo, non eloquentiam,non grauitatem, non ornatum,non prudenti-
am,non latinæ linguæ proprietatem,n õ integritatem in ſuis ſcriptis eſſe af-
firmo. At quidẽ proterua elatione, temerariaq́ꝫ inflati abeunt irati, ſubmur-
murantes me inuidia cõmoueri.Quid loquar de morib. noſtris ac uitæ: cum
multi receſſus ſint animorũ, adeoq́ꝫ in occulto ſiti, ut potius diuinare q̃ affir-
mare de laudibus hominũ poſſis.Hanc ob cauſam , cũ pauci ſint uix ferendi,
ſtultorũ uero plena ſunt omnia,ſatius eſſe duco in eam partẽ declinare in qua
uerior ſim futurus.Accuſatæ apud Lucianũ diuitię,quod nũq̃ ſe ad honeſtos
uiros cõferant.Nõ ſua id culpa fieri,ſed bonorũ raritate reſpondent,nã cum
cœcæ uagenť,neqꝫ ſelectione aliqua uti poſſint,uſu uenit, ut ſæpius in malos
(qui undiqꝫ circũfluunt)incidãt,q̃ in bonos , quorũ paucitas raro obuios eli-
dit.Alio item in loco cũ laudandi,uituperandiq́ꝫ artẽ æque callere ſe dicat,al
terius iã diſuetudine oblitũ,in altera ſe admodũ exercitatũ uitio hominũ de
ſcribit.Nihil igiť uanitati , ſtulticiæq́ꝫ hominũ propius eſſe uideť , q̃ laudare
quempiam de cuius probitate ac uirtute non tibi exactiſſime conſtet. Qua in
opinione multorum nequitia in diem me reddit firmiorẽ.Quod ſi priuatorũ
quibus paruula licent,qui legibus coërcenť maxima pars uitiorum mole ur-
getur,quid in tãta dominorũ licentia,quib.pro lege eſt appetitus,putas con
tingere: Itaqꝫ ut eodem redeat unde noſtra defluxit oratio, mea quidẽ ſenten
tia eſt.Hos noſtros principes(hoc eñ nomine imperatores,reges,duces,cæ
terośqꝫ qui alijs dominantur,cõprehẽdi uolo)etiã ſi boni ſint & eſſe & cẽſeri
recte poſſe infelices ac miſeros,quãtumuis fortunę obtegãtur bonis.Nã ma-
li nullo modo felices erunt,à bonis uero propter rerum quas ſuſtinent pon-
dus(maius eñ Atlantæ onus ferunt) propter infinitas curas,moleſtias,anxi-
etates,labores quibus cruciantur,omnis felicitas abeſt.At multi felices exiſti
mantur,obumbrat enim ampla fortuna multorũ uulnera & cicatrices. Nos
autẽ non exiſtimationem uulgi,ſed ueritatem quęrimus,quæ plane dictitat,
nullam felicitati cum principibus eſſe ſocietatem. Nimis quidem in arcto Ni
colaë CAR. inquit, hos circumſcribis,uel potius proſcribis,ita ut neminem
tibi aſſenſurum putem. Quis enim tibi conceſſerit, multos ex priſcis illis qui
à ſuis dicti ſunt , non fuiſſe felices: Enumerari enim plures poſſunt quos ſua
ætas etiam feliciſſimos iudicauit. Verum quandoquidem & æſtus diei eſt &
etiam ocium ſupereſt,diſcutiamus paulum Nicolaë ſi libet , & id colloquen-
di cauſa,utra ſit uerior,ac probabilior ſententia. Tu principes infelices & eo
rum uitã miſeram putas, ego contra felices iudico, ac perbeatos . Hic arri-
dens NICOLAVS. Hic noſter Carolus inquit aperte ſomniat , & ſecus ac

ſentis

ſentit loquit. Quo modo em̃ uiro doctiſſimo licet dicere eos felices, quos ne homines quidẽ quiſq; audeat appellare, ignauos, imperitos, indoctos, impotẽtes, auaros, ſuperbos, iracundos, crudeles, libidinoſos, adulatores, & ſtultitię ſeruos, qui ambitione (neſcio qua) effrenata, tanq̃ ad peſtẽ mortaliũ nati, bellis ſemper indulgent, pacis atq; ocij hoſtes: Non licuit Italiæ noſtri temporis ab armis quieſcere, propter nõnullorũ principum aliena rapiẽdi cupiditatẽ. Mitto alia uitia in quib. quantũlibet paruis uerſent, dũmodo infra eorum domos cõtineant, quos tu qua ratione felices nũcuparis ignoro. Parcas oro maledictis CAR. inquit. Non em̃ iurgio hæc, ſed ratione diſſerenda ſunt. Iſtis qp pe uitijs nullã felicitatis partẽ aſcribi poſſe cõcedo, ſed nõ ea in omnib. eſſe uident. Male em̃ nobiſcum ageret ſi tam dura cõditio omniũ principum eſſet. Rari ſunt in quib. nõ aliqua uirtus eluceat. Quare mihi recte conſideranti, felices principes eſſe uident, quib. adſunt omnia quę ſunt hominibus maxime exoptanda, quæq; ſolent efficere beatã uitam. Nam poſſident opes, diuitias, dignitates, imperia. Eſt ſumma in eis rerũ licentia, ſumma bñficorũ facultas, ſumma liberalitatis occaſio. Adſunt (ſi quid ad rẽ pertinet, ſed approbat Epicurus) diuerſi corporis atq; animi uoluptates, aurea atq; argentea mẽſa, uarij magnificiq; apparatus, ludorũ & cantus plura genera, ad aurium animiq; iocunditatẽ exquiſita. Cõlunt atq; adorant ab reliquis, quę maxima habet uoluptas. Iuſti preterea, ſapientes, tẽperati boni eſſe poſſunt, ſicuti multi quoq; ſapientes habiti ſunt & uirtute prediti. Quibus ex rebus patefit ampla ad felicitatem uia. At tu principes omnes bonos, malosq; in una eademq; felicitatis dãnatione cõſtituis ſaltẽ ab hac (me intuens) regula ſummos põtifices excepiſſes, quos iniquũ eſt exſtimare felicitate priuatos. Cum em̃ ſe honeſtos, & optimarũ rerum cura occupatos, tum ſalutis cõmunis, tum pacis populorũ, tum omniũ gentium quieti ſe cõſulere in ſuarũ literarum proœmijs quotidie profiteant, cum ſaluatoris uice fungant in terris, rebusq; cœleſtib. mentẽ applicent. qui poſſunt tã ſanctis dediti cogitationibus nõ eſſe felices: Sunt preterea diuinarũ Antiſtites, quarũ cultu nemini dubiũ eſt felicitatẽ hominib. elargiri. Idẽ & noſtro huic põtificis ſecretario uideri cõuenit, cuius plurimæ pontificiæ epiſtolæ ſunt in eorũ cõmendationẽ. Tum Ego in literis inquã meis id primum aduerto quod pontificis eſſe oporteat officiũ, aut munus, eas laudes illis tribuens quibus uacare non debent. De felicitate uero ipſemet exiſtimo eſſe credendum, ſe em̃ ad ſuas cogitationes eſſe affirmãt, literis autẽ eorum fidem præſtandã eſſe, nullo modo fidẽ abrogandã. Itaq; per me feliciſſimi appellent licebit, cũ ego quoq; illos beatos credã qui ſe eſſe beatos putant. TũCOS. Atqui inqt, nuper legi lõge ſecus iudicaſſe pontificem Adrianũ uirum prudentẽ, & uitæ ſanctitate preſtantem. Solitum em̃ frequẽter dicere accepimus, neminẽ uideri ſibi Rom. Pon. miſerabiliorem, nulliusq; deteriorẽ cõditionem eſſe aſſerebat, cathedrã illã in qua reſiderent pontifices ſpinis refertã,

Principũ magnificentia.

palleum

palleum quo amicirent conſertum aculeis acutiſſimis, tantæq; molis, ut etiam robuſtiſſimos premeret, mitrã uero igneam, quę caput geſtantiũ ureret. Hic aperte profeſſus eſt qualem felicitatẽ pontifices aſſequant, eos dico qui munus põtificũ amplecti uolunt. Tum ego miſſos inquã pontifices faciamus in quibus plures q̃ in reliquis imperijs, & felices & Deo accepti reperti ſunt, ſermonẽq; noſtrum cõuertamus ad reliquos, de quibus honeſtius liberiusq; inquiri poteſt. Verũ me, qui in maximi omniũ principis obſequio uerſor, æquius eſt hac de re ſilere q̃ loqui. Hic noſter Nicolaus in libera ciuitate liberior cæteris, nullius obnoxius cupiditati, qui unus ſemper præ ſe tulit ſummã dicendi licentiã, neq; uereẽ quo animo ſua dicta accipiantur, dũmodo quod ſentit proferat, audacius uberiusq; ſuum explicabit iudiciũ. Mihi quidẽ NIC. inquit, cum his noſtris rerum dominis nulla unq̃ priuata cõſuetudo fuit, neq; eñ magna ex parte hi ſunt de quibus ęqua mente poſſim audire. Quãuis cũ raro hanc urbem exierim, tñ & omniũ qui ubiq; ſunt principum mores, & uita mihi innoteſcunt, & eorum qui hactenus geſta perlegi. Itaq; cum uita eorũ, tum ratio & ueritas mihi perſuadẽt, ut credã dici nihil poſſe miſerius principantiũ uita, quã recte ac penitus intuenti licet inſpicere ambitioſam, anxiã, turbulentã, maximis tribulationib. calamitatibusq; ac malis facinoribus plenam. Carolus bonos eſſe principes, & nonnullos habitos dicit, ego nõ qui eſſe poſſunt, ſed qui fuerint perquiro, quos nondum ulla ætas ſortita eſt. Nam ſi ueteris Heſiodi ſentẽtia, difficile eſt bonũ eſſe, id multo in regibus & Imperatoribus difficilius fiet, quorũ plura uitiorum irrimẽta ab exercitio uirtutũ ſubducunt. Eluxit aliqñ, ſed tamẽ perraro in aliquibus quidã uirtutis ſplẽdor. Sed ſcriptorũ nõnullorũ aſſentatio, qui adulationis prętnia à principibus expectabant, & paruula ſcintilla uirtutis maximũ incẽdium excitarunt, ampliãtes ea uerbis quæ tenuia rebus erãt. Val. Max. adulatorũ ſcriptorũq; omniũ adulantiſſimus, de Iulio Cęſare in gratiã Tiberij ſępius aperte mentiẽ, in laudibus ſuis tanq̃ de Deo loquens, nõ de eo cuius acta in omni uita (armorum gloria excepta) à bonis reprobata extitere. Sed licet pauci paulũ emerſerint à cõſuetudine aliorũ, tñ ſi qua in eis uirtus enituit, ea multorũ flagitiorũ caligine obũbrata eſt. Inuenies quoſdã humanos, ſed luxurioſos, alios prudẽtes, ſed crudeles: hos iuſtos, ſed deditos auaricię, nõnullos magnificos, ſed raptores, quoſdã liberales, ſed ira feruidos & impatiẽtes. Ita quoquo uerteris, nihil purũ, nihil ſincerũ in eis reperies, nihil caſtũ nihil abſolutũ, ſed ita infecta omña, ut lõgo interuallo uirtutes à uitijs ſuperẽẽ. Neq; hoc tñ natura hominũ, quãtũ ipſius euenit uitio principatus. Nã cum natura fragiles ſimus atq; imbecilles, qui facillime ad laſciuiã, & uitia labamur, tñ principatus re ipſa & licẽtia malus eſt, malorũq; opifex & miniſter. Sed in hac omĩ noſtra diſputatiõe præ dictum uelim, me nihil aduerſus perſonas, ſed de re ipſa ſentire quod loquor quę cum plurima uitia ſecũ trahat, neceſſe eſt etiã bonos aut corrumpat, aut

Val. Max. adulator mendax.

defatiget, adeò ut nullã felicitatẽ deguſtare queant. Sunt em̃ in regno quædã tanq̃ in ætate ad adoleſcentum ac ſenum natura inſita uitia, quę qui tollit aut mitigat, diuino potius fungitur munere q̃ ſuo. Sicut em̃ ignis quicquid ei hæret, aut calefacit, aut urit. Ita imperium quos apprehendit, aut malos reddit, aut certe deteriores. Deliniuntur em̃ homines illius cõſuetudine, & cõtagione inquinant. Quo fit ut etiam ſi probi, caſti, pij, humani ad illud euehant inficiantur eius moribus & malignitate, euadãtq; impij, ſceleſti, inhumani, periuri, crudeles. Neq; ſolius Nicolai eſt hæc, ſed Flauij quoq; Vopiſci ſententia qui ad Diocletianum imperatorẽ in Aureliani uita ſcribẽs: Vide inquit quæſo, q̃ pauci fuerint Principes boni, ut bene dictum ſit à ſcurra quodam Claudij inimico unico, à nullo omnes bonos deſcribi ac depingi poſſe. Quæritur quæ res malos principes faciat: Iam primũ licentia. Deinde rerum copia, amici improbi, ſatellites deteſtandi, eunuchi auariſſimi, aulici uel ſtulti, uel deteſtabiles. Ex quo Diocletianũ dixiſſe cõmemorant, nihil eſſe quam bene imperare difficilius. Colligũt ſe inquit quatuor, aut quinq;, atq; in unum ad Imperatorem capiendum conſilium coeunt, dicunt quid probandũ uel improbandum ſit. Imperator qui domi clauſus eſt, uera non nouit, facit iudices quos fieri non oportet, amouet à re pub. quos debet retinere. Ita bonus, cautus, optimus uenditur Imperator, quales ob res nil rarius bono principe eſſe teſtatur. Idem Saturnium quẽ Ægyptij ad imperium aſſumendũ cogebant, locutum memorat. Neſcitis amici quid mali ſit imperare? Gladij pendentes ceruicibus imminẽt, haſtæ undiq;, undiq; ſpicula, ipſi cuſtodes timent, ipſi comites formidantur. Adde quod omnis ætas in Imperio reprehendit. Aurelius Atnonius Pius, quem per omnẽ terram philoſophãtes, inter omnes qui unq̃ imperarunt palmam tuliſſe uirtutis hiſtoriæ ferunt, ſanctimonia certe uitæ excelluit omnes, ab Adriano adoptatus in Imperiũ, magis doluiſſe q̃ lætatus eſſe traditur. Iuſſus autẽ ex priuatis hortis in principis domum migrare inuitus acceſſit. Et cum ab eo domeſtici quærerent, cur tam mœſtus in tantã adoptionem tranſiret: multis uerbis diſputauit quæ in ſe mala Imperium contineret. Diocletianus uero cum poſt depoſitum Imperiũ in priuata uilla agro colendo intentus degeret, rogatus à Licinio ut ad imperium rediret, id recuſauit, differens oſtenſo horto quam plantarat, quàm dulcis & iocunda ea uita eſſet, q̃ uero miſera & anxia in Imperio conſtituta. Videtis quam naturã principatus eſſe affirmarunt & ſapientes uiri, & hi qui & ipſi ſummi & boni principes extiterunt. Etenim uelut fuligo cõmaculat tangentes, ſic regnum poſſidentes corrũpit multitudine morborũ animi, quę ſi quis ſane mẽtis penitus perſpexerit, haud ſane multũ illius cupiditate flagrabit. Non ſolũ em̃ quę Terẽtianus ille adoleſcens querebat in amore uitia, iras, ſuſpitiones, inimicitias, bellum, pacem rurſus, ſed multa in eo acerbiora, atq; aſperiora perſpicax animus intuebitur, ut potentiã, faſtum, ſuperbiã, libidines, odia, crudelitates,

ambitio

ambitionũ dñandi cupiditates, ueneficia, & quicqd aliud ad perniciẽ mortali ũ neqtia hominũ excogitabit. Qđ ſi quis eo robore, ea firmitate animi diuino quodã munere fretus ad principatũ adeat, ut oẽs eius illecebras uirtutẽ ſuperaſſe uideat, tñ ut ſeſſor bonus in equo retrogrado ac calcitroſo excutietur, delabet'q; aliqñ. Ita qui imperiũ aſcendit defluet uel inuitus rerum licẽtia ac luxu, & tot inſidijs tum hominũ, tum uitiorum circũuẽtus declinabit à gubernaculo, & tanq̃ uehementi actus tẽpeſtate ui fluctuum iactabit' ad ſcopulos in qbus allidet', periclitabit'q; omnis bene uiuendi ratio & diſciplina. Nã quod Carolus ad cõparandã felicitatẽ cõtulit diuitias, opes, rerũ licentiã, beneficiorum facultatẽ, imperia, dignitates, uoluptates'q; & alia plura quę retulit, iſta quidẽ potius infelicitatis q̃ felicitatis irritamenta inſtrumẽta'q; eſſe uidentur. Verum opibus ac diuitijs nõ magis utuntur principes q̃ priuati, neq; magis q̃ quãtum homini fiat ſatis. Victum habẽt precioſiorẽ, & cultiores ueſtes, ſed uenena in his formidant', & amicorum inſidiæ. Suſpicioſę ſunt epulę atq; potus, raro'q; ſapiunt, tum mixtæ curis, tum cõtinuo uſu neglectæ. Nam uoluptates quo magis affluunt, eo ex copia & ſatietate fiunt inſuauiores. Prę terea non idẽ qui reliquis guſtus & appetitus, quod ſiccando eſuriens cibum capit, non ſinunt uariæ cogitationes percipere ciborum ſuauitatẽ. Venerea multis ſuſpicionibus implicantur. Multi eñ ueluti laqueo capti perierũt. Licentia nihil felicitatis importat. Nam ſcitis ueteri prouerbio, ea fieri ſolere homines deteriores. Beneficiorum facultas eſt nobis optanda, ſed plurima pars hominum eã ad maleficia cõuertit. Nõ eñ dignum bñficij nomine quicquid principes donant. Effuſio aliqñ, & inconſueta largitio beneficium appellatur. At in dando beneficio ratio perſonarũ, & tẽporis conſtet oportet. Illi autẽ ut plurimũ tribuunt nõ egenis, ſed turpibus & indignis, dãt tamẽ quod tenere non poſſunt, dignitates, præturas, magiſtratus. In pecunijs uero quæ ſeruari poſſunt, ſunt multo remiſſiores. Menſa aurea, argentea'q; & cæteri apparatus nihil afferunt ſubſidij quo ſimus felices, non eñ ęgritudines animi leuant, ſed præſtant curioſiores, plus ea aſpicientes delectant q̃ poſſidẽtes. Hoc uerisſime auſim dicere, in quo & multi ſapiẽtes cõueniunt, nullum eſſe ex corporis ſenſibus, in quo nõ à priuatis principes uoluptate exuperentur. Quare longinqua ab his erit uitæ felicitas quos & nulla uera ac ſolida ſequitur uoluptas, & multi circũſtant mentis cruciatus. Tum CAR. tyrannorũ inquit, non regum aut Imperatorum uita his cruciabitur quæ dixiſti malis, quorum ut Iuſtinus affirmat, tyrannos ſemper uitijs abundare, ideo'q; & eſſe infelices neceſſe eſt. At uero cæterorũ qui recto iuſto'q; iudicio pro cõmuni utilitate regnant, lõge alia uidetur eſſe cõditio, qui cum ſint legũ ac iuſticiæ miniſtri, nec priuato, ſed publico cõmodo dent operam, cum pacẽ colant, cupiditatibus ſtatuent modum, uiros doctos ament, cum quaſi parentes eorum quibus præſunt appellari ſoleant, quid his obeſt quin & dici & eſſe felices queant?

Nam quid arbitraris, natura malū eſſe principatum? Vide ne longius quàm ratio ſuadet à uero ſeducaris. Natura inſitum nobis principandi appetitum, Cicero noſter tradit, ut animus bene à natura inſtitutus, & ſubeſſe nolit & cupiat præeſſe. Indidit enim nobis ſiue Deus, ſiue parens natura deſideriū laudis & gloriæ, quam maxima conſequimur præſtantia, & imperijs, quibus eminentia quidem animiq; excellentia iudicantur. Cernis natura ipſa duce geſtire animū noſtrum ac lætari, cum reliquos etiam bonarum artiū certamine antecellit, etenim extollimur gloria quadā, ſi prudentia, cōſilio, doctrina, uel arte egregia cæteris præſtamus. Cum enim id ſcire uidemur quod alios fugiat, tum maxime erigimur ad laudis cupiditatem. Itaq; ſingulis in rebus inſitus nobis eſt præeminentiæ appetitus, & cupiditas imperandi. Quæ autem natura nobis inſunt, omni culpa & reprehenſione uacant, neq; etiam uituperare decet. Cibi enim ac potus uenereorumq; appetitus, cum a natura prodeat nullo modo eſt uitioſus. Sed quēadmodum horum uſus eſt neceſſarius, ſi ad uoluptatem referatur, non caret crimine, ita ſi quis principatu abutatur quando labitur ab ordine rationis datur uitio. Nullum igitur crimen, nullum delictum aſſcribendum eſt principatui, cum ſit eius appetitus à natura, neq; etiam ulla infelicitas tribuenda, ſed his potius qui per abuſum rem optimam ad uitia detorquent, & iniuriā cæterorū. Nam quid utilius, quid optabilius tribuit nobis Deus, quid ad uirtutum exercitia propenſius, quàm eā felicitatem poteſtatemq; qua liberales eſſe, benefici, magnifici, qua multorū cōmoda procurare, & tū in homines, tū in ipſos Deos pietatē exercere ualeamus? Hoc dat protegere oppreſſos, afflictos erigere, ſubminiſtrare egenis, opem ferre amicis, præmia tribueri uirtuti, prodeſſe quam pluribus. Quare nequaquam amplius dixeris, aut malum natura eſſe principatum, cum tanta adſit bene agendi facultas, aut infelicitatis cauſam niſi malis præbere. Tum NIC. Quos tu quidem tyrannos appelles neſcio, hoc certe ſcimus, nōnullos eorū Regibus fuiſſe meliores, iuſtiusq; in ſubditos imperium exercuiſſe. Non eñ nomine, ſed re diſtinguūtur. Veruntamen ſi recte regum, Imperatorū, cæterorumq; principātium uitam ac mores perpendes, dignos reperies per multos qui tyrannorū potius, quàm regū nomen mereantur. Nam boni illi qui ad publicā utilitatem intendāt, ſecluſo priuato cōmodo, qui bonos & doctos diligant, qui parentis animum gerant qui fuerit in noſtris literis nō cōtinet, & ſi quos ulla ætas produxit, rariores ſtoicorum ſapiente extiterūt. Sed quod regnandi appetitum naturalē, & ob eam cauſam principatū minime malum dixiſti, hoc tibi affirmo. Quæ bona natura ſunt, mala eſſe non poſſe. Principatus uero qualis ſit, exempla principum docent, quos te non fugit ut plurimum reprehenſione, quam laude eſſe digniores. Neq; etiā conſentaneū eſt, ut quod natura bonum ſit, malos reddat poſſidentes. Naturalia eñ etiam repugnantibus nobis uim ſuā exercent. Enumeraſti Carole, bona quæ poſſunt prouenire

Naturæ uires.

prouenire ex principatu, oblitus credo, quod cala mitatibus illius cupiditas orbẽ terrarũ afflixit, ut execrandi illi eſſe uideant, q quod omniũ erat primi detulerunt, libertatẽq; ſub qua nati erant ſeruituti ſubijcientes, unũ aliquem pluſq̃ omnes poſſe maluerũt. Quãuis regnũ (quod primũ Imperij nomen in terris fuit) ſanctum eſt habitũ apud priſcos illos, dum ſua cuiq; placebãt, nomen quidẽ mite laboris & officij plenũ. Sed ſicut omia mala exempla à bonis initijs orta ſunt ut Criſpus ait, ſic in Imperijs nomen regis tantũ mãſit, res ſun ditus perijt, ad tyrãnidemq; defluxit. Itaq; cũ principatus poſſeſſio, ſi ueterib. hiſtorijs, ſi rationi credimus, poſſeſſores improbos efficere ſoleat, & principatum quoq; malã rem eſſe putandũ eſt. Nonne COS. inquit, ab hoc tuo decreto excipis multos quos felices, ac bonos ſua ętas exiſtimauit: ut barbaros miſſos faciamus, diuũ Auguſtum, Veſpaſianũ, Titum, Antoniũ Pium, Aurelliũ, Alexandrum, Seuerũ, Traianum optimos ac iuſtiſſimos principes quorũ uita merito felix dici poteſt. Auguſti quidẽ felicitatem omnes hiſtorici, omes annales decantant pace per uniuerſum orbẽ, terra mariq; parta, quare huic ſaltem felicitatẽ tribuas neceſſe eſt, ue uidearis in omnibus uelle eſſe cõtentioſus. Tu mihi NIC. inquit, phœnicem neſcio quem affers multis inauditum ſeculis, atq; inuiſum. Antiqua monumenta paucos iſtius mundi principes recenſent, permultos uero illos quorũ flagitia & ſcelera plures mortales, & regna cõquaſſarunt. Verũ nihil affert momenti, quin dici omnes debeant infelices. Paucorũ ſi qua ea fuit, uirtus. Vna eñ hirũdo (ut dicit) uer nõ deſignat. Sed tamen ſi qui paulo tolerabiliores, aut etiam ut uultis boni extiterũt, id ita per raro contingit, ut portenti loco haberi poſſit. Nam ſæpius mõſtra hominum terra, q̃ bonos principes producit. Natus eſt nuper infans bouis capite, alter uero catti, hic mancus manu orit, alter digitis multiplicatis. Quæ omia longe à natura hominũ diſtant. Eodẽ ergo pacto natura ſit malus oportet. Inuenti tñ longo interuallo ſunt aliqui qui paulo deſciſcerent ab illius naturę inſtitutis, ſed monſtris ac portentis rariores. Neq; uero hos ipſos felices fuiſſe iudico, ſed uacuos felicitate. Non extrinſecus, aut fortunæ indulgentia uenit felicitas, neq; ut alij, ſed ipſimet de ſua felicitate exiſtimẽt oportet. Expendamus illũ ipſum Auguſtũ, quem ut feliciſſimũ omnia ſecula celebrarũt, & qua uixerit felicitate conſideremus. Prima illius ætas in ciuili bello diutius uerſata, nulli pepercit crudelitati. Certe triumuiris ultimus proſcribendis ciuibus modũ ſtatui paſſus eſt. Nõnullos etiam proſcribẽdos nominatim curauit ad expilandos domos. Donec ſublatis his qui rem pub. ſaluã uellent, quiq; ſuis cupiditatib. obſtabãt, cum Antonio & Lepido libertatẽ eripuit ciuitati. Nõ refero patrię proditionẽ, à qua armatus, imperioq; pręter ętatẽ Cicerõis opera potitus, & arma & imperiũ in patrię perniciẽ ac uiſcera cõuertit. Tũc ſociorũ altero, ſenatus autoritate ab inſignibus imperij deiecto interfectoq;, altero per ciuilem ſanguinẽ oppreſſo, ſolus rerum potitus eſt. At is ſæpe inſidijs

Auguſti uitæ proceſſus.

etiam ſuorũ appetitus, ſæpius diuerſorũ in ſe cõiurationes expertus eſt, quo tempore uitam diutius ſollicitã duxit & inquietã, mortis inſidiarumq; metu, donec Lunæ uxoris cõſilio uſus, cum Piſoni peperciſſet, hac clemẽtia reliquã ſibi uitã ſecuram prębuit. Hucuſq; nullus datus eſt inter tot timores felicitati locus. Age, poſtq̃ temere deſijt, quæ felicitas ſubſecuta eſt? Primũ (quę magna dicit felicitatis portio) caruit filijs, qui imperio ſuccederent. Tum multiplici dolore per omnẽ uitã affectus fuit. Sororẽ Octauiã amiſit. Marcellũ ac Druſum nepotes, quos imperio deſtinauerat, magnæ uirtutis atq; indolis adoleſcentes immatura mors eripuit. Marci Agrippæ generi, ac Mecœnatis quos chariſſimos ac fideliſſimos expertus erat, funera proſecutus eſt. Filias ambas ab ſe domi optime educatas, ob meretriciã frequẽtibuſq; adulterijs infamẽ uitã, ędicto palàm propoſito ad inſulas relegauit, quo facto cum ſe tum domũ, tum familiã dehoneſtaſſet, propria detegẽs dedecora, tantũ poſtea doluit, ut ſæpiſſime Mecœnatis Agrippęq; (qui ſibi uerũ dicere ſoliti erant) interitum defleuerit, queſtus multotiens ſibi deeſſe qui uera ex animo loquerent. Subſecuta eſt Germanici exercitus Quintiliano Varrõe duce clades, magnũ rei pub. uulnus. Quis cum his ęrumnis felicitatẽ cõiunget? Adijce his quibus per omnẽ uitã torquebat plurimas atq; ingentes, tũ publicas, tũ priuatas curas, adeò omni quiete ocioq; animi & corporis ſublato, ut ſæpius ad deponẽdas undiq; ingẽtes moleſtias de reſtituenda re pub. cogitarit, quod & feciſſet re quietẽ appetens, niſi uitę inſidias timuiſſet. Hæc quippe maxima dicenda principũ infelicitas, ut è rerum ſtatu deſcendere abſq; capitis periculo nequeant, quod Diocletianus, & Maximianus pluresq; alij uitę diſcrimine ſunt experti. Sed ut Auguſti felicitatẽ diſcutiamus, accipite quod uir ſapientiſſimus Seneca de eius felicitate ſenſerit, in eo libro quẽ ſcripſit de breuitate uitæ: Potentiſſimus inquit, & in altũ ſublatis hominibus, excidere uoces uidebis, quibus optimi optent, omnibus ſuis bonis pręferant, cupiant iterũ ex illo ſuo faſtigio ſi tuto liceat deſcẽdere. Nam ut nihil extra laceſſat aut quatiat, magna in ſeipſa fortuna ruit. Diuus Auguſtus cui dij plura q̃ ulli pręſtiterũt nõ deſijt quietẽ ſibi precari, & uacationẽ à re pub. petere. Omis em̃ ſermo ad hoc ſemper reuolutus eſt, ut ſperaret ociũ. Hic labores ſuos etiãſi falſo, dulci tñ oblectabat ſolatio, aliqñ ſe uicturum ſibi. In quadã ad ſenatũ epiſtola cũ ocium ſibi polliceret, etiã ex uerborũ dulcedine ſe uoluptatẽ percipere affirmabat. Tanta ocij cupido inceſſerat, ut illud quia uſu non poterat, cogitatione præſumeret, & qui omnia uidebat ex ſe pendẽtia, qui gẽtibus fortunã dabat, illũ diem lętum demũ cogitabat quo magnitudinẽ ſuam exueret. Expertus erat quantum illa bona per omnes terras fulgentia ſudoris exprimerent, quantum occultarum ſollicitudinum tegerent. Hæc Seneca, qui deinde labores anxietatesq; quibus etiam ſenex agitabat deſcribit, ut omnino infelicem uitam per omnem ætatem egiſſe uideat. Hęc tam multa de Auguſto retuli, ut

ex beatiſſimo principum ſumatur omnium coniectura. Nam ſi quem conſenſus hominum pro feliciſſimo atq; optimo duxit, adeò agendorum mole premebatur, ut nihil ſibi magis quàm ea uita diſplicere uideretur, quid de alijs cenſendũ eſt, qui ad Auguſti uirtutem ac laudes longa intercapedine acceſſerunt? Nempe infelices fuiſſe dicemus, nulloq; in loco minus reperiri uitam felicẽ, quàm ubi maxime eſſe putatur. Nam ſi inter bonos non uerſatur, nec in malis quidẽ reperietur. Refugit enim omnẽ improborũ ſocietatẽ. Verum quoniam felix ne ſit uita principum quęritur, primum quid ſit felicitas, deinde an domicilia principum ſequatur, diſcutiendum. Felicitatẽ eſſe uitam ope rationẽ ſecundũ uirtutẽ ſcribit Ariſtoteles, & exercitio uirtutũ comparari. Cicero noſter uult eam eſſe honeſtarum rerum proſperitatem, uel fortunam adiutricem bonorum conſiliorũ, quibus qui nõ utatur, nullo pacto felix eſſe queat. Vbi ergo uirtutes, aut bona cõſilia deſint, ubi adſunt uitia, ibi nequit eſſe aliqua felicitas. Non enim inter ſe repugnantia coniunguntur. Sed uirtutes raram coiſſe cum principibus familiaritatẽ, pręteritorũ exempla docuerunt. Vt uero improbi maliq; ſit ratio, qua conſtat uitijs facilem aditum ad principes, patere nobis perſuadet. Igitur & infelices erunt. Vellẽ doctorum ac beatorũ uirorũ gratia ut ſapientię darent operam principes, illiusq; præceptis obtẽperarent. Sed cũ his nulla ſapientiæ cura ſit, nec uirtutes quidem cognoſcere, aut earum uſu ad uitæ ſubſidiũ uti poſſunt. Fugit ignorantiam uirtus, & rationi ſapientiæq; inhæret. Ea cum ſit principũ contubernalis, careant uirtutibus oportet. Hæc ſentiens diuina ueritas, quæ mentiri nequit, per os prophetæ iterum repetens hanc ſententiam. Homo, inquit, cũ in honore eſſet nõ intellexit, cõparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Quid alijs teſtibus, alia autoritate, alia ratione opus eſt ad demõſtrandum uirtutẽ ſeorſum habitare à principibus, & ob eam rem infelices? Stulticia enim ſumma infelicitas eſt, cum à diuino Dei oraculo iumẽtis inſipientibus ſimiles eſſe dicantur. Non intelligere eos dixit qui in honore cõſiſtunt. Excæcatur enim mens eorum ſplendore dignitatis & imperij, ut & ſtultitiæ, & inſipientiæ pateat, & rara ſit uirtus in illis. Nam ſi dixeris fortitudinem in illis eſſe, id prorſus negabo, cũ enim fortitudinis ſit adire pericula pro communi ſalute ad iniurias propulſandas, armisq; decertare pro ſalute patriæ, principum autem cura ſit pro priuato cõmodo, & augendis imperij finibus arma capere, quantũuis ardua pericula ſubeant, fortitudinis laude atq; opere carebunt. Si temperatos dixeris, multi ridebunt, cum illorum uoluptatem libidinem legerint atq; audierint. Iuſti nequaquam ſunt. Nam cum ea uirtus uerſetur circa pœnam, ac præmia tribuenda, pœnam quidẽ inferunt cum eorum ſtatui conducit. Non enim ſontes puniunt, ſed perſæpe extollunt, propter admiſſum ſcelus. Præmio uero nequaquã afficiunt benemeritos, ſed quos libido perſuadet, qui ut plurimũ ſunt reprobi ac nepharij uiri.

Felicitas.

Principum uirtutes nullæ.

Prudentia plures uidentur excellere, quoniam quæ aduerſus inferiores machinantur poſſunt perficere. Verſutos ego, callidos, aſtutos multos audiui, prudentes uero nullos. Siquidem prudentia eſt reliquarum uirtutum moderatrix, & ueluti quidam auriga, ſed cum reliquę uirtutes procul abſint ab eorum uita, & prudentia quoq; deerit. Sapientia uero quæ poteſt regibus ac principibus ineſſe? qui neq; literis, neq; doctrina illam percipiunt, neq; ſapientum præceptis, neq; doctorum hominum uocibus, neq; beatorũ conſuetudine, neq; integritate uitæ, ſatis illi ex magnitudine Imperij ſe ſapere arbitrantur, partim temerarij atq; inſulſi, partim fœminis molliores. Multos liberales uulgus exiſtimauit, quoniam multa multis cõdonarunt. At hi ſtultitiæ magis quàm liberalitatis laudem meruerunt. Inconſulta enim largitio, & pecuniarum temeraria effuſio uituperanda eſt. In liberalitate quidem loci, temporis, perſonæ ratio habetur. Adeat regem uir doctus & ſapiens munus petens & contemnetur, adeat fatuus ridiculus, aut hiſtrio, ueſtibus donabitur atq; auro. Non honeſtis uiris aut egenis tribuunt, ſed procacibus, improbis, importunis. Itaq; dum liberalitatis nomen aſſequi uolunt, in temerariæ effuſionis culpam prolabuntur. Virtutes igitur fermè omnes tanquam proſcriptæ, regum ac dominantium animos reliquerũt, ſeſeq; ad humiliores homines contulerunt. Rationibus iſta hucuſq; à nobis acta ſunt, adijciamus ſi placet & autoritatem. Iſocrates grauiſſimus autor teſtisq; religioſus in eo libro quem de religione ad Nicoclem ſcripſit, permulta ſunt, inquit, quæ priuatos homines inducant ad bene honeſtéq; uiuendum. In primis quidem illorum uita non ocio, non luxu, nõ diuitijs frangitur, ſed pro quotidiano uictu comparando laboribus ac uigilijs inſudant. Legibus etiam quibus immoderatæ cupiditates hominum frenantur parere coguntur. Adde quod inter æquales liberiore quadam loquendi licentia utuntur, qua & amicorum errata reprehendere, & in inimicos inuehere queunt. Accedunt ad hæc inſtitutiones quas ueteres illi, clariſſimiq; poëtę de uita & moribus tradiderũt. Hęc omnia priuatorum mentes ad meliorem uitam inducunt, quibus adiumentis deſtituti reges eſſe uidentur. Neq; enim in tanto faſtu, tantaq; rerum licentia moneri ſe, aut emendari patiuntur. Hæc ille: Peruerſum igitur nimis hominum genus eſt, & humanitati aduerſum eorum qui ſanas reſpuunt monitiones. Viri non omni honeſto uacui admoneri ſe arguiq; gaudent, ut exinde meliores fiant. Cum enim in multis offendant omnes (homines enim ſumus) grata ac iucunda eſt his qui ſe emendari, qui ſe ad honeſtatem comparare uolunt, reprehenſio erratorum ſuorum, quorum meliorem uitam ſequantur. Ob eamq; rem gratias ſolemus agere monitoribus noſtris, magis loco beneficij habentes ea uitia in nobis oſtendi, à quibus ipſi minime abſtinemus, morbo animi impediti. At uero regibus Imperatoribusq; quàm grata ſit uitiorum ſuorum admonitio, plures miſerabili exemplo docuerunt.

Hoſtes

Hoſtes enim ſunt ueritatis, adulatoribus atque aſſentatoribus ſe penitus tradentes, quæ maxima eſt infelicitas. Magnum ſane conſummatæ nequitiæ ſignum eſt, ſuos monitores & recta cōſilia odiſſe. Quo in uitio plures inſanierunt. Rex Perſarū Cyrus (ut recentiores prætermittam) Harpalo familiari, ob reprehenſum in ſe uitium, filios epulandos in conuiuio dedit, & ne parentis mors filijs adduceretur, epulas illas laudare ut ſuaues coactus eſt. Cambyſes cuiuſdam ex chariſſimis ob admonitam in eo ebrietatem ſagitta transfixit. Alexander magnus ueſanum animal, Caliſthenem philoſophum condiſcipulum ſuum, Perſarum in eum mores culpantem, omnibus detruncatum membris, in cauea more incluſum beluæ diſcruciauit. Refertæ ſunt hiſtoriæ caſibus illorum, qui ſuorum principū uitia emendare cupientes, mortis ſupplicio affecti ſunt. Non enim patiuntur monitiones qui ſpernunt uirtutē, ſed ſana conſilia aut acerbo odio, aut tormento proſequūtur. Conſtare arbitror cum ratione, tum autoritate, tum exemplis, quam raram cū principibus uirtutes ineant ſocietatem, quam uitia familiaria illis eſſe uideantur. Cogita primum quantū ira ſit malum, quam atrox facinus, quam crudele, quot eius exempla à regibus in perniciem gentium ædita. Non recito Syllæ iuſſu quatuor ob iram legiones ciuium uno edicto ferro abſumptas, non ſtragem Prenestinorum, non multa ab eo in ciues impetu iræ facta. Tranſeo Alexandrum, qui Ditionem ſenem familiarem in conuiuio lancea transfodit, qui Lyſimachum amicum leoni obiecit. Non recenſeo multorum rabiem, qui humanum (quia ore non poterant) oculis ſanguinem exhauſerunt. Hoc affirmare auſim, nullum tetrius malum, nullum ſceleſtius, nullum periculoſius protuliſſe naturam. Atqui hæc peſtis nefaria in regibus ac principibus præcipuum domicilium collocauit. Pueris ſunt ad iracundiam faciliores. Quicquid eorum animos offendit, ſceleſtum iudicant, nefas ducunt eorum cupiditatibus aut dictis contrairi. Paruulo excitato uento incenduntur ira ad hominum cruciatus, fortunæ enim beneficio tumidi, cum appetitu pro ratione utantur, etiam in rebus paruulis profundunt iram. Nam comitē fortunæ felicis iracundiam eſſe uiri ſapientes tradunt, & magnā fortunam maiorem iram teſtantur aſſequi. Periculoſa ac turbulenta ſunt principum uitia, ſed ira maiorem ſtragem ędit, facultati rerum coniuncta. Bene præſtanterq; ſcribit Seneca: perire funditus omnia, ubi quantū ira ſuadet fortuna permittit. Darius Perſarum rex bellū aduerſus Scythas moturus, offenſus Ortobaci nobilis ſenis precibus, in ſolatiū ſenectutis rogantis unum è tribus liberis ſibi relinqui pluſquā peteret pollicitus ſe daturū, omnes tres in eius cōſpectu occiſos obiecit. Xerxes cū Gręcis geſturus bellū, parenti quinq; filiorū unius uacationē petenti, ira motus quē uellet eligēdi poteſtate cōceſſa, eum quē delegerat in duas partes ſectū, ab utroq; uiæ qua exercitus tranſiturus erat latere ſuſpendi iuſſit. Tranſeo noſtros principes, ne quem mea notet oratio,

attamen requirebat multorum ſalus illos fuiſſe paulū ab ira remiſſiores. Cuperem ut hoc uno tantum urgerentur malo. Sed multa illam uitia cōſequuntur. Primum ueſana ambitio, malus officij magiſter, qui eos ſemper ampliandi, proferendiq́ꝫ dominij cupiditate incenſos, in aliorum perniciem, ſtragemq́ꝫ irritat atqꝫ impellit. Hinc cum uicinis bella, hinc cædes, incendia, nationum populationes & prouinciarum deſcendunt. Vbi enim imperandi cupiditas regnat, ibi pacis aut ocij ratio eſſe non poteſt. Tum uero luxuria & libidines uariæ, quæ cum etiam doctiſſimos ac ſapientes uiros quandoqꝫ ab officio declinare coëgerunt, quid in principibus uirium aut autoritatis habere putatis, in quibus licentia cum ſtultitia admiſcetur, quæ ſenſuū uoluptatibus potius quàm rationi obtemperantes, nō ſolum illas coërcere, ſed etiam allicere conſueuerunt. Blandum id quidem malum, & propter quod multi iam fuerunt è principatu pulſi. Quid autem turpius, ne dicam infelicius Alexandro, & priſcis regibus, qui cohortes uxorum exoletorumq́ꝫ libidinis cauſa habebant? Adde his ſuperbiam atqꝫ inſolentiam, quæ raro à principibus recedunt. Adde auaritiam dominantium ſectatricē, qua omnes fermè ducti in diuitum fortunas impetum faciunt. Adijciantur quoqꝫ multiplices cupiditates, quæ mentem eorum ſemper affligunt. Quid de conſcientia ſcelerū loquar, qua nullum Seneca grauius eſſe ſupplicium ſcribit, nunquid nobis paruus uidetur eſſe in principibus cruciatus? At hi qua conſcientia uiuant ſatis conſtat. Nempe ea quam ipſorū facinora requirunt. Ingratitudo quoqꝫ ipſorum domeſtica eſt, qua in re præſtant reliquis, etiam in agenda, nédum in referenda gratia inſolentes. Quicquid eis operis, quicquid muneris, quicquid beneficij impenditur, id debito iureq́ꝫ fieri putant, & ne quid cuiquam debeant, ſibi omnia deberi arbitrātur. Adijciuntur his malis ſuſpitiones, metus, timores, qui iugiter animos principū lacerant, ſerui, familiares, domeſtici, amici, noti, atqꝫ ignoti formidantur, non uxor, nō liberi, non fratres, non cognati ſunt extra ſuſpicionem. Horum nanqꝫ ſingulorum conſpiratione, ex fraudibus plures principes interierūt. Nullus his locus tutus eſt, nulla regio, nulla hora, ubiq́ꝫ inſidiæ timentur. Dies ſolliciti, inſomnes noctes aguntur, tum uitę, tum Imperij amittēdi metu, qua uita tot malis implicita nihil prorſus poteſt infelicius excogitari. Audite quæſo, quid in hanc ſententiā in eodem libello dicat Hippocrates. Si metus illorū (inquit) ſollicitudines & pericula conſideres, ſi nonnullos ex Regibus aſpicies ab his necatos quos fidiſſimos cogitabant, ſi item Reges ipſos in eos animaduertiſſe crudelius quos ſingulari familiaritate charos habuiſſent, alijs uero contigiſſe, ut poſtquam in ſuos ſæuiſſent ab ſuis poſtea occiderentur, quāuis potius uitam quā hanc tot tantisq́ꝫ periculis cōiunctam ſentias eligendam. Illud quoqꝫ nequaquam eſt minimis ipſorum malis adnumerandū, quod ſuauiſſimo omnium fructu amicitiæ priuantur. Ipſi neminem niſi inconſulto quodam impetu diligunt,

à nullo diliguntur. Inter pares quidē amicitia uerſatur, & eos in quibus eadem bonarum artium uigent ſtudia. At hi non ſolum non amant pares, ſed cum eis regnandi gratia armis, ac ferro decertant. Bonis artibus quantū uacent palàm eſt nobis. Cum inferioribus nulla eis eſſe poteſt amicitia. Nam timeri à ſuis quàm diligi principes malunt. Sed quem metuunt, & oderunt, ueteri ſententia. Itaq; nullus apud ipſos amicitiæ locus eſt. Amici quippe eſt ex animo & uera loqui, at illi ueritati ſunt omnino infeſti, cum nihil niſi quod libeat eorum aures patiantur. Sed uidemus inquies, multos amicorū nonnulla præbere officia. Id quidem nullo fit principis amore, ſed ob utilitatem priuatam. Sectantur enim ſæpius quem oderunt, ſed utilitas ſuperat maliuolentiam. Concurritur enim ad eos tanquam ad aurifodinā quæſtus & lucri cauſa. Non igitur amantur, ſed uenerantur & metuunt. Satis eis eſt laudari, coliq; ab adulatoribus, & his quos ueluti canes ad latrandū alunt. Bonos & uirtutis cultores penitus reſpuunt, cū aliena ſit eis uirtus ſuſpecta. Triplex enim (ut Principum felicitatem cognoſcatis) genus hominum eſt eis maxime acceptum ac familiare. Hos inter primas partes adulatores atq; aſſentatores diligunt, non homines, ſed portentuoſæ beluæ, atq; immanes ueri dicendi hoſtes, qui mentiendo, blandiendoq; adeo Principum mentes infatuant, ut parum diſtent ab inſanis. Conſilia Principis commendant, quamuis pernitioſa ac turbulenta, cum ſit conſilij inops, prudētiam admirantur, cum ſit ſtultus. illum pluſquam alios ſapere profitentur, cum non procul abſit ab amentia, eoq; eum ſuis aſſentationibus adducunt, ut nihil uerum audiens, ſuæ ſapientiæ fidens prolabatur ſæpiſſime in miſerrimos caſus. Neq; enim ad ullam ſapientiæ cognitionem peruenire poſſunt, quibus iam aſſentatoribus perſuaſum eſt, iam ſe ad ſapientiam perueniſſe. Obſeſſi ab adulatoribus omni ueritatis cognitione priuantur, nam ſi quē iniuria Princeps afficit, id pro ſumma iuſtitia aſſentatores comprobant. Luxuriam dicunt oblectationem naturalem, uſu & conſuetudine gentium permiſſam. Auaricia parcitas, prodigalitas liberalitatis nomine appellantur. Crudelitatis culpam leniunt ſpecie ſæueritatis. Nullum eſt tam tetrum facinus, nullum tam nepharium in regibus uitium, quod non adulatores alicuius uirtutis detegant uelamento. Quo fit, cum malus à nequiſſimis laudatur, ut cumulata ſtultitia multorum comprobatione, pro uitijs uirtutibus abutatur. Qua in re ſumma eſt infelicitas. Hos ſequuntur uoluptatum ac luxuriȩ miniſtri, quibus ſecretiora domus permiſſa ſunt, cum his occulta colloquia, & interiora, quæq; lucem fugiunt cōſilia credita. Tertiam aciem perquirendæ cōparandæq; pecuniæ architecti conficiunt gratū regibus miniſteriū, horū ſuaſu impulſuq; noua uectigalia, diuitum inſidiæ, proſcriptiones, rapinæ, ſpolia ſubſequuntur. Accumuletur his quartū genus, idq; peſtiferum delatorū ingens malū, & in bonorū atq; innocentium uirorū perniciem promptū, quibus non ſolum principes improbi,

Principibus tria genera hominū grati.

ſed

ſed modeſti quoq; habiti aures prębuerunt. Apud Adrianum certe Imperatorem adeò ualuere delatorum uoces, ut amicos quos ad ſummum peruexerat, poſtea habuerit hoſtiū loco. His ergo tam bonis, tam ſanctis miniſtris, tam fidis ſatellitibus ſuffulta principū ætas & conſuetudo, quàm iniqua conditione alitur. Mihi credite, non ingreditur limen horū ulla felicitas, ſed tormenta & uariæ calamitates. Ab his amicitia excluſa eſt, repulſa ueritas, adulatio accita. Nam quod Carolus doctos ab eis uiros diligi coliq; paulo ante dixit, longe tota aberrat uia. Nam neq; ſtudia literarum apud reges & dominos, niſi admodum paucos unquam uiguerūt, neq; ab his doctrina, ac ſapientia præditi, aut culti, aut magni habiti. Diuerſa ſunt Principum excellentiſſimorum uirorum ſtudia, quorū uirtus ſemper fuit regibus formidoloſa. Perſtringit enim dominorum uelut lippientes oculos alienę uirtutis fulgor, ut à quo ſe ſuperari ſentiunt, aut odiant, aut nequaquā diligant. Non autem neq; apud gręcos, neq; apud latinos tanta doctiſſimorū eloquentiſſimorūq; uirorum copia uiguiſſet, neq; adeò ſapientiæ parēs philoſophia eſſet exculta, niſi & Athenæ, & urbs Roma diutina in libertate uixiſſet. Loquēdi enim, uiuendiq; libertatem literarum ſtudia expetunt & ſequuntur, ſeruitutē fugiunt atq; abhorrent. Plures doctrinę ſtudijs deditos uiros, qui ſub Regibus orti erant legimus Athenas ſe contuliſſe, ubi & uirtuti honor & libertati locus erat. Quomodo enim chari eſſe principibus uiri ſapiētes poſſunt, qui quod maxime eſt dominis inuiſum, uitæ libertatem præ ſe ferant? Nam cum Principes aſſentatoribus ſtipati ueritatem horreant, uiri autem ſtudio ſapientiæ dediti ueri cultores, adulationem ut uitium peſſimum aſpernētur, neceſſe eſt ut aut reijciantur, aut pereant. Iam dixi Caliſthenē ab Alexādri temeritate ob ſanas monitiones crudeliſſime necatum. Plato uir ſanctiſſimus à Dionyſio Siciliæ tyranno per doctrinæ ſpeciem uocatus, tyranni opera uenūdatus eſt. Zenonem philoſophum ſenem admodū Phalaris tyrannus omni cruciatus genere dilacerauit. Anaxagoras nobilis philoſophus à Nicheronte Cypriorū rege occiſus eſt. Nero Senecam ac Lucanum mori coēgit. Socrates tyrannorum tempore damnatus ueneno perijt. Boëtius uir doctiſſimus atq; innocentiſſimus Theodorici regis iuſſu uitam amiſit. Quam de reliquis cōiecturam ſumemus, cum diuus Auguſtus, qui bonorum principatū tulit, tam crudelis in Ouidium poëtam egregium fuerit? quem cum in Pontū ob leuē neſcio quam offenſiunculam relegaſſet, nunquam ut rediret ad ſe impetrari paſſus eſt. Non amant principes, niſi ſint moribus congruentes. Quē uero legimus aut Regibus, aut Imperatoribus, aut cæteris dominantibus honore, opibus, dignitate amplificatum fuiſſe excellenti doctrina uirum? Quid Auguſtus in Virgilium, aut Titum Liuium contulit, alterum poëtarū, alterum hiſtoriæ Romanæ patrem? Vir eloquentiſſimus Quintilianus Romæ publicam ſcholam unde uiueret tenuit. Lactantius Firmianus uir pręſtans doctrina, & arte dicendi

Doctos principibus inuiſos.

dicendi (qui Criſpum Conſtantini Imperatoris filium literis erudiuit) adeò pauper uixit, ut plerunq; neceſſarijs egeret. Hæc cura præſtantiſſimorũ doctrina uirorum Imperatoribus fuit. Sed quid ego antiquiora recenſeo? Tulit ætas ſuperior tres uiros præclariſſimos, qui ſapientia, & doctrina magnũ lumen Italiæ attulerunt. Prior Dantes eluxit ingenio ſingulari, cuius extat poëma præclarum, neq; ſi literis latinis conſtaret ulla ex parte poëtis ſuperioribus poſtponendum. Is patria ob ciuiles factiones pulſus, cum nihil ſecum præter uirtutem aſportaſſet, contulit ſe ad Canem ueterem principem Veronenſem, cuius cum liberalitas pr ę cæteris ferebatur, ſuſceptus ab eo Dantes, & uictum ut reliquis ex familia tribuit, uacabat uir doctiſſimus ingenio quotidianus ſcribẽdi cur ę intentus, nulla in eum dignitas, nullus honor, nullæ opes collatæ. At Florentinus quidam per facetias, & dicacitatem multas à domino (ut mos eſt fere principum, quibus plus ſtulti quàm ſapientes placent) diuitias conſecutus, cum in aula Canis à Dante quæſiſſet, cur ipſe qui nullas noſſet literas, tam diues euaſiſſet. Dantes uero tanti ſapiẽtia & doctrina pauper eſſet? Quando, inquit, Dantes ego meis ſtudijs, moribusq; Principem ſimilẽ inuenero ſicuti tu tuis, & ipſe me per diuitem reddet. Quibus uerbis offenſione principis contracta abijt. At tandem uir excellentiſſimus omniq; laude digniſſimus, cum multa peragraſſet loca, paruiq; ipſius fieret uirtus, Rauennæ diem ſuum obijt. Magnũ profectò Italiæ dedecus, nullum ex tot principibus (permulti enim tum erant) repertum, qui talis uiri pro dignitate nominis alendi ornandiq; curam ſuſcepiſſet. Hunc ſecutus eſt paulo inferior ætate Franciſcus Petrarcha, uir priſcis illis ſapientia atq; eloquentia cõparandus, cuius ingenio hæc noſtra humanitatis ſtudia, quæ multis annis ſopita iacuerunt, adeò excitata ſunt, ut priorem fermè dignitatẽ ac uires recuperarent. Plures tamen Principes Italia alebat, ſed præſtabat unus omnibus honore, potentia, dignitate Robertus rex Neapolitanus, ad quẽ cum Petrarcha acceſſiſſet, tenui honore ſuſceptus (omnia enim regi eius uiri uirtute erant antiquiora) tantũ uiatico adiutus ad lauream in urbe ſuſcipiendam, Romam uenit, acceptaq; laurea in uilla priuata meliori uitæ deditus, ſpretis principibus conſenuit, ubi & defunctus eſt. Eadẽ fermè ætate & Ioannes Boccatius uir ſingularis ingenij, ſed doctrina impar ſuperioribus floruit, cuius plurimi extant libri ad inſtructionem audientium ac legentiũ ædıti. Contulit ſe is quoq; Neapolim, uir tenui cenſu ad quendam ex primoribus apud reginam principibus ſpe, quoniam ab eo accerſitus eſſet maiora quædam conſequendi. Sed haud diutius accola eius urbis fuit, tum contemptus ſui impatiens, tum offenſus principis illius moribus. Itaq; Florentiam reuerſus, ęquo animo paupertatem tulit, atq; aulas Principum aſpernatus, mores quoq; eorum ſuis ſcriptis deteſtatus, uixit ſibi & muſis. Legite quantũlibet ueterum annalium monimenta, rariſſime reperietis uel philoſophum, uel oratorem,

Mm uel

uel quempiam literis & ſapientia prędituͣ,aut ditatum à regibus, aut opibus ac dignitate auctum,uel ad præſtanda conſilia,uel ad percipiendã uitæ diſciplinam,uel ad opponendos mores fuiſſe accerſitũ. Quædã ab his ad iactantiam quandam oblata uel data accepimus. Sed nullæ unquam illis præfecturæ à Regibus demandatæ,nulli honores habiti,nulli magiſtratus commiſſi,nulla grauiora cõſilia credita. Neq; id (ut opinor) iniuria. Sciunt enim illos nequaquam ſuarum cupiditatum futuros eſſe miniſtros. Taceo de noſtris à quibus quanti aut eloquentes,aut docti æſtimentur minime eſt obſcurũ. Vnum tamen hac noſtra ętate ſcimus in honore habuiſſe,coluiſſeq; egregios uiros, ſuperiorem ducem Mediolanenſem, quos undiq; ille præmijs pellectos, & dignitate & opibus affecit,cæteri uero apparent tanquam rari nantes in gurgite uaſto. Verum ut aliqua proſequamur quæ Principũ uitam felicẽ pręſtare uidentur, haud exigua felicitas ducitur,filios habere,ac relinquere Imperij ſucceſſores. At malos principes exemplo conſtat improbitatem ſuam in filios infundere & efficere ſimiles ſui. Nam ut in regno,ita & in parentũ uitijs filij uidentur ſuccedere. Ex malis ergo filijs nulla ad parentes felicitas peruenit. Boni ſi quos legimus, aut caruere filijs, ſicut Auguſtus, Traianus, Antonius Pius, aut eos genuere quibus fuiſſet ſatius defeciſſe. Auidius Caſius in uita Seueri Imperatoris,neminẽ magnorũ uirorũ ait bonũ & utilem filiũ reliquiſſe, ut humano generi fuiſſet utilius non eſſe natos. Magna eſt ergo uitæ principũ felicitas & admodũ reliquis appetenda,quæ aut deſerta uirtutum comitatu,aut oppreſſa uitijs,tum adulatoribus obſeſſa,tum curis anxia,quietis inops, liberorũ uoluptate carens,nullius eſt expers calamitatis. Sed ſtultum atq; imperitũ uulgus non hæc eorum damna animaduertit,nec cõſpicit miſerias interiores ex baſi ſuſpenſas,at ſublimes proſpectat opes,aurum,ueſtes,argentũ,famulantiũ cateruas,ꝯbſtupeſcens exteriorem ornatum intuetur. Non intro nouit quibus exagitētur malis. Sapientiſſime de his ſcribens Seneca,inquit: Iſti quos pro felicibus aſpicitis,ſi non qua currunt, ſed quę latent uideritis,miſeri ſunt,ſordidi,turpes, ad ſimilitudinẽ ſuorũ parietum extrinſecus culti. Lucianus autẽ græcus autor in electione ſua Miculum (qui & ipſe aliquando rex fuiſſet) interrogatũ à Gallo,nunquid nam felix regum uita eſſet quemadmodũ uulgo æſtimaretur, habens quod bonorũ maximũ homines putarent: ita reſpondentẽ introduxit. Imperabam equidem pluribus prouincijs, tum multitudine hominũ atq; ubertate, tum uero amœnitate urbium refertis fluminibus, inſuper nauigio aptis, & portuoſo mari exercitus habebam permultos,nõ pauci ſtipatores,ac ſatellites corpus cuſtodiebant,abundabã auro,nauibus,& his rebus omnibus propter quas principes exiſtimantur eſſe felices,quotiens prodibã domi,multi me ueluti Deũ quendam intuebantur atq; adorabant. Alij pręibant curſu cæteros, alij tecta conſcendebant,ut me inſpicerent, magnificantes uidere currum quo uehebar.

Principum bonorum rara progenies.

Veſte ſplendebam ſupra eos qui ordine præibant ac ſequebātur. Ego autem mihi ipſi conſcius, quanti mœrores torquerent affligebar animo, illorū ſtulticiæ ignoſcens. Me uero miſerabar, qui eſſem ſimilis magnis illis coloſſis quos Phidias, aut Miron ſculpſerat. Hi autem Iouē aut Neptunū ex auro uel ebore ſculpunt, fulmen autem tridentē in manibus habentes. At ſi quis intro ſpexerit, uidebit informe corpus, uectibus ferreis, clauis cuneis, & luto piceo compactum, in quibus mures & muſcellæ diuerſoriū habent. Eiuſmodi profecto regnū eſt. Quid tibi formidines enarrem, timores, ſuſpitiones, domeſticorum odia, inſidias quibus abūdat regia? Quid leuem breuemq́ ſomnum, & inſomnia turbulenta? Quid uarias ac multiplices cogitationes? Quid ſpes malas, uitam inquietam? Quid pecuniarū curam, litigia, expeditiones, mandata, leges, quæ ne paruulam quidem ſomni quietem ſinunt capere? Neceſſe eſt unum pro omnibus curam gerere, ac ſexcentis laboribus detineri. Neq; enim dulcem (ut Hom. ait) ſomnū capiebat Menelaus, multa uerſans pectore, cū Græci reliqui ſterterent. Torquet Crœſum filij ſurditas. Artaxerxem Elearcus, qui Cyro cum exercitu affuit. Dionyſium Syracuſanū Dyon tyrannide expellens, alium Parmenū per dicta Ptolemeus, Ptolemeum Salericus. Quod autē malorū eſt omnium maximū contemnant reges ſibi amiciſſimos oportet, & eos timeant, ne quid ab eis patiantur aduerſi. Hic enim puer ueneno perijt, hic ab amatore occiſus eſt, hunc forſan mors ſimilis occupabit. In libro de calūnia regum & principū aulas maxime abūdare calamitatibus dixit, in quibus inuidiæ & ſuſpitiones ſemper uigeant, adeſſe quoq; adulatores gratū illis genus, ut facile detur calumniandi locus. Quamobrē tum ratione tum autoritate fateri cogimur, miſeriam atq; infelicē uitā. Tum COS. cupiebā, inquit: te pauſum interpellare, qui mihi riſum moueris, cum ueluti rem pergrandē atq; mirandā tibi uiſus es dicere, bonos principes inſtar eſſe portenti. Nam iſtud nō magis in principibus quàm reliquis monſtri loco habendū eſt, bonū eſſe. Cicero ſiquidē tuus in diuinationis libris, ſi quæ rariſſime fiunt monſtra putanda ſunt, inquit, magis monſtrū erit uir bonus, quàm partus mulæ. Ita perraro euenit, ut uir bonus reperiatur. Quod ſi uirū bonū portenti ſimile Cicero arbitratur, quid tu in principibus putas contingere, quos plura quā priuatos homines uitiorū irritamenta molliunt ac ſeducunt, pluraq; circūſtant oblectamenta corporū inimica uirtutibus. Rara uirtus eſt in omni hominū conditione & ſtatu. Siquidē omnia præclara rara. Itaq; non magis in principibus, quam in alijs deeſſe bonitatē experimur. Non quæro NICOL. inquit: bonū aut ſapientē illum ſtoicorū, qui nondū eſt inuentus, hos ſentio bonos, quos uſus & uita hominū cōprobat, in quibus ſatis eſt ineſſe aliquā, & ſi non perfectā uirtutē, at ſaltē ſpeciem, & adumbratā effigiem earū uirtutū, quas ciuilis uitæ ratio perquirit. Ad id ita rarū in illis reperiē, ut monſtrū uideat ſi quis bonus repertus ſit. Difficulter enim perueniunt ad

uirtutis poſſeſſionẽ, quibus opes, diuitiæ, imperia uoluptatũ uitiorũq; illecebræ peccãdi facultatẽ ſubminiſtrãt. Scitis fortunã fingi à ſapiẽtibus cœcam, quæ & illos quoq; cœcos reddit quos amplectit. Libidine enim pro ratione abutunt, ad id prõpti quod rerũ licentia permittit. Quo fit, ut poſthabita honeſti cura, cũ ad uitia deflectant, ſæpiſſime de ſtatu rerũ cadant, & à fortuna deſerantur, quo nihil eſſe poteſt infelicius. Omitto antiquas tragœdias principũ infelicitatis copioſiſſimas teſtes, Ædipodẽ, Troadẽ, Atreũ, Thieſtem, Medeã, Agamẽnona, cęterosq; permultos, quorũ exemplo Gręci illi ſapientiſſimi poëtę infelicitatẽ quaſi familiarẽ principibus expreſſerũt, & ut uulgo eſſent notiora, in ſcænis decantari eorũ exitus uoluerunt, ad reprimendã eorum ſtultitiã qui felicitatẽ cũ magna fortuna cõiunctam putant. Nõ referentur à me, quos uarij fortunę impetus dũ felices haberent abſumpſere. Multi bello, plures ueneno, plurimi gladio, quidã in uinculis interierunt, teſtes ſunt Crœſus, Siphax, Iugurtha, Perſeus, Mithridates, cæteriq; infelicitatis inſignes. Ad perniciosiora enim tendit oratio. Primũ quidẽ ita duce natura imbuti atq; inſtituti ſumus (quod etiã in cæteris animãtibus uim præcipuã obtinet) ut nihil nobis charius liberis eſſe poſſit. Chariſſima eſt cõiunx, chariſſimi parẽtes, fratres, cognati, & qui ex eodẽ ſanguine manant, iocundiſſimã etiã æqualiũ coniunctionẽ, & ſanctiſſimũ amicitiæ uinculũ afficit, quę ita naſcuntur nobiſcũ, ita uſu cõprobantur, ut qui ea neget, nõ homo, ſed belua uideat.

Principum crudelitas.

At regũ & principũ effera, immanisq; crudelitas, quæ etiã ferarũ aſperitatẽ ſuperaret, arctiſſima iura naturę amicitię uincula, omnes cõmunis ſocietatis leges ob imperandi cupidinẽ abrupit, nõ filijs à parẽtibus, nõ uiro ab uxore, nõ ecõtrario, nõ fratri à fratre, nõ ſocijs, nõ amicis, nõ cognatis quicq̃ tutum reliquit, ſed abegit atq; impulit in mutuas cædes nimis. Vt à primis exordiar, nõ pepercit maternę neci Artaxerxes Perſarũ rex, cũ uiuẽs Dariũ filium ſuũ per indulgentiã ſibi in regnũ donatus Imperij inſignib. ſubſtituiſſet, eundem cũ quinquaginta ex fratribus parricidiũ parantẽ, cũ cõiuratis occidi imperauit. Alexander maior Philippi Macedonũ regis frater, cũ regno potiretur cũ fratre, perdita per inſidias Euridices matris occiditur. Philippus poſt multarũ gentiũ urbiũq; excidia, poſt defatigatũ ſanguinẽ ac cędibus animũ, Olympiadis uxoris opera ab adoleſcẽte Pauſania interfectus eſt. Eodẽ modo & Cadualus Lydorũ rex uxoris fraude perijt. Xerxem Perſarũ regẽ bello aduerſus Græciam infeliciter geſto, in patriã reuerſum Artabanus præfectus admodum regi fidus interemit. Dionyſius ſecundus Ciliciæ tyrannus, qui poſtmodũ pueros docuit Corynthi, cũ maior fratribus natu à militibus ad regnũ aſſumptus eſſet, primo auũculos, tũ uero fratres è medio abſtulit. Ptolæmeus Aegypti rex, cognomine Tophilaiater, patre ac matre interfectis, addita etiã fratris ac ſororis cæde, regno potitus eſt. Haud diſſimile fuit ſcelus Nicomedis Bithynię regis, q̃ patrẽ regno ſpoliatũ peremit. Eodẽ ductus

furore

furore alter Ægypti rex Ptolemęus, cum propter multiplices crudelitates, quibus craſſatus in multos fuerat timeret, ne populus maiorē natu filiū odio ſui regno pręficeret, illū uita priuauit. Alterū filiū minorē ex Cleopatra uxore eadēq́ ſorore genitū, die natali in membra diſcerptū inter epulas ac conuiuas Cleopatræ obtulit. Non inferior pietate fuit filius Eucratidinis Bactrianorū regis, quē uictorē ab Indis redeuntē particeps regni interemit. Adijcitur his execrabile ſcelus Frahatis regis Parthorū, qui cū à patre Orade ſolus ex triginta fratrib. in regnū aſcitus eſſet, quaſi nephas duceret, absq́ nephario facinore imperare, primū patrē admodū ſenē, tum fratres omnes occidi imperauit. Deinde ſuperiorū cladibus addidit filij adulti necem, ueritus ne ob tantorū ſcelerū inuidiā, à populo cōſtitueret. Quid Atalū cōmemorem? qui populū Romanū reliquit hęredē, qui cū à patre Eumene regnū florentiſſimū accepiſſet, diuq́ amicorū atq́ cognatorū cæde regnaſſet, furijs poſtmodū ac demētia agitatus, ueſte ſqualida, auulſa barba, capillo neglecto, omiſſa regni adminiſtratione primū fodiendo ſerēdoq́ horto, tum ærariæ artis ſtudio ſe dedit, ære fodiēdo intētus, qua ex re morbo cōtracto perijt. Qua ergo tantorū ſcelerū conſcientia, quo mētis furore, quo turbine animi eos agitari neceſſe fuit, qui ſanctiſſima naturæ iura tam tetris, tam atrocibus flagitijs uiolarūt? An tu inter tot & tam fœda, atq́ immania facinora ullū reſidere felicitatis ueſtigiū putas? Quam felix extitit Alexander magnus? qui regni futuri auſpicia iecit fratris Carani morte, q amicorū pariter atq́ inimicorū peſtis, paternis amicis crudeliſſime occiſis, prædo gentium, ac regnorū peſtis, non magis uino quàm ſanguine humano inebrietati ſolitus fuit. Mihi quidē, cum ei maxime fauit fortuna, tum præcipue expers felicitatis fuiſſe uidetur. Nam cum uitijs potentiā adderet, cū inſanior in diē fieret, cum ebrius debachatur in ſuos, cū ſe adorari deum mādabat, cū ſe Iouis filiū mentiretur, quę poterat in tanta demētia eſſe felicitas? Atqui hos fructus parit principatus, hęc opera ſuadet, hos ſatellites tum parandi ſui, tum cōſeruandi gratia ſubminiſtrat, ut nihil uideat execrabilius quā principatus nomē. Barbarorū CAR. inqt: hæc feritas atq́ immanitas fuit, qui & hodie quoq́ in ſuos ſæuiunt imperādi gratia, noſtros humaniores ac temperátiores fides Chriſti reddidit, longeq́ ab huiuſmodi crudelitate remouit. Hæc uitia NIC. inquit: uidentur eſſe & Barbaris, & Græcis, & Latinis cōmunia. Poſſem multas excitare tragœdias ex qbuſuis gentibus eorū qui neq́ ſuo, neq́ alieno ſanguine pepercerunt, niſi nōnullorū pudore impediret. Malo quippe ſilere q̄ refricatur cicatrices iam uetuſtate atq́ obliuione obductas. Nonnullorū aūt recētiora ueſtigia, ac propinqora ſunt, ut ueriſſime dictū ſit, nullā ſanctā ſocietatē neq́ fidē regni eſſe. Etenim in Italia fraternas cędes uidimus ob dominij cupiditatē, & inter ꝓpinquos ſeuo Marte certatum. In Gallia, Germania, Britannia, Hiſpanijs ſæua arma, & pluſquā bella ciuilia extitere, nō à domeſtico, nō à cognatorū, nō à

proprio ſanguine temperata, pluſquã ciuili odio, & cladibus omnia fœdata. Itaq; & noſtri quoq; principatus uitia experti documẽto eſſe poſſunt, nullam regni neq; fidẽ, neq; felicitatẽ eſſe. Tum COS. hic noſter Nicolaus, inquit: diligenter, & malos multos principes collegit, & eorũ expreſſit uitia, de bonis uero & eorũ uirtutibus penitus uerbũ nullũ. Nonne tu ab eorũ numero ſecernis, & quos pauloante retulit Carolus, & Dauid regem, pluresq; ex Hebræis, & è noſtris optimos quidẽ principes illos Arcadiũ, Honorium, Theodoſium, Carolũ magnũ, multosq; præterea uitæ ſanctimonia, & omniũ uirtutũ genere illuſtres? Quid oppones Roberto regi Neapolitano, quẽ noſtri maiores modeſtũ principẽ, & felicẽ regem iudicarunt, de quo Petrarcha noſter multa ſcripſit in eius commendationẽ? Caue hos infelices dixeris, ne nimis pertinax uidearis. Non abnuo NICOL. inquit: multa extitiſſe in multis principibus laudanda, ſed felicitatẽ affirmo ab eorũ uita prorſus abſuiſſe, eamq; eſſe principatus conditionẽ ut nulla ei cum felicitate poſſit eſſe cõmunio. Robertus quidẽ is quem modo nominaſti, ut omittam cõſortes regni, ſollicitudines, ac moleſtias animi, mores, turbulenta conſilia, quibus etiam felices noſtri neceſſario diſtrahuntur, quomodo potuit eſſe felix, cum fuerit auariſſimus, ac ſemper ad cumulandum aurum intentus? Quod adeò appediuit, ut hodie quoq; qui ditiſſimum quempiam deſignare uelit, eo loco locupletiorem dicat. At ſcitis quantum malum, quàm turpe in rege præſertim, & quam fœdum ſit auaritia, cuius ſociam eſſe felicitatem nullus ſanæ mentis affirmabit. Nam & gentiles omnes quos Carolus recenſuit, & Chriſtianos quoq; (niſi quos Dei pietas extulit) felicitate caruiſſe contendam. Sed diuino quodam munere ſuffulti, quidam non principatus opera, aut fauore, ſed metu & dono dei præclari ac felices euaſere. Pauci tamen (quos æquus amauit Iuppiter, aut ardens uexit ad æthera uirtus) Dei prouidentia ut fides noſtra aliquando ſtabilita à perſecutione conquieſceret, bonos quoſdam eſſe uoluit, quorum autoritate fides roboraretur. Nam quod Dauid regem nominaſti, & alios quibus ſimilis uita contigit, non poſſumus de his quæ occulto Dei iudicio aguntur humanam ferre ſententiam. Verũtamen & ipſum Dauid ad ſtuprum, & homicidium (quæ uitia à principatus natura manare uidentur) labi diuina ſapientia permiſit. Non attingit noſtra prudentia hæc altiſſimi ſecretiora conſilia. Id tamen aperte conſtat, imbecillitatem conditionis humanæ fieri in principatu multis uirorum illecebris imbecilliorem, & ad mala quàm ad bona promptiorem. Quamobrem cœleſti ope, non ſua principes quidem uitę felicitatem ſunt aſſecuti. Affuit enim illis ſuperna uirtus, quæ ipſos deflecti ad turpia, aut decipi regni deliminentis non permiſit. Nam in principatu tot incõmoda, tot tormenta inſunt, tantum rerũ pondus ei incumbit, ut omnẽ à ſe felicitatẽ excludat, adeoq; etiã eos felices qui habiti ſunt ac beati exagitat & cõterit, ut nulla felicitate fruantur.

Idipſum

Idipſum quidẽ multis pręeſſe ac dominari, & unũ pro om̃ibus intentũ eſſe ſol
licitum, uigilantẽ, anxium, ad infinita quædã negocia diſtractum, magnũ eſt
infelicitatis argumentum. Non ſequor ſtoicorũ doctrinã, qui uirũ bonum ni
mis arctis circũſcribunt ſpacijs, hunc aſſumamus, qui minimis urget͛ uitijs,
qui bonus exiſtimetur ab reliquis. Regẽ iſtum cõſtitue, & bono ut aiebas, pu
blico uacantẽ, agentemq́; om̃ia quæ boni principis officium requirit, felix di
cetur, ea ſcilicet felicitate, qua ſecundus fortunæ curſus appellat͛. Verũtamẽ
ego felicem eum quẽ non fortuna, ſed animus pręſte tnecelle eſt, nulla ratiõe
nominabo. Animũ em̃ quietum liberũ, felicitas, ſequitur, & omni perturb a
tione uacuũ. At uero principes tot curis, uigilijs, moleſtijs, anxietatib. ſollici
tudiuib. angorib. diſtrahunt͛, ut lacer animus ac feſſus nihil quietis percipiẽs
nullã in ſe admittat felicitatẽ. Illa ipſa q̃ uulgo felicitatẽ opinant͛, infelix eſt. Ni
hil inquit Seneca infelicius eo, cui unq̃ nihil euenit aduerſi. Et alio in loco, ina
nem infelicitatis tutelã ut nihil de futuro tempore timeat͛, eſſe ſollicitatũ ſcri
bit, moleq́; ſua premi. Quid quod eiuſmodi felicitas tenebris quibuſdã nos ob
fundit, caliginemq́; obijcit, qua ueri uidendi atq; ex recta ratione iudicãdi fa
cultate priuamur: unde ea p̃arua felicitas eſſe uidet͛. Adijce quod principes
boni etiã (de his em̃ loquimur) maximo om̃i bono, & quod beluæ etiam ap
petant uiuendi libertate priuant͛. Hac equidem re ſola carent, cum cętera bo
na circumfluere uideantur, & qui ſe dominari putant, ſunt omniũ ſerui, quæ
res parũ diſtat ab infelicitate. In libro de animi trãquillitate Seneca, magnus
ſeruus eſt inquit, magna fortuna. Non ſomnũ extendere in partẽ diei licet, nõ
à rerũ tumultu in ocium quietum cõfugere, non aſſidua laborioſi officij ſtati
one fatigatum corpus uoluptaria peregrinatione recreare, non ſpectaculo
rum uarietate animũ detinere, aut ex tuo arbitrio diẽ diſponere. Multa tibi
nõ licent, quæ minimis & in angulo iacentibus licent. Nõ licet tibi quicq̃ ar
bitrio tuo facere. Audienda ſunt tot hominũ milia, tantus rerũ ordo ex toto
orbe cõgeſtus. Hæc igit͛ erit optimi quoq; Principis felicitas, ut omniũ uelu
ti publicum ſit mancipiũ, ut unus pro omnibus grauibus affligat͛ curis. Soli
em̃ pro ſingulis eſt uigilandum. Audiendæ ſunt multorũ querelæ, cõſtituen
da ac iuſticia ſeruanda, ſalus omnium procuranda, ſubditorũ iniuriæ propul
ſandæ, ratio pacis ac belli habenda, boni præmio alliciendi. Huic uitæ tam
ſollicitę, tã occupatę, tam inquietę, tam moleſtæ, tam uarijs rebus diſtractæ
quæ felicitas tribui poteſt? Hunc ego ueluti alterum Ixiona rotæ affixum po
tius uertigine mentis agitatum dixerim, q̃ ulla felicitate affectum. Hæc fuit
cauſa q̃obrem Auguſtus ſibi ocium & quietẽ tantopere expeteret. Hæc An
tiochum regem Aſiæ potentiſſimum, quem Scipio bello uictum ſuperauit
ultra Taurum montem, regnare iuſſum dicere coëgit, ſe magnam gratiã ha
bere populo Romano, quod ſe nimis magna ac moleſta procuratione Aſiæ
liberaſſet. Hæc eadẽ pluribus ex Gallia, Britanniaq́; ac cæterarũ gentium re

gibus occaſionē præbuit,ut abiecti regni cura ad liberiorē uitam confugien tes,religioni Deiq; cultui ſe dedicarēt. Magno quidē illi animo, atq; excelſo diuino freti munere ea repudiarūt,quæ tanto ſtudio,tanto errore, tāta inſania,tanta cupiditate à cæteris appetunt. Paucorū tamē hoc eſt munus hominum. Rari enim qui uirtutē intueant, rariores qui exquirāt, & qui aſſequant rariſſimi. Sed maxime tamen principibus uia uirtutis ignota eſt,quorū cogitationes alio deflectere regna cogūt,q̄ ad uirtutis indaginē. Itaq; tum illi beati exiſtimantur quos nullos imperandi cupido detinet, tum illos ætas omnis beatiſſimos putauit,quibus Dei munificentia largita eſt,ut regna ueræ felicitati poſtponentes,uirtutē & beatā uitā potiorē inſignib. Imperij iudicarunt. Nam hi quibus regni cupiditas charior fuit,omni felicitate exciderunt. Malos enim refugit,at bonos quoniā cōtinuis occupationibus,curis ac negotijs uexant,adire non poteſt. Hoc modo æque boni ac mali erunt infelices. Neq; uero arbitror efflagitare hanc meā ſententiam ampliores probationes eorū quæ ſunt tum nota rationibus tum exemplis notiſſimis manifeſta. Cōſtat eñ uitā principum tragœdiā quandam eſſe calamitatū plenā, ex qua multi actus confici poſſent, ad repræſentandā tanq̄ in theatro eorum infelicitatē. Nam
Principū mala uarij caſus rerum,dubia regna,ſuſpēſa in diem atq; inſtabilis fortuna, anceps cōſiliorum euentus,adulatorum fraus,ambitio amicorum,domeſticorū proditiones,inſidiæ filiorum,uxoris perfidia,incerta fratrū uoluntas,dubia multorum fides,leuitas uulgi,bellorum incertus finis,pax ſuſpecta,ipſa regni ſollicitudo, & anxij metus (quibus rebus graſſari omnes uidemus principum mentes) manifeſte arguunt principes omēs quadā infelicitatis cōditione dātos. Nec mihi incōſtans ſtultorum opinio,aut uulgi temeritas(in quo nullum conſilium,nulla ratio uiget) aliquid affert,quo minus hæc noſtra opinio uerſſima uideatur, quæ cum ſint conſpicua & ueluti palàm in conſpectu omniū ſita,quis ſanæ mentis abnuerit (cum principatus regna Imperia etiam bonis uiris grauia & turbulēta omnē adimant uitæ iucunditatē & quietē) qn illorum tanq̄ rei infelicis cupiditas aſpernanda nobis ſit, ac penitus fugiēda? Nam cū uideamus principes partim ira & libidine feruidos, partim ſanguine & ſuorū cæde efferatos,alios cupiditate ambitioneq; flagrantes,alios afflictos timore,hos ſuſpitione,metuq; dubios,illos tormentis cruciatuq; hominum ſeuientes,quoſdā uoluptatibus luxuriaq; defluere,hos ignauia torpere omnes ferè amicis deſtitutos iter adulatorū aſſentatorumq; ſtupere, nōnulli curis exedant,ſuos,alienos,domeſticos ſuſpectos habeant, hos belli rabies aſſumpſerit,alij ueneno perierint,multi aut filiorū, aut amicorum fraudibus ſint deleti,alij uarijs fortunæ fluctibus iactati,nulla quiete,nullo ocio potiantur, profecto nihil poteſt dubij mentibus noſtris reſidere, quin principes omnes (niſi quibus diuina pietas affulſit)cum eorum uita nullius ſit expers moleſtiæ,infelices ac miſeri iudicētur. Si eñ etiā illi quos bonos iudicamus mul
tis

tis oppreſſi curis, pluribus conflictati moleſtijs, defatigato animo, mente in‑quieta, nõ ſuo ſed aliorũ arbitrio, nõ priuato ſed publico ocio & quieti uaca‑re cogunt, cum nõ dominij, ſed cõtinue ſeruitutis ſit potius onus ſubeundũ, quid aliud ęſtimandũ eſt, niſi naturã principatus malã ac pernitioſam, etiã ſa‑pientũ animos defatigare, ut cum Imperio & opibus abũdet felicitas, inopia urgeat? Faceſſat igit à nobis illius appetitus & dominorũ quoq; conſuetudo, neq; nos illis cõmittamus, qui poſſunt obeſſe tam multis malis. Tum COS. quid tu inquit Nicolaë cenſes de his, qui in ſua re pub. ciuitatis principes ex‑titerunt, num eos quoq; his quibus reliqui principes malis obrui putas? De‑cernant hoc ipſimet, inquit, qui quanta illis felicitas tribui debeat, experti ſunt. Nouerunt & Alcibiades, Themiſtocles, Pericles, Ariſtides, Hannibal, Camillus, Quintus Metellus, Scipiones, Rutilius, Cæſar, Pompeius, Anto‑nius, Lepidus, multiq; præterea ex priſcis, & è noſtris nonnulli teſtes copio‑ſiſſimi, quantum felicitatis ex altiori gradu & fortunæ fauoribus contrahit. Nam quamuis Sylla felicem ſe dici uoluerit, tantum tamen à felicitate abfuit, quantum fuit crudelitati propinquior. Nihil enim ſibi accidere potuit infeli‑licius, quam male faciendi facultas, ac libido, quibus ſe felicẽ putauit. Graſ‑ſari enim, cęde ac ſanguine ciuium proſcriptorum oculos paſcere bonos pro‑ſcribere, ire Imperio regi ſumma infelicitas fuit. Marius & cõpulſus eſt miſer & infelix cum redijt, qui ciuis patriæ pernicioſus ea in ciues effecit, quæ ne hoſtes quidem patriæ crudeliora expetiuiſſent. Quare his quoq; felicitas de‑fuit, quibus fato datum fuit, ut in ſuis urbibus decederent è uita iuſſu ſæ ple‑bis iudicio, ac popularibus factionibus addicti, quo nihil poteſt eſſe miſerius. Vbinam ergo COS. ait, uerſari illam arbitramur? Num reſidet apud mor‑tales? An quemadmodum de Aſtrea ferunt fabulæ, relictis hominibus ad ſu‑peros migraſſe credemus? Nuſquam inquit ille minus, quàm ubi maxime eſſe putatur. Legiſtis (ut opinor) quem olim Apollinis oraculum felicem eſſe reſponderit. Nam cum Gyges Lydorum rex, qui ſibi præ cæteris fortunatiſ‑ſimus eſſe uidebatur, Apollinem conſuluiſſet, quis eo tempore felix eſſet: Cõ‑tempſit oraculum regias opes atq; apparatus, & Aglaum quendam Arca‑dem paruuli ruris cultorem, qui metas agelli ſui nunquam cupiditate exceſſe‑ſerat, felicem iudicauit. Repreſſit Apollo regis ſuperbiam, & qui ſe feliciſſi‑mum arbitrabatur, à ruſtico Dei iudicio ſuperatus eſt, qui nullum regem, nullum Imperatorem, nullum Principem, ſed priuatum quendã agricolam felicem iudicauit. Ante Valerium Maximum reges multi, uidelicet & Impe‑ratores nonnulli fuerant, nullum ex his, ne diuum quidem Auguſtum poſuit inter felices, ſed unum tantum priuatum ciuem Romanum Quintum Me‑tellum, ut nulla dubitatio in nobis reſidere queat, non in principibus, ſed in priuatis uiris felicitatem aliquando eſſe repertam. Hanc & Lucianus in ſuo Menippo ſententiam probat. Menippus enim cum adoleſcens le‑

gifſet

giſſet apud Homerũ, Heſiodũq́; & alios poëtas Deorum bella, adulteria, furta, rapinas, ſtupra, aliaq́; eiuſmodi mala facinora, credebat ea licita eſſe atq; honeſta, poſtq̃ Deorũ autoritate atq; exemplo corroborarẽtur. Deinde adoleſcentiã egreſſus, cum audiſſet ea à legũ latoribus tanq̃ inhoneſta & iniqua ſuis ſanctionibus prohiberi, incertus animi, ſeu rectius ſentirẽt, philoſophos adijt, ut ab eis ſciſcitaretur, quænã eſſet uita optima. Sed cum illos quoq; conſpiceret, admodũ ſibijpſis diſſentientes, nam hi uoluptatẽ, hi uacuitatẽ dolorum uirtutẽ, alij quidã animi corporisq́; & fortunæ bona uitã beatam efficere uoluerunt, incertior multo q̃ ante, ac diffiſus uiuorũ ſapientia, mortuos cõſulere decreuit. Igit ad inferos penetrauit, ſciſcitaturus à Tireſia, qui & ipſe uates & diuinator fuiſſet, ſententã q̃ quærebat. At ille primo cum id nephas eſſe ſcitu reſpondiſſet, tandẽ monitus Menippi uerbis, ad aurem inſuſurrans apud priuatos uiros optimã uitam, hoc eſt felicitatẽ inueniri dixit. Si quo igit in loco habitat, inter priuatos diuerſoriũ habet, procul à culmine & faſtigio imperandi. Virtutes enĩ effectrices ſunt uitæ felicis, quæ à principum domicilijs excluſę, ſi quando caſu, aut errore limen ingrediunt, e ueſtigio cogunt aufugere, perterritæ moribus ſiniſtris quibus apud eos uiuitur. Cum priuatis uero, cum in eis uigeant ſtudia ſapientiæ & doctrinæ, tum literarũ otio occupentur, quorum animus remotus ab ambitione, liber à cupiditate, ſuis contentus eſt, non appetens aliena, libenter uerſantur, & felices reddunt ſuos cultores. Hi enĩ ſoli uirtutis iter cognouerunt, hi bene uiuendi præcepta nobis tradiderunt, hi qui eſſet uitę curſus optimus, tum exemplo, tum literis demõſtrarunt, ab his naturę cognitio defluxit, horũ opera uariæ artis ad uſum hominum repertę, hinc diſciplinarũ omnium, hinc aſtrorũ, cœliq́; motus adinuenti, hinc iura, leges, rerũ publicarum gubernacula immanarunt, ab his rerum omnium quæ ad uictum, quæ ad cultũ corporis, quæ ad dignitatẽ, quæ ad tutelã, quæ ad mores ſpectant origo ducitur. Horũ conſilijs ſecundã fortunã moderate ferre docemur, forti animo aduerſam, horum ſtudijs cura, uigilijs animi morborũ medela, corporum ægrotantiũ ſalus inuẽta eſt. Ab his ſapientię, & honeſte uiuendi pręcepta ſumus aſſecuti. Hi tanq̃ uirtutum ſacerdotes pacis atq; otij amici, ſoli felicẽ uitam aſſequuntur. Poſthabitis enim atq; abiectis opibus, imperijs, dignitatibus, contemptis diuitijs, in excolenda matre uirtutum philoſophia, in rerum occultarum inueſtigatione uerſati, ad liberaliũ artium diſciplinas & humanitatis ſtudia, uelut in portũ tranquillum confugerunt, ubi nullo impetu, nulla fortuna iactati temeritate, uitã beatam ac felicem adepti ſunt. Hos quantum poſſumus imitemur operibus noſtris, cum ſint eorum ſectatoribus uberrima præmia conſtituta. Principes uero à quibus huiuſmodi ſtudia abſuerunt, à quibus raro boni quippiam ad homines peruenit, quorum cupiditas, ambitio, alieni appetitus infinitis erũnis & calamitatibus orbem afflixit, qui otium, pacem, quietem reformidant

Felicitas ubi reperiatur.

dant, qui hanc uitam ueluti peregrinantes tranſeunt, contemnamus. Etenim
perpetua obliuione ſepulti eſſent, niſi eos doctorum uirorum monumen-
ta ab interitu uindicaſſent. Hi ſoli præſtant, ut magnorũ uirorũ memoria nõ
unà cum corpore intereat. Horũ lumine uerborum res geſtæ illuſtrantꝰ, ho-
rum ſcriptis nomẽ augetꝰ, horũ uocibus & præconio gloria uirorũ excellen
tum celebratꝰ. Qua in re dominorũ iniquitas culpanda, quibus cũ immortali
tas quędã doctorũ hominũ ſtudio, & uigilijs tribuatꝰ, tamẽ eos ita paruifaci-
unt, ita cõtẽnunt ut mirum uideatꝰ in tãta magnitudine, ne dicã ſtulticia prin
cipum quempiã ſcribendi, & eorum res geſtas literis mãdandi laborẽ aggre-
diuoluiſſe. Sed ſapientes illi qui uirtutis pręmia in ea ipſa norunt eſſe cõſtitu-
ta, nihil extra ſe quæſiuerũt, uirtute & ſcribendi laude contenti. Hi nihil ſpe-
rans à regibus, nihil appetunt, nihil cõcupiſcunt, uirtuti & optimarũ artium
ſtudijs dediti, qui beati ac felices dici poſſunt, quibus ſolis datꝰ, ut ea contem
nant ad quæ reliqui ueluti cœci inſano impetu cõcurrunt. Hi tanq̃ ex ſuperi-
ori loco in quadã ſpecula poſiti, tum cæteros, tum pręcipue reges ueluti per
ſonatos quoſdã homines ac ridiculos ſpernunt atq; deſpiciũt. Vidẽt enĩ infra
ſe poſitos quibus in ſordibus, quib. in flagitijs, quib. in paſſionibus perturba-
tionibusq́; uerſentꝰ, uident eos extrinſecus ornatos, & dum cõſpiciuntꝰ ab ho-
minibus claros ac conſpicuos haberi, intus uero ſordidos, miſeros, incultos,
afflictos, & uarijs animi morbis laborantes, quorũ uita niſi ſcriptorũ ſplẽdor
accederet, perpetuo ſitu & ſqualore ſordeſceret. Hunc uero (me intuens) nõ
modo non felicẽ, ſed miſerũ puto, alieni nutus, ne dicam uoluntatis ſeruũ, cui
ad præſcriptũ alterius eſt uiuendũ. Neq; uero ipſe ſolus eſt felicitatis expers, *Curialium miſeria.*
ſed hi omnes qui principibus, nihil ſibi libere uitæ relinquunt, ut ea aſſequã-
tur quibus potiti multo ſint quã antea miſeriores. Primum dignitates quas
adipiſcuntꝰ, cum hæ nihil uirtutis ſecum portẽt, felicitatis ſunt uacuæ. Nihilo
minus opes & diuitiæ, quibus timores, curæ, uigiliæ, ſollicitudines, moleſtię
ſunt cõmixtę, inſuper inuidię ſubdita hæc omĩa ſunt, quæ multos deiecit cul-
mine ac faſtigio rerũ, & reddidit contẽnendos, Itaq; nõ magis principes infe-
lices dixerim, q̃ eos qui rerum ęternarũ cupiditate nutum principis obſeruãt
At uero infelicẽ uitã, neſcio an infelicior obitus comiteꝰ. Quãobrẽ ſi qui feli-
citatẽ appetunt, nõ in principatu, ſed in uirtute & beata uita collocatã intelli
gant. Hanc omẽs, principatum pauci adipiſci poſſunt. Sed iã tẽpus admonet
ne ſimus uerboſiores. Hic tamen ſi (quod ſæpius ſuaſi) in otium literarum, li-
beramq́; uitã cõferret, procul à publicis curis, quæ maxime ſtudijs aduerſanꝰ
ſicq; paruo cõtentus (quod doctorum hominum uirtus reliquit) poſteritatis
memoriæ uacaret, tum uere felicis nomen mereretur. Non tamen uereor, ſi
tranquillioribus rebus uti unq̃ licebit, quin quod ſuaſimus, eſſe nõ aliquando
ei perſuaſoria. Quæ cũ eſſent dicta, & dici æſtus remiſſior eſſet, diſceſſimus.

Diſputationis Poggij Florentini ſuper infelicitate principum finis.

Poggij

420 Poggii facetiarum excusatio

[redacted]

M

[redacted]